

දීඝනිකායෙ

මහාවග්ගට්ඨකා

1. මහාපදානසුත්තවණ්ණනා

පුබ්බෙතිවාසපට්ඨංයුත්තකථාවණ්ණනා

1. යථාජාතානං කරෙරිරුක්ඛානං සනපත්තසාධාවිට්ඨපෙති මණ්ඩපසඬ්ඛෙපෙති සඤ්ජන්තො පදෙසො “කරෙරිමණ්ඩපො”ති අධිජ්ජෙතො. ද්වාරෙති ද්වාරසමීපෙ. ද්වාරෙ ධීතරුක්ඛවසෙන අඤ්ඤත්ථාපි සමඤ්ඤා අත්ථිති දස්සෙතුං “යථා”ති ආදි වුත්තං. කථං පන භගවා මහාගන්ධකුටියං අවසිත්වා තදා කරෙරිකුටිකායං විහාසිති? සාපි බුද්ධස්ස භගවතො වසනගන්ධකුටි ඵලාති දස්සෙත්තො “අත්තොජෙතවනෙ”ති ආදිමාහ. සලලාගාරන්ති දෙවදාරුරුක්ඛෙති කතගෙහං. පකතිභත්තස්ස පච්ඡන්තොති භික්ඛුනං පාකතිකභත්තකාලතො පච්ඡා, ධීතමජ්ඣන්තිකතො උපරිති අත්ථො. පිණ්ඩපාතතො පටික්කන්තානන්ති පිණ්ඩපාතභොජනතො අපෙතානං. තෙනාහ “භත්තකිව්ව”න්ති ආදි.

මණ්ඩලසණ්ඨානා මාළසඬ්ඛෙපෙන කතා නිසීදනසාලා “මණ්ඩලමාළ”න්ති අධිජ්ජෙතාති ආහ “නිසීදනසාලායා”ති. පුබ්බෙතිවාසපට්ඨංයුත්තාති ඵත්ථ පුබ්බ-සද්දො අතිතවිසයො, නිවාස-සද්දො කම්මසාධනො, ඛන්ධවිනිමුත්තො ව නිවසිතධම්මො නත්ථි, ඛන්ධා ව සන්තානවසෙනෙව පවත්තන්තිති ආහ “පුබ්බෙතිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තානසඬ්ඛාතෙන පුබ්බෙතිවාසෙනා”ති. යොජෙත්වාති විසයභාවෙන යොජෙත්වා. පවත්තිතාති කථිතා. ධම්මුපසංභිතත්තා ධම්මතො අනපෙතාති ධම්මි. තෙනාහ “ධම්මසංයුත්තා”ති.

උදපාදීති පදුද්ධාරො, තස්ස උජ්ජන්තා ජාතාති ඉමිනා සම්බන්ධො. තං පනස්සා උජ්ජන්තාකාරං පාළියං සඬ්ඛෙපතොව දස්සිතං, විත්ථාරතො දස්සෙතුං “අහො අච්ඡරිය”න්ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථ කෙ අනුස්සරන්ති, කෙ නානුස්සරන්තිති පදද්වයෙ පඨමංයෙව සජ්ජපඤ්චනං, න ඉතරන්ති තදෙව පුග්ගලහෙදතො, කාලවිභාගතො, අනුස්සරණාකාරතො, ඔපම්මතො නිද්දිසන්තෙන “තිත්ථියා අනුස්සරන්ති”ති ආදි වුත්තං. අග්ගජ්ජත්තකම්මවාදිතොති සිඛාජ්ජත්තකම්මවාදිතො “අත්ථි කම්මං අත්ථි කම්මවිපාකො”ති (පටි. ම. 1.234) ඵලං කම්මස්සකතාඤ්ඤා ධීතා තාපසපරිබ්බාජකා. වත්තාලියංයෙව කජ්ජෙ අනුස්සරන්තිති බ්‍රහ්මජාලාදීසු (දී. නි. 1.33) භගවතා තථා පරිච්ඡිජ්ජ වුත්තත්තා. තතො පරං න අනුස්සරන්තිති තථාවචනඤ්ච දිට්ඨිගතොපට්ඨකස්ස තෙසං ඤාණස්ස පරිදුබ්බලභාවතො.

සාවකාති මහාසාවකා තෙසඤ්භි කප්පසතසහස්සං පුබ්බාභිනීභාරො.
පකතිසාවකා පන තතො උනකමෙව අනුස්සරන්ති. යස්මා “කප්පානං ලක්ඛාධිකං
එකං, ද්වෙ ව අසඬ්ඛොයානී”ති කාලවසෙන එවං පරිමාණො යථාක්කමං
අග්ගසාවකපච්චෙකබුද්ධානං පුඤ්ඤඤාණාභිනීභාරො,
සාවකබොධිපච්චෙකබොධිපාරමිතාසම්භරණඤ්ච, තස්මා වුත්තං “ද්වෙ
අග්ගසාවකා...පෙ.... කප්පසතසහස්සඤ්චා”ති. යදි
බොධිසම්භාරසම්භරණකාලපරිච්ඡින්නො තෙසං තෙසං අරියානං
අභිඤ්ඤාඤාණවිභවො, එවං සන්නෙ බුද්ධානම්පිස්ස සපරිච්ඡෙදතා ආපන්නාති
වොදනං සන්ධායාහ “බුද්ධානං පන එත්තකන්ති පරිච්ඡෙදො නත්ථී, යාවතකං
ආකඬ්ඛන්ති, තාවතකං අනුස්සරන්ති”ති “යාවතකං නෙය්‍යං, තාවතකං
ඤාණ”න්ති (මහානි. 156; වුළුති. 85; පටි. ම. 3, 5) වචනතො.
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්ස විය හි බුද්ධානං අභිඤ්ඤාඤාණානම්පි සවිසයෙ
පරිච්ඡෙදො නාම නත්ථී, තස්මා යං යං ඤාතුං ඉච්ඡන්ති, තෙ තං තං ජානන්ති එව.
අථ වා සතිපි කාලපරිච්ඡෙදෙ කරුණුපායකොසල්ලපරිගහාදිනා සාතිසයත්තා
මහාබොධිසම්භාරානං පඤ්ඤාපාරමිතාය පවත්තිආනුභාවස්ස පරිච්ඡෙදො නාම
නත්ථී, කුතො තන්තිමිත්තකානං අභිඤ්ඤාඤාණානන්ති වුත්තං
“බුද්ධානං...පෙ.... නත්ථී”ති.

බන්ධපටිපාටියාති යථාපච්චයං අනුපුබ්බපවත්තමානානං බන්ධානං අනුපුබ්බියා.
බන්ධප්පවත්තින්ති වෙදනාදික්ඛන්ධප්පවත්තිං. තෙසඤ්භි
අනුභවනාදිආකාරග්ගහණමස්ස සාතිසයං, තං සඤ්ඤාහවෙ තත්ථ තත්ථ
අනුස්සරණවසෙන ගහෙත්වා ගච්ඡන්තා එකවොකාරහවෙ අලහන්තා “න
පස්සන්ති”ති වුත්තා, ජාලෙ පතිතා විය සකුණා, මච්ඡා විය වාති අධිප්පායො.
කුණ්ඨා වියාති දන්ධා විය. පඬිගුළා වියාති පීඨසප්පිනො විය. දිට්ඨිං ගණ්හන්ති
අධිච්චසමුප්පන්නිකදිට්ඨිං ගණ්හන්ති. යට්ඨිකොට්ඨෙතුකං ගමනං
යට්ඨිකොට්ඨගමනං බන්ධපටිපාටියා අමුඤ්ඤවනතො.

එවං සන්නෙපිති කාමං බුද්ධසාවකාපි අසඤ්ඤහවෙ බන්ධප්පවත්තිං න
පස්සන්ති, එවං සන්නෙපි තෙ බුද්ධසාවකා අසඤ්ඤහවං ලඬ්ඝිත්වා පරතො
අනුස්සරන්ති. “වට්ඨෙ”තිආදි තථා තෙසං අනුස්සරණාකාරදස්සනං. බුද්ධෙහි
දිත්තනනයෙ යත්වාති “යත්ථ පඤ්චකප්පසතාති රූපප්පවත්තියෙව, න
අරූපප්පවත්ති, සො අසඤ්ඤහවො”ති එවං සම්මාසම්බුද්ධෙහි දෙසිතායං
ධම්මනෙත්තියං යත්වා. එවඤ්භි අන්තරා වුත්තිපටිසන්ධියො අපස්සන්තා පරතො
අනුස්සරන්ති සෙය්‍යථාපි ආයස්මා සොහිතොති (ථෙරගා. අට්ඨ. 1.2.164
සොහිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා). සො කිර පුබ්බෙතිවාසෙ විණ්ණවසී හුත්වා
අනුපටිපාටියා අත්තතො නිබ්බන්තට්ඨානං අනුස්සරන්තො යාව අසඤ්ඤහවෙ
අත්තතො අවිත්තකපටිසන්ධි තාව අද්දස, තතො පරං පඤ්චකප්පසතපරිමාණ
කාලෙ වුත්තිපටිසන්ධියො අදිස්වා අවසානෙ වුත්තිං දිස්වා “කිං නාමෙත”න්ති
ආවජ්ජයමානො නයවසෙන “අසඤ්ඤහවො හවිස්සති”ති නිට්ඨං අගමාසි. අථ නං
හගවා තං කාරණං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරන්තානං.

අග්ගට්ඨානෙ යපෙසි. “චුතිපට්ඨසන්ධිං ඔලොකෙත්වා”ති ඉදං චුතිපට්ඨසන්ධිවසෙන තෙසං ඤාණස්ස සඬ්ඛමනදස්සනං, තෙන සබ්බසො භවෙ අනාමසිත්වා ගන්තුං න සක්කොන්තිති දස්සෙති.

තං තදෙව පස්සන්තිති යථා නාම සරද්ධමයෙ ධීතමජ්ඣන්තිකවෙලාය චතුරත්තිකෙ ගෙහෙ චක්ඛුමනො පුරිසස්ස රූපගතං සුපාකට්ඨමෙව හොතිති ලොකසිද්ධමෙතං, සියා පන තස්ස සුඛුමතරතිරොහිතාදිහෙදස්ස රූපගතස්ස අගොචරතා. න ත්වෙව බුද්ධානං ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස ඤෙය්‍යස්ස අගොචරතා, අථ ඛො තං ඤාණාලොකෙන ඔභාසිතං හත්ථතලෙ ආමලකං විය සුපාකට්ඨං සුවිභූතමෙව හොති තථා ඤෙය්‍යාචරණස්ස සුප්පභීනත්තා. තෙනාහ “බුද්ධා පන අත්තනා වා පරෙහි වා දිට්ඨකතසුතං, සුරියමණ්ඩලොභාසසදිස”න්ති ව ආදි.

තථා සාවකා ව පච්චෙකබුද්ධා වාති. එත්ථ තථා-සද්දෙන “අත්තනා දිට්ඨකතසුතමෙව අනුස්සරන්ති”ති ඉදං උපසංහරති, තෙන සප්පදෙසමෙව තෙසං අනුස්සරණං, න නිප්පදෙසන්ති නිදස්සෙති.

බජ්ජොපනකඔභාසසදිසං ඤාණස්ස අතිවිය අප්පානුභාවතාය. සාවකානන්ති එත්ථ පකතිසාවකානං පාකතිකපදීපොභාසසදිසං. මහාසාවකානං (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.21 වඩ්ඨිසෙත්ථරගාථාවණ්ණනාය විත්ථාරො) මහාපදීපොභාසසදිසං. තෙනාහ විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.402) “උක්කාපභාසදිස”න්ති.

ඔසධිකාරකොභාසසදිසන්ති උස්සන්තා පහා එතාය ධියති, ඔසධිනං වා අනුබලප්පදායකත්තා “ඔසධි”ති එවං ලද්ධනාමාය තාරකාය පභාසදිසං. සරද්ධසුරියමණ්ඩලොභාසසදිසං සබ්බසො අන්ධකාරවිධමනතො. අප්‍රුහාවහෙතුකො විසයග්ගහණෙ චඤ්චලභාවො බලිතං, කුණ්ඨිභාවහෙතුකො විසයස්ස අනභිසමයො පටිඝාතො. ආවජ්ජනපට්ඨිද්ධමෙවොති ආවජ්ජනමත්තාධිතං, ආවජ්ජිතමත්තෙ එව යථිච්ඡිතස්ස පටිච්ඡිකුතකන්ති අත්ථො. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො.

අසඬ්ගඅප්පට්ඨනං පවත්තමානං භගවතො ඤාණං ලහුතරෙපි විසයෙ, ගරුතරෙ ව එකසදිසමෙවොති දස්සෙතුං “දුබ්බලපත්තපුට්ඨ”තිආදිනා උපමාද්වයං චුත්තං. ධම්මකායත්තා භගවතො ගුණං ආරබ්භ පවත්තා “භගවත්තංයෙව ආරබ්භ උප්පන්නා”ති චුත්තං. තං සබ්බමිපිති තං යථාචුත්තං සබ්බමිපි පුබ්බෙතිවාසපට්ඨංයුත්තං කථං. තිත්ථියානං, සාවකානඤ්ච පුබ්බෙතිවාසානුස්සරණං භගවතො පුබ්බෙතිවාසානුස්සරණස්ස භීනුදාහරණදස්සනවසෙනෙත්ථ කථිතං. එවඤ්ඤි භගවතො මහත්තභාවො විසෙසතො පකාසිතො හොතිති. සඬ්ඛෙපතොති සමාසතො. යත්තකොපි පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤාණස්ස පවත්තිහෙදො අත්තතො ඤාණස්ස විසයභූතො, තං සබ්බං තදා යථාකථිතං තෙ භික්ඛු සඬ්ඛිපිත්වා “ඉතිපි”ති ආහංසු. තස්ස ව අනෙකාකාරතාය ආමෙඬිතවචනං, පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, “ඉති ඛො භික්ඛවෙ සප්පට්ඨයො බාලො”තිආදීසු (ම. නි. 3.124; අ. නි. 3.1) විය ආකාරත්ථො ඉති-සද්දොති දස්සෙන්නො “එවමිපි”ති තදත්ථමාහ.

2-3. වුත්තමෙව්නි එත්ථ ව ඉධ පාඨෙ යං වත්තබ්බං තෙන පාඨෙන සාධාරණං, තං වුත්තමෙව්නි අධිජ්ජෙතං, න අසාධාරණං අපුබ්බපදවණ්ණනාය අධිකතත්තාති තං දස්සෙත්තො “අයමෙව හි විසෙසො”ති ආදිමාහ. “අස්සොසී”ති ඉදං සවනකිව්චනිජ්ජත්තියා වුත්තං සද්දග්ගහණමුඛෙන තදත්ථාවබොධස්ස සිද්ධත්තා. තත්ථ පන පාළියං “ඉමං සංඛියධම්මං විදිත්වා” ඉච්චෙව (දී. නි. 1.2) වුත්තං. ඉමෙ හික්ඛු මම ගුණෙ ථොමෙත්ති, කථං? මම පුබ්බෙනිවාසඤාණං ආරබ්භාති යොජනා. නිජ්ජත්තීන්ති කිව්චනිජ්ජත්තිං, තෙන කාතබ්බකිව්චසිද්ධන්ති අත්ථො. නොති පුච්ඡාවාචි නු-ඉති ඉමිනා සමානත්ථො නිපාතොති වුත්තං “ඉච්ඡෙය්‍යාථ නු”ති. තත්ති හගවත්තං. “යං හගවා”ති එත්ථ යං-සද්දෙන කිරියාපරාමසනභූතෙන “ධම්මිං කථං කථෙය්‍යා”ති එවං වුත්තං. ධම්මිකථාකරණං පරාමට්ඨං “එතස්සා”ති පදස්ස අත්ථොති ආහ “එතස්ස ධම්මිකථාකරණස්සා”ති, ආදරවසෙන පන තං ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං.

4. සුඤ්ඤාථාති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, එතෙන “මනසි කරොථා”ති පදං සඬ්භණ්ණාති. සොතාවධානං සොතස්ස ඔදහනං, සුස්සුසාති අත්ථො. ඡින්නං උපච්ඡින්නං වටුමං සංසාරවට්ටං එතෙසන්ති ඡින්නවටුමකා, සම්මාසම්බුද්ධා, අඤ්ඤෙ ව ඛිණ්ණාසවා, ඉධ පන සම්මාසම්බුද්ධා අධිජ්ජෙතා. තෙසඤ්ඤි සබ්බෙසො අනුස්සරණං ඉතරෙසං අවිසයො. තෙනාහ “අඤ්ඤෙසං අසාධාරණ”න්ති. පච්චත්තවචනෙ දිස්සති යං-සද්දො කම්මත්ථදීපනතො. උපයොගවචනෙ දිස්සති යං-සද්දො පුච්ඡනකිරියාය කම්මත්ථදීපනතො. තත්ති ව උපයොගවචනමෙව පුච්ඡති-සද්දස්ස ද්විකම්මකභාවතො. යන්ති යෙන කාරණෙනාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “කරණවචනෙ දිස්සති”ති. භූමිමෙති දට්ඨබ්බොති යථා යං-සද්දො න කෙවලං පච්චත්තඋපයොගෙසු එව, අථ බො කරණෙපි දිස්සති, එවං ඉධ භූමිමෙති දට්ඨබ්බො. දසසහස්සිලොකධාතුන්ති ජාතික්ඛෙත්තභූතං දසසහස්සවක්කවාළං. උන්නාදෙන්තො උජ්ජජ්ජි අනෙකච්ඡරිපපාතුභාවපටිමණ්ඩිතත්තා බුද්ධුජ්ජපාදස්ස.

කාලස්ස හද්දතා නාම තත්ථ සත්තානං ගුණවිභූතියා, බුද්ධුජ්ජපාදපරමා ව ගුණවිභූතීති තබ්බහුලතා යස්ස කජ්ජස්ස හද්දතාති ආහ “පඤ්චබුද්ධුජ්ජපාදපටිමණ්ඩිතත්තා සුන්දරකජ්ජෙ”ති, තථා සාරභූතගුණවසෙන “සාරකජ්ජෙ”ති. “ඉමං කජ්ජං ථොමෙත්තො එවමාහා”ති වත්වා ඉමස්ස කජ්ජස්ස තථා ථොමෙතබ්බතා අනඤ්ඤසාධාරණාති දස්සෙතුං “යතො පට්ඨායා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ යතො පට්ඨායාති යතො පභූති අභිනිභාරො කතොති මනුස්සත්තාදිඅට්ඨඬ්ඨගමන්තාගතො අභිනිභාරො පවත්තිතො. සංසාරස්ස අනාදිභාවතො ඉමස්ස හගවතො අභිනිභාරතො පුරෙතරං උජ්ජන්තා සම්මාසම්බුද්ධා අනන්තා අපරිමෙය්‍යාති තෙහි උජ්ජන්තකජ්ජෙ නිවත්තෙන්තො “එතස්මිං අන්තරෙ”ති ආහ. කාමං දීපඬ්ඨකරබුද්ධුජ්ජපාදෙ අයං හගවා අභිනිභාරමකාසී, තස්ස පන හගවතො නිබ්බන්ති ඉමස්ස අභිනිභාරතො පුරිමතරාති වුත්තං “අම්භාකං...පෙ.... නිබ්බන්තිංසු”ති.

අසඬිබ්‍යයාකප්පරියොසානෙති මහාකප්පානං අසඬිබ්‍යයාපරියොසානෙ.
එස නයො ඉතො පරෙසුපි. “ඉතො තිංසකප්පසහස්සානං උපරි”ති එතෙන
පදුමුත්තරස්ස හගවතො, සුමෙධස්ස ච හගවතො අන්තරෙ
එකුනසත්තතිකප්පසහස්සානි බුද්ධසුඤ්ඤානි අහෙසුන්ති දස්සෙති. “ඉතො
අට්ඨාරසන්තං කප්පසහස්සානං උපරි”ති ඉමිනා සුජාතස්ස හගවතො, අත්ථදස්සිස්ස
ච හගවතො අන්තරෙ එකෙනුනානි ද්වාදසකප්පසහස්සානි බුද්ධසුඤ්ඤානි
අහෙසුන්ති දස්සෙති. “ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ”ති ඉමිනා ධම්මදස්සිස්ස
හගවතො, සිද්ධත්ථස්ස ච හගවතො අන්තරෙ ඡාධිකනවසතුත්තරානි
සත්තරසකප්පසහස්සානි බුද්ධසුඤ්ඤානි අහෙසුන්ති දස්සෙති. “එකතිංසෙ
කප්පෙ”ති ඉමිනා විපස්සිස්ස හගවතො, සිඛිස්ස ච හගවතො අන්තරෙ සට්ඨි
කප්පානි බුද්ධසුඤ්ඤානි අහෙසුන්ති දස්සෙති. තෙ සබ්බෙපි පදුමුත්තරස්ස හගවතො
ඔරං සුමෙධාදීහි උප්පන්නකප්පෙහි සද්ධිං සමොධානියමානා සතසහස්සා කප්පා
හොන්ති, යත්ථ මහාසාවකාදයො (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.21
වඩ්ඪිසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා) විවට්ඨ පනිස්සයානි කුසලානි සම්භරිංසු.
බුද්ධසුඤ්ඤෙපි ලොකෙ පච්චෙකබුද්ධා උප්පජ්ජන්වා තෙසං පුරිසවිසෙසානං
පුඤ්ඤාභිසන්දාහිබුද්ධියා පච්චයා හොන්ති. “ඵවමය”න්තිආදි වුත්තමෙවත්ථං
නිගමනවසෙන වදති.

“කිං පනෙත”න්තිආදි පුබ්බනිමිත්තවිභාවනත්ථාය ආරද්ධං. තත්ථ එතන්ති
බුද්ධානං උප්පජ්ජනං. කප්පසණ්ඨානකාලස්මිත්ති විවට්ඨකප්පස්ස
සණ්ඨහනකාලෙ. එකමසඬිබ්‍යයාන්ති සංවට්ටට්ඨායිං සන්ධායාහ. එකඬිගණං
හුත්වා ධීතෙති පබ්බතරුක්ඛගච්ඡාදිනං, මෙසාදීනඤ්ච අභාවෙන විවට්ඨඅඬිගණං
හුත්වා ධීතෙ. ලොකසන්නිවාසෙති භාජනලොකෙන සන්නිවිසිතබ්බට්ඨානෙ. විසති
යට්ඨියො උසහං. “උසහමත්තා, ද්වෙ උසහමත්තා”න්තිආදිනා පච්චෙකං මත්තා-
සද්දො යොජෙතබ්බො. යොජනසහස්සමත්තා හුත්වාති පතමානාව උදකධාරා
යොජනසහස්සමත්තං ආකාසට්ඨානං ඵරිත්වා පවත්තියා යොජනසහස්සමත්තා
හුත්වා. යාව අවිනට්ඨබ්‍රහ්මලොකානි යාව ආහස්සරබ්‍රහ්මලොකා, යාව
සුහකිණ්හබ්‍රහ්මලොකා, යාව වෙහජ්ඵලබ්‍රහ්මලොකානි අත්ථො.

වාතවසෙනානි සට්ඨිසහස්සාධිකනවයොජනසතසහස්සුබ්බෙධස්ස
සන්ධාරකවාතමණ්ඩලස්ස වසෙන. මහාබොධිපල්ලඬිකොති
මහාබොධිපල්ලඬිකප්පදෙසමාහ. තස්ස පච්ඡා විනාසො, පයමං සණ්ඨහනඤ්ච
ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බං. තත්ථානි තස්මිං පදෙසෙ. පුබ්බනිමිත්තං හුත්වාති
බුද්ධප්පාදස්ස පුබ්බනිමිත්තං හුත්වා. පුබ්බනිමිත්තසන්නිස්සයො හි ගච්ඡො
නිස්සිතවොහාරෙන තථා වුත්තො. තෙනාහ “තස්සා”න්තිආදි. කණ්ණිකාබද්ධානි
හුත්වාති ආබද්ධකණ්ණිකා විය හුත්වා. සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානො අත්තමනා...පෙ....
ගච්ඡන්තිති යොජනා. වෙහජ්ඵලෙපි සුහකිණ්හෙ සඬිගහෙත්වා “නව
බ්‍රහ්මලොකා”ති වුත්තං. තථා හි තෙ චතුත්ථියෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිං හජන්ති.
නික්ඛමන්තෙසුති මහාහිනික්ඛමනං අහිනික්ඛමන්තෙසු. අභිජාති පනෙත්ථ
ජාතිභාවසාමඤ්ඤෙන ගබ්බොක්කන්තියාව සඬිගහිතා. නිමියති අනුමියති ඵලං

එතෙතානි නිමිත්තං, කාරණං. ඤාපකම්පි හි කාරණං දිස්වා තස්ස අබ්‍යභිචාරීභාවෙන එලං සිද්ධමෙව කත්වා ගණ්හි, යථා තං අසිතො ඉසි අභිජාතියං මහාපුරිසස්ස ලක්ඛණානි දිස්වා තෙසං අබ්‍යභිචාරීභාවෙන බුද්ධගුණෙ සිද්ධෙ එව කත්වා ගණ්හි, එවං පන ගය්හමානං තත්තිමිත්තකං එලං තදානුභාවෙන සිද්ධං විය වොහරීයති තඛිභාවෙ භාවතො. තෙනාහ “තෙසං නිමිත්තානං ආනුභාවෙනා” තිආදි. තථා වාහ භගවා “සො තෙන ලක්ඛණෙන සමන්තාගතො...පෙ.... රාජා සමානො කිං ලහති, බුද්ධො සමානො කිං ලහති” ති (දී. නි. 3.202, 204) ව එවමාදි. ඉමමත්ථන්ති පඤ්ච බුද්ධා ඉමස්මිං කප්පෙ උප්පජ්ජිස්සන්තිති ඉමමත්ථං යාථාවතො ජානිංසු.

ජාතිපරිච්ඡේදාදිවණ්ණනා

5-7. කප්පපරිච්ඡේදවසෙනානි “ඉතො සො එකනවුතෙ කප්පෙ” තිආදිනා යත්ථ යත්ථ කප්පෙ තෙ තෙ බුද්ධා උප්පන්නා, තස්ස තස්ස කප්පස්ස පරිච්ඡින්නදනවසෙන පරිජානනවසෙන. “ඉදං ත” න්ති හි නියමෙත්වා පරිච්ඡිජ්ජ ජානනං පරිච්ඡින්නදනං පරිච්ඡේදො. පරිත්තන්ති ඉත්තරං. ලහුකන්ති සල්ලහුකං, ආයුතො අධිප්පෙතත්තා රස්සන්ති චුත්තං හොති. තෙනාහ “උභයමෙතං අප්පකස්සෙව වෙච්චන” න්ති.

“අප්පං වා භියොයා” ති අවිසෙසජොතනං “විසං වා තිංසං වා” තිආදිනා අනියම්තවසෙනෙව යථාලාභතො වචන්ථපෙත්වා අයඤ්ච නයො අපචුරොති දස්සෙන්නො “එවං දීඝායුකො පන අතිදුල්ලහො” ති ආහ. ඉදං තං විසෙසවචන්ථාපනං පුග්ගලෙසු පක්ඛිපිත්වා දස්සෙන්නො “තත්ථ විසාඛා” තිආදිමාහ.

යදි එවං කස්මා අම්භාකං භගවා තත්තකම්පි කාලං න ජීවි, නනු මහාබොධිසත්තා වරිමහවෙ අතිවියඋළාරතමෙන පුඤ්ඤාභිසංඛාරොරන පටිසන්ධිං ගණ්හන්තිති? සච්චමෙතන්ති. තත්ථ කාරණං දස්සෙතුං “විපස්සිආදයො පනා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ අභිජාතියා මෙත්තායානතාය අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස මෙත්තාපුබ්බභාගතා. තදනුගුණඤ්හි තෙසං විසෙසතො පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං. තස්ස විසෙසතො බහුලං බෙමච්ඡිතක්කුපනිස්සයනාය සොමනස්සසහගතතා, අනඤ්ඤසාධාරණපරොපදෙසරහිතඤ්ඤාණවිසෙසපනිස්සයනාය ඤාණසම්පයුත්තතා, අසංඛාරිකතා ව වෙදිතඛිඛා, අසංඛිබ්බයායං ආයු ආධාරවිසෙසතො, නිස්සයවිසෙසතො, පටිපක්ඛදුර්භාවතො, පචත්තිආකාරවිසෙසතො ව අපරිමෙය්‍යානුභාවතාය කාරණස්ස. තත්ථ චිරතරං කාලං සන්තානස්ස පාරමිතාපරිභාවිතතා ආධාරවිසෙසතා. අලොභජ්ඣාසයාදිආසයසම්පදා නිස්සයවිසෙසතා. ලාභමච්ඡරියාදිපාපධම්මවික්ඛම්භනං පටිපක්ඛදුර්භාවො. සබ්බසත්තානං සකලවට්ඨකක්ඛනිස්සරණත්ථාය ආයුහනා පචත්තිආකාරවිසෙසො වෙදිතඛිඛො.

අයඤ්ච නයො සබ්බෙසං මහාබොධිසත්තානං වරිමහවාහිනිබ්බත්තකකම්මායුහනෙ සාධාරණොති තස්ස ඵලෙනාපි

එකසිද්ධියෙන්ම හටගත්තේ ආහ “ඉති සබ්බෙ බුද්ධා අසඬ්ඛොය්‍යායුකා” ති,
 අසඬ්ඛොය්‍යායුකාලාවත්ථානායුකා ති අත්ථො. අසඬ්ඛොය්‍යායුකසංවත්තනසමත්ථං.
 පරිච්ඡං කම්මං හොති, බුද්ධා පන තදා මනුස්සානං පරමායුජ්ජමාණානුරූපමෙව
 කාලං යත්වා පරිනිබ්බායන්ති තතො පරං යත්වා සාධෙනබ්බපයොජනාභාවතො,
 ධම්මතාවෙසාති වා වෙදිතබ්බා. අට්ඨකථායං පන තතො පරං පන අට්ඨානස්ස
 “උතුහොජනවිපත්තියා” ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.5) කාරණං වුත්තං, “තං
 ලොකසාධාරණං ලොකෙ ජාතසංවුද්ධානං තථාගතානං න හොති” ති න සක්කා
 වත්තුං. තථා හි තෙසං රොගකිලමථාදයො හොන්ති යෙව. උතුහොජනවසෙනාති
 අසම්පන්නස්ස, සම්පන්නස්ස ච උතුතො, හොජනස්ස ච වසෙන යථාක්කමං ආයු
 භායතිපි වඩ්ඪතිපි. ආයුති ච පරමායු අධිජ්ජෙනං. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං
 බුභ්මජාලාදිට්ඨකායං (දී. නි. ටී. 1.40) වුත්තමෙව.

ඉදානි තමත්ථං සමුදාගමතො පට්ඨාය දස්සෙතුං “තත්ථ යදා” ති ආදි වුත්තං.
 ධම්මෙ නියුත්තා ධම්මිකා, න ධම්මිකා අධම්මිකා, හිංසාදිඅධම්මපසුතා.
 අධම්මිකමෙව හොති ඉස්සරජනානං අනුවත්තනෙන, පරෙසං
 දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙන ච. උණ්භවලාභකා දෙවතාති උණ්භවලාභකා
 පච්චයභූතමෙසමාලාසමුට්ඨාපකා දෙවපුත්තා. තෙසං කිර තථා
 විත්තුජ්ජාදසමකාලමෙව යථිච්ඡිතට්ඨානං උණ්භං ඵරමානා වලාභකමාලා
 නාතිබ්බලා ඉතො විතො නහං ඡාදෙන්ති විතනොති. එස නයො
 සීතවලාභකවස්සවලාභකාසු. අබ්භවලාභකා පන දෙවතා සීතුණ්භවස්සෙහි විනා
 කෙවලං අබ්භපට්ඨස්සෙව සමුට්ඨාපකා වෙදිතබ්බා. තාසන්ති එත්ථ “මිත්තා” ති
 පදං ආනෙත්වා යොජනා. කාමං හෙට්ඨා වුත්තා සත්තවිධාපි දෙවතා
 වාතුමහාරාජිකාව තා පන තෙන තෙන විසෙසෙන වත්වා ඉදානි තදඤ්ඤ
 පඨමභූමිකෙ කාමාවචරදෙවෙ සාමඤ්ඤතො ගණ්හන්තො “වාතුමහාරාජිකා” ති
 ආහ. තාසං අධම්මිකතායාති රාජුනං අධම්මිකභාවමූලකෙන
 උපරාජාදිඅධම්මිකභාවපරම්පරාහතෙන තාසං දෙවතානං අධම්මිකභාවෙන. විසමං
 වන්දිමසුරියා පරිහරන්තිති බන්වාබාධතාදි අනිට්ඨඵලපනිස්සයභූතස්ස
 යථාවුත්තඅධම්මිකතාසඤ්ඤිතස්ස සාධාරණස්ස පාපකම්මස්ස බලෙන විසමං
 වායන්තෙන වායුනා පිළියමානා වන්දිමසුරියා සිනෙරුං පරික්ඛිපන්තා විසමං
 පරිවත්තන්ති යථාමග්ගෙන නජ්ජවත්තන්තිති. අස්සිදං යථා වන්දිමසුරියානං
 විසමපරිවත්තනං විසමවාතසඬ්ඛොභහෙතුකං, එවං උතුචස්සාදිවිසමජ්ජවත්තිති
 දස්සෙතුං “වාතො යථාමග්ගෙන න වායති” ති ආදි වුත්තං. දෙවතානන්ති
 සීතවලාභකදෙවතාදිදෙවතානං. තෙනාහ “සීතුණ්භහෙදො උතු” ති ආදි. තස්මිං
 අසම්පජ්ජන්තෙති තස්මිං යථාවුත්තෙ වස්සඛිජ්භූතෙ උතුමිහි යථාකාලං සම්පත්තිං
 අනුපගච්ඡන්තෙ.

“න සම්මා දෙවො වස්සති” ති සඬ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරන්තො
 “කදාචී” ති ආදිමාහ. තත්ථ කදාචී වස්සතිති කදාචී අවස්සනකාලෙ වස්සති. කදාචී න
 වස්සතිති කදාචී වස්සිතබ්බකාලෙ න වස්සති. කත්ථචී වස්සති, කත්ථචී න වස්සතිති
 පදෙසමාහ. “වස්සන්තොපි” ති ආදි “කදාචී වස්සති, කදාචී න වස්සති” ති

පද්ද්වයස්සෙව අත්ථව්වරණං. විගතගන්ධවණ්ණරසාදීනි ආදි-සද්දෙන නිරොජනං සඬගණ්හාති. එකස්මිං පදෙසෙති හත්තපවනභාජනස්ස එකපස්සෙ. උත්තණ්ඩුලන්ති පාකතො උක්කන්තතණ්ඩුලං. තීභාකාරෙහිති සබ්බසො අපරිණතං, එකදෙසෙන පරිණතං, දුපරිණතඤ්චාති එවං තීභාකාරෙහි. පච්චති පක්කාසයං උපගච්ඡති. අප්පායුකාති එත්ථ ‘‘දුබ්බණ්ණා වා’’තිපි වත්තබ්බං. එවං උතුභොජනවසෙන ආයු භායති හෙතුමිහි අපරික්ඛිණෙපි පච්චයස්ස පරිදුබ්බලත්තා.

‘‘යදා පනා’’තිආදි සුක්කපක්ඛස්ස අත්ථො වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො.

වඩ්ඪිත්වා වඩ්ඪිත්වා පරිහීනන්ති වෙදිතබ්බං. කස්මා? න හි එකස්මිං අත්තරකප්පෙ අනෙකෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති, එකො එව පන උප්පජ්ජති. ඉදාති තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං ‘‘කථ’’න්තිආදි වුත්තං. වත්තාරි යත්ථාති අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. යංයංආයුපරිමාණෙසුති යත්තකයත්තකපරමායුප්පමාණෙසු. තෙසමිපිති බුද්ධානං. තං තදෙව ආයුපරිමාණං හොති, තත්ථ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

ජාතිපරිච්ඡේදාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා

බොධිපරිච්ඡේදවණ්ණනා

8. මූලෙති මූලාවයවස්ස සමීපෙ. තං පන තස්සා හෙට්ඨාපදෙසො හොතීති ආහ ‘‘පාටලිරුක්ඛස්ස හෙට්ඨා’’ති. තදිවසන්ති අත්තනා ජාතදිවසෙ, තදිවසන්ති වා තං හගවතො අභිසම්බොධිදිවසෙ. සො කිර බොධිරුක්ඛො සාලකලායාණී විය පථවියා අබ්භන්තරෙ එව පුරෙතරං වඩ්ඪෙන්නො අභිසම්බොධිදිවසෙ පථවිං උබ්භිජ්ජිත්වා උට්ඨිතො රතනසතං උච්චො, තාවදෙව ව විත්ථතො හුත්වා නහං පුරෙන්නො අට්ඨාසි. අයමිපි කිරෙතස්ස රුක්ඛභාවෙන විය අඤ්ඤෙහි වෙමත්තතා. සනසංභතනාළවණ්ටතාය කණ්ණිකබද්ධෙහි විය පුප්පෙහි. එකසඤ්ජන්තාති පුප්ඵානං නිරන්තරතාය එකජ්ඣං සඤ්ජන්තා, තත්ථ තත්ථ නිබද්ධං...පෙ.... සමුප්පලන්ති තහං තහං ඔලම්බිතකුසුමදාමෙහි වෙව තහං තහං බිත්තමාලාපිණ්ඩිහි ව ඉතො විතො විප්පකිණ්ණවිට්ඨවණ්ටමුත්තපුප්පෙහි ව සම්මදෙව උජ්ජලං. අඤ්ඤමඤ්ඤං සිරිසම්පත්තානීති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සිරියා සොභාය සම්පන්නාති. බුද්ධගුණවිභවසිරිත්ති සම්මාසම්බුද්ධෙහි අභිගන්තබ්බගුණවිභූතියොහං. පටිච්ජ්ඣමානොති අධිගච්ඡන්තො.

සෙතම්බරුක්ඛොති සෙතවණ්ණඵලො අම්බරුක්ඛො. තදෙවාති පාටලියා වුත්තප්පමාණමෙව. එකතොති එකපස්සෙ. සුරසානීති සුමධුරරසානි.

එකොව පල්ලඬකොති එකොව පල්ලඬකප්පදෙසො. සො සො රුක්ඛො ‘‘බොධි’’ති වුවචති බුජ්ඣන්ති එත්ථාති කත්වා.

සාවකයුගපරිච්ඡේදවණ්ණනා

9. සාවකපරිච්ඡේදෙති සාවකයුගපරිච්ඡේදෙ. “ඛණ්ඩනිස්ස”න්ති ද්වෙපි එකජ්ඣං ගහෙත්වා එකත්තවසෙන චුත්තන්ති ආහ “ඛණ්ඩො ව තිස්සො වා”ති, බුද්ධානං සහොදරො, වෙමානිකොපි වා ඡෙට්ඨහාතා න හොතීති “එකපිතිකො කනිට්ඨහාතා”ති චුත්තං. අවසෙසෙහි පුත්තෙහි. “පඤ්ඤාපාරමියා මත්ථකං පත්තො”ති වත්වා තස්ස මත්ථකප්පත්තං ගුණවිසෙසං දස්සෙතුං “සිඛිතා භගවතා”තිආදි චුත්තං.

උත්තරොති උත්තමො. පුන උත්තරොති ථෙරං නාමෙන වදති. පාරන්ති පරකොට්මත්ථකං. පඤ්ඤාවිසයෙති පඤ්ඤාධිකාරෙ. පවත්තිට්ඨානවසෙන හි පවත්තිං වදති.

සාවකසන්නිපාතපරිච්ඡේදවණ්ණනා

10. උපොසථන්ති ආණාපාතිමොක්ඛං. දුතියතතියෙසුති දුතියෙ, තතියෙ ව සාවකසන්නිපාතෙ. එසෙව නයොති චතුරඤ්ඤිකතං අතිදිසති. අභිනීහාරතො පටියාය වත්ථුං කථෙත්වා පබ්බජ්ජා දීපෙනබ්බා, සා පන යස්මා මනොරථපූරණියං අභිගුත්තරට්ඨකථායං (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.211) විත්ථාරතො ආගතා, තස්මා තත්ථ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

උපටියාකපරිච්ඡේදවණ්ණනා

11. නිබද්ධුපටියාකභාවන්ති ආරම්භතො පටියාය යාව පරිනිබ්බානා නියතඋපටියාකභාවං. අනියතුඋපටියාකා පන භගවතො පයමබොධියං බහු අහෙසුං. තෙනාහ “භගවතො හී”තිආදි. ඉදානි ආනන්දත්ථෙරො යෙන කාරණෙන සත්ථු නිබද්ධුපටියාකභාවං උපගතො, යථා ව උපගතො, තං දස්සෙතුං “තත්ථ එකදා”තිආදි චුත්තං. “අහං ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමි”ති ආහ අනායබ්බසනාපාදකෙන කම්මුනා වොදියමානො. අථ නං භගවා තමත්ථං අනාරොචෙත්වා ව බෙමං මග්ගං සන්ධාය “එහි භික්ඛු ඉමිනා ගච්ඡාමා”ති ආහ. කස්මා පනස්ස භගවා තමත්ථං නාරොචෙසීති? ආරොචිතෙපි අසද්දහන්තො නාදිශිස්සති. තඤ්චි තස්ස හොති දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛායාතිති. තෙති තෙ ගමනං, “ත”න්ති වා පායො.

අන්වාසත්තොති අනුබද්ධො, උපද්දතො වා. ධම්මගාරවනිස්සිතො සංවෙගො ධම්මසංවෙගො “අම්හෙසු නාම තිට්ඨන්තෙසු භගවතොපි ඊදිසං ජාත”න්ති. “අහං උපට්ඨහිස්සාමි”ති වදන්තො ධම්මසෙනාපති අත්ථතො එවං වදන්තො නාම හොතීති “අහං භන්තෙ තුම්හෙ”තිආදි චුත්තං. අසුඤ්ඤායෙව මෙ සා දිසාති අසුඤ්ඤායෙව මම සා දිසා. තත්ථ කාරණමාහ “තච ඔවාදො බුද්ධානං ඔවාදසදිසො”ති.

වසිතුං න දස්සනීති එකගන්ධකුටියං වාසං න ලහිස්සනීති අධිප්පායො. පරමිමුඛා දෙසිතස්සාපි ධම්මස්සාති සුත්තන්තදෙසනං සන්ධාය වුත්තං. අභිධම්මදෙසනා පනස්ස පරමිමුඛා පවත්තා පගෙව යාවනාය. තස්සා වාවනාමග්ගොපි සාරිපුත්තත්ථෙරප්පභවො. කස්මා? සො නිද්දෙසපට්ඨමහිදා විය ථෙරස්ස හික්ඛුතො ගහිතධම්මක්ඛන්ධපක්ඛියො. අපරෙ පන ‘‘ධම්මභණ්ඩාගාරිකො පටිපාටියා තිකදුකෙසු දෙවසිකං කතොකාසො භගවන්තං පඤ්භං පුච්ඡි, භගවාපිස්ස පුච්ඡිතපුච්ඡිතං නයදානවසෙන විස්සජ්ජෙසි. එවං අභිධම්මොපි සත්ථාරා පරමිමුඛා දෙසිතොපි ථෙරෙන සම්මුඛා පටිග්ගහිතොව අහොසි’’ති වදන්ති. සබ්බං චිමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

අග්ගුපට්ඨාකොති උපට්ඨානෙ සක්කච්චකාරිතාය අග්ගභූතො උපට්ඨාකො. ථෙරො හි උපට්ඨාකට්ඨානං ලද්ධකාලතො පට්ඨාය භගවන්තං දුට්ඨොන උදකෙන, තිව්ඨොන දන්තකට්ඨොන, පාදපරිකම්මෙන, ගන්ධකුටිපරිවෙණසම්මජ්ජනෙනාති එවමාදීහි කිච්චෙහි උපට්ඨහන්තො ‘‘ඉමාය නාම වෙලාය සත්ථු ඉදං නාම ලද්ධං වට්ටති, ඉදං නාම කාතුං වට්ටති’’ති වින්තෙත්වා තං තං නිජ්ජාදෙන්තො මහතිං දණ්ඩදීපිකං ගහෙත්වා එකරත්තිං ගන්ධකුටිපරිවෙණං නව වාරෙ අනුපරියායති. එවං හිස්ස අහොසි ‘‘සචෙ මෙ ථීනමිද්ධං ඔක්කමෙය්‍ය, භගවති පක්කොසන්තෙ පටිච්චනං දාතුං නාහං සක්කුණෙය්‍ය’’න්ති, තස්මා සබ්බරත්තිං දණ්ඩදීපිකං හත්ථෙන න මුඤ්චති. තෙන වුත්තං ‘‘අග්ගුපට්ඨාකො’’ති.

12. පිතුමාතුජාතනගරපරිච්ඡෙදො පිතුමුඛෙන ආගතත්තා ‘‘පිතිපරිච්ඡෙදො’’ති වුත්තො.

විහාරං පාවිසීති ගන්ධකුටිං පාවිසී. එත්තකං කථෙත්වාති කප්පපරිච්ඡෙදාදිනවචාරපටිමණ්ඩිතං විපස්සිආදීනං සත්තන්තං බුද්ධානං පුබ්බෙනිවාසපටිසංයුත්තං එත්තාවතා දෙසනං දෙසෙත්වා. කස්මා පනෙත්ථ භගවා විපස්සිආදීනං සත්තන්තංයෙව බුද්ධානං පුබ්බෙනිවාසං කථෙසි, න බුද්ධවංසදෙසනායං (බු. වං. 64 ගාථාදයො) විය පඤ්චවිසතියා බුද්ධානං, තතො වා පන හියොයාති? අනධිකාරතො, පයොජනාභාවතො ව. බුද්ධවංසදෙසනායඤ්ඤි (බු. වං. 75) –

‘‘කිදිසො තෙ මහාවීර, අභිනීභාරො නරුත්තම;
කම්හි කාලෙ තයා වීර, පත්ථිතා බොධිමුත්තමා’’ති. ආදීනා –

පවත්තං තං පුච්ඡං අධිකාරං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා යස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස පාදමුලෙ අත්තනා මහාභිනීභාරො කතො, තං දීපඬිකරං භගවන්තං ආදිං කත්වා යෙසං චතුච්ඡතියා බුද්ධානං සන්තිකා බොධියා ලද්ධබ්‍යාකරණො හුත්වා තත්ථ තත්ථ පාරමියො පුරෙසි, තෙසං පටිපත්තිසඬ්ඛාතො පුබ්බෙනිවාසො, අත්තතො ව පටිපත්ති කථිතා, ඉධ පන තාදිසො අධිකාරො නත්ථි, යෙන දීපඬිකරතො පට්ඨාය, තතො වා පන පුරතො බුද්ධෙ ආරබ්භ පුබ්බෙනිවාසං කථෙය්‍ය. තස්මා න එත්ථ

බුද්ධවංසදෙසනායං විය පුබ්බෙනිවාසො විත්ථාරිතො. යස්මා ච බුද්ධානං දෙසනා නාම දෙසනාය භාජනභූතානං පුග්ගලානං ඤාණබලානුරූපා, න අත්තනො ඤාණබලානුරූපා, තස්මා තත්ථ අග්ගසාවකානං, මහාසාවකානං, (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.21 වඩ්ඨිසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා) තාදිසානඤ්ච දෙවබ්බන්මානං වසෙන දෙසනා විත්ථාරිතා. ඉධ පන පකතිසාවකානං, තාදිසානඤ්ච දෙවතානං වසෙන පුබ්බෙනිවාසං කථෙත්තො සත්තන්තමෙව බුද්ධානං පුබ්බෙනිවාසං කථෙසි. තථා හි නෙ භගවා පලොභනවසෙන සමුත්තෙජෙනුං සප්පසඤ්චතාය කථාය දෙසනං මත්ථකං අපාපෙත්වාච ගන්ධකුට්ඨං පාවිසි. තථා ච ඉමිස්සා එව දෙසනාය අනුසාරතො ආධානාට්ඨපරිත්ත- (දී. නි. 3.275) දෙසනාදයො පවත්තා.

අපිවෙත්ථ භගවා අත්තනො සුද්ධාවාසචාරිකාවිභාවිනියා උපරිදෙසනාය සඬිගහත්ථං විපස්සිආදීනං එව සත්තන්තං සම්මාසම්බුද්ධානං පුබ්බෙනිවාසං කථෙසි. තෙසංයෙව හි සාවකා තදා වෙච එතරහි ච සුද්ධාවාසභූමියං ධීතා, න අඤ්ඤෙසං පරිනිබ්බුතත්තා. “සිද්ධත්ථතිස්සච්ඡස්සානං කිර බුද්ධානං සාවකා සුද්ධාවාසෙසු උපපන්නා උපපත්තිසමනන්තරමෙව ඉමස්මිං සාසනෙ උපකාදයො විය අරහත්තං අධිගන්ත්වා නචිරස්සෙව පරිනිබ්බාසිංසු, න තත්ථ තත්ථ යාවතායුකං අට්ඨංසු”ති වදන්ති. තථා යෙසං සම්මාසම්බුද්ධානං පටිවෙධසාසනං එකංසතො නිච්ඡයෙ න අප්පාපි ධරති, න අන්තරහිතං, නෙ එව කිත්තෙන්තො විපස්සිආදීනංයෙව භගවත්තානං පුබ්බෙනිවාසං ඉමස්මිං සුත්තෙ කථෙසි වෙනෙයාඤ්ඤාසයවසෙන. අපුබ්බාවර්මනියමො පන අපරාපරං සංසරණකසත්තවාසවසෙන එකිස්සා ලොකධාතුයා ඉච්ඡිතොති න තෙනෙතං විරුජ්ඣතිති දට්ඨබ්බං. නිරන්තරං මත්ථකං පාපෙත්වාති අභිජාතිතො පට්ඨාය යාව පාතිමොක්ඛුද්දෙසො යාව තා බුද්ධකිච්චසිද්ධි, තාව මත්ථකං සිබං පාපෙත්වා. න තාව කථිතොති යොජනා.

තන්තින්ති ධම්මතන්තිං, පරියත්තින්ති අත්ථො.
පුත්තපුත්තමාතුයානවිහාරධනවිහාරදායකාදීනං සම්බහුලානං අත්ථානං විභාවනවසෙන පවත්තවාරො සම්බහුලවාරො.

සම්බහුලවාරවණ්ණනා

කාමඤ්චායං පාළියං අනාගතො, අට්ඨකථාසු ආගතත්තා පන ආනෙත්වා දීපෙනබ්බොති තං දීපෙන්තො “සබ්බබ්බොධිසත්තානඤ්ඡි”තිආදිමාහ. කුලවංසො කුලානුක්කමො. පවෙණ්නි පරම්පරා. “කස්මා”ති පුත්තථුප්පත්තියා කාරණං පුච්ඡිත්වා තං විස්සජ්ජෙන්තො “සබ්බඤ්ඤබ්බොධිසත්තානඤ්ඡි”තිආදිමාහ, තෙන තෙසං ජාතනගරාදි පඤ්ඤායමානං එකංසතො මනුස්සභාවසඤ්ජානනත්ථං ඉච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා යථාධිජ්ජෙනබුද්ධකිච්චසිද්ධි එව න සියාති දස්සෙති, යතො මහාසත්තානං වර්මහවෙ මනුස්සලොකෙ එව පාතුභාවො, න අඤ්ඤත්ථ.

සම්බහුලපරිච්ඡේදවණ්ණනා

වන්දාදීනං සොභාවිසෙසං රහෙනි වජාපෙතීති රාහු, රාහුග්ගහො, ඉධ පන රාහු වියාති රාහු. ඛන්ධනන්ති ව අනත්ථුප්පත්තිට්ඨානතං සන්ධාය වුත්තං. තථා මහාසත්තෙන වුත්තවචනමෙව ගහෙත්වා කුමාරස්ස “රාහුලො”ති නාමං අකංසු. අපාති නිපාතමත්තං. රොච්ඡීති රොචනසීලා, උප්පලරූපාති අත්ථො. රූවග්ගතීති රූවං පහාතං ආගතිභූතා, ග-කාරාගමං කත්වා වුත්තං. ඉත්ථීරතනභාවතො මනුස්සලොකෙ සබ්බාසං ඉත්ථීනං බිම්බපට්ඨිජන්තභූතාති බිම්බා.

කුමාරා වුට්ඨායාති පාදකප්ඤ්ඤානතො උට්ඨාය.

අට්ඨකුලුබ්බෙධාති අට්ඨකුලප්පමාණබලභාවා. වුලංසෙන ඡාදෙත්වාති තිරියභාගෙන ධ්වනවසෙන සබ්බං විහාරට්ඨානං ඡාදෙත්වා. සුවණ්ණයට්ඨිපාලෙහීති ඵාලප්පමාණාහි සුවණ්ණයට්ඨිහි. සුවණ්ණහත්ථිපාදානීති පකතිහත්ථිපාදපරිමාණාති සුවණ්ණබණ්ඩාති. වුත්තනායෙනෙවාති වුලංසෙනෙව. සුවණ්ණකට්ඨිහීති සුවණ්ණබණ්ඩෙහි. සලක්ඛණානන්ති ලක්ඛණසම්පන්නානං සහස්සාරානං.

බොධිපල්ලකකොති අභිසම්බුජ්ඣනකාලෙ නිසජ්ජට්ඨානං. අවිජ්ඣිතොති බුද්ධානං තථානිසජ්ජාය අනඤ්ඤත්ථභාවීභාවතො අපරිච්චත්තො. තෙනාහ “එකස්මිංයෙව යානෙ භොති”ති. පට්ඨපදගණ්ඨිකාති පච්ඡිමෙ සොපානඵලකෙ යත්වා යපියමානස්ස දක්ඛිණපාදස්ස පතිට්ඨගතට්ඨානං. තං පන යස්මා දළ්භං ථීරං කෙනවි අගෙජ්ජං භොති, තස්මා “පදගණ්ඨි”ති වුත්තං. යස්මිං භූමිභාගෙ ඉදානි ජෙනවනමහාවිහාරො, තත්ථ යස්මිං යානෙ පුරිමානං සබ්බබුද්ධානං මඤ්චා පඤ්ඤත්තා, තස්මිංයෙව පදෙසෙ අමිහාකම්පි හගවතො මඤ්චො පඤ්ඤත්තොති කත්වා “චත්තාරි මඤ්චපාදට්ඨානානි අවිජ්ඣිතානෙව භොන්ති”ති වුත්තං. මඤ්චානං පන මහත්තබුද්දකභාවෙන මඤ්චපඤ්ඤාපනපදෙසස්ස මහත්තාමහත්තතා අප්පමාණං, බුද්ධානුභාවෙන පන සො පදෙසො සබ්බදා එකප්පමාණොයෙව භොතීති “චත්තාරි මඤ්චපාදට්ඨානානි අවිජ්ඣිතානෙව භොන්ති”ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. විහාරොපි න විජ්ඣිතො යෙවාති එත්ථාපි එසෙව නයො. පුරිමං විහාරට්ඨානං න පරිච්චජ්ජිති හි අත්ථො.

විසිට්ඨා මත්තා විමත්තා, විමත්තාව වෙමත්තං, විසදිසතාති අත්ථො. පමාණං ආරොහො. පධානං දුක්කරකිරියා. රස්මීති සරීරප්පහා.

“සත්තානං පාකතිකහත්ථෙත ඡහත්ථො මජ්ඣිමපුරිසො, තතො තිගුණං හගවතො සරීරප්පමාණන්ති හගවා අට්ඨාරසහත්ථො”ති වදන්ති. අපරෙ පන හණන්ති “මනුස්සානං පාකතිකහත්ථෙත චතුහත්ථො මජ්ඣිමපුරිසො, තතො තිගුණං හගවතො සරීරප්පමාණන්ති හගවා ද්වාදසහත්ථො උපාදින්නකරූපධම්මවසෙන, සමන්තතො පන ඛ්‍යාමමත්තං ඛ්‍යාමප්පහා ඵරතීති උපරි ඡහත්ථං අබ්භුග්ගතො, බහලතරප්පහා රූපෙන සද්ධිං අට්ඨාරසහත්ථො භොති”ති.

අද්ධනියන්ති දීසකාලං.

අප්ඤ්ඤාසයපට්ඨානද්ධනීති බොධිසම්භාරසම්භරණකාලෙ
තථාපචත්තප්ඤ්ඤාසයාධිනං, තථාපචත්තපත්ථනානුරූපං විපුලං, විපුලතරඤ්ඤා
භොතීති අත්ථො. ස්වායමත්ථො චරියාපිටකචණ්ණනායං චුත්තනයෙනෙව
වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච යස්මා සරිරජපමාණං, පධානං, සරිරජපහා ච බුද්ධානං
විසදිසාති ඉධ පාළියං අනාගතා, තස්මා තෙහි සද්ධිං වෙමත්තනාසාමඤ්ඤෙන
ආයුකුලානිපි ඉධ ආහරිත්වා දීපිතාති. පට්ඨිද්ධගුණෙසුති අධිගතසබ්බඤ්ඤාගුණෙසු.
නනු ච බොධිසම්භාරෙසු, වෙනෙයාපුග්ගලපරිමාණෙ ච වෙමත්තං නත්ථීති? සච්චං
නත්ථී, තද්වහයං පන බුද්ධගුණග්ගහණෙන ගතිතමෙව භොතීති න උද්ධටං.
යදග්ගෙන හි සබ්බබුද්ධානං බුද්ධගුණෙසු වෙමත්තං නත්ථී, තදග්ගෙන නෙසං
සම්බොධිසම්භාරෙසුපි වෙමත්තං නත්ථීති. කස්මා? හෙතුඅනුරූපතාය ඵලස්ස,
එකන්තෙනෙව වෙනෙයාපුග්ගලපරිමාණෙ වෙමත්තභාවො විභාවිතො.
මහාබොධිසත්තානඤ්ඤි හෙතුඅචත්ථායං සම්භතුපනිස්සයිත්ථියපරිපාකා
වෙනෙයාපුග්ගලා චරිමහවෙ අරහත්තසම්පත්තියා පරිපොසිතාති කමලචනාති
සුරියරස්මිසම්ඵස්සෙන විය තථාගතගුණානුභාවසම්ඵස්සෙන විබොධං
උපගච්ඡන්තිති දීපෙසුං අට්ඨකථාවරියා.

නිධිකුම්භොති චත්තාරො මහානිධියො සන්ධාය වදති. ඡාතො වාති. ච-සද්දෙන
කතමහානිනිහාරො වාති අයම්පි අත්ථො සඬිගහිතොති දට්ඨබ්බො. චුත්තං හෙතං
බුද්ධවංසෙ –

“තාරාගණා විරොචන්ති, නක්ඛත්තා ගගනමණ්ඩලෙ;
විසාඛා චන්දිමායුත්තා, ධූවං බුද්ධො භවිස්සති”ති. (බු. වං. 65);

“එතෙනෙව ච සබ්බබුද්ධානං විසාඛානක්ඛත්තෙනෙව මහානිනිහාරො භොතී”ති ච
වදන්ති.

13. අයං ගතීති අයං පචත්ති පචත්තනාකාරො, අඤ්ඤෙ පුබ්බෙනිවාසං
අනුස්සරන්තා ඉමිනා ආකාරෙන අනුස්සරන්තිති අත්ථො, යස්මා චුතිතො පට්ඨාය
යාව පටිසන්ධි, තාව අනුස්සරණං ආරොහනං
අතීතඅතීතතරඅතීතතමාදිජාතිසඬ්ඛාතෙ පුබ්බෙනිවාසෙ ඤාණස්ස අභිමුඛභාවෙන
පචත්තිති කත්වා. තස්මා පටිසන්ධිතො පට්ඨාය යාව චුති, තාව අනුස්සරණං
ඔරොහනං පුබ්බෙනිවාසෙ පටිමුඛභාවෙන ඤාණස්ස පචත්තිති ආහ “පච්ඡාමුඛං
ඤාණං පෙසෙත්වා”ති. චුතිගන්තබ්බන්ති යං පනිදං චුතියා ඤාණගතියා ගන්තබ්බං,
තං ගමනං බුද්ධානන්ති අත්ථො. ගරුකන්ති භාරියං දුක්ඛරං. තෙනාහ “ආකාසෙ
පදං දස්සෙත්තො වියා”ති. අපරම්පි කාරණන්ති ඡින්නවටුමානුස්සරණං පච්ඡාමුඛං
ඤාණං පෙසනතො අපරං අච්ඡරියබ්භුතකාරණං. යත්රාති පච්චත්තත්ථෙ, නාමාති
අච්ඡරියත්ථෙ නිපාතො, හි-සද්දො අනත්ථකො. තෙනාහ “යො නාම
තථාගතො”ති. එවඤ්ඤා කත්වා “යත්රා”ති නිපාතවසෙන විසුං යත්ර-සද්දග්ගහණං

සමත් වීමට හොඳි. පපඤ්චෙන්ති සත්තසන්නානං සංසාරෙ විත්ථාරෙන්තිති පපඤ්චං. කම්මවට්ටං වුවිච්ඡිති කිලෙසවට්ටස්ස පපඤ්චග්ගහණෙන, විපාකවට්ටස්ස දුක්ඛග්ගහණෙන ගතිත්තං. පරියාදින්නවට්ටෙන් සබ්බසො ඛෙපිතවට්ටෙ. “මග්ගසිලෙන ඵලසිලෙනා” ති වත්ථා තයිදං මග්ගඵලසිලං ලොකියසිලපුබ්බකං, බුද්ධානඤ්ච ලොකියසිලමිපි ලොකුත්තරසිලං විය අනඤ්ඤසාධාරණං ඵවාති දස්සෙතුං “ලොකියලොකුත්තරසිලෙනා” ති වුත්තං. සමාධිපඤ්ඤාසුපි ඵසෙව නයො. සමාධිපක්ඛාති සමාධි ව සමාධිපක්ඛා ව සමාධිපක්ඛා, එකදෙසසරුපෙකසෙසො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ “මග්ගසමාධිනා” තිආදි, “විහාරො ගතීතො වා” ති ව. සමාධිපක්ඛා නාම විරියසතිආදයො.

සයන්ති අත්තනා. නිවරණාදීනි නිවරණෙනි වෙව තදෙකට්ඨෙති ව පාපධම්මෙහි, විතක්කවිචාරාදීනි ව. “විමුත්තත්තා විමුත්තීති සඬබ්බං ගච්ඡන්ති” ති ඉමිනා විමුත්ති-සද්දස්ස කම්මසාධනං ආහ අට්ඨසමාපත්තිආදිවිසයත්තා තස්ස. විමුත්තත්තාති ව “වික්ඛම්භනවසෙන විමුත්තත්තා” තිආදිනා යොජෙතබ්බං. තස්ස තස්සාති අනිච්චානුපස්සනාදිකස්ස. පච්චනීකඬගවසෙනාති පහාතබ්බපටිපක්ඛඅඬගවසෙන. පටිප්පස්සද්ධන්තෙ උප්පන්නත්තාති කිලෙසානං පටිප්පස්සම්භනං පටිප්පස්සද්ධං, සො ඵව අන්තො පරියොසානභාවතො, තස්මිං සාධෙතබ්බෙ නිබ්බත්තත්තා, තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසානං පටිප්පස්සම්භනවසෙන පවත්තත්තාති අත්ථො. කිලෙසෙහි නිස්සට්ඨා, අපගමො ව නිබ්බානස්ස තෙහි විචිත්තත්තා ඵවාති ආහ “දුරෙ ධීතත්තා” ති.

16. ධම්මධාතුති ධම්මානං සභාවො, අත්ථතො චත්තාරි අරියසච්චානි.
සුප්පට්ඨිද්ධාති සුට්ඨු පට්ඨිද්ධා සවාසනානං සබ්බෙසං කිලෙසානං පජ්ඣනතො. ඵවඤ්ඤි සබ්බඤ්ඤානා, දසබ්බඤ්ඤාණාදයො වාති සබ්බෙ බුද්ධගුණා භගවතා අධිගතා අගෙසුං. අරහත්තං ධම්මධාතුති කෙවි. සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණන්ති අපරෙ. ද්විති පදෙහිති ද්විති වාකෙය්හි. ආබද්ධන්ති පට්ඨිද්ධං තංමුලකත්තා උපරිදෙසනාය. දෙවචාරිකකොලාහලන්ති අත්තතො දෙවලොකෙ චාරිකායං සුද්ධාවාසදෙවනං කුතුහලප්පවත්තිං දස්සෙන්නො සුත්තන්තපරියොසානෙ (දී. නි. අට්ඨ. 2.91) විචාරෙස්සති, අත්ථතො විභාවෙස්සතිති යොජනා. අයං දෙසනාති “ඉතො සො හික්ඛවෙ” තිආදිනා (දී. නි. 2.4) විත්ථාරතො පවත්තිතදෙසනමාහ. නිදානකණ්ඨෙතිආදිතො දෙසිතං උද්දෙසදෙසනමාහ. සා හි ඉමිස්සා දෙසනාය නිදානට්ඨානියත්තා තථා වුත්තා.

බොධිසත්තධම්මතාවණ්ණනා

17. “විපස්සිති තස්ස නාම” න්ති වත්ථා තස්ස අත්ථත්ථනං දස්සෙතුං “තඤ්ච බො” තිආදි වුත්තං. විචිධෙ අත්ථෙන්ති තිරොහිතවිදුරදෙසගතාදිකෙ නිලාදිවසෙන නානාවිධෙ, තදඤ්ඤෙ ව ඉන්ද්‍රියගොචරභූතෙ තෙ ව යටුපගතෙ, වොහාරවිනිවිජයෙ වාති නානාවිධෙ අත්ථෙ. පස්සනකුසලතායාති දස්සනෙ නිපුණභාවෙන. යාථාවතො ඤෙය්‍යං බුජ්ඣතිති බොධි, සො ඵව සත්තයොගතො බොධිසත්තොති ආහ

“පණ්ඩිතසත්තො බුද්ධිකතසත්තො”ති. සුවිත්තිතවිත්තිතාදිනා පන පණ්ඩිතභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යදා ච පනානෙන මහාභිනීභාරො කතො, තතො පටියාය මහාබොධියං එකන්තනින්තත්තා බොධිමිහි සත්තො බොධිසත්තොති ආහ “බොධිසඬ්ඛානෙසු”තිආදි. මග්ගඤ්ඤාණපදටියානඤ්ඤි සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණපදටියානඤ්ඤව මග්ගඤ්ඤාණං “බොධි”ති වුවවති. “සතො සම්පජානො”ති ඉමිනා චතුත්ථාය ගබ්භාවක්කන්තියා ඔක්කමිති දස්සෙති. චතස්සො හි ගබ්භාවක්කන්තියො ඉධෙකච්චො ගබ්භො මාතුකුච්ඡියං ඔක්කමනෙ, යානෙ, නික්ඛමනෙති තිසු යානෙසු අසම්පජානො හොති, එකච්චො පයමෙ යානෙ සම්පජානො, න ඉතරෙසු, එකච්චො පයමෙ, දුතියෙ ච යානෙ සම්පජානො, න තතියෙ, එකච්චො තිසු යානෙසු සම්පජානො හොති. තත්ථ පයමා ගබ්භාවක්කන්ති ලොකියමහාජනස්ස වසෙන වුත්තා, දුතියා අසීතිමහාසාවකානං (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.21 වඩ්ඪිසත්ථෙරගාථාවණ්ණනාය විත්ථාරො) වසෙන, තතියා ද්විත්තං අග්ගසාවකානං, පච්චෙකබුද්ධානඤ්ඤව වසෙන. තෙ කිර කම්මජවාතෙහි උද්ධංපාදා අධොසිරා අනෙකසතපොරිසෙ පපාතෙ විය යොනිමුඛෙ ඛිත්තා තාලුච්ඡිග්ගලෙන හත්ථි විය සම්බාධෙන යොනිමුඛෙන නික්ඛමන්තා මහන්තං දුක්ඛං පාපුණන්ති, තෙන තෙසං “මයං නික්ඛමාමා”ති සම්පජඤ්ඤං න හොති. චතුත්ථා සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තානං වසෙන. තෙ හි මාතුකුච්ඡිමිහි පටිසන්ධිං ගණ්හන්තාපි පජානන්ති, තත්ථ වසන්තාපි පජානන්ති, නික්ඛමනකාලෙපි පජානන්ති. න හි තෙ කම්මජවාතා උද්ධංපාදෙ අධොසිරෙ කත්වා ඛිපිතුං සක්කොන්ති, ද්වෙ හත්ථෙ පසාරිත්වා අක්ඛිති උම්මිලෙන්වා ධීතකාව නික්ඛමන්තිති. ඤාණෙන පරිච්ඡින්නිත්වාති පුබ්බභාගෙ පඤ්චමභාවිලොකනඤාණෙනි චෙව “ඉදානි වචාමි”ති වුතිපරිච්ඡින්නිත්වාඤාණෙන ච අපරභාගෙ “ඉධ මයා පටිසන්ධි ගහිතා”ති පටිසන්ධිපරිච්ඡින්නිත්වාඤාණෙන ච පරිච්ඡිජ්ජ ජානිත්වා.

පඤ්චන්තං මහාපරිච්චාගානං, ඤාතත්ථවරියාදිනඤ්ඤව සතිපි පාරමියා පරියාපන්නභාවෙ සම්භාරවිසෙසභාවදස්සනත්ථං විසුං ගහණං. තත්ථ අඬ්ගපරිච්චාගො, නයනපරිච්චාගො, අත්තපරිච්චාගො, රජ්ජපරිච්චාගො, පුත්තදාරපරිච්චාගොති ඉමෙ පඤ්ඤව මහාපරිච්චාගා. තත්ථාපි කාමං අඬ්ගපරිච්චාගාදයොපි දානපාරමියෙව, තථාපි පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථඤ්ඤවෙව සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ඤව මහාපරිච්චාගානං විසුං ගහණං. තතො ඵ්ච ච අඬ්ගපරිච්චාගතොපි විසුං නයනපරිච්චාගග්ගහණං, පරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙපි රජ්ජපරිච්චාගපුත්තදාරපරිච්චාගග්ගහණඤ්ඤව කතං. ඤාතීනං අත්ථවරියා ඤාතත්ථවරියා, සා ච බො කරුණායනවසෙන. තථා සත්තලොකස්ස දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථානං වසෙන හිතවරියා ලොකත්ථවරියා. කම්මස්සකතාඤ්ඤාණවසෙන, අනවජ්ජකම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජායානවසෙන, ඛන්ධායතනාදිවසෙන, ලක්ඛණත්තයාදිතීරණවසෙන ච අත්තතො, පරෙසඤ්ඤව තත්ථ සතිපටියානෙන ඤාණවාරො බුද්ධවරියා, සා පනත්ථතො පඤ්ඤාපාරමියෙව, ඤාණසම්භාරවිසෙසතාදස්සනත්ථං පන විසුං ගහණං. බුද්ධවරියානන්ති බහුවචනනිද්දෙසෙන පුබ්බයොගපුබ්බවරියාධම්මක්ඛානාදිනං සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො.

තත්ථ ගතපච්චාගතවත්තසඬ්ඛාතාය පුබ්බභාගපටිපදාය සද්ධිං
 අභිඤ්ඤාසමාපත්තිනිප්ථාදනං පුබ්බයොගො. දානාදීසුයෙව සාතිසයපටිපත්ති
 පුබ්බවරියා. “යාව වරියාපිටකෙ සඬ්ගහිතා අභිනීභාරො පුබ්බයොගො,
 කායාදිවිවෙකවසෙන එකවරියා පුබ්බවරියා”ති කෙවි. දානාදීනඤ්ඤවෙව
 අප්පිච්ඡතාදීනඤ්ඤව සංසාරනිබ්බානෙසු ආදීනවානිසංසානඤ්ඤව විභාවනවසෙන,
 සත්තානං බොධිත්තයෙ පතිට්ඨාපනපරිපාවනවසෙන ව පවත්තකථා ධම්මක්ඛානං.
 කොට්ඨං පත්වාති පරං පරියන්තං පරමුක්කංසං පාපුණ්ත්වා. සත්තමහාදානානීති
 අට්ඨවස්සිකකාලෙ “භද්දමංසාදීනිපි යාවකානං දදෙය්‍ය”න්ති අප්ඤ්ඤාසයං
 උප්පාදෙත්වා දින්නදානං, මඬ්ගලභත්ථිදානං, ගමනකාලෙ දින්නං
 සත්තසත්තකමහාදානං, මග්ගං ගච්ඡන්තෙන දින්නං අස්සදානං, රථදානං,
 පුත්තදානං, හරියාදානන්ති ඉමානි සත්ත මහාදානානි (වරියා. 79) දත්වා.

“ඉදානෙව මෙ මරණං භොතු”ති අධිමුච්චිත්වා කාලකරණං
 අධිමුත්තිකාලකිරියා, තං බොධිසත්තානංයෙව, න අඤ්ඤෙසං. බොධිසත්තා කිර
 දීසායුකදෙවලොකෙ යීතා “ඉධ යීතස්ස මෙ බොධිසම්භාරසම්භරණං න
 සම්භවති”ති කත්වා තත්ථ වාසතො නිබ්බන්දමානසා භොන්ති, තදා විමානං
 පවිසිත්වා අක්ඛිති නිමිලෙත්වා “ඉතො උද්ධං මෙ ජීවිතං නප්පවත්තතු”ති විත්තං
 අධිට්ඨාය නිසීදන්ති, විත්තාධිට්ඨානසමනන්තරමෙව මරණං භොති.
 පාරමිධම්මානඤ්ඤි උක්කංසප්පවත්තියා තස්මිං තස්මිං අත්තභාවෙ
 අභිඤ්ඤාසමාපත්තිහි සන්තානස්ස විසෙසිතත්තා අත්තසිනෙහස්ස තනුභාවෙන,
 සත්තෙසු ව මහාකරුණාය උළාරභාවෙන අධිට්ඨානස්ස තික්ඛවිසදභාවාපත්තියා
 බොධිසත්තානං අධිප්පායා සම්ප්ඤ්ඤාති. විත්තෙ, විය කම්මෙසු ව නෙසං වසිභාවො,
 තස්මා යත්ථ උපපන්නානං පාරමියො සම්මදෙව පරිබුහන්ති. චුත්තනයෙන කාලං
 කත්වා තත්ථ උපපජ්ජන්ති. තථා හි අම්භාකං මහාසත්තො ඉමස්මිංයෙව කප්පෙ
 නානාජාතිසු අපරිහීනප්ඤ්ඤානො කාලං කත්වා බුහුමලොකෙ නිබ්බත්තො,
 අප්පකමෙව කාලං තත්ථ යත්වා තතො වචිත්වා මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තො,
 පාරමිසම්භරණපසුතො අභොසි. තෙන චුත්තං “බොධිසත්තානංයෙව, න
 අඤ්ඤෙස”න්ති. “එකෙනඅත්තභාවෙන අත්තරෙන පාරමීනං සබ්බසො
 පූරිතත්තා”ති ඉමිනා පයොජනාභාවතො තත්ථ යත්වා අධිමුත්තිකාලකිරියා නාම
 නාභොසිති දස්සෙති. අපි ව තත්ථ යාවතායුකට්ඨානං වරිමහවෙ
 අනෙකමහානිධිසමුට්ඨානපුබ්බිකාය දිබ්බසම්පත්තිසදිසාය මහාසම්පත්තියා
 නිබ්බත්ති විය, බුද්ධභූතස්ස අසදිසදානාදිවසෙන අනඤ්ඤසාධාරණලාභුප්පත්ති විය
 ව “ඉතො පරං මහාපුරිසස්ස දිබ්බසම්පත්තිඅනුභවනං නාම නත්ථී”ති
 උස්සාහජාතස්ස පුඤ්ඤසම්භාරස්ස වසෙනාති දට්ඨබ්බං. අයඤ්ඤෙත්ථ ධම්මතා.

මනුස්සගණනාවසෙන, න දෙවගණනාවසෙන. පුබ්බනිමිත්තානීති චුතියා
 පුබ්බනිමිත්තානි. අමිලාසිත්වාති එත්ථ අමිලාතග්ගහණෙනෙව තාසං මාලානං
 වණ්ණසම්පදායපි ගන්ධසම්පදායපි සොභාසම්පදායපි අවිනාසො දස්සිතොති
 දට්ඨබ්බං. බාහිරබහන්තරානං රජොපල්ලානං ලෙපස්සපි අභාවතො දෙවානං
 සරිරගතානි වත්ථානි සබ්බකාලං පරිසුද්ධප්පහස්සරානෙව හුත්වා තිට්ඨන්තිති ආහ

“වත්ථෙසුපි එසෙව නයො”ති. නෙව සීතං න උණ්හන්ති යස්ස සීතස්ස පටිකාරවසෙන අධිකං සෙවියමානං උණ්හං, සයමෙව වා බරතරං හුත්වා අභිභවන්තං සරීරෙ සෙදං උප්පාදෙය්‍යා, තාදිසං නෙව සීතං, න උණ්හං හොති. තස්මිං කාලෙති යථාචුත්තමරණාසන්නකාලෙ. බිත්ථුබිත්ථුවසෙනාති ඡින්නසුත්තාය ආමුත්තමුත්තාවලියා නිපතන්නා මුත්තගුලිකා විය බිත්ථු බිත්ථු හුත්වා. සෙදාති සෙදධාරා මුච්චන්ති. දන්තානං බණ්ඩිතභාවො බණ්ඩිච්චං. කෙසානං පලිතභාවො පාලිච්චං. ආදි-සද්දෙන වලිත්තවතං සඬගණ්හාති. කිලන්තරූපො අත්තභාවො හොති, න පන බණ්ඩිච්චපාලිච්චාදීති අධිප්පායො. උක්කණ්ඩිතාති අනභිරති. සා නත්ථි උපරූපරි උළාරඋළාරානමෙව හොගානං විසෙසතො දුච්ඡානානං උපතිට්ඨහනතො. නිස්සසන්තිති උණ්හං නිස්සසන්ති. විජම්භන්තිති අනභිරතිවසෙන විජම්භනං කරොන්ති.

පණ්ඩිතා එවාති බුද්ධිසම්පන්නා එව දෙවතා. යථා දෙවතා සම්පතිජාතා “කිදිසෙන පුඤ්ඤකම්මෙන ඉධ නිබ්බත්තා”ති වින්තෙත්වා “ඉමිනා නාම පුඤ්ඤකම්මෙන ඉධ නිබ්බත්තා”ති ජානන්ති, එවං අතීතභවෙ අත්තනා කතං, අඤ්ඤාදාපි වා එකච්චං පුඤ්ඤකම්මං ජානන්තියෙව මහාපුඤ්ඤාති ආහ “යෙ මහාපුඤ්ඤා”තිආදි.

න පඤ්ඤායන්ති චිරතරකාලත්තා පරමායුතො. අනිය්‍යානිකන්ති න නිය්‍යානාවහං සත්තානං අභාජනභාවතො. සත්තා න පරමායුතො හොන්ති නාම පාපුස්සන්නතායාති ආහ “තදා හි සත්තා උස්සන්නකිලෙසා හොන්ති”ති. එත්ථාහ — කස්මා සම්මාසම්බුද්ධා මනුස්සලොකෙ එව උප්පජ්ජන්ති, න දෙවබ්‍රහ්මලොකෙසුති? දෙවලොකෙ තාව නුප්පජ්ජන්ති බ්‍රහ්මවරියවාසස්ස අනොකාසභාවතො, තථා අනච්ඡරියභාවතො. අච්ඡරියධම්මා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙසං සා අච්ඡරියධම්මතා දෙවත්තභාවෙ ධීතානං න පාකටා හොති යථා මනුස්සභූතානං, දෙවභූතෙ හි සම්මාසම්බුද්ධෙ දිස්සමානං බුද්ධානුභාවං දෙවානුභාවතො ලොකො දහති, න බුද්ධානුභාවතො, තථා සති “සම්මාසම්බුද්ධො”ති නාධිමුච්චති න සම්පසීදති, ඉස්සරගුත්තග්ගාහං න විස්සජ්ජෙති, දෙවත්තභාවස්ස ව චිරකාලාධිට්ඨානතො එකච්චසස්සතවාදතො න පරිමුච්චති. බ්‍රහ්මලොකෙ නුප්පජ්ජන්තිති එත්ථාපි එසෙව නයො. සත්තානං තාදිසග්ගාහවිනිමොචනත්ථඤ්ඤි බුද්ධා භගවන්තො මනුස්සසුගතියංයෙව උප්පජ්ජන්ති, න දෙවසුගතියං. මනුස්සසුගතියං උප්පජ්ජන්තාපි ඔපපාතිකා න හොන්ති, සති ව ඔපපාතිකූපපත්තියං චුත්තදොසානතිවත්තනතො, ධම්මවෙනෙය්‍යානං ධම්මතන්තියා යපනස්ස විය ධාතුවෙනෙය්‍යානං ධාතුනං යපනස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා ව. න හි ඔපපාතිකානං පරිනිබ්බානතො උද්ධං සරීරධාතුයො තිට්ඨන්ති. මනුස්සලොකෙ උප්පජ්ජන්තාපි මහාබොධිසත්තා චරිමභවෙ මනුස්සභාවස්ස පාකටභාවකරණාය පන දාරපරිග්ගහම්පි කරොන්තා යාව පුත්තමුඛදස්සනා අගාරමජ්ඣෙ තිට්ඨන්ති, පරිපාකගතසීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාදිපාරමිකාපි න අභිනික්ඛමන්තිති. කිං වා එතාය කාරණවිත්තාය “සබ්බබුද්ධෙහි ආවිණ්ණසමාවිණ්ණා, යදිදං මනුස්සභූතානංයෙව

අභිසම්බුද්ධකා, න දෙවභූතාන”න්ති. අයමෙත්ථ ධම්මතා. තථා හි තදත්ථො මහාභිනීභාරොපි මනුස්සභූතානංයෙව ඉජ්ඣති, න දෙවභූතානං.

කස්මා පන සම්මාසම්බුද්ධා ජම්බුදීපෙ එව උජ්ජ්ජන්ති, න සෙසදීපෙසු? කෙච්ඡා ආහු “යස්මා පථවියා නාභිභූතා, බුද්ධානුභාවසහිතා අවලට්ඨානභූතා බොධිමණ්ඩභූමි ජම්බුදීපෙ එව, තස්මා ජම්බුදීපෙ එව උජ්ජ්ජන්ති”ති, තථා “ඉතරෙසම්පි අවිජ්ඣිතට්ඨානානං තත්ථෙව ලබ්භනතො”ති. අයං පනෙත්ථ අම්භාකං ඛන්ති – යස්මා පුරිමබුද්ධානං, මහාබොධිසත්තානං, පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච නිබ්බත්තියා සාවකබොධිසත්තානං සාවකබොධියා අභිනීභාරො, සාවකපාරමියා සම්භරණං, පරිපාවනඤ්ච බුද්ධබ්බත්තභූතෙ ඉමස්මිං චක්කවාලෙ ජම්බුදීපෙ එව ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤත්ථ. වෙනෙය්‍යානං විනයනත්ථො ච බුද්ධුප්පාදොති අග්ගසාවකමහාසාවකාදි වෙනෙය්‍යවිසෙසාපෙක්ඛාය එතස්මිං ජම්බුදීපෙ එව බුද්ධා නිබ්බත්තන්ති, න සෙසදීපෙසු. අයඤ්ච නයො සබ්බබුද්ධානං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණොති. තෙසං උත්තමපුරිසානං තත්ථෙව උජ්ජන්ති සම්පත්තිචක්කානං විය අඤ්ඤමඤ්ඤපනිස්සයතො අපරාපරං චත්තනීති දට්ඨබ්බං, එතෙනෙව ඉමං චක්කවාලං මජ්ඣෙකත්වා ඉමිනා සද්ධිං චක්කවාලානං දසසහස්සස්සෙව බ්බත්තභාවො දීපිතො ඉතො අඤ්ඤස්ස බුද්ධානං උජ්ජන්තිට්ඨානස්ස තෙපිටකෙ බුද්ධච්චෙන අනුපලබ්භනතො. තෙනාහ “කීසු දීපෙසු බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති, ජම්බුදීපෙයෙව නිබ්බත්තන්තිති දීපං පස්සි”ති. ඉමිනා නයෙන දෙසනියාමෙපි කාරණං නීහරිත්වා චත්තබ්බං.

ඉදානි ච ඛත්තියකුලං ලොකසම්මතං බ්‍රාහ්මණානම්පි පූජනීයභාවතො. “රාජා පිතා භවිස්සති”ති කුලං පස්සි පිතුවසෙන කුලස්ස නිද්දිසිතබ්බතො.

“දසන්තං මාසානං උපරි සත්ත දිවසානි”ති පස්සි, තෙන අත්තතො අන්තරායාභාවං අඤ්ඤාසි, තස්සා ච තුසිතභවෙ දිබ්බසම්පත්තිපච්චනුභවනං.

තා දෙවතාති දසසහස්සචක්කවාලදෙවතා. කථං පන තා දෙවතා තදා බොධිසත්තස්ස පුරිතපාරමිභාවං, කථං චස්ස බුද්ධභාවං ජානන්තිති? මහෙසක්ඛානං දෙවතානං වසෙන, යෙභුය්‍යෙන ච තා දෙවතා අභිසමයභාගිතො. තථා හි භගවතො ධම්මදානසංවිභාගෙ අනෙකචාරං දසසහස්සචක්කවාලදෙවතාසන්නිපාතො අහොසි.

“චවාමි”ති ජානාති වුත්තිආසන්නජවනෙහි ඤාණසහිතෙහි වුත්තියා උපට්ඨිතභාවස්ස පටිසංවිදිතත්තා. වුත්තිචිත්තං න ජානාති වුත්තිචිත්තක්ඛණස්ස ඉත්තරභාවතො. තථා හි තං වුත්තූපපාතඤාණස්සපි අවිසයොව. පටිසන්ධිචිත්තෙපි එසෙව නයො. ආචජ්ජනපරියායොති ආචජ්ජනක්කමො. යස්මා එකචාරං ආචජ්ජිතමත්තෙන ආරම්මණං නිවිජ්ජිතුං න සක්කා, තස්මා තං එචාරම්මණං දුතියං, තතියඤ්ච ආචජ්ජිත්වා නිවිජ්ජති. ආචජ්ජනසීසෙන චෙත්ථ ජවනචාරො ගහිතො. තෙනාහ “දුතියතතියචිත්තචාරෙ එව ජානිස්සති”ති. වුත්තියා පුරෙතරං කතිපයචිත්තචාරතො පට්ඨාය “මරණං මෙ ආසන්න”න්ති ජානනතො

“වුනික්බණ්ඩෙ වඩාමිනි ජානාති” ති වුත්තං. පටිසන්ධියා පන අපුබ්බභාවතො පටිසන්ධිවිත්තං න ජානාති. නිකන්තියා උප්පත්තිතො පරතො “අසුකස්මිං මෙ යානෙ පටිසන්ධි ගහිතා” ති ජානාති. තස්මිං කාලෙති පටිසන්ධිග්ගහණකාලෙ. දසසහස්සිලොකධාතු කම්පනීති එත්ථ කම්පනකාරණං හෙට්ඨා බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං (දී. නි. ටී. 1.149) වුත්තමෙව. අත්ථතො පනෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පරතො මහාපරිනිබ්බානවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.171) ආගමිස්සති. මහාකාරුණිකා බුද්ධා භගවන්තො සත්තානං හිතසුබ්බිධානතප්පරතාය බහුලං සොමනස්සිකාව හොන්තීති තෙසං පඨමමහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිග්ගහණං අට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.17; ධ. ස. අට්ඨ. 498; ම. නි. අට්ඨ. 4.200) වුත්තං. මහාසිවත්ථෙරොපන යදිපි මහාකාරුණිකා බුද්ධා භගවන්තො සත්තානං හිතසුබ්බිධානතප්පරාව, විවෙකජ්ඣාසයා පන විසඬ්ඛාරනිත්තා සබ්බසඬ්ඛාරෙසු අජ්ඣුපෙක්ඛනබහුලාති පඤ්චමමහාවිපාකචිත්තෙන පටිසන්ධිග්ගහණමාහ.

පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසතො පට්ඨායාති පුණ්ණමාය පුරෙ සත්තමදිවසතො පට්ඨාය, සුක්කපක්ඛෙ නවමිතො පට්ඨායාති අත්ථො. සත්තමෙ දිවසෙති නවමිතො සත්තමෙ දිවසෙ ආසල්හිපුණ්ණමායං. ඉදං සුපිනන්ති ඉදානි වුව්චමානාකාරං. මජ්ඣිමට්ඨකථායං පන “අනොතත්තදහං නෙත්වා එකමන්තං අට්ඨංසු. අථ නෙසං දෙවියො ආගන්ත්වා මනුස්සමලහරණත්ථං න්හාපෙත්වා” ති (ම. නි. අට්ඨ. 4.200) වුත්තං. තත්ථ නෙසං දෙවියොති මහාරාජුතං දෙවියො. චරිත්වාති ගොචරං චරිත්වා.

හරිතුපලිත්තායාති හරිතෙන ගොමයෙන කතපරිභණ්ඩාය. “සො ච බො පුරිසගබ්භො, න ඉත්ථීගබ්භො, පුත්තො තෙ හවිස්සති” ති එත්තකමෙව තෙ බ්‍රාහ්මණා අත්තතො සුපිනසත්ථනයෙන කථෙසු. “සචෙ අගාරං අජ්ඣාවසිස්සති” තිආදි පන දෙවතාවිග්ගහෙන තමත්ථං යාථාවතො පචෙදෙසු.

ධම්මතාති එත්ථ ධම්ම-සද්දො “ජාතිධම්මානං හික්ඛවෙ සත්තාන” තිආදීසු (ම. නි. 1.131; 3.373; පටි. ම. 1.33) විය පකතිපරියායො, ධම්මො එව ධම්මතා යථා දෙවො එව දෙවතාති ආහ “අයං සභාවො” ති, අයං පකතීති අත්ථො. ස්වායං සභාවො අත්ථතො තථා නියතභාවොති ආහ “අයං නියාමොති වුත්තං හොති” ති. නියාමො පන බහුවිධොති තෙ සබ්බෙ අත්ථුද්ධාරනයෙන උද්ධරිත්වා ඉධාධිජ්ජෙතනියාමමෙව දස්සෙතුං “නියාමො ච නාමා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ කම්මානං නියාමො කම්මනියාමො. එස නයො උතුනියාමාදීසු තීසු. ඉතරො පන ධම්මො එව නියාමො ධම්මනියාමො, ධම්මතා.

කුසලස්ස කම්මස්ස. නිසෙන්නො තිබ්ණං කරොන්නො.

අරුපාදිභූමිභාගවිසෙසවසෙන උතුට්ඨෙසසදස්සනතො උතුට්ඨෙසෙසෙන සිජ්ඣමානානං රුක්ඛාදීනං පුප්ඵලාදිග්ගහණං “තෙසු තෙසු ජනපදෙසු”ති විසෙසෙත්වා චුත්තං. තස්මිං තස්මිං කාලෙති තස්මිං තස්මිං වසන්තාදිකාලෙ.

මධුරතො ඛිජතො තිත්තතො ඛිජතොති යොජනා.

18. වත්තමානසම්පෙ වත්තමානෙ විය වොහරිතබ්බන්ති “ඔක්කමති”ති චුත්තන්ති ආහ “ඔක්කන්තො භොතීති අයමෙවත්ථො”ති. එවං භොතීති එවං චුත්තජපකාරෙනස්ස සම්පජානනා භොති. න ඔක්කමමානෙ පටිසන්ධික්ඛණස්ස දුට්ඨෙඤ්ඤායාත්තය. යථා ච චුත්තං “පටිසන්ධිවිත්තං න ජානාති”ති. දසසහස්සවක්කවාළපත්ථරණෙන වා අප්පමාණො. අතිවිය සමුප්පලනභාවෙන උළාරො. දෙවානුභාවන්ති දෙවෘතං පභානුභාවං. දෙවෘතඤ්ඤි පභං සො ඔභාසො අභිභවති, න තෙසං ආධිපතිවං. තෙනාහ “නිවත්ථවත්ථස්සා”තිආදි.

ලොකානං ලොකධාතුනං අන්තරො විචරො ලොකන්තරො, සො එව ඉත්ථිලිඬගවසෙන “ලොකන්තරිකා”ති චුත්තො. රුක්ඛගච්ඡාදිනා කෙනචි න භඤ්ඤන්තීති අසා, අසම්බාධා. තෙනාහ “නිච්චිච්චා”ති. අසංවුතාති භෙට්ඨා, උපරි ච කෙනචි න පිහිතා. තෙන චුත්තං “භෙට්ඨාපි අප්පතිට්ඨා”ති. තත්ථ පි-සද්දෙන යථා භෙට්ඨා උදකස්ස පිධාසිකා පථවී නත්ථිති අසංවුතා ලොකන්තරිකා, එවං උපරිපි වක්කවාළෙසු විය දෙවච්චිමානානං අභාවතො අසංවුතා අප්පතිට්ඨාති දස්සෙති. අන්ධකාරො එත්ථ අන්තීති අන්ධකාරා. වක්ඛුට්ඨෙඤ්ඤාණං න ජායති ආලොකස්ස අභාවතො, න වක්ඛුතො. තථා හි “තෙන ඔභාසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සඤ්ජානන්ති”ති චුත්තං. ජම්බුදීපෙ ධීතමජ්ඣන්තිකවෙලායං පුබ්බවිදෙහවාසීනං අන්ථඬගමනවසෙන උපඬ්ඨං සුරියමණ්ඩලං පඤ්ඤායති, අපරගොයානවාසීනං උග්ගමනවසෙන, එවං සෙසදීපෙසු පිති ආහ “එකප්පභාරෙනෙව තීසු දීපෙසු පඤ්ඤායන්ති”ති. ඉතො අඤ්ඤථා පන ද්වීසු එව දීපෙසු එකප්පභාරෙන පඤ්ඤායන්තීති. එකෙකාය දිසාය නව නව යොජනසතසහස්සානි අන්ධකාරවිධමනම්පි ඉමිනාව නයෙන දට්ඨබ්බං. පභාය නප්පභොන්තීති අත්තතො පභාය ඔභාසිතුං අනභිසම්භුන්ති. යුගන්ධරපබ්බතප්පමාණෙ ආකාසෙ විචරණතො “වක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙකා විචරන්ති”ති චුත්තං.

වාචටාති බාදනත්ථං ගණ්හිතුං උපක්කමන්තා. විපරිවත්තිත්ථාති විවත්තිත්ථා. ඡිජ්ජිත්ථාති මුච්ඡාපත්තියා ධීතට්ඨානතො මුච්චිත්ථා, අඬගපච්චඬගඡෙදනෙන වා ඡිජ්ජිත්ථා. අච්චන්තබ්බාරෙති ආතපසන්තාපාභාවෙන අතිසිතභාවමෙව සන්ධාය අච්චන්තබ්බාරතා චුත්තා සියා. න හි තං කප්පසණ්ඨහනඋදකං සම්පත්තිකරමභාමෙසවුට්ඨං පථවිසන්ධාරකං කප්පවිනාසකං උදකං විය බාරං භවිතුං අරහති. තථා හි සති පථවීපි විලීයෙය්‍ය, තෙසං වා පාපකම්මබලෙන පෙතානං උදකස්ස පුබ්බබෙලභාවාපත්ති විය තස්ස උදකස්ස තදා බාරභාවාපත්ති භොතීති චුත්තං “අච්චන්තබ්බාරෙ උදකෙ”ති.

එකයාගුපානමත්තමිපීති පත්තාදිභාජනගතං යාගං ගලොවිආදිඋද්ධරණියා
ගහෙත්වා පිවනමත්තමිපි කාලං. සමන්තතොති සබ්බභාගතො ඡප්පකාරමිපි.

19. චතුත්තං මහාරාජානං වසෙනාති
වෙස්සවණාදිචතුමහාරාජභාවසාමඤ්ඤෙන.

යථාචිහාරන්ති යථාසකං විහාරං.

20. පකතියාති අත්තනො පකතියා එව. තෙනාහ “සභාවෙනෙවා”ති. පරස්ස
සන්තිකෙ ගහණෙන විනා අත්තනො සභාවෙනෙව සයමෙව අධිට්ඨන්තිවා
සීලසම්පන්නා. බොධිසත්තමානාපීති අමහාකං බොධිසත්තමානාපි.
කාලදෙවිලස්සාති යථා කාලදෙවිලස්ස සන්තිකෙ අඤ්ඤදා ගණ්හාති, බොධිසත්තෙ
පන...පෙ.... සයමෙව සීලං අග්ගහෙසි, තථා විපස්සිබොධිසත්තමානාපීති
අධිප්පායො.

21. “මනුස්සෙසු”ති ඉදං පකතිවාරිත්තවසෙන චුත්තං, “මනුස්සිත්ථියා නාම
මනුස්සපුරිසෙසු පුරිසාධිප්පායචිත්තං උප්පජ්ජෙය්‍යා”ති. බොධිසත්තස්ස මාතුයා පන
දෙවෙසුපි තාදිසං චිත්තං නුප්පජ්ජතෙව. යථා බොධිසත්තස්ස ආනුභාවෙන
බොධිසත්තමාතු පුරිසාධිප්පායචිත්තං නුප්පජ්ජති, එවං තස්ස ආනුභාවෙනෙව සා
කෙනවි පුරිසෙන අනභිභවතියාති ආහ “පාදා න වහන්ති දිබ්බසඬ්ඛිකා විය
බජ්ඣන්ති”ති.

22. පුබ්බෙ “කාමගුණුපසංහිතං චිත්තං නුප්පජ්ජති”ති චුත්තං, පුන “පඤ්චහි
කාමගුණෙහි සමප්පිතා සමඬ්ඛිභූතා පරිවාරෙති”ති ව චුත්තං. කථමිදං
අඤ්ඤමඤ්ඤං න විරුජ්ඣන්ති ආහ “පුබ්බෙ”තිආදි. වත්ථුපටික්ඛෙපොති
අබ්‍රහ්මවරියවත්ථුපටිසෙධො. තෙනාහ “පුරිසාධිප්පායවසෙනා”ති.
ආරම්මණපටිලාභොති රූපාදිපඤ්චකාමගුණාරම්මණස්සෙව පටිලාභො.

23. කිලමථොති බෙදො, කායස්ස ගරුභාවකථිතභාවාදයොපි තස්සා තදා න
භොන්ති එව. “තිරොකුච්ඡිගතං පස්සති”ති චුත්තං. කදා පට්ඨාය පස්සතිති ආහ
“කලලාදිකාලං අතික්කමිත්වා”තිආදි. දස්සනෙ පයොජනං සයමෙව වදති. තස්ස
අභාවතො කලලාදිකාලෙ න පස්සති. පුත්තෙන දහරෙන මන්දෙන
උත්තානසෙය්‍යාකෙන සද්ධිං. “යං තං මාතු”තිආදි පකතිවාරිත්තවසෙන චුත්තං.
චක්කවත්තිගබ්භතොපි හි සවිසෙසං බොධිසත්තගබ්භො පරිහාරං ලහති
පුඤ්ඤසම්භාරස්ස සාතිසයත්තා, තස්මා බොධිසත්තමානා අතිවිය සප්පායාහාරාවාරා
ව හුත්වා සක්කච්චං පරිහරති. සුඛවාසත්ථන්ති බොධිසත්තස්ස සුඛවාසත්ථං.
පුරත්ථාහිමුඛොති මාතු පුරිමහාගාහිමුඛො. ඉදාති තිරොකුච්ඡිගතස්ස දිස්සමානතාය
අබ්භන්තරං, බාහිරඤ්ච කාරණං දස්සෙතුං “පුබ්බෙ කතකම්ම”න්තිආදි චුත්තං.
අස්සාති දෙවියා. වත්ථුන්ති කුච්ඡං. එලිකඅබ්භපට්ලාදිතො විය
බොධිසත්තමාතුකුච්ඡිතවස්ස පනනුභාවෙන ආලොකස්ස විබන්ධාභාවතො යථා

බොධිසත්තමාතා කුච්ඡිගතං බොධිසත්තං පස්සති, කිං එවං බොධිසත්තොපි මාතරං, අඤ්ඤාඤ්ච පුරතො යීතං රූපගතං පස්සති, නොති ආහ “බොධිසත්තො පනා”තිආදි. කස්මා පන සති චක්ඛුම්භි, ආලොකෙ ච න පස්සතීති ආහ “න හි අත්තොකුච්ඡියං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති”ති. අස්සාසපස්සාසා විය හි තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණම්පි න උප්පජ්ජති තජ්ජස්ස සමන්තාහාරස්ස අභාවතො.

24. යථා අඤ්ඤා ඉත්ථියො විජාතජ්ජවිචයා තාදිසෙන රොගෙන අභිභූතාපි හුත්වා මරන්ති, බොධිසත්තමාතු පන බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ තස්ස විජායනනිමිත්තං, න කොචි රොගො උප්පජ්ජති, කෙවලං ආයුපරික්ඛයෙනෙව කාලං කරොති, ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො එව. “බොධිසත්තෙන චසිතට්ඨානඤ්ඡි”තිආදි තස්ස කාරණවචනං. අඤ්ඤෙසං අපරිභොගන්ති අඤ්ඤෙහි න පරිභුඤ්ජිතබ්බං, න පරිභොගයොග්‍යන්ති අත්ථො. තථා සති බොධිසත්තපිතු අඤ්ඤාය අග්ගමහෙසියා භවිතබ්බං, තථාපි බොධිසත්තමාතරි ධරන්තියා අයුජ්ජමානකන්ති ආහ “න ච සක්කා”තිආදි. අපනෙත්වාති අග්ගමහෙසියානතො නිහරිත්වා. අත්තති ඡන්දරාගවසෙනෙව බහිද්ධා ආරම්මණපරියෙසනාති විසයිතිසාරාගො සත්තානං විසයෙසු සාරාගස්ස බලවකාරණන්ති දස්සෙන්තො ආහ “සත්තානං අත්තභාවෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති”ති. අනුරක්ඛිතුං න සක්කොතිති සම්මා ගබ්භපරිහාරං නානුයුඤ්ජති. තෙන ගබ්භො බත්වාබාධො හොති. චත්ථු විසදං හොතිති ගබ්භාසයො විසුද්ධො හොති. මාතු මජ්ඣිමවයස්ස තතියකොට්ඨාසෙ බොධිසත්තගබ්භොක්කමනම්පි තස්සා ආයුපරිමාණවිලෝකනෙනෙව සඬගහිතං වයොවසෙන උප්පජ්ජනකවිකාරස්ස පරිවජ්ජනතො. ඉත්ථිසභාවෙන උප්පජ්ජනකවිකාරො පන බොධිසත්තස්ස ආනුභාවෙනෙව වූපසමති.

25. සත්තමාසජාතොති පටිසන්ධිග්ගහණතො සත්තමෙ මාසෙ ජාතො. සො සීතුණ්භක්ඛමො න හොති අතිවිය සුබ්බමාලතාය. අට්ඨමාසජාතො කාමං සත්තමාසජාතතො බුද්ධිවයවා, එකච්චෙ පන වම්මපදෙසා වුද්ධිං පාපුණන්තා සට්ඨං න සහන්ති, තෙන සො න ජීවති. “සත්තමාසජාතස්ස පන න තාව තෙ ජාතා”ති වදන්ති.

27. දෙවා පඨමං පටිග්ගණ්භන්ති “ලොකනාථං මහාපුරිසං සයමෙව පඨමං පටිග්ගණ්භාමා”ති සඤ්ජාතගාරවබ්බමානා අත්තතො පිති. පවෙදෙන්තා ඛිණ්ණසවා සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානො ආදිතො පටිග්ගණ්භන්ති. සුතිවෙසන්ති සුතිජග්ගනධාතිවෙසං. එකෙති අභයගිරිවාසිනො. මච්ඡක්ඛිසදිසං ඡව්වසෙන. අට්ඨාසි න නිසීදි, න නිපජ්ජි වා. තෙන වුත්තං “යීතාව බොධිසත්තං බොධිසත්තමාතා විජායති”ති. නිද්දුක්ඛතාය යීතා එව හුත්වා විජායති. දුක්ඛස්ස හි බලවභාවතො තං දුක්ඛං අසභමානා අඤ්ඤා ඉත්ථියො නිසින්තා වා නිපන්තා වා විජායන්ති.

28. අජිනජ්ජවෙණියාති අජිනචම්මෙහි සිබ්බිත්වා කතපවෙණියා. මහාතෙජොති මහානුභාවො. මහායසොති මහාපරිවාරො, විපුලකිත්තිසොසො ච.

29. හග්ගවිහග්ගාති සම්බාධට්ඨානතො නික්ඛමනෙන විභාවිතත්තා හග්ගා, විහග්ගා විය ව හුත්වා, තෙන නෙසං අවිසදභාවමෙව දස්සෙති. අලග්ගො හුත්වාති ගබ්භාසයෙ, යොනිපදෙසෙ ව කත්ථවි අලග්ගො අසත්තො හුත්වා, යතො “ධමකරණතො උදකනික්ඛමනසදිස”න්ති වුත්තං. උදකෙනාති ගබ්භාසයගතෙන උදකෙන. අමක්ඛිතොව නික්ඛමති සම්මක්ඛිතස්ස තාදිසස්ස උදකසෙම්භාදිකස්සෙව තත්ථ අභාවතො. බොධිසත්තස්ස හි පුඤ්ඤානුභාවතො පටිසන්ධිග්ගහණතො පටියාය තං යානං පුබ්බෙපි විසුද්ධං විසෙසතො පරමසුගන්ධගන්ධකුටි විය වන්දනගන්ධං වායන්තං තිට්ඨති.

උදකවට්ටියොති උදකක්ඛන්ධා.

31. මුහුත්තජාතොති මුහුත්තෙන ජාතො හුත්වා මුහුත්තමත්තොව. අනුධාරියමානොති අනුකූලවසෙන නියමානෙ. ආගතානෙවාති තං යානං උපගතාති එව. අනෙකසාබන්ති රතනමයානෙකසතපතිට්ඨානභීරකං. සහස්සමණ්ඩලන්ති තෙසං උපරිට්ඨිතං අනෙකසහස්සමණ්ඩලභීරකං. මරුති දෙවා. න බො පන එවං දට්ඨබ්බං පදවිතිභාරතො පගෙව දිසාවිලෝකනස්ස කතත්තා. තෙනාහ “මහාසත්තො හී”තිආදි. එකභිගණානීති විවට්ඨාවෙන විහාරභිගණපරිවේණභිගණානි විය එකභිගණසදිසාති අහෙසුං. සදිසොපි නත්ථීති තුම්භාකං ඉදං විලෝකනං විසිට්ඨෙ පස්සිතුං “ඉධ තුම්භෙහි සදිසොපි නත්ථී, කුතො උත්තරිතරො”ති ආහංසු. අග්ගොති පධානො, කෙන පනස්ස පධානතාති ආහ “ගුණෙහි”ති. පයම-සද්දො වෙන්ථ පධානපරියායො. බොධිසත්තස්ස පන පධානතා අනඤ්ඤසාධාරණාති ආහ “සබ්බපයමො”ති, සබ්බපධානොති අත්ථො. එතස්සෙවාති අග්ගසද්දස්සෙව. එත්ථ ව මහෙසක්ඛා තාව දෙවා තථා ව වදන්ති, ඉතරෙ පන කථන්ති? මහාසත්තස්ස ආනුභාවදස්සනාදිනා. මහෙසක්ඛානඤ්ඤි දෙවානං මහාසත්තස්ස ආනුභාවො විය තෙන සදිසානම්පි ආනුභාවො පච්චක්ඛො අහොසීති, ඉතරෙ පන තෙසං වචනං සුත්වා සද්දහන්තා අනුමිනන්තා තථා ආහංසු. පරිපාකගතපුබ්බහෙතුසංසිද්ධාය ධම්මතාය වොදියමානො ඉමස්මිං...පෙ.... බ්‍යාකාසි.

ජාතමත්තස්සෙව බොධිසත්තස්ස යානාදීනි යෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභූතානීති තෙ නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙන්තො “එත්ථ වා”තිආදිමාහ. තත්ථ පතිට්ඨානං චතුර්ද්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං ඉද්ධිපාදවසෙන ලොකුත්තරධම්මෙසු සුප්පතිට්ඨිතභාවසම්ප්ඤ්ඤානො. උත්තරාභිමුඛභාවො ලොකස්ස උත්තරණවසෙන ගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. තෙන හි හගවා සදෙවකස්ස ලොකස්ස අභිභූතො, කෙනවි අනභිභූතො අහොසි. තෙනාහ “මහාජනං අප්පෙකාත්ථරිත්වා අභිභවිත්වා ගමනස්ස පුබ්බනිමිත්ත”න්ති. තථා සත්තපදගමනං සත්තපදබොජ්ඣකභිගණමපන්නඅරියමග්ගගමනස්ස. සුවිසුද්ධසෙතවිජත්තධාරණං සුවිසුද්ධවිමුත්තිජත්තධාරණස්ස. පඤ්චරාජකකුධහණ්ඩසමායොගො පඤ්චවිධවිමුත්තිගුණසමායොගස්ස. අනාවට්ටිසානුවිලෝකනං අනාවට්ඤාණතාය. “අග්ගොහමස්මි”තිආදිනා අජමිහිතවාචාභාසනං කෙනවි අවිබන්ධනීයතාය

අප්පචන්තියස්ස සද්ධම්මචක්කප්පචත්තනස්ස. “අයමන්තිමා ජාති” ති ආයතිං ජාතියා අභාවකිත්තනා අනුපාදි...පෙ.... පුබ්බනිමිත්තන්ති වෙදිතබ්බං තස්ස තස්ස අනාගතෙ ලද්ධබ්බවිසෙසස්ස තං තං නිමිත්තං අබ්බාහිවාරිති කත්වා. න ආගතොති ඉමස්මිං සුත්තෙ, අඤ්ඤත්ථ ච චක්ඛමානාය අනුපුබ්බියා න ආගතො. ආහරිත්වාති තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ, අට්ඨකථාසු ච ආගතනායෙන ආහරිත්වා දීපෙනබ්බො.

“දසසහස්සිලොකධාතු කම්පී” ති ඉදං සතිපි ඉධ පාළියං ආගතත්තෙ චක්ඛමානානං අවිජරියානං මූලභූතං දස්සෙතුං වුත්තං, එවං අඤ්ඤම්පි එවරූපං දට්ඨබ්බං. තන්තිබද්ධා වීණා වම්මබද්ධා හෙරියොති පඤ්චඩ්ඞිකතුරියස්ස නිදස්සනමත්තං, ව-සද්දෙන වා ඉතරෙසම්පි සඩ්ඟහො දට්ඨබ්බො.

“අන්ද්වන්ධනාදීති තඩ්ධණෙ එව ඡජ්ජිත්වා පුන පාකතිකානෙව හොන්ති, තථා ජච්චන්ධාදීනං චක්ඛුසොතාදීති තථාරූපකම්මපච්චයා තස්මිංයෙව බණෙ උප්පජ්ජිත්වා තාවදෙව විගච්ඡන්ති” ති වදන්ති. ඡජ්ජිංසුති ච පාදෙසු බන්ධට්ඨානෙසු ඡජ්ජිංසු. විගච්ඡිංසුති වූපසම්සු. ආකාසට්ඨකරතනානි නාම තංතංවිමානගතමණිරතනාදීති. සකතෙජොහාසිතානීති අතිවිය සමුප්පලාය අත්තනො පහාය ඔහාසිතානි අහෙසුං. නප්පචන්තිති න සන්තිපාතො. න වාසීති බරො වාතො න වාසි. මුදුසුබො පන සත්තානං සුබාවහො වාසි. පථවිගතා අහෙසුං උච්චට්ඨානෙ යාතුං අවිසහන්තා. උතුසම්පන්නොති අනුණ්හාසිතතාසඩ්ධාතෙන උතුනා සම්පන්නො. අප්ථොටනං වූච්චති භුජහත්ථසඩ්ධසට්ඨනසද්දො, අත්ථතො පන වාමහත්ථං උරෙ යපෙත්වා දක්ඛිණෙන පුටුපාණිනා හත්ථතාලනෙන සද්දකරණං. මුබ්බෙන උස්සෙලනං සද්දස්ස මුඤ්චනං සෙලනං. එකද්ධජමාලා අහොසි නිරන්තරං ධජමාලාසමොධානගතාය. න කෙවලඤ්ච එතානි එව, අථ බො අඤ්ඤානිපි “විචිත්තපුප්ඵසුගන්ධපුප්ඵවස්සදෙවොපවස්සි සුරියෙ දිස්සමානෙ එව තාරකා ඔහාසිංසු, අවිජං විජ්ජසන්නං උදකං පථවිතො උබ්භිජ්ජි, බිලාසයා ච තිරච්ඡානා ආසයතො නික්ඛමිංසු, රාගදොසමොහාපි තනු හවිංසු, පථවියං රජො වූපසමි, අනිට්ඨගන්ධො විගච්ඡි, දිබ්බගන්ධො වාසි, රූපිතො දෙවා සරූපෙනෙව මනුස්සානං ආපාථං අගමංසු, සත්තානං වුතුපපානා නාහෙසු” ත්ති එවමාදීති යාති මහාහිනිහාරසමයෙ උප්පන්නානි ද්වන්තිංසපුබ්බනිමිත්තානි, තානි අනවසෙසතො තදා අහෙසුන්ති.

තත්තාපීති තෙසුපි පථවිකම්පාදීසු එවං පුබ්බනිමිත්තභාවො වෙදිතබ්බො. න කෙවලං සම්පතිජාතස්ස යානාදීසු එවාති අධිජ්ජායො.

සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං සබ්බස්ස ඤෙය්‍යස්ස, තිත්ථකරමතස්ස ච වාලනතො. කෙනවි අනුස්සාහිතානංයෙව ඉමස්මිංයෙව එකචක්කවාලෙ සන්තිපාතො කෙනවි අනුස්සාහිතානංයෙව එකප්පහාරෙනෙව සන්තිපතිත්වා ධම්මපටිග්ගණ්හනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. පයමං දෙවතානං පටිග්ගහණං දිබ්බවිහාරපට්ඨාහස්ස, පච්ඡා මනුස්සානං පටිග්ගහණං තත්ථෙව යානස්ස නිව්චලසභාවතො ආනෙඤ්ජවිහාරපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. වීණානං සයං වජ්ජනං පරූපදෙසෙන විනා සයමෙව අනුපුබ්බවිහාරපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. හෙරිනං වජ්ජනං චක්කවාලපරියන්තාය පරිසාය පවෙදනසමත්ථස්ස ධම්මහෙරියා

අනුසාවනස්ස අමතදුන්දුභිසොසනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. අන්දුබන්ධනාදීනං ඡෙදො මානවිනිබන්ධහෙදනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. මහාජනස්ස රොගවිගමො තස්සෙව සකලවට්ටදුක්ඛරොගවිගමභූතස්ස සච්චපට්ලාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

“මහාජනස්සා”ති පදං “මහාජනස්ස දිබ්බවක්ඛුපට්ලාහස්ස, මහාජනස්ස දිබ්බසොතධාතුපට්ලාහස්සා”තිආදිනා තත්ථ තත්ථ ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. ඉද්ධිපාදභාවනාවසෙන සාතිසයඤාණපවසම්පත්තිසිද්ධිති ආහ “පීඨසජ්ජිතං ජවසම්පදා චතුරිද්ධිපාදපට්ලාහස්ස පුබ්බනිමිත්ත”න්ති. සුපට්ටනසම්පාපුණනං චතුපට්සම්භිදාගිගමස්ස පුබ්බනිමිත්තං. අත්ථාදිඅනුරූපං අත්ථාදිසු සම්පට්පත්තිභාවතො. රතනානං සකතෙජොභාසිතත්තං යං ලොකස්ස ධම්මොභාසං දස්සෙස්සති, තෙන තස්ස සකතෙජොභාසිතත්තස්ස පුබ්බනිමිත්තං.

චතුබ්බමවිහාරපට්ලාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං තස්ස සබ්බසො වෙරවුපසමනතො. එකාදසඅග්ගිනිබ්බාපනස්ස පුබ්බනිමිත්තං දුන්තිබ්බාපනනිබ්බානභාවතො. ඤාණාලොකාදස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං අනාලොකෙ ආලොකදස්සනභාවතො. නිබ්බානරසෙනාති කිලෙසානං නිබ්බායනරසෙන. එකරසභාවස්සාති සාසනස්ස සබ්බත්ථ එකරසභාවස්ස, තඤ්ච ඛො අමධුරස්ස ලොකස්ස සබ්බසො මධුරභාවාපාදනෙන. ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතභින්නදනස්ස පුබ්බනිමිත්තං සබ්බසො දිට්ඨිගතවාතාපනයනවසෙන. ආකාසාදිඅජ්ජතිට්ඨිසමචඤ්චලට්ඨානං පභාය සකුණානං පට්ඨිගමනං තාදිසං මිච්ඡාගාහං පභාය සත්තානං පාණෙනි රතනත්තයසරණගමනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. බහුජනකත්තතායාති චන්දස්ස විය බහුජනස්ස කත්තතාය. සූරියස්ස උණ්හසිතවිචජ්ජිතඋතුසුබ්බතා පරිලාභවිචජ්ජිතකායිකවෙතසිකසුඛජ්ජත්තියා පුබ්බනිමිත්තං. දෙවතානං අජ්ඨොටනාදිහි කීළනං පමොදුජ්ජත්ති භවත්තගමනෙන, ධම්මසභාවබොධනෙන ච උදානවසෙන පමොදවිභාවනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. ධම්මවෙගවස්සනස්සාති දෙසනාඤාණවෙගෙන ධම්මාමතස්ස වස්සනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. කායගතාසතිවසෙන ලද්ධං ඤානං පාදකං කත්වා උප්පාදිතමග්ගඵලසුඛානුභවො කායගතාසතිඅමතපට්ලාහො, තස්ස පන කායස්සාපි අතජ්ජකසුඛාවහත්තා බුදාපිපාසාපිළනාභාවො පුබ්බනිමිත්තං වුත්තො. අට්ඨකථායංපන බුදං, පිපාසඤ්ච භින්නිත්වා වුත්තං. තත්ථ පුබ්බනිමිත්තානං හෙදො විසෙසසාමඤ්ඤවිභාගෙන, ගොඬලීඬද්දඤායෙන ච ගහෙනබ්බො. “සයමෙවා”ති පදං “අට්ඨච්ඡිකමග්ගද්වාරවිවරණස්සා”ති එත්ථාපි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. හරිතභාවස්සාති පරිපුණ්ණභාවස්ස. “අරියද්ධජමාලාමාලිකායාති කාසායද්ධජමාලාවත්තතායා”ති කෙච්චි, සදෙවකස්ස ලොකස්ස පන අරියමග්ගබොජ්ඣංගද්ධජමාලාහි මාලිභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. යං පනෙත්ථ අනුද්ධට්ටං, තං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

එත්ථාති “සම්පතිජාතො”තිආදිනා ආගතෙ ඉමස්මිං වාරෙ. විස්සජ්ජිකොව, තස්මා අම්හෙහි ඉධ අපුබ්බං චත්තබ්බං නත්ථිති අධිජ්ජායො. තදා පට්ඨියං ගච්ඡන්තොපි මහාසත්තො ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය මහාජනස්ස තථා උපට්ඨාසිති අයමෙත්ථ නියති ධම්මනියාමො බොධිසත්තානං ධම්මතා ති ඉදං

නියතිවාදවසෙන කථනං. පුබ්බෙ පුරිමජාතීසු තාදිසස්ස පුඤ්ඤසම්භාරකම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා මහාජනස්ස තථා උපට්ඨාසීති ඉදං පුබ්බෙකතකම්මවාදවසෙන කථනං. ඉමෙසං සත්තානං උපරි ඊසනසීලතාය යථාසකං කම්මමෙව ඉස්සරො නාම, තස්ස නිම්මානං අත්තනො ඵලස්ස නිබ්බත්තනං මහාපුරිසොපි සදෙවකං ලොකං අභිභවිතුං සමත්ථෙන උළාරෙන පුඤ්ඤකම්මෙන නිබ්බත්තිතො, තෙන ඉස්සරෙන නිම්මිතො නාම, තස්ස වායං නිම්මානවිසෙසො, යදිදං මහානුභාවතා, යාය මහාජනස්ස තථා උපට්ඨාසීති ඉදං ඉස්සරනිම්මානවසෙන කථනං. එවං තං තං බහුලං වත්වා කිං ඉමාය පරියායකථායාති අවසානෙ උජුකමෙව බ්‍යාකරි. සම්පතිජාතො පථවියං කථං පදසා ගච්ඡති, එවං මහානුභාවො ආකාසෙන මඤ්ඤෙ ගච්ඡති පරිකප්පනවසෙන ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය අහොසි. සීඝ්රං පන සත්තපදවිනිභාරෙන ගතත්තා දිස්සමානරූපොපි මහාජනස්ස අදිස්සමානො විය අහොසි. අවෙලකභාවො, බුද්දකසරීරතා ව තාදිසස්ස ඉරියාපථස්ස න අනුච්ඡවිකාති කම්මානුභාවසඤ්ජනිතපාටිභාරයවසෙන අලඬිකතපටියත්තො විය, සොළසවස්සුද්දෙසිකො විය ව මහාජනස්ස උපට්ඨාසීති වෙදිතබ්බං. මහාසත්තස්ස පුඤ්ඤානුභාවෙන තදා තථා උපට්ඨානමත්තමෙවෙනත්ති. පච්ඡා බාලදාරකොව අහොසි, න තාදිසොති. බුද්ධභාවානුච්ඡවිකස්ස බොධිසත්තානුභාවස්ස යථාවතො පවෙදිතත්තා පරිසා වස්ස බ්‍යාකරණෙන බුද්ධෙන විය...පෙ.... අත්තමනා අහොසි.

සබ්බධම්මතාති සබ්බා සොළසවිධාපි යථාචුත්තා ධම්මතා සබ්බබොධිසත්තානං භොන්තිති වෙදිතබ්බා පුඤ්ඤඤාණසම්භාරදස්සනෙන නෙසං එකසදිසත්තා.

ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණවණ්ණනා

33. දුකුලචුම්බටකෙති දහරස්ස නිපජ්ජනගොග්‍යතාවසෙන
 පටිසංභටදුකුලසුබ්‍රමෙ. “බත්තියො බ්‍රාහ්මණො” ති එවමාදි ජාති. “කොණ්ඩඤ්ඤො ගොතමො” ති එවමාදි ගොත්තං. “පොණ්ඩා වික්ඛල්ලිකා සාකියා කොළියා” ති එවමාදි කුලපදෙසො. ආදි-සද්දෙන රූපිස්සරියපරිවාරාදිසබ්බසම්පත්තියො සඬිගණ්හාති. මහත්තස්සාති විපුලස්ස, උළාරස්සාති අත්ථො. නිජ්ජත්තියොති සිද්ධියො. ගත්තබ්බගතියාති ගති-සද්දස්ස කම්මසාධනතමාහ. උපපජ්ජනවසෙන හි සුවරිතදුච්චරිතෙහි ගත්තබ්බාති ගතියො, උපපත්තිභවවිසෙසො. ගච්ඡති යථාරූපි පවත්තීති ගති, අජ්ඣාසයො. පටිසරණෙති පරායණෙ අවස්සයෙ. සබ්බසඬිතවිසංයුත්තස්ස හි අරහතො නිබ්බානමෙව තංපටිසරණං. ක්‍යාහන්ති තෙ අහං.

දසවිධෙ කුසලධම්මෙ, අගරහිතෙ ව රාජධම්මෙ (ජා. 2 මහාමංසජාතකෙ විත්ථාරො) නියුත්තොති ධම්මිකො. තෙන ව ධම්මෙන සකලං ලොකං රඤ්ජෙතීති ධම්මරාජා. යස්මා වක්කවත්ති ධම්මෙන ඤායෙන රජ්ජං අධිගච්ඡති, න අධම්මෙන, තස්මා චුත්තං “ධම්මෙන ලද්ධරජ්ජත්තා ධම්මරාජා” ති. චතුසු දිසාසු සමුද්දපරියොසානතාය චතුරත්තා නාම තත්ථ තත්ථ දීපෙ මහාපථවීති ආහ “පුරත්ථිම...පෙ.... ඉස්සරො” ති. විජිතාවීති විජෙනබ්බස්ස විජිතවා,

කාමකොට්ඨකස්ස අබ්භන්තරස්ස, පටිරාජභූතස්ස බාහිරස්ස ච අරිගණස්ස විජයී,
 විජේත්වා යීතොති අත්ථො. කාමං චක්කවත්තීනො කෙනවි යුද්ධං නාම නත්ථී,
 යුද්ධෙන පන සාධෙතබ්බස්ස විජයස්ස සිද්ධියා “විජිතසඬ්ඨාමො”ති චුත්තං.
 ජනපදොච චතුබ්බිධඅවිජරියධම්මාදිසමන්තාගතෙ අස්මිං රාජීනි ටාවරියං කෙනවි
 අසංභාරියං දළ්භං භත්තභාවං පත්තො, ජනපදෙ ටා අත්තනො ධම්මිකාය
 පටිපත්තියා ටාවරියං ටීරභාවං පත්තොති ජනපදත්ථාවරියජ්ජත්තො. මනුස්සානං
 උරෙ සත්ථං යථෙත්වා ඉව්ඡිතධනහරණාදිනා පරසාහසකාරිකාය සාහසිකා.

රතිජනනටියෙනාති අතජ්ජකපිතිසොමනස්සුජ්ජාදනෙන. සද්දත්ථතො පන
 රමෙතීති රතනං. “අහො මනොහර”න්ති විත්තෙ කත්තබ්බතාය විත්තීකතං.
 “ස්වායං විත්තීකාරො තස්ස පුජනීයතායා”ති විත්තීකතන්ති පුජනීයන්ති අත්ථං
 වදන්ති. මහන්තං විපුලං අපරිමිතං මූලං අග්ගතීති මහග්ගං. නත්ථී එතස්ස තුලා
 උපමාති අතුලං, අසදිසං. කදාචි එව උජ්ජජනනො දුක්ඛෙන ලද්ධබ්බත්තා
 දුල්ලභදස්සනං. අනොමෙහි උළාරගුණෙහෙව සත්තෙහි පරිභුඤ්ජිතබ්බතො
 අනොමසත්තපරිභොගං. ඉදානි තෙසං විත්තීකතාදිඅත්ථානං සවිසෙසං
 චක්කරතනෙ ලබ්භමානතං දස්සෙත්වා ඉතරෙසුපි තෙ අතිදිසිතුං “චක්කරතනස්ස
 ටා”තිආදි ආරද්ධං. අඤ්ඤං දෙවට්ඨානං නාම න භොති රඤ්ඤො
 අනඤ්ඤසාධාරණස්සරියාදිසම්පත්තිපටිලාභහෙතුතො, සත්තානඤ්ච
 යටිච්ඡිතත්ථපටිලාභහෙතුතො. අග්ගො නත්ථී අතිවිය
 උළාරසමුප්ප්ලසත්තරතනමයත්තා, අවිජරියබ්භූතමහානුභාවතාය ච. යදග්ගෙන
 මහග්ගං, තදග්ගෙන අතුලං. සත්තානං පාපජ්ගුවිජනෙන විගතකාළකො
 පුඤ්ඤපසුතතාය මණ්ඩභූතො යාදිසො කාලො බුද්ධුජ්ජාදාරහො, තාදිසෙ එව
 චක්කවත්තීනම්පි සම්භවොති ආහ “යස්මා ච පනා”තිආදි. උපමාවසෙන චෙතං
 චුත්තං, උපමොපමෙයානඤ්ච න අවිචන්තමෙව සදිසතා. තස්මා යථා බුද්ධා කදාචි
 කරහවි උජ්ජජන්ති, න තථා චක්කවත්තීනො, එවං සත්තෙපි
 චක්කවත්තිවත්තපරිපූරණස්සාපි දුක්කරභාවතොපි දුල්ලභුජ්ජාදායෙවාති, ඉමිනා
 දුල්ලභුජ්ජාදතාසාමඤ්ඤෙන තෙසං දුල්ලභදස්සනතා චුත්තාති වෙදිතබ්බං. කාමං
 චක්කරතනානුභාවෙන සිජ්ඣමානො ගුණො චක්කවත්තිපරිවාරසාධාරණො, තථාපි
 “චක්කවත්තී එව නං සාම්භාවෙන විසවිතාය පරිභුඤ්ජනී”ති වත්තබ්බතං අරහති
 තදත්ථං උජ්ජජනනොති දස්සෙත්තො “තදෙත”න්තිආදිමාහ. යථාචුත්තානං
 පඤ්චන්තං, ඡන්තම්පි ටා අත්ථානං ඉතරරතනෙසුපි ලබ්භනතො “එවං
 සෙසානිපි”ති චුත්තං. හත්ථීඅස්ස-පරිණායකරතනෙහි අජිතවිජයතො,
 චක්කරතනෙන ච පරිවාරභාවෙන, සෙසෙහි පරිභොගූපකරණභාවෙන
 සමන්තාගතො. හත්ථීඅස්සමණිඉත්ථීරතනෙහි පරිභොගූපකරණභාවෙන සෙසෙහි
 පරිවාරභාවෙනාති යොජනා.

චතුත්තං මහාදීපානං සිරිවිභවන්ති තත්ථ ලද්ධං සිරිසම්පත්තිඤ්චෙව
 භොගසම්පත්තිඤ්ච. තාදිසමෙව්න “පුරෙහත්තමෙව”තිආදිනා චුත්තානුභාවමෙව.

යොජනප්පමාණං පදෙසං බ්‍යාපනෙන යොජනප්පමාණං අන්ධකාරං.
අනිදිසතාදිජබ්බිධදොසපරිවජ්ජිතං.

සුරාති සත්තිවත්තො, නිබ්භයාති අත්ථොති ආහ “අභිරුකා”ති. අභිගන්ති
කාරණං. යෙන කාරණෙන “වීරා”ති වුච්චෙය්‍යං, තං වීරඤ්ඤං. තෙනාහ
“වීරියස්සෙතං නාම”න්ති. යාව චක්කවාලපබ්බතා චක්කස්ස වත්තනතො
“චක්කවාලපබ්බතං සීමං කත්වා ධීතසමුද්දපරියන්ත”න්ති වුත්තං.
“අදණ්ඨෙතා”ති ඉමිනාව ධනදණ්ඨස්ස, සරීරදණ්ඨස්ස ච අකරණං වුත්තං.
“අස්සථෙතා”ති ඉමිනා පන සෙනාය යුජ්ඣන්තස්සාති තද්වහං දස්සෙතුං “යෙ
කතාපරාධෙ”තිආදි වුත්තං. වුත්තප්පකාරන්ති සාගරපරියන්තං.

“රක්ඛන්තට්ඨෙත රාගො, තණ්හායනට්ඨෙත තණ්හා”ති පවත්තිආකාරහෙදෙන
ලොභො එව ද්විධා වුත්තො. තථා භික්ඛ ද්විධාපි ඡදනට්ඨො එකන්තිකො. යථාහ
“අන්ධතමං තදා භොති, යං රාගො සහතෙ නර”න්ති, (නෙත්ති. 11, 27)
“තණ්හාඡදනඡාදිතා”ති (උදා. 64) ච. ඉමිනා නයෙන දොසාදීනමිපි ඡදනට්ඨො
වත්තබ්බො. කිලෙසග්ගහණෙන විචිකිච්ඡාදයො සෙසකිලෙසා වුත්තා. යස්මා තෙ
සබ්බෙ පාපධම්මා උප්පජ්ජමානා සත්තසන්තානං ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා
තිට්ඨන්ති කුසලප්පවත්තිං නිවාරෙත්ති, තස්මා තෙ “ඡදනා, ඡදා”ති ච වුත්තා.
විචට්ඨවජ්ජාති ච ඔ-කාරස්ස ආ-කාරං කත්වා නිද්දෙසො.

35. තාසන්ති ද්විත්තමිපි නිප්පත්තිනං. නිමිත්තභූතානීති ඤාපකකාරණභූතානි.
තථා හි ලක්ඛීයති මහාපුරිසභාවො එතෙහිති ලක්ඛණානි. යානගමනාදීසු භූමියං
සුට්ඨු සමං පතිට්ඨිතා පාදා එතස්සාති සුප්පතිට්ඨිතපාදො. තං පනස්ස
සුප්පතිට්ඨිතපාදතං බ්‍යාතිරෙකමුඛෙන විභාවෙතුං “යථා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ
අග්ගතලන්ති අග්ගපාදතලං. පණ්ඨිති පණ්ඨිතලං. පස්සන්ති පාදතලස්ස ද්විසු
පස්සෙසු එකෙකං, උභයමෙව චා පරියන්තං පස්සං. “අස්ස පනා”තිආදි අන්වයතො
අත්ථවිභාවනං. සුවණ්ණපාදුකතලමිව උජුකං නික්ඛිපියමානං. එකප්පහාරෙතෙවාති
එකක්ඛණෙයෙව. සකලං පාදතලං භූමිං ඵුසති නික්ඛිපෙන. එකප්පහාරෙතෙව
සකලං පාදතලං භූමිතො උට්ඨහතීති යොජනා. තස්මා අයං සුප්පතිට්ඨිතපාදොති
නිගමනං. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං අනුපුබ්බනින්තාදිඅච්ඡරියබ්භූතං නිස්සන්දඵලං,
තං පරතො ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 3.201) ආවිභවිස්සතීති.

නාහි දිස්සතීති ලක්ඛණචක්කස්ස නාහි පරිමණ්ඨලසණ්ඨානා සුපරිබ්‍යත්තා
හුත්වා දිස්සති, ලබ්භතීති අධිප්පායො. නාහිපරිච්ඡින්නාති තස්සං නාහියං පරිච්ඡින්නා
පරිච්ඡෙදවසෙන ධීතා. නාහිමුඛපරික්ඛෙපපට්ටොති පකතිචක්කස්ස
අක්ඛබ්භාහතපරිහරණත්ථං නාහිමුඛෙ යපෙනබ්බං පරික්ඛෙපපට්ටො,
තප්පට්ච්ඡන්තො ඉධ අධිප්පෙනො. නෙමිමණ්ණිකාති නෙමියං ආවලිභාවෙන
ධීතමණ්ණිකාලෙඛා. සම්බහුලවාරොති බහුවිධලෙඛධිගවිභාවනවාරො. සත්තීති
ආවුධසත්ති. සිරිවච්ඡොති සිරිඅඬගා. නන්දීති දක්ඛිණාවත්තං. සොවත්තිකොති
සොවත්තිඅඬගො. වටංසකොති ආවෙලං. වඩ්ඪමානකන්ති පුරිමහාදීසු දීපඬකං.

මොරහත්ථකොති මොරපිඤ්ජකලාපො, මොරපිඤ්ජපටිසිබ්බිතො වා
බ්ජනීවිසෙසො. වාළබ්ජනීති වාමරිවාලං. සිද්ධත්ථාදි පුණ්ණසට්ඨපුණ්ණපාතියො.
“වක්කවාළො”ති වත්වා තස්ස පධානාවයවෙ දස්සෙතුං “භිමවා සිනෙරු...පෙ....
සහස්සානී”ති චුත්තං. “වක්කවත්තිරඤ්ඤො පරිසං උපාදායා”ති ඉදං
හත්ථීරතනාදීනම්පි තත්ථ ලබ්භමානභාවදස්සනං. සබ්බොතිසත්තිආදිකො
යථාචුත්තො අභිගවිසෙසො වක්කලක්ඛණස්සෙව පරිවාරොති වෙදිතබ්බො.

“ආයතපණ්ඨි”ති ඉදං අඤ්ඤෙසං පණ්ඨිතො දීඝතං සන්ධාය චුත්තං, න පන
අනිදීඝතන්ති ආහ “පරිපුණ්ණපණ්ඨි”ති. යථා පන පණ්ඨිලක්ඛණං පරිපුණ්ණං නාම
හොති, තං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං “යථා භී”තිආදි චුත්තං. ආරග්ගෙනාති
මණ්ඩලාය සිබ්බාය. වට්ටෙත්වාති යථා සුවට්ටං හොති, එවං වට්ටෙත්වා.
රත්තකම්බලගෙණ්ඩුකසදිසාති රත්තකම්බලමයගෙණ්ඩුකසදිසා.

“මක්කටස්සෙවා”ති දීඝභාවං, සමතඤ්ච සන්ධායෙන චුත්තං.
නිය්‍යාසතෙලෙනාති ඡත්තිරිතනිය්‍යාසාදිනිය්‍යාසසම්මිස්සෙන තෙලෙන, යං
“සුරහිනිය්‍යාස”න්තිපි වදන්ති. නිය්‍යාසතෙලග්ගණඤ්චෙත්ථ හරිතාලවට්ටියා
සනසිනිද්ධභාවදස්සනත්ථං.

යථා සතක්ඛත්තුං විහතං කප්පාසපටලං සප්පිමණ්ඩෙ ඔසාරිතං අතිවිය මුදු
හොති, එවං මහාපුරිසස්ස හත්ථපාදාති දස්සෙත්තො “සප්පිමණ්ඩෙ”තිආදිමාහ.
තලුනාති සුබ්බමාලා.

වම්මෙනාති අභිගුලන්තරවෙය්‍යිතවම්මෙන. පට්ඨද්ධඅභිගුලන්තරොති එකතො
සම්බද්ධඅභිගුලන්තරො න හොති. එකප්පමාණාති දීඝතො සමානප්පමාණා.
යවලක්ඛණන්ති අබ්භන්තරතො අභිගුලිපබ්බෙ යීතං යවලක්ඛණං. පටිච්ඡ්ඤ්ඤාත්ථාති
තංතංපබ්බාතං සමානදෙසතාය අභිගුලීනං පසාරිතකාලෙපි අඤ්ඤමඤ්ඤං
විජ්ඣිතාති විය චුසිත්වා තිට්ඨන්ති.

සඬ්ඛා වුච්චන්ති ගොප්ඵකා, උද්ධං සඬ්ඛා එතෙසන්ති උස්සඬ්ඛා, පාදා.
පිට්ඨිපාදෙති පිට්ඨිපාදසම්පෙ. තෙනාති පිට්ඨිපාදෙ යීතගොප්ඵකභාවෙන බද්ධා
හොන්තිති යොජනා. තයිදං “තෙනා”ති පදං උපරිපදද්වයෙපි යොජෙතබ්බං “තෙන
බද්ධභාවෙන න යථාසුඛං පරිවට්ටන්ති, තෙන යථාසුඛං නපරිවට්ටනෙන
ගච්ඡන්තානං පාදතලානිපි න දිස්සන්ති”ති. උපරීති පිට්ඨිපාදතො ද්විතිඅභිගුලිමත්තං.
උද්ධං, “වතුරභිගුලමත්ත”න්ති ව වදන්ති. නිගුළ්භාති ව හොන්ති, න අඤ්ඤෙසං
විය පඤ්ඤායමානාති. තෙනාති ගොප්ඵකානං උපරි පතිට්ඨිතභාවෙන. අස්සාති
මහාපුරිසස්ස. සතිපි දෙසන්තරප්පවත්තියං නිව්වලොති දස්සනත්ථං නාහිග්ගණං.
“අධොකායොව ඉඤ්ජනී”ති ඉදං පුරිමපදස්ස කාරණවචනං. යස්මා අධොකායොව
ඉඤ්ජනී, තස්මා නාහිතො...පෙ.... නිව්වලො හොති. “සුබ්බෙන පාදා
පරිවට්ටන්ති”ති ඉදං පන පුරිමස්ස, පච්ඡිමස්ස ව කාරණවචනං. යස්මා සුබ්බෙන පාදා

පරිවට්ටන්ති, තස්මා අධොකායොව ඉඤ්ජති, යස්මා සුඛෙන පාදා පරිවට්ටන්ති,
තස්මා පුරතොපි...පෙ.... පච්ඡතොයෙවති.

යස්මා එණිමිගස්ස සමන්තතො එකසදිසමංසා අනුක්කමෙන උද්ධං පුලා ජඩ්ඝා
හොන්ති, තථා මහාපුරිසස්සාපි, තස්මා වුත්තං “එණිමිගසදිසජඩ්ඝො”ති.
පරිපුණ්ණජඩ්ඝොති සමන්තතො මංසුපවයෙන පරිපුණ්ණජඩ්ඝො. තෙනාහ “න
එකතො”තිආදි.

එතෙනාති “අනොනමන්තො”තිආදිවචනෙන, ජාණුභාසුභාවදීපනෙනාති
අත්ථො. අවසෙසජනාති ඉමිනා ලක්ඛණෙන රහිතජනා. බුජ්ජා වා හොන්ති
හෙට්ඨිමකායතො උපරිමකායස්ස රස්සතාය, වාමනා වා උපරිමකායතො
හෙට්ඨිමකායස්ස රස්සතාය, එතෙන යථෙත්වා සම්මාසම්බුද්ධං, චක්කවත්තිනඤ්ච
ඉතරෙ සත්තා බුජ්ජපක්ඛිකා, වාමනපක්ඛිකා වාති දස්සෙති.

කාමං සබ්බාපි පදුමකණ්ණිකා සුවණ්ණවණ්ණාව, කඤ්චනපදුමකණ්ණිකා පන
පහස්සරභාවෙන තතො සාතිසයාති ආහ “සුවණ්ණපදුමකණ්ණිකසදිසෙහි”ති.
ඔහිතන්ති සමොහිතං අන්තොගධං. තථාභූතං පන තං තෙන ඡන්තං හොතිති ආහ
“පට්ඨිජන්ත”න්ති.

සුවණ්ණවණ්ණොති සුවණ්ණවණ්ණවණ්ණොති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ
“ජාතිහිඩ්දුලකෙනා”තිආදි, ස්වායමත්ථො ආවුත්තිඤ්ඤායෙන ච වෙදිතබ්බො.
සරීරපරියායො ඉධ වණ්ණ-සද්දොති අධිජ්ජායො. පයමිකජ්ජං චත්වා තථාරූපාය
පන රුළුහියා අභාවං මනසි කත්වා වණ්ණධාතුපරියායමෙව වණ්ණ-සද්දං ගහෙත්වා
දුතියවිකජ්ජො වුත්තො. තස්මා පදද්වයෙනාපි
සුනිද්ධන්තසුවණ්ණසදිසජ්ජවණ්ණොති වුත්තං හොති.

රජොති සුබ්බරජො. ජල්ලන්ති මලීනභාවාවහො රෙණුසඤ්චයො. තෙනාහ
“මලං වා”ති. යදි විචත්තති, කථං න්භානාදීනීති ආහ “හත්ථධොවනාදීනී”තිආදි.

ආවට්ටපරියොසානෙති පදක්ඛිණාවට්ටනවසෙන පචත්තස්ස ආවට්ටස්ස
අත්තෙ.

බ්‍රහ්මුනො සරීරං පුරතො වා පච්ඡතො වා අනොනමිත්වා උජුකමෙව
උග්ගතන්ති ආහ “බ්‍රහ්මා වීය උජුගත්තො”ති. සා පනායං උජුගත්තතා අවයවෙසු
බුද්ධිජ්ජත්තෙසු දට්ඨබ්බා, න දහරකාලෙති වුත්තං “උග්ගතදීඝසරීරො හවිස්සති”ති.
ඉතරෙසුති “බන්ධජාණුසු”ති ඉමෙසු ද්වීසු යානෙසු නමන්තා පුරතො නමන්තිති
ආනෙත්වා සම්බන්ධො. පස්සවඩ්ඝාති දක්ඛිණපස්සෙන වා වාමපස්සෙන වා වඩ්ඝා.
සුලසදිසාති පොත්ථකරූපකරණෙ යපිතසුලපාදසදිසා.

හත්ථපිට්ඨිආදිවසෙන සත්ත සරීරාවයවා උස්සදා උපවිතමංසා එතස්සාති
සත්තුස්සදො. අට්ඨිකොට්ඨො පඤ්ඤායන්තිති යොජනා. නිගුළ්භසිරාජාලෙහිති

ලක්ඛණවචනමෙනන්ති තෙන නිගුල්භඅට්ඨිකොට්ඨිතිපි චුත්තමෙව හොතිති.
හත්ථපිට්ඨාදීහීති එත්ථ ආදි-සද්දෙන අංසකුට්ඨන්ධකුට්ඨානං සඨගහෙ සිද්ධෙ තං
එකදෙසෙන දස්සෙන්තො “වට්ටෙන්වා...පෙ.... බන්ධෙනා”ති ආහ. “සිලාරූපකං
වියා”තිආදිනා වා නිගුල්භඅංසකුට්ඨානපි විභාවිතා යෙවාවති දට්ඨබ්බං.

සීහස්ස පුබ්බද්ධං සීහපුබ්බද්ධං, පරිපුණ්ණාවයවතාය සීහපුබ්බද්ධං විය සකලො
කායො අස්සාති සීහපුබ්බද්ධකායො. තෙනාහ “සීහස්ස පුබ්බද්ධකායො විය සබ්බො
කායො පරිපුණ්ණො”ති. සීහස්සෙවාවති සීහස්ස විය. දුස්සණ්ඨිතවිසණ්ඨිතො න
හොතිති දුට්ඨු සණ්ඨිතො, විරූපසණ්ඨිතො ව න හොති, තෙසං තෙසං අවයවානං
අයුත්තභාවෙන, විරූපභාවෙන ව සණ්ඨිති උපගතො න හොතිති අත්ථො.
සණ්ඨන්ති සණ්ඨන්ති. දීසෙහීති අභිගුලිනාසාදීහි. රස්සෙහීති ගීවාදීහි. ථූලෙහීති
ඌරුබාහුආදීහි. කීසෙහීති කෙසලොමමජ්ඣාදීහි. පුථුලෙහීති අක්ඛිහත්ථතලාදීහි.
වට්ටෙහීති ජඨසහත්ථාදීහි.

සතපුඤ්ඤලක්ඛණතාය නානාවිත්තෙන පුඤ්ඤවිත්තෙන විත්තිතො
සඤ්ජාතවිත්තභාවො “ඊදිසො එව බුද්ධානං ධම්මකායස්ස අධිට්ඨානං භවිතුං
යුත්තො”ති දසපාරමීහි සජ්ජිතො අභිසඬ්ඛතො, “දානවිත්තෙන
පුඤ්ඤවිත්තෙනා”ති වා පායො, දානවසෙන, සිලාදිවසෙන ව
පවත්තපුඤ්ඤවිත්තෙනාති අත්ථො.

ද්විත්තං කොට්ටානං අන්තරන්ති ද්විත්තං පිට්ඨිබාහානං වෙමජ්ඣං
පිට්ඨිමජ්ඣස්ස උපරිභාගො. චිතං පරිපුණ්ණන්ති අනිත්තභාවෙන චිතං, ද්විති
කොට්ටෙහි සමතලතාය පරිපුණ්ණං. උග්ගම්මාති උග්ගන්ත්වා, අනිත්තං සමතලං
හුත්වාති අධිජපායො. තෙනාහ “සුවණ්ණඵලකං වියා”ති.

නිග්‍රොධො විය පරිමණ්ඩලොති පරිමණ්ඩලනිග්‍රොධො විය පරිමණ්ඩලො,
“නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලපරිමණ්ඩලො”ති වත්තබ්බෙ එකස්ස පරිමණ්ඩල-සද්දස්ස
ලොපං කත්වා “නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො”ති චුත්තො. තෙනාහ “සමක්ඛන්ධසාබ්බො
නිග්‍රොධො”තිආදි. න හි සබ්බො නිග්‍රොධො පරිමණ්ඩලොති,
පරිමණ්ඩලසද්දසන්තිධානෙන වා පරිමණ්ඩලොව නිග්‍රොධො ගය්හතීති එකස්ස
පරිමණ්ඩලසද්දස්ස ලොපෙන විනාපි අයමත්ථො ලබ්හතීති ආහ “නිග්‍රොධො විය
පරිමණ්ඩලො”ති. යාවතකො අස්සාති යාවතක්ඛස්ස ඔ-කාරස්ස ව-කාරාදෙසං
කත්වා.

සමවට්ටිතක්ඛන්ධොති සමං සුවට්ටිතක්ඛන්ධො. කොඤ්චා විය දීඝගලා, බකා
විය වඬිකගලා, වරාහා විය පුථුලගලාති යොජනා. සුවණ්ණාලිඬිගසදිසොති
සුවණ්ණමයබුද්දකමුදිඬිගසදිසො.

රසග්ගසග්ගීති මධුරාදිහෙදං රසං ගසන්ති අන්තො පවෙසන්තිති රසග්ගසා රසග්ගසානං අග්ගා රසග්ගසග්ගා, තා එතස්ස සන්තිති රසග්ගසග්ගී. තෙනාති ඔජාය අඵරණෙන භීතධාතුකත්තා තෙ ඛන්වාබාධා භොන්ති.

හනුති සන්තිස්සයදන්තාධාරස්ස සමඤ්ඤා, තං හගවතො සීහස්ස හනු විය, තස්මා හගවා සීහහනු. තත්ථ යස්මා බුද්ධානං රූපකායස්ස, ධම්මකායස්ස ච උපමා නාම භීතූපමාව, තත්ථී සමානූපමා, කුතො අධිකූපමා, තස්මා අයම්පි භීතූපමාති දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි චුත්තං. යස්මා මහාපුරිසස්ස හෙට්ඨිමානුරූපවසෙනෙව උපරිමම්පි සණ්ඨිතං, තස්මා චුත්තං “ද්වෙපි පරිපුණ්ණාති”ති, තඤ්ච ඛො න සබ්බසො පරිමණ්ඩලතාය, අථ ඛො තිභාගාවසෙසමණ්ඩලතායාති ආහ “ද්වාදසීයා පක්ඛස්ස චන්දසදිසාති”ති. සල්ලක්ඛෙත්වාති අත්තතො ලක්ඛණසත්ථානුසාරෙන උපධාරෙත්වා. දන්තානං උච්චතීවතා අබ්භන්තරබාහිරපස්සවසෙනපි වෙදිතබ්බා, න අග්ගවසෙනෙව. තෙනාහ “අයපට්ඨකෙන ඡින්නසඛිඛපට්ඨං වියා”ති. අයපට්ඨකන්ති කකචං අධිප්පෙනං. සමා හවිස්සන්ති, න විසමා, සමසණ්ඨානාති අත්ථො.

සාතිසයං මුදුදීසපුපුලතාදිප්පකාරගුණා හුත්වා භූතා ජාතාති පභූතා, හ-කාරස්ස හ-කාරං කත්වා පහුතා ජීවිහා එතස්සාති පහුතජීවිහො.

විච්ඡින්නදිත්වා විච්ඡින්නදිත්වා පචත්තසරතාය ඡින්නස්සරාපි. අනෙකාකාරතාය භින්නස්සරාපි. කාකස්ස විය අමනුඤ්ඤසරතාය කාකස්සරාපි. අපලිබුද්ධත්තාති අනුපද්දුතචත්ථුකත්තා, චත්ථුති ච අක්ඛරූපත්තිට්ඨානං වෙදිතබ්බං. අට්ඨඛිගසමන්තාගතොති එත්ථ අඛිගාති පරතො ආගමිස්සන්ති. මඤ්ජුසොසොති මධුරස්සරො.

අභිනීලනෙත්තොති අධිකනීලනෙත්තො, අධිකතා ච සාතිසයං නීලභාවෙන වෙදිතබ්බා, න නෙත්තනීලභාවස්සෙව අධිකභාවතොති ආහ “න සකලනීලනෙත්තො”තිආදි. පිතලොහිතචණ්ණා සෙතමණ්ඩලගතරාජීවසෙන. නීලසෙතකාළචණ්ණා පන තංතමණ්ඩලවසෙනෙව වෙදිතබ්බා.

“චක්ඛුහණ්ඩන්ති අක්ඛිදල”න්ති කෙචි. “අක්ඛිදලවට්ඨම”න්ති අඤ්ඤෙ. අක්ඛිදලෙහි පන සද්ධිං අක්ඛිබ්බිමන්ති වෙදිතබ්බං. එවඤ්චි විනිග්ගතගම්භීරපොතනාපි යුත්තා භොති. “අධිප්පෙන”න්ති ඉමිනා අයමෙත්ථ අධිප්පායො එකදෙසෙන සමුදායුපලක්ඛණඤායෙනාති දස්සෙති. යස්මා පබ්බම-සද්දො ලොකෙ අක්ඛිදලලොමෙසු නිරුල්භො, තෙනෙවාහ “මුදුසිනිද්ධනීලසුබ්බමපබ්බමාචිතාති අක්ඛීති”ති.

කිඤ්චාපි උණ්ණා-සද්දො ලොකෙ අවිසෙසතො ලොමපරියායො, ඉධ පන ලොමවිසෙසවාචකොති ආහ “උණ්ණා ලොම”න්ති. නලාටවෙමජ්ඣෙ ජාතාති

නලාටමජ්ඣගතා ජාතා. ඔදාතතාය උපමා, න මුදුතාය. උණ්ණා හි තතොපි සාතිසයං මුදුතරා. තෙනාහ “සජ්ජි මණ්ඩෙ” තිආදි. රජතපුබ්බුලකන්ති රජතමයතාරකමාහ.

ද්වෙ අත්ථවසෙ පටිච්ච චුත්තන්ති යස්මා බුද්ධා, චක්කවත්තිනො ච පරිපුණ්ණනලාටතාය, පරිපුණ්ණසිසබ්බිමබ්බතාය ච “උණ්භිසසිසා” ති චුච්චන්ති, තස්මා තෙ ද්වෙ අත්ථවසෙ පටිච්ච “උණ්භිසසිසො” ති ඉදං චුත්තං. ඉදානි තං අත්ථද්වයං මහාපුරිසෙ සුජ්ජතිට්ඨිතන්ති “මහාපුරිසස්ස හී” තිආදි චුත්තං. සණ්භතමතාය, සුවණ්ණවණ්ණතාය, පහස්සරතාය, පරිපුණ්ණතාය ච රඤ්ඤො ඛන්ධඋණ්භිසපට්ටො විය වීරොවති. කපිසිසාති ද්විධාභුතසිසා. එලසිසාති එලිතසිසා. අට්ඨිසිසාති මංසස්ස අභාවතො අතිවිය අට්ඨිතාය, පතනුභාවතො චා තවොනද්ධඅට්ඨිමත්තසිසා. තුම්බසිසාති ලාබුසදිසසිසා. පබ්භාරසිසාති පිට්ඨිභාගෙන ඔලම්බමානසිසා. පුරිමනසෙනාති පරිපුණ්ණනලාටතාපක්ඛෙන. උණ්භිසවෙධිතසිසො වියාති උණ්භිසපට්ටෙන වෙධිතසිසපදෙසො විය. උණ්භිසං වියාති ඡෙකෙන සිජ්ජිනා විරචිතඋණ්භිසමණ්ඩලං විය.

විපස්සිසමඤ්ඤාවණ්ණතා

37. තස්ස විත්ථාරොති තස්ස ලක්ඛණපරිග්ගණ්හනෙ නෙමිත්තකානං සන්තප්පතස්ස විත්ථාරො විත්ථාරකථා. ගබ්භොක්කන්තියං නිමිත්තභූත සුජිනපටිග්ගාහකසන්තප්පනෙ චුත්තොයෙව. නිද්දොසෙනාති බාරිකලොණිකාදිදොසරහිතෙන. ධාතියොති ඵඤ්ඤපායිකා ධාතියො. තා හි ධාපෙන්නි ඵඤ්ඤං පායෙන්නිති ධාතියො. “තථා” ති ඉමිනා “සට්ඨි” න්ති පදං උපසංහරති, සෙසාපීති න්භාපිකා, ධාරිකා, පරිහාරිකාති ඉමා තිවිධා. තාපි දහන්ති විදහන්ති න්භානං දහන්ති ධාරෙන්නිති “ධාතියො” ත්වෙව චුච්චන්ති. තත්ථ ධාරණං උරසා, උගරුනා, හත්ථෙහි වා සුචිරං වෙලං සන්ධාරණං. පරිහරණං අඤ්ඤස්ස අඩ්ඨකතො අත්තතො අඩ්ඨකං, අඤ්ඤස්ස බාහුතො අත්තතො බාහුං උපසංහරන්තෙහි හරණං සම්පාපනං.

38. මඤ්ජුස්සරොති සණ්භස්සරො. යො හි සණ්භො, සො බරො න භොතිති ආහ “අබරස්සරො” ති. වග්ගුස්සරොති මනොරම්මස්සරො, මනොරම්මතා වස්ස වාතුරියනෙ පුඤ්ඤයොගතොති ආහ “ඡෙකනිපුණස්සරො” ති. මධුරස්සරොති සොතසුඛස්සරො, සොතසුඛතා වස්ස අතිවිය ඉට්ඨභාවෙනාති ආහ “සාතස්සරො” ති. පෙමනීයස්සරොති පියායිතබ්බස්සරො, පියායිතබ්බතා වස්ස සුණන්තානං අත්තති හත්තිසමුප්පාදනෙනාති ආහ “පෙමජනකස්සරො” ති. කරචිකස්සරොති. කරචිකසද්දො යෙසං සන්තානං සොතපථං උපගච්ඡති, තෙ අත්තතො සරසම්පත්තියා පකතිං ජනාපෙත්වා අවසෙ කරොන්නො අත්තතො වසෙ වත්තෙති, එවං මධුරොති දස්සෙන්නො “තත්තිද” න්තිආදිමාහ. තත්ථ “කරචිකසකුණෙ” තිආදි තස්ස සභාවකථනං. ලලිතන්ති පිතිවෙගසමුට්ඨිතං ලිලං. ඡඩ්ඛෙත්වාති “සඩ්ඛරණම්පි මධුරසද්දසවනන්තරායකර” න්ති තිණාති අපනෙත්වා. අනික්ඛිපිත්වාති භූමියං අනික්ඛිපිත්වා ආකාසගතමෙව කත්වා. අනුබද්ධමිගා

වාළුම්ගෙහි. තතො මරණභයං හිත්වා. පක්ඛෙ පසාරෙත්වාති පක්ඛෙ යථාපසාරිතෙ කත්වා අපතන්තා තිට්ඨන්ති.

සුවණ්ණපඤ්ඡරං විස්සජ්ජෙසි යොජනජ්ජමාණෙ ආකාසෙ අත්තනො ආණාය පවත්තනතො. තෙනාහ “සො රාජාණායා”තිආදි. ලළිංසුති ලළිතං කාතුං ආරහිංසු. තං පීතින්ති තං බුද්ධගුණාරම්මණං පීතිං තෙනෙව නිහාරෙන පුනජ්ජුනං පවත්තං පීතිං අවිජ්ඣිත්වා වික්ඛම්භිතකිලෙසා ථෙරානං සන්තිකෙ ලද්ධම්මස්සවනසජ්ජායා උපනිස්සයසම්පත්තියා පරිපක්කඤ්ඤාණතාය සත්තභි...පෙ.... පතිට්ඨාසි. සත්තසතමත්තෙන ඔරොධපනෙන සද්ධිං පදසාව ථෙරානං සන්තිකං උපගතත්තා “සත්තභි ජඩ්ඝසතෙහි සද්ධි”න්ති චුත්තං. තතොති කරවිකසද්දතො. සතභාගෙන...පෙ.... වෙදිතබ්බො අනෙකකජ්ජකොට්ඨසතසම්භූතපුඤ්ඤසම්භාරසමුදාගතවත්ථුසම්පත්තිභාවතො.

39. කම්මවිපාකජන්ති සාතිසයසුවරිතකම්මනිබ්බත්තං පිත්තසෙම්භරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං දුරෙපි ආරම්මණං සම්පට්ඨිජනසමත්ථං කම්මවිපාකෙන සහජාතං, කම්මස්ස වා විපාකභාවෙන ජාතං පසාදවක්ඛු. දුට්ඨඤ්ඤි දිබ්බවක්ඛු කම්මමයං, භාවනාමයන්ති. තත්ත්වං කම්මමයන්ති ආහ “න භාවනාමය”න්ති. භාවනාමයං පන බොධිමූලෙ උජ්ජ්ජිස්සති. අයං “සො”ති සල්ලක්ඛණං කාමං මනොවිඤ්ඤාණෙන හොති, වක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන පන තස්ස තථා විභාවිතත්තා මනොවිඤ්ඤාණස්ස තත්ථ තථාපවත්තිති ආහ “යෙන නිමිත්තං...පෙ.... සක්කොති”ති.

40. වචනත්ථොති සද්දත්ථො. නිමිලනන්ති නිමිලනදස්සනං නවිසුද්ධං, තථා ව අක්ඛිති අවිච්චාති නිමිලදස්සනස්ස න විසුද්ධිභාවතො. තබ්බිපරියායතො පන දස්සනං විසුද්ධං, විච්චඤ්ඤාති ආහ “අන්තරන්තරා”තිආදි.

41. නි-ඉති – ජානනත්ථං ධාතුං ගහෙත්වා ආහ “පනයති ජානාති”ති. යතො චුත්තං “අනිමිත්තා න නායරෙ”ති (විසුද්ධි. 1.174; සං. නි. අට්ඨ. 1.1.20), “විදුහි නෙය්‍යං නරවරස්සා”ති (නෙත්ති. සඬගභවාර) ව. නි-ඉති පන පවත්තනත්ථං ධාතුං ගහෙත්වා “නයති පවත්තෙති”ති. අජ්ජමත්තො අහොසි තෙසු තෙසු කිච්චකරණියෙසු.

42. වස්සාවාසො වස්සං උත්තරපදලොපෙන, තස්මා වස්සං, වස්සෙ වා, සන්තිවාසථාසුතාය අරහතීති වස්සිකො, පාසාදො. මාසා පන වස්සෙ උතුම්භි භවාති වස්සිකා. ඉතරෙසුති හෙමන්තිකං ගිම්භිකන්ති ඉමෙසු. එසෙව නයොති උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසං අතිදිසති.

නාතිඋච්චො හොති නාතිනිච්චොති ගිම්භිකො විය උච්චො, හෙමන්තිකො විය නිච්චො න හොති, අථ බො තදුභයවෙමජ්ඣුලක්ඛණතාය නාතිඋච්චො හොති, නාතිනිච්චො. අස්සාති පාසාදස්ස. නාතිබහුනීති ගිම්භිකස්ස විය න අතිබහුනි. නාතිතනුනීති හෙමන්තිකස්ස විය න බුද්දකාති, තනුතරජාලාති ව. මිස්සකානෙවාති

හෙමන්තිකෙ විය න උණ්හනියානෙව, ගිම්හිකෙ විය ව න සීතනියානෙව, අථ බො උභයමිස්සකානෙව. තනුකානීති න පුටුලානි. උණ්හප්පවෙසනත්ථායාති සූරියසන්තාපානුප්පවෙසාය. භික්තිනියුහානීති දක්ඛිණපස්සෙ භික්තිසු නියුහානි. සිනිද්ධන්ති සිනෙහවන්තං, සිනිද්ධග්ගහණෙනෙව වස්ස ගරුකතාපි චුත්තා එව. කටුකසන්තිස්සිතන්ති තිකටුකාදිකටුකදුබ්බපසඤ්භිතං. උදකයන්තානීති උදකධාරාවිස්සන්දයන්තානි. යථා ජලයන්තානි, එවං භිමයන්තානිපි තත්ථ කරොන්ති එව. තස්මා හෙමන්තෙ විය භිමානි පතන්තානියෙව හොන්තිති ව වෙදිතබ්බං.

සබ්බට්ඨානානිපීති සබ්බානි

පටිකිරියාන්භානභොජනකීළාසඤ්චරණාදිට්ඨානානිපි, න නිවාසට්ඨානානියෙව. තෙනාහ “දොචාරිකාපි”තිආදි. තත්ථ කාරණමාහ “රාජා කිරා”තිආදි.

පඨමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පීණ්ණපුරිසවණ්ණනා

44. ගොපානසිවඬකන්ති වඬකගොපානසී විය. වඬකානඤ්භි වඬකභාවස්ස නිදස්සනත්ථං අවඬකගොපානසීපි ගස්හති. ආභොග්ගවඬකන්ති ආදිතො පට්ඨාය අබ්භුග්ගතාය කුටිලසරීරතාය වඬකං. තෙනාහ “බන්ධෙ”තිආදි. දණ්ඩපරං දණ්ඩග්ගහණපරං අයනං ගමනං එතස්සාති දණ්ඩපරායනං, දණ්ඩො වා පරං ආයනං ගමනකාරණං එතස්සාති දණ්ඩපරායනං. යානාදීසු දණ්ඩො ගති අවස්සයො එතස්ස තෙන විනා අප්පවත්තනතොති දණ්ඩගතිකං, ගච්ඡති එතෙනාති වා ගති, දණ්ඩො ගති ගමනකාරණං එතස්සාති දණ්ඩගතිකං. දණ්ඩපටිසරණන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. ජරාතුරන්ති ජරාය කිලන්තං අස්සවසං. යදා රථො පුරතො හොතීති ද්වෙධාපථෙ සම්පත්තෙ පුරතො ගච්ඡන්තෙ බලකායෙ තත්ථ එකං සණ්ඨානං ආරුළ්ලො මජ්ඣෙ ගච්ඡන්තො බොධිසත්තෙන ආරුළ්ලො රථො ඉතරං සණ්ඨානං ගච්ඡන්තො යදා පුරතො හොති. පච්ඡා බලකායොති තදා පච්ඡා හොති සබ්බො බලකායො. තාදිසෙ ඔකාසෙති තාදිසෙ චුත්තප්පකාරෙ මග්ගප්පදෙසෙ. තං පුරිසන්ති තං පීණ්ණපුරිසං. සුද්ධාවාසාති සිද්ධත්ථාදීනං තිණ්ණං සම්මාසම්බුද්ධානං සාසනෙ බ්‍රහ්මචරියං චරිත්වා සුද්ධාවාසභූමියං නිබ්බත්තබ්‍රහ්මානො. තෙ හි තදා තත්ථ තිට්ඨන්ති. “කිං පනෙසො පීණ්ණො නාමා”ති එසො තයා වුවිච්චානො කිං අත්ථතො, තං මෙ නිද්ධාරෙත්වා කථෙහීති දස්සෙති. අනිද්ධාරිතසරුපත්තා හි තස්ස අත්තතො බොධිසත්තො ලිඬගසබ්බනාමෙන තං වදන්තො “කි”න්ති ආහ. “යථා කිං තෙ ජාත”න්ති ද්වයමෙව හි ලොකෙ යෙභුයාතො ජායති ඉත්ථී වා පුරිසො වා, තථාපි තං ලිඬගසබ්බනාමෙන වුවිච්චති, එවං සම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. “කිං චුත්තං හොතී”තිආදි තස්ස අනිද්ධාරිතසරුපතංයෙව විභාවෙති.

“තෙන හි”තිආදි “අයඤ්ච පීණ්ණභාවො සබ්බසාධාරණත්තා මය්හමිපි උපරි ආපත්තිතො එවා”ති මහාසත්තස්ස සංවිජ්ජනාකාරවිභාවනං. රථං සාරෙතීති සාරථී.

කීලාවිභාරත්ථං උය්‍යුත්තා යන්ති උපගච්ඡන්ති එතන්ති උය්‍යානං. අලන්ති පටික්ඛෙපවචනං. නාමාති ගරභණෙ නිපාතො “කථංඤ්භිනාමා” තිආදීසු (පාරා. 39, 42, 87, 88, 90, 166, 170; පාවි. 1, 13, 36) විය. ජාතියා ආදීනවදස්සනත්ථං තංමුලස්ස උම්මුලනං විය හොතීති, තස්ස ච අවස්සිතභාවතො “ජාතියා මූලං ඛණන්තො නිසීදී” ති ආහ. සිද්ධෙ හි කාරණෙ ඵලං සිද්ධමෙව හොතීති. පිළං ජනෙත්වා අන්තොතුදනවසෙන සබ්බපයමං හදයං අනුපවිස්ස ධීතත්තා පයමෙන සල්ලෙන හදයෙ විද්ධො විය නිසීදීති යොජනා.

බ්‍යාධිපුරිසවණ්ණනා

47. පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙවාති “සුද්ධාවාසා කිරා” තිආදිනා පුබ්බෙ චුත්තෙනෙව නයෙන. ආබාධිකන්ති ආබාධවන්තං. දුක්ඛිතන්ති සඤ්ජාතදුක්ඛං. අජාතන්ති අජාතභාවො, නිබ්බානං වා.

කාලකතපුරිසවණ්ණනා

50. භන්තනෙත්තකුප්පලාදි විවිධං කත්වා ලාතබ්බතො විලාතො, වය්හං, සිව්කා වාති ආහ “විලාතන්ති සිව්ක” න්ති. සිව්කාය දිට්ඨපුබ්බත්තා මහාසත්තො චිතකපඤ්ජරං “සිව්ක” න්ති ආහ. ඉතො පටිගතන්ති ඉතො භවතො අපගතං. කතකාලන්ති පරියොසාපිතජීවනකාලං. තෙනාහ “යත්තක” න්තිආදි.

පබ්බජිතවණ්ණනා

53. ධම්මං චරතීති ධම්මචරණො, තස්ස භාවො ධම්මචරණභාවොති ධම්මචරියමෙව වදන්ති. එවං එකෙකස්ස පදස්සාති යථා “සාධුධම්මචරියාති පබ්බජිතො” ති යොජනා, එවං “සාධුසමචරියාති පබ්බජිතො” තිආදිනා එකෙකස්ස පදස්ස යොජනා වෙදිතබ්බා. සබ්බාතීති “සාධුධම්මචරියා” තිආදීසු ආගතාති සබ්බාති ධම්මසමකුසලපුඤ්ඤපදාති. දසකුසලකම්මපථවෙවචනාතීති දානාදීනි දසකුසලධම්මපරියායපදාති.

බොධිසත්තපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

54. පබ්බජිතස්ස ධම්මිං කථං සුත්වාති සම්බන්ධො. අඤ්ඤඤ්ච සඬ්භිතිඅනාරුළ්භං තෙන තදා චුත්තං ධම්මිං කථන්ති යොජනා. “වංසොවා” ති පදත්තයෙන ධම්මතා එසාති දස්සෙති. විරස්සං විරස්සං පස්සන්ති දීඝායුකභාවතො. තථා හි චුත්තං “බහුතං වස්සානං...පෙ.... අව්චයෙනා” ති. තෙනෙවාති න විරස්සං දිට්ඨභාවෙනෙව. අවිරකාලන්තරිකමෙව පුබ්බකාලකිරියං දස්සෙත්තො “ජිණ්ණඤ්ච දිස්වා...පෙ.... පබ්බජිතඤ්ච දිස්වා, තස්මා අහං පබ්බජිතොමිහි රාජා” ති ආහ යථා “න්භත්වා වත්ථං පරිදහිත්වා ගන්ධං විලිම්භිත්වා මාලං පිළන්ධිත්වා භුත්තො” ති.

මහාජනකායඅනුපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

55. “කස්මා පනෙත්ථා”තිආදිනා තෙසං චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං

මහාසත්තෙ සංහත්තනං, සංවෙගබ්බලතඤ්ච දස්සෙති, යතො සුතට්ඨානෙයෙව
යත්වා ඤාතිමිත්තාදීසු කිඤ්චි අනාමන්තෙත්වා මත්තවරවාරණො විය
අයොමයබන්ධනං සනබන්ධනං ඡීන්දිත්වා පබ්බජ්ජං උපගච්ඡංසු.

වත්තාරො මාසෙ වාරිකං වරි න තාව ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා.

යදා පන ඤාණං පරිපාකං ගතං, තං දස්සෙන්නො “අයං පනා”තිආදිමාහ.
සබ්බෙව ඉමෙ පබ්බජ්ජා මම ගමනං ජානිස්සන්ති, ජානන්තා ච මං
අනුබන්ධස්සන්තිති අධිජ්ජායො. සන්තිසිවෙසුති සන්තිසින්නෙසු. සණ්ඨෙවාති
සණ්ඨාති විය සද්දං කරොති විය.

අවිවෙකාරාමානන්ති අනභිරතිවිවෙකානං. අයං කාලොති අයං තෙසං
පබ්බජ්ජානං මම ගමනස්ස අජානනකාලො. නික්ඛමිත්වාති පණ්ණසාලාය
නිග්ගන්ත්වා, මහාභිනික්ඛමනං පන පගෙව නික්ඛන්තො. පාරමිතානුභාවෙන
උට්ඨිතං උපරි දෙවතාහි දිබ්බපච්චත්ථරණෙහි සුපඤ්ඤත්තමපි මහාසත්තස්ස
පුඤ්ඤානුභාවෙන සිද්ධත්තා තෙන පඤ්ඤත්තං විය භොතිති වුත්තං “පල්ලඬ්ඛං
පඤ්ඤපෙත්වා”ති. “කාමං තවො ච න්හාරු ච, අට්ඨි ච අවසිස්සතු”තිආදි (ම. නි.
2.184; සං. නි. 2.22, 237; අ. නි. 2.5; 8.13; මහානි. 17, 196) නයජ්ජවත්තං
චතුරඬ්ගචීරියං අධිට්ඨන්ත්වා. වූපකාසන්ති විවෙකවාසං.

අඤ්ඤෙනෙවාති යත්ථ මහාපුරිසො තදා විහරති, තතො අඤ්ඤෙනෙව
දිසාභාගෙන. කාමං බොධිමණ්ඩො ජම්බුදීපස්ස මජ්ඣෙ නාහිට්ඨානියො, තදා පන
බ්‍රහ්මරඤ්ඤ විචිත්තෙ යොගීතං පටිසල්ලානසාරුජ්ජො හුත්වා තිට්ඨති, තදඤ්ඤො
පන ජම්බුදීපජ්ජදෙසො යෙභුයොන බහුජනො ආකිණ්ණමනුස්සො ඉද්ධො ඒතො
අභොසි. තෙන තෙ තං තං ජනපදදෙසං උද්දිස්ස ගතා “අන්තො ජම්බුදීපාහිමුඛා
වාරිකං පක්කන්තා”ති වුත්තා අන්තො ජම්බුදීපාහිමුඛා, න
හිමවන්තාදිපබ්බතාහිමුඛාති අත්ථො.

බොධිසත්තඅභිනිවෙසවණ්ණනා

57. කාමං භගවා බුද්ධො හුත්වා සත්තසත්තාභානි තත්ථෙව වසී, සබ්බපයමං
පන විසාබ්භුණ්ණමං සන්ධාය “ඵකරත්තිවාසං උපගතස්සා”ති වුත්තං.
රහොගතස්සාති රහො ජනවිචිත්තං යානං උපගතස්ස, තෙන ගණසඬ්ගණිකාභාවෙන
මහාසත්තස්ස කායවිවෙකමාහ. පටිසල්ලීනස්සාති නානාරම්මණවාරතො චිත්තස්ස
නිවත්තියා පති සම්මදෙව නිලීනස්ස තත්ථ අවිසට්චිත්තස්ස, තෙන
චිත්තසඬ්ගණිකාභාවෙනස්ස පුබ්බභාගියං චිත්තවිවෙකමාහ. දුක්ඛන්ති
ජාතිආදිමුලකං දුක්ඛං. කාමං චුතුපපාතාපි ජාතිමරණානි ඵව, මරණජාතියොව
“ජායති මීයති”ති පන වත්වා “වචති උපපජ්ජති”ති වචනං න

එකඟව පරියාපන්නානං නෙසං ගහණං, අථ ඛො නානාභවපරියාපන්නානං එකජ්ඣං ගහණන්ති දස්සෙන්නො ආහ “ඉදං ද්වයං...පෙ.... වුත්ත”න්ති. කස්මා පන ලොකස්ස කිච්ඡාපත්තිපරිචිතක්කතො “ජරාමරණස්සා”ති ජරාමරණවසෙන නියමනං කතන්ති ආහ “යස්මා”ති ආදි. ජරාමරණමෙව උපට්ඨාති ආදිතොති අධිප්පායො. අභිනිවිට්ඨස්සාති ආරද්ධස්ස. පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන විපස්සනාරම්භෙ තස්ස ජරාමරණතො පට්ඨාය අභිනිවෙසො අග්ගතො යාව මූලං ඔතරණං වියාති ආහ “භවග්ගතො ඔතරත්තස්ස වියා”ති.

උපායමනසිකාරාති උපායෙන මනසිකරණතො මනසිකාරස්ස පවත්තනතො. ඉදානි තං උපායමනසිකාරපරියායං යොනිසොමනසිකාරං සරූපතො, පවත්ති ආකාරතො ව දස්සෙතුං “අනිච්චාදීනි හි”ති ආදි වුත්තං. යොනිසොමනසිකාරො නාම භොතීති යාථාවතො මනසිකාරභාවතො. අනිච්චාදීනිති ආදි-සද්දෙන දුක්ඛානත්තඅසුභාදීනං ගහණං. අයන්ති “එතදභොසි”ති එවං වුත්තො “කිම්හි නු ඛො සති”ති ආදින යප්පවත්තො මනසිකාරො. තෙසං අඤ්ඤතරොති තෙසු අනිච්චාදිමනසිකාරෙසු අඤ්ඤතරො එකො. කො පන සොති? අනිච්චමනසිකාරොව, තත්ථ කාරණමාහ “උදයබ්බයානුපස්සනාවසෙන පවත්තත්තා”ති. යඤ්ඤි උප්පජ්ජති වෙව වචති ව, තං අනිච්චං. උදයවයපරිච්ඡින්නත්තා අද්ධුවන්ති කත්වා. තස්ස පන තබ්භාවදස්සනං යාථාවමනසිකාරතාය යොනිසොමනසිකාරො. ඉතො යොනිසොමනසිකාරාති හෙතුමිහි නිස්සක්කවචනන්ති තස්ස ඉමිනා “උපායමනසිකාරොනා”ති හෙතුමිහි කරණවචනෙන අත්ථමාහ. සමාගමො අභොසිති යාථාවතො පටිච්ඡිකුන්තවසෙන සඬගමො අභොසි. කිං පන තන්ති කිං පන තං ජරාමරණකාරණන්ති ආහ “ජාතී”ති. “ජාතියා ඛො”ති ආදීසු අයං සඬබ්බෙපත්ථො – කිම්හි නු ඛො සති ජරාමරණං භොති, කිං පටිච්චයා ජරාමරණ”න්ති ජරාමරණකාරණං පරිග්ගණ්හන්තස්ස ඛොධිසත්තස්ස “යස්මිං සති යං භොති, අසති ව න භොති, තං තස්ස කාරණ”න්ති එවං. අබ්බාහිවාරිකාරණපරිග්ගණ්හනෙ “ජාතියා ඛො සති ජරාමරණං භොති, ජාතිපට්චයා ජරාමරණ”න්ති යා ජරාමරණස්ස කාරණපරිග්ගාහිකා පඤ්ඤා උප්පජ්ජති, තාය උප්පජ්ජන්තියා සමාගමො අභොසිති. සබ්බපදානීති “කිම්හි නු ඛො සති ජාති භොති”ති ආදිනා ආගතානි ජාති ආදීනි විඤ්ඤාණපරියොසානානි නව පදානි.

ද්වාදසපදිකෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ ඉධ යානි ද්වෙ පදානි අග්ගහිතානි, තෙසං අග්ගහණෙ කාරණං පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජෙතුකාමො තෙසං ගහෙනබ්බාකාරං තාව දස්සෙන්නො “එත්ථ පනා”ති ආදිමාහ. පටිච්චක්ඛන්තං පටිච්චප්පන්නභවං පයමං ගහෙත්වා තදනන්තරං අනාගතං “දුතිය”න්ති ගහණෙ අතීතො තතියො භොතීති ආහ “අවිජ්ජා සඬබ්බාරා හි අතීතො භවො”ති. නනු චෙත්ථ අනාගතස්සාපි භවස්ස ගහණං න සම්භවති පටිච්චප්පන්නවසෙන අභිනිවෙසස්ස ජොතිතත්තාති? සච්චමෙතං, කාරණෙ පන ගහිතෙ ඵලං ගහිතමෙව භොතීති තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අපි චෙත්ථ අනාගතොපි අද්ධා අත්ථතො සඬගහිතො එව, යතො පරතො “නාමරූපපට්චයා සලායතන”න්ති ආදිනා අනාගතද්ධසඬගහිකා දෙසනා පවත්තා. තෙහිති අවිජ්ජාසඬබ්බාරෙහි ආරම්භණභූතෙහි. න සට්ඨති න සම්බජ්ඣති. මහාපූරිසො හි

පව්වුප්පන්තවසෙන අභිනිවිට්ඨොති අසට්ඨෙ කාරණමාහ. අදිට්ඨෙහීති අනවබුද්ධෙහි, ඉත්ථම්භුතලක්ඛණෙ වෙතං කරණවචනං. සති අනුබොධෙ පටිවෙධෙන භවිතබ්බන්ති ආහ “න සක්කා බුද්ධෙන භවිතු”න්ති. ඉමිනාති මහාසත්තෙන. තෙති අවිජ්ජාසඬ්ඛාරා. භවඋපාදානකණ්භාවසෙනෙවාති භවඋපාදානකණ්භාදස්සනවසෙනෙව. දිට්ඨා තංසභාවතංසභගතෙහි තෙහි සමානයොගක්ඛමත්තා. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.570) කථිතාව, තස්මා න ඉධ කට්ඨෙතබ්බාති අධිප්පායො.

58. පච්චයතොති හෙතුතො, සඬ්ඛාරතොති අත්ථො. “කිම්භි නු බො සති ජරාමරණං හොති” තිආදිනා හි හෙතුපරම්පරාවසෙන ඵලපරම්පරාය වුවිචමානාය “කිම්භි නු බො සති විඤ්ඤාණං හොති” ති විචාරණාය “සඬ්ඛාරෙ බො සති විඤ්ඤාණං හොති” ති විඤ්ඤාණස්ස විසෙසකාරණභූතෙ සඬ්ඛාරෙ අග්ගහිතෙ තතො විඤ්ඤාණං පටිනිවත්තති නාම, න සබ්බපච්චයතො. තෙනෙවාහ “නාමරූපෙ බො සති විඤ්ඤාණං හොති” ති (දී. නි. 2.58), නාමමිපි වෙන්ථ සහජාතාදිවසෙනෙව පච්චයභූතං අධිජ්ජෙතං, න කම්මප්පතිස්සයවසෙන පව්වුප්පන්තවසෙන අභිනිවිසස්ස ජොතිතත්තා. ආරම්මණතොති අවිජ්ජාසඬ්ඛාරසඬ්ඛාතආරම්මණතො, අතීතභවසඬ්ඛාතආරම්මණතො වා. අතීතද්ධපරියාපන්තා හි අවිජ්ජාසඬ්ඛාරා. යතො පටිනිවත්තමානං විඤ්ඤාණං අතීතභවතොපි පටිනිවත්තති නාම. උභයමිපිති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමිපි විපස්සනාවිඤ්ඤාණමිපි. නාමරූපං නාතික්කමතිති පච්චයභූතං, ආරම්මණභූතඤ්ච නාමරූපං නාතික්කමති තෙන විනා අවත්තනතො. තෙනාහ “නාමරූපතො පරං න ගච්ඡති” ති.

විඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස පච්චයෙ හොන්තෙති විඤ්ඤාණෙ නාමස්ස, රූපස්ස, නාමරූපස්ස ච පච්චයෙ හොන්තෙ. නාමරූපෙ ච විඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ හොන්තෙති තථා නාමෙ, රූපෙ, නාමරූපෙ ච විඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ හොන්තෙති චතුට්ඨාකාරඵකට්ඨාකාරපඤ්චට්ඨාකාරභවවසෙන යථාරහං යොජනා වෙදිතබ්බා, ද්විසුපි අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙසු හොන්තෙසුති පන පඤ්චට්ඨාකාරභවවසෙනෙව. එත්තකෙනාති එවං විඤ්ඤාණ නාමරූපානං අඤ්ඤමඤ්ඤං උපත්ථම්භනවසෙන පවත්ති යා. ජායෙථ වා...පෙ.... උපපජ්ජෙථ වාති “සත්තො ජායති...පෙ.... උපපජ්ජති වා” ති සමඤ්ඤා හොති විඤ්ඤාණනාමරූපවිනිමුත්තස්ස සත්තපඤ්ඤත්ති යා උපාදානභූතස්ස ධම්මස්ස අභාවතො. තෙනාහ “ඉතො හී” තිආදි. එතදෙවාති විඤ්ඤාණං, නාමරූපන්ති එතං ද්වයමෙව.

පඤ්ච පදානීති “ජායෙථ වා” තිආදිති පඤ්ච පදානි. නනු තත්ථ පඨමතති යෙහි චතුත්ථපඤ්චමාති අත්ථතො අභිත්තානීති ආහ “සද්ධිං අපරාපරං චුතිපටිසන්ධිහී” ති. පුන තං එත්තාවතාති චුත්තමත්ථන්ති යො “එත්තාවතා” ති පදෙන පුබ්බෙ චුත්තො, තමෙව යථාචුත්තමත්ථං “යදිද්” තිආදිනා නියාතෙත්තො නිදස්සෙත්තො පුන වත්වා. අනුලොමපච්චයාකාරවසෙනාති පච්චයධම්මදස්සනපුබ්බකං පච්චයුප්පන්තධම්මදස්සනවසෙන. පච්චයධම්මානඤ්ඤි අත්තතො පච්චයුප්පන්තස්ස පච්චයභාවො ඉදප්පච්චයතා පච්චයාකාරො, සො ච

“අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා” තිආදිනා වුත්තො. සංසාරජ්ජවත්තියා අනුලොමනතො අනුලොමපච්චයාකාරො. ජාතිආදිකං සබ්බං වට්ටදුක්ඛං චිත්තෙන සමිහිතෙන කතං සමුභවසෙන ගහෙත්වා පාළියං “දුක්ඛක්ඛන්ධස්සා” ති වුත්තන්ති ආහ “ජාති...පෙ.... දුක්ඛරාසිස්සා” ති.

59. දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස අනෙකචාරං සමුදයදස්සනවසෙන විඤ්ඤාණස්ස පවත්තත්තා “සමුදයො සමුදයො” ති ආමෙඬ්ඨිතවචනං අවොච. අථ වා “එවං සමුදයො හොති” ති ඉදං න කෙවලං නිබ්බත්තිනිදස්සනපදං, අථ ඛො පටිච්චසමුප්පාද-සද්දො විය සමුප්පාදමුඛෙන ඉධ සමුදය-සද්දො නිබ්බත්තිමුඛෙන පච්චයත්තං වදති. විඤ්ඤාණාදයො භවන්තා ඉධ පච්චයධම්මා නිද්දිට්ඨා, තෙ සාමඤ්ඤරූපෙන ඛ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන ගණ්හන්තො “සමුදයො සමුදයො” ති ආහ, එවඤ්ච කත්වා යං වක්ඛති “ඉමස්මිං සති ඉදං හොතිති පච්චයසඤ්ජානනමත්තං කථිත”න්ති, (දී. නි. අට්ඨ. 2.59) තං සමත්ථිතං හොති. යදි එවං “උදයදස්සනපඤ්ඤා වෙසා” ති ඉදං කථන්ති? නායං දොසො පච්චයතො උදයදස්සනමුඛෙන නිබ්බත්තිලක්ඛණදස්සනස්ස සමභවතො. දස්සනට්ඨෙයන වක්ඛති සමුදයස්ස පච්චක්ඛතො දස්සනභාවෙන වක්ඛු වියාති වක්ඛු. ඤාතකරණට්ඨෙයනාති යථා සමුදයො සම්මදෙව ඤාතො හොති අවබුද්ධො, එවං කරණට්ඨෙයන. පජානනට්ඨෙයනාති “විඤ්ඤාණාදිනංතංපච්චයුප්පත්තියා එතස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති” ති පකාරතො ජානනට්ඨෙයන. නිබ්බිජ්ඣිත්වා පටිච්චිකිත්වා උප්පන්නට්ඨෙයනාති අනිබ්බිජ්ඣිත්වා පුබ්බෙ උදයදස්සනපඤ්ඤාය පටිපක්ඛධම්මෙ නිබ්බිජ්ඣිත්වා “අයං සමුදයො” ති පච්චයතො, ඛණතො ච, සරූපතො පටිච්චිකිත්වා උප්පන්නභාවෙන, නිබ්බිජ්ඣිතට්ඨෙයන පටිච්චිකිතට්ඨෙයන විජ්ජාති වුත්තං හොති. ඔභාසට්ඨෙයනාති සමුදයසභාවපටිච්ඡාදනකස්ස මොහන්ධකාරස්ස ච කිලෙසන්ධකාරස්ස ච විධමනවසෙන අවභාසකභාවෙන.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං පටිපාටියා විභාවෙතුං “යථාභා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ වක්ඛුං උදපාදීති පාළියං පද්දධාරො. කථං උදපාදීති වෙති ආහ “දස්සනට්ඨෙයනා” ති. “සමුදයස්ස පච්චක්ඛතො දස්සනභාවෙනාති වුත්තො වායමත්ථො. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. වක්ඛුධම්මොති වක්ඛුති පාළිධම්මො. දස්සනට්ඨෙයා අත්ථොති දස්සනසභාවො තෙන පකාසෙතබ්බො අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. එත්තකෙහි පදෙහීති ඉමෙහි පඤ්චහි පදෙහි. “කිං කථිත”න්ති පිණ්ඩත්ථං පුච්ඡති. පච්චයසඤ්ජානනමත්තන්ති විඤ්ඤාණාදිනං පච්චයධම්මානං නාමරූපාදිපච්චයුප්පන්නස්ස පච්චයසභාවසඤ්ජානනමත්තං කථිතං අවිසෙසතො පච්චයසභාවසල්ලක්ඛණස්ස ජොතිතත්තා. සඬ්ඛාරානං සම්මදෙව උදයදස්සනස්ස ජොතිතත්තා “විථිපටිපන්නා තරුණවිපස්සනා කථිතා” ති ච වුත්තං.

61. අත්තනා අධිගතත්තා ආසන්නපච්චක්ඛතාය “අය”න්ති වුත්තං, අරියමග්ගාදිනං මග්ගනට්ඨෙයන මග්ගොති. පුබ්බභාගවිපස්සනා හෙසා. තෙනාහ “බොධායා” ති. බොධපදස්ස භාවසාධනතං සන්ධායාහ

“චතුසච්චබ්බජ්ඣානත්ථායා”ති. පරිඤ්ඤාපභානභාවනාහිසමයා යාවදෙව සච්ඡිකිරියාහිසමයත්ථා නිබ්බානාධිගමත්ථත්තා බ්‍රහ්මවරියවාසස්සාති චුත්තං “නිබ්බානබ්බජ්ඣානත්ථාය ඵව වා”ති. “නිබ්බානං පරමං සුඛං”න්ති (ම. නි. 2.215, 217; ධ. ප. 204) හි චුත්තං. බ්බජ්ඣානීති චත්තාරි අරියසච්චානි ඵකපට්ඨෙධෙන පටිච්ඡිකාති, තෙන බොධ-සද්දස්ස කත්තුසාධනත්තමාහ. පච්චත්තපදෙහීති පට්ඨමාවිහත්තිදීපකෙහි පදෙහි. නිබ්බානමෙව කථිතං විඤ්ඤාණාදි නිරුජ්ඣානි ඵත්ථාති කත්වා. අනිබ්බත්තිනිරොධන්ති සබ්බසො පච්චයනිරොධෙන අනුප්පාදනිරොධං අච්චන්තනිරොධං.

62. සබ්බෙහෙව ඵතෙහි පදෙහීති “චක්ඛු”තිආදීහි පඤ්චහි පදෙහි. නිරොධසඤ්ජානනමත්තමෙව්න “නිරොධො නිරොධොති බො”තිආදිනා නිරොධස්ස සඤ්ජානනමත්තමෙව කථිතං පුබ්බාරම්භභාවතො, න තස්ස පටිච්ඡිකානවසෙන පච්චක්ඛතො දස්සනං අරියමග්ගස්ස අනධිගතත්තා. සඬබ්බාරානං සම්මදෙව නිරොධදස්සනං නාම සිබ්බාප්පත්තාය විපස්සනාය වසෙන ඉච්ඡිතබ්බත්ති “චුට්ඨානගාමිනී බලවට්ඨපස්සනා කථිතා”ති ව චුත්තං.

63. විදිත්වාති පුබ්බභාගියෙන ඤාණෙන ජානිත්වා. තතො අපරභාගෙහි චුත්තනයෙන පච්චයනිරොධජානනතො පච්ඡාභාගෙ. උපාදානස්ස පච්චයභූතෙසුති චතුබ්බිධස්සපි උපාදානස්ස ආරම්මණපච්චයාදිනා පච්චයභූතෙසු, උපාදානියෙසුති අත්ථො. වහන්තොති පචත්තෙන්තො. ඉදන්ති “අපරෙන සමයෙනා”තිආදි වචනං. කස්මා චුත්තන්ති “යාය පටිපත්තියා සබ්බෙපි මහාබොධිසත්තා වරිමභවෙ බොධාය පටිපජ්ජන්ති, විපස්සනාය මහාබොධිසත්තෙන තට්ඨ පටිපන්න”න්ති කට්ඨකුකම්‍යතාවසෙන පුච්ඡාවචනං. තෙනාහ “සබ්බෙයෙව හී”තිආදි. තත්ථ පුත්තස්ස ජාතදිවසෙ මහාහිනික්ඛමනං, පධානානුයොගො ව ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බො, ඉතරං ඉතිකත්තබ්බතාවසෙන. තත්ථාපි විරකාලපරිභාවනාය ලද්ධාසෙවනාය මහාකරුණාය සඤ්චොදිතමානසත්තා “කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො”තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4, 10) සංසාරදුක්ඛතො මොචෙතුං ඉච්ඡිතස්ස සත්තලොකස්ස කිච්ඡාපත්තිදස්සනමුඛෙන ජරාමරණතො පට්ඨාය පච්චයාකාරසම්මසනම්පි ධම්මතාව. තථා අත්තාධිනතාය, කෙනවි අනුපබ්බත්තා, අසෙවනකසුඛවිහාරතාය, චතුත්ථජ්ඣානිකතාය ව ආනාපානකම්මට්ඨානානුයොගො. පඤ්චසු බත්ථෙසු අහිනිවිසිත්වාති විඤ්ඤාණනාමරූපාදිපරියායෙන ගහිතෙසු පඤ්චසු උපාදානක්ඛත්ථෙසු විපස්සනාහිනිවෙසවසෙන අහිනිවිසිත්වා පටිපත්තිං ආරහිත්වා. අනුක්කමන්ති අනු අනු ගාමිතබ්බතො පටිපජ්ජිතබ්බතො “අනුක්කම”න්ති ලද්ධනාමං අනුපුබ්බපටිපත්තිං. කත්වාති පටිපජ්ජිත්වා.

ඉති රූපන්ති ඵත්ථ දුතියො ඉති-සද්දො නිදස්සන්නත්ථො, තෙන පට්ඨමො ඉති-සද්දො සරූපස්ස, පරිමාණස්ස ව බොධකො අනෙකත්ථත්තා නිපානානං,ආචුත්තිආදිවසෙන වායමත්ථො වෙදිතබ්බො. අත්තොගධාවධාරණඤ්ච වාක්‍යං දස්සෙන්තො “ඉදං රූපං, ඵත්තකං රූපං, ඉතො උද්ධං රූපං

නත්ථි”තිආදිමාහ. තත්ථ “රූපපනසභාව”න්ති ඉමිනා සාමඤ්ඤතො රූපස්ස සභාවො දස්සිතො, “භූතූපාදායභෙද”න්තිආදිනා විසෙසතො, තදුභයෙනපි “ඉදං රූප”න්ති පදස්ස අත්ථො නිද්දිට්ඨො. තත්ථ ලක්ඛණං නාම තස්ස තස්ස රූපවිසෙසස්ස අනඤ්ඤසාධාරණො සභාවො. රසො තස්සෙව අත්තනො ඵලං පති පච්චයභාවො. පච්චුපට්ඨානං තස්ස පරමත්ථතො විජ්ජමානත්තා යාථාවතො ඤාණස්ස ගොචරභාවො. පදට්ඨානං ආසන්නකාරණං, තෙනස්ස පච්චයායත්තවුත්තිතා දස්සිතා. “අනවසෙසරූපපරිග්ගහො”ති ඉමිනා පන “එත්තකං රූපං, ඉතො උද්ධං” රූපං නත්ථිති පදද්වයස්සාපි අත්ථො නිද්දිට්ඨො රූපස්ස සබ්බසො පරියාදානවසෙන නියාමනතො. “ඉති රූපස්ස සමුදයො”ති එත්ථ පන ඉති-සද්දො “ඉති ඛො භික්ඛවෙ සප්පට්ඨයො ඛාලො”තිආදීසු (ම. නි. 3.124; අ. නි. 3.1) විය පකාරත්ථොති ආහ “ඉතීති එව”න්ති.

අවිජ්ජාසමුදයාති අවිජ්ජාය උප්පාදා, අත්ථිභාවාති අත්ථො. නිරොධනිරොධි හි උප්පාදො අත්ථිභාවාවාචකොපි හොති, තස්මා පුරිමභවසිද්ධාය අවිජ්ජාය සති ඉමස්මිං භවෙ රූපසමුදයො, රූපස්ස උප්පාදො හොතීති අත්ථො. “තණ්හාසමුදයා”තිආදීසුපි එසෙව නයො. ආහාරසමුදයාති එත්ථ පන පචත්තිපච්චයෙසු කබලීකාරාහාරස්ස බලවතාය සො එව ගහිතො. තස්මිං පන ගහිතෙ පචත්තිපච්චයතාසාමඤ්ඤතො උතුචිත්තාති ගහිතානෙව හොන්තීති චතුසමුට්ඨානිකරූපස්ස පච්චයතො උදයදස්සනං විභාවිතමෙවාති දට්ඨබ්බං. “නිබ්බත්තිලක්ඛණ”න්තිආදිනා කාලවසෙන උදයදස්සනමාහ. තත්ථ නිබ්බත්තිලක්ඛණන්ති රූපස්ස උප්පාදසඬ්ඛාතං සඬ්ඛතලක්ඛණං. පස්සන්තොපීති න කෙවලං පච්චයසමුදයමෙව, අථ ඛො ඛණතො උදයං පස්සන්තොපි. අද්ධාවසෙන හි පඨමං උදයං පස්සිත්වා ධීතො පුන සන්තතිවසෙන දිස්වා අනුක්කමෙන ඛණවසෙන පස්සති. අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධොති අග්ගමග්ගෙන අවිජ්ජාය අනුප්පාදනිරොධතො අනාගතස්ස රූපස්ස අනුප්පාදනිරොධො හොති පච්චයාභාවෙ අභාවතො. තණ්හානිරොධා කම්මනිරොධොති එත්ථාපි එසෙව නයො. ආහාරනිරොධාති පචත්තිපච්චයස්ස කබලීකාරාහාරස්ස අභාවෙන. රූපනිරොධොති තංසමුට්ඨානරූපස්ස අභාවො හොති. සෙසං වුත්තනයමෙව. “විපරිණාමලක්ඛණ”න්ති භඩ්ගකාලවසෙන හෙතං වයදස්සනං, තස්මා තං අද්ධාවසෙන පඨමං පස්සිත්වා පුන සන්තතිවසෙන දිස්වා අනුක්කමෙන ඛණවසෙන පස්සති. අයඤ්ච නයො පාකතිකවිපස්සකවසෙන වුත්තො, ඛොධිසත්තානං පනෙනං නත්ථි. එස නයො උදයදස්සනෙපි.

“ඉති වෙදනා”තිආදීසුපි හෙට්ඨා රූපෙ වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ “අයං වෙදනා, එත්තකා වෙදනා”තිආදි. තත්ථ වෙදයිත...පෙ.... සභාවන්ති එත්ථ “වෙදයිතසභාවං...පෙ.... විජානනසභාව”න්ති පච්චෙකං සභාව- සද්දො යොජෙතබ්බො. වෙදයිතසභාවන්ති අනුභවනසභාවං. සඤ්ජානනසභාවන්ති “නීලං පිත”න්තිආදිනා ආරම්මණස්ස සල්ලක්ඛණසභාවං. අභිසඬ්ඛරණසභාවන්ති ආයුභනසභාවං. විජානනසභාවන්ති ආරම්මණස්ස උපලද්ධිසභාවං. සුඛාදීති ආදි-සද්දෙන

දුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සුපෙක්ඛාවෙදනානං සඨගහො රූපසඤ්ඤාදීනි ආදි-
සද්දෙන සද්දසඤ්ඤාදීනං, එස්සාදීනි ආදි-සද්දෙන වෙනනා විතක්කාදීනං
චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන සබ්බෙසං ලොකියවිඤ්ඤාණානං සඨගහො.
යථා ච විඤ්ඤාණො, එස නයො වෙදනාදීසුපි. තෙසන්ති “සමුදයො”ති
චුත්තධම්මානං. තීසු ඛන්ධෙසුති වෙදනාසඤ්ඤාසඨඛාරක්ඛන්ධෙසු. “ථුට්ඨො
වෙදෙති, ථුට්ඨො සඤ්ජානාති, ථුට්ඨො වෙනෙති”ති (සං. නි. 4.93) වචනතො
“එස්සසමුදයා”ති වත්තබ්බං. “නාමරූපපච්චයාපි විඤ්ඤාණ”න්ති (විහ. 246; දී.
නි. 2.97) වචනතො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ “නාමරූපසමුදයා”ති වත්තබ්බං. තෙසං
යෙවන්ති තීසු ඛන්ධෙසු “එස්සස්ස විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ නාමරූපස්සා”ති
එස්සනාමරූපානංයෙව වසෙන අත්ථසිගමපදම්පි යොජෙතබ්බං, අවිජ්ජාදයො පන
රූපෙ චුත්තසදිසා එවාති අධිජ්ජායො.

සමපඤ්ඤාසලක්ඛණවසෙනාති පච්චයතො වීසති ඛණතො පඤ්චාති
පඤ්චවීසති යා උදයලක්ඛණානං, පච්චයතො වීසති ඛණතො පඤ්චාති පඤ්චවීසති යා
එව වයලක්ඛණානං වාති සමපඤ්ඤාසාය උදයවයලක්ඛණානං වසෙන. තත්ථ
පඤ්චන්තං ඛන්ධානං උදයො ලක්ඛීයති එතෙහිති ලක්ඛණානීති වුවචන්ති
අවිජ්ජාදිසමුදයොති, තථා තෙසං අනුජ්ජාදනිරොධො ලක්ඛීයති එතෙහිති
ලක්ඛණානීති වුවචන්ති අවිජ්ජාදීනං අවචන්තනිරොධො.
නිබ්බන්තිවිපරිණාමලක්ඛණානි පන සඨබ්බලක්ඛණමෙවාති. එවං එතාති
සමපඤ්ඤාසලක්ඛණානි සරූපතො වෙදිතබ්බාති. යථානුක්කමෙන වඩ්ඪිතෙති
යථාචුත්තඋදයබ්බසඤ්ඤාණො තික්ඛෙ සුරෙ පසන්තෙ හුත්වා වහන්තෙ තතො පරං
චත්තබ්බානං භඨගඤ්ඤාණාදීනං උජ්ජත්තිපටිපාටියා බුද්ධිජ්ජත්තෙ පරමුක්කංසගතෙ
විපස්සනාඤ්ඤාණො. පගෙව හි ඡන්තිංසකොට්ඨසනසහස්සමුඛෙන පවත්තෙන
සබ්බඤ්ඤාසලක්ඛණානුච්ඡවිකෙන මහාවජිරඤ්ඤාණසඨබ්බාතෙන සම්මසනඤ්ඤාණෙන
සම්භතානුභාවං ගබ්භං ගණ්ඨන්තං පරිපාකං ගච්ඡන්තං පටිපදාවිසුද්ධිඤ්ඤාණං
අපරිමිතකාලෙ සම්භතාය පඤ්ඤාපාරමියා ආනුභාවෙන උක්කංසපාරමිජ්ජත්තං
අනුක්කමෙන ථුට්ඨානගාමිනිභාවං උපගන්ත්වා යදා අරියමග්ගෙන සට්ඨති, තදා
අරියමග්ගචිත්තං සබ්බකිලෙසෙහි මග්ගපටිපාටියා විමුච්චති, විමුච්චන්තඤ්ච තථා
විමුච්චති, යථා සබ්බඤ්ඤායාචරණජ්ජහානං හොති. යං කිලෙසානං
“සවාසනජ්ජහාන”න්ති වුවචති, තයිදං පහානං අත්ථතො අනුජ්ජත්තිනිරොධොති
ආහ “අනුජ්ජාදනිරොධොනා”ති. ආසවසඨබ්බාතෙහි කිලෙසෙහිති භවතො
ආහවග්ගං, ධම්මතො ආගොත්‍රහං සචනතො පවත්තනතො ආසවසඤ්ඤිතෙහි
රාගො, දිට්ඨි, මොහොති ඉමෙහි කිලෙසෙහි. ලක්ඛණවචනඤ්චෙනං, පාළියං යදිදං
“ආසවෙහි”ති, තදෙකට්ඨතාය පන සබ්බෙහිපි කිලෙසෙහි සබ්බෙහිපි පාපධම්මෙහි
චිත්තං විමුච්චති. අග්ගහෙත්වාති තෙසං කිලෙසානං ලෙසමත්තම්පි අග්ගහෙත්වා.

මග්ගක්ඛණෙ විමුච්චති නාම තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙහි ඵලක්ඛණෙ විමුත්තං
නාම. මග්ගක්ඛණෙ වා විමුත්තඤ්චෙව විමුච්චති වාති උපරිමග්ගක්ඛණෙ
හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙහි විමුත්තඤ්චෙව යථාසකං පහාතබ්බෙහි විමුච්චති ව.

එලක්බණ විමුත්තමෙව්නි සබ්බස්මිම්පි එලක්බණ විමුත්තමෙව, න විමුව්වති නාම.

සබ්බබන්ධනාති ඔරම්භාගියුද්ධම්භාගියසඬගතිනා සබ්බස්මාපි
භවසඤ්ඤාපනා, විජ්ජමුත්තො විසෙසනො පකාරෙහි මුත්තො.
සුවිකසිතවිත්තසන්තානොති සාතිසයං ඤාණරස්මිසම්ඵස්සෙන සුට්ඨ සම්මදෙව
සම්පුල්ලවිත්තසන්තානො. “වත්තාරි මග්ගඤ්ඤාණානි” තිආදි යෙහි ඤාණෙහි
සුවිකසිතවිත්තසන්තානො, තෙසං එකදෙසෙන දස්සනං. නිජ්ජදෙසනො දස්සනං
පන පරතො ආගමිස්සති, තස්මා තත්ථෙව තාති විහජිස්සාම. සකලෙ ව බුද්ධගුණෙති
අතීතංසෙ අජ්ජට්ඨතඤ්ඤාණාදිකෙ සබ්බෙපි බුද්ධගුණෙ. යදා හි ලොකනාටො
අග්ගමග්ගං අධිගච්ඡති, තදා සබ්බෙ ගුණෙ හත්ථගතෙ කරොති නාම. තතො පරං
“හත්ථගතෙ කත්වා යීතො” ති වුව්වති.

“පරිපුණ්ණසඬකප්පො” ති වත්වා පරිපුණ්ණසඬකප්පනාපරිදීපනං උදානං
දස්සෙතුං “අනෙකජාතිසංසාර” න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ආදිතො ද්විත්තං
ගාථානමත්ථො හෙට්ඨා බ්‍රහ්මජාලනිදානවණ්ණනායං (දී. නි. ටී.

1. පයම්මභාසඬගීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තො එව. පරතො පන අයොසනහතස්සාති
අයො හඤ්ඤති එතෙනාති අයොසනං, කම්මාරානං අයොකුට්ඨං, අයොමුට්ඨි ව, තෙන
අයොසනෙන හතස්ස පහතස්ස. එව-සද්දො වෙත්ථ නිපාතමත්තං. ජලතො
ජාතවෙදසොති ජලයමානස්ස අග්ගිස්ස, අනාදරෙ වා එතං සාමිව්වනං.
අනුපුබ්බපසන්තස්සාති අනුක්කමෙන උපසන්තස්ස වික්ඛම්භන්තස්ස නිරුද්ධස්ස.
යථා න ඤායතෙ ගතීති යථා තස්ස ගති න ඤායති. ඉදං වුත්තං හොති –
අයොමුට්ඨිකුට්ඨාදිනා පහතත්තා අයොසනෙන හතස්ස පහතස්ස අයොගතස්ස,
කංසභාජනාදිගතස්ස වා ජලමානස්ස අග්ගිස්ස අනුක්කමෙන උපසන්තස්ස දසසු
දිසාසු න කත්ථවි ගති පඤ්ඤායති පච්චයනිරොධෙන අජ්ජට්ඨන්ධිකනිරුද්ධත්තාති.
එවං සම්මාවිමුත්තානන්ති සම්මා හෙතුනා ඤායෙන
තදඬිගවික්ඛම්භනවිමුත්තිපුබ්බධිගමාය සමුවිෂෙදවිමුත්තියා අරියමග්ගෙන චතුහිපි
උපාදානෙහි, ආසවෙහි ව මුත්තත්තා සම්මා විමුත්තානං, තතො එව
කාමබන්ධනසඬබාතං කාමොසහවොසාදිහෙදං අවසිට්ඨඔසඤ්ච තරිත්වා යීතත්තා
කාමබන්ධොසකාරීතං සුට්ඨ පටිපස්සමිහිතසබ්බකිලෙසවිජ්ජන්තිත්තා
කිලෙසාහිසඬබාරවාතෙහි අකම්පනියතාය අවලං නිබ්බානසඬබාතං සඬබාරූපසමං
සුඛං පත්තානං අධිගතානං ඛිණ්ණසවානං ගති දෙවමනුස්සාදිහෙදාසු ගතීසු “අයං
නාමා” ති පඤ්ඤාපෙතබ්බතාය අභාවතො පඤ්ඤාපෙතුං නත්ථී න උපලබ්භති,
යථාමුත්තජාතවෙදො විය අපඤ්ඤත්තිකභාවමෙව තෙ ගච්ඡන්තීති අත්ථො. එවං
මනසි කරොන්තොති “එවං අනෙකජාතිසංසාර” න්තිආදිනා (ධ. ප. 153) අත්තනො
කතකිව්වත්තං මනසි කරොන්තො බොධිපල්ලඬිකෙ නිසින්නොව විරොචිත්ථාති
යොජනා.

දුතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රහ්මයාවනකථාවණ්ණනා

64. යන්ත්‍රණානි පරිවිතක්කනත්තං නිපාතො, අහන්ති භගවා අත්තානං නිද්දිසතිති ආහ “යදි පනාහ”න්ති. “අට්ඨමෙ සත්තාහෙ”ති ආදි යථා අම්භාකං භගවා අභිසම්බුද්ධො හුත්වා විමුත්තිසුඛපටිසංවෙදනාදිවසෙන සත්තසු සත්තාහෙසු පටිපජ්ජී, තතො පරඤ්ච ධම්මගම්භීරතාපච්චවෙක්ඛණාදිවසෙන, එවමෙව සබ්බෙසි සම්මාසම්බුද්ධා අභිසම්බුද්ධකාලෙ පටිපජ්ජීංසු, තෙ ව සත්තාහාදයො තථෙව චවත්ථපියන්තිති අයං සබ්බෙසම්පි බුද්ධානං ධම්මතා. තස්මා විපස්සී භගවා අභිසම්බුද්ධකාලෙ තථා පටිපජ්ජීති දස්සෙතුං ආරද්ධං. තත්ථ “අට්ඨමෙ සත්තාහෙ”ති ඉදං සත්තමසත්තාහතො පරං, සත්තාහතො ඔරිමෙ ව පවත්තාය පටිපත්තියා වසෙන චුත්තං, න පල්ලඤ්ඤාසත්තාහස්ස විය අට්ඨමස්ස නාම සත්තාහස්ස චවත්ථිතස්ස ලබ්භමානත්තා. අනන්තරොති “අධිගතො ඛො මයායං ධම්මො”ති ආදිකො විතක්කො (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7, 8).

පටිවිද්ධොති සයම්භුඤ්ඤාණෙන “ඉදං දුක්ඛ”න්ති ආදිනා පටිමුඛං පටිවිජ්ඣානවසෙන පවත්තො, යථාභූතං අවබුද්ධොති අත්ථො. ධම්මොති චතුසච්චධම්මො තබ්බිනිමුත්තස්ස පටිවිජ්ඣිතබ්බධම්මස්ස අභාවතො. ගම්භීරොති මහාසමුද්දො විය මකසතුණ්ඩසූචියා අඤ්ඤත්‍ර සමුපචිතපරිපක්කඤ්ඤාණසම්භාරෙහි අඤ්ඤෙසං ඤාණෙන අලබ්භනෙයාප්පතිට්ඨො. තෙනාහ “උත්තානභාවපටික්ඛෙපච්චනමෙත”න්ති. අලබ්භනෙයාප්පතිට්ඨො ඔගාහිතුං අසක්කුණෙයානාය සරූපතො විසෙසතො ව පස්සිතුං න සක්කාති ආහ “ගම්භීරත්තාව දුද්දෙසා”ති. දුක්ඛෙන දට්ඨබ්බොති කිච්ඡෙන කෙනචි කදාවිදෙව දට්ඨබ්බො. යං පන දට්ඨුමෙව න සක්කා, තස්ස ඔගාහෙත්වා අනු අනු බුජ්ඣතො කථා එව නත්ථිති ආහ “දුද්දසත්තාව දුරනුබොධො”ති. දුක්ඛෙන අවබුජ්ඣිතබ්බො අවබොධස්ස දුක්කරභාවතො. ඉමස්මිං යානෙ “තං කිං මඤ්ඤථ හික්ඛවෙ දුක්කරතරං වා දුරහිසම්භවතරං වා”ති (සං. නි. 5.1115) සුත්තපදං වත්තබ්බං. සන්තාරම්මණතාය වා සන්තො. නිබ්බුතසබ්බපරිලාභතාය නිබ්බුතො. පධානභාවං නිතොති වා පණිතො. අතිත්තිකරට්ඨෙන අතප්පකො සාදුරසභොජනං විය. එත්ථ ව නිරොධසච්චං සන්තං ආරම්මණන්ති සන්තාරම්මණං, මග්ගසච්චං සන්තං, සන්තාරම්මණඤ්ඤාති සන්තාරම්මණං අනුපසන්තසභාවානං කිලෙසානං, සඬ්ඛාරානඤ්ඤා අභාවතො සන්තො නිබ්බුතසබ්බපරිලාභත්තා නිබ්බුතො, සන්තපණිතභාවෙනෙව තදත්ථාය අසෙවනකතාය අතප්පකතා දට්ඨබ්බො. තෙනාහ “ඉදං ද්වයං ලොකුත්තරමෙව සන්ධාය චුත්ත”න්ති. උත්තමඤ්ඤාණස්ස විසයත්තා න තක්කෙන අවචරිතබ්බො, තතො එව නිපුණඤ්ඤාණගොචරතාය, සණ්ඨසුබ්බසභාවත්තා ව නිපුණො. බාලානං අවිසයත්තා පණ්ඩිතෙහි එව වෙදිතබ්බොති පණ්ඩිතවෙදනීයො. ආලියන්ති අභිරම්භිතබ්බට්ඨෙන සෙවියන්තිති ආලයා, පඤ්ච කාමගුණා. ආලයන්ති අභිරම්මණවසෙන සෙවන්තිති ආලයා, තණ්හාවචරිතානි. ආලයරතාති ආලයනිරතා. සුට්ඨ මුදිතා අතිවිය මුදිතා අනුක්කණ්ඩනතො. රමනීති රතිං වින්දති කීළති ලළති. ඉමෙ සත්තා යථා

කාමගුණ, එවං රාගමිපි අස්සාදෙන්ති අභිනන්දන්ති යෙවාති වුත්තං
“දුට්ඨමිපි”තිආදි.

යානං සන්ධායාති යාන-සද්දං සන්ධාය. අත්ථනො පන “යාන”න්ති ච
පටිච්චසමුප්පාදො එව අධිජ්ජෙතො. තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති
යානං, සඬ්ඛාරාදීනං පච්චයභූතා අවිජ්ජාදයො. ඉමෙසං සඬ්ඛාරාදීනං පච්චයාති
ඉදස්පච්චයා, අවිජ්ජාදයොව. ඉදස්පච්චයා එව ඉදස්පච්චයතා යථා දෙවො එව
දෙවතා, ඉදස්පච්චයානං වා අවිජ්ජාදීනං අත්තනො ඵලං පටිච්ච පච්චයභාවො
උප්පාදනසමත්ථතා ඉදස්පච්චයතා, තෙන පරමත්ථපච්චයලක්ඛණො
පටිච්චසමුප්පාදො දස්සිතො හොති. පටිච්ච සමුප්පජ්ජති ඵලං එතස්මාති
පටිච්චසමුප්පාදො. පද්ද්වයෙනාපි ධම්මානං පච්චයට්ඨො එව විභාවිතො. තෙනාහ
“සඬ්ඛාරාදිපච්චයානං අවිජ්ජාදීනමෙනං අධිවචන”න්ති. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො,
විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු (විසුද්ධි. 2.570) වුත්තනයෙන
වෙදිතබ්බො.

සබ්බසඬ්ඛාරසමථොතිආදි සබ්බන්ති සබ්බසඬ්ඛාරසමථාදිපදාහිධෙයාං සබ්බං,
අත්ථනො නිබ්බානමෙව. ඉදානි තස්ස නිබ්බානභාවං දස්සෙතුං “යස්මා හී”තිආදි
වුත්තං. තත්ති නිබ්බානං. ආගම්මාති පටිච්ච අරියමග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයහෙතු.
සම්මන්තිති අප්පටිසන්ධිකූපසමවසෙන සම්මන්ති. තථා සන්තා ව සවිසෙසං
උපසන්තා නාම හොත්තිති ආහ “වූපසම්මන්ති”ති, එතෙන සබ්බෙ සඬ්ඛාරා
සම්මන්ති එත්ථාති සබ්බසඬ්ඛාරසමථො, නිබ්බානන්ති දස්සෙති.
සබ්බසඬ්ඛාරවිසංයුත්තෙ හි නිබ්බානෙ සබ්බසඬ්ඛාරවූපසමපරියායො ඤායාගතො
යෙවාති. සෙසෙපදෙසුපි එසෙව නයො. උපධියති එත්ථ දුක්ඛන්ති උපධි,
බන්ධාදයො. පටිනිස්සට්ඨාති සමුච්ඡෙදවසෙන පරිච්චත්තා හොත්ති. සබ්බා
තණ්හාති අට්ඨසතප්පහෙදා සබ්බාපි තණ්හා. සබ්බෙ කිලෙසරාගාති
කාමරාගරූපරාගාදිහෙදා සබ්බෙපි කිලෙසභූතා රාගා, සබ්බෙපි වා කිලෙසා ඉධ
කිලෙසරාගාති වෙදිතබ්බා, න ලොභවිසෙසා එව විත්තස්ස විපරිතභාවාපාදනතො.
යථාහ “රත්තමිපි විත්තං විපරිණතං, දුට්ඨමිපි විත්තං විපරිණතං, මුල්භමිපි විත්තං
විපරිණත”න්ති (පාරා. 271) විරජ්ජන්තිති අත්තනො සභාවං විජහන්ති. සබ්බං
දුක්ඛන්ති ජරාමරණාදිහෙදං සබ්බං වට්ටදුක්ඛං. භවෙන භවන්ති තෙන තෙන භවෙන
භවත්තරං. භවනිකන්තිභාවෙන සංසිබ්බති, එලෙන වා සද්ධිං කම්මං සතණ්හස්සෙව
ආයතිං පුනබ්භවභාවතො. තතො වානතො නික්ඛන්තං තත්ථ තස්ස සබ්බසො
අභාවතො. විරනිසජ්ජාචරභාසනෙහි පිට්ඨිආගිලායනතාලුගලසොසාදිවසෙන
කායකිලමථො වෙව කායවිහෙසා ව වෙදිතබ්බා. සා ව බො දෙසනාය අත්ථං
අජානන්තානං, අප්පටිපජ්ජන්තානඤ්ච වසෙන, ජානන්තානං, පන
පටිපජ්ජන්තානඤ්ච දෙසනාය කායපරිස්සමොපි සත්ථු අපරිස්සමොව. තෙනාහ
භගවා “න ව මං ධම්මාධිකරණං විහෙසෙසී”ති (උදා. 10). තථා හි වුත්තං “යා
අජානන්තානං දෙසනා නාම, සො මම කිලමථො අස්සා”ති. උභයන්ති
විත්තකිලමථො, විත්තවිහෙසා වාති උභයං පෙනං බුද්ධානං නත්ථී, බොධිමූලෙයෙව
සමුච්ඡින්නත්තා.

65. අනුබ්‍රහ්මාණං සම්පිණ්ඩනං. යොති “අපිස්සු”ති නිපාතො. විපස්සින්ති පටි-
සද්දයොගෙන සාමීඅත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “විපස්සිස්සා”ති. වුද්ධිප්පත්තා
අච්ඡරියා වා අනච්ඡරියා. වුද්ධිඅත්ථොපි හි අකාරො හොති යථා “අසෙක්ඛා
ධම්මා”ති (ධ. ස. නිකමාතිකාය 11). කප්පානං චත්තාරි අසඬ්ඛොයානි
සතසහස්සඤ්ච සදෙවකස්ස ලොකස්ස ධම්මසංවිහාගකරණත්ථමෙව පාරමීයො
පුරෙත්වා ඉදානි සමධිගතධම්මරාජස්ස තත්ථ අප්පොස්සුක්කතාපත්තිදීපනතා,
ගාථාත්ථස්ස අච්ඡරියතා, තස්ස වුද්ධිප්පත්ති වාති වෙදිතඛිඛා. අත්ථද්වාරෙන හි
ගාථානං අනච්ඡරියතා. ගොවරා අහෙසුන්ති උපට්ඨහිංසු. උපට්ඨානඤ්ච
විතක්කෙතඛිඛතාවාති ආහ “පරිවිතක්කයිතඛිඛතං පාපුණ්සු”ති.

යදි සුඛාපටිපදාව කථං කිව්ෂතාති ආහ “පාරමීපුරණකාලෙ”තිආදි. එවමාදීනි
දූප්පරිච්චජාති දෙත්තස්ස. හ-ඉති වා ඛ්‍යාත්තන්ති එතස්මිං අත්ථෙ නිපාතො,
“එකංසත්ථෙ”ති කෙවි. හ ඛ්‍යාත්තං, එකංසෙන වා අලං නිප්පයොජනං එවං
කිව්ෂෙන අධිගතස්ස ධම්මස්ස දෙසෙතුන්ති යොජනා. හලන්ති “අල”න්ති ඉමිනා
සමානත්ථං පදං “හලන්ති වදාමි”තිආදියු (සං. නි. ටී. 1.172) විය.
රාගදොසපුට්ඨෙහිති පුට්ඨවිසෙක විය සප්පෙන රාගෙන, දොසෙන ව සම්පුට්ඨෙහි
අභිභූතෙහි. රාගදොසානුගතෙහිති රාගදොසෙහි අනුබන්ධෙහි.

නිව්වාදිනන්ති නිව්වග්ගාහාදීනං. එවං ගතන්ති එවං පවත්තං.
අනිව්වාදිආකාරෙන පවත්තං. “චතුසව්වධම්ම”න්ති ඉදං අනිව්වාදියු, සව්වෙසු ව
යථාලාභවසෙන ගහෙතඛිඛං. එවං ගතන්ති වා එවං “අනිව්ව”න්තිආදිනා
අභිනිවිසිත්වා මයා, අඤ්ඤෙහි ව සම්මාසම්බුද්ධෙහි ගතං, ඤාතං පටිවිද්ධන්ති
අත්ථො. කාමරාගෙන, භවරාගෙන ව රත්තා නිවරණෙහි නිවුතවිත්තතාය,
දිට්ඨි රාගෙන රත්තා විපරිතාභිනිවෙසෙන න දක්ඛන්ති යථාවතො ඉමං ධම්මං.
නප්පටිවිජ්ඣිස්සන්ති. එවං ගාභාපෙතුන්ති “අනිව්ව”න්තිආදිනා සභාවෙන
යථාවතො ධම්මෙ ජානාපෙතුං. රාගදොසපරෙතතාපි නෙසං සම්මුල්භභාවෙනෙවාති
ආහ “තමොබන්ධෙන ආවුටා”ති.

ධම්මදෙසනාය අප්පොස්සුක්කතාපත්තියා කාරණං විභාවෙතුං “කස්මා
පනා”තිආදිනා සයමෙව වොදනං සමුට්ඨාපෙති. තත්ථ යථායං ඉදානි ධම්මදෙසනාය
අප්පොස්සුක්කතාපත්ති සබ්බබුද්ධානං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණධම්මතාවසෙන,
සබ්බබොධිසත්තානං ආදිතො “කිං මෙ අඤ්ඤාතවෙසෙනා”තිආදිනා (බු. වං. 2.99)
මහාභිනිහාරෙ අත්තතො විත්තස්ස සමුස්සාහනං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණධම්මතා වාති
ආහ “කිං මෙ”තිආදි. තත්ථ අඤ්ඤාතවෙසෙනාති සදෙවකං ලොකං
උන්නාදෙන්තො බුද්ධො අහුත්වා කෙවලං බුද්ධානං සාවකභාවුපගමනාවසෙන
අඤ්ඤාතරූපෙන. තිවිධං කාරණං අප්පොස්සුක්කතාපත්තියා පටිපක්ඛස්ස
බලවහාවො, ධම්මස්ස පරමගම්භීරතා, තත්ථ ව භගවතො සාතිසයං ගාරවන්ති තං
දස්සෙතුං “තස්ස හි”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ පටිපක්ඛා නාම රාගාදයො කිලෙසා
සම්මාපටිපත්තියා අන්තරායකරත්තා. තෙසං බලවහාවතො විරපරිභාවනාය
සත්තසත්තානතො දුබ්බිසොධියතාය තෙ සත්තෙ මත්තහත්ථිතො විය දුබ්බලං.

පුරිසං අජ්ඣොත්ථරිත්වා අනයංඛාසනං ආපාදෙන්තා
 අනෙකසතයොජනායාමචිත්ථාරං සුනිචිතං සනසන්තිවෙසං කණ්ටකදුග්ගමිපි
 අධිසෙන්ති. දුරජ්ජනෙද දුච්ඡෙජ්ජනාහි දුබ්බිසොධියතං පන දස්සෙතුං
 “අථස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ච අත්තො ආමට්ඨතාය කඤ්ඡිකපුණ්ණලාබ්බ
 චිරපරිවාසිකතාය තක්කභරිතවාටි ස්නෙහතින්තදුබ්බලභාවෙන
 වසානෙලපිතපිලොතිකා; තෙලමිස්සිතතාය අඤ්ජනමක්ඛිතභත්ථා දුබ්බිසොධනීයා
 වුත්තා. භීනුපමා වෙතා රුපජ්ජනන්ධභාවතො, අචිරකාලිකත්තා ච මලීනතාය,
 කිලෙසසංකිලෙසො එව පන දුබ්බිසොධනීයතරො අනාදිකාලිකත්තා, අනුසයිතත්තා
 ච. තෙනාහ “අතිසංකිලිට්ඨා”ති. යථා ච දුබ්බිසොධනීයතාය එවං
 ගම්භීරදුද්දසදුරනුබොධානමිපි වුත්තඋපමා භීනුපමාව.

ගම්භීරොපි ධම්මො පටිපක්ඛවිධමනෙන සුපාකටො භවෙය්‍යා, පටිපක්ඛවිධමනං
 පන සම්මාපටිපත්තිපටිඛද්ධං, සා සද්ධම්මසවනාධීනා, තං සත්ථරි, ධම්මෙ ච
 පසාදායත්තං. සො විසෙසතො ලොකෙ සම්භාවනීයස්ස ගරුකාතබ්බස්ස
 අභිපත්ථනාහෙතුකොති පනාලිකාය සත්තානං ධම්මසම්පටිපත්තියා
 බ්‍රහ්මයාවනාදිනිමිත්තන්ති තං දස්සෙන්තො “අපිවා”තිආදිමාහ.

66. “අඤ්ඤතරො”ති අජ්ජඤ්ඤාතො විය කිඤ්චාපි වුත්තං, අථ බො පාකටො
 පඤ්ඤාතොති දස්සෙතුං “ඉමස්මිං චක්කවාළෙ ඡෙට්ඨකමභාබ්‍රහ්මා”ති වුත්තං.
 මභාබ්‍රහ්මභවනෙ ඡෙට්ඨකමභාබ්‍රහ්මා. සො හි සක්කො විය කාමදෙවලොකෙ,
 බ්‍රහ්මලොකෙ ච පාකටො පඤ්ඤාතො. උපක්කිලෙසභූතං අජ්ජං රාගාදිරජං
 එතස්සාති අජ්ජරජං, අජ්ජරජං අක්ඛි පඤ්ඤාවක්ඛු යෙසං තෙ තංසභාවාති කත්වා
 අජ්ජරජක්ඛජාතිකාති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “පඤ්ඤාමයෙ”තිආදිමාහ. අජ්ජං
 රාගාදිරජං යෙසං තෙ තංසභාවා අජ්ජරජක්ඛජාතිකාති එවමෙත්ථ අත්ථො
 වෙදිතබ්බො. අස්සවනතාති “සයං අභිඤ්ඤා”තිආදීසු (දී. නි. 1.28, 405; ම. නි.
 1.154, 444) විය කරණෙ පච්චිත්තවචනන්ති ආහ “අස්සවනතායා”ති.
 දසපුඤ්ඤකිරියවත්ථුවසෙනාති දානාදිදසවිධවිමුත්තිපරිපාවනීයපුඤ්ඤකිරියවත්ථුනං
 වසෙන. තෙනාහ “කතාධිකාරා”තිආදි. පපඤ්චසුදනියං පන
 “ද්වාදසපුඤ්ඤකිරියවසෙනා”ති (ම. නි. අට්ඨ. 2.282) වුත්තං, තං දානාදීසු
 සරණගමනපරහිතපරිණාමනද්වය පක්ඛිපනවසෙන වුත්තං.

69. ගරුට්ඨානියෙසු ගාරවචසෙන ගරුකරපත්ථනා අජ්ඣොසනා, සාපි අත්ථතො
 පත්ථනා එවාති වුත්තං “යාවන”න්ති. පදෙසවිසයඤාණදස්සනං හුත්වා
 බුද්ධානංයෙව ආවෙණිකභාවතො ඉදං ඤාණද්වයං “බුද්ධචක්ඛු”ති වුච්චතීති ආහ
 “ඉමෙසඤ්ඤි ද්විත්තං ඤාණානං බුද්ධචක්ඛුති නාම”න්ති. තිණ්ණං
 මග්ගඤාණානන්ති හෙට්ඨිමානං තිණ්ණං මග්ගඤාණානං “ධම්මචක්ඛු”ති නාමං,
 චතුසච්චධම්මදස්සනන්ති කත්වා දස්සනමත්තභාවතො. යතො තාති ඤාණාති
 විජ්ජුපමාභාවෙන වුත්තාති, අග්ගමග්ගඤාණං පන ඤාණකිච්චස්ස සිබාජ්ජත්තියා
 දස්සනමත්තං න භොතීති “ධම්මචක්ඛු”ති න වුච්චතීති. යතො තං චජ්ජුපමාභාවෙන
 වුත්තං. වුත්තනායෙනෙවාති “අජ්ජරජක්ඛජාතිකා”ති එත්ථ වුත්තනායෙනෙව. යස්මා

මන්දකිලෙසා “අප්පරජක්ඛා” ති වුත්තා, තස්මා බහලකිලෙසා “මහාරජක්ඛා” ති වෙදිතබ්බා. පටිපක්ඛවිධමනසමත්ථතාය තික්ඛාති සුරාති විසදාති, වුත්තවිපරියායෙන මුදුනි. සද්ධාදයො ආකාරාති සද්දහනාදිප්පකාරෙ වදති. සුන්දරාති කල්‍යාණා. සම්මොහවිනොදනියං පන “යෙසං ආසයාදයො කොට්ඨාසා සුන්දරා, තෙ ස්වාකාරා” ති (විහ. අට්ඨ. 814) වුත්තං, තං ඉමාය අත්ථවණ්ණනාය අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දනි සමෙතීති දට්ඨබ්බං. යතො සද්ධාසම්පදාදිවසෙන අප්ඣාසයස්ස සුන්දරතාති, තබ්බිපරියායතො අසුන්දරතාති. කාරණං නාම පච්චයාකාරො, සච්චාති වා. පරලොකාන්ති සම්පරායං. තං දුක්ඛාවහං වජ්ජං විය භයතො පස්සිතබ්බන්ති වුත්තං “පරලොකඤ්ඤෙව වජ්ජඤ්ඤෙව භයතො පස්සන්ති” ති. සම්පත්තිභවතො වා අඤ්ඤත්තා විපත්තිභවො “පරලොකො” ති වුත්තං “පර...පෙ.... පස්සන්ති” ති.

අයං පනෙත්ථ පාළිති එත්ථ “අප්පරජක්ඛා” දිපදානං අත්ථවිභාවනෙ අයං තස්ස තථාභාවසාධකපාළි. සද්ධාදීනඤ්ඤි විමුත්තිපරිපාවකධම්මානං බලවහාවො තප්පටිපක්ඛානං පාපධම්මානං දුබ්බලභාවෙනෙව හොති, තෙසඤ්ඤෙව බලවහාවො සද්ධාදීනං දුබ්බලභාවෙනාති විමුත්තිපරිපාවකධම්මානං සවිසෙසං අත්ථිතානත්ථිතාවසෙන “අප්පරජක්ඛා මහාරජක්ඛා” ති ආදයො පාළියං (පටි. ම. 1.111) විහජිත්වා දස්සිතා. ඉති සද්ධාදීනං වසෙන පඤ්ඤෙව අප්පරජක්ඛා, අසද්ධියාදීනං වසෙන පඤ්ඤෙව මහාරජක්ඛා. එවං තික්ඛිත්ථියමුදිත්ථියාදයොති විභාවිතා පඤ්ඤාස පුග්ගලා. සද්ධාදීනං පන අන්තරහෙදෙන අනෙකහෙදා වෙදිතබ්බා. ඛන්ධාදයො එව ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙන ලොකො, සම්පත්තිභවභූතො ලොකො සම්පත්තිභවලොකො, සුගතිසංඛාරානො උපපත්තිභවො, සම්පත්ති සම්භවති එතෙනාති සම්පත්තිසම්භවලොකො සුගතිසංචත්තනියො කම්මභවො. දුග්ගතිසංඛාරානො උපපත්තිභවදුග්ගතිසංචත්තනියකම්මභවා විපත්තිභවලොකවිපත්තිසම්භවලොකා.

පුන එකකදුකාදිවසෙන ලොකං විහජිත්වා දස්සෙතුං “එකො ලොකො” තිආදි වුත්තං. ආහාරාදයො හි ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙන ලොකොති. තත්ථ “එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා” ති (දී. නි. 3.303; අ. නි. 10.27, 28; පටි. ම. 1.2, 112, 208) යායං පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය සබ්බසංඛාරානං පච්චයායත්තවුත්තිතා වුත්තා, තාය සබ්බො සංඛාරලොකො එකො එකවිධො පකාරන්තරස්සාභාවතො. “ද්වෙ ලොකා” තිආදිසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නාමග්ගහණෙන වෙන්ථ නිබ්බානස්ස අග්ගහණං තස්ස අලොකසභාවත්තා. නනු ව “ආහාරට්ඨිතිකා” ති එත්ථ පච්චයායත්තවුත්තිතාය මග්ගඵලානම්පි ලොකතා ආපජ්ජති? නාපජ්ජති පරිඤ්ඤෙය්‍යානං දුක්ඛසච්චධම්මානං “ඉධ ලොකො” ති අධිජ්ජෙතත්තා. අථ වා න ලුප්පති න පලුප්පති යො ගහිතො, තථා න හොති, සො ලොකොති තංගහණරහිතානං ලොකුත්තරානං නත්ථි ලොකතා. උපාදානානං ආරම්මණභූතා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා. අනුරොධාදිවත්ථුභූතා ලාභාදයො අට්ඨ ලොකධම්මා. දසායතනානීති දස රූපායතනාති විවට්ඨජ්ඣාසයස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. තස්ස ව සබ්බං.

තෙහුමකකම්මං ගරහිතබ්බං, වජ්ජිතබ්බඤ්ච හුත්වා උපට්ඨානීති වුත්තං “සබ්බෙ අභිසම්බාරා වජ්ජං, සබ්බෙ භවගාමිකම්මා වජ්ජ”න්ති. යෙසං පුග්ගලානං සද්ධාදයො මන්දා, තෙ ඉධ “අස්සද්ධා”තිආදිනා වුත්තා. න පන සබ්බෙන සබ්බං සද්ධාදීනං අභාවතොති අප්පරජක්ඛදුකාදීසු පඤ්චසු දුකෙසු එකෙකස්මිං දස දස කත්වා “පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි ඉමානි පඤ්චන්ද්‍රියානි ජානාති”ති වුත්තං. අථ වා අන්වයතො, බ්‍යතිරෙකතො ච සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරොපරියත්තං ජානාතීති කත්වා තථා වුත්තං. එත්ථ ච අප්පරජක්ඛාදිවසෙන ආවජ්ජන්තස්ස භගවතො තෙ සත්තා පුඤ්ජපුඤ්ජාව හුත්වා උපට්ඨහන්ති, න එකෙකා.

උප්පලානි එත්ථ සන්තීති උප්පලිනී, ගච්ඡොපි ජලාසයොපි, ඉධ පන ජලාසයො අධිප්පෙතොති ආහ “උප්පලවනෙ”ති. යානි උදකස්ස අත්තො නිමුග්ගානෙව හුත්වා පුසන්ති වඩ්ඪන්ති, තානි අත්තොනිමුග්ගපොසීති. දීපිතානීති අට්ඨකථායං පකාසිතානි, ඉධෙව වා “අඤ්ඤානිපි”තිආදිනා දීපිතානි. උග්ගට්ඨකඤ්ඤාති උග්ගට්ඨකං නාම ඤාණුග්ගට්ඨකං, ඤාණෙ උග්ගට්ඨකමත්තෙ එව ජානාතීති අත්ථො. විපඤ්චිතං විත්ථාරමෙවමත්ථං ජානාතීති විපඤ්චිතඤ්ඤා. උද්දෙසාදීහි නෙතබ්බොති නෙය්‍යා. සහ උදාහරවෙලායානි උදාහාර ධම්මස්ස උද්දෙසෙ උදාහරමත්තෙ එව. ධම්මාභිසමයොති චතුසච්චධම්මස්ස ඤාණෙන සද්ධිං අභිසමයො. අයං වුව්චතීති අයං “චත්තාරො සතිපට්ඨානා”තිආදිනා නයෙන සම්බිත්තෙන මාතිකාය දීපියමානාය දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිතුං සමත්ථො “පුග්ගලො උග්ගට්ඨකඤ්ඤා”ති වුව්චති. අයං වුව්චතීති අයං සම්බිත්තෙන මාතිකං යපෙත්වා විත්ථාරෙන අත්ථෙ විහජියමානෙ අරහත්තං පාපුණිතුං සමත්ථො “පුග්ගලො විපඤ්චිතඤ්ඤා”ති වුව්චති. උද්දෙසතොති උද්දෙසහෙතු, උද්දිසන්තස්ස, උද්දිසාපෙත්තස්ස වානි අත්ථො. පරිපුච්ඡතොති අත්ථං පරිපුච්ඡන්තස්ස. අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොතීති අනුක්කමෙන අරහත්තප්පත්තො හොති. න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොතීති තෙන අත්තභාවෙන මග්ගං වා ඵලං වා අත්තමසො ඤානං වා විපස්සනං වා නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොති. අයං වුව්චති පුග්ගලො පදපරමොති අයං පුග්ගලො බ්‍යඤ්ජනපදමෙව පරමං අස්සාති “පදපරමො”ති වුව්චති.

යෙති යෙ දුට්ඨෙ පුග්ගලෙ සන්ධාය වුත්තං විහඬිගෙ කම්මාවරණෙනානි පඤ්චවිධෙන ආනන්තරියකම්මෙන. විපාකාවරණෙනානි අහෙතුකපට්ඨසන්ධියා. යස්මා දුහෙතුකානම්පි අරියමග්ගපට්ඨෙවෙධො නත්ථි, තස්මා දුහෙතුකපට්ඨසන්ධිපි “විපාකාවරණමෙවා”ති වෙදිතබ්බා. කිලෙසාවරණෙනානි නියතමිච්ඡාදිට්ඨියා. අස්සද්ධාති බුද්ධාදීසු සද්ධා රහිතා. අව්ජන්දිකානි කත්තුකමායනාකුසලව්ජන්දරහිතා, උත්තරකුරුකා මනුස්සා අව්ජන්දිකට්ඨානං පට්ටියා. දුප්පඤ්ඤාති භවඬිගපඤ්ඤාය පරිහිතා, භවඬිගපඤ්ඤාය පන පරිපුණ්ණායපි යස්ස භවඬිගං ලොකුත්තරස්ස පට්ඨයො න හොති, සොපි දුප්පඤ්ඤො එව නාම. අභබ්බා නියාමං ඔක්කම්තුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තන්ති කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තනියාමසම්බාතං අරියමග්ගං ඔක්කම්තුං අධිගන්තුං අභබ්බා. “න කම්මාවරණෙනා”තිආදිනි වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බානි.

“රාගවර්ත” තිආදීසු යං චත්තබ්බං, තං පරමත්ථදීපනියං [පරමත්ථමඤ්ඡුසායං විසුද්ධිමග්ගසංචණ්ණනායනීති භවිතබ්බං –

“සා එසා පරමත්ථානං, තත්ථ තත්ථ යථාරහං;
නිධානතො පරමත්ථ-මඤ්ඡුසා නාම නාමතො” ති. (විසුද්ධිමග්ගමහාවිකාය නිගමනෙ සයමෙව චුත්තත්තා)] විසුද්ධිමග්ගසංචණ්ණනායං චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං;

70. ආරබ්භාති අත්තනො අධිජ්ජෙනස්ස අත්ථස්ස භගවතො ජානාපනං උද්දිස්සාති අත්ථො. සෙලො පබ්බතො උච්චො හොති ථීරො ච, න පංසුපබ්බතො, මිස්සකපබ්බතො වාති ආහ “සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනී” ති. ධම්මයං පාසාදන්ති ලොකුත්තරධම්මමාහ. සො හි පබ්බතසදිසො ච හොති සබ්බධම්මෙ අනික්කම්ම අබ්භුග්ගතට්ඨෙන පාසාදසදිසො ච, පඤ්ඤාපරියායො වා ඉධ ධම්ම-සද්දො. සා හි අබ්භුග්ගතට්ඨෙන පාසාදොති අභිධම්මෙ (ධ. ස. අට්ඨ. 16) නිද්දිට්ඨා. තථා වාහ –

“පඤ්ඤාපාසාදමාරුය්හ, අසොකො සොකිනිං පජං;
පබ්බතට්ඨොව භූමට්ඨෙ, ධීරො බාලෙ අවෙක්ඛතී” ති. (ධ. ප. 28);

“යථා හී” තිආදීසු යථා පබ්බතෙ යත්වා රත්තන්ධකාරෙ හෙට්ඨා ඔලොකෙන්තස්ස පුරිසස්ස බෙත්තෙ කෙදාරපාළිකුටියො, තත්ථ සයිතමනුස්සා ච න පඤ්ඤායන්ති අනුජ්ජලභාවතො. කුටිකාසු පන අග්ගිජාලා පඤ්ඤායති උජ්ජලභාවතො එවං ධම්මපාසාදමාරුය්හ සත්තලොකං ඔලොකයතො භගවතො ඤාණස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති අකතකල්යාණා සත්තා ඤාණග්ගිනා අනුජ්ජලභාවතො, අනුළාරභාවතො ච රත්තිං බිත්තා සරා විය හොන්ති. කතකල්යාණා පන භබ්බපුග්ගලා දූරෙ ධීතාපි භගවතො ඤාණස්ස ආපාථං ආගච්ඡන්ති පරිපක්කඤාණග්ගිනාය සමුජ්ජලභාවතො, උළාරසන්තානාය හිමචන්තපබ්බතො විය වාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා.

උට්ඨෙහීති ත්වං ධම්මදෙසනාය අජ්ජොස්සුක්කතාසඬ්ඛාතසඬ්ඛොවාපත්තිතො කිලාසුභාවතො උට්ඨහ. වීරියවන්තතායාති සාතිසය චතුබ්බිධසම්මජ්ජපධානවීරියවන්තතාය. වීරස්ස හි භාවො, කම්මං වා වීරියං. කිලෙසමාරස්ස විය මච්චුමාරස්සපි ආයතිං අසම්භවතො “මච්චුකිලෙසමාරාන” න්ති චුත්තං. අභිසඬ්ඛාරමාරවිජයස්ස අග්ගහණං කිලෙසමාරවිජයෙනෙව තබ්බිජයස්ස ජොතිතභාවතො. වාහනසමත්ථතායාති සංසාරමහාකන්තාරතො නිබ්බානසඬ්ඛාතං බෙමජ්ජදෙසං සම්පාපනසමත්ථතාය.

71. “අපාරුතං තෙසං අමතස්ස ද්වාර” න්ති කෙච්චි පයන්ති. නිබ්බානස්ස ද්වාරං පටිසනමග්ගො විචරිත්වා යපිතො මහාකරුණූපනිස්සයෙන සයම්භුඤ්ඤාණෙන අධිගතත්තා. සද්ධං පමුඤ්චන්තුති සද්ධං පවෙදෙන්තු, අත්තනො සද්දහනාකාරං උපට්ඨාපෙන්තුති අත්ථො. සුබ්බෙන අකිච්ඡෙන පචත්තනීයතාය සුජ්ජවත්තිතං. න භාසිං න භාසිස්සාමීති චින්තෙසි.

අග්ගසාවකයුගවණ්ණනා

73. සල්ලපිත්වාති ‘‘විජ්ජසන්නානි බො තෙ ආවුසො ඉන්ද්‍රියානී’’ තිආදිනා (මහාව. 60) ආලාපසල්ලාපං කත්වා. තඤ්ඤිස්ස අපරභාගෙ සත්ථු සන්තිකං උපසංකප්පමනස්ස පච්චයො අහොසි.

75-6. අනුපුබ්බිං කථන්ති අනුපුබ්බියා අනුපුබ්බං කථෙතබ්බං කථං. කා පන සාති? දානාදිකථා. තත්ථ දානකථා තාව පචුරජනෙසු පවත්තිසා සබ්බසාධාරණත්තා, සුකරත්තා, සීලෙ පතිට්ඨානස්ස උපායභාවතො ව ආදිතො කථිතා. පරිච්චාගසීලො හි පුග්ගලො පරිග්ගහවත්ථුසු නිස්සංකිගභාවතො සුබ්බෙනෙව සීලානි සමාදියති, තත්ථ ව සුජ්ජතිට්ඨිතො භොති. සීලෙන දායකපටිග්ගාහකවිසුද්ධිතො පරානුග්ගහං වත්වා පරපීළානිවත්තිවචනතො, කිරියධම්මං වත්වා අකිරියධම්මවචනතො, භොගසම්පත්තිහෙතුං වත්වා භවසම්පත්තිහෙතුවචනතො ව දානකථානන්තරං සීලකථා කථිතා, තඤ්ඤෙව දානසීලං වට්ටනිස්සිතං, අයං භවසම්පත්ති තස්ස ඵලන්ති දස්සනත්ථං, ඉමෙහි ව දානසීලමයෙහි පණිතපණිතතරාදිහෙදහින්තෙහි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුහි ඵතා වාතුමහාරාජිකාදීසු පණිතපණිතතරාදිහෙදහින්තා අපරිමෙය්‍යා දිබ්බභොගහවසම්පත්තියො භොන්තිති දස්සනත්ථං. තදනන්තරං සග්ගකථං. වත්වා අයං සග්ගො රාගාදීහි උපක්කිලිට්ඨො, සබ්බදා අනුපක්කිලිට්ඨො අරියමග්ගොති දස්සනත්ථං. සග්ගානන්තරං මග්ගකථා කථෙතබ්බා. මග්ගඤ්ඤං කථෙත්තෙන තදධිගමුපායදස්සනත්ථං. සග්ගපරියාපන්නාපි, පගෙව ඉතරෙ සබ්බෙපි කාමා නාම ඛන්වාදීනවා, අනිච්චා අධුවා, විපරිණාමධම්මාති කාමානං ආදීනවො, භීතා, ගම්මා, පොථුජ්ජනිකා, අනරියා, අනත්ථසඤ්ඤිතාති තෙසං ඕකාරො ලාමකභාවො, සබ්බෙපි භවා කිලෙසානං වත්ථුභූතාති තත්ථ සංකිලෙසො, සබ්බසො කිලෙසවිජ්ජමුත්තං නිබ්බානන්ති නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසො ව කථෙතබ්බොති අයමත්ථො මග්ගන්තිති ඵත්ථ ඉති-සද්දෙන ආදිඅත්ථජොතකෙන බොධිතොති වෙදිතබ්බං.

සුඛානං නිදානන්ති දිට්ඨධම්මිකානං, සම්පරායිකානං, නිබ්බානපටිසංයුත්තානඤ්ඤාති සබ්බෙසම්පි සුඛානං කාරණං. යඤ්ඤි කිඤ්චි ලොකෙ භොගසුඛං නාම, තං සබ්බං දානනිදානන්ති පාකටො යමත්ථො. යං පන තං ඤානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානපටිසංයුත්තං සුඛං, තස්සාපි දානං උපනිස්සයපච්චයො භොතියෙව. සම්පත්තීනං මූලන්ති යා ඉමා ලොකෙ පදෙසරජ්ජං සිරිස්සරියං සත්තරතනසමුප්පලවක්කවත්තිසම්පදාති ඵවංපහෙදා මානුසිකා සම්පත්තියො, යා ව වාතුමහාරාජිකවාතුමහාරාජාදිහෙදා දිබ්බසම්පත්තියො, යා වා පනඤ්ඤාපි සම්පත්තියො, තාසං සබ්බාසං ඉදං දානං නාම මූලං කාරණං. භොගානන්ති භුඤ්ජිතබ්බට්ඨෙන ‘‘භොගො’’ති ලද්ධනාමානං මනාපියරූපාදීනං, තන්තිස්සයානඤ්ඤං උපභොගසුඛානං. අවස්සයට්ඨෙන පතිට්ඨා. විසමගතස්සාති බ්‍යසනජ්ජත්තස්ස. තාණන්ති රක්ඛා තතො පරිපාලනතො. ලෙණන්ති බ්‍යසනෙහි පරිපාටියමානස්ස ඔලියනපදෙසො. ගතීති ගන්තබ්බට්ඨානං. පරායණන්ති

ආහරණඤ්චෙව අලඬකාරො ව ගන්ධවිලෙපනඤ්ච පරස්ස දස්සනියභාවාභඤ්ච.
තෙනාහ “සීලාලඬකාරෙන හී”තිආදි.

“අයං සග්ගො ලබ්භති”ති ඉදං මජ්ඣිමෙහි ඡන්දාදීහි ආරද්ධං සීලං සන්ධායාහ.
තෙනාහ සක්කො දෙවරාජා —

“හීනෙන බ්‍රහ්මවරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති;
මජ්ඣිමෙන ච දෙවත්තං, උත්තමෙන විසුජ්ඣති”ති. (ජා. 2.22.429);

ඉටියොති සුඛො, කන්තොති කමනියො, මනාපොති මනවඩ්ඪනකො, තං
පනස්ස ඉටියාදිභාවං දස්සෙතුං “නිව්චමෙත්ථ කීලා”තිආදි වුත්තං. නිව්චන්ති
සබ්බකාලං කීලාති කාමුපසංහිතා සුඛවිහාරා. සම්පත්තියොති භොගසම්පත්තියො.
දිබ්බන්ති දිබ්බභවං දෙවලොකපරියාපන්නං. සුඛන්ති කායිකං, වේතසිකඤ්ච සුඛං.
දිබ්බසම්පත්තින්ති දිබ්බභවං ආයුසම්පත්තිං, වණ්ණයසඉස්සරියසම්පත්තිං,
රූපාදිසම්පත්තිඤ්ච. එවමාදීහි ආදි-සද්දෙන යාමාදීහි අනුභවිතබ්බං දිබ්බසම්පත්තිං
වදති.

අප්පස්සාදාති නිරස්සාදා පණ්ඩිතෙහි යථාභූතං පස්සන්තෙහි තත්ථ
අස්සාදෙනබ්බතාභාවතො. බහුදුක්ඛාති මහාදුක්ඛා සම්පති, ආයතිඤ්ච
විපුලදුක්ඛානුබන්ධත්තා. බහුපායාසාති අනෙකවිධපරිස්සයා. එත්ථාති කාමෙසු.
හීයොති බහුං. දොසොති අනිව්චතාදිනා, අප්පස්සාදනාදිනා ච දුස්සිතභාවො, යතො
තෙ විඤ්ඤානං චිත්තං නාරාධෙත්ති. අථ වා ආදීනං වාති පචත්තතිති ආදීනවො,
පරමකපණතා, තථා ච කාමා යථාභූතං පච්චවෙක්ඛන්තානං පච්චුපතිට්ඨන්ති.
ලාමකභාවොති නිහීනභාවො අසෙට්ඨෙහි සෙවිතබ්බත්තා, සෙට්ඨෙහි න
සෙවිතබ්බත්තා ච. සංකිලිස්සනන්ති විබාධෙතබ්බතා උපතාපෙතබ්බතා.
නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසන්ති එත්ථ යත්තකා කාමෙසු ආදීනවා, තප්පට්ඨකත්තො
තත්තකා නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසා. අපි ච “නෙක්ඛම්මං නාමෙතං අසම්බාධං
අසංකිලිට්ඨං, නික්ඛන්තං කාමෙහි, නික්ඛන්තං කාමසඤ්ඤාය, නික්ඛන්තං
කාමවිතක්කෙහි, නික්ඛන්තං කාමපරිලාභෙහි, නික්ඛන්තං ඛ්‍යාපාදතො”තිආදිනා
(සාරත්ථ. ටී. 3.26 මහාවග්ගෙ) නයෙන නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසෙ පකාසෙසි,
පබ්බජ්ජාය, ඤානාදීසු ච ගුණෙ විභාවෙසි වණ්ණෙසි.

වුත්තනයන්ති එත්ථ යං අවුත්තනයං “කල්ලචිත්තෙ”තිආදි, තත්ථ
කල්ලචිත්තෙති කම්මනියචිත්තෙ, හෙට්ඨා පචත්තිතදෙසනාය අස්සද්ධියාදීනං
චිත්තදොසානං විගතත්තා උපරිදෙසනාය භාජනභාවුපගමනෙන
කම්මක්ඛමචිත්තෙති අත්ථො. අස්සද්ධියාදයො හි යස්මා චිත්තස්ස රොගභූතා තදා
තෙ විගතා, තස්මා අරොගචිත්තෙති අත්ථො. දිට්ඨිමානාදිකිලෙසවිගමනෙන
මුදුවිත්තෙ. කාමච්ඡන්දාදිවිගමෙන විනිවරණචිත්තෙ. සම්මාපට්ඨපත්තියං
උලාරපිතිපාමොජ්ජයොගෙන උදග්ගචිත්තෙ. තත්ථ සද්ධාසම්පත්තියා
පසන්නචිත්තෙ. යදා ච භගවා අඤ්ඤාසීති සම්බන්ධො. අථ වා කල්ලචිත්තෙති

කාමච්ඡන්දවිගමෙන අරොගවිත්තෙ. මුදුවිත්තෙති ඛ්‍යාපාදවිගමෙන මෙත්තාවසෙන
අකථිතවිත්තෙ. විනීවරණවිත්තෙති උද්ධවිචක්කුච්චවිගමෙන වික්ඛෙපස්ස
විගතත්තා තෙන අපිහිතවිත්තෙ. උදග්ගවිත්තෙති ථිනමිද්ධවිගමෙන
සම්පග්ගහිතවසෙන අලීනවිත්තෙ. පසන්නවිත්තෙති විවිකිච්ඡාවිගමෙන
සම්මාපටිපත්තියං අධිමුත්තවිත්තෙ, එවම්පෙත්ථ අත්ථො වෙදිතඛ්ඛො.

“සෙය්‍යථාපී”තිආදිනා උපමාවසෙන නෙසං සංකිලෙසජ්ජහානං,
අරියමග්ගජ්ජාදඤ්ච දස්සෙති. අපගතකාලකන්ති විගතකාලකං. සම්මදෙවාති සුට්ඨු
එව. රජනන්ති නීලපීතාදිරඬගජාතං. පටිග්ගණ්ඨෙය්‍යාති ගණ්ඨෙය්‍ය පහස්සරං
හවෙය්‍ය. තස්මිංයෙව ආසනෙති තිස්සමෙව නිසජ්ජායං, එතෙන නෙසං
ලහුවිපස්සකතා, තික්ඛපඤ්ඤතා, සුඛපටිපදාඛිජ්ජාහිඤ්ඤතා ව දස්සිතා හොති.
විරජන්ති අපායගමනීයරාගරජාදීනං විගමෙන විරජං.
අනවසෙසදිට්ඨිවිච්ඡාවිඡාමලාපගමනෙන චිතමලං.
පඨමමග්ගවජ්ඣකිලෙසරජාහාවෙන වා විරජං. පඤ්චවිධදුස්සීලාමලාපගමනෙන
චිතමලං. ධම්මවක්ඛුන්ති බ්‍රහ්මායුසුත්තෙ (ම. නි. 2.383) හෙට්ඨිමා තයො මග්ගා
චුත්තා, චූළරාහුලොවාදෙ (ම. නි. 3.416) ආසවක්ඛයො, ඉධ පන
සොතාපත්තිමග්ගො අධිජ්ජෙතො. “යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සඛ්ඛං තං
නිරොධධම්මං”න්ති තස්ස උජ්ජත්තිආකාරදස්සනන්ති. නනු ව මග්ගඤ්ඤාණං
අසඬ්ඛතධම්මාරම්මණං, න සඬ්ඛතධම්මාරම්මණන්ති? සච්චමෙතං. යස්මා තං
නිරොධං ආරම්මණං කත්වා කිච්චවසෙන සඛ්ඛසඬ්ඛතං පටිච්ඡිකුන්තං උජ්ජජ්ජති,
තස්මා තථා චුත්තං.

“සුද්ධං වත්ථ”න්ති නිදස්සිතඋපමායං ඉදං උපමාසංසන්දනං වත්ථං විය චිත්තං,
වත්ථස්ස ආගන්තුකමලෙහි කිලිට්ඨභාවො විය චිත්තස්ස රාගාදිමලෙහි
සංකිලිට්ඨභාවො, ධොවනසීලා විය අනුපුබ්බිකථා, උදකං විය සද්ධා, උදකෙ
තෙමෙත්වා උපසංගොමයජාරිකාහරෙහි කාලකපදෙසෙ සමුච්ඡින්නදිත්වා වත්ථස්ස
ධොවනපයොගො විය සද්ධාසිනෙහෙන තෙමෙත්වා තෙමෙත්වා
සතිසමාධිපඤ්ඤාහි දොසෙ සිථිලී කත්වා සුතාදිවිධිනා චිත්තස්ස සොධනෙ
විරියාරම්භො, තෙන පයොගෙන වත්ථෙ නානාකාලකාපගමො විය විරියාරම්භෙන
කිලෙසවික්ඛම්භනං, රඬගජාතං විය අරියමග්ගො, තෙන සුද්ධස්ස වත්ථස්ස
පහස්සරහාවො විය වික්ඛම්භිතකිලෙසස්ස චිත්තස්ස මග්ගෙන පරියොදපනන්ති.
“දිට්ඨධම්මා”ති වත්ථා දස්සනං නාම ඤාණදස්සනතො අඤ්ඤම්පි අත්ථිති තං
නිවත්තනත්ථං “පත්තධම්මා”ති චුත්තං. පත්ති ව ඤාණසම්පත්තිතො අඤ්ඤම්පි
විජ්ජති තතො විසෙසදස්සනත්ථං “විදිතධම්මා”ති චුත්තං. සා පන විදිතධම්මතා
ධම්මෙසු එකදෙසෙනාපි හොතිති නිජ්ජදෙසතො විදිතභාවං දස්සෙතුං.
“පරියොගාළ්භධම්මා”ති චුත්තං, තෙන නෙසං සච්චාභිසම්බොධිංයෙව විභාවෙති.
මග්ගඤ්ඤාණඤ්චි එකාභිසමයවසෙන පරිඤ්ඤාදිකිච්චං සාධෙත්තං නිජ්ජදෙසතොව
චතුසච්චධම්මං සමන්තතො ඔගාහන්තං පටිච්ඡිකුන්ති. සෙසං හෙට්ඨා
චුත්තනයමෙව.

77. විවරදානාදීනීති විවරාදිපරික්ඛාරදානං සන්ධායාහ. යො හි විවරාදිකෙ අට්ඨ පරික්ඛාරෙ, පත්තවිවරමෙව වා සොතාපන්නාදිඅරියස්ස, පුට්ඨජනස්සෙව වා සීලසම්පන්නස්ස දත්වා “ඉදං පරික්ඛාරදානං අනාගතෙ එහිහික්ඛුභාවාය පච්චයො හොතු”ති පත්ථනං පට්ඨපෙසි, තස්ස ච සති අධිකාරසම්පත්තියං බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙ ඉද්ධිමයපරික්ඛාරලාභාය සංවත්තනීති වෙදිතබ්බං. වස්සසතිකත්ථෙරා විය ආකප්පසම්පන්නාති අධිප්පායො.

සන්දස්සෙසීති සුට්ඨු පච්චක්ඛං කත්වා දස්සෙසි. ඉධලොකත්ථන්ති ඉධලොකභූතං ඛන්ධපඤ්චකසඬාතමත්ථං. පරලොකත්ථන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. දස්සෙසීති සාමඤ්ඤලක්ඛණතො, සලක්ඛණතො ච දස්සෙසි. තෙනාහ “අනිච්ච”න්තිආදි. තත්ථ හුත්වා අභාවතො අනිච්චන්ති දස්සෙසි. උදයබ්බයපටිපිළනතො දුක්ඛන්ති දස්සෙසි. අවසවත්තනතො අනත්තාති දස්සෙසි. ඉමෙ රූප්පනාදිලක්ඛණා පඤ්චක්ඛන්ධාති රාසට්ඨෙයන ඛන්ධෙ දස්සෙසි. ඉමෙ චක්ඛාදිසභාවා නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙයන අට්ඨාරස ධාතුයොති දස්සෙසි. ඉමානි චක්ඛාදිසභාවානෙව ද්වාරාරම්මණභූතානි ද්වාදස ආයතනානීති දස්සෙසි. ඉමෙ අවිජ්ජාදයො ජරාමරණපරියොසානා ද්වාදස පච්චයධම්මා පටිච්චසමුප්පාදොති දස්සෙසි. රූපක්ඛන්ධස්ස හෙට්ඨා චුත්තනයෙන පච්චයතො චත්තාරි, ඛණතො එකන්ති ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි දස්සෙසි. තථාති ඉමිනා “පඤ්ච ලක්ඛණානි”ති පදං ආකඬ්ඪති. දස්සෙන්නොති ඉති-සද්දො නිදස්සන්තො, එවන්ති අත්තො. නිරයන්ති අට්ඨමහානිරයසොළසලස්සදනිරයජ්ජහෙදං සබ්බසො නිරයං දස්සෙසි. නිරව්ජානයොනින්ති අපදද්විපදචතුප්පදබහුප්පදාදිහෙදං මිගපසුපක්ඛිසරිසපාදිවිභාගං නානාවිධං නිරව්ජානලොකං. පෙත්තිවිසයන්ති බුප්පිපාසිකවත්තාසිකපරදත්තුපජීවිනිජ්ඣාමතණ්හිකාදිහෙදහින්තං නානාවිධං පෙතසත්තලොකං. අසුරකායන්ති කාලකඤ්චිකාසුරනිකායං. එවං තාව දුග්ගතිභූතං පරලොකත්ථං වත්වා ඉදානි සුගතිභූතං වත්තු. “තිණ්ණං කුසලානං විපාක”න්තිආදි චුත්තං. වෙහජ්ඵලෙ සුභකිණ්ණෙයෙව සඬගහෙන්වා අසඤ්ඤීසු, අරූපීසු ච සම්පත්තියා දස්සෙතබ්බාය අභාවතො දුච්ඤ්ඤායානාය “නවන්තං බුහ්මලොකාන”න්ත්තෙව චුත්තං.

ගණ්භාපෙසීති තෙ ධම්මෙ සමාදින්නෙ කාරාපෙසි.

සමුත්තෙජනං නාම සමාදින්නධම්මානං යථා අනුපකාරකා ධම්මා පරිභායන්ති, පභීයන්ති ච, උපකාරකා ධම්මා පරිවඬ්ඪන්ති, විසුජ්ඣන්ති ච, තථා නෙසං උස්සාහුප්පාදනන්ති ආහ “අබ්භුස්සාහෙසි”ති. යථා පන තං උස්සාහුප්පාදනං හොති, තං දස්සෙතුං “ඉධලොකත්ථඤ්චෙවා”තිආදි චුත්තං. තාසෙත්වා තාසෙත්වාති පරිඛ්‍යත්තභාවාපාදනෙන තෙජෙත්වා තෙජෙත්වා. අධිගතං විය කත්වාති යෙසං කථෙති, තෙහි තමත්ථං පච්චක්ඛතො අනුභූයාමානං විය කත්වා. වෙනෙයානාඤ්ඤි බුද්ධෙහි පකාසියමානො අත්තො පච්චක්ඛතොපි පාකට්ඨරො හුත්වා උපට්ඨාති. තථා හි භගවා එවං ථොමීයති -

“ආදිත්තොපි අයං ලොකො, එකාදසහි අග්ගිහි;
න තථා යාති සංවෙගං, සම්මොහපලිගුණ්ඨිතො.

සුත්වාදීනවසඤ්ඤත්තං, යථා වාවං මහෙසිනො;
පච්චක්ඛතොපි බුද්ධානං, චචනං සුට්ඨු පාකට්”න්ති.

තෙනාහ “ද්වත්තිංසකම්මකාරණපඤ්චවීසතිමහාභයජ්ජහෙදඤ්ඨී”තිආදි.
ද්වත්තිංසකම්මකාරණානි “හත්ථමිපි ඡින්දන්ති”තිආදිනා (ම. නි. 1.178)
දුක්ඛක්ඛන්ධසුත්තෙ ආගතනයෙන වෙදිතබ්බානි. පඤ්චවීසතිමහාභයානි “ජාතිභයං
ජරාභයං ඛ්‍යාධිභයං මරණභයං”න්තිආදිනා (චූළනි. 123) තත්ථ තත්ථ සුත්තෙ
ආගතනයෙන වෙදිතබ්බානි. ආසාතනභණ්ඩිකා අධිකුට්ටනකළීඨගරං, යං
“අච්චාධාන”න්තිපි වුවචති.

පටිලද්ධගුණෙන වොදෙසීති “තංතංගුණාධිගමෙන අයමිපි තුමහෙහි
පටිලද්ධො, ආනිසංසො අයමිපි”ති පච්චක්ඛතො දස්සෙන්නො “කිං ඉතො පුබ්බෙ
ඵවරූපං අත්ථී”ති වොදෙන්නො විය අහොසි. තෙනාහ “මහානිසංසං කත්වා
කපෙසී”ති.

තජ්ජච්චයඤ්ච කිලමථන්ති සඬබාරපවත්තිහෙතුකං තස්මිං තස්මිං.
සත්තසන්නාතෙ උජ්ජප්පනකපරිස්සමං සංවිසානං විහෙසං. ඉධාති හෙට්ඨා
පඨමමග්ගාධිගමත්ථාය කථාය. සබ්බසඬබාරූපසමභාවතො සන්තං.
අතිත්තිකරපරමසුඛතාය පණ්ණිකං. සකලසංසාරබ්‍යසනතො තායනත්ථෙත නාණං.
තතො නිබ්බන්දහදයානං නිලියනට්ඨානතාය ලෙණං. ආදි-සද්දෙන ගතිපටිසරණං
පරමස්සාසොති ඵවමාදීනං සඬගහො.

මහාජනකායපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

80. සඬසජ්ජහොනකානං හික්ඛුනං අභාවා “සඬසස්ස අපරිපුණ්ණත්තා”ති
වුත්තං. ද්වෙ අග්ගසාවකා ඵච හි තදා අහෙසුං.

වාරිකාඅනුජානනවණ්ණනා

86. “කදා උදපාදී”ති පුච්ඡං “සම්බොධිතො”තිආදිනා සඬබෙපතො
විස්සජ්ජෙත්වා පුන තං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “හගවා කිරා”තිආදි වුත්තං. පිතු
සඬගහං කරොන්නො විහාසි සම්බොධිතො “සත්ත සංචච්ඡරානි සත්ත මාසෙ සත්ත
දිවසෙ”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො, තඤ්ච බො වෙනෙය්‍යානං තදා අභාවතො.
කිලඤ්ඤෙහි බහි ඡාදාපෙත්වා, වත්ථෙහි අන්තො පටිච්ඡාදාපෙත්වා, උපරි ච
වත්ථෙහි ඡාදාපෙත්වා, තස්ස හෙට්ඨා සුවණ්ණ...පෙ.... විතානං කාරාපෙත්වා.
මාලාවච්ඡකෙති පුජ්ථමාලාහි වච්ඡාකාරෙන වෙඨිතෙ. ගන්ධන්තරෙති
වාටිහරිතගන්ධස්ස අන්තරෙ. පුජ්ථානීති වාටිආදිහරිතානි ජලජපුජ්ථානි වෙච
වඬිකොතකාදිහරිතානි උලජපුජ්ථානි ච.

කාමඤ්ජායං රාජා බුද්ධපිතා, තථාපි බුද්ධා නාම ලොකගරුතො, න තෙ කෙනවි
වසෙ වත්තෙනබ්බා, අථ ඛො තෙ එව පරෙ අත්තනො වසෙ වත්තෙන්ති, තස්මා
රාජා “නාහං භික්ඛුසඤ්ජං දෙමි”ති ආහ.

දානමුඛන්ති දානකරණුපායං, දානවත්තන්ති අත්ථො. න දානි මෙ
අනුඤ්ඤාතාති ඉදානි මෙ දානං න අනුඤ්ඤාතා, නො න අනුජානන්තිති අත්ථො.

පරිතස්සනජීවිතන්ති දුක්ඛජීවිකා දාලිද්දියන්ති අත්ථො.

සබ්බෙසං භික්ඛුනං පහොසිති භගවතො අට්ඨසට්ඨි ව භික්ඛුසතසහස්සානං
භාගතො දාතුං පහොසි, න සබ්බෙසං පරියත්තභාවෙන. තෙනාහ “සෙනාපතිපි
අත්තනො දෙය්‍යාධම්මං අදාසි”ති. ජෙට්ඨිකට්ඨානෙනති ජෙට්ඨිකදෙවිට්ඨානෙන.

තථෙව කත්වාති වරපුරිසෙ යපෙත්වා. සුචින්ති සුද්ධං. පණීතන්ති උළාරං,
භාවනාපුංසකඤ්ඤෙන “එකමන්ත”න්තිආදීසු (පාරා. 2) විය. භඤ්ජිත්වාති මද්දිත්වා,
පිළෙත්වාති අත්ථො. ජාතිසප්පිඤ්ජිරාදීභියෙවාති අන්තොජාතසප්පිඤ්ජිරාදීභියෙව,
අම්භාකමෙව ගාවිආදිතො ගහිතසප්පිඤ්ජිරාදීභියෙවාති අත්ථො.

90. පරාපවාදං, පරාපකාරං, සීතුණ්භාදිහෙදඤ්ඤව ගුණාපරාධං ඛමති සහති
අධිවාසෙතිති ඛන්ති. සා පන යස්මා සීලාදීනං පටිපක්ඛධම්මෙ සවිසෙසං තපති
සන්තපති විධමතිති පරමං උත්තමං තපො. තෙනාහ “අධිවාසනඛන්ති නාම පරමං
තපො”ති. “අධිවාසනඛන්ති”ති ඉමිනා ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිතො විසෙසෙති.
තිතික්ඛනං ඛමනං තිතික්ඛා. අක්ඛරවින්තකා හි ඛමායං තිතික්ඛා-සද්දං
වණ්ණෙත්ති. තෙනෙවාහ “ඛන්තියා එව වෙච්චන”න්තිආදි. සබ්බාකාරෙනාති
සන්තපණීතනිපුණසිවබෙමාදිනා සබ්බජපකාරෙන. සො පබ්බජිතො නාම න භොති
පබ්බාජිතබ්බධම්මස්ස අපබ්බාජනතො. තස්සෙව තතියපදස්ස වෙච්චනං
අනත්ථන්තරත්තා.

“න භී”තිආදිනා තං එවත්ථං විවරති. උත්තමත්ථෙව පරමන්ති වුවචති පර-
සද්දස්ස සෙට්ඨවාචකත්තා, “පුග්ගලපරොපරඤ්ඤ”තිආදීසු (අ. නි. 7.68; නෙත්ති.
118) විය. පරන්ති අඤ්ඤං. ඉදානි පර-සද්දං අඤ්ඤපරියායමෙව ගහෙත්වා අත්ථං
දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදි වුත්තං. මලස්සාති පාපමලස්ස. අපබ්බාජිතත්තාති
අනිභට්තා අනිරාකතත්තා. සමිතත්තාති නිරොධිතත්තා තෙසං පාපධම්මානං.
“සමිතත්තා හි පාපානං සමණොති පවුච්චති”ති හි වුත්තං.

අපිව භගවා භික්ඛුනං පාතිමොක්ඛං උද්දිසන්තො පාතිමොක්ඛකථාය ව
සීලපධානත්තා සීලස්ස ව විසෙසතො දොසො පටිපක්ඛොති තස්ස නිග්ගණ්හනවිධිං
දස්සෙතුං ආදිතො “ඛන්ති පරමං තපො”ති ආහ, තෙන අනිට්ඨස්ස පටිභනනුපායො
වුත්තො, තිතික්ඛාගහණෙන පන ඉට්ඨස්ස, තදුභයෙනපි උජ්ජන්තං රතිං අභිභුයා
විහරතිති අයමත්ථො දස්සිතොති. තණ්හාවානස්ස වූපසමනතො නිබ්බානං පරමං

වදන්ති බුද්ධා. තත්ථ ඛන්තිග්ගහණෙන පයොගවිපත්තියා අභාවො දස්සිතො,
තිතික්ඛාගහණෙන ආසයවිපත්තියා අභාවො. තථා ඛන්තිග්ගහණෙන
පරාපරාධසහතා, තිතික්ඛාගහණෙන පරෙසු අනපරජ්ඣනා දස්සිතා. එවං
කාරණමුඛෙන අන්වයතො පාතිමොක්ඛං දස්සෙත්වා ඉදානි ඛාතිරෙකතො තං
දස්සෙතුං “න හී”තිආදි වුත්තං, තෙන යථා සත්තානං ජීවිතා වොරොපනං,
පාණිලෙඩ්ඛුදණ්ඩාදීහි විබාධනඤ්ච “පරුපසාතො, පරවිහෙයන”න්ති වුවිචති, එවං
තෙසං මූලසාපතෙය්‍යාවහරණං, දාරපරාමසනං, විසංවාදනං, අඤ්ඤමඤ්ඤහෙදනං,
ඵරුසවචනෙන මම්මසට්ටනං, නිරත්ථකවිජ්ජලාපො, පරසන්තකගිජ්ඣනං,
උච්ඡේදවින්දනං, මිච්ඡාහිනිවෙසනඤ්ච උපසාතො, විහෙයනඤ්ච හොතීති යස්ස
කස්සපි අකුසලස්ස කම්මපථස්ස, කම්මස්ස ච කරණෙන පබ්බජිතො, සමණො ච න
හොතීති දස්සෙති.

සබ්බාකුසලස්සාති සබ්බස්සාපි ද්වාදසාකුසලවිත්තුප්පාදසංගහිතස්ස
සාවජ්ජධම්මස්ස. කරණං නාම තස්ස අත්තතො සන්තාතො උප්පාදනන්ති
තප්පට්ඨිකපතො අකරණං “අනුප්පාදන”න්ති වුත්තං. “කුසලස්සා”ති ඉදං “එතං
බුද්ධාන සාසන”න්ති වක්ඛමානන්තා අරියමග්ගධම්මෙ, තෙසඤ්ච සම්භාරභූතෙ
තෙභූමකකුසලධම්මෙ සම්බොධෙතීති ආහ “චතුභූමකකුසලස්සා”ති. උපසම්පදාති
උපසම්පාදනං, තං පන තස්ස සමධිගමොති ආහ “පට්ටාභො”ති. විත්තජොතනන්ති
විත්තස්ස පහස්සරභාවකරණං සබ්බසො පරිසොධනං. යස්මා අග්ගමග්ගසමඬිගිතො
විත්තං සබ්බසො පරියොදපියති නාම, අග්ගඵලක්ඛණෙ පන පරියොදපිතං හොති
පුන පරියොදපෙතබ්බතාය අභාවතො, ඉති පරිනිට්ඨිතපරියොදපනතං සන්ධායාහ
“තං පන අරහත්තෙන හොතී”ති. සබ්බපාපං පහාය තදඬිගාදිවසෙනෙවාති
අධිප්පායො. “සීලසංවරෙන”ති හි ඉමිනා තෙභූමකස්සාපි සංගහෙ
ඉතරප්පහානානම්පි සංගහො හොතීති, එවඤ්ච කත්වා සබ්බග්ගහණං සමත්ථිතං
හොති. සමථවිපස්සනාහීති ලොකියලොකුත්තරාහි සමථවිපස්සනාහි.
සම්පාදෙත්වාති නිජ්ජාදෙත්වා. සම්පාදනඤ්චෙත්ථ හෙතුභූතාහි ඵලභූතස්ස
සහජාතාහිපි, පගෙව පුරිමසිද්ධාහීති දට්ඨබ්බං.

කස්සචීති හීනාදිසු කස්සපි සත්තස්ස කස්සපි උපවාදස්ස, තෙන දවකම්‍යතායපි
උපවදනං පටික්ඛිපති. උපසාතස්ස අකරණන්ති එත්ථාපි “කස්සචී”ති ආනෙත්වා
සම්බන්ධො. කායෙනාති ච නිදස්සනමත්තමෙතං මනසාපි පරෙසං
අනත්ථවින්තනාදිවසෙන උපසාතකරණස්ස වජ්ජෙතබ්බන්තා. කායෙනාති වා එත්ථ
අරුපකායස්සාපි සංගහො දට්ඨබ්බො, න වොපනකායකරජකායානමෙව. ප
අතිමොක්ඛන්ති පකාරතො අතිවිය සීලෙසු මුඛ්‍යභූතං. “අතිපමොක්ඛ”න්ති තමෙව
පදං උපසංග්ගඛ්‍යත්තයෙන වදති. එවං හෙදතො පදවණ්ණෙන කත්වා තත්ථතො වදති
“උත්තමසීල”න්ති. “පාති වා”තිආදිනා පාලනතො රක්ඛණතො අතිවිය
මොක්ඛනතො අතිවිය මොචනතො පාතිමොක්ඛන්ති දස්සෙති. “පාපා අති
මොක්ඛෙතීති අතිමොක්ඛො”ති නිමිත්තස්ස කත්තුභාවෙන උපවර්තබ්බතො. යො
වා නන්ති යො වා පුග්ගලො නං පාතිමොක්ඛසංවරසීලං පාති සමාදිශිත්වා
අවිකොපෙන්තො රක්ඛති, තං “පාති”ති ලද්ධනාමං පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙ ධීතං.

මොක්බෙති පානිමොක්බන්ති අයමෙත්ථ සඨබ්බෙපො, විත්ථාරතො පන
පානිමොක්බපදස්ස අත්ථො විසුද්ධිමග්ගසංචණ්ණනායං (විසුද්ධි. ටී. 1.14)
චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

මත්තඤ්ඤතාති භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා, සා පන විසෙසතො පච්චයසන්තිස්සිතසීලවසෙන ගහෙනබ්බාති ආහ “පටිග්ගහණපරිභොගවසෙන පමාණඤ්ඤතා”ති. ආජීවපාරිසුද්ධිසීලවසෙනාපි ගය්හමානෙ “පරියෙසනවිස්සජ්ජනවසෙනා”තිපි වත්තබ්බං. සඬ්ඝට්ටනවිරහිතන්ති ජනසඬ්ඝට්ටනවිරහිතං, නිරජනසම්බාධං විචිත්තන්ති අත්ථො. චතුපච්චයසන්තොසො දීපිකො පච්චයසන්තොසනාසාමඤ්ඤෙන ඉතරද්වයස්සාපි ලක්ඛණභාරනයෙන ජොතිතභාවතො. “අට්ඨසමාපත්තිවසිභාවායා”ති ඉමිනා පයොජනදස්සනවසෙන යදත්ථං විචිත්තසෙනාසනසෙවනං ඉච්ඡිතං, සො අධිචිත්තානුයොගො චුත්තො. අට්ඨ සමාපත්තියො වෙන්ථ විපස්සනාය පාදකභූතා අධිජ්ජෙතා, න යා කාවීති සකලස්සාපි අධිචිත්තානුයොගස්ස ජොතිතභාවො වෙදිතබ්බො.

දෙවතාරොවනවිණිණි

91. එත්තාවතානි එත්තකෙන සුත්තපදෙසෙන. තත්ථාපි ච ඉමිනා...පෙ....
කථනෙන සුඡ්පටිච්ඨභාවං පකාසෙත්වාති යොජනා. ව-සද්දො ඛාතිරෙකත්ථො,
තෙන ඉදානි වුච්චමානත්ථං උල්ලඬිගෙති. එකමිදාහන්ති එකං අහං. ඉදං-සද්දො
නිපාතමත්තං. ආදි-සද්දෙන “හික්ඛවෙ සමය”න්ති එවමාදි පාඨො සඬිගහිතො. අහං
හික්ඛවෙ එකං සමයන්ති එවං පෙත්ථ පදයොජනා.

සුභගවනෙති සුභගත්තා සුභගං, සුන්දරසිරිකත්තා, සුන්දරකාමත්තා වාති අත්ථො. සුභගඤ්ඨි තං සිරිසම්පත්තියා, සුන්දරෙ චෙත්ථ කාමෙ මනුස්සා පත්ථෙත්ති. බහුජනකත්තතායපි තං සුභගං. වනයතීති වනං, අත්තසම්පත්තියා අත්තති සිනෙහං උප්පාදෙතීති අත්ථො. වනුනෙ ඉති වා වනං, අත්තසම්පත්තියා එව “මං පරිභුඤ්ජ්ජා”ති සත්තෙ යාවති වියාති අත්ථො. සුභගඤ්ථ තං වනඤ්චාති සුභගවනං, තස්මිං සුභගවනෙ. අට්ඨකථායංපන කිං ඉමිනා පපඤ්චෙනාති “එවං නාමකෙ වනෙ”ති චුත්තං. කාමං සාලරුක්ඛොපි “සාලො”ති චූච්චති, යො කොච්ච රුක්ඛොපි වනජ්ජති ජෙට්ඨකරුක්ඛොපි. ඉධ පන පච්ඡිමො එව අධිජ්ජෙතොති ආහ “වනජ්ජතිජෙට්ඨකස්ස මූලෙ”ති. මූලසමුග්ග්ඝාතවසෙනාති අනුසයසමුච්ඡින්නවසෙන.

න විභායන්තීති අකුප්පටම්මතාය න විජහන්ති. “න කඤ්චි සත්තං තපන්තීති අතප්පා”ති ඉදං තෙසු තස්සා සමඤ්ඤාය නිරුළ්භතාය වුත්තං, අඤ්ඤාං සබ්බෙපි සුද්ධාචාසා න කඤ්චි සත්තං තපන්තීති අතප්පා නාම සිද්ධං. “න විභායන්තී”ති ආදිනිබ්බවනෙසුපි එසෙව නයො. සුන්දරදස්සනාති දස්සනීයාති අයමත්ථොති ආහ “අභිරුපා”ති ආදි. සුන්දරමෙතෙසං දස්සනන්ති සොහනමෙතෙසං.

වක්බුනා දස්සනං, විඤ්ඤාණෙන දස්සනං පීති අත්ථො. සබ්බෙ භෙව...පෙ....
පෙට්ඨා පඤ්චවොකාරහවෙ තතො විසිට්ඨානං අභාවතො.

සත්තන්තං බුද්ධානං වසෙනාති සත්තන්තං සම්මාසම්බුද්ධානං අපදානවසෙන.
අවිභෙහි අජ්ඣිට්ඨෙත ඵකෙන අවිභාබුභ්මුනා කථිතා තෙහි සබ්බෙහි කථිතා නාම
භොන්තිති චුත්තං “තථා අවිභෙහි”ති. ඵසෙව නයො සෙසෙසුපි. තෙනාහ භගවා
“දෙවතා මං එතදවොචු”න්ති. යං පන පාළියං “අනෙකානි දෙවතාසතානි”ති
චුත්තං, තං සබ්බං පච්ඡා අත්තනො සාසනෙ විසෙසං අධිගන්ත්වා තත්ථ
උජ්ජන්තානං වසෙන චුත්තං. අනුසන්ධිද්වයමිතීති ධම්මධාතුපදානුසන්ධි,
දෙවතාරොචනපදානුසන්ධිති දුට්ඨං අනුසන්ධිං. නියාතෙත්තොති නිගමෙත්තො.
යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං සුචිඤ්ඤායාමෙවාති.

මහාපදානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

2. මහානිදානසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

95. ජනපදිනොති ජනපදවන්තො, ජනපදස්ස වා ඉස්සරසාමිනො රාජකුමාරා
ගොත්තවසෙන කුරු නාම. තෙසං නිවාසො යදි ඵකො ජනපදො, කථං බහුවචනන්ති
ආහ “රුළුහිසද්දෙනා”ති. අක්ඛරචිත්තකා හි ඊදිසෙසු යානෙසු යුත්තෙ විය
ඊදිසලිඬගවචනාති ඉච්ඡන්ති. අයමෙත්ථ රුළුහි යථා අඤ්ඤත්ථාපි “අඬිගෙසු
විහරති, මල්ලෙසු විහරති”ති ව. තබ්බිසෙසනෙපි ජනපදසද්දෙ ජාතිසද්දෙ
ඵකවචනමෙව. අට්ඨකථාවරියා පනාති පන-සද්දො විසෙසත්ථජොතනො, තෙන
“පුටුඅත්ථවිසයනාය ඵචෙනං පුටුවචන”න්ති “බහුකෙ පනා”තිආදිනා වක්ඛමානං
විසෙසං ජොතෙති. සුත්වාති මන්ධාතුමහාරාජස්ස ආනුභාවදස්සනානුසාරෙන
පරම්පරානුගතං කථං සුත්වා. අනුසංයායන්තෙනාති අනුවචරන්තෙන. ඵතෙසං
යානන්ති වන්දිමසුරියමුඛෙන වාතුමහාරාජිකභවනමාහ. තෙනාහ “තත්ථ
අගමාසි”තිආදි. සොති මන්ධාතුමහාරාජා. තන්ති වාතුමහාරාජිකරජ්ජං. ගහෙත්වාති
සම්පට්ඨිත්වා. පුන පුච්ඡ පරිණායකරතනං.

දොවාරිකභූමියං තිට්ඨන්ති සුධම්මාය දෙවසභාය, දෙවපුරස්ස ව චතුසු ද්වාරෙසු
ආරක්ඛාය අධිගතන්තා. “දිබ්බරුක්ඛසහස්සපට්මණ්ඩිත”න්ති ඉදං
“චිත්තලතාවන”න්තිආදියුපි යොජෙතබ්බං.

පථවියං පතිට්ඨාසීති හස්සිත්වා පථවියා ආසන්නට්ඨානෙ අට්ඨාසි. න හි
වක්කරතනං භූමියං පතති, තථාධීතඤ්ච නචිරස්සෙව අන්තරධායි තෙනත්තභාවෙන
වක්කවත්තිඉස්සරියස්ස අභාවතො. “චිරතරං කාලං යත්වා”ති අපරෙ. රාජා
ඵකකොව අගමාසි අත්තනො ආනුභාවෙන. මනුස්සභාවොති
මනුස්සගන්ධසරීරනිස්සන්දාදිමනුස්සභාවො. පාතුරභොසීති දෙවලොකෙ

පවත්නිවිපාකදායිනො අපරාපරියාය වෙදනීයස්ස කම්මස්ස කතොකාසන්නා සබ්බදා සොළසවස්සුද්දෙසිකතා මාලාමිලායනාදි දිබ්බභාවො පාතුරහොසි. තදා මනුස්සානං අසඬ්ඛෙය්‍යායුකතාය සක්කරජ්ජං කාරොත්වා. “කිං මෙ ඉමිනා උපද්ධරජ්ජෙනා” ති අත්‍රිවිජතාය අතිත්තොව. මනුස්සලොකෙ උතුනො කක්ඛළතාය වාතාතපෙන ථුට්ඨගත්තො කාලමකාසි.

අවයවෙසු සිද්ධො විසෙසො සමුදායස්ස විසෙසකො හොතීති එකමිපි රට්ඨං බහුවචනෙන වොහරියති.

ද-කාරෙන අත්ථං වණ්ණයන්ති නිරුත්තිනයෙන. කම්මාසොති කම්මාසපාදො වුව්චති උත්තරපදලොපෙන යථා “රූපභවො රූප”න්ති. කථං පන සො “කම්මාසපාදො” ති වුව්චතීති ආහ “තස්ස කිරා”තිආදි. දමිතොති එත්ථ කිදිසං දමනං අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “පොරිසාදභාවතො පටිසෙධිතො”ති. “ඉමෙ පන ථෙරාති මජ්ඣිමභාණකා” ති කෙවි. අපරෙ පන “අට්ඨකථාවරියා” ති, “දීඝභාණකා” ති වදන්ති. උභයථාපි වුළකම්මාසදම්මං සන්ධාය තථා වදන්ති. යක්ඛිනිපුත්තො හි කම්මාසපාදො අලීනසත්තුකුමාරකාලෙ (වරියා. 2.75) බොධිසත්තෙන තත්ථ දමිතො. සුතසොමකාලෙ (ජා. 2.21.371) පන බාරාණසිරාජා පොරිසාදභාවපටිසෙධිතෙන යත්ථ දමිතො, තං මහාකම්මාසදම්මං නාම. “පුත්තො” ති වත්වා “අත්‍රජො” ති වචනං ඔරසපුත්තභාවදස්සනත්ථං.

යෙහි ආවසිතජ්ජදෙසො “කුරුරට්ඨ”න්ති නාමං ලභී, තෙ උත්තරකුරුතො ආගතමනුස්සා තත්ථ රක්ඛිතනියාමෙනෙව පඤ්ච සීලානි රක්ඛිංසු. තෙසං දිට්ඨානුගතියා පච්ඡිමජනතාති සො දෙසධම්මවසෙන අවිච්ඡේදතො පවත්තමානො කුරුවත්තධම්මොති පඤ්ඤායිත්ථ. අයඤ්ච අත්ථො කුරුධම්මජාතකෙන දීපෙනබ්බො. සො අපරභාගෙ පඨමං යත්ථ සංකිලිට්ඨො ජාතො, තං දස්සෙතුං “කුරුරට්ඨවාසීන”න්තිආදි වුත්තං. යත්ථ භගවතො වසනොකාසභුතො කොචි විහාරො න හොති, තත්ථ කෙවලං ගොවරගාමකිත්තනං නිදානකථාය පකති යථා තං සක්කෙසු විහරති දෙවදහං නාම සක්‍යානං නිගමොති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “අවසනොකාසතො”තිආදිමාහ.

“ආයස්මා” ති වා “දෙව්‍යානං පියා” ති වා “තත්‍ර භව”න්ති වා පියසමුදාහාරො එසොති ආහ “ආයස්මාති පියවචනමෙත”න්ති. තයිදං පියවචනං ගරුගාරවචසෙන වුව්චතීති ආහ “ගාරවචනමෙත”න්ති.

අතිදුරඅව්වාසන්තවජ්ජනෙන නාතිදුරනාව්වාසන්තං නාම ගහිතං, තං පන අවකංසතො උභින්නං පසාරිතහත්ථානං සඬ්ඝට්ටනෙන වෙදිතබ්බං. වක්ඛුනා වක්ඛුං ආහව්ව දට්ඨබ්බං හොති, තෙනාපි අගාරවමෙව කතං හොති. ගීවං පරිවත්තෙත්වාති පරිවත්තනවසෙන ගීවං පසාරෙත්වා.

කුලසඬුගන්ථායාති කුලානුද්දයනාවසෙන කුලානං අනුග්ගණ්හනත්ථාය සහස්සගණ්ඨිකං නික්ඛිපන්තො විය හික්ඛපටිග්ගණ්හනෙන තෙසං මහතො පුඤ්ඤාභිසන්දස්ස ජනනෙන. පටිසම්මජ්ජිත්වාති අන්තෙවාසිකෙහි සම්මජ්ජනට්ඨානං සක්කච්චකාරිත්වාය පුන සම්මජ්ජිත්වා. තික්ඛන්තුන්ති “ආදිතො පට්ඨාය අන්ත” න්තිආදිනා චුත්තචතුරාකාරූපසඤ්ඤිතෙ තයො වාරෙ, තෙනස්ස ද්වාදසක්ඛන්තුං සම්මසිතභාවමාහ.

අම්භාකං භගවතො ගම්භීරභාවෙනෙව කට්ඨිත්තා සෙසබුද්ධෙහිපි එවමෙව කට්ඨිතොති ධම්මන්වයෙ යත්වා චුත්තං “සබ්බබුද්ධෙහි...පෙ.... කට්ඨිතො”ති. සාලින්දන්ති සපරිභණ්ඩං. “සිනෙරුං උක්ඛිපන්තො වියා”ති ඉමිනා තාදිසාය දෙසනාය සුදුක්කරභාවමාහ. සුත්තමෙව “සුත්තන්තකථ”න්ති ආහ ධම්මක්ඛන්ධභාවතො. යථා විනයපණ්ණත්තිභූමන්තරසමයන්තරානං විජානනං අනඤ්ඤසාධාරණං සබ්බඤ්ඤාඤාණස්සෙව විසයො, එවං අන්තද්වයවිනිමුත්තස්ස කාරකචෙදකරහිතස්ස පච්චයාකාරස්ස විභජනං පිති දස්සෙතුං “බුද්ධානඤ්ඤි”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ යානානීති කාරණානි. ගජ්ජිතං මහන්තං හොතීති තං දෙසෙතබ්බස්සෙව අනෙකවිධත්වාය, දුට්ඨඤ්ඤායාත්වාය ව නානාත්වයෙහි පවත්තමානං දෙසනාගජ්ජිතං මහන්තං විපුලං, බහුභෙදඤ්ඤිව හොති. ඤාණං අනුපවිසතීති තතො එව දෙසනාඤාණං දෙසෙතබ්බධම්මෙ විභාගයො කුරුමානං අනු අනු පවිසති, තෙන අනුපවිස්ස යීතං විය හොතීති අත්ථො. බුද්ධඤාණස්ස මහන්තභාවො පඤ්ඤායතීති එවංවිධස්ස නාම ධම්මස්ස දෙසකං, පටිච්චෙධකඤ්ඤිවාති බුද්ධානං දෙසනාඤාණස්ස, පටිච්චෙධඤාණස්ස ව උළාරභාවො පාකටො හොති. එත්ථ ව කිඤ්ඤාපි “සබ්බං වච්ඡිකම්මං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණපුබ්බධිගමං ඤාණානුපරිවත්ත”න්ති (මහානි. 69, 169; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5; නෙත්ති. 14) වචනතො සබ්බාපි භගවතො දෙසනා ඤාණරහිතා නත්ථි, සිහසමානචුත්තිත්වාය සබ්බත්ථ සමානස්පවත්ති. දෙසෙතබ්බවසෙන පන දෙසනා විසෙසතො ඤාණෙන අනුපවිට්ඨා, ගම්භීරතරා ව හොතීති දට්ඨබ්බං. කථං පන විනයපඤ්ඤත්තිං පත්වා දෙසනා තිලක්ඛණබ්බාහතා සුඤ්ඤතපටිසංයුත්තා හොතීති? තත්ථාපි සන්තිසින්නපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං පවත්තමානා දෙසනා සබ්බාරානං අනිච්චතාදිවිභාවනං, සබ්බධම්මානං අත්තත්තනියතාභාවජ්ජකාසනඤ්ඤිව හොති. තෙනෙවාහ “අනෙකපරියායෙන ධම්මිං කථං කත්වා”තිආදි.

ආපජ්ජාති පත්වා යථා ඤාණකොඤ්ඤිවනාදං විස්සජ්ජෙති, එවං පාපුණ්ත්වා.

පමාණාතික්කමෙති අපරිමාණත්ථෙ “යාවඤ්ඤිදං තෙන භගවතා”තිආදිසු (දී. නි. 1.4) විය. අපරිමෙයාභාවජොතනො හි අයං යාව-සද්දො. තෙනාහ “අනිගම්භීරො අත්ථො”ති. අවභාසතීති ඤායති උපට්ඨාති. ඤාණස්ස තථා උපට්ඨානඤ්ඤි සන්ධාය “දිස්සති”ති චුත්තං. නනු එස පටිච්චසමුප්පාදො එකන්තගම්භීරොව, තත්ථ කස්මා ගම්භීරාවභාසතා ජොතිතාති? සච්චමෙතං, එකන්තගම්භීරතාදස්සනත්ථමෙව පනස්ස ගම්භීරාවභාසග්ගණං. තස්මා අඤ්ඤත්ථ උබ්භමානං චතුකොට්ඨකං ඛ්‍යතිරෙකමුඛෙන නිදස්සෙත්වා තං එවස්ස

එකන්තගම්භිරතං විභාවෙනුං “එකඤ්ඡි”තිආදි වුත්තං. එතං නත්ථිති අගම්භිරො,
අගම්භිරාවභාසො චාති එතං ද්වයං නත්ථි, තෙන යථාදස්සිතෙ චතුකොට්ඨකෙ පච්ඡිමා
එක කොට්ඨකෙ උභිහතීති දස්සෙති. තෙනාහ “අයඤ්ඡි”තිආදි.

යෙනි ගම්භිරභාවෙනි පටිච්චසමුප්පාදො “ගම්භිරො”ති වුවිච්ඡි, තෙ චතුහි
උපමාහි උල්ලිඛිගෙන්තො “භවග්ගග්ගභාසා”තිආදිමාහ. යථා භවග්ගං හත්ථං
පසාරත්ථා ගහෙනුං න සක්කා දුරභාවතො, එවං සඬ්ඛාරාදීනං
අවිජ්ජාදිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො පාකතිකඤ්ඤාණෙන ගහෙනුං න සක්කා. යථා
සිතෙරුං හින්දිත්ථා මිඤ්ජං පබ්බතරසං පාකතිකපුරිසෙන නීහරිතුං න සක්කා, එවං
පටිච්චසමුප්පාදගතෙ ධම්මත්ථාදිකෙ පාකතිකඤ්ඤාණෙන හින්දිත්ථා විහජ්ජ
පටිච්ජක්ඛනවසෙන ජානිතුං න සක්කා. යථා මහාසමුද්දං පාකතිකපුරිසස්ස
බාහුද්වයෙන පධාරිතුං න සක්කා, එවං වෙසුල්ලට්ඨෙන මහාසමුද්දසදිසං
පටිච්චසමුප්පාදං පාකතිකඤ්ඤාණෙන දෙසනාවසෙන පධාරිතුං න සක්කා. යථා
මහාපඨවිං පරිවත්තෙන්ථා පාකතිකපුරිසස්ස පථවොජං ගහෙනුං න සක්කා, එවං
“ඉත්ථං අවිජ්ජාදයො සඬ්ඛාරාදීනං පච්චයා භොන්ති”ති තෙසං පච්චයභාවො
පාකතිකඤ්ඤාණෙන නීහරිත්ථා ගහෙනුං න සක්කාති. එවං චතුබ්බිධගම්භිරතාවසෙන
චතස්සො උපමා යොජෙතබ්බා. පාකතිකඤ්ඤාණවසෙන වායමත්ථයොජනා කතා
දිට්ඨසච්චානං තත්ථ පටිවෙධසභාවතො, තථාපි යස්මා සාවකානං,
පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච තත්ථ සජ්ජදෙසමෙව ඤාණං, බුද්ධානංයෙව නිජ්ජදෙසං,
තස්මා වුත්තං “බුද්ධච්ඡයං පඤ්ඤ”න්තිආදි.

උස්සාදෙන්තොති පඤ්ඤාය උක්කංසෙන්තො, උග්ගණ්හන්තොති අත්ථො.
අපසාදෙන්තොති නිබ්භවිෂන්තො, නිග්ගණ්හන්තොති අත්ථො.

උස්සාදනාවණ්ණනා

තෙනාති මහාපඤ්ඤාභාවෙන. තත්ථාති ථෙරස්ස සතිපි උත්තානභාවෙ,
පටිච්චසමුප්පාදස්සඅඤ්ඤෙසං ගම්භිරභාවෙ. සුභොජනරසපුට්ඨස්සාති සුන්දරෙන
භොජනරසෙන පොසිතස්ස. කතයොගස්සාති නිබ්බපයොගෙන කතපරිවයස්ස.
මල්ලපාසාණන්ති මල්ලෙහි මහබ්බලෙහෙව උක්ඛිපිතබ්බපාසාණං. කුභිං ඉමස්ස
භාරියට්ඨානන්ති කස්මිං පස්සෙ ඉමස්ස පාසාණස්ස ගරුතරජ්ජදෙසොති තස්ස
සල්ලහුකභාවං දීපෙන්තො වදති.

තිමිරපිඬගලෙනෙව දීපෙන්ති තස්ස මහාවිජ්ජාරභාවතො. තෙනාහ “තස්ස
කිරා”තිආදි. පක්කුඨතීති පක්කුඨන්තං විය පරිවත්තති පරිතො විවත්තති.
ලක්ඛණවචනඤ්ඤෙනං. පිට්ඨියං සකලිනපදකාපිට්ඨං. කායුපපන්තස්සාති මහතා
කායෙන උපෙතස්ස, මහාකායස්සාති අත්ථො.

පිඤ්ජවට්ඨිති පිඤ්ජකලාපො. සුපණ්ණවාතන්ති නාගග්ගභාසාදීසු
පක්ඛපජ්ථොටනවසෙන උජ්ජජනකවාතං.

පුබ්බපනිස්සයසම්පත්තිකථාවණ්ණනා

“පුබ්බපනිස්සයසම්පත්තියා” තිආදිනා උද්දිට්ඨකාරණානි විත්ථාරතො විවරිතුං “ඉතො කිරා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉතොති ඉතො කප්පතො. සතසහස්සිමෙති සතසහස්සමෙ. භංසාවතී නාම නගරං අහොසි ජාතනගරං. ධුරපත්තානීති බාහිරපත්තානි, යානි දීඝතමානි.

කනිට්ඨභාතානි වෙමාතිකභාතා කනිට්ඨො යථා අම්භාකං භගවතො නන්දත්ථෙරො. බුද්ධානඤ්ඤි සහොදරා භාතරො නාම න භොන්ති. කථං ඡෙට්ඨා තාව න උප්පජ්ජන්ති, කනිට්ඨානං පන අසම්භවො එව. භොගන්ති විභවං. උපසන්නොති වොරජනිතසඬ්ඛොහවුපසමෙන උපසන්නො ජනපදො.

ද්වෙ සාටකෙ නිවාසෙත්වාති සාටකද්වයමෙව අත්තනො කායපරිහාරිකං කත්වා ඉතරං සබ්බසම්භාරං අත්තනො මොචෙත්වා.

පත්තග්ගහණත්ථන්ති අන්තොපක්ඛිත්තඋණ්හභොජනත්තා අපරාපරං භත්ථෙ පරිවත්තෙන්තස්ස පත්තග්ගහණත්ථං. උත්තරිසාටකන්ති අත්තනො උත්තරිසාටකං. එතානි පාකට්ඨානානීති එතානි යථාචුත්තානි භගවතො දෙසනාය පාකට්ඨානි ථෙරස්ස පුඤ්ඤකරණට්ඨානානි.

පටිසන්ධිං ගහෙත්වාති අම්භාකං මහාබොධිසත්තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ එව පටිසන්ධිං ගහෙත්වා.

තිත්ථවාසාදිවණ්ණනා

උග්ගහණං පාළියා උග්ගහණනං. සවනං අත්ථසවනං. පරිපුච්ඡනං ගණ්ඨිට්ඨානෙසු අත්ථපරිපුච්ඡනං. ධාරණං පාළියාපි පාළිඅත්ථස්සපි චිත්තෙ ය්පනං. සබ්බඤ්ඤෙතං ඉධ පටිච්චසමුප්පාදවසෙන වෙදිතබ්බං.

සොතාපන්නානඤ්ච...පෙ... උපට්ඨාතිතත්ථ සම්මොහවිද්ධංසනෙන “යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම” ත්ති (දී. නි. 1.298; සං. නි. 5.1081; මහාව. 16; වුළුනි. 4, 7, 8) අත්තපච්චක්ඛවසෙන උපට්ඨානතො. නාමරූපපරිච්ඡේදොති සහ පච්චයෙන නාමරූපස්ස පරිච්ඡිජ්ජ අවබොධො.

පටිච්චසමුප්පාදගම්භිරතාවණ්ණනා

“අත්ථගම්භිරතායා” තිආදිනා සඬ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං “තත්ථා” තිආදි ආරද්ධං. ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨොති ජාතිපච්චයතො සම්භූතං හුත්වා සහිතස්ස අත්තනො පච්චයානුරූපස්ස ජරාමරණස්ස උද්ධං උද්ධං ආගතභාවො, අනුපවත්තත්ථොති අත්ථො. අථ වා සම්භූතට්ඨො ව සමුදාගතට්ඨො ව සම්භූතසමුදාගතට්ඨො. “න ජාතිතො ජරාමරණං න භොති,” න ව ජාතිං විනා

“අඤ්ඤතො හොති” ති භි ජාතිපච්චයසම්භූතට්ඨො චුත්තො, ඉත්ථඤ්ච ජාතිතො සමුදාගච්ඡතීති ජාතිපච්චයසමුදාගතට්ඨො, යා යා ජාති යථා යථා පච්චයො හොති, තදනුරූපපාතූහාවොති අත්ථො. සො අනුපච්ඡිකකුසලසම්භාරානං ඤාණස්ස තත්ථ අප්පතිට්ඨතාය අගාධට්ඨෙන ගම්භීරො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

අවිජ්ජාය සඬබ්බාරානං පච්චයට්ඨොති යෙනාකාරෙන යදවත්ථා අවිජ්ජා සඬබ්බාරානං පච්චයො හොති. යෙන භි පවත්තිආකාරෙන, යාය ව අවත්ථාය අවත්ථිතා අවිජ්ජා තෙසං තෙසං සඬබ්බාරානං පච්චයො හොති, තද්දහයස්සපි දුරවබොධනීයතො අවිජ්ජා සඬබ්බාරානං නවහි ආකාරෙහි පච්චයට්ඨො අනුපච්ඡිකකුසලසම්භාරානං ඤාණස්ස තත්ථ අප්පතිට්ඨතාය අගාධට්ඨෙන ගම්භීරො. එස නයො සෙසපදෙසුපි.

කත්ථවි අනුලොමතො දෙසීයති, කත්ථවි පටිලොමතොති ඉධ පන පච්චයුප්පාදා පච්චයුප්පන්තූප්පාදසඬබ්බාතො අනුලොමො, පච්චයනිරොධා පච්චයුප්පන්තනිරොධසඬබ්බාතො ව පටිලොමො අධිජ්ජෙතො. ආදිතො පන පට්ඨාය අන්තගමනං අනුලොමො, අන්තතො ව ආදිගමනං පටිලොමොති අධිජ්ජෙතො. ආදිතො පට්ඨාය අනුලොමදෙසනාය, අන්තතො පට්ඨාය පටිලොමදෙසනාය ව තිසන්ධි චතුසඬබ්බෙපො. “ඉමෙ භික්ඛවෙ චත්තාරො ආහාරා කිං නිදානා” තිආදිකාය (සං. නි. 2.11) ව වෙමජ්ඣකතො පට්ඨාය පටිලොමදෙසනාය, “චක්ඛුඤ්ච පට්ච්ච රූපෙ ව උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තිණ්ණං සඬගති එස්සො, එස්සපච්චයා වෙදනා” තිආදිකාය (සං. නි. 2.43, 45) අනුලොමදෙසනාය ව ද්විසන්ධි තිසඬබ්බෙපො. “සංයොජනියෙසු භික්ඛවෙ ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතො විහරතො තණ්හා පච්චිඨති, තණ්හාපච්චයා උපාදාන” තිආදිසු (සං. නි. 2.53, 57) එකසන්ධි ද්විසඬබ්බෙපො. එකඬගො හි පට්ච්චසමුප්පාදො දෙසිතො. ලබ්භතෙව හි සො “තනු භික්ඛවෙ සුතවා අරියසාවකො පට්ච්චසමුප්පාදංයෙව සාධුකං යොනියො මනසි කරොති ‘ඉති ඉමස්මිං සති ඉදං හොති...පෙ.... නිරුජ්ඣති’ ති. සුඛවෙදනියං භික්ඛවෙ එස්සං පට්ච්ච උප්පජ්ජති සුඛවෙදනා” ති (සං. නි. 2.62) ඉමස්ස සුත්තස්ස වසෙන වෙදිතබ්බො. ඉති තෙන තෙන කාරණෙන තථා තථා පවත්තෙතබ්බත්තා පට්ච්චසමුප්පාදො දෙසනාය ගම්භීරො. තෙනාහ “අයං දෙසනාගම්භීරතා” ති. න හි තත්ථ සබ්බඤ්ඤාතඤාණතො අඤ්ඤං ඤාණං පතිට්ඨං ලභති.

“අවිජ්ජාය පනා” තිආදිසු ජානනලක්ඛණස්ස ඤාණස්ස පටිපක්ඛභූතො අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණට්ඨො. ආරම්මණස්ස පච්චක්ඛකරණෙන දස්සනභූතස්ස පටිපක්ඛභූතො අදස්සනට්ඨො. යෙනෙසා අන්තතො සභාවෙන දුක්ඛාදීනං යාථාවසරසං පටිච්ඡක්ඛිතුං න දෙති ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති, සො තස්සා සච්චාසම්පට්ඨෙට්ඨො. අභිසම්බරණං සංවිධානං, පකප්පනන්ති අත්ථො. ආයුහනං සම්පිණ්ඩනං, සම්පයුත්තධම්මානං අන්තතො කිච්චානුරූපතාය රාසිකරණන්ති අත්ථො. අපුඤ්ඤාභිසම්බාරෙකදෙසො සරාගො. අඤ්ඤො වීරාගො. රාගස්ස වා අප්පටිපක්ඛභාවතො රාගප්පච්චිඨකො, රාගුප්පත්තිපච්චයො ව සබ්බොපි අපුඤ්ඤාභිසම්බාරො සරාගො. ඉතරො තබ්බිදුරභාවතො වීරාගො. “දීඝරත්තං

හෙතෙම භික්ඛවෙ අස්සුතවතො පුට්ඨජනස්ස අජ්ඣාසිතං මමාසිතං පරාමට්ඨං ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’ති” (සං. නි. 2.61) අත්තපරාමාසස්ස විඤ්ඤාණං විසෙසතො චත්ථු චුත්තන්ති විඤ්ඤාණස්ස සුඤ්ඤතට්ඨො ගම්භීරො. අත්තා විජානාති සංසරතීති සත්ථාපාරතාසඬකන්ති අභිනිවෙසබලවතාය අත්ථාපාරඅසඬකන්ති පටිසන්ධිපාතුභාවට්ඨා ච ගම්භීරො. නාමරූපස්ස පටිසන්ධික්ඛණෙ එකතො උප්පාදො එකුප්පාදො, පචත්තියං විසුං විසුං යථාරහං එකුප්පාදො. නාමස්ස රූපෙන, රූපස්ස ච නාමෙන අසම්පයොගතො විනිබ්භොගො නාමස්ස නාමෙන, රූපස්ස ච රූපෙන එකච්චස්ස එකච්චෙන අවිනිබ්භොගො (නාමස්ස නාමෙන අවිනිබ්භොගො විහ. මූලට්. 242) යොජෙතබ්බො. එකුප්පාදෙකනිරොධෙහි අවිනිබ්භොගෙ අධිප්පෙන සො රූපස්ස ච එකකලාපපචත්තීතො රූපෙන ලබ්භතීති. අප චා එකචතුචොකාරහවෙසු නාමරූපානං අසභවත්තනතො අඤ්ඤමඤ්ඤං විනිබ්භොගො, පඤ්චචොකාරහවෙ සභවත්තනතො අවිනිබ්භොගො ච වෙදිතබ්බො.

නාමස්ස ආරම්මණාභිමුඛං නමනං නමනට්ඨො. රූපස්ස විරොධිපච්චයසමවායෙ විසදිසුප්පත්ති රූප්පනට්ඨො. ඉන්ද්‍රියපච්චයභාවො අධිපතියට්ඨො. “ලොකොපෙසො, ද්වාරාපෙසා, ඛෙත්තං පෙන”න්ති චුත්තලොකාදිඅත්ථො චක්ඛාදිසු පඤ්චසු යොජෙතබ්බො. මනායතනස්ස පන ලුප්පනතො, මනොසම්ඵස්සාදීනං ද්වාරඛෙත්තභාවතො ච එතෙ අත්ථා වෙදිතබ්බො. ආපාඨගතානං රූපාදීනං පකාසන යොග්‍යතාලක්ඛණං ඔභාසනං චක්ඛාදීනං විසයිභාවො, මනායතනස්ස විජානනං. සඬ්ඝට්ටනට්ඨො විසෙසතො චක්ඛුසම්ඵස්සාදීනං පඤ්චන්තං, ඉතරෙ ඡන්තම්පි යොජෙතබ්බො. චූසනඤ්ච ඵස්සස්ස සභාවො. සඬ්ඝට්ටනං රසො, ඉතරෙ උපට්ඨානාකාරා. ආරම්මණරසානුභවනට්ඨො රසවසෙන චුත්තො, වෙදයිතට්ඨො ලක්ඛණවසෙන. සුබද්ධුක්ඛම අජ්ඣාත්තභාවො යථාක්කමං තිස්සන්තං වෙදනානං සභාවවසෙන චුත්තො. “අත්තා වෙදයති”ති අභිනිවෙසස්ස බලවභාවතො නිජ්ජීවට්ඨො වෙදනාය ගම්භීරො. නිජ්ජීවාය චා වෙදනාය වෙදයිතං නිජ්ජීවවෙදයිතං, සො එව අත්ථොති නිජ්ජීවවෙදයිතට්ඨො.

සප්පිතිකතණ්භාය අභිනන්දිතට්ඨො. බලවතරතණ්භාය ගිලිත්ථා පරිනිට්ඨාපනං අජ්ඣාසානට්ඨො. ඉතරෙ පන ජෙට්ඨභාවඔසාරණසමුද්දදුරතික්කම අපාරිපූරිවසෙන වෙදිතබ්බො. ආදානග්ගහණාභිනිවෙසට්ඨා චතුත්තම්පි උපාදානානං සමානා, පරාමාසට්ඨො දිට්ඨුපාදානාදීනමෙව, තථා දුරතික්කමට්ඨො. “දිට්ඨිකන්තාරො”ති (ධ. ස. 392) හි වචනතො දිට්ඨිතං දුරතික්කමතා. දළ්භග්ගහණත්තා චා චතුත්තම්පි දුරතික්කමට්ඨො යොජෙතබ්බො. යොනිගතිධීතිචාසෙසුඛිපනන්ති සමාසෙ භූමිමච්චනස්ස අලොපො දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඤි තෙන ආයුහනාභිසඬ්ඛරණපදානං සමාසො හොති. යථා තථා ජායනං ජාතිඅත්ථො. තස්සා පන සන්තිපාතතො ජායනං සඤ්ජාතිඅත්ථො. මාතුකුච්ඡං ඔක්කමිත්ථා විය ජායනං ඔක්කන්තිඅත්ථො. සො ජාතිතො නිබ්බත්තනං නිබ්බත්තිඅත්ථො. කෙවලං පාතුභවනං පාතුභාවට්ඨො.

ජරාමරණඝට්ඨං මරණස්පධානන්ති තස්ස මරණට්ඨා එව ඛයාදයො ගම්භීරාති දස්සිතා. උප්පන්නඋප්පන්නානඤ්ඤි නවනවානං ඛයෙන කමෙන ඛණ්ඩිච්චාදිපරිපක්කපවත්තියං ලොකෙ ජරාවොහාරොති. ඛයට්ඨො වා ජරාය චුත්තොති දට්ඨබ්බො. නවහාවාපගමො හි “ඛයො”ති වත්තුං යුත්තොති විපරිණාමට්ඨො ද්වින්නම්පි වසෙන යොජෙනබ්බො, සන්නතිවසෙන වා ජරාය ඛයවයහාවා, සම්මුතිඛණ්කවසෙන මරණස්ස හෙදවිපරිණාමට්ඨා යොජෙනබ්බො. අවිජ්ජාදීනං සහාවො පටිච්ඡක්කියතීති පටිච්චෙධො. චුත්තඤ්ඤෙනං නිදානකථායං “තෙසං තෙසං වා තත්ථ තත්ථ චුත්තධම්මානං පටිච්ඡක්කිතබ්බො සලක්ඛණසඬාතො අවිපරිතසහාවො පටිච්චෙධො”ති. (දී. නි. අට්ඨ. පඨමමහාසඬගීතිකථා; අහි. අට්ඨ. නිදානකථා) සො හි අවිජ්ජාදීනං සහාවො මග්ගඤ්ඤාණෙනෙව අසම්මොහපටිච්චෙධවසෙන පටිච්ඡක්කිතබ්බතො අඤ්ඤාණස්ස අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨතාය අගාධට්ඨෙන ගම්භීරො. සා සබ්බාපීති සා යථාචුත්තා සඬ්ඛෙපතො චතුබ්බිධා විත්ථාරතො අනෙකප්පහෙදා සබ්බාපි පටිච්චසමුප්පාදස්ස ගම්භීරතා ථෙරස්ස උත්තානකා විය උපට්ඨාසි චතුහි අඬගෙහි සමන්නාගතත්තා. උදාහු අඤ්ඤෙසම්පීති “මය්හං තාව එස පටිච්චසමුප්පාදො උත්තානකො හුත්වා උපට්ඨාති, කිං නු ඛො අඤ්ඤෙසම්පි එවං උත්තානකො හුත්වා උපට්ඨාති”ති මා එවං අවච මයාව දින්නතයෙ චතුසව්වකම්මට්ඨානවිධිම්හි යත්වා.

අපසාදනාවණ්ණනා

ඔලාරිකන්ති වත්ථුච්චිත්තිකමසමත්ථතාවසෙන ථුලං. කාමං කාමරාගපටිඝායෙව අත්ථතො කාමරාගපටිඝසංයොජනාති, කාමරාගපටිඝානුසයා ව, තථාපි අඤ්ඤායෙව සංයොජනට්ඨො බන්ධනභාවතො, අඤ්ඤා අනුසයනට්ඨො අප්පභීනභාවෙන සන්නානෙ ථාමගමනන්ති කත්වා, ඉති කිච්චවිසෙසවිසිට්ඨහෙදෙ ගහෙත්වා “වත්තාරො කිලෙසෙ”ති ව චුත්තං. එසෙව නයො ඉතරෙසුපි. අණුසහගතෙති අණුසහාවං උපගතෙ. තබ්භාවත්ථො හි අයං සහගත-සද්දො “නන්දිරාගසහගතා”තිආදීසු (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.91, 133, 460; 3.374; සං. නි. 5.1081; මහාව. 14; විභ. 203; පටි. ම. 1.34; 2.30) විය.

යථා උපරිමග්ගාධිගමනවසෙන සච්චසම්පට්චෙධො පච්චයාකාරපට්චෙධවසෙන, එවං සාවකබ්බොධිපට්චෙකබ්බොධිසම්මාසම්බොධිඅධිගමනවසෙනපි සච්චසම්පට්චෙධො පච්චයාකාරපට්චෙධවසෙනෙවාති දස්සෙතුං “කස්මා වා”තිආදි චුත්තං. සබ්බථාචාති සබ්බස්පකාරෙතෙව කිඤ්චිපි පකාරං අසෙසෙත්වාති අත්ථො. යෙ කතාහිනීභාරානං මහාබොධිසත්තානං චීරියස්ස උක්කට්ඨමජ්ඣිමමුද්දනාවසෙන බොධිසම්භාරසම්භරණෙ කාලහෙදා ඉච්ඡිතා, තෙ දස්සෙත්තො “වත්තාරි, අට්ඨ, සොළස වා අසඬ්ඛොය්‍යානී”ති ආහ, ස්වායමත්ථො වරියාපිටකවණ්ණනාය ගහෙතබ්බො. සාවකො පදෙසඤ්ඤාණෙ ධීතොති සාවකො හුත්වා සෙක්ඛභාවතො තත්ථාපි පදෙසඤ්ඤාණෙ ධීතො. බුද්ධානං කථාය “තං තථාගතො

අභිසමෙති” තිආදිකාය පච්චනිකං හොති. අනඤ්ඤසාධාරණස්ස හි වසෙන බුද්ධානං සීහනාදො, න අඤ්ඤසාධාරණස්ස.

“වායමන්තස්සෙවා” ති ඉමිනා විසෙසතො ඤාණසම්භාරසම්භරණං පඤ්ඤාපාරමිතාපුරණං වදති. තස්ස ව සබ්බමිපි පුඤ්ඤං උපනිස්සයො.

“එස දෙවමනුස්සානං, සබ්බකාමදදො නිධි;
යං යදෙවාහිපත්ථෙත්ති, සබ්බමෙතෙන උබ්භති” ති. (බු. පා. 8.10) –

හි චුත්තං. තස්මා මහාබොධිසත්තානං සබ්බබ්බසම්පි පුඤ්ඤසම්භාරො යාවදෙව ඤාණසම්භාරත්ථො සම්මාසම්බොධිසමධිගමසමත්ථත්තාති ආහ “පච්චයාකාරං ...පෙ.... නත්ථී” ති. ඉදානි පච්චයාකාරපටිවෙධස්සෙව වා මහානුභාවතාදස්සනමුඛෙන පටිච්චසමුප්පාදස්සෙව පරමගම්හිරතං දස්සෙතුං “අවිජ්ජා” තිආදි චුත්තං. නවහි ආකාරෙහිති උප්පාදාදිහි නවහි ආකාරෙහි. අවිජ්ජා හි සඬ්ඛාරානං උප්පාදො හුත්වා පච්චයො හොති, පචත්තං හුත්වා නිමිත්තං, ආයුහනං, සංයොගො, පලිබොධො, සමුදයො, හෙතු, පච්චයො හුත්වා පච්චයො හොති. එවං සඬ්ඛාරාදයො විඤ්ඤාණාදීනං. චුත්තඤ්ඤානං පටිසම්භිදාමග්ගෙ “කථං පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිඤ්ඤාණං? අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං උප්පාදට්ඨිති ව පචත්තට්ඨිති ව නිමිත්තට්ඨිති ව ආයුහනට්ඨිති ව සඤ්ඤාගට්ඨිති ව පලිබොධට්ඨිති ව සමුදයට්ඨිති ව හෙතුට්ඨිති ව පච්චයට්ඨිති ව ඉමෙහි නවහාකාරෙහි අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා පච්චයසමුප්පත්තා” තිආදි (පටි. ම. 1.45).

තත්ථ නවහාකාරෙහිති නවහි පච්චයභාවුපගමනාකාරෙහි. උප්පජ්ජති එතස්මා එලන්ති උප්පාදො, එලුප්පත්ති යා කාරණභාවො. සති ව අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති, නාසති, තස්මා අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං උප්පාදො හුත්වා පච්චයො හොති. තථා අවිජ්ජාය සති සඬ්ඛාරා පචත්තන්ති, නීයන්ති ව. යථා ව භවාදීසු බිපන්ති, එවං තෙසං අවිජ්ජා පච්චයො හොති. තථා ආයුහන්ති එලුප්පත්ති යා සට්ඨන්ති, සංයුජ්ජන්ති අත්තතො එලෙන. යස්මිං සත්තානෙ සයං උප්පන්තා, තං පලිබුන්ධන්ති. පච්චයන්තරසමවායෙ උදයන්ති උප්පජ්ජන්ති. හිනොති ව සඬ්ඛාරානං කාරණභාවං ගච්ඡති. පටිච්ච අවිජ්ජං සඬ්ඛාරා අයන්ති පචත්තන්තිති එවං අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං කාරණභාවුපගමනවිසෙසා උප්පාදාදයො වෙදිතබ්බො. තත්ථ තථා සඬ්ඛාරාදීනං විඤ්ඤාණාදීසු උප්පාදට්ඨිතිආදීසුපි. තිට්ඨති එතෙනාති ධීති, කාරණං. උප්පාදො එව ධීති උප්පාදට්ඨිති. එසෙව නයො සෙසෙසුපි. “පච්චයො හොති” ති ඉදං ඉධ ලොකනාට්ඨන තදා පච්චයපරිග්ගහස්ස ආරද්ධභාවදස්සනං. සො ව ආරම්භො ඤායාරුළ්භො “යථා ව පුරිමෙහි මහාබොධිසත්තෙහි බොධිමූලෙ පචත්තිතො, තට්ඨ ව පචත්තිතො” ති. අවිජ්ජයවෙගාහිහතා දසසහස්සිලොකධාතු සඬ්ඤ්ඤාසම්පකම්පිති දස්සෙන්නො “දිට්ඨමත්තෙවා” තිආදිමාහ.

එතස්ස ධම්මස්සාති එතස්ස පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස. සො පන යස්මා අත්ථතො හෙතුපභවානං හෙතු. තෙනාහ “එතස්ස පච්චයධම්මස්සා” ති,

ජාතිආදීනං ජරාමරණාදිපච්චයතායාති අත්ථො. නාමරූපපරිච්ඡේදො, තස්ස ච
 පච්චයපරිග්ගහො න පටිමානිනිවෙසමත්තෙන හොති, අථ ඛො තත්ථ අපරාපරං
 ඤාණුප්පත්තිසඤ්ඤිතෙන අනු අනු චූප්ඤ්ඤිතෙන, තද්වහයාභාවං පන දස්සෙත්තො
 “ඤාතපරිඤ්ඤාවසෙන අනනුචූප්ඤ්ඤිතා”ති ආහ. නිව්චසඤ්ඤාදීනං පජ්ඣනවසෙන
 වත්තමානා විපස්සනා ධම්මෙ ව පටිවිජ්ඣන්ති එව නාම හොති
 පටිපක්ඛවික්ඛම්භනෙන තික්ඛවිසද්ධතාපත්තිනො, තදධිට්ඨානභූතා ව
 තීරණපරිඤ්ඤා, අරියමග්ගො ව පරිඤ්ඤාපහානාභිසමයවසෙන පවත්තියා
 තීරණපහානපරිඤ්ඤාසංඛගහො වාති තද්වහයපටිවේධාභාවං දස්සෙත්තො
 “තීරණ...පෙ.... අප්පටිවිජ්ඣන්ති”ති ආහ. තත්තං චූච්චති වත්ථවිනනත්ථං.
 තත්තවායෙහි දණ්ඩකෙ ආසඤ්ජිත්වා පසාරිතසුත්තපටිට්ඨි තනීයතීති කත්වා. තං පන
 සුත්තසන්තානාකුලතාය නිදස්සනභාවෙන ආකුලමේව ගතිතත්ති ආහ “තත්තං විය
 ආකුලකජාතා”ති. සංඛ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “යථා
 නාමා”තිආදි චුත්තං. සමානෙකුත්ති පුබ්බෙන පරං සමං කත්වා ආනෙතුං, අවිසමං
 උජුං කාතුත්ති අත්ථො. තත්තමේව වා ආකුලං තත්තාකුලං, තත්තාකුලං විය ජාතා
 භූතාති තත්තාකුලජාතා. මජ්ඣිමං පටිපදං අනුපගන්ත්වා අන්තද්වයපතනෙන
 පච්චයාකාරෙ ඛලිතා ආකුලා ඛ්‍යාකුලා හොන්ති. තෙනෙව අන්තද්වයපතනෙන
 තංතංදිට්ඨිගාහවසෙන පරිබ්භමන්තා උජුකං ධම්මට්ඨිති කථං පටිපජ්ජිතුං න
 ජානන්ති. තෙනාහ “න සක්කොන්ති තං පච්චයාකාරං උජුං කාතු”න්ති. ද්වේ
 ඛොධිසත්තෙති පච්චෙකඛොධිසත්තමහාඛොධිසත්තෙ. අත්තනො ධම්මතායාති
 අත්තනො සභාවෙන, පරොපදෙසෙන විනාති අත්ථො. තත්ථ තත්ථ ගුළකජාතන්ති
 තස්මිං තස්මිං යානෙ ජාතගුළකමිපි ගණ්ඨිති සුත්තගණ්ඨි. තතො එව ගණ්ඨිඛද්ධං
 ඛද්ධගණ්ඨිකං. පච්චයෙසු පක්ඛලිත්වාති අනිව්චදුක්ඛානත්තාදිසභාවෙසු
 පච්චයධම්මෙසු නිව්චාදිග්ගාහවසෙන පක්ඛලිත්වා. පච්චයෙ උජුං කාතුං
 අසක්කොන්තාති තස්සෙව නිව්චාදිග්ගාහස්ස අවිස්සජ්ජනතො පච්චයධම්මනිමිත්තං
 අත්තනො දස්සනං උජුං කාතුං අසක්කොන්තා ඉදංසච්චාහිනිවෙසකායගන්ථවසෙන
 ගණ්ඨිකජාතා හොන්තිති ආහ “ද්වාසට්ඨි...පෙ.... ගණ්ඨිඛද්ධා”ති. යෙ හි කෙචි
 සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා සස්සතදිට්ඨිආදිදිට්ඨියො නිස්සිතා අල්ලිතා.

විනනතො “කුලා”ති ඉත්ථිලිඬගවසෙන ලද්ධනාමස්ස තත්තවායස්ස ගණ්ඨිකං
 නාම ආකුලභාවෙන අග්ගතො වා මූලතො වා දුච්ඤ්ඤෙය්‍යායෙව
 ඛලිතතත්තසුත්තන්ති ආහ “කුලාගණ්ඨිකං චූච්චති පෙසකාරකඤ්ජියසුත්ත”න්ති.
 සකුණිකාති කුලාවකසකුණිකා. සා හි රුක්ඛසාඛාසු ඔලම්බනකුලාවකා හොති.
 තඤ්චි සා කුලාවකං තතො තතො තිණහීරාදිකෙ ආනෙත්වා තථා විනන්ධති, යථා
 තෙසං පෙසකාරකඤ්ජියසුත්තං විය අග්ගෙන වා අග්ගං මූලෙන වා මූලං සමානෙතුං
 විවේචෙතුං වා න සක්කා. තෙනාහ “යථා හී”තිආදි. තද්වහයමිපිති
 “කුලාගණ්ඨික”න්ති චුත්තං කඤ්ජියසුත්තං, කුලාවකඤ්ච. පූර්මනෙයෙනෙවාති
 “එවමේව සත්තා”තිආදිනා පුබ්බෙ චුත්තනෙයෙනෙව.

කාමං මුඤ්ජපබ්බජනිණාති යථාජාතානිපි දීඝභාවෙන පතිත්වා අරඤ්ඤට්ඨානෙන
 අඤ්ඤමඤ්ඤං විනන්ධිත්වා ආකුලඛ්‍යාකුලානි හුත්වා තිට්ඨන්ති, තාති පන න තථා

දුබ්බිවෙව්‍යානි, යථා රජ්ජුහුතානීති දස්සෙතුං “යථා තානී”තිආදි වුත්තං.
සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

අපායානි අවධිසීතා, සුඛෙන, සුඛහෙතුනා වා විරහිතානි අත්ථො. දුක්ඛස්ස ගතිභාවතොති ආපායිකස්ස දුක්ඛස්ස පවත්තිට්ඨානභාවතො. සුඛසමුප්පයනොති අබ්භුදයතො. විනිපතිතත්තානි විරූපං නිපතිතත්තා යථා තෙනත්තභාවෙන සුඛසමුප්පයො න භොති, එවං නිපතිතත්තා. ඉතරොති සංසාරො. නනු “අපාය”න්තිආදිනා වුත්තොපි සංසාරො එවානි? සච්චමෙතං, නිරයාදීනං පන අධිමත්තදුක්ඛභාවදස්සනත්ථං අපායාදිග්ගහණං. ගොඛලීඛද්දඤායෙනායමත්ථො වෙදිතබ්බො. බන්ධානඤ්ච පටිපාටීනි පඤ්චන්තං බන්ධානං හෙතුඵලභාවෙන අපරාපරං පවත්ති. අබ්බොවජ්ජන්තං වත්තමානානි අවිච්ඡේදෙන පවත්තමානා. තං සබ්බමජීති තං “අපාය”න්තිආදිනා වුත්තං සබ්බං අපායදුක්ඛඤ්චෙව වට්ටදුක්ඛඤ්ච. “මහාසමුද්දෙ වාතුක්ඛිත්තනාවා වියා”ති ඉදං පරිබ්භමට්ඨානස්ස මහත්තදස්සනත්ථඤ්චෙව පරිබ්භමනස්ස අනවට්ඨිතතාදස්සනත්ථඤ්ච “උපමාය. යන්තෙසු යුත්තගොණො වියා”ති ඉදං පන අවසභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව දුප්පමොක්ඛභාවදස්සනත්ථඤ්චානි වෙදිතබ්බං.

පටිච්චසමුප්පාදවණ්ණනා

ඉමීනා තාවානි එත්ථ තාව-සද්දො කමත්ථො, තෙන “තන්තාකුලකජාතා”ති පදස්ස අනුසන්ධි පරතො ආවිහවිස්සතීති දීපෙති. අත්ථී ඉදප්පච්චයානි එත්ථ අයං පච්චයොති ඉදප්පච්චයො, තස්මා ඉදප්පච්චයා, ඉමස්මා පච්චයානි අත්ථො. ඉදං වුත්තං භොති – “ඉමස්මා නාම පච්චයා ජරාමරණං”න්ති එවං වත්තබ්බො අත්ථී නු බො ජරාමරණස්ස පච්චයොති. තෙනාහ “අත්ථී නු බො...පෙ.... හවෙය්‍යා”ති. එත්ථ හි “කිං පච්චයා ජරාමරණං? ජාතිපච්චයා ජරාමරණං”න්ති උපරි ජාතිසද්දපච්චයසද්දසමානාධිකරණෙන කිං-සද්දෙන ඉදං-සද්දස්ස සමානාධිකරණතාදස්සනතො කම්මධාරයසමාසතා ඉදප්පච්චයසද්දස්ස යුජ්ජති. න භෙත්ථ “ඉමස්ස පච්චයා ඉදප්පච්චයා”ති ජරාමරණස්ස, අඤ්ඤස්ස වා පච්චයතො ජරාමරණසම්භවපුච්ඡා සම්භවති විඤ්ඤාතභාවතො, අසම්භවතො ව, ජරාමරණස්ස පන පච්චයපුච්ඡා සම්භවති. පච්චයසද්දසමානාධිකරණතායඤ්ච ඉදං-සද්දස්ස “ඉමස්මා පච්චයා”ති පච්චයපුච්ඡා යුජ්ජති.

සා පන සමානාධිකරණතා යදිපි අඤ්ඤපදත්ථසමාසෙපි ලබ්භති, අඤ්ඤපදත්ථවචනිච්ඡාභාවතො පනෙත්ථ කම්මධාරයසමාසො වෙදිතබ්බො. සාම්ච්චනසමාසපක්ඛෙ පන තත්ථෙව සමානාධිකරණතාසම්භවොති. නනු ව “ඉදප්පච්චයනා පටිච්චසමුප්පාදො”ති එත්ථ ඉදප්පච්චය-සද්දො සාම්ච්චනසමාසො ඉච්ඡිතොති? සච්චං ඉච්ඡිතො උජුකමෙව තත්ථ පටිච්චසමුප්පාදවචනිච්ඡානි කත්වා, ඉධ පන කෙවලං ජරාමරණස්ස පච්චයපරිපුච්ඡා අධිස්සෙතා, තස්මා යථා තත්ථ ඉදං-සද්දස්ස පටිච්චසමුප්පාදවිසෙසනතා, ඉධ ව “පුච්ඡිතබ්බපච්චයත්ථතා සම්භවති, තථා තත්ථ, ඉධ ව සමාසකප්පනා වෙදිතබ්බො. කස්මා පන තත්ථ

කම්මධාරයසමාසො න ඉච්ඡිතොති? හෙතුප්පහවානං හෙතු පටිච්චසමුප්පාදොති ඉමස්ස අත්ථස්ස කම්මධාරයසමාසෙ අසම්භවතොති ඉමස්ස, අත්තනො පච්චයානුරූපස්ස අනුරූපො පච්චයො ඉදප්පච්චයොති එතස්ස ව අත්ථස්ස ඉච්ඡිතත්තා. යො පනෙත්ථ ඉදං-සද්දෙන ගහිතො අත්ථො, සො “අත්ථි ඉදප්පච්චයා ජරාමරණ”න්ති ජරාමරණග්ගහණෙනෙව ගහිතොති ඉදං-සද්දො පටිච්චසමුප්පාදතො පරිච්චජනතො අඤ්ඤස්ස අසම්භවතො පච්චයෙ අවනිට්ඨති, තෙනෙත්ථ කම්මධාරයසමාසො. තත්ථ පන ඉදං-සද්දස්ස තතො පරිච්චජනකාරණං නත්ථිති සාමිවචනසමාසො එව ඉච්ඡිතො. අට්ඨකථායංපන යස්මා ජරාමරණාදීනං පච්චයපුච්ඡාමුඛෙනායං පටිච්චසමුප්පාදදෙසනා ආරද්ධා, පටිච්චසමුප්පාදො ව නාම අත්ථතො හෙතුප්පහවානං හෙතූති වුත්තො වායමත්ථො, තස්මා “ඉමස්ස ජරාමරණස්ස පච්චයො”ති එවමත්ථවණ්ණනා කතා.

පණ්ඩිතෙතාති එකංසඛ්‍යාකරණියාදිපඤ්ඤාචියෙසජානනසමත්ථාය පඤ්ඤාය සමත්තාගතෙන. තමෙව හිස්ස පණ්ඩිච්චං දස්සෙතුං “යථා”තිආදි වුත්තං. යාදිසස්ස ජීවස්ස දිට්ඨිගතිකො සරීරතො අනඤ්ඤත්තං පුච්ඡති “තං ජීවං තං සරීරං”න්ති, සො එවං පරමත්ථතො නුපලබ්භති, කථං තස්ස වඤ්ඤාතනයස්ස විය දීඝරස්සතා සරීරතො අඤ්ඤතා වා අනඤ්ඤතා වා ඛ්‍යාකාතබ්බා සියා, තස්මාස්ස පඤ්ඤස්ස ධ්වනියතා වෙදිතබ්බා. තුණ්හිභාවො නාමෙස පුච්ඡතො අනාදරො විහෙසා විය හොතිති “අඛ්‍යාකතමෙත”න්ති පකාරන්තරමාහ. එවං අඛ්‍යාකරණකාරණං ඤාතුකාමස්ස කට්ඨකබ්බං හොති, කට්ඨකෙ ව ජානන්තස්ස පමාදොපි එවං සියා, කථනවිධි පන “යාදිසස්ස”තිආදිනා දස්සිතො එව. එවං අප්පට්පජ්ජිත්වාති එවං ධ්වනියපඤ්ඤෙ විය තුණ්හිභාවාදිං අනාපජ්ජිත්වා එව. “අප්පට්පජ්ජිත්වා”ති වචනං නිදස්සනමත්තමෙතං. “කිං සබ්බං අනිච්ච”න්ති වුත්තෙ “කිං සබ්බතං සන්ධාය පුච්ඡසි, උදාහු අසබ්බත”න්ති පටිපුච්ඡිත්වා ඛ්‍යාකාතබ්බං හොති “කිං ඛන්ධපඤ්ඤකං පරිඤ්ඤෙය්‍ය”න්ති පුට්ඨෙ “අත්ථි තත්ථ පරිඤ්ඤෙය්‍යං, අත්ථි න පරිඤ්ඤෙය්‍ය”න්ති විහජ්ජ ඛ්‍යාකාතබ්බං හොති, එවං අප්පට්පජ්ජිත්වාති ව අයමෙත්ථ අත්ථො ඉච්ඡිතොති. පුබ්බෙ යස්ස පච්චයස්ස අත්ථිතාමත්තං වොදිතන්ති අත්ථිතාමත්තං විස්සජ්ජිතං. පුච්ඡාසභාගෙන හි විස්සජ්ජනන්ති. ඉදානි තස්සෙව සරූපපුච්ඡා කරියතිති “පුන කි”න්ති වුත්තං. ඉධාපි “යථා”තිආදි සබ්බං ආනෙත්වා වත්තබ්බං.

“එස නයො සබ්බපදෙසු”ති අතිදෙසවසෙන උස්සුක්කං කත්වා “නාමරූපපච්චයා”තිආදිනා තත්ථ අපවාදො ආරද්ධො. යස්මා දස්සෙතුකාමො, තස්මා ඉදං වුත්තන්ති යොජනා. ඡන්තං විපාකසම්ඵස්සානංයෙව ගහණං හොති විඤ්ඤාණාදි වෙදනාපරියොසානා විපාකවිධිති කත්වා අනෙකෙසු සුත්තපදෙසු, (ම. නි. 3.126; උදා. 1) අභිධම්මෙ (විභ. 225) ව යෙභුයොන තෙසංයෙව ගහණස්ස නිරුළ්භත්තා. ඉධානි ඉමස්මිං සුත්තෙ. ව-සද්දො ඛ්‍යාතිරෙකත්ථො, තෙනෙත්ථ “ගහිතම්පි”තිආදිනා වුච්චමානංයෙව විසෙසං ජොතෙති. පච්චයභාවො නාම පච්චයුප්පන්නාපෙක්ඛො තෙන විනා තස්ස අසම්භවතො. තස්මා සලායතනප්පච්චයාති “සලායතනපච්චයා එස්සො”ති ඉමිනා පදෙනාති යොජනා.

අවයවෙන වා සමුදායොපලක්ඛණමෙනං “සළායතනපච්චයා”ති, තස්මා “සළායතනපච්චයා එස්සො”ති ඉමිනා පදෙනාති වුත්තං හොති. ගනිතමිපිති ඡබ්බිධං විපාකඵස්සමිපි. අග්ගනිතමිපිති අවිපාකඵස්සමිපි කුසලාකුසලකිරියාඵස්සමිපි. පච්චයුජ්ජන්තවිසෙසං දස්සෙතුකාමොති යොජනා. න චෙත්ථ පච්චයුජ්ජන්තො උපාදින්නො ඉච්ඡිතො, අථ ඛො පච්චයොපි උපාදින්නො ඉච්ඡිතොති අජ්ඣත්තිකායතනස්සෙව සළායතනග්ගහණෙන ගහණන්ති කත්වා වුත්තං “සළායතනතො...පෙ.... දස්සෙතුකාමො”ති. න හි ඵස්සස්ස චක්ඛාදිසළායතනමෙව පච්චයො, අථ ඛො “චක්ඛුඤ්ඤා පටිච්ච රූපෙ ව උජ්ජජ්ජති චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං, තිණ්ණං සඬගති එස්සො”තිආදි (ම. නි. 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.44, 45; 2.4.60; කථා. 465, 467) වචනතො රූපායතනාදිරූපඤ්ඤා චක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදිනාමඤ්ඤා පච්චයො, තස්මා ඉමං චක්ඛාදිසළායතනතො අතිරික්තං ආවජ්ජනාදි විස සාධාරණං අහුත්වා, තස්ස තස්ස ඵස්සස්ස සාධාරණතාය අඤ්ඤා විසෙසපච්චයං පි-සද්දෙන අවිසිට්ඨං සාධාරණපච්චයං පිදස්සෙතුකාමො භගවා, “නාමරූපපච්චයා එස්සො”ති ඉදං වුත්තන්ති යොජනා. අභිධම්මභාෂණීයෙපි ඉමමෙව පච්චයං සන්ධාය “නාමරූපපච්චයා එස්සො”ති වුත්තන්ති තදවිධකථායං (විහ. අට්ඨ. 243) “පච්චයවිසෙසදස්සනත්ථඤ්ඤා ච මහානිදානදෙසනාසඬගහත්ථඤ්ඤා”ති අත්ථවණ්ණනා කතා. පච්චයානන්ති ජාතිආදීනං පච්චයධම්මානං. නිදානං කථිතන්ති ජරාමරණාදිකස්ස නිදානත්තං කථිතං එකංසිකො පච්චයභාවො කථිතො. තඤ්ඤි තෙසං පච්චයභාවෙ අබ්‍යභිචාරිති දස්සෙතුං “ඉති ඛො පනෙත”න්තිආදිනා උපරි දෙසනා පවත්තා. නිජ්ජටෙති නිජ්ජාලකෙ. නිග්ගුම්ඛෙති නික්ඛෙපෙ. පද්ද්වයෙනාපි ආකුලාභාවමෙව දස්සෙති, තස්මා අනාකුලං අබ්‍යාකුලං මහන්තං පච්චයනිදානමෙත්ථ කථිතන්ති මහානිදානං සුත්තං අඤ්ඤාභාවස්ස අභාවතො.

98. තෙසං තෙසං පච්චයානන්ති තෙසං තෙසං ජාතිආදීනං පච්චයානං. යස්මා පච්චයභාවො නාම තෙහි තෙහි පච්චයෙහි අනුනාධිකෙහෙව තස්ස තස්ස ඵලස්ස සම්භවතො තථො තච්ඡො, තජ්ජකාරො වා සාමග්ගිඋපගතෙසු පච්චයෙසු මුහුත්තමිපි තථො නිබ්බත්තනධම්මානං අසම්භවාභාවතො. අවිතථො අවිසංවාදනකො විසංවාදනාකාරවිරහිතො අඤ්ඤාධම්මපච්චයෙහි අඤ්ඤාධම්මානුජ්ජන්තිතො. “අනඤ්ඤා”ති වුච්චති අඤ්ඤාභාවස්ස අභාවතො. තස්මා “තථං අවිතථං අනඤ්ඤාතං පච්චයභාවං දස්සෙතු”න්ති වුත්තං. පරියායති අත්තතො ඵලං පරිග්ගහෙත්වා චත්තතිති පරියායො, හෙතුති ආහ “පරියායෙනාති කාරණෙන”ති. සබ්බෙන සබ්බන්ති දෙවත්තාදිනා සබ්බභාවෙන සබ්බා ජාති. සබ්බථා සබ්බන්ති තත්ථාපි වාතුමහාරාජිකාදිසබ්බාකාරෙන සබ්බා, නිපාතද්වයමෙතං, නිපාතඤ්ඤා අබ්‍යායං, තඤ්ඤා සබ්බලිඬගවිහත්තිවචනෙසු එකාකාරමෙව හොතීති පාළියං “සබ්බෙන සබ්බං සබ්බථා සබ්බ”න්ති වුත්තං. අත්ථවචනෙ පන තස්ස තස්ස ජාතිසද්දාපෙක්ඛාය ඉත්ථිඅත්ථවුත්තිතං දස්සෙතුං “සබ්බාකාරෙන සබ්බා”තිආදි වුත්තං. ඉමිනාව නයෙනාති ඉමිනා ජාතිවාරෙ

වුත්තෙනෙව නයෙන. දෙවාදීසුති ආදි-සද්දෙන ගන්ධබ්බයක්බාදිකෙ පාළියං (දී. නි. 2.98) ආගතෙ, තදන්තරහෙදෙ ව සඬගණ්හාති.

ඉධ නික්ඛිත්තඅත්ථවිහජනත්ථෙති ඉමස්මිං “කස්සචි කිම්හිචී” ති අනියමතො උද්දෙසවසෙන වුත්තත්ථස්ස නිද්දිසනත්ථෙ ජොතෙතබ්බෙ නිපාතො, තදත්ථජොතනං නිපාතපදන්ති අත්ථො. තස්සාති තස්ස පදස්ස. තෙති ධම්මදෙසනාය සම්පදානභූතං ථෙරං වදති. සෙය්‍යථීදන්ති වා තෙ කතමෙති චෙති අත්ථො. යෙ හි “කස්සචී” ති, “කිම්හිචී” ති ව අනියමතො වුත්තො අත්ථො, තෙ කතමෙති. කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා හෙසා. දෙවභාවායාති දෙවභාවත්ථං. බන්ධජාතීති බන්ධපාතුභාවො, යථා බන්ධෙසු උප්පන්නෙසු “දෙවා” ති සමඤ්ඤා හොති, තථා තෙසං උප්පාදොති අත්ථො. තෙනාහ “යායා” ති ආහ. සබ්බපදෙසුති “ගන්ධබ්බානං ගන්ධබ්බත්ථායා” තිආදීසු සබ්බෙසු ජාතිනිද්දෙසපදෙසු, භවාදිපදෙසු ව. යෙන හි නයෙන සථෙ හි ජාතීති අයමත්ථයොජනා කතා, ජාතිනිද්දෙසපදෙසොව “භවො” තිආදිනා භවාදිපදෙසුපි සො කාතබ්බොති. දෙවාති උප්පත්තිදෙවා වාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය යාව භවග්ගා දිබ්බන්ති කාමගුණාදීහි කීළන්ති ලළන්ති විහරන්ති ජොතන්තීති කත්වා. ගන්ධං අබ්බන්ති පරිභුඤ්ජන්තීති ගන්ධබ්බා, ධතරට්ඨස්ස මහාරාජස්ස පරිවාරභූතා. යජන්ති චෙස්සවණසක්කාදිකෙ පූජෙන්නීති යක්ඛා, තෙන තෙන වා පණ්ඩිකම්මාදිනා යජිතබ්බා පූජෙතබ්බාති යක්ඛා, චෙස්සවණස්ස මහාරාජස්ස පරිවාරභූතා. අට්ඨකථායං පන “අමනුස්සා” ති අවිසෙසෙන වුත්තං. භූතාති කුම්භණ්ඩා, විරුළුභකස්ස මහාරාජස්ස පරිවාරභූතා. අට්ඨකථායං පන “යෙ කෙචි නිබ්බත්තස්සත්තා” ති අවිසෙසෙන වුත්තං. අට්ඨිපක්ඛා භමරතුප්පළාදයො. වම්මපක්ඛා ජතුසිඬගාලාදයො. ලොමපක්ඛා හංසමොරාදයො. සරීසපා අභිච්චිජිකසතපදිආදයො.

“තෙසං තෙස” ති ඉදං න යෙවාපනකනිද්දෙසො විය අවුත්තසඬගහත්ථං වචනං, අථ බො අයෙවාපනකනිද්දෙසො විය වුත්තසඬගහත්ථන්ති. ආදි-සද්දෙනෙව ච ආමෙඬිතත්ථො සඬගස්හතීති ආහ “තෙසං තෙසං දෙවගන්ධබ්බාදීන” ති. තදත්තායාති තංභාවාය, යථාරූපෙසු බන්ධෙසු පවත්තමානෙසු “දෙවා ගන්ධබ්බා” ති ලොකසමඤ්ඤා හොති, තථාරූපතායාති අත්ථො. තෙනාහ “දෙවගන්ධබ්බාදිභාවායා” ති. “නිරොධො, විගමො” ති ව පටිලද්ධත්තාලාභස්ස භාවො වුව්චති, ඉධ පන අවිචන්තාභාවො අධිප්පෙතො “සබ්බෙසො ජාතියා අසනී” ති අවත්වා “ජාතිනිරොධා” ති වුත්තත්තාති ආහ “අභාවාති අත්ථො” ති.

ඵලත්ථාය හිනොතීති යථා ඵලං තතො නිබ්බත්තති, ඵචං හිනොති පවත්තති, තස්ස හෙතුභාවං උපගච්ඡතීති අත්ථො. ඉදං ගණ්හථ නන්ති “ඉදං මෙ ඵලං, ගණ්හථ න” ති ඵචං අප්පෙති විය නියාතෙති විය. “ඵස නයො” ති අවිසෙසං අතිදිසිත්වා විසෙසමත්තස්ස අත්ථං දස්සෙතුං “අපිවා” තිආදි වුත්තං. නනු වායං ජාති පරිනිප්ඵන්තා, සඬ්ඛතභාවා ව න හොති විකාරභාවතො, තථා ජරාමරණං, තස්ස කථං සා හෙතු හොතීති වොදනං සන්ධායාහ “ජරාමරණස්ස හී” තිආදි. තබ්භාවෙ භාවො, තදභාවෙ ව අභාවො ජරාමරණස්ස ජාතියා උපනිස්සයනා.

99. ඔකාසපරිග්ගහොති පවත්තිට්ඨානපරිග්ගහො. උපපත්තිහවෙ යුජ්ජති උපපත්තික්ඛන්ධානං යථාචුත්තට්ඨානතො අඤ්ඤත්ථ අනුප්පජ්ජනතො. ඉධ පනාති ඉමස්මිං සුත්තෙ “කාමහවො” තිආදිනා ආගතෙ ඉමස්මිං යානෙ. කම්මහවෙ යුජ්ජති කාමහවාදිජොතනා විසෙසනො තස්ස ජාතියා පච්චයභාවතොති. තෙනාහ “සො හි ජාතියා උපනිස්සයකොටියාව පච්චයො” ති. නනු ව උපපත්තිහවොපි ජාතියා උපනිස්සයවසෙන පච්චයො හොතීති? සච්චං හොති, සො පන න තථා පධානභූතො, කම්මහවො පන පධානභූතො පච්චයො ජනකභාවතොති. “සො හි ජාතියා” තිආදි චුත්තං කාමහවුපගං කම්මං කාමහවො. එස නයො රූපාරූපහවෙසුපි. ඔකාසපරිග්ගහොව කතො “කම්මහිවි” ති ඉමිනා සත්තපරිග්ගහස්ස කතත්තා.

100. තිණ්ණමපි කම්මහවානන්ති කාමකම්මහවාදීනං තිණ්ණමපි කම්මහවානං. තිණ්ණඤ්ඤ උපපත්තිහවානන්ති කාමුපපත්තිහවාදීනං තිණ්ණඤ්ඤ උපපත්තිහවානං. තථා සෙසානිපීති දිට්ඨපාදානාදිති සෙසුපාදානානිපි තිණ්ණමපි කම්මහවානං, තිණ්ණඤ්ඤ උපපත්තිහවානං පච්චයොති අත්ථො. ඉතීති එවං චුත්තනායෙන. ද්වාදස කම්මහවා ද්වාදස උපපත්තිහවාති චතුර්විසතිහවා වෙදිතඛ්ඛා. යස්මා කම්මහවස්ස පච්චයභාවමුඛෙනෙව උපාදානං උපපත්තිහවස්ස පච්චයො නාම හොති, න අඤ්ඤථා, තස්මා උපාදානං කම්මහවස්ස උජුකමෙව පච්චයභාවොති ආහ “නිජ්පරියායෙනත්ථ ද්වාදස කම්මහවා ලඛිතන්ති” ති. තෙසන්ති කම්මහවානං. සහජාතකොටියාති අකුසලස්ස කම්මහවස්ස සහජාතං උපාදානං සහජාතකොටියා, ඉතරං අනන්තරූපනිස්සයාදිවසෙන උපනිස්සයකොටියා, කුසලස්ස කම්මහවස්ස පන උපනිස්සයකොටියාව පච්චයො. එත්ථ ව යථා අඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයානං සහජාතපච්චයෙන එකසඬිගහතං දස්සෙතුං “සහජාතකොටියා” ති චුත්තං, එවං ආරම්මණුපනිස්සයඅනන්තරූපනිස්සයපකතූපනිස්සයානං එකජ්ඣං ගහණවසෙන “උපනිස්සයකොටියා” ති චුත්තන්ති දට්ඨඛ්ඛං.

101. උපාදානස්සාති එත්ථ කාමුපාදානස්ස තණ්හා උපනිස්සයකොටියාව පච්චයො, සෙසුපාදානානං සහජාතකොටියාපි උපනිස්සයකොටියාපි විඤ්ඤාණාදි ව වෙදනාපරියොසානා විපාකවිධිති කත්වා.

102. යදිදං වෙදනාති එත්ථ විපාකවෙදනාති තමෙව තාව උපනිස්සයකොටියා පච්චයො ඉතරකොටියා අසම්භවතො. අඤ්ඤාති කුසලාකුසලකිරියවෙදනා. අඤ්ඤථාපීති සහජාතකොටියාපි.

103. එත්තාවතාති ජරාමරණාදීනං පච්චයපරම්පරාදස්සනවසෙන පවත්තාය එත්තකාය දෙසනාය. පුරිමතණ්හන්ති පුරිමහවසිද්ධං තණ්හං. “එස පච්චයො තණ්හාය, යදිදං වෙදනා” ති වත්වා තදනන්තරං “එස්සපච්චයා වෙදනාති ඉති ඛො පනෙතං චුත්ත” තිආදිනා වෙදනාය පච්චයභූතස්ස එස්සස්ස උද්ධරණං අඤ්ඤෙසු සුත්තෙසු ආගතනායෙන පටිච්චසමුප්පාදස්ස දෙසනාමග්ගො, තං පන අනොතරිත්වා සමුදාවාරතණ්හාදස්සනමුඛෙනෙව තණ්හාමුලකධම්මෙ දෙසෙන්නො

ආවිණ්ණදෙසනාමග්ගතො ඔක්කමන්තො විය, තඤ්ච දෙසනං පස්සතො අප්පවත්තන්ති පසය්හ බලක්කාරොන දෙසෙන්නො විය ව හොතීති ආහ “ඉදානී” තිආදි. ද්වෙ තණ්හාති ඉධාධිප්පෙතතණ්හා එව ද්විධා හින්දන්තො ආහ. එසනතණ්හාති හොගානං පරියෙසනවසෙන පවත්තතණ්හා. එසිතතණ්හාති පරිසිට්ඨෙසු හොගෙසු උප්පජ්ජමානතණ්හා. සමුදාවාරතණ්හායාති පරියුට්ඨානවසෙන පවත්තතණ්හාය. දුට්ඨාපෙසා වෙදනං පටිච්ච තණ්හා නාම වෙදනාපට්ඨයා ව අප්පට්ඨෙද්ධානං හොගානං පටිලාභාය පරියෙසනා, ලද්ධෙසු ව තෙසුපාතඛ්‍යතාපත්තිආදි හොතීති.

පරිතස්සනවසෙන පරියෙසති එතායාති පරියෙසනා. ආසයතො, පයොගතො ව පරියෙසනා තථාපවත්තො චිත්තුප්පාදො. තෙනාහ “තණ්හාය සති හොතී” ති. රූපාදිආරම්මණපටිලාභොති සවත්ථුකානං රූපාදිආරම්මණානං ගවෙසනවසෙන, පවත්තියං පන අපරිසිට්ඨංයෙව ලබ්භති, තම්පි අත්ථතො පරියෙසනාය ලද්ධමෙව නාම තථාරූපස්ස කම්මස්ස පුබ්බෙකතත්තා එව ලබ්භනතො. තෙනාහ “සො හි පරියෙසනාය සති හොතී” ති. සුබ්චිතිච්ඡයන්ති සුබං විසෙසතො නිච්ඡිනොතීති සුබ්චිතිච්ඡයො, සුබං සභාවතො, සමුදයතො, අත්ථභිගමනතො, නිස්සරණතො ව යාථාවතො ජානිත්වා පවත්තඤ්ඤාණං, තං සුබ්චිතිච්ඡයං. ඡඤ්ඤාති ජානෙය්‍ය. “සුභසුබ”න්තිආදිකං ආරම්මණෙ අභුතාකාරං විවිධං නින්තභාවෙන නිච්ඡිනොති ආරොපෙතීති විනිච්ඡයො. අස්සාදානුපස්සනතණ්හාදිට්ඨියාපි එවමෙව විනිච්ඡයභාවො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පන සුත්තෙ විතක්කොයෙව ආගතොති යොජනා. ඉමස්මිං පන සුත්තෙති සක්කපඤ්ඤසුත්තෙ. (දී. නි. 2.358) තත්ථ හි “ඡන්දො බො, දෙවානං ඉන්ද, විතක්කනිදානො” ති ආගතං. ඉධාති ඉමස්මිං මහානිදානසුත්තෙ. “විතක්කෙනෙව විනිච්ඡිනාතී” ති එතෙන “විනිච්ඡියති එතෙනාති විනිච්ඡයො” ති විනිච්ඡය-සද්දස්ස කරණසාධනමාහ. “එත්තක”න්තිආදි විනිච්ඡයනාකාරදස්සනං.

ඡන්දනට්ඨෙත ඡන්දො, එවං රඤ්ජනට්ඨෙත රාගො, ස්වායං අනාසෙවනතාය මන්දො හුත්වා පවත්තො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ “දුබ්බලොභස්සාධිවචන”න්ති. අප්ප්කොසානන්ති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනිවිසනං. “මය්හං ඉද”න්ති හි තණ්හාගාහො යෙභුයොන අත්තග්ගාහසන්තිස්සයොව හොති. තෙනාහ “අහං මම”න්ති, “බලවසන්තිට්ඨාන”න්ති ව තෙසං ගාහානං ථීරභාවජ්ජන්තිමාහ. තණ්හාදිට්ඨිවසෙන පරිග්ගහකරණන්ති “අහං මම”න්ති බලවසන්තිට්ඨානවසෙන අභිනිවිට්ඨස්ස අත්තත්තනියග්ගාහවත්ථුතො අඤ්ඤාසාධාරණං විය කත්වා පරිග්ගහෙත්වා යානං, තථාපවත්තො ලොභසහගතචිත්තුප්පාදො. අත්තනා පරිග්ගහිතස්ස වත්ථුතො යස්ස වසෙන පරෙහි සාධාරණභාවස්ස අසහමානො හොති පුග්ගලො, සො ධම්මො අසහනතා. එවං වචනත්ථං වදන්ති නිරුත්තින යෙන. සද්දලක්ඛණෙ පන යස්ස ධම්මස්ස වසෙන මච්ඡරියයොගතො පුග්ගලො මච්ඡරො, තස්ස භාවො, කම්මං වා මච්ඡරියං, මච්ඡෙරො ධම්මො. මච්ඡරියස්ස බලවභාවතො ආදරෙන රක්ඛණං ආරක්ඛොති ආහ “ද්වාර...පෙ.... සුට්ඨු රක්ඛණ”න්ති. අත්තතො එලං කරොතීති කරණං, යං කිඤ්චි කාරණං, අධිකං කරණන්ති

අධිකරණං, විසෙසකාරණං. විසෙසකාරණංඤ්ච භොගානං
 ආරක්ඛදණ්ඩාදානාදිඅනත්ථසම්භවස්සාති චුත්තං “ආරක්ඛාධිකරණ”න්තිආදි.
 පරනිසෙධනත්ථන්ති මාරණාදිනා පරෙසං විබාධනත්ථං. ආදියති එතෙනාති ආදානං,
 දණ්ඩස්ස ආදානං දණ්ඩාදානං, අභිභවිත්වා පරවිභෙදනවිත්තුප්පාදො. සත්ථාදානෙපි
 එසෙව නයො. හත්ථපරාමාසාදිවසෙන කායෙන කාතබ්බකලහො කායකලහො.
 මම්මසට්ටනාදිවසෙන වාචාය කාතබ්බකලහො වාචාකලහො. විරුජ්ඣනවසෙන
 විරුපං ගණ්භාති එතෙනාති විග්ගහො. විරුද්ධං වදති එතෙනාති විවාදො. තුවං
 තුවන්ති අගාරවච්චනසභවරණතො තුවං තුවං, සබ්බෙනෙ තථාපවත්තා
 දොසසභගතවිත්තුප්පාදා වෙදිතබ්බා. තෙනාහ භගවා “අනෙකෙ පාපකා අකුසලා
 ධම්මා සම්භවන්ති”ති (දී. නි. 2.104).

112. දෙසනං නිවත්තෙසීති “තණ්හං පටිච්ච පරියෙසනා”න්තිආදිනා
 අනුලොමනයෙන පවත්තිතං දෙසනං පටිලොමනයෙන පුන
 “ආරක්ඛාධිකරණ”න්ති ආරහන්තො නිවත්තෙසී. පඤ්චකාමගුණිකරාගවසෙනාති
 ආරම්මණභූතා පඤ්ච කාමගුණා එතස්ස අත්ථිති පඤ්චකාමගුණිකො, තත්ථ
 රඤ්ජනවසෙන අභිරමණවසෙන පවත්තරාගො, තස්ස වසෙන උප්පන්නා
 රඤ්ජනවසෙන තණ්හායනවසෙන පවත්තා රූපාදිතණ්භාව කාමෙසු තණ්හාති
 කාමතණ්භා. හවති අත්ථි සබ්බකාලං තිට්ඨතීති පවත්තා හවදිට්ඨි
 උත්තරපදලොපෙන භවො, තංසභගතා තණ්හා භවතණ්භා. විභවති විනස්සති
 උච්ඡිජ්ජතිති පවත්තා විභවදිට්ඨි විභවො උත්තරපදලොපෙන, තංසභගතා තණ්හා
 විභවතණ්භාති ආහ “සස්සතදිට්ඨි”න්තිආදි. ඉමෙ ද්වෙ ධම්මාති “එස පටිච්චයො
 උපාදානස්ස, යදිදං තණ්හා”ති (දී. නි. 2.101) එවං චුත්තා වට්ටමුලතණ්භා ව
 “තණ්හං පටිච්ච පරියෙසනා”ති (දී. නි. 2.103) එවං චුත්තා සමුදාචාරතණ්භා වාති
 ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා. වට්ටමුලසමුදාචාරවසෙනාති වට්ටමුලවසෙන වෙච
 සමුදාචාරවසෙන ව. ද්වීහි කොට්ඨාසෙහීති ද්වීහි භාගෙහි. ද්වීහි අවයවෙහි
 සමොසරන්ති නිබ්බත්තනවසෙන සමං වත්තන්ති ඉතොති සමොසරණං, පටිච්චයො,
 එකං සමොසරණං එතාසන්ති එකසමොසරණා. කෙන පන එකසමොසරණාති ආහ
 “වෙදනායා”ති. ද්වෙපි හි තණ්හා වෙදනාපට්ඨයා එවාති. තෙනාහ
 “වෙදනාපට්ඨයෙන එකපට්ඨයා”ති. තතො තතො ඔසරිත්වා ආගන්ත්වා
 සමවසනට්ඨානං ඔසරණ සමොසරණං. වෙදනාය සමං සහ එකස්මිං ආරම්මණෙ
 ඔසරණකපවත්තනකා වෙදනා සමොසරණාති ආහ “ඉදං සභජාතසමොසරණං
 නාමා”ති.

113. සබ්බෙනි උප්පත්තිද්වාරවසෙන හින්දිත්වා චුත්තා සවිපාකඵස්සා එව
 විඤ්ඤාණාදි වෙදනාපරියොසානා විපාකවිථිති කත්වා. පටිච්චසමුප්පාදකථා නාම
 වට්ටකථාති ආහ “යිපෙත්වා වත්තාරො ලොකුත්තරවිපාකඵස්සෙ”ති. බහුධාති
 බහුප්පකාරෙන. අයඤ්ඤි පඤ්චද්වාරෙ වක්ඛුපසාදාදිවත්ථුකානං පඤ්චන්තං
 වෙදනානං වක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො ඵස්සො
 සභජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආහාරසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන අට්ඨා
 පට්ඨයො භොති. සෙසානං පන එකෙකස්මිං ද්වාරෙ

සම්පට්ඨිනසන්තිරණතදාරම්මණවසෙන පවත්තානං කාමාවචරවිපාකවෙදනානං
 චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො ඵස්සො උපනිස්සයවසෙන එකධාව පච්චයො හොති.
 මනොද්චාරෙපි තදාරම්මණවසෙන පවත්තානං කාමාවචරවිපාකවෙදනානං
 සහජාතමනොසම්ඵස්සො තථෙව අට්ඨාධා පච්චයො හොති, තථා
 පටිසන්ධිභවභිග්චුතිවසෙන පවත්තානං තෙභූමකවිපාකවෙදනානං. යා පන තා
 මනොද්චාරෙ තදාරම්මණවසෙන පවත්තා කාමාවචරවෙදනා, තාසං
 මනොද්චාරාවජ්ජනසම්පයුත්තො මනොසම්ඵස්සො උපනිස්සයවසෙන එකධාව
 පච්චයො හොතීති එවං ඵස්සො ඛහුධා වෙදනාය පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බං.

114. වෙදනාදීනන්ති වෙදනාසඤ්ඤාසංඛාරවිඤ්ඤාණානං. අසදිසභාවානි
 අනුභවනසඤ්ජානනානිසංඛරණවිජානනභාවා. තෙ හි අඤ්ඤමඤ්ඤවිධුරෙන
 වෙදයිතාදිරූපෙන ආකිරියන්ති පඤ්ඤායන්ති ආකාරානි වුව්චන්ති. තෙයෙව්නානි
 වෙදනාදීනං තෙ එව වෙදයිතාදිආකාරා. සාධුකං දස්සියමානානි සක්කච්චං
 පච්චක්ඛතො විය පකාසියමානා. තං තං ලීනමත්ථං ගමෙන්ති “අරූපට්ඨො
 ආරම්මණානිමුඛනමනට්ඨො”ති එවමාදිකං තං තං ලීනං අපාකටමත්ථං ගමෙන්ති
 ඤාපෙන්ති ලීඨගානි. තස්ස තස්ස සඤ්ජානනභෙතුකොති තස්ස තස්ස
 අරූපට්ඨාදිකස්ස සල්ලක්ඛණස්ස කාරණත්තා. නිමියන්ති අනුමියන්ති එතෙහිති
 නිමිත්තානි. තථා තථා අරූපභාවාදිජ්ජකාරෙන, වෙදයිතාදිජ්ජකාරෙන ච
 උද්දිසිතබ්බතො කථෙතබ්බතො උද්දෙසා. තස්මාති “අසදිසභාවා”තිආදිනා
 චුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. යස්මා වෙදනාදීනං
 අඤ්ඤමඤ්ඤඅසදිසභාවා යථාචුත්තෙන්තත්ථෙන ආකාරාදයො, තස්මා අයං ඉදානි
 වුව්චමානො එත්ථ පාළිපදෙ අත්ථො.

නාමසමුහස්සානි ආරම්මණානිමුඛං නමනට්ඨෙන “නාම”න්ති
 ලද්ධසමඤ්ඤස්ස වෙදනාදිචතුක්ඛන්ධසංඛාරස්ස අරූපධම්මපුඤ්ජස්ස.
 පඤ්ඤත්තිති “නාමකායො අරූපකලාපො අරූපිනො ඛන්ධා”තිආදිකා පඤ්ඤාපනා
 හොති. චෙතනාපධානත්තා සංඛාරක්ඛන්ධධම්මානං “සංඛාරානං
 චෙතනාකාරො”තිආදි චුත්තං. තථා හි සුත්තන්තභාජනීයෙ සංඛාරක්ඛන්ධවිභජනෙ
 “යා චෙතනා සඤ්චෙතනා සඤ්චෙතයිතත්ත”න්ති (විභ. 249 අභිධම්මභාජනීයෙ)
 චෙතනාව නිද්දිට්ඨා. අසතීති අසන්තෙසු. වචනවිපල්ලාසෙන හි එවං චුත්තං.
 චත්තාරො ඛන්ධෙ චත්ථුං කත්වානි වෙදනා සඤ්ඤා විත්තං චෙතනාදයොති ඉමෙ
 චතුක්ඛන්ධසඤ්ඤිතෙ නිස්සයපච්චයභූතෙ ධම්මෙ චත්ථුං කත්වා. අයඤ්ච නයො
 පඤ්චද්චාරෙපි සම්භවතීති “මනොද්චාරො”ති විසෙසිතං.
 අධිවචනසම්ඵස්සවෙවචනොති අධිවචනමුඛෙන පඤ්ඤත්තිමුඛෙන ගහෙතබ්බත්තා
 “අධිවචනසම්ඵස්සො”ති ලද්ධනාමො. සොති මනොසම්ඵස්සො. පඤ්චවොකාරො
 ච හදයචත්ථුං නිස්සාය ලබ්භනතො රූපකායෙ පඤ්ඤායතෙව, අයං පන නයො ඉධ
 න ඉච්ඡිතො වෙදනාදිපටික්ඛෙපවසෙන අසම්භවපරියායස්ස ජොතිතත්තානි
 “පඤ්චපසාදෙ චත්ථුං කත්වා උජ්ජප්පෙය්‍යා”ති අත්ථො චුත්තො. න හි
 වෙදනාසන්තිස්සයෙන විනා පඤ්චපසාදෙ චත්ථුං කත්වා මනොසම්ඵස්සස්ස
 සම්භවො අත්ථි. උජ්ජපත්තිට්ඨානෙ අසති අනුජ්ජපත්තිට්ඨානතො එලස්ස උජ්ජපත්ති

නාම කදාවිපි නත්තීති ඉමමත්ථං යථාධිගතස්ස අත්ථස්ස නිදස්සනවසෙන දස්සෙන්නො “අම්බරුක්බෙ”තිආදිමාහ. රූපකායතොති කෙවලං රූපකායතො. තස්සාති මනොසම්ඵස්සස්ස.

විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විභූතතරා විසදිසුප්පත්ති, තස්මිං වා සති අත්තනො සන්නානෙ විජ්ජමානස්සෙව විසදිසුප්පත්තිහෙතුභාවො රූප්පනාකාරො. සො ඵච රූප්පනාකාරො චත්ථුසප්පට්ඨාදිකං තං තං ලීනමත්ථං ගමෙතීති ලිඛිතං. තස්ස තස්ස සඤ්ජානනහෙතුතො නිමිත්තං. තථා තථා උද්දිසිතබ්බතො උද්දෙසොති ඵචමෙත්ථ ආකාරාදයො අත්ථතො වෙදිතබ්බො. චත්ථාරම්මණානං අඤ්ඤමඤ්ඤපටිභනනං පටිසො, තතො පටිසතො ජාතො පටිසසම්ඵස්සො. තෙනාහ “සප්පට්ඨ”න්තිආදි. නාමකායතොති කෙවලං නාමකායතො. තස්සාති පටිසසම්ඵස්සස්ස. සෙසං පඨමපඤ්ඤෙ චූත්තනයමෙව.

උභයවසෙනාති නාමකායො රූපකායොති උභයසන්නිස්සයස්ස අධිවචනසම්ඵස්සො පටිසසම්ඵස්සොති උභයසම්ඵස්සස්ස වසෙන.

විසුං විසුං පච්චයං දස්සෙත්වාති බ්‍යතිරෙකමුඛෙන පච්චෙකං නාමකායරූපකායසඤ්ඤිතං පච්චයං දස්සෙත්වා. තෙසන්ති ඵස්සානං. අවිසෙසතොති විසෙසං අකත්වා සාමඤ්ඤතො. දස්සෙතුන්ති බ්‍යතිරෙකමුඛෙනෙව දස්සෙතුං. ඵසෙව හෙතුති ඵස ඡසුපි ද්වාරෙසු පවත්තො නාමරූපසඬ්ඛාතො හෙතු යථාරහං ද්වින්නම්පි ඵස්සානං. ඉදානි තං යථාරහං පවත්ති. විහජිත්වා දස්සෙතුං “චක්ඛුද්වාරාදීසු හී”තිආදි චූත්තං.

සම්පයුත්තකා බන්ධාති ඵස්සෙන සම්පයුත්තා වෙදනාදයො බන්ධා. ආවජ්ජනස්සාපි සම්පයුත්තක්බන්ධග්ගහණෙනෙවත්ථ ගහණං දට්ඨබ්බං තදවිනාභාවතො. පරතො මනොසම්ඵස්සෙපි ඵසෙව නයො. පඤ්චවිධොපිති චක්ඛුසම්ඵස්සාදිවසෙන පඤ්චවිධොපි. සො ඵස්සොති පටිසසම්ඵස්සො. බහුධාති බහුජ්ජකාරෙන. තථා හි විපාකනාමං විපාකස්ස අනෙකහෙදස්ස මනොසම්ඵස්සස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන සත්තධා පච්චයො හොති. යං පනෙත්ථ ආභාරකිච්චං, තං ආභාරපච්චයවසෙන. යං ඉන්ද්‍රියකිච්චං, තං ඉන්ද්‍රියපච්චයවසෙන පච්චයො හොති. අවිපාකං පන නාමං අවිපාකස්ස මනොසම්ඵස්සස්ස යපෙත්වා විපාකපච්චයං ඉතරෙසං වසෙන පච්චයො හොති. රූපං පන චක්ඛායතනාදිහෙදං චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකස්ස පඤ්චවිධස්ස ඵස්සස්ස නිස්සයපුරෙජාතඉන්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන ඡධා පච්චයො හොති. රූපායතනාදිහෙදං තස්ස පඤ්චවිධස්ස ආරම්මණපුරෙජාතඅත්ථිඅවිගතවසෙන චතුධා පච්චයො හොති. මනොසම්ඵස්සස්ස පන තානි රූපායතනාදීනි, ධම්මාරම්මණඤ්ච තථා ච ආරම්මණපච්චයමත්තෙනෙව පච්චයො හොති. චත්ථුරූපං පන මනොසම්ඵස්සස්ස නිස්සයපුරෙජාතවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන පඤ්චධා පච්චයො හොති. ඵචං නාමරූපං අස්ස ඵස්සස්ස බහුධා පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බං.

115. පයමුප්පත්තියං විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස විසෙසපච්චයොති ඉමමත්ථං
 බ්‍යාතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං පාළියං “මාතුකුච්ඡිමිහි න ඔක්කමිස්සථා” තිආදි
 වුත්තං. ගබ්භසෙය්‍යකපටිසන්ධි හි බාහිරතො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමන්තස්ස විය
 හොන්තිපි අත්ථතො යථාපච්චයං බන්ධනං තත්ථ පයමුප්පත්තියෙව. තෙනාහ
 “පටිසන්ධිවං...පෙ.... න වත්තිස්සථා” ති. සුද්ධන්ති කෙවලං විඤ්ඤාණෙන
 අමිස්සිතං විරහිතං. “අවසෙස”න්ති ඉදං නාමාපෙක්ඛං, තස්මා අවසෙසං
 නාමරූපන්ති ඉමං විඤ්ඤාණං යපෙත්වා අවසෙසං නාමරූපං වාති අත්ථො.
 පටිසන්ධිවසෙන ඔක්කන්තන්ති පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන, මාතුකුච්ඡිං
 ඔක්කමන්තස්ස වා පයමාවයවහාවෙන ඔතිණ්ණං. වොක්කමිස්සථාති
 සන්තතිවිච්ඡේදං විනාසං උපගමිස්සථ, තං පන මරණං නාම හොතිති ආහ
 “වුත්තිවසෙනා” ති. අස්සාති විඤ්ඤාණස්ස, තඤ්ච බො විඤ්ඤාණසාමඤ්ඤවසෙන
 වුත්තං. තෙනාහ “තස්සෙව චිත්තස්ස නිරොධෙනා” ති, පටිසන්ධිචිත්තස්සෙව
 නිරොධෙනාති අත්ථො. තතොති පටිසන්ධිචිත්තතො. පටිසන්ධිචිත්තස්ස, තතො
 දුතියතතියචිත්තානං වා නිරොධෙන වුත්ති න හොතිති වුත්තමත්ථං යුත්තිතො
 විහාවෙතුං. “පටිසන්ධිචිත්තෙන හි” තිආදි වුත්තං. එතස්මිං අන්තරෙති එතස්මිං
 සොළසචිත්තක්ඛණෙ කාලෙ. අන්තරායො නත්ථිති එත්ථ දාරකස්ස තාව
 මරණන්තරායො මා හොතු තදා වුත්තිචිත්තස්ස අසම්භවතො, මාතු පන කථං තදා
 මරණන්තරායාහාවොති? තං තං කාලං අනතික්කමිත්වා තදන්තරෙයෙව
 වචනධම්මාය ගබ්භග්ගහණස්සෙව අසම්භවතො. තෙනාහ “අයඤ්ඤි අනොකාසො
 නාමා” ති, වුත්තියාති අධිප්පායො.

පටිසන්ධිචිත්තෙන සද්ධිං සමුට්ඨිතරූපානීති ඔක්කන්තික්ඛණෙ
 උප්පන්නකම්මජරූපානි වදන්ති. තානි හි නිප්පරියායතො පටිසන්ධිචිත්තෙන සද්ධිං
 සමුට්ඨිතරූපානි නාම, න උතුසමුට්ඨානානි පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදතො පච්ඡා
 සමුට්ඨිතත්තා. චිත්තජාහාරජානං පන තදා අසම්භවො එව. යානි පටිසන්ධිචිත්තෙන
 සද්ධිං සමුට්ඨිතරූපානි, තානි තිව්ධානි තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ සමුට්ඨිතානි,
 ධීතික්ඛණෙ සමුට්ඨිතානි, හඬගක්ඛණෙ සමුට්ඨිතානීති. තෙසු උප්පාදක්ඛණෙ
 සමුට්ඨිතානි සත්තරසමස්ස හවඬගස්ස උප්පාදක්ඛණෙ නිරුප්ඤ්ඤානීති, ධීතික්ඛණෙ
 සමුට්ඨිතානි ධීතික්ඛණෙ නිරුප්ඤ්ඤානීති, හඬගක්ඛණෙ සමුට්ඨිතානි හඬගක්ඛණෙ
 නිරුප්ඤ්ඤානීති. තත්ථ “හඤ්ජමානො ධම්මො හඤ්ජමානස්ස ධම්මස්ස පච්චයො
 හොති” ති න සක්කා වත්තුං, උප්පාදෙ, පන ධීතියඤ්ච න න සක්කාති
 “සත්තරසමස්ස හවඬගස්ස උප්පාදක්ඛණෙ, ධීතික්ඛණෙ ව ධරන්තානං වසෙන
 තස්ස පච්චයමිපි දාතුං න සක්කොන්ති” ති වුත්තං. රූපකායුපත්ථමිහිතස්සෙව හි
 නාමකායස්ස පඤ්චවොකාරෙ පවත්තිති. තෙහි රූපධම්මෙහි තස්ස චිත්තස්ස
 බලවතරං සන්ධායාහ “සත්තරසමස්ස...පෙ.... පවත්ති පවත්තති” ති. පවෙණි
 සට්ඨතීති අට්ඨවත්තාලිසකම්මජස්ස රූපපවෙණි සම්බන්ධා හුත්වා පවත්තති.
 පයමඤ්ඤි පටිසන්ධිචිත්තං, තතො යාව සොළසමං හවඬගචිත්තං, තෙසු එකෙකස්ස
 උප්පාදධීතිහඬගවසෙන තයො තයො බණ්ණා. තත්ථ එකෙකස්ස චිත්තස්ස තීසු තීසු
 බණ්ණසු සමතිංස සමතිංස කම්මජරූපානි උප්පජ්ජන්ති. ඉති සොළසතිකා

අට්ඨවත්තාලීසං භොන්ති. එස නයො තතො පරෙසුපි. තං සන්ධාය චුත්තං “අට්ඨවත්තාලීසකම්මජස්ස රූපපචෙණී සම්බන්ධා හුත්වා පවත්තති” ති. සචෙ පන න සක්කොන්තිති පටිසන්ධිවිත්තෙන සද්ධිං සමුට්ඨිතරූපානි සත්තරසමස්ස භවභිගස්ස පච්චයං දාතුං සචෙ න සක්කොන්ති. යදි හි පටිසන්ධිවිත්තතො සත්තරසමං චුතිවිත්තං සියා, පටිසන්ධිවිත්තස්ස ධීනිභභිගක්ඛණෙසුපි කම්මජරූපං න උප්පජ්ජෙය්‍යා, පගෙව භවභිගවිත්තක්ඛණෙසු. තථා සති නත්ථෙව තස්ස විත්තස්ස පච්චයලාභොති පවත්ති නප්පවත්තති, පචෙණී න සට්ඨතෙව, අඤ්ඤදත්ථු විච්ඡිජ්ජති. තෙනාහ “වොක්කමතිති නාම භොති” තිආදි.

ඉත්ථත්තායාති ඉත්ථංපකාරතාය. යාදිසො ගබ්භසෙය්‍යාකස්ස අත්තභාවො, තං සන්ධායෙනං චුත්තං. තස්ස ච පඤ්චක්ඛන්ධා අනුනා එව භොන්තිති ආහ “එවං පරිපුණ්ණපඤ්චක්ඛන්ධභාවායා” ති. උපච්ඡිජ්ජස්සථානි සන්තානවිච්ඡෙදෙන විච්ඡන්දෙය්‍යා. සුද්ධං නාමරූපමෙවානි විඤ්ඤාණවිරහිතං කෙවලං නාමරූපමෙව. අවයවානං පාරිපුරි වුඩ්ඪී. ටීරභාවජ්ජත්ති වීරුළුහි. මහල්ලකභාවජ්ජත්ති වෙසුල්ලං. තානි ච යථාක්කමං පයමාදිවයවසෙන භොන්තිති චුත්තං “පයමවයවසෙනා” තිආදි. වා-සද්දො අනියමත්ථො, තෙන වස්සසහස්සද්වයාදීනං සභිගභො දට්ඨබ්බො.

විඤ්ඤාණමෙවානි නියමවචනං, ඉතො බාහිරකජ්ජිතස්ස අත්තතො, ඉස්සරාදීනඤ්ච පටික්ඛෙපපදං, න අවිජ්ජාදිඵස්සාදිපටික්ඛෙපපදං පටියොගීනිවත්තනපදත්තා අවධාරණස්ස. තෙනාහ “එසෙව හෙතු” තිආදි. අයඤ්ච නයො හෙට්ඨාපි සබ්බපදෙසු යථාරහං වත්තබ්බො. ඉදානි විඤ්ඤාණමෙව නාමරූපස්ස පධානකාරණන්ති ඉමමත්ථං ඔපම්මවසෙන විභාවෙතුං “යථා හී” තිආදි චුත්තං. පච්චෙකං විය සමුදිතස්සාපි නාමරූපස්ස විඤ්ඤාණෙන විනා අත්තකිච්චාසමත්ථතං දස්සෙතුං “ත්වං නාමරූපං නාමා” ති එකජ්ඣං ගහණං. පුරෙවාරිකෙති පුබ්බභිගමෙව. විඤ්ඤාණඤ්චි සහජාතධම්මානං පුබ්බභිගමං. තෙනාහ භගවා “මනොපුබ්බභිගමා ධම්මා” ති. (ධ. ප. 1; නෙත්ති. 90, 92; පෙටකො. 13, 83) බහුධානි අනෙකජ්ජකාරෙන පච්චයො භොති.

කථං? විපාකනාමස්ස හි පටිසන්ධියං අඤ්ඤං වා විඤ්ඤාණං සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආභාරඉන්ද්‍රියසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි නවධා පච්චයො භොති. වත්ථුරූපස්ස පටිසන්ධියං සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආභාරඉන්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි නවධා පච්චයො භොති. යපෙත්වා පන වත්ථුරූපං සෙසරූපස්ස ඉමෙසු නවසු අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයං අපනෙත්වා සෙසෙහි අට්ඨහි පච්චයෙහි පච්චයො භොති. අභිසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණං පන අසඤ්ඤසත්තරූපස්ස, පඤ්චවොකාරො වා කම්මජස්ස සුත්තන්තිකපටියායතො උපනිස්සයවසෙන එකධාව පච්චයො භොති. අවසෙසඤ්චි පයමභවභිගතො පභුති සබ්බමිපි විඤ්ඤාණං තස්ස නාමරූපස්ස යථාරහං පච්චයො භොතීති වෙදිතබ්බං. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරතො පන පච්චයනයෙ දස්සියමානෙ සබ්බාපි මහාපකරණකථා ආනෙතබ්බා භොතීති න විත්ථාරිතා. කථං පනෙතං පච්චෙතබ්බං “පටිසන්ධිනාමරූපං විඤ්ඤාණපච්චයා භොති” ති?

සුත්තතො, යුත්තතො ච. පාළියක්කේ “චිත්තානුපරිවත්තනො ධම්මා” තිආදිනා (ධ. ස. මාතිකා 62) නයෙන ඛණ්ඩා වෙදනාදීනං වික්ඛේදාණං පච්චයනා ආගතා. යුත්තතො පන ඉධ චිත්තපෙන රූපෙන දිට්ඨොන අදිට්ඨස්සාපි රූපස්ස වික්ඛේදාණං පච්චයො හොතීති වික්ඛේදායති. චිත්තෙහි පසන්තො, අප්පසන්තො චා තදනුරූපානි රූපානි උප්පජ්ජමානානි දිට්ඨානි, දිට්ඨොන ච අදිට්ඨස්ස අනුමානං හොතීති. ඉමිනා ඉධ “දිට්ඨොන චිත්තපරුපෙන අදිට්ඨස්සාපි පටිසන්ධිරූපස්ස වික්ඛේදාණං පච්චයො හොතී” ති පච්චෙතබ්බමෙතං. කම්මසමුට්ඨානස්සාපි හි රූපස්ස චිත්තසමුට්ඨානස්ස විය වික්ඛේදාණං පච්චයනා පට්ඨානො ආගතාති.

116. ඉධ සමුදය-සද්දො සමුදාය-සද්දො විය සමුහපරියායොති ආහ
 “දුක්ඛරාසිසම්භවො” ති. එකකොති අසභායො රාජපරිසාරහිතො. පස්සෙය්‍යාම තෙ රාජභාවං අම්භෙහි විනාති අධිජ්ජායො. යථාරහං පරිසං රක්ඛෙතීති හි රාජා.
 අත්ථතොති අත්ථසිද්ධිතො අවදන්තමපි වදති විය. “හදයවත්ථු” ති ඉමිනාව තන්තිස්සයොපි ගහිතො වාති දට්ඨබ්බං. ආනන්තරියභාවතො නිස්සයනිස්සයොපි “නිස්සයො” ත්වෙව වුච්චති. පටිසන්ධිවික්ඛේදාණං නාම භවෙය්‍යාසි, නෙතං ධානං විජ්ජති අත්ථො. තෙනාහ “පස්සෙය්‍යාමා” තිආදි. ඛණ්ඩාති අනෙකධා පච්චයො හොති. කථං? නාමං තාව පටිසන්ධියං
 සහජාතඅක්ඛේදමක්ඛේදනිස්සයවිපාකසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි සත්තධා වික්ඛේදාණස්ස පච්චයො හොතීති. කික්ඛේ පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන, කික්ඛේ ආභාරපච්චයෙනාති එවං අක්ඛේදොපි පච්චයො හොති. අවිපාකං පන නාමං යථාචුත්තෙසු පච්චයෙසු යපෙත්වා විපාකපච්චයං ඉතරෙහි ඡහි පච්චයෙහි පච්චයො හොති. කික්ඛේ පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන, කික්ඛේ ආභාරපච්චයෙනාති අක්ඛේදොපි පච්චයො හොති, තක්ඛේ ඛො පවත්තියංයෙව, න පටිසන්ධියං. රූපතො පන හදයවත්ථු පටිසන්ධියං වික්ඛේදාණස්ස සහජාතඅක්ඛේදමක්ඛේදනිස්සයවිජ්ජයුත්තඅත්ථි අවිගතපච්චයෙහි ඡධාව පච්චයො හොති. පවත්තියං පන සහජාතඅක්ඛේදමක්ඛේදපච්චයවිජ්ජිතෙහි පක්ඛේ පුරෙජාතපච්චයෙන සහ තෙහෙව පච්චයෙහි පච්චයො හොති. චක්ඛායතනාදිහෙදං පන පක්ඛේවිධමිපි රූපං යථාක්කමං චක්ඛුවික්ඛේදාණාදිහෙදස්ස වික්ඛේදාණස්ස නිස්සයපුරෙජාතඉන්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි පච්චයො හොතීති එවං නාමරූපං වික්ඛේදාණස්ස ඛණ්ඩා පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බං.

ය්වායමනුක්කමෙන වික්ඛේදාණස්ස නාමරූපං, පටිසන්ධිනාමරූපස්ස, ච වික්ඛේදාණං පති පච්චයභාවො, සො කදාපි වික්ඛේදාණස්ස සාතිසයො, කදාපි නාමරූපස්ස, කදාපි උභින්නං සදිසොති තිවිධොපි සො “එත්තාවතා” ති පදෙන එකජ්ඣං ගහිතොති දස්සෙත්තො “වික්ඛේදාණං...පෙ.... පවත්තෙසු” ති වත්වා පුන යමිදමිපි වික්ඛේදාණං නාමරූපසක්ඛේදානං පක්ඛේත්තං බන්ධානං අක්ඛේදමක්ඛේදනිස්සයෙන පවත්තානං එත්තකෙන සබ්බා සංසාරවට්ඨප්පවත්තීති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “එත්තකෙන...පෙ.... පටිසන්ධියො” ති ආහ. තත්ථ එත්තකෙනාති එත්තකෙනෙව, න ඉතො අක්ඛේදෙන කෙනවි කාරකවෙදකසභාවෙන අත්තනා, ඉස්සරාදිනා වාති අත්ථො. අත්තොගධාවධාරණක්ඛේදෙනං පදං.

වචනමත්තමෙව අධිකිච්චාති දාසාදීසු සිරිවඩ්ඪකාදි-සද්දා විය අතථත්තා වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තස්ස. තෙනාහ “අත්ථං අදිස්වා”ති. වොහාරස්සාති වොහරණමත්තස්ස. පටොති පවත්තිමග්ගො පවත්තියා විසයො. යස්මා සරණකිරියාවසෙන පුග්ගලො “සතො”ති වුව්වති, සම්පජානනකිරියාවසෙන “සම්පජානො”ති, තස්මා වුත්තං “කාරණාපදෙසවසෙනා”ති. කාරණං නිද්ධාරෙත්වා උත්ති නිරුත්තිති. එකමෙව අත්ථං “පණ්ඩිතො”ති ආදිනා පකාරතො ඤාපනතො “පඤ්ඤත්ති”ති වදන්ති. සො එව හි “පණ්ඩිතො”ති ව “බ්‍යත්තො”ති ව “මෙධාවි”ති ව පඤ්ඤාපියතිති. පණ්ඩිව්වජ්ජකාරතො පන පණ්ඩිතො, වෙය්‍යත්තියජ්ජකාරතො බ්‍යත්තොති පඤ්ඤාපියතිති එවං පකාරතො පඤ්ඤාපනතො පඤ්ඤත්ති. යස්මා ඉධ අධිවචනනිරුත්තිපඤ්ඤත්තිපදානි සමානත්ථානි. සබ්බඤ්ච වචනං අධිවචනාදිභාවං භජති, තස්මා කෙසුචි වචනවිසෙසෙසු විසෙසෙන පවත්තෙහි අධිවචනාදිසද්දෙහි සබ්බානි වචනානි පඤ්ඤත්තිඅත්ථජ්ජකාසනසාමඤ්ඤෙන වුත්තානීති ඉමිනා අධිජ්ජායෙන අයමත්ථයොජනා කතාති වෙදිතබ්බො.

අථ වා අධි-සද්දො උපරිභාවෙ, උපරි වචනං අධිවචනං. කස්ස උපරි? පකාසෙනබ්බස්ස අත්ථස්සාති පාකටො යමත්ථො. අධිනං වා වචනං අධිවචනං. කෙන අධිනං? අත්ථෙත. තථා තංතංඅත්ථජ්ජකාසෙන නිව්ඡිතං, නියතං වා වචනං නිරුත්ති. පථවිධාතුපුරිසාදිතංතංපකාරෙන ඤාපනතො පඤ්ඤත්තිති එවං අධිවචනාදිපදානං සබ්බවචනෙසු පවත්ති වෙදිතබ්බො, අඤ්ඤථා සිරිවඩ්ඪකධනවඩ්ඪකජ්ජකාරානමෙව නිරුත්තිතා, “පණ්ඩිතො වියත්තො”ති එවං පකාරානමෙව එකමෙව අත්ථං තෙන තෙන පකාරෙන ඤාපෙන්නානං පඤ්ඤත්තිතා ව ආපජ්ජෙය්‍යාති. එවං තිහිපි නාමෙහි වුත්තස්ස වොහාරස්ස පවත්තිමග්ගොපි සහ විඤ්ඤාණෙන නාමරූපන්ති එත්තාවතාව ඉච්ඡිතබ්බො. තෙනාහ “ඉති”ති ආදි. පඤ්ඤාය අවචරිතබ්බන්ති පඤ්ඤාය පවත්තිතබ්බං, ඤෙය්‍යන්ති අත්ථො. තෙනාහ “ජානිතබ්බ”න්ති. වට්ටන්ති කිලෙසවට්ටං, කම්මවට්ටං, විපාකවට්ටන්ති තිව්ධම්පි වට්ටං. වත්තතීති පවත්තති. තයිදං “ජායෙථා”ති ආදිනා පඤ්චහි පදෙහි වුත්තස්ස අත්ථස්ස නිගමනවසෙන වුත්තං. ආදි-සද්දෙන ඉත්ථිතිපුරිසාතිආදිනම්පි සඬිගහො දට්ඨබ්බො. නාමපඤ්ඤත්තත්ථායාති බන්ධාදිඵස්සාදිසත්තාදිඉත්ථාදිනාමස්ස පඤ්ඤාපනත්ථාය. වත්ථුපි එත්තාවතාව. තෙනාහ “බන්ධපඤ්චකම්පි එත්තාවතාව පඤ්ඤායතී”ති. එත්තාවතා එත්තකෙන, සහ විඤ්ඤාණෙන නාමරූපජ්ජපවත්තියාති අත්ථො.

අත්තපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

117. අනුසන්ධියති එතෙනාති අනුසන්ධි, හෙට්ඨා ආගතදෙසනාය අනුසන්ධානවසෙන පවත්තා උපරිදෙසනා, සා පයමපදස්ස දස්සිතා, ඉදානි දුතියපදස්ස දස්සෙතබ්බාති තමත්ථං දස්සෙන්නො “ඉති භගවා”ති ආදිමාහ. රුපින්නි රූපවත්තං. පරිත්තන්ති න විපුලං, අජ්ජකන්ති අත්ථො. යස්මා අත්තා නාම කොච්ච පරමත්ථතො නත්ථි. කෙවලං පන දිට්ඨිගතිකානං පරිකප්පිතමත්තං, තස්මා යත්ථ

තෙසං අත්තසඤ්ඤා, යථා චස්ස රුපිභාවාදිපරිකප්පනා භොති, තං දස්සෙන්නො “යො”තිආදිමාහ. රුපිං පරිත්තන්ති අත්තනො උපට්ඨිතකසිණරූපවසෙන රුපිං, තස්ස අවධිසීතභාවෙන පරිත්තං. පඤ්ඤාපෙති නිලකසිණාදිවසෙන නානාකසිණලාභී. තන්ති අත්තානං. අනන්තන්ති කසිණනිමිත්තස්ස අප්පමාණතාය පරිච්ඡෙදස්ස අනුපට්ඨානතො අත්තරහිතං. උග්ගාටෙන්වාති භාවතාය අපනෙත්වා. නිමිත්තචුට්ඨොකාසන්ති තෙන කසිණනිමිත්තෙන චුට්ඨප්පදෙසං. තෙසුති වතුසු අරූපක්ඛන්ධෙසු. විඤ්ඤාණමත්තමෙවාති “විඤ්ඤාණමයො අත්තා”ති එවංවාදී.

118. “එතරහී”ති සාවධාරණමිදං පදන්ති තදත්ථං දස්සෙන්නො “ඉදානෙවා”ති වත්වා අවධාරණෙන නිවත්තිතමත්ථං ආහ “න ඉතො පර”න්ති. තත්ථ තත්ථෙව සත්තා උච්ඡිජ්ජන්ති උච්ඡෙදවාදී, තෙනාහ “උච්ඡෙදවසෙනතං චුත්ත”න්ති. භාවිත්ති සබ්බං සදා භාවිං අවිනස්සනකං. තෙනාහ “සස්සතවසෙනතං චුත්ත”න්ති. අතථාසභාවන්ති යථා පරවාදී වදන්ති, න තථා සභාවං. තථභාවායාති උච්ඡෙදභාවාය වා සස්සතභාවාය වා. අනියමවචනඤ්ඤෙන චුත්තං සාමඤ්ඤජොතනාවසෙන. සම්පාදෙස්සාමිති තථභාවං අස්ස සම්පන්නං කත්වා දස්සයිස්සාමි, පතිට්ඨාපෙස්සාමිති අත්ථො. තථා හි වක්ඛති “සස්සතවාදඤ්ඤ ජානාපෙත්වා”තිආදි. (දී. නි. අට්ඨ. 2.118) ඉමිනාති “අතථං වා පනා”තිආදි වචනෙන, අනුච්ඡෙදසභාවම්පි සමානං සස්සතවාදිනො මතිවසෙනාති අධිජ්ජායො. උපකප්පෙස්සාමිති උපෙච්ච සමත්ථයිස්සාමි.

එවං සමානන්ති එවං භූතං සමානං. රූපකසිණජ්ඣානං රූපං උත්තරපදලොපෙන, අධිගමනවසෙන තං එතස්ස අත්ථිති රුපිති ආහ “රුපින්ති රූපකසිණලාභී”න්ති. පරිත්තත්තානුදිට්ඨිති එත්ථ රුපි-සද්දොපිආචුත්තිආදිනයෙන ආනෙත්වා වත්තබ්බො, රුපිභාවම්පි හි සො දිට්ඨිගතිකො පරිත්තභාවං විය අත්තනො අහිනිවිස්ස යිතොති. අරුපින්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. “පත්තපලාසබ්බුලගච්ඡසඬ්ඛෙපෙන සනගහනජට්ඨිතානා නාතිදිසසන්තානා වල්ලී, තබ්බිපරිතා ලතා”ති වදන්ති. අප්පහීනට්ඨොනාති මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නභාවෙන. කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජනාරහතා අනුසයනට්ඨො.

අරූපකසිණං නාම කසිණුග්ගාටිං ආකාසං, න පරිච්ඡින්නාකාසකසිණං. “උභයම්පි අරූපකසිණමෙවා”ති කෙච්චි. අරූපක්ඛන්ධගොචරං වාති වෙදනාදයො අරූපක්ඛන්ධා “අත්තා”ති අහිනිවෙසස්ස ගොචරො එතස්සාති අරූපක්ඛන්ධගොචරො, දිට්ඨිගතිකො, තං අරූපක්ඛන්ධගොචරං. වා-සද්දො චුත්තවිකප්පත්ථො. සද්දයොජනා පන අරූපං අරූපක්ඛන්ධා ගොචරභූතා එතස්ස අත්ථිති අරුපී, තං අරුපිං. ලාභිනො වත්තාරොති රූපකසිණාදිලාභවසෙන තං තං දිට්ඨිවාදං සයමෙව පරිකප්පෙත්වා තං ආදාය පග්ගස්භ පඤ්ඤාපනකා වත්තාරො දිට්ඨිගතිකා. තෙසං අන්තෙවාසිකාති තෙසං ලාභීනං වාදං පච්චක්ඛතො, පරම්පරාය ව උග්ගහෙත්වා තථෙව නං බමිත්වා රොචෙත්වා පඤ්ඤාපනකා වත්තාරො. තක්කිකා වත්තාරොති කසිණජ්ඣානස්ස අලාභිනො කෙවලං තක්කනවසෙනෙව

යථාච්ඡිත්තෙ චත්තාරො දිට්ඨිවාදෙ සයමෙව අභිනිවිස්ස පග්ගස්ස ඨිතා චත්තාරො.
තෙසං අන්තෙවාසිකා පුබ්බෙ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා.

න අත්තපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

119. ආරද්ධවිපස්සකොපිති සම්පරායිකවිපස්සකොපි, තෙන බලවවිපස්සනාය ඨිතං පුග්ගලං දස්සෙති. න පඤ්ඤාපෙති එව අබ්බුස්සුතො පිති අධිජ්ජායො. තාදිසො හි විපස්සනාය ආනුභාවො. සාසනිකොපි ඤානාභිඤ්ඤාලාභී “න පඤ්ඤාපෙති”ති න චත්තබ්බොති සො ඉධ න උද්ධට්ඨො. ඉදානි නෙසං අපඤ්ඤාපනෙ කාරණං දස්සෙති “එතෙසඤ්ඤී”ති ආදිනා. ඉච්චෙව ඤාණං හොති, න විපරිතග්ගාහො තස්ස කාරණස්ස දුරසමුස්සාරිතත්තා. අරුපක්ඛන්ධා ඉච්චෙව ඤාණං හොතිති යොජනා.

අත්තසමනුපස්සනාවණ්ණනා

121. දිට්ඨිවසෙන සමනුපස්සිත්වා, න ඤාණවසෙන. සා ච සමනුපස්සනා අත්ථතො දිට්ඨිදස්සනවසෙන.

“වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සති”ති එවං ආගතා වෙදනාක්ඛන්ධවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨී. ඉට්ඨාදිහෙදං ආරම්මණං න පටිසංවෙදෙතිති අජ්ජපටිසංවෙදනොති වෙදකභාවපටික්ඛෙපමුඛෙන සඤ්ජානනාදිභාවොපි පටික්ඛිත්තො හොති තදච්ඡිනාභාවතොති ආහ “ඉමිනා රුපක්ඛන්ධවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨී කථිතා”ති. “අත්තා මෙ වෙදියති”ති ඉමිනා අජ්ජපටිසංවෙදනත්තං පටික්ඛිපති. තෙනාහ “නොපි අජ්ජපටිසංවෙදනො”ති. “වෙදනාධම්මො”ති පන ඉමිනා “වෙදනා මෙ අත්තා”ති ඉමං වාදං පටික්ඛිපති. වෙදනාසංඛාරානො ධම්මො එතස්ස අත්ථිති හි වෙදනාධම්මොති වෙදනාය සමන්තාගතභාවං තස්ස පටිජානාති. තෙනාහ “එතස්ස ච වෙදනාධම්මො අවිජ්ජයුත්තසභාවො”ති. සඤ්ඤාසංඛාරවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨී කථිතාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. “වෙදනාසම්පයුත්තත්තා වෙදියති”ති තංසම්පයොගතො තංකිච්චකතමාහ යථා චෙතනායොගතො චෙතනො පුරිසොති. සබ්බෙසම්පි තං සාරම්මණධම්මානං ආරම්මණානුභවනං ලබ්භතෙව, තඤ්ච ඛො එකදෙසතො චුට්ඨතාමත්තතො, වෙදනාය පන විස්සවිතාය සාමිභාවෙන ආරම්මණරසානුභවනන්ති. තස්සා වසෙන සඤ්ඤාදයොපි තංසම්පයුත්තත්තා “වෙදියති”ති වුව්චන්ති. තථා හි චුත්තං අට්ඨසාලිනියං. “ආරම්මණරසානුභවනට්ඨානං පත්වා සෙසසම්පයුත්තධම්මා එකදෙසමත්තකමෙව අනුභවන්ති”ති, (ධ. ස. අට්ඨ. 1 ධම්මුද්දෙසකථා) රාජසුදනිදස්සනෙන වායමත්ථො තත්ථ විභාවිතො එව. එතස්සාති සඤ්ඤාදික්ඛන්ධත්තයස්ස. “අවිජ්ජයුත්තසභාවො”ති ඉමිනා අවිසංයොගජනිතං කඤ්චි විසෙසං යානං දීපෙති.

122. තත්ථාති තෙසු වාරෙසු. තිසු දිට්ඨිගතිකෙසුති “වෙදනා මෙ අත්තා”ති, “අජ්ජපටිසංවෙදනො මෙ අත්තා”ති, “වෙදනාධම්මො මෙ අත්තා”ති ච එවංවාදෙසු තිසු දිට්ඨිගතිකෙසු. තිස්සන්තං වෙදනානං හින්තසභාවත්තා සුඛං වෙදනං

“අත්තා” ති සමනුපස්සනො දුක්ඛං, අදුක්ඛමසුඛං වා වෙදනං “අත්තා” ති සමනුපස්සනා න යුත්තා. එවං සෙසද්වයෙ පීති ආහ “යො යො යං යං වෙදනං අත්තාති සමනුපස්සති” ති.

123. “හුත්වා අභාවතො” ති ඉමිනා උදයබ්බයවත්තතාය අනිච්චාති දස්සෙති, “තෙහි තෙහි” ති ආදිනා අනෙකකාරණසංඛිතත්තා සංඛිතතාති. තං තං පච්චයන්ති “ඉන්ද්‍රියං, ආරම්මණං, විඤ්ඤාණං, සුඛං, වෙදනීයො එස්සො” ති එවං ආදිකං තං තං අත්තනො කාරණං පටිච්ච නිස්සාය සම්මා සස්සතාදිභාවස්ස, උච්ඡේදාදිභාවස්ස ව අභාවෙන ඤායෙන සමකාරණෙන සදිසකාරණෙන අනුරූපකාරණෙන උප්පන්නා. බයසභාවාති බයධම්මා, වයසභාවාති වයධම්මා විරජ්ජනසභාවාති විරාගධම්මා, නිරුජ්ඣනසභාවාති නිරොධධම්මා, චතුහිපි පදෙහි වෙදනාය භඩ්ගභාවමෙව දස්සෙති. තෙනාහ “බයොති...පෙ.... බයධම්මාති ආදි වුත්ත” ති.

විගතොති සභාවවිගමෙන විගතො. එකස්සෙවාති එකස්සෙව දිට්ඨිගතිකස්ස. තීසුපි කාලෙසුති තිස්සන්තං වෙදනානං පවත්තිකාලෙසු. එසො මෙ අත්තාති “එසො සුඛවෙදනාසභාවො, දුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛවෙදනාසභාවො මෙ අත්තා” ති කිං පන හොති, එකස්සෙව හින්තසභාවතං අනුම්මත්තකො කථං පච්චෙතිති අධිප්පායෙන පුච්ඡති. ඉතරො එවමිපි තස්ස න හොති යෙවාති දස්සෙන්නො “කිං පන න භවිස්සති” ති ආදිමාහ. විසෙසෙනාති සුඛාදිවිභාගෙන. සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්චාති එත්ථ ව-සද්දෙන අදුක්ඛමසුඛං සංඛිගණ්හාති, සුඛසංඛිගහමෙව වා තෙන කතං සන්තසුබ්බමාවතො. අවිසෙසෙනාති අවිභාගෙන වෙදනාසාමඤ්ඤෙන. වොකිණ්ණන්ති සුඛාදිභෙදෙන වොමිස්සකං. තං තිට්ඨමිපි වෙදනං එස දිට්ඨිගතිකො එකජ්ඣං ගහෙත්වා අත්තාති සමනුපස්සති. එකක්ඛණෙ ව බහුතං වෙදනානං උප්පාදො ආපජ්ජති අවිසෙසෙන වෙදනාසභාවත්තා. අත්තනො හි තස්මිං සති සදා සංඛිවෙදනාපවත්තිප්පසංඛිගතො දිට්ඨිගතිකො අගතියා එකක්ඛණෙපි බහුතමිපි වෙදනානං උප්පත්තිං පටිජානෙය්‍යාති තස්ස අවසරං අදෙනන්නො “න එකක්ඛණෙ බහුතං වෙදනානං උප්පත්ති අත්ථි” ති ආහ, පච්චක්ඛවිරුද්ධමෙතන්ති අධිප්පායො. එතෙන පෙතං නක්ඛමතිති එතෙන විරුද්ධත්තසාධනෙනපි සංඛිබ්බෙන සංඛිබ්බං අත්තනො අභාවෙනපි පණ්ඩිතානං න රුච්චති, එතං දස්සනං ධීරා නක්ඛමත්තිති අත්ථො.

124. ඉන්ද්‍රියබද්ධෙපි රූපජ්ජබන්ධෙ වායොධාතුවිජ්ජාරවසෙන කාවි කිරියා නාම ලබ්හතීති සුද්ධරූපක්ඛන්ධෙපි යත්ථ කදාවි වායොධාතුවිජ්ජාරො ලබ්හති, තමෙව නිදස්සනභාවෙන ගණ්හන්නො “තාලවණ්ටෙ වා වාතපානෙ වා” ති ආහ. වෙදනාධම්මෙසුති වෙදනාධම්මවත්තෙසු. “අභමස්මි” ති ඉමිනා තයොපි බන්ධෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා අභංකාරස්ස උප්පජ්ජනාකාරො වුත්තොති. “අයමභමස්මි” ති පන ඉමිනා තත්ථ එකං එකං ගහෙත්වා අභංකාරස්ස උප්පජ්ජනාකාරො වුත්තො. තෙනාහ “එකධම්මොපි” ති ආදි. තන්ති “අභමස්මි” ති අභංකාරූප්පත්තිං. සා හි චතුක්ඛන්ධනිරොධෙන අනුපලබ්භමානසන්තිස්සයා සසවිසාණතිබ්ණතා විය න භවෙය්‍යාවාති.

එත්තාවතානි “කිත්තාවතා ව ආනන්දා”තිආදිනා “තත්තාකුලකජාතා”ති පදස්ස අනුසන්ධිදස්සනවසෙන පවත්තෙන එත්තතෙන දෙසනාධම්මෙන. කාමං හෙට්ඨාපි වට්ඨකථා කථිතා, ඉධ පන දිට්ඨිගතිකස්ස වට්ඨතො සිසුක්ඛිපනාසමත්ථතාවිභාවනවසෙන මිච්ඡාදිට්ඨියා මහාසාවජ්ජභාවදීපනියකථා පකාසිතානි තං දස්සෙන්තො “වට්ඨකථා කථිතා”ති ආහ. නනු වට්ඨමූලං අවිජ්ජා තණ්හා, තා අනාමසිත්වා තතො අඤ්ඤථා කස්මා ඉධ වට්ඨකථා කථිතානි ආහ “භගවා භී”තිආදි. අවිජ්ජාසීසෙනානි අවිජ්ජං උත්තමඬිගං කත්වා, අවිජ්ජාමුඛෙනානි අත්ථො. කොටි න පඤ්ඤායතීති “අසුකස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස, චක්කවත්තිනො වා කාලෙ අවිජ්ජා උප්පන්නා, න තතො පුබ්බෙ අත්ථී”ති අවිජ්ජාය ආදි මරියාදා අප්පට්ඨතස්ස මම සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්සාපි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජමානත්තා ඵවාති අත්ථො. අයං පච්චයො ඉදප්පච්චයො, තස්මා ඉදප්පච්චයා, ඉමස්මා ආසවාදිකාරණානි අත්ථො. භවතණ්හායානි භවසංයොජනභූතාය තණ්හාය. භවදිට්ඨියානි සස්සතදිට්ඨියා. “තත්ථ තත්ථ උපපජ්ජන්තො”ති ඉමිනා “ඉතො එත්ථ එත්තො ඉධා”ති ඵවං අපරියන්තං අපරාපරුප්පත්තිං දස්සෙති. තෙනාහ “මහාසමුද්දේ”තිආදි.

126. පච්චයාකාරමූල්භස්සානි භූතකථනමෙතං, න විසෙසනං. සබ්බොපි හි දිට්ඨිගතිකො පච්චයාකාරමූල්භො ඵවාති. විවට්ඨං කථෙන්නොති වට්ඨතො විනිමුත්තත්තා විවට්ඨං, විමොක්ඛො, තං කථෙන්නො. කාරකස්සානි සත්ථුමවාදකාරකස්ස, සම්මාපට්පජ්ජන්තස්සානි අත්ථො. තෙනාහ “සතිපට්ඨානවිහාරිනො”ති. සො හි වෙදනානුපස්සනාය, ධම්මානුපස්සනාය ව සම්මාපට්පත්තියා “නෙව වෙදනං අත්තානං සමනුපස්සති”තිආදිනා වත්තබ්බතං අරහති. තෙනාහ “ඵවරූපො භී”තිආදි. සබ්බධම්මෙසුනි සබ්බෙසු තෙභූමකධම්මෙසු. තෙ හි සම්මසනියා. න අඤ්ඤන්ති වෙදනාය අඤ්ඤං සඤ්ඤාදිධම්මං අත්තානං න සමනුපස්සතිති. “බන්ධලොකාදයො”ති රූපාදිධම්මා ඵව චුච්චන්ති, තෙසං සමුහොති දස්සෙතුං “රූපාදිසු ධම්මෙසු”ති චුත්තං. න උපාදියති දිට්ඨිතණ්හාගාහවසෙන. “සෙය්‍යොහමස්මි”තිආදිනා (සං. නි. 4.108; මහානි. 21, 178; ධ. ස. 1121; විහ. 832, 866) පවත්තමානමඤ්ඤනාපි තණ්හාදිට්ඨිමඤ්ඤනා විය පරිතස්සනරූපා ඵවාති ආහ “තණ්හාදිට්ඨිමානපරිතස්සනායපි”ති.

සා ඵවං දිට්ඨිති සා අරහතො ඵවංපකාරා දිට්ඨිති යො වදෙය්‍ය, තදකල්ලං, තං න යුත්තන්ති අත්ථො. ඵවමස්ස දිට්ඨිති ඵත්ථාපි ඵවංපකාරා අස්ස අරහතො දිට්ඨිතිආදිනා යොජෙතබ්බං. ඵවඤ්ඤි සතීති යො වදෙය්‍ය “හොති තථාගතො පරං මරණා ඉතිස්ස දිට්ඨී”ති, තස්ස වෙ වචනං තථෙවාති අත්ථො. “අරහා න කිඤ්ච ජානාති”ති චුත්තං භවෙය්‍ය ජානතො තථා දිට්ඨියා අභාවතො. තෙනෙවාති තථා වත්තුමයුත්තත්තා ඵව. වතුන්තම්පි නයානන්ති “හොති තථාගතො”තිආදිනා ආගතානං වතුන්තං වාරානං. ආදිතො තිසු වාරෙසු සඬ්ඛිපිත්වා පරියොසානවාරෙ විත්ථාරිතත්තා “අවසානෙ ‘තං කිස්ස හෙතු’තිආදිමාහා”ති චුත්තං. “ආදිතො තිසු

වාරෙසු තථෙව දෙසනා පවත්තා, යථා පරියොසානවාරෙ, පාළි පන සඬ්ඛිත්තා” ති කෙවි.

වොහාරොති “සත්තො ඉත්ථි පුරිසො” තිආදිනා,
“ඛන්ධාආයතනානි” තිආදිනා, “එස්සො වෙදනා” තිආදිනා ව
වොහාරිතඬ්ඛවොහාරො. තස්ස පන වොහාරස්ස පවත්තිට්ඨානං නාම සඬ්ඛෙපතො
ඉමෙ එවාති ආහ “ඛන්ධා ආයතනානි ධාතුයො” ති. යස්මා නිඬ්ඛානං පුඬ්ඛභාගෙ
සඬ්ඛාරානං නිරොධභාවෙනෙව පඤ්ඤාපියති ව, තස්මා තස්සාපි ඛන්ධමුඛෙන
අවචරිතඬ්ඛතා ලඬ්භතිති “පඤ්ඤාය අවචරිතඬ්ඛං ඛන්ධපඤ්චක” න්ති වුත්තං.
තෙනාහ භගවා “ඉමස්මිංයෙව ඛ්‍යාමමත්තෙ කලෙවරෙ සසඤ්ඤිමිහි සමනකෙ
ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙමි ලොකසමුදයඤ්ච ලොකනිරොධඤ්ච
ලොකනිරොධගාමිනිඤ්ච පටිපද” න්ති. (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45)
පඤ්ඤාවචරන්ති වා තෙභුමකධම්මානමෙතං ගහණන්ති “ඛන්ධපඤ්චක” න්ත්තෙව
වුත්තං, තස්මා “යාවතා පඤ්ඤා” ති එත්ථාපි ලොකියපඤ්ඤාය එව ගහණං
දට්ඨඬ්ඛං. වට්ටකථා භෙසාති. තථා හි “යාවතා වට්ටං වට්ටති” ඉච්චෙව වුත්තං.
තෙනෙවාහ “තත්තාකුලකපදස්සෙව අනුසන්ධි දස්සිතො” ති. යස්මා භගවා
දිට්ඨිසීසෙනෙත්ථ වට්ටකථං කථෙත්ථා යථානුසන්ධිනාපි වට්ටකථං කථෙසි, තස්මා
“තත්තාකුලකපදස්සෙව අනුසන්ධි දස්සිතො” ති සාවධාරණං කත්ථා වුත්තං.
පටිච්චසමුප්පාදකථා පනෙත්ථ යාවදෙව තස්ස ගම්භිරභාවච්චාචනත්ථාය විත්ථාරිතා,
විවට්ටකථාපි සමානා ඉධ පච්චාමට්ඨාති දට්ඨඬ්ඛං.

සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිවණ්ණනා

127. ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තොති සමථපටිපත්තියං සුප්පතිට්ඨිතො භුත්වා
විපස්සනාගමනෙන, මග්ගගමනෙන ව ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තො. උභොහි භාගෙහි
මුච්චනතො උභතොභාගවිමුත්තො නාම භොති. සො “එවං අසමනුපස්සන්තො” ති
වුත්තො විපස්සනායානිකොති කත්ථා “යො ව න සමනුපස්සතිති වුත්තො සො
යස්මා ගච්ඡන්තො ගච්ඡන්තො පඤ්ඤාවිමුත්තො නාම භොති” ති වුත්තං. හෙට්ඨා
වුත්තානන්ති “කිත්තාවතා ව, ආනන්ද, අත්තානං න පඤ්ඤපෙත්තො න
පඤ්ඤාපෙති” තිආදිනා (දී. නි. 2.119), “යතො ඛො, ආනන්ද, හික්ඛු නෙව වෙදනං
අත්තානං සමනුපස්සති” තිආදිනා (දී. නි. 2.125 ආදයො) ව හෙට්ඨා පාළියං
ආගතානං ද්විත්තං පුපුජ්ජනහික්ඛුනං. නිගමනන්ති නිස්සරණං. නාමන්ති
පඤ්ඤාවිමුත්තාදිනාමං.

පටිසන්ධිවසෙන වුත්තාති

නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිතාවිසෙසවිසිට්ඨපටිසන්ධිවසෙන වුත්තා සත්ත
විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. තංතංසත්තනිකායං පති නිස්සයතො හි නානත්තකායාදිතා
තංපරියාපන්තපටිසන්ධිසමුදාගතාති දට්ඨඬ්ඛා තදහිනිඬ්ඛත්තකකම්මභවස්ස තථා
ආයුහිතත්තා. වතස්සො ආගම්ස්සන්තිති රූපවෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරක්ඛන්ධවසෙන
වතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො ආගම්ස්සන්ති “රූපුපායං වා ආවුසො විඤ්ඤාණං

තිට්ඨමානං තිට්ඨති''ති ආදිනා (දී. නි. 3.311). විඤ්ඤාණපතිට්ඨානස්සාති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස එතරහි පතිට්ඨානකාරණස්ස. අත්ථතො චුත්තවිසෙසවිසිට්ඨා පඤ්චවොකාතර රූපවෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරක්ඛන්ධා, චතුරවොකාතර වෙදනාදයො තයො ඛන්ධා වෙදිතඛ්ඛා. සත්තාවාසභාවං උපාදාය “ද්වෙ ව ආයතනානීති ද්වෙ නිවාසට්ඨානානී”ති චුත්තං. නිවාසට්ඨානපරියායොපි ආයතනසද්දො හොති යථා “දෙවායතනද්වය”න්ති. සඛ්ඛන්ති විඤ්ඤාණට්ඨිති ආයතනද්වයන්ති සකලං. තස්මා ගහිතං තත්ථ එකමෙව අග්ගහෙත්වාති අධිප්පායො. පරියාදානං අනවසෙසග්ගහණං න ගව්ඡති වට්ඨං විඤ්ඤාණට්ඨිති ආයතනද්වයානං අඤ්ඤමඤ්ඤ අත්තොගධන්තා.

නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො, තස්මා සෙය්‍යථාපි මනුස්සාති යථා මනුස්සාති චුත්තං හොති. විසෙසො හොතියෙව සතිපි ඛාහිරස්ස කාරකස්ස අහෙදෙ අප්ඤ්ඤාත්තිකස්ස හින්තන්තා. නානත්තං කායෙ එතෙසං, නානත්තො වා කායො එතෙසන්ති නානත්තකායා, ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතඛ්ඛො. නෙසන්ති මනුස්සානං. නානත්තා සඤ්ඤා එතෙසං අත්ථිති නානත්තසඤ්ඤිනො. සුඛසමුස්සයතො විනිපාතො එතෙසං අත්ථිති විනිපාතිකා සතිපි දෙවභාවෙ දිඛ්ඛසම්පත්තියා අභාවතො, අපායෙසු වා ගතො නත්ථි නිපාතො එතෙසන්ති විනිපාතිකා. තෙනාහ “චතුඅපායවිනිමුත්තා”ති. ධම්මපදන්ති සතිපට්ඨානාදිධම්මකොට්ඨාසං. විජානියාති සුතමයෙන තාව ඤාණෙන විජානිත්වා. තදනුසාරෙන යොනිසොමනසිකාරං පරිබ්‍රහන්තො සීලවිසුද්ධිආදිකං සම්මාපට්ඨන්ති. අපි පටිපජ්ජෙම. සා ව පටිපත්ති භිතාය දිට්ඨධම්මිකාදිසකලභිතාය අම්භාකං සියා. ඉදානි තත්ථ සීලපට්ඨන්ති. තාව විභාගෙන දස්සෙන්තො “පාණෙසු වා”ති ගාථමාහ.

බ්‍රහ්මකායෙ පයමජ්ඣානනිඛ්ඛන්තෙ බ්‍රහ්මසමුහෙ, බ්‍රහ්මනිකායෙ වා භවාති බ්‍රහ්මකායිකා. මහාබ්‍රහ්මනො පරිසාය භවාති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා තස්ස පරිවාරකට්ඨානෙ ධීතන්තා. මහාබ්‍රහ්මනො පුරොහිතට්ඨානෙ ධීතාති බ්‍රහ්මපුරොහිතා. ආයුචණ්ණාදීහි මහන්තො බ්‍රහ්මානොති මහාබ්‍රහ්මනො. සතිපි තෙසං තිට්ඨානම්පි පයමෙන ඤානෙන අහිනිඛ්ඛන්තභාවෙ ඤානස්ස පන පවත්තිහෙදෙන අයං විසෙසොති දස්සෙතුං. “බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා පනා”ති ආදි චුත්තං. පරිත්තෙනාති භීතෙන, සා වස්ස භීතතා ඡන්දාදීනං භීතතාය වෙදිතඛ්ඛා, පටිලද්ධමත්තං වා භීතං. කප්පස්සාති අසඬ්ඛෙය්‍යාකප්පස්ස. භීතපණිනානං මජ්ඣෙ භවත්තා මජ්ඣිමෙන, සා වස්ස මජ්ඣිමතා ඡන්දාදීනං මජ්ඣිමතාය වෙදිතඛ්ඛා, පටිලභිත්වා නාතිසුභාවිතං වා මජ්ඣිමං. උපඩ්ඨකප්පොති අසඬ්ඛෙය්‍යාකප්පස්ස උපඩ්ඨකප්පො. විජ්ජාරිකතරොති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙහි පමාණතො විපුලතරො, සභාවතො උළාරතරො ව හොති. සභාවෙනපි හි උළාරතරොව, තං පනෙත්ථ අප්පමාණං. තථා හි පරිත්තභාදීනං, පරිත්තසුභාදීනඤ්ච කායෙ සතිපි සභාවවෙමත්තෙ එකත්තවසෙනෙව වචත්ථාපියතීති “එකත්තකායා” ත්වෙව චුච්චන්ති. පණිතෙනාති උක්කට්ඨෙන, සා වස්ස උක්කට්ඨතා ඡන්දාදීනං උක්කට්ඨතාය වෙදිතඛ්ඛා,

සුභාවිතං වා සම්මදෙව වසිභාවං පාපිතං පඤ්ඤානං පධානභාවං නීතන්ති කත්වා, ඉධාපි කප්පො අසඬිබ්බොයාකප්පවසෙනෙව වෙදිතබ්බො පරිපුණ්ණස්ස මහාකප්පස්ස අසම්භවතො. ඉතීති එවං චුත්තප්පකාරෙන. තෙති “බ්‍රහ්මකායිකා”ති චුත්තා තිවිධාපි බ්‍රහ්මානො. සඤ්ඤාය එකත්තාති තිහෙතුකභාවෙන සඤ්ඤාය එකත්තසභාවත්තා. න හි තස්සා සම්පයුත්තධම්මවසෙන අඤ්ඤාපි කොචි හෙදො අත්ථි.

එවන්ති ඉමිනා නානත්තකායඑකත්තසඤ්ඤිනොති දස්සෙති.

දණ්ඩඋක්කායාති දණ්ඩදීපිකාය. සරතීති ධාවති විය. විස්සරතීති විප්පකිණ්ණා විය ධාවති. ද්වෙ කප්පාති ද්වෙ මහාකප්පා. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන ආභස්සරග්ගහණෙනෙව සබ්බෙපි තෙ පරිත්තාභා, අප්පමාණාභාපි ගහිතා.

සොභනා පභා සුභා, සුභාය කිණ්ණා සුභාකිණ්ණාති වත්තබ්බෙ ආ-කාරස්ස රස්සත්තං, අන්තිම-ණ-කාරස්ස හ-කාරඤ්ච කත්වා “සුභකිණ්ණා”ති චුත්තා, අට්ඨකථායංපන නිව්වලාය එකග්ගනාය පභාය සුභොති පරියායවචනන්ති “සුභෙන ඔකිණ්ණා විකිණ්ණා”ති අත්ථො චුත්තො, එත්ථාපි අන්තිම-ණ-කාරස්ස හ-කාරකරණං ඉච්ඡිතබ්බමෙව. න ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පභා ගච්ඡති එකග්ගනත්තා. චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිමෙව හජන්ති කායස්ස, සඤ්ඤාය ව එකරූපත්තා. විපුලසන්තසුඛායුචණ්ණාදිඵලත්තා වෙහජ්ඵලා. එත්ථාති විඤ්ඤාණට්ඨිතියං.

විවට්ටපක්කේ යිතා නපුනරාවත්තනතො. “න සබ්බකාලිකා”ති වත්වා තමෙව අසබ්බකාලිකත්තං විභාවෙතුං “කප්පසහසහස්සමිථි”තිආදි චුත්තං. සොළසකප්පසහස්සව්වයෙන උප්පන්නානං සුද්ධාචාසබ්‍රහ්මානං පරිනිබ්බායනතො, අඤ්ඤාසඤ්ච තත්ථ අනුප්පජ්ජනතො බුද්ධසුඤ්ඤ ලොකෙ සුඤ්ඤං තං යානං භොති, තස්මා සුද්ධාචාසා න සබ්බකාලිකා, බන්ධාචාරට්ඨානසදිසා භොන්ති සුද්ධාචාසභූමියො. ඉමිනා සුත්තෙන සුද්ධාචාසානං සත්තාචාසභාවදීපනෙනෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිභාවො දීපිතො, තස්මා සුද්ධාචාසාපි සත්තසු විඤ්ඤාණට්ඨිතිසු චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං නවසු සත්තාචාසෙසු චතුත්ථසත්තාචාසංයෙව හජන්ති.

සුබ්‍රමත්තාති සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්‍රමභාවප්පත්තත්තා. පරිබ්‍රාත්තවිඤ්ඤාණකිව්චාභාවතො නෙව විඤ්ඤාණං, සබ්බසො අවිඤ්ඤාණං න භොතීති නාවිඤ්ඤාණං, තස්මා පරිප්ඵට්ඨවිඤ්ඤාණකිව්චවන්තිසු විඤ්ඤාණට්ඨිතිසු අවත්වා.

128. තඤ්ච විඤ්ඤාණට්ඨිතින්ති පයමං විඤ්ඤාණට්ඨිතිං. හෙට්ඨා චුත්තනයෙන සරූපතො, මනුස්සාදිවිභාගතො, සඬ්ඛෙපතො, “නාමඤ්ච රූපඤ්චා”ති හෙදතො ව පජානාති. තස්සා සමුදයඤ්චාති තස්සා පයමාය විඤ්ඤාණට්ඨිතියා පඤ්චවිසතිවිධං සමුදයඤ්ච පජානාති. අත්ථඬිගමෙපි එසෙව නයො. අස්සාදෙනබ්බතො, අස්සාදතො

ව අස්සාදං. අයං අනිච්චාදිභාවො ආදීනවො. ඡන්දරාගො විතීයති එතෙන, එත්ථ වාති ඡන්දරාගචිතයො, සහ මග්ගෙන නිබ්බානං. ඡන්දරාගජ්ජභානන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. මානදිට්ඨිතං වසෙනාහන්ති වා, තණ්හාවසෙන මමන්ති වා අභිනන්දනාපි මානස්ස පරිත්තස්සනා විය දට්ඨබ්බා. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු සෙසෙසු අට්ඨසුපි වාරෙසු. තත්ථාති උපරි තිසු විඤ්ඤාණට්ඨිතිසු දුතියායතනෙසු. තත්ථ හි රූපං නත්ථි. පුන තත්ථාති පයමායතනෙ. තත්ථ හි එකො රූපක්ඛන්ධොව. එත්ථාති ව තමෙව සන්ධාය වුත්තං. තත්ථ හි රූපස්ස කම්මසමුට්ඨානන්තා ආභාරවසෙන යොජනා න සම්භවති.

යතො බොති එත්ථ තො-සද්දො දා-සද්දො විය කාලවචනො ‘‘යතො බො, සාරිපුත්ත, භික්ඛුසඬ්ඨො’’ති ආදීසු (පාරා. 21) වියාති වුත්තං ‘‘යදා බො’’ති. අග්ගහෙත්වාති කඤ්චිපි සඬ්ඛාරං ‘‘එතං මමා’’ති ආදිනා අග්ගහෙත්වා. පඤ්ඤාවිමුත්තොති අට්ඨන්තං විමොක්ඛානං අනධිගතත්තා සාතිසයස්ස සමාධිබලස්ස අභාවතො පඤ්ඤාබලෙනෙව විමුත්තො. තෙනාහ ‘‘අට්ඨ විමොක්ඛෙ අසව්ඡිකත්වා පඤ්ඤාබලෙනෙවා’’ති ආදි. අප්පවත්තින්ති ආයතිං අප්පවත්තිං කත්වා. පජානන්තො විමුත්තොති වා පඤ්ඤාවිමුත්තො, පයමජ්ඣානඵස්සෙන විනා පරිජානනාදිජ්ජකාරෙහි චත්තාරි සච්චාති ජානන්තො පටිච්ඡික්ඛන්තො තෙසං කිච්චානං මත්ථකප්පත්තියා නිට්ඨිතකිච්චතාය විසෙසෙන මුත්තොති විමුත්තො. සො පඤ්ඤාවිමුත්තො. සුක්ඛවිපස්සකොති සමථභාවනාසිනෙභාභාවෙන සුක්ඛා ලුඛා, අසිනිද්ධා වා විපස්සනා එතස්සාති සුක්ඛවිපස්සකො. යත්ථාති පාදකකරණවසෙන යත්ථා. අඤ්ඤතරස්මීන්ති ව අඤ්ඤතරඅඤ්ඤතරස්මිං, එකෙකස්මීන්ති අත්ථො. එවඤ්ඤස්ස පඤ්චවිධතා සියා. ‘‘න හෙව බො අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන ඵ්ඨිත්වා විහරති’’ති ඉමිනා සාතිසයස්ස සමාධිබලස්ස අභාවො දීපිතො. ‘‘පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා’’ති ආදිනා සාතිසයස්ස පඤ්ඤාබලස්ස භාවො. පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා හොන්තිති න ආසවා පඤ්ඤාය පස්සන්ති, දස්සනකාරණා පන පරික්ඛිණා ‘‘දිස්වා පරික්ඛිණා’’ති වුත්තා. දස්සනායත්තපරික්ඛයත්තා එව හි දස්සනං ආසවානං බයස්ස පුරිමකිරියා හොති.

අට්ඨවිමොක්ඛවණ්ණනා

129. එකස්ස භික්ඛුනොති සත්තසු අරියපුග්ගලෙසු එකස්ස භික්ඛුනො. විඤ්ඤාණට්ඨිති ආදිනා පරිජානනාදිවසජ්ජ වත්තනිග්ගමනඤ්ච පඤ්ඤාවිමුත්තනාමඤ්ච. ඉතරස්සාති උභතොභාගවිමුත්තස්ස. ඉමෙ සන්ධාය හි පුබ්බෙ ‘‘ද්විත්තං භික්ඛුන’’න්ති වුත්තං. කෙනට්ඨෙතාති කෙන සභාවෙන. සභාවො හි ඤාණෙන යාථාවතො අරණීයතො ඤාතබ්බතො ‘‘අත්ථො’’ති වුච්චති, සො එව ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා ‘‘අට්ඨො’’ති වුත්තො. අධිමුච්චනට්ඨෙතාති අධිකං සවිසෙසං මුච්චනට්ඨෙත, එතෙන සතිපි සබ්බස්සාපි රූපාවචරජ්ඣානස්ස වික්ඛම්භනවසෙන පටිපක්ඛනො විමුත්තභාවෙ යෙන භාවනාවිසෙසෙන තං ඤානං සාතිසයං පටිපක්ඛනො විමුච්චිත්වා පවත්තති, සො භාවනාවිසෙසො දීපිතො. භවති හි සමානජාතියුත්තොපි භාවනාවිසෙසෙන පවත්ති ආකාරවිසෙසො, යථා තං.

සද්ධාවිමුත්තතා දිට්ඨිප්පත්තස්ස. තථා පච්චනීකධම්මෙහි සුට්ඨු විමුත්තතාය, එවං අනිග්ගහිතභාවෙන නිරාසඬිකතාය අභිරතිවසෙන සුට්ඨු අධිමුච්චනට්ඨෙයනපි විමොක්ඛො. තෙනාහ “ආරම්මණෙ වා”තිආදි. අයං පනත්ථොති අයං අධිමුච්චනට්ඨො පච්ඡිමෙ විමොක්ඛෙ නිරොධෙ නත්ථී, කෙවලො විමුත්තට්ඨො එව තත්ථ ලබ්හති, තං සයමෙව පරතො වක්ඛති.

රුපීති යෙනායං සසන්තතිපරියාපන්නෙන රූපෙන සමන්තාගතො, තං යස්ස ඤානස්ස හෙතුභාවෙන විසිට්ඨං රූපං හොති, යෙන විසිට්ඨෙන රූපෙන “රුපී”ති වුච්චෙයා රුපී-සද්දස්ස අතිසයත්ථදීපනතො, තදෙව සසන්තතිපරියාපන්නරූපවසෙන පටිලද්ධං ඤානං ඉධ පරමත්ථතො රුපිභාවසාධකන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “අප්ඤ්ඤා”න්තිආදි. රූපප්ඤ්ඤා රූපං උත්තරපදලොපෙන. රූපානීති පනෙත්ථ පුරිමපදලොපො දට්ඨබ්බො. තෙන වුත්තං “නිලකසිණාදිරූපානී”ති. රූපෙ කසිණරූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා, සා එතස්ස අත්ථීති රූපසඤ්ඤී, සඤ්ඤාසිසෙන ඤානං වදති. තප්පට්ඨිකපෙන අරූපසඤ්ඤී. තෙනාහ “අප්ඤ්ඤා න රූපසඤ්ඤී”තිආදි.

“අත්තො අප්පනායං සුභන්ති ආහොගො නත්ථී”ති ඉමිනා පුබ්බාහොගවසෙන තථා අධිමුත්ති සියාති දස්සෙති. එවඤ්ඤෙත්ථ තථාවත්තබ්බතාපත්තිවොදනා සමත්ථිතා හොති. යස්මා සුවිසුද්ධෙසු නිලාදීසු වණ්ණකසිණෙසු තත්ථ කතාධිකාරානං අභිරතිවසෙන සුට්ඨු අධිමුච්චනට්ඨො සම්භවති, තස්මා අට්ඨකථායං තථා තතියො විමොක්ඛො සංවණ්ණිකො, යස්මා පන මෙත්තාවසෙන පචත්තමානා භාවනා සත්තෙ අප්පට්ඨකුලතො දහන්ති තෙසු තතො අධිමුච්චිත්ථාව පචත්තති, තස්මා පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 212) “බ්‍රහ්මචිහාරභාවනා සුභවිමොක්ඛො”ති වුත්තා, තයිදං උභයමිපි තෙන තෙන පරියායෙන වුත්තත්තා න විරූප්ඤ්ඤිති දට්ඨබ්බං.

සබ්බසොති අනවසෙසතො. න හි චතුත්තං අරූපක්ඛන්ධානං එකදෙසොපි තත්ථ අවස්සිස්සති. විසුද්ධත්තාති යථාපරිච්ඡින්නකාලෙ නිරොධිතත්තා. උත්තමො විමොක්ඛො නාම අරියෙහෙව සමාපජ්ජිතබ්බතො, අරියඵලපරියොසානත්තා දිට්ඨෙව ධම්මෙ නිබ්බානප්පත්තිභාවතො ව.

130. ආදිතො පට්ඨායාති පට්ඨමසමාපත්තිතො පට්ඨාය. යාව පරියොසානා සමාපත්ති, තාව. අට්ඨත්ථාති කත්ථවි සමාපත්තියං අට්ඨිතො එව, නිරන්තරමෙව පටිපාටියා, උප්පටිපාටියා ව සමාපජ්ජනෙවාති අත්ථො. තෙනාහ “ඉතො විතො ව සඤ්චරණවසෙන වුත්ත”න්ති. ඉච්ඡති සමාපජ්ජිතුං. තත්ථ “සමාපජ්ජති පටිසති”ති සමාපත්තිසමඬිගීපුග්ගලො තං තං පටිට්ඨො විය හොතීති කත්ථා වුත්තං.

ද්විති භාගෙහි විමුත්තොති අරූපප්ඤ්ඤානෙන වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන, මග්ගෙන සමුච්ඡෙදවිමොක්ඛෙනාති ද්විති විමුච්චනභාගෙහි, අරූපසමාපත්තියා රූපකායතො, මග්ගෙන නාමකායතොති ද්විති විමුච්චිතබ්බභාගෙහි ව විමුත්තො.

තෙනාහ “අරූපසමාපත්තියා” තිආදි. විමුක්තොති හි කිලෙසෙහි විමුක්තො,
 විමුච්චන්තො ච කිලෙසානං වික්ඛම්භනසමුච්ඡින්නෙනෙහි කායද්වයතො විමුක්තොති
 අයමෙත්ථ අත්ථො. ගාථාය ච ආකිඤ්චඤ්ඤායනනලාභිනො උපසිවබ්බාහ්මණස්ස
 භගවතා “නාමකායා විමුක්තො” ති උභතොභාගවිමුක්තො මුනි අක්ඛාතො. තත්ථ
 අත්ථං පලෙකීති අත්ථං ගච්ඡති. න උපෙති සඬබන්ති “අසුකං නාම දිසං ගතො” ති
 වොහාරං න ගච්ඡති. එවං මුනි නාමකායා විමුක්තොති එවං අරූපං උපපන්නො
 සෙක්ඛමුනි පකතිසා පුබ්බෙව රූපකායා විමුක්තො, තත්ථ ච චතුත්ථමග්ගං
 නිබ්බත්තෙන්වා නාමකායස්ස පරිඤ්ඤාතත්තා පුන නාමකායාපි විමුක්තො.
 උභතොභාගවිමුක්තො ඛිණාසවො හුත්වා අනුපාදාය පරිනිබ්බානසඬබාතං අත්ථං
 පලෙති න උපෙති සඬබං, “බත්තියො බ්බාහ්මණො” ති එවං ආදිකං සමඤ්ඤං න
 ගච්ඡතිති අත්ථො.

“අඤ්ඤතරතො වුට්ඨායා” ති ඉදං කිං ආකාසානඤ්චායනනාදිසු
 අඤ්ඤතරලාභිවසෙන වුත්තං, උදාහු සබ්බාරූප්පලාභිවසෙනාති යථිච්ඡසි, තථා
 භොතු, යදි සබ්බාරූප්පලාභිවසෙන වුත්තං, න කොචි විරොධො. අථ තත්ථ
 අඤ්ඤතරලාභිවසෙන වුත්තං, “යතො ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු ඉමෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ
 අනුලොමමිපි සමාපජ්ජති” තිආදිවචනෙන විරුජ්ඣෙය්‍යාති? යස්මා
 අරූපාවචරජ්ඣානෙසු එකස්සාපි ලාභී “අට්ඨවිමොක්ඛලාභී” ත්වෙව වුච්චති
 අට්ඨවිමොක්ඛෙ එකදෙසස්සාපි තංනාමදානසමත්ථතාසම්භවතො. අයඤ්භි
 අට්ඨවිමොක්ඛසමඤ්ඤා සමුදායෙ විය තදෙකදෙසෙපි නිරුල්භාපත්තිසමඤ්ඤා
 වියාති. තෙන වුත්තං “ආකාසානඤ්චායනනාදිසු අඤ්ඤතරතො වුට්ඨායා” ති.
 “පඤ්චවිධො භොති” ති වත්වා ඡබ්බිධතංපිස්ස කෙචි පරිකප්පෙන්ති, තං තෙසං
 මතිමත්තං, නිච්ඡිතොවායං පඤ්භො පුබ්බාවරියෙහිති දස්සෙතුං “කෙචි පනා” තිආදි
 වුත්තං. තත්ථ කෙචීති උත්තරවිහාරවාසිනො, සාරසමාසාවරියා ච. තෙ හි
 “උභතොභාගවිමුක්තොති උභයභාගවිමුක්තො සමාධිවිපස්සනාතො” ති වත්වා
 රූපාවචරසමාධිනාපි සමාධිපරිපන්නො විමුක්තිං මඤ්ඤන්ති. එවං
 රූපජ්ඣානභාගෙන, අරූපජ්ඣානභාගෙන ච උභතො විමුක්තොති පායසමානො.
 “තාදිසමෙවා” ති ඉමිනා යාදිසං අරූපාවචරජ්ඣානං කිලෙසවික්ඛම්භනෙ, තාදිසං
 රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං පිති ඉමමත්ථං උල්ලඬිගෙති. තෙනාහ “තස්මා” තිආදි.

උභතොභාගවිමුක්තපඤ්භොති උභතොභාගවිමුක්තස්ස ඡබ්බිධතං නිස්සාය
 උප්පන්නපඤ්භො. වණ්ණනං නිස්සායාති තස්ස පදස්ස අත්ථවචනං නිස්සාය.
 විරෙන්නාති ථෙරස්ස අපරභාගෙ විරෙන කාලෙන. විනිච්ඡයන්ති සංසයඡෙදකං
 සන්නිට්ඨානං පත්තො. තං පඤ්භන්ති තමත්ථං. ඤාතුං ඉච්ඡිතො හි අත්ථො
 පඤ්භො. න කෙනචි සුතපුබ්බන්ති කෙනචි කිඤ්චි න සුතපුබ්බං, ඉදං අත්ථජාතන්ති
 අධිප්පායො. කිඤ්චාපි උපෙක්ඛාසභගතං, කිඤ්චාපි කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙතිති
 පච්චෙකං කිඤ්චාපි-සද්දො යොජෙතබ්බො. සමුදාවරතීති පචත්තති. තත්ථ
 කාරණමාහ “ඉමෙ හී” තිආදිනා, තෙන රූපාවචරභාවනතො ආරූප්පභාවනා
 සවිසෙසං කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙති රූපවිරාගභාවනාභාවනො, උපරිභාවනාභාවනො
 වාති දස්සෙතිති. එවඤ්ච කත්වා අට්ඨකථායං ආරූප්පභාවනානිද්දෙසෙ යං වුත්තං

“තස්සෙවං තස්මිං නිමිත්තෙ පුනස්පුනං චිත්තං වාරෙන්තස්ස නිවරණානි වික්ඛම්භන්ති සති සන්තිට්ඨති” තිආදි, (විසුද්ධි. 1.281) තං සමත්ථං භොතීති. ඉදං සුත්තන්ති පුග්ගලපඤ්ඤත්තිපාඨමාහ (පු. ප. නිද්දෙස 27). සබ්බඤ්ඤි බුද්ධවචනං අත්ථසුවනාදිඅත්ථෙන සුත්තන්ති චුත්තො වායමත්ථො. යං පන තත්ථ චත්තබ්බං, තං භෙට්ඨා චුත්තමෙව. අට්ඨන්තං විමොක්ඛානං අනුලොමාදිනො සමාපජ්ජනෙන සාතිසයං සන්තානස්ස අභිසම්බතත්තා, අට්ඨමඤ්ච උත්තමං විමොක්ඛං පදට්ඨානං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අග්ගමග්ගාධිගමෙන උභතොභාගවිමුච්චනතො ච ඉමාය උභතොභාගවිමුත්තියා සබ්බසෙට්ඨතා වෙදිතාති දට්ඨබ්බා.

මහානිදානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

3. මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනා

131. පූජනීයභාවතො, බුද්ධසම්පදඤ්ච පභාය පවත්තතා මහන්තඤ්ච තං පරිනිබ්බානඤ්චාති මහාපරිනිබ්බානං; සවාසනප්පභානතො මහන්තං කිලෙසක්ඛයං නිස්සාය පවත්තං පරිනිබ්බානන්තිපි මහාපරිනිබ්බානං; මහතා කාලෙන මහතා වා ගුණරාසිනා සාධිතං පරිනිබ්බානන්තිපි මහාපරිනිබ්බානං; මහන්තභාවාය, ධාතුනං බහුභාවාය පරිනිබ්බානන්තිපි මහාපරිනිබ්බානං; මහතො ලොකතො නිස්සට්ඨං පරිනිබ්බානන්තිපි මහාපරිනිබ්බානං; සබ්බලොකාසාධාරණත්තා බුද්ධානං සීලාදිගුණෙහි මහතො බුද්ධස්ස භගවතො පරිනිබ්බානන්තිපි මහාපරිනිබ්බානං; මහති සාසනෙ පතිට්ඨිතෙ පරිනිබ්බානන්තිපි මහාපරිනිබ්බානන්ති බුද්ධස්ස භගවතො පරිනිබ්බානං චුච්චති, තප්පට්ඨසංයුත්තං සුත්තං මහාපරිනිබ්බානසුත්තං. ගිජ්ඣා එත්ථ වසන්තීති ගිජ්ඣං, ගිජ්ඣං කුටං එතස්සාති ගිජ්ඣකුටො, ගිජ්ඣං විය වා ගිජ්ඣං, කුටං, තං එතස්සාති ගිජ්ඣකුටො, පබ්බතො, තස්මිං ගිජ්ඣකුටෙ. තෙනාහ “ගිජ්ඣා” තිආදි. අභියාතුකාමොති එත්ථ අභි-සද්දො අභිභවනත්ථො, “අභිච්ඡානාතු” තිආදිසු (දී. නි. 2.244; 3.85; ම. නි. 3.256) වියාති ආහ “අභිභවනත්ථාය යාතුකාමො” ති. වජ්ජිරාජානොති “වජ්ජෙතබ්බා ඉමෙ” තිආදිනො පවත්තං වචනං උපාදාය “වජ්ජී” ති ලද්ධනාමා රාජානො, වජ්ජිරට්ඨස්ස වා රාජානො වජ්ජිරාජානො. වජ්ජිරට්ඨස්ස පන වජ්ජීසමඤ්ඤා තන්තිවාසිරාජකුමාරවසෙන වෙදිතබ්බා. රාජ්ද්ධියාති රාජභාවානුගතෙන සභාවෙන. සො පන සභාවො තෙසං ගණරාජුනං මිථො සාමග්ගියා ලොකෙ පාකටො, විරට්ඨායි ච අභොසීති “සමග්ගභාවං කටෙසී” ති චුත්තං. අනු අනු තංසමඬ්ඨිතො භාවෙති වඩ්ඪෙත්තීති අනුභාවො, අනුභාවො එව ආනුභාවො, පතාපො, සො පන තෙසං පතාපො භත්ථිඅස්සාදිවාහනසම්පත්තියා, තත්ථ ච සුසික්ඛිතභාවෙන ලොකෙ පාකටො ජාතොති “එතෙන...පෙ.... කටෙසී” ති චුත්තං. තාලුච්ඡිග්ගලෙනාති කුඤ්චිකාජ්ද්දෙන. අසනන්ති සරං. අතිපාතයිස්සන්තීති අතික්කාමෙන්ති. පොඬ්ඬානුපොඬ්ඬන්ති පොඬ්ඬස්ස අනුපොඬ්ඬං, පුරිමසරස්ස පොඬ්ඬපදානුගතපොඬ්ඬං ඉතරං සරං කත්වාති අත්ථො. අවිරාධිතන්ති අවිරජ්ඣිතං. උච්ඡන්දිස්සාමීති උම්මුලනවසෙන කුලසන්තති. ඡන්දිස්සාමි. අයනං වඩ්ඪනං අයො,

තප්පටික්ඛෙපෙන අනයොති ආහ “අවඩ්ඪියා එතං නාම”න්ති. වික්ඛිපතිති විදුරතො බිපති, අපනෙතීති අත්ථො.

ගඬිගායන්ති ගඬිගාසමීපෙ. පට්ටනගාමන්ති සකටපට්ටනගාමං. ආණාති ආණා වත්තති. අඩ්ඨයොජනන්ති ච තස්මිං පට්ටනෙ අඩ්ඨයොජනට්ඨානවාසිනො සන්ධාය චුත්තං. තත්ත්වාති තස්මිං පට්ටනෙ. බලවාසාතජාතොති උප්පන්නබලවකොධො.

මෙති මය්හං. ගතෙනාති ගමනෙන.

රාජඅපරිභානියධම්මවණ්ණනා

134. සීතං වා උණ්භං වා නත්ථී, තායං වෙලායං පුඤ්ඤානුභාවෙන බුද්ධානං සබ්බකාලං සමසීතුණ්භාව උතු හොති, තං සන්ධාය තථා චුත්තං. අභිණ්භං සන්නිපාතාති නිව්චසන්නිපාතා, තං පන නිව්චසන්නිපාතතං දස්සෙතුං “දිවසස්සා”තිආදි චුත්තං. සන්නිපාතබහුලාති පචුරසන්නිපාතා. වොසානන්ති සඬකොචං. “යාවකීව”න්ති එකමෙවෙනං පදං අනියමතො පරිමාණවාචී, කාලො චෙත්ථ අධිප්පෙතොති ආහ “යත්තකං කාල”න්ති. “චුද්ධියෙවා”තිආදිනා චුත්තමත්ථං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං “අභිණ්භං අසන්නිපතන්තා හී”තිආදි චුත්තං. ආකුලාති බ්‍රහ්මා, න පසන්නා. හිජ්ජිත්ථාති වග්ගබන්ධතො විහජ්ජ විසුං විසුං හුත්වා.

සන්නිපාතහෙරියාති සන්නිපාතාරොචනහෙරියා. අඩ්ඨභුත්තා වාති සාමිභුත්තා ව. ඔසීදමානෙති භායමානෙ.

පුබ්බෙ අකතන්ති පුබ්බෙ අනිබ්බත්තං. සුඬකන්ති භණ්ඩං ගහෙත්ථා ගච්ඡන්තෙහි පබ්බතබණ්ඩ නදීතිත්ථගාමද්ථාරාදීසු රාජපුරිසානං දාතබ්බහාගං. බලීන්ති නිජ්ජන්තසස්සාදිතො ඡහාගං, සත්තභාගන්තිආදිනා ලද්ධකරං. දණ්ඩන්ති දසවිසතිකභාපණාදිකං අපරාධානුරූපං ගහෙතබ්බධනදණ්ඩං. වජ්ජිධම්මන්ති වජ්ජිරාජධම්මං. ඉදානි අපඤ්ඤත්තපඤ්ඤාපනාදීසු තප්පටික්ඛෙප ආදීනවානිසංසෙ විත්ථාරතො දස්සෙතුං “තෙසං අපඤ්ඤත්ත”න්තිආදි චුත්තං. පාරිවරියක්ඛමාති උපට්ඨානක්ඛමා.

කුලභොගඉස්සරියාදිවසෙන මහතී මත්තා පමාණං එතෙසන්ති මහාමත්තා, නීතිසත්ථවිහිතෙ විනිච්ඡයෙ යපිතා මහාමත්තා විනිච්ඡයමහාමත්තා, තෙසං. දෙන්නීති නිය්‍යානෙන්නි. සවෙ වොරොති එවංසඤ්ඤිතො සවෙ හොන්ති. පාපහිරුතාය අත්තනා කිඤ්චි අවත්වා. දණ්ඩනීතිසඤ්ඤිතෙ වොහාරෙ නියුත්තාති වොහාරිකා, යෙ “ධම්මට්ඨා”ති චුච්චන්ති. සුත්තධරා නීතිසුත්තධරා, ඊදිසෙ වොහාරවිනිච්ඡයෙ නියමෙත්ථා යපිතා. පරම්පරාහතෙසු අට්ඨසු කුලෙසු ජාතා අගතිගමනවිරතා අට්ඨමහල්ලකපුරිසා අට්ඨකුලිකා.

සක්කාරන්ති උපකාරං. ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වාති “ඉමෙ අමිභාකං ගරුතො” ති තත්ථ ගරුභාවං පති පති උපට්ඨපෙත්වා. මානෙන්තීති සම්මානෙන්ති, තං පන සම්මානනං තෙසු නෙසං අත්තමනතාපුබ්බකන්ති ආහ “මනෙන පියායන්ති” ති. නිපච්චකාරන්ති පණිපාතං. දස්සෙන්තීති “ඉමෙ අමිභාකං පිතාමහා, මාතාමහා” ති ආදිනා නීචචිත්තා හුත්වා ගරුචිත්තාකාරං දස්සෙන්ති. සන්ධාරෙතුන්ති සම්බන්ධං අච්චිඡින්නං කත්වා සට්ඨං.

පසස්භාකාරස්සාති බලක්කාරස්ස. කාමං වුද්ධියා පුප්ඵියතාය “වුද්ධිභානියො” ති වුත්තං, අත්ථො පන වුත්තානුක්කමෙනෙව යොජෙතබ්බො, පාළියං වා යස්මා “වුද්ධියෙව පාටිකඬ්ඛා, නො පරිභානී” ති වුත්තං, තස්මා තදනුක්කමෙන “වුද්ධිභානියො” ති වුත්තං.

විපච්චිතුං අලද්ධොකාසෙ පාපකම්මෙ, තස්ස කම්මස්ස විපාකෙ වා අනවසරොව දෙවතොපසග්ගො, තස්මිං පන ලද්ධොකාසෙ සියා දෙවතොපසග්ගස්ස අවසරොති ආහ “අනුප්පන්නං...පෙ.... වඩ්ඪෙත්ති” ති. එතෙනෙව අනුප්පන්නං සුඛන්ති එත්ථාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. “බලකායස්ස දිගුණතිගුණතාදස්සනං, පටිභයභාවදස්සන” ති එවං ආදිනා දෙවතානං සඬිගාමසීසෙ සභායතා වෙදිතබ්බා.

අනිච්ඡිතන්ති අනිට්ඨං. ආවරණතොති නිසෙධනතො. යස්ස ධම්මතො අනපෙතා ධම්මියාති ඉධ “ධම්මිකා” ති වුත්තා. මිගසුකරාදිසාතාය සුනබාදීනං කඬ්ඪිත්වා වනවරණං වාජො, මිගවා, තත්ථ නියුත්තා, තෙ වා වාජෙන්ති නෙන්තීති වාජිකා, මිගවධවාරිතො. චිත්තප්පවත්තිං පුච්ඡති. කායිකවාචසිකපයොගෙන හි සා ලොකෙ පාකටා පකාසභුතාති.

135. දෙවායතනභාවෙන චිත්තතා, ලොකස්ස චිත්තීකාරට්ඨානත්තා ව චෙතියං අභොසි.

කාමංකාරවසෙන කිඤ්චිපි න කරණියාති අකරණියා. කාමංකාරො පන භත්ථගතකරණවසෙනාති ආහ “අග්ගහෙතබ්බාති අත්ථො” ති. අභිමුඛයුද්ධෙතාති අභිමුඛං උජුකමෙව සඬිගාමකරණෙන. උපලාපනං සාමං දානඤ්චාති දස්සෙතුං “අල” තිත්ථාදි වුත්තං. හෙදොපි ඉධ උපායො එවාති වුත්තං “අඤ්ඤු මිට්ඨහෙදායා” ති. යුද්ධස්ස පන අනුපායතා පගෙව පකාසිතා. ඉදන්ති “අඤ්ඤු උපලාපනාය, අඤ්ඤු මිට්ඨහෙදා” ති ව ඉදං වචනං. කථාය නයං ලභිත්වාති “යාවකීවඤ්ච...පෙ.... නො පරිභානී” ති ඉමාය භගවතො කථාය නයං උපායං ලභිත්වා.

අනුකම්පායාති වජ්ජීරාජෙසු අනුග්ගහෙන. අස්සාති භගවතො.

කථන්ති වජ්ජීහි සද්ධිං කාතබ්බයුද්ධකථං. උජුං කරිස්සාමිති පටිරාජානො ආනෙන්වා පාකාරපරිබානං අඤ්ඤාථාභාවාපාදනෙන උජුභාවං කරිස්සාමි.

පතිට්ඨිතගුණොති පතිට්ඨිතාවරියගුණො. ඉස්සරා සන්නිපතන්තු, මයං
අනිස්සරා, තත්ථ ගන්තවා කිං කරිස්සාමාති ලිච්ඡවිනො න සන්නිපතිංසුති යොජනා.
සුරා සන්නිපතන්තුති එත්ථාපි එසෙව නයො.

බලහෙරින්ති යුද්ධාය බලකායස්ස උට්ඨානහෙරිං.

භික්ඛුඅපරිභානියධම්මවණ්ණනා

136. අපරිභානාය භිතාති අපරිභානියා, න පරිභායන්ති එතෙහීති වා අපරිභානියා,
තෙ පන යස්මා අපරිභානියා කාරකා නාම හොන්ති, තස්මා චුත්තං
“අපරිභානිකරෙ”ති. යස්මා පන තෙ පරිභානිකරානං උජුපටිපක්ඛභූතා, තස්මා ආහ
“චුද්ධිහෙතුභූතෙ”ති. යස්මා හගවතො දෙසනා උපරුපරි ඤාණාලොකං පසාදෙන්ති
සත්තානං හදයන්ධකාරං විධමති, පකාසෙතඛිබ්බෙ ව අත්ථෙව හත්ථතලෙ ආමලකං
විය සුට්ඨතරං පාකටෙ කත්වා දස්සෙති, තස්මා චුත්තං “චන්දසහස්සං...පෙ....
කථයිස්සාමි”ති.

යස්මා හගවා “තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සම්මුඛා වජ්ජිනං
අභිණ්ණසන්නිපාතාදිපටිපත්තිං කටෙන්නොයෙව අයං අපරිභානියකථා අනියායානිකා
වට්ටනිස්සිතා, මය්හං පන සාසනෙ තථාරුපී කථා කටෙතඛිබ්බා, සා හොති
නියායානිකා විවට්ටනිස්සිතා, යාය සාසනං මය්හං පරිනිබ්බානතො පරම්පි අද්ධනියං
අස්ස චිරට්ඨිතික”න්ති වින්තෙසි, තස්මා භික්ඛු සන්නිපාතාපෙත්වා තෙසං
අපරිභානියෙ ධම්මෙ දෙසෙන්නො තෙනෙව නියාමෙන දෙසෙසි. තෙන චුත්තං “ඉදං
වජ්ජිසත්තකෙ චුත්තසදිසමෙවා”ති. එවං සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විත්ථාරතො
දස්සෙන්නො “ඉධාපි වා”තිආදිමාහ. තත්ථ “තතො”තිආදි දිසාසු ආගතසාසනෙ
චුත්තං තං කථනං. විහාරස්මා ආකුලා යස්මා, තස්මා උපොසථපචාරණා යීතා.

ඔලියමානකොති පාළිතො, අත්ථතො ව විතස්සමානො. උක්ඛිපාපෙත්තාති
පගුණභාවකරණෙන, අත්ථසංවණ්ණනෙන ව පග්ගණ්හන්තා.

සාවත්ථියං භික්ඛු විය පාවිත්තියං දෙසාපෙතඛිබ්බොති (පාරා. 565 විත්ථාරවත්ථු).
වජ්ජිපුත්තකා විය දසවත්ථුදිපතෙන (චූළව. 446 විත්ථාරවත්ථු). “ගිහිගතානීති
ගිහිපටිසංයුත්තානී”ති වදන්ති. ගිහිසු ගතානි, තෙහි ඤාතානි ගිහිගතානි. ධුමකාලො
එතස්සාති ධුමකාලිකං විතකධුමචූපසමතො පරං අප්පවත්තනතො.

ථීරභාවජ්ජත්තාති සාසනෙ ථීරභාවං අනිවත්තිතභාවං උපගතා. ථේරකාරකෙහීති
ථේරභාවසාධකෙහි සීලාදිගුණෙහි අසෙක්ඛධම්මෙහි. බහු රත්තියොති පඛිබ්ජිතා
හුත්වා බහු රත්තියො ජානන්ති. සීලාදිගුණෙසු පතිට්ඨාපනමෙව සාසනෙ
පරිණායකතාති ආහ “තිසු සික්ඛාසු පවත්තෙන්ති”ති.

ඔවාදං න දෙන්ති අභාජනභාවතො. පචෙණිකථන්ති ආවරියපරම්පරාහතං
සම්මාපටිපත්තිදිපතං ධම්මකථං. සාරභූතං ධම්මපරියායන්ති

සමථවිපස්සනාමග්ගඵලසම්පාපනෙන සාරභූතං
බොජ්ඣංගිගකොසල්ලඅනුත්තරසීතීභාවඅධිවිත්තසුත්තාදිධම්මතන්ති.

පුනඛභවදානං පුනඛභවො උත්තරපදලොපෙන. ඉතරෙති යෙ න පච්චයවසිකා
න ආමිසවක්ඛකා, තෙ න ගච්ඡන්ති තණ්හාය වසං.

ආරඤ්ඤකෙසුති අරඤ්ඤභාගෙසු අරඤ්ඤපරියාපන්තෙසු. නනු යත්ථ කත්ථවිපි
තණ්හා සාවජ්ජා එවාති වොදනං සන්ධායාහ “ගාමන්තසෙනාසනෙසු හී”තිආදි,
තෙන “අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො”ති එත්ථ
චුත්තසිනෙහාදයො විය ආරඤ්ඤකෙසු සෙනාසනෙසු සාලයතා සෙවිතබ්බපක්ඛියා
එවාති දස්සෙති.

අත්තනාවාති සයමෙව, තෙන පරෙහි අනුස්සාහිතානං සරසෙනෙව අනාගතානං
පෙසලානං හික්ඛුනං ආගමනං, ආගතානඤ්ච ඵාසුචිහාරං පච්චාසිසන්තීති දස්සෙති.
ඉමිනා නීහාරෙතාති ඉමාය පටිපත්තියා. අග්ගහිතධම්මග්ගහණන්ති අග්ගහිතස්ස
පරියත්තිධම්මස්ස උග්ගහණං. ගහිතසජ්ඣායකරණන්ති උග්ගහිතස්ස සුට්ඨ
අත්ථවිත්තනං. විත්තනත්ථො හි සජ්ඣායසද්දො.

එන්තීති උපගච්ඡන්ති. නිසීදන්ති ආසනපඤ්ඤාපනාදිනා.

137. ආරම්භබ්බට්ඨෙන කම්මං ආරාමො. කම්මෙ රතා, න ගන්ථධුරෙ,
වාසධුරෙ වාති කම්මරතා, අනුයුත්තාති තප්පරභාවෙන පුනප්පුනං පසුතා. ඉති
කාතබ්බකම්මන්ති තං තං හික්ඛුනං කාතබ්බං උච්චාවචකම්මං චිවරච්චාරණාදි.
තෙනාහ “සෙය්‍යථීද්”න්තිආදි. උපත්ථම්භනන්ති දූපට්ඨතිපට්ඨාදිකරණං. තඤ්ච
පඨමපටලාදීනං උපත්ථම්භනකාරණත්තා තථා චුත්තං. යදි එවං කථං අයං
කම්මරාමතා පටික්ඛිත්තාති ආහ “එකච්චො හී”තිආදි.

කරොන්තො යෙවාති යථාචුත්තතිරච්ඡානකථං කථෙන්නොයෙව.
අතිරච්ඡානකථාභාවෙපි තස්ස තත්ථ තප්පරභාවදස්සනත්ථං අවධාරණවචනං.
පරියන්තකාරීති සපරියන්තං කත්වා චත්තා. “පරියන්තවතිං වාවං භාසිතා”ති (දී. නි.
1.9, 194) හි චුත්තං. අප්පහස්සො වාති පරිමිතකථොයෙව එකන්තෙන
කථෙතබ්බස්සෙව කථනතො. සමාපත්තිසමාපජ්ජනං අරියො තුණ්හීභාවො.

නිද්දායතියෙවාති නිද්දොක්කමනෙ අනාදීනවදස්සි නිද්දායතියෙව.
ඉරියාපථපරිචත්තනාදිනා න නං විනොදෙති.

එවං සංසට්ඨො වාති චුත්තනයෙන ගණසංඝකාය සංසට්ඨො එව විහරති.

දුස්සීලා පාපිච්ඡා නාමාති සයං නිස්සීලා අසන්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය
සමන්තාගතත්තා පාපා ලාමකා ඉච්ඡා එතෙසන්ති පාපිච්ඡා.

පාපපුග්ගලෙහි මෙන්තිකරණතො පාපමිත්තා. තෙහි සදා සහ පවත්තනෙන
පාපසහායා. තත්ථ නින්තතාදිනා තදධිමුත්තතාය පාපසම්පවඩ්කා.

138. සද්ධා ඵතෙසං අත්ථිති සද්ධාති ආහ “සද්ධාසම්පන්නා”ති.

ආගමනීයපටිපදාය ආගතසද්ධා ආගමනීයසද්ධා, සා සාතිසයා මහාබොධිසත්තානං
පරොපදෙසෙන විනා සද්ධෙය්‍යවත්ථුං අවිපරිතතො ඔගාහෙත්වා අධිමුච්චනතොති
ආහ “සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තානං හොති”ති. සච්චපට්ඨෙධතො ආගතසද්ධා
අධිගමසද්ධා සුරඛන්ධාදීනං (දී. නි. අට්ඨ. 3.118; ධ. ප. අට්ඨ.

1. සුප්පබ්බද්ධකුට්ඨිවත්ථු; උදා. අට්ඨ. 43) විය. “සම්මාසම්බුද්ධො භගවා”තිආදිනා
බුද්ධාදීසු උප්පජ්ජනකපසාදො පසාදසද්ධා මහාකජ්ජිනරාජාදීනං (අ. නි. අට්ඨ.

1.1.231; ධ. ප. අට්ඨ. 1. මහාකජ්ජිනත්ථෙරවත්ථු; ථෙරගා. අට්ඨ.

2. මහාකජ්ජිනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා, විත්ථාරො) විය. “ඵවමෙත”න්ති

ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා සද්දහනවසෙන කජ්ජනං ඔකජ්ජනං. දුට්ඨාපීති

පසාදසද්ධාපි ඔකජ්ජනසද්ධාපි. තත්ථ පසාදසද්ධා අපරනෙය්‍යාරූපා හොති

සවනමත්තෙන පසිදනතො. ඔකජ්ජනසද්ධා සද්ධෙය්‍යවත්ථුං ඔගාහෙත්වා

අනුපවිසිත්වා “ඵවමෙත”න්ති පච්චක්ඛං කරොන්ති විය පවත්තති. තෙනාහ

“සද්ධාධිමුත්තො චක්කලිත්ථෙරසදිසො හොති”ති. තස්ස හීති ඔකජ්ජනසද්ධාය

සමන්තාගතස්ස. හිරි ඵතස්ස අත්ථිති හිරි, හිරි මනො ඵතෙසන්ති හිරිමනාති ආහ

“පාප...පෙ.... චිත්තා”ති. පාපතො ඔත්තජ්ජෙත්ති උබ්බිජ්ජන්ති භායන්තිති

ඔත්තජ්ජි.

බහු සුතං සුත්තගෙය්‍යාදි ඵතෙනාති බහුස්සුතො, සුතග්ගහණං චෙත්ථ
නිදස්සනමත්තං ධාරණපරිවයපරිපුච්ඡානුපෙක්ඛනදිට්ඨිනිජ්ඣානානං පෙත්ථ
ඉච්ඡිතබ්බත්තා. සවනමුලකත්තා වා තෙසම්පි තග්ගහණෙනෙව ගහණං දට්ඨබ්බං.

අත්ථකාමෙන පරියාපුණිතබ්බතො, දිට්ඨධම්මිකාදිපුරිසත්ථසිද්ධියා

පරියත්තභාවතො ච පරියත්ති, තිණි පිටකානි. සච්චප්පට්ඨෙධො සච්චානං

පටිවිජ්ඣානං. තදපි බාහුසච්චං යථාචුත්තබාහුසච්චකිච්චනිජ්ජන්තිතො. පරියත්ති

අධිජ්ජෙතා සච්චපට්ඨෙධාවහෙන බාහුසච්චෙන බහුස්සුතභාවස්ස ඉධ ඉච්ඡිතත්තා.

සොති පරියත්තිබහුස්සුතො. චතුබ්බිධො හොති පඤ්චමස්ස පකාරස්ස අභාවතො.

සබ්බත්ථකබහුස්සුතොති නිස්සයමුච්චනකබහුස්සුතාදෙයො විය පදෙසිකො අහුත්වා

පිටකත්තයෙ සබ්බත්ථකමෙව බාහුසච්චසබ්භාවතො සබ්බස්ස අත්ථස්ස කායනතො

කථනතො සබ්බත්ථකබහුස්සුතො. තෙ ඉධ අධිජ්ජෙතා

පටිපත්තිපට්ඨෙධසද්ධම්මානං මූලභූතෙ පරියත්තිසද්ධම්මෙ සුප්පතිට්ඨිතභාවතො.

ආරද්ධන්ති පග්ගහිතං. තං පන දුට්ඨමපි වීරියාරම්භවිභාගෙන දස්සෙතුං

“තත්ථා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඵකකාති ඵකාකිනො, වූපකට්ඨවිභාරිනොති අත්ථො.

පුච්ඡිත්ථාති පරතො පුච්ඡිත්ථා. සම්පට්ච්ඡාපෙතුන්ති “ත්ථං අසුකනාමො”ති

චත්ථා තෙහි “ආමා”ති පටිජානාපෙතුන්ති අත්ථො. ඵවං

විරකතාදිඅනුස්සරණසමත්ථසතිනෙපක්කානං අප්පකසිරෙනෙව

සතිසම්බෝධිකභාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡතීති දස්සනත්ථං “එවරුපෙ හික්ඛු සන්ධායා”ති වුත්තං. තෙනෙවාහ “අපිවා”තිආදි.

139. බුද්ධානි ඵතායාති “බොධි”ති ලද්ධනාමාය

සම්මාදිට්ඨිආදිධම්මසාමග්ගියා අභිගොති බොජ්ඣංගිගො, පසත්ථො, සුන්දරො වා බොජ්ඣංගිගො සම්බොජ්ඣංගිගො. උපට්ඨානලක්ඛණොති කායවෙදනාවිත්තධම්මානං අසුභද්ධානිච්චානත්තභාවසල්ලක්ඛණසංඛාරං ආරම්මණෙ උපට්ඨානං ලක්ඛණං ඵතස්සාති උපට්ඨානලක්ඛණො. චතුත්තං අරියසච්චානං පිළිනාදිප්පකාරතො විවයො උපපරික්ඛා ලක්ඛණං ඵතස්සාති පච්චයලක්ඛණො. අනුප්පන්නා කුසලානුප්පාදනාදිවසෙන විත්තස්ස පග්ගහො පග්ගණ්හනං ලක්ඛණං ඵතස්සාති පග්ගහලක්ඛණො. ඵරණං විජ්ජාරිකතා ලක්ඛණං ඵතස්සාති ඵරණලක්ඛණො. උපසමො කායවිත්තපරිලාභානං වූපසමනං ලක්ඛණං ඵතස්සාති උපසමලක්ඛණො. අවික්ඛෙපො වික්ඛෙපවිද්ධංසනං ලක්ඛණං ඵතස්සාති අවික්ඛෙපලක්ඛණො. ලිනුද්ධච්චරහිතෙ අධිවිත්තෙ පවත්තමානෙ පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අබ්බාවට්තතා අජ්ඣුපෙක්ඛනං පටිසංඛාරානං ලක්ඛණං ඵතස්සාති පටිසංඛාරානලක්ඛණො.

චතුහි කාරණෙහිති සතිසම්පජ්ඣං, මුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිවජ්ජනා, උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනා, තදධිමුත්තතාති ඉමෙහි චතුහි කාරණෙහි. ඡහි කාරණෙහිති පරිපුච්ඡකතා, වත්ථුච්ඡිද්ධකිරියා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා, දුප්පජ්ඣපුග්ගලපරිවජ්ජනා, පජ්ඣවත්තපුග්ගලසෙවනා, තදධිමුත්තතාති ඉමෙහි ඡහි කාරණෙහි. මහාසතිපට්ඨානවණ්ණනායං පන “සත්තහි කාරණෙහි” (දී. නි. අට්ඨ. 2.385; ම. නි. අට්ඨ. 1.118) වක්ඛති, තං ගම්භීරඤ්ඤාණවරියාපච්චවෙක්ඛණාති ඉමං කාරණං පක්ඛිපිත්වා වෙදිතඛිං. නවහි කාරණෙහිති අපායභයපච්චවෙක්ඛණා, ගමනචීපච්චවෙක්ඛණා, පිණ්ඩපාතස්ස අපවායනතා, දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සබ්බමචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනා, ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනා, තදධිමුත්තතාති ඉමෙහි නවහි කාරණෙහි. මහාසතිපට්ඨානවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.385; ම. නි. අට්ඨ. 1.118) පන ආනිසංසදස්සාවිතා, ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති ඉමෙහි සද්ධිං “එකාදසා”ති වක්ඛති. දසහි කාරණෙහිති බුද්ධානුස්සති, ධම්මානුස්සති, සංඝස්සිලවාගදෙවතාඋපසමානුස්සති, ලුඛපුග්ගලපරිවජ්ජනා, සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනා, තදධිමුත්තතාති ඉමෙහි දසහි. මහාසතිපට්ඨානවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.385; ම. නි. අට්ඨ. 1.118) පන පසාදනියසුත්තත්තපච්චවෙක්ඛණාය සද්ධිං “එකාදසා”ති වක්ඛති. සත්තහි කාරණෙහිති පණිනහොජනසෙවනතා, උතුසුඛසෙවනතා, ඉරියාපට්ඨසෙවනතා, මජ්ඣන්තපයොගතා, සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, පස්සද්ධකායපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති ඉමෙහි සත්තහි. දසහි කාරණෙහිති වත්ථුච්ඡිද්ධකිරියා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා, නිමිත්තකුසලතා, සමයෙ විත්තස්ස පග්ගහණං, සමයෙ විත්තස්ස නිග්ගහණං, සමයෙ විත්තස්ස සම්පහංසනං, සමයෙ විත්තස්ස අජ්ඣුපෙක්ඛනං, අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනං, සමාහිතපුග්ගලසෙවනං,

තදධිමුත්තතාති ඉමෙහි දසහි කාරණෙහි. මහාසතිපට්ඨානවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.385; ම. නි. අට්ඨ. 1.118) පන “කුමාරවිමොක්ඛපච්චවෙක්ඛණා”ති ඉමිනා සද්ධිං “ඵකාදසහි”ති වක්ඛති. පඤ්චහි කාරණෙහිති සත්තමජ්ඣත්තතා, සඬබ්බරමජ්ඣත්තතා, සත්තසඬබ්බරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනා, සත්තසඬබ්බරමජ්ඣත්තපුග්ගලසෙවනා, තදධිමුත්තතාති ඉමෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි. යං පනෙත්ථ වත්තඛිං, තං මහාසතිපට්ඨානවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.385; ම. නි. අට්ඨ. 1.118) ආගමිස්සති. කාමං බොධිපක්ඛියධම්මා නාම නිජ්ජරියායනො අරියමග්ගසම්පයුත්තා ඵව නිය්‍යානිකභාවතො. සුත්තන්තදෙසනා නාම පරියායකථාති “ඉමිනා විපස්සනා...පෙ.... කපෙසි”ති වුත්තං.

140. තෙභුමකෙ සඬබ්බරෙ “අනිච්චා”ති අනුපස්සති ඵතායාති අනිච්චානුපස්සනා, තථා පවත්තා විපස්සනා, සා පන යස්මා අත්තනා සහගතසඤ්ඤාය භාවිතාය විභාවිතා ඵව භොතීති වුත්තං “අනිච්චානුපස්සනාය සද්ධිං උජ්ජන්තසඤ්ඤා”ති. සඤ්ඤාසිසෙන වායං විපස්සනාය ඵව නිද්දෙසො. අනත්තසඤ්ඤාදීසුපි ඵසෙව නයො. ලොකියවිපස්සනාපි භොත්ති, යස්මා “අනිච්ච”න්තිආදිනා තා පවත්තන්තිති. ලොකියවිපස්සනාපිති පි-සද්දෙන මිස්සකාපෙත්ථ සන්තිති අත්ථතො ආපන්නන්ති අත්ථාපත්තිසිද්ධත්ථං නිද්ධාරෙත්ථා සරුපතො දස්සෙතුං “විරාගො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ආගතවසෙනාති තථා ආගතපාළිවසෙන “විරාගො නිරොධො”ති හි තත්ථ නිබ්බානං වුත්තන්ති ඉධ “විරාගසඤ්ඤා, නිරොධසඤ්ඤා”ති වුත්තසඤ්ඤා නිබ්බානාරම්මණාපි සිසුං. තෙන වුත්තං “ද්වෙ ලොකුත්තරාපි භොත්ති”ති.

141. මෙත්තා ඵතස්ස අත්ථීති මෙත්තං, චිත්තං. තංසමුට්ඨානං කායකම්මං මෙත්තං කායකම්මං. ඵස නයො සෙසද්වයෙපි. ඉමානිපි මෙත්තාකායකම්මාදීනි හික්ඛුනං වසෙන ආගතාති තෙසං සෙට්ඨපරිසභාවතො. යථා පන හික්ඛුසුපි ලබ්භන්ති, ඵවං ගිහීසුපි ලබ්භන්ති චතුපරිසසාධාරණත්තාති තං දස්සෙන්නො “හික්ඛුනඤ්ඤි”තිආදිමාහ. කාමං ආදිබ්බමවරියකධම්මස්සවනෙනපි මෙත්තාකායකම්මානි ලබ්භන්ති, නිජ්ජරියායනො පන වාරිත්තධම්මස්සවනෙන අයමත්ථො ඉච්ඡිතොති දස්සෙන්නො “ආහිසමාචාරිකධම්මපුරණ”න්ති ආහ. තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං පරිපුච්ඡනඅත්ථකථනවසෙන පවත්තියමානං හිතජ්ඣාසයෙන පවත්තිතඛිංතො.

ආචීති පකාසං, පකාසභාවො වෙන්ථ යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරියති, තස්ස සම්මුඛභාවතොති ආහ “සම්මුඛා”ති. රහොති අප්පකාසං, අප්පකාසතා ව යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරියති, තස්ස පච්චක්ඛාභාවතොති ආහ “පරම්මුඛා”ති. සභායභාවගමනං තෙසං පුරතො. උභයෙහිති නවකෙහි, ථෙරෙහි ව.

පග්ගස්භාති පග්ගණ්හිත්ථා උච්චං කත්ථා.

කාමං මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානං නයනානං උම්මිලනා, පසන්නෙන මුඛෙන ඔලොකනඤ්ච මෙත්තං කායකම්මමෙව, යස්ස පන චිත්තස්ස වසෙන නයනානං මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධතා, මුඛස්ස ච පසන්නතා, තං සන්ධාය චුත්තං “මෙත්තං මනොකම්මං නාමා”ති.

ලාභසද්දො කම්මසාධනො “ලාභාවත, ලාභො ලද්ධො”තිආදීසු විය, සො චෙත්ථ “ධම්මලද්ධා”ති වචනතො අතීතකාලිකොති ආහ “විවරාදයො ලද්ධපච්චයා”ති. ධම්මතො ආගතාති ධම්මිකා. තෙනාහ “ධම්මලද්ධා”ති. ඉමමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං “කුහනාදි”තිආදි චුත්තං. චිත්තෙන විහජනපුබ්බකං කායෙන විහජනත්ති මුලමෙව දස්සෙතුං “එවං චිත්තෙන විහජන”ත්ති චුත්තං, තෙන චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි පටිවිභාගො න කාතබ්බොති දස්සෙති. අප්පට්චිහත්තත්ති භාවනපුංසකතිද්දෙසො, අප්පට්චිහත්තං වා ලාභං භුඤ්ජතීති කම්මනිද්දෙසො එව.

තං තං නෙව ගිහීනං දෙති අත්තතො ආජීවසොධනත්ථං. න අත්තනා භුඤ්ජතීති අත්තනාව න පරිභුඤ්ජති “මය්හං අසාධාරණභොගිතා මා භොතු”ති. “පටිග්ගණ්හන්තො ව...පෙ.... පස්සති”ති ඉමිනා තස්ස ලාභස්ස තීසුපි කාලෙසු සාධාරණතො ය්පනං දස්සිතං. “පටිග්ගණ්හන්තො ව සඬ්ඝෙන සාධාරණං භොතු”ති ඉමිනා පටිග්ගහණකාලො දස්සිතො, “ගහෙත්වා...පෙ.... පස්සති”ති ඉමිනා පටිග්ගහිතකාලො, තදුහයං පන තාදිසෙන පුබ්බාභොගෙන විනා න භොතීති අත්ථසිද්ධො පුරිමකාලො. තයිදං පටිග්ගහණතො පුබ්බෙ වස්ස භොති “සඬ්ඝෙන සාධාරණං භොතුති පටිග්ගහෙස්සාමි”ති. පටිග්ගණ්හන්තස්ස භොති “සඬ්ඝෙන සාධාරණං භොතුති පටිග්ගණ්හාමි”ති. පටිග්ගහෙත්වා භොති “සඬ්ඝෙන සාධාරණං භොතුති පටිග්ගහිතං මයා”ති එවං තිලක්ඛණසම්පන්නං කත්වා ලද්ධලාභං ඔසානලක්ඛණං අවිකොපෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තො සාධාරණභොගී, අප්පට්චිහත්තභොගී ච භොති.

ඉමං පන සාරණියධම්මන්ති ඉමං චතුත්ථං සරිතබ්බයුත්තධම්මං. න හි...පෙ.... ගණ්හන්ති, තස්මා සාධාරණභොගිතා එව දුස්සීලස්ස නත්ථීති ආරම්භොපි තාව න සම්භවති, කුතො පුරණන්ති අධිප්පායො. “පරිසුද්ධසීලො”ති ඉමිනා ලාභස්ස ධම්මිකභාවං දස්සෙති. “චත්තං අබණ්ඨෙත්තො”ති ඉමිනා අප්පට්චිහත්තභොගිතං, සාධාරණභොගිතඤ්ච දස්සෙති. සති පන තදුහයෙ සාරණියධම්මො පුරිතො එව භොතීති ආහ “පුරෙති”ති. “ඔදිස්සකං කත්වා”ති එතෙන අනොදිස්සකං කත්වා පිතුනො, ආචරියුපජ්ඣායාදීනං වා ථෙරාසනතො පට්ඨාය දෙන්තස්ස සාරණියධම්මොයෙව භොතීති. සාරණියධම්මො පනස්ස න භොතීති පටිජග්ගනට්ඨානෙ ඔදිස්සකං කත්වා දින්තත්තා. තෙනාහ “පලිබොධජග්ගනං නාම භොතී”තිආදි. යදි එවං සබ්බෙන සබ්බං සාරණියධම්මපුරකස්ස ඔදිස්සකදානං න වට්ටතීති? නො න වට්ටති යුත්තට්ඨානෙති දස්සෙත්තො “තෙන පනා”තිආදිමාහ. ගිලානාදීනං ඔදිස්සකං කත්වා දානං අප්පට්චිභාගපක්ඛිකං “අසුකස්ස න දස්සාමි”ති පටික්ඛෙපස්ස අභාවතො. ඛාතිරෙකප්පධානො හි පටිවිභාගො. තෙනාහ

“අවසෙස” න්ති ආදි. අදාතුම්පිති පි-සද්දෙන දාතුම්පි වට්ටනීති දස්සෙති, තඤ්ච ඛො කරුණායනවසෙන, න චත්තපුරණවසෙන.

සුසික්ඛිතායාති සාරණියධම්මපුරණවිධිමහි සුට්ඨ සික්ඛිතාය, සුකුසලායාති අත්ථො. ඉදානි තස්සා කොසල්ලං දස්සෙතුං “සුසික්ඛිතාය හී” න්ති ආදි වුත්තං. “ද්වාදසහි වස්සෙහි පුරති, න තතො ඔර” න්ති ඉමිනා තස්ස දුප්පුරණං දස්සෙති. තථා හි සො මහජ්ඣලො මහානිසංසො, දිට්ඨධම්මිකෙහිපි තාව ගරුතරෙහි ඵලානිසංසෙහි ච අනුගතො. තංසමඬ්ඨි ච පුග්ගලො විසෙසලාහි අරියපුග්ගලො විය ලොකෙ අවිජරියබ්භුතධම්මසමන්තාගතො හොති. තථා හි සො දුප්පජනං දානමයස්ස, සීලමයස්ස ච පුඤ්ඤස්ස පටිපක්ඛධම්මං සුදුරෙ වික්ඛම්හිතං කත්වා සුවිසුද්ධෙන චෙතසා ලොකෙ පාකටො පඤ්ඤාතො හුත්වා විහරති, තස්සිමමත්ථං ඛාතිරෙකතො, අන්වයතො ච විභාවෙතුං “සවෙ හී” න්ති ආදි වුත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඉදානි යෙ සම්පරායිකෙ, දිට්ඨධම්මිකෙ ච ආනිසංසෙ දස්සෙතුං “ඵව” න්ති ආදි වුත්තං. තෙව ඉස්සා, න මච්ජරියං හොති චිරකාලභාවනාය විධුතභාවතො. මනුස්සානං පියො හොති පරිච්චාගසීලතාය විසුද්ධත්තා. තෙනාහ “දදං පියො හොති හජන්ති නං බහු” න්ති ආදි (අ. නි. 5.34). සුලභපච්චයො හොති දානවසෙන උළාරජ්ඣාසයානං පච්චයලාභස්ස ඉධානිසංසභාවතො දානස්ස. පත්තගතං අස්ස දියාමානං න ඛියති පත්තගතවසෙන ද්වාදසවස්සිකස්ස මහාපත්තස්ස අවිච්ඡේදෙන පුරිත්තත්තා. අග්ගහණ්ඩං ලහති දෙවසිකං දක්ඛිණෙය්‍යානං අග්ගතො පටියාය දානස්ස දින්තත්තා. භයෙවා...පෙ.... ආපජ්ජන්ති දෙය්‍යපටිග්ගාහකවිකජ්ජං අකත්වා අත්තති නිරපෙක්ඛවිත්තෙන චිරකාලං දානපුරතාය පසාදිතවිත්තත්තා.

තත්‍රානි තෙසු ආනිසංසෙසු විභාවෙනබ්බෙසු. ඉමානි තං දීපනානි වත්ථුනි කාරණානි. අලහන්තාපීති අමහාපුඤ්ඤතාය න ලාභිනො සමානාපි. හික්ඛාවාරමග්ගසභාගන්ති සභාගං තබ්බාගියං හික්ඛාවාරමග්ගං ජානන්ති.

අනුත්තරිමනුස්සධම්මත්තා, ථෙරානං සංසයවිනොදනත්ථඤ්ච “සාරණියධම්මො මෙ හන්තෙ පුරිතො” න්ති ආහ. තථා හි දුතියවත්ථුස්මිම්පි ථෙරෙන අත්තා පකාසිතො. මනුස්සානං පියතාය, සුලභපච්චයතායපි ඉදං වත්ථුමෙව. පත්තගතාඛියනස්ස පන විසෙසං විභාවනතො “ඉදං තාව...පෙ.... ඵත්ථ වත්ථු” න්ති වුත්තං.

ගිරිහණ්ඩමහාපුජායාති චෙතියගිරිමිහි සකලලඬ්ඛාදිපෙ, යොජනජ්ජමාණෙ සමුද්දෙ ච නාවාසඬ්ඛාදිකෙ යපෙත්වා දීපපුජ්ඣගන්ධාදිහි කරියමානමහාපුජායං. පරියායෙනපීති ලෙසෙනපි. අනුවජ්චිකන්ති සාරණියධම්මපුරණතොපි ඉදං යථාභූතජ්ජවෙදනං තුම්භාකං අනුවජ්චිකන්ති අත්ථො.

අනාරොවෙත්වාච පලායිංසු චොරභයෙන. “අත්තනො දුජ්ජීවිකායා”ති ච වදන්ති.

වට්ඨිස්සතීති කප්පිස්සති. ටෙරි සාරණියධම්මපුරිකා අහොසි, ටෙරස්ස පන සීලතෙජෙනෙව දෙවතා උස්සුක්කං ආපජ්ජි.

නත්ථි එතෙසං ඛණ්ඩන්ති අඛණ්ඩානි. තං පන නෙසං ඛණ්ඩං දස්සෙතුං “යස්සා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ උපසම්පන්නසීලානං උද්දෙසක්කමෙන ආදි අන්තා වෙදිතබ්බා. තෙනාහ “සත්තසු”තිආදි. අනුපසම්පන්නසීලානං පන සමාදානක්කමෙනපි ආදි අන්තා ලබ්භන්ති. පරියන්තෙ ඡින්නසාටකො වියාති වත්ථන්තෙ, දසන්තෙ වා ඡින්නවත්ථං විය, විසදිසුදාහරණං වෙතං “අඛණ්ඩානි”ති ඉමස්ස අධිගතත්තා. එවං සෙසානිපි උදාහරණානි. ඛණ්ඩිතභින්නතා ඛණ්ඩං, තං එතස්ස අත්ථිති ඛණ්ඩං, සීලං. “ජිද්ද”න්තිආදිසුපි එසෙව නයො. වෙමජ්ඣෙ භින්නං විනිවිජ්ඣනවසෙන විසභාගවණ්ණෙන ගාවි වියාති සම්බන්ධො. සබ්බරහිතානි අසබ්බානි. තථා අකම්මාසානි. සීලස්ස තණ්හාදාසබ්බතො මොචනං විට්ඨප්පනිස්සයභාවාපාදනං. යස්මා ච තංසමඛිගීපුග්ගලො සෙරි සයංවසී භුජිස්සො නාම හොති, තස්මාපි භුජිස්සානි. තෙනෙවාහ “භුජිස්සභාවකාරණතො භුජිස්සානි”ති. සුපරිසුද්ධභාවෙන පාසංසත්තා විඤ්ඤපසත්ථානි. ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො වා භවෙය්‍යං, දෙවඤ්ඤතරො වා, තත්ථ “නිච්චො ධුචො සස්සතො”ති, “සීලෙන සුද්ධි”ති ච එවං ආදිනා තණ්හාදිට්ඨිහි අපරාමට්ඨත්තා. “අයං තෙ සීලෙසු දොසො”ති චතුසුපි විපත්තිසු යාය කායවි විපත්තියා දස්සනෙන පරාමට්ඨුං අනුද්ධංසෙතුං. සමාධිසංවත්තනප්පයොජනානි සමාධිසංවත්තනිකානි.

සමානභාවුපගතසීලාති සීලසම්පත්තියා සමානභාවං උපගතසීලා සභාගචුත්තිකා. කාමං පුට්ඨජ්ජනානඤ්ච චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ නානත්තං න සියා, තං පන න එකන්තිකං, ඉදං එකන්තිකං නියතභාවතොති ආහ “නත්ථි මග්ගසීලෙ නානත්ත”න්ති. තං සන්ධායෙන චුත්තන්ති මග්ගසීලං සන්ධාය එතං “යානි තානි සීලානි”තිආදි චුත්තං.

යායන්ති යා අයං මය්හඤ්චෙව තුම්භාකඤ්ච පච්චක්ඛන්තා. දිට්ඨිති මග්ගසම්මාදිට්ඨි. නිද්දොසානි නිධුතදොසා, සමුච්ඡින්නරාගාදිපාපධම්මානි අත්ථො. නිය්‍යාතීති වට්ඨදුක්ඛතො නිස්සරති නිගච්ජති. සයං නිය්‍යන්තස්සෙව හි “තංසමඛිගීපුග්ගලං වට්ඨදුක්ඛතො නිය්‍යාපෙති”ති චුච්චති. යා සත්ථු අනුසිට්ඨි, තං කරොතීති තක්කරො, තස්ස, යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජනකස්සානි අත්ථො. සමානදිට්ඨිභාවන්ති සදිසදිට්ඨිභාවං සච්චසම්පට්ඨෙධෙන අභින්නදිට්ඨිභාවං. චුද්ධියෙවාති අරියචිතයෙ ගුණෙහි චුද්ධියෙව, නො පරිහානීති අයං අපරිහානියධම්මදෙසනා අත්තනොපි සාසනස්ස අද්ධනියතං ආකඬ්ඛන්තෙන භගවතා ඉධ දෙසිතා.

142. ආසන්නපරිනිබ්බානත්තාති කතිපයමාසාධිකෙන සංචච්ඡරමත්තෙන පරිනිබ්බානං භවිස්සතීති කත්වා චුත්තං. එතංයෙවාති “ඉති සීල”න්තිආදිකංයෙව

ඉති සීලන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො පකාරත්ථො, පරිමාණත්ථො ව එකජ්ඣං කත්වා ගතිතොති ආහ “එවං සීලං එත්තකං සීල”න්ති. එවං සීලන්ති එවං පහෙදං සීලං. එත්තකන්ති එතං පරමං, න ඉතො හියොයා. චතුපාරිසුද්ධිසීලන්ති මග්ගස්ස සම්භාරහූතං ලොකියචතුපාරිසුද්ධිසීලං. චිත්තෙකග්ගතා සමාධිති එත්ථාපි එසෙව නයො. යස්මිං සීලෙ යත්වාති යස්මිං ලොකුත්තරකුසලස්ස පදට්ඨානභූතෙ “පුබ්බෙව බො පනස්ස කායකම්මං චරිකම්මං ආජීවො සුපරිසුද්ධො හොති”ති (ම. නි. 3.431; කථා. 874) එවං චුත්තසීලෙ පතිට්ඨාය. එසොති මග්ගඵලසමාධි. පරිභාවිතොති තෙන සීලෙන සබ්බසො භාවිතො සම්භාවිතො. මහජ්ඣලො හොති මහානිසංසොති මග්ගසමාධි තාව සාමඤ්ඤඵලෙහි මහජ්ඣලො, වට්ටක්ඛවූපසමෙන මහානිසංසො. ඉතරො පටිප්පස්සද්ධිප්පහානෙන මහජ්ඣලො, නිබ්බුතිසුබුජ්ජත්තියා මහානිසංසො. යම්හි සමාධිම්හි යත්වාති යස්මිං ලොකුත්තරකුසලස්ස පදට්ඨානභූතෙ පාදකජ්ඣානසමාධිම්හි වෙව වුට්ඨානගාමිතිසමාධිම්හි ව යත්වා. සාති මග්ගඵලපඤ්ඤා. තෙන පරිභාවිතාති තෙන යථාචුත්තසමාධිතා සබ්බසො භාවිතා පරිභාවිතා. මහජ්ඣලමහානිසංසතා සමාධිම්හි චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. අපි ව තෙ බොජ්ඣංගිගමග්ගඵලකායානිගප්පහෙදහෙතුතාය මහජ්ඣලා සත්තදක්ඛිණෙයාපුග්ගලච්ඡාගහෙතුතාය මහානිසංසාති වෙදිතබ්බා. යාය පඤ්ඤාය යත්වාති යායං විපස්සනාපඤ්ඤායං, සමාධිවිපස්සනාපඤ්ඤායං වා යත්වා. සමට්ඨානිකස්ස හි සමාධිසහගතාපි පඤ්ඤා මග්ගාධිගමාය විසෙසපච්චයො හොතියෙව. සම්මදෙවාති සුට්ඨුයෙව යථා ආසවානං ලෙසොපි නාවසිස්සති, එවං සබ්බසො ආසවෙහි විමුච්චති. අග්ගමග්ගක්ඛණඤ්ඤි සන්ධායෙනං චුත්තං.

143. ලොකියත්ථසද්දානං විය අභිරන්ත-සද්දස්ස සිද්ධි දට්ඨබ්බා. අභිරන්තං අභිරන්තං අභිරන්ති හි අත්ථතො එකං. අභිරන්ත-සද්දො වායං අභිරුචිපරියායො, න අස්සාදපරියායො. අස්සාදවසෙන හි කත්ථවි වසන්තස්ස අස්සාදවත්ථුචිගමෙන සියා තස්ස තත්ථ අනභිරති, යදිදං බිණාසවානං නත්ථි, පගෙව බුද්ධානන්ති ආහ “බුද්ධානං...පෙ.... නත්ථි”ති. අභිරතිවසෙන කත්ථවි වසිත්වා තදභාවතො අඤ්ඤත්ථ ගමනං නාම බුද්ධානං නත්ථි. වෙනෙයාවිනයනත්ථං පන කත්ථවි වසිත්වා තස්මිං සිද්ධෙ වෙනෙයාවිනයනත්ථමෙව තතො අඤ්ඤත්ථ ගච්ඡන්ති, අයමෙත්ථ යථාරුචි. ආයාමාති එත්ථ ආ-සද්දො “ආගච්ඡා”ති ඉමිතා සමානත්ථොති ආහ “එහි යාමා”ති. අයාමාති පන පාඨෙ අ-කාරො නිපාතමත්තං. සන්තිකාවචරත්තා ථෙරං ආලපති, න පන තදා සත්ථු සන්තිකෙ වසන්තානං හික්ඛුනං අභාවතො. අපරිච්ඡින්නගණනො හි තදා භගවතො සන්තිකෙ හික්ඛුසඬ්ඨෙසා. තෙනාහ “මහතා හික්ඛුසඬ්ඨෙසෙත සද්ධි”න්ති. අම්බලට්ඨිකාගමනන්ති අම්බලට්ඨිකාගමනපටිසංයුත්තපාඨමාහ. පාටලිගමනෙති එත්ථාපි එසෙව නයො. උත්තානමෙව අනන්තරං, හෙට්ඨා ව සංවණ්ණිතරුපත්තා.

සාරිපුත්තසිහනාදවණ්ණනා

145. “ආයස්මා සාරිපුත්තො”තිආදි පාඨජාතං. සම්පසාදනීයෙති සම්පසාදනීයසුත්තෙ (දී. නි. 3.141) විත්ථාරිකං පොරාණට්ඨකථායං, තස්මා මයම්පි තත්ථෙව නං අත්ථතො විත්ථාරයිස්සාමාති අධිජ්ජායො.

දුස්සීලආදීනවචණ්ණනා

148. ආගන්ත්වා වසන්ති එත්ථ ආගන්තුකාති ආවසථො, තදෙව අගාරන්ති ආහ “ආවසථාගාරන්ති ආගන්තුකානං ආවසථගෙහ”න්ති. ද්විත්තං රාජුනන්ති ලිච්ඡවිරාජමගධරාජුනං. සභායකාති සෙවකා. කුලානීති කුටුම්භිකෙ. සන්ථතන්ති සන්ථරි, සබ්බං සන්ථරි සබ්බසන්ථරි, තං සබ්බසන්ථරිං. භාවනපුංසකනිද්දෙසො වායං. තෙනාහ “යථා සබ්බං සන්ථතං හොති, එව”න්ති.

149. දුස්සීලොති එත්ථ දු-සද්දො අභාවත්ථො “දුප්පඤ්ඤො”තිආදිසු (ම. නි. 1.449; අ. නි. 5.10) විය, න ගරහත්ථොති ආහ “අසීලො නිස්සීලො”ති. භින්නසංවරොති එත්ථ යො සමාදින්නසීලො කෙනචි කාරණෙන සීලහෙදං පත්තො, සො තාව භින්නසංවරො හොති. යො පන සබ්බෙන සබ්බං අසමාදින්නසීලො ආචාරභීතො, සො කථං භින්නසංවරො නාම හොතීති? සොපි සාධුසමාචාරස්ස පරිභානියස්ස හෙදිතත්තා භින්නසංවරො එව නාම. විස්සට්ඨසංවරො සංවරරභීතොති හි වුත්තං හොති.

තං තං සිජ්ජට්ඨානං. මාසාතකාලෙති “මා සාතෙථ පාණිනො”ති එවං මාසාතාති සොසනං සොසිතදිවසෙ.

අඛභුග්ගච්ඡති පාපකො කිත්තිසද්දො.

අජ්ඣාසයෙන මඬකු හොතියෙව විජ්ජට්ඨාරිභාවතො.

තස්සාති දුස්සීලස්ස. සමාදාය පවත්තිට්ඨානන්ති උට්ඨාය සමුට්ඨාය කතකාරණං. ආපාථං ආගච්ඡතීති තං මනසො උපට්ඨාති. උම්මීලෙත්වා ඉධලොකන්ති උම්මීලනකාලෙ අත්තතො පුත්තදාරාදිදස්සනවසෙන ඉධ ලොකං පස්සති. නිම්මීලෙත්වා පරලොකන්ති නිම්මීලනකාලෙ ගතීතිමිත්තුපට්ඨානවසෙන පරලොකං පස්සති. තෙනාහ “චත්තාරො අපායා”තිආදි. පඤ්චමපදන්ති “කායස්ස හෙදා”තිආදිනා වුත්තො පඤ්චමො ආදීනවකොට්ඨාසො.

සීලවත්තආනිසංසවණ්ණනා

150. වුත්තවිපරියායෙනාති වුත්තාය ආදීනවකථාය විපරියායෙන. “අජ්ජමත්තො තං තං කසිවාණිජ්ජාදිං යථාකාලං සම්පාදෙතුං සක්කොති”තිආදිනා “පාසංසං සීලමස්ස අත්ථීති සීලවා. සීලසම්පත්තොති සීලෙන සමන්තාගතො. සම්පන්නසීලො”ති එවමාදිකං පන අත්ථවචනං සුකරන්ති අනාමට්ඨං.

151. පාළිමුත්තකායාති සඬ්භිතිඅනාරුළ්භාය ධම්මිකථාය. තත්ථෙචාති ආවසථාගාරෙ එව.

පාටලිපුත්තනගරමාපනවණ්ණනා

152. ඉස්සරියමත්තකායාති ඉස්සරියජපමාණෙන, ඉස්සරියෙන වෙව විත්තුපකරණෙන වාති එවං වා අත්ථො දට්ඨබ්බො. උපහොගුපකරණානිපි හි ලොකෙ “මත්තා”ති වුච්චන්ති. පාටලිගාමං නගරං කත්වාති පුබ්බෙ “පාටලිගාමො”ති ලද්ධනාමං යානං ඉදානි නගරං කත්වා. මාපෙන්නීති පතිට්ඨාපෙන්නි. ආයමුඛපච්ඡින්නදනත්ථන්ති ආයද්චාරානං උපච්ඡෙදනාය. “සහස්සසෙවා”ති වා පායො, සහස්සසො එව. තෙනාහ “එකෙකවග්ගවසෙන සහස්සං සහස්සං හුත්වා”ති. සරවත්ථුනීති සරපතිට්ඨාපනට්ඨානානි. විත්තානි නමන්තීති තංතංදෙවතානුභාවෙන තත්ථ තත්ථෙව විත්තානි නමන්ති වත්ථුච්ඡිජාපායකානං, යත්ථ යත්ථ තාහි වත්ථුනි පරිග්ගහිතානි. සිජ්ජානුභාවෙනාති සිජ්ජානුගතච්ඡිජානුභාවෙන. නාගග්ගාහොති නාගානං නිවාසජපරිග්ගහො. සෙසද්වයෙසුපි එසෙව නයො. පාසාණොති අජපලක්ඛණපාසාණො. බාණුකොති යො කොචි බාණුකො. සිජ්ජං ජජ්ජිත්වා තාදිසං සාරම්භට්ඨානං පරිහරිත්වා අනාරම්භෙ යානෙ තාහි වත්ථුපරිග්ගාහිකාහි දෙවතාහි සද්ධිං මත්තයමානා විය තංතංගෙහානි මාපෙන්නි උපදෙසදානවසෙන. තෙසන්ති වත්ථුච්ඡිජාපායකානං, සබ්බාසං දෙවතානං. මඬගලං වඩ්ඪාපෙස්සන්තීති මඬගලං බුහෙස්සන්ති. පණ්ඩිතදස්සනාදීනි හි උත්තමමඬගලානි. තෙනාහ “අථ මය”න්තිආදි.

සද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති අවයවධම්මෙන සමුදායස්ස අපදිසිතබ්බතො යථා “අලඬකතො දෙවදත්තො”ති.

අරියකමනුස්සානන්ති අරියදෙසවාසිමනුස්සානං. රාසිවසෙනෙවාති “සහස්සං සතසහස්ස”න්තිආදිනා රාසිවසෙනෙව, අජපකස්ස පන භණ්ඩස්ස කයවික්කයො අඤ්ඤත්ථාපි ලබ්භතෙවාති “රාසිවසෙනෙවා”ති වුත්තං. වාණිජාය පථො පවත්තිට්ඨානන්ති වණිජ්ජපථොති පුරිමවිකජ්ජෙ අත්ථො දුතියවිකජ්ජෙ පන වාණිජානං පථො පවත්තිට්ඨානන්ති, වණිජ්ජපථොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “වාණිජානං වසනට්ඨාන”න්ති ආහ. භණ්ඩපුටෙ හින්දන්ති මොවෙන්ති එත්ථාති පුටහෙදනන්ති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “භණ්ඩපුටෙ...පෙ.... වුත්තං හොති”ති.

ව-කාරත්ථො සමුච්චයත්ථො වා-සද්දො.

153. කාළකණ්ණි සත්තාති අත්තනා කණ්භධම්මබ්භුලතාය පරෙසඤ්ච කණ්භවිපාකානත්ථනිබ්බත්තිනිමිත්තතාය “කාළකණ්ණි”ති ලද්ධනාමා පරුපද්දවකරා අජ්ජෙසක්ඛසත්තා. තන්ති භගවන්තං. පුබ්බණ්භසමයන්ති පුබ්බණ්භෙ එකං සමයං. ගාමජ්ජවිසනනීභාරෙනාති ගාමජ්ජවෙසන

නිවසනාකාරෙන. කායපට්ඨානං කත්වාති චීවරං පාරුපිත්වා, පත්තං හත්ථෙන ගහෙත්වාති අත්ථො.

එත්ථාති එතස්මිං වා සකප්පිතප්පදෙසෙ. සඤ්ඤානෙති සම්මදෙව සඤ්ඤානෙ සුසංවුත්තකායවාචිත්තෙන.

පත්තිං දදෙය්‍යාති අත්තනා පසුතං පුඤ්ඤං තාසං දෙවතානං අනුප්පදප්පේය්‍ය. “පුජිතා”තිආදීසු තදෙව පත්තිදානං පුජා, අනාගතෙ එව උපද්දෙව ආරක්ඛසංවිධානං පටිපුජා. “යෙභුයොන ඤාතිමනුස්සා ඤාතිපෙතානං පත්තිදානාදිනා පුජනමානනාදීති කරොන්ති ඉමෙ පන අඤ්ඤාතකාපි සමානා තථා කරොන්ති, තස්මා නෙසං සක්කච්චං ආරක්ඛා සංවිධානඛිඛා”ති අඤ්ඤාමඤ්ඤං සම්පචාරෙත්වා දෙවතා තත්ථ උස්සුක්කං ආපජ්ජන්තිති දස්සෙත්තො “ඉමෙ”තිආදිමාහ. බලිකම්මකරණං මානනං, සම්පති උප්පන්නපරිස්සයහරණං පටිමානන්ති දස්සෙත්තුං “එතෙ”තිආදි වුත්තං.

සුන්දරාති පස්සතිති සුන්දරාති ඉට්ඨාති එව පස්සති, න අනිට්ඨාති.

154. ආණ්ඩො කොට්ටෙත්වාති ලහුකෙ දාරුදණ්ඨෙ ගහෙත්වා කවාටඵලකෙ විය අඤ්ඤාමඤ්ඤං සම්බන්ධෙ කාතුං ආණ්ඩො කොට්ටෙත්වා. නාචාසඬ්ඛෙපෙන කතං උඵම්පං, වෙචනළාදිකෙ සඬ්ඝරිත්වා වල්ලිආදීහි කලාපවසෙන බන්ධිත්වා කත්තඛිඛං කුල්ලං.

උදකට්ඨානස්සෙතං අධිවචනන්ති යථාචුත්තස්ස යස්ස කස්සචි උදකට්ඨානස්ස එතං “අණ්ණව”න්ති අධිවචනං, සමුද්දස්සෙවාති අධිප්පායො. සරන්ති ඉධ නදී අධිප්පෙනා සරති සන්දතීති කත්වා. ගම්භීරවිත්ථනන්ති අගාධට්ඨෙන ගම්භීරං, සකලලොකත්තයඛ්‍යාපිතාය විත්ථනං. විසජ්ජාති අනාසජ්ජ අප්පත්වා. පල්ලලාති තෙසං අතරණතො. විනායෙව කුල්ලෙනාති ඊදිසං උදකං කුල්ලෙන ඊදිසෙන විනා එව තිණ්ණා මෙධාවිනො ජනා, තණ්හාසරං පන අරියමග්ගසඬ්ඛානං සෙත්තුං කත්වා නිත්තිණ්ණාති යොජනා.

පඨමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරියසච්චකථාවණ්ණනා

155. මහාපනාදස්ස රඤ්ඤො. පාසාදකොටියං කතගාමොති පාසාදස්ස පතිතපුප්පිකාය පතිට්ඨිතට්ඨානෙන නිවිට්ඨගාමො. අරියභාවකරානන්ති යෙ පටිවිජ්ඣන්ති, තෙසං අරියභාවකරානං නිමිත්තස්ස කත්තුභාවුප්පාරවසෙනෙව වුත්තං. තච්ඡාවිපල්ලාසභූතභාවෙන සච්චානං. අනුබොධො පුබ්බභාගියං ඤාණං, පටිවෙධො මග්ගඤ්ඤාණෙන අභිසමයො, තත්ථ යස්මා අනුබොධපුබ්බකො පටිවෙධො අනුබොධෙන විනා න භොති, අනුබොධොපි එකච්චො පටිවෙධෙන සම්බන්ධො, තද්දුහයාභාවහෙතුකඤ්ඤා වට්ටෙව සංසරණං, තස්මා වුත්තං පාළියං.

“අනනුබොධා...පෙ.... තුම්භාකඤ්චා” ති. පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන භවතො භවත්තරුපගමනං සන්ධාවනං, අපරාපරං චචනුපපජ්ජනවසෙන සඤ්චරණං සංසරණන්ති ආහ “භවතො” තිආදි. සන්ධාවිතසංසරිතපදානං කම්මසාධනතං සන්ධායාහ “මයා ච තුම්භෙහි චා” ති පටිමචිකප්පෙ. දුතියචිකප්පෙ පන භාවසාධනතං හදයෙ කත්වා “මමඤ්චෙව තුම්භාකඤ්චා” ති යථාරුතවසෙනෙව චුත්තං. නයනසමත්ථාති පාපනසමත්ථා, දීඝරජ්ජනා බද්ධසකුණං විය රජ්ජහත්ථො පුරිසො දෙසන්තරං තණ්හාරජ්ජනා බද්ධං සත්තසන්නානං අභිසංඛාරො භවත්තරං නෙති එතායාති භවනෙත්ති, තණ්හා, සා අරියමග්ගසත්ථෙන සුට්ඨු හතා ඡින්නාති භවනෙත්තිසමුහතා.

අනාවත්තිධම්මසම්බොධිපරායණවණ්ණනා

156. ද්වෙ ගාමා “නාතිකා” ති එවං ලද්ධනාමො, ඤ-කාරස්ස වායං න-කාරාදෙසෙන නිද්දෙසො “අනිමිත්තා න නායරො” තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.174; ඡා. අට්ඨ. 2.2.34) විය. තෙනාහ “ඤාතිගාමකෙ” ති. ගිඤ්ජකා වුවුවත්ති ඉට්ඨකා, ගිඤ්ජකාහි එව කතො ආවසථොති ගිඤ්ජකාවසථො. සො කිර ආවාසො යථා සුධාපරිකම්මෙන සම්පයොජනං නත්ථි, එවං ඉට්ඨකාහි එව චිතිත්වා ඡාදෙත්වා කතො. තෙන චුත්තං “ඉට්ඨකාමයෙ ආවසථෙ” ති. තුලාදණ්ඩකවාටඵලකාති පන දාරුමයානෙව.

157. ඔරං වුවුවති කාමධාතු, පච්චයභාවෙන තං ඔරං භජන්තීති ඔරම්භාගියාති, ඔරම්භාගස්ස වා හිතාති ඔරම්භාගියාති. තෙනාහ “හෙට්ඨාභාගියාන” තිආදි. තීහි මග්ගෙහිති හෙට්ඨිමෙහි තීහි මග්ගෙහි. තෙහි පහාතබ්බතාය හි නෙසං සංයොජනානං ඔරම්භාගියතා. ඔරම්භඤ්ජියාති වා ඔරම්භාගියාති චුත්තාති නිරුත්තිතයෙන. ඉදාති බ්‍යාතිරෙකමුඛෙන නෙසං ඔරම්භාගියභාවං විභාවෙතුං “තත්ථා” තිආදි චුත්තං. වික්ඛම්භිතාති සමත්ථතාවිසාතෙන පුපුජ්ජනානං, සමුවඡින්නාති සබ්බසො අභාවෙන අරියානං රූපාරූපහවුපපත්තියා විබන්ධාය න භොන්තීති චුත්තං “අවික්ඛම්භිතාති අසමුවඡින්නාති” ති. නිබ්බත්තවසෙනාති පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන. ගන්තුං න දෙන්ති මහග්ගතගාමිකම්මායුහනස්ස විනිබන්ධනතො. සක්කායදිට්ඨිආදීති තීණි සංයොජනාති කාමච්ඡන්දබ්‍යාපාදා විය මහග්ගතපපත්තියා අවිනිබන්ධනාතිපි කාමහවුපපත්තියා විසෙසපච්චයත්තා තත්ථ මහග්ගතහවෙ නිබ්බත්තම්පි තත්තිබ්බත්තිහෙතුකම්මපරික්ඛයෙ කාමහවුපපත්තිපච්චයතාය මහග්ගතභවතො ආනෙත්වා පුන ඉධෙව කාමහවෙ එව නිබ්බත්තාපෙත්ති, තස්මා සබ්බානිපි පඤ්චපි සංයොජනාති ඔරම්භාගියාති එව. පටිසන්ධිවසෙන අනාගමනසභාවාති පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන තස්මා ලොකා ඉධ න ආගමනසභාවා. බුද්ධදස්සනථෙරදස්සනධම්මස්සවනානං පනත්ථායස්ස ආගමනං අනිවාරිතං.

කදාවි කරහවි උප්පත්තියා සචරලාකාරතා පරිසුට්ඨානමන්දතාය අබ්බලතාති ද්වෙධාපි තනුභාවො. අභිණ්හන්ති බහුසො. බ්‍හලබ්බලාති තිබ්බතිබ්බා. යත්ථ

උප්පජ්ජන්ති, තං සන්තානං මද්දන්තා, ඵරන්තා, සාධෙන්නා, අන්ධකාරං කරොන්තා
 උප්පජ්ජන්ති, ද්විති පන මග්ගෙහි පහිනත්තා තනුකතනුකා මන්දමන්දා
 උප්පජ්ජන්ති. “පුත්තධිතරො හොන්ති”ති ඉදං අකාරණං. තථා හි
 අභිගප්චිභිගපරාමසනමත්තෙනපි තෙ හොන්ති. ඉදන්ති “රාගදොසමොහානං
 තනුත්තා”ති ඉදං වචනං. භවතනුකවසෙනාති අප්පකභවවසෙන. තන්ති
 මහාසිවත්ථෙරස්ස වචනං පටික්ඛිත්තන්ති සම්බන්ධො. යෙ භවා අරියානං
 ලබ්භන්ති, තෙ පරිපුණ්ණලක්ඛණභවා ඵව. යෙ න ලබ්භන්ති, තත්ථ කිදිසං තං
 භවතනුකං, තස්මා උභයථාපි භවතනුකස්ස අසම්භවො ඵවාති දස්සෙතුං
 “සොතාපන්නස්සා”තිආදි වුත්තං. අට්ඨමෙ භවෙ භවතනුකං නත්ථි අට්ඨමස්සෙව
 භවස්ස සබ්බස්සෙව අභාවතො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

කාමාවචරලොකං සන්ධාය වුත්තං ඉතරස්ස ලොකස්ස වසෙන තථා වත්තුං
 අසක්කුණෙය්‍යත්තා. යො හි සකදාගාමී දෙවමනුස්සලොකෙසු වොම්ස්සකවසෙන
 නිබ්බත්තති, සොපි කාමභවවසෙනෙව පරිච්ඡින්නබ්බො. භගවතා ච කාමලොකෙ
 යත්වා “සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා”ති වුත්තං, “ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා”ති
 ච ඉමිනා පඤ්චස්ස සකදාගාමීස්ස වත්තාරො වජ්ජෙත්වා එකොව ගහිතො. එකච්චො හි
 ඉධ සකදාගාමීඵලං පත්වා ඉධෙව පරිනිබ්බායති, එකච්චො ඉධ පත්වා දෙවලොකෙ
 පරිනිබ්බායති, එකච්චො දෙවලොකෙ පත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායති, එකච්චො
 දෙවලොකෙ පත්වා ඉධුපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායති, ඉමෙ වත්තාරො ඉධ න
 ලබ්භන්ති. යො පන ඉධ පත්වා දෙවලොකෙ යාවතායුකං වසිත්වා පුන
 ඉධුපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායති, අයං ඉධ අධිජ්ජෙතො. අට්ඨකථායං පන ඉමං
 ලොකන්ති කාමභවො අධිජ්ජෙතොති ඉමමත්ථං විභාවෙතුං “සවෙ හී”තිආදිනා
 අඤ්ඤංයෙව චතුක්කං දස්සිතං.

චතුසු ...පෙ.... සභාවොති අත්ථො අපායගමනීයානං පාපධම්මානං සබ්බසො
 පහිනත්තා. ධම්මනියාමෙනාති මග්ගධම්මනියාමෙන. නියතො උපරිමග්ගාධිගමස්ස
 අවස්සංභාවිභාවතො. තෙනාහ “සම්බොධිපරායණො”ති.

ධම්මාදාසධම්මපරියායවණ්ණනා

158. තෙසං තෙසං ඤාණගතින්ති තෙසං තෙසං සන්තානං “අසුකො
 සොතාපන්නො, අසුකො සකදාගාමී”තිආදිනා තංතංඤාණාධිගමනං. ඤාණුපපත්තිං
 ඤාණාහිසම්පරායන්ති තතො පරමපි “නියතො සම්බොධිපරායණො, සකිදෙව ඉමං
 ලොකං ආගන්ත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සති”තිආදිනා ච ඤාණසහිතං
 උප්පත්තිපච්චයභාවං. ඔලොකෙන්තස්ස ඤාණවක්ඛුනා පෙක්ඛන්තස්ස
 කායකිලමථොව, න තෙන කාචි වෙනෙය්‍යානං අත්ථසිද්ධිති අධිජ්ජායො.
 චිත්තවිභෙසාති චිත්තබ්බෙදො, සා කිලෙසුපසංහිතත්තා බුද්ධානං නත්ථි. ආදීයති
 ආලොකීයති අත්තා එතෙනාති ආදාසං, ධම්මභූතං ආදාසං ධම්මාදාසං,
 අරියමග්ගඤාණස්සෙතං අධිවචනං, තෙන අරියසාවකා චතුසු අරියසච්චෙසු
 විද්ධස්තසම්මොහත්තා අත්තානම්පි යාථාවතො ඤත්වා යාථාවතො බ්‍යාකරෙය්‍ය,

තප්පකාසනතො පන ධම්මපරියායස්ස සුත්තස්ස ධම්මාදාසතා වෙදිතබ්බා. යෙන ධම්මාදාසෙනාති ඉධ පන මග්ගධම්මමෙව වදති.

අවෙච්ච යාථාවතො ජානිත්වා තත්තිමිත්තඋප්පන්නපසාදො අවෙච්චපසාදො, මග්ගාධිගමෙන උප්පන්නපසාදො, සො පන යස්මා පාසාණපබ්බතො විය නිච්චලො, න ච කෙනචි කාරණෙන විගච්ඡති, තස්මා චුත්තං “අවලෙන අච්චුතෙනා”ති.

“පඤ්චසීලානි”ති ගහට්ඨවසෙනෙනං චුත්තං තෙහි එකන්තපරිහරණියතො. අරියානං පන සබ්බානි සීලානි කන්තානෙව. තෙනාහ “සබ්බොපි පනෙත්ථ සංවරො ලබ්භතියෙවා”ති.

සබ්බෙසන්ති සබ්බෙසං අරියානං. සික්ඛාපදාවිරොධෙනාති යථා භූතරොචනාපත්ති න හොති, එවං. යුත්තට්ඨානෙති කාතුං යුත්තට්ඨානෙ.

අම්බපාලිගණිකාවත්ථුවණ්ණනා

161. තදා කිර වෙසාලී ඉද්ධා ඒතා සබ්බසම්පන්නා අහොසි වෙජුල්ලප්පත්තා, තං සන්ධායාහ “ඛන්ධකෙ චුත්තනයෙන වෙසාලියා සම්පන්නභාවො වෙදිතබ්බො”ති. තස්මිං කිර භික්ඛුසඤ්ඤා පඤ්චසතමත්තා භික්ඛු නවා අවිරපබ්බජිතා අහෙසුං ඔසන්නවීරියා ව. තථා හි වක්ඛති “තත්ථ කිර එකච්චෙ භික්ඛු ඔසන්නවීරියා”තිආදි (දී. නි. අට්ඨ. 2.165). සතිපට්ඨපට්ඨානත්ථන්ති තෙසං සතිපට්ඨපට්ඨාපනත්ථං. සරතීති කායාදිකෙ යථාසභාවතො ඤාණසම්පයුත්තාය සතියා අනුස්සරති උපධාරෙති. සම්පජානාතීති සමං පකාරෙහි ජානාති අවබුද්ධතී. අයමෙත්ථ සඤ්ඤාපො, විත්ථාරො පන පරතො සතිපට්ඨානවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106) ආගමිස්සති.

සබ්බසම්පන්නානි සර්වගතස්ස වෙච්ච වත්ථාලඤ්ඤාකාරගතස්ස වාති සබ්බස්ස නීලභාවස්ස සම්පාදනං වචනං. තස්සෙවාති නීලාති සබ්බසම්පන්නානි චුත්තඅත්ථස්සෙව. විභාගදස්සනාති පහෙදදස්සනං. යථා තෙ ලිච්ඡවිරාජානො අපිතාදිවණ්ණා එව කෙචි විලෙපනවසෙන පිතාදිවණ්ණා බාගිංසු, එවං අනීලාදිවණ්ණා එව කෙචි විලෙපනවසෙන නීලාදිවණ්ණා බාගිංසුති චුත්තං “න තෙසං පකතිවණ්ණො නීලො”තිආදි. නීලො මණි එතෙසුති නීලමණි, ඉන්ද්‍රනීලමහානීලාදිනීලරතනවිනද්ධා අලඤ්ඤා. තෙ කිර සුවණ්ණවිරවිතෙ හි මණිඔහාසෙහි එකනීලා විය බාගන්ති. නීලමණිබවිතාති නීලරතනපරික්ඛිත්තා. නීලවත්ථපරික්ඛිත්තාති නීලවත්ථනීලකම්පලපරික්ඛෙපා. නීලවම්මිකෙහීති නීලකසංපරික්ඛිත්තෙහි. සබ්බපදෙසුති “පීතා හොන්ති”තිආදිසබ්බපදෙසු. පරිච්චෙදිති පටිසංචෙදි. ආහරන්ති ඉමස්මා රාජපුරිසා බලින්ති ආහාරො, තප්පත්තප්පතපදොති ආහ “සාහාරන්ති සජ්ජපද”න්ති. අභිගුලිචොටොපි අභිගුලියා වාලනවසෙනෙව හොතිති චුත්තං “අභිගුලිං වාලෙසු”න්ති. අම්බකායාති

මාතුගාමෙන. උපචාරවචනං හෙතං ඉත්ථිසු, යදිදං “අම්බකා මාතුගාමො ජනනිකා”ති.

අවලොකෙථාති අපචත්තිත්වා ඔලොකනං ඔලොකෙථ. තං පන අපචත්තිත්වා ඔලොකනං අනු අනු දස්සනං හොතිති ආහ “පුනප්පුනං පස්සථා”ති. උපනෙථාති “යථායං ලිච්ඡවිරාජපරිසා සොහානිසයෙන යුත්තා, එවං තාවතිංසපරිසා”ති උපනයං කරොථ. තෙනාහ “තාවතිංසෙහි සමකෙ කත්වා පස්සථා”ති.

“උපසංහරථ හික්ඛවෙ ලිච්ඡවිපරිසං තාවතිංසසදිස”න්ති නයිදං නිමිත්තග්ගාහෙ නියොජනං, කෙවලං පන දිබ්බසම්පත්තිසදිසා එතෙසං රාජුනං ඉස්සරියසම්පත්තිති අනුපුබ්බිකථාය සග්ගසම්පත්තිකථනං විය දට්ඨබ්බං. තෙසු පන හික්ඛුසු එකච්චානං තත්ථ නිමිත්තග්ගාහොපි සියා, තං සන්ධාය වුත්තං “නිමිත්තග්ගාහෙ උයොයාජෙති”ති. හිතකාමතාය තෙසං හික්ඛුනං යථා ආයස්මතො නන්දස්ස හිතකාමතාය සග්ගසම්පත්තිදස්සනං. තෙනාහ “තත්ථ කීරා”තිආදි. ඔසන්නවීරියාති සම්මාපට්ඨපත්තියං අවසන්නවීරියා, ඔස්සට්ඨවීරියා වාති අත්ථො. අනිච්චලක්ඛණවිභාවනත්ථන්ති තෙසං රාජුනං වසෙන හික්ඛුනං අනිච්චලක්ඛණවිභූතභාවත්ථං.

වෙළඳවගාමවස්සුපගමනවණ්ණනා

163. සම්පෙ වෙළඳවගාමොති පුබ්බණ්ණං වා සායන්හං වා ගන්ත්වා නිවත්තනයොගො ආසන්නට්ඨානෙ නිවිට්ඨා පරිවාරගාමො. සඬිගම්මාති සම්මා ගන්ත්වා. අස්සාති භගවතො.

164. ඵරුසොති කක්ඛලො, ගරුතරොති අත්ථො. විසභාගරොගොති ධාතු විසභාගතාය සමුට්ඨිතො බහලතරරොගො, න ආබාධමත්තං. ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වාති වෙදනානං බණ්ණකතං, දුක්ඛතං, අත්තසුඤ්ඤතඤ්ච යාථාවතො ඤාණෙන පරිච්ඡිජ්ජ පරිතුලෙත්වා. අධිවාසෙසීති තා අභිභවන්නො යථාපරිමද්දිතාකාරසල්ලක්ඛණෙන අත්තති ආරොපෙත්වා වාසෙසී, න තාහි අභිභුයාමානො. තෙනාහ “අවිහඤ්ඤමානො”තිආදි. අදුක්ඛියමානොති වෙතොදුක්ඛවසෙන අදුක්ඛියමානො, කායදුක්ඛං පන “නත්ථි”ති න සක්කා වත්තුං. අසති හි තස්මිං අධිවාසනාය එව අසම්භවොති. අනාමන්තෙත්වාති අනාලපිත්වා. අනපලොකෙත්වාති අවිස්සජ්ජිත්වා. තෙනාහ “ඔවාදානුසාසනිං අදත්වාති වුත්තං හොති”ති. පුබ්බභාගවීරියෙනාති එලසමාපත්තියා පරිකම්මවීරියෙන. එලසමාපත්තිවීරියෙනාති එලසමාපත්තිසම්පයුත්තවීරියෙන. වික්ඛම්භෙත්වාති විනොදෙත්වා. යථා නාම පුප්ඵනසමයෙ වම්පකාදිරුක්ඛෙ වෙබ්බෙ දින්නෙ යාව සො වෙබ්බො නාපනීයති, තාවස්ස පුප්ඵනසමත්ථතා වික්ඛම්භිතා විනොදිතා හොති, එවමෙව යථාවුත්තවීරියවෙබ්බානෙන තා වෙදනා සත්ථු සරීරෙ යථාපරිච්ඡින්නං කාලං වික්ඛම්භිතා විනොදිතා අහෙසුං. තෙන වුත්තං “වික්ඛම්භෙත්වාති විනොදෙත්වා”ති. ජීවිතම්පි ජීවිතසඬ්ඛාරො කම්මුතා සඬ්ඛරියතීති කත්වා.

ඡිජ්ජමානං විරොධිපච්චයසමායොගෙන පයොගසම්පත්තියා සටෙත්වා යජියති.
අධිට්ඨායාති අධිට්ඨානං කත්වා. තෙනාහ “දසමාසෙ මා උප්පජ්ජිත්ථාති සමාපත්තිං
සමාපජ්ජී”ති. තං පන “අධිට්ඨානං, පචත්තන”න්ති ච චත්තබ්බතං අරහතීති චුත්තං
“අධිට්ඨනීත්වා පචත්තෙත්වා”ති.

බණ්ඩකසමාපත්තීති තාදිසං පුබ්බාභිසඬ්ඛාරං අකත්වා යානසො
සමාපජ්ජිතබ්බසමාපත්ති. පුන සරීරං වෙදනා අජ්ඣොත්ථරති
සවිසෙසපුබ්බාභිසඬ්ඛාරස්ස අකතත්තා. රූපසත්තකඅරූපසත්තකානි
විසුද්ධිමග්ගසංචණ්ණනාසු (විසුද්ධි. ටී. 2.706, 717) විත්ථාරිතනයෙන
වෙදිතබ්බාති. සුචුද්ධි වික්ඛම්භෙති පුබ්බාභිසඬ්ඛාරස්ස සාතිසයත්තා. ඉදානි තමත්ථං
උපමාය විභාවෙතුං “යථා නාමා”තිආදි චුත්තං. අපබ්බුළුභොති අපනීතො.
චුද්දසභාකාරෙහි සන්තෙත්වාති තෙසංයෙව රූපසත්තකඅරූපසත්තකානං වසෙන
චුද්දසහි පකාරෙහි විපස්සනාවිත්තං, සකලමෙව වා අත්තභාවං
විසභාගරොගසඤ්ජනිතලුබ්භාවනිරොගකරණාය සිනෙහෙත්වා න උප්පජ්ජියෙව
සම්මාසම්බුද්ධෙන සාතිසයසමාපත්තිවෙගෙන සුවික්ඛම්භිතත්තා.

ගිලානො හුත්වා පුන වුට්ඨිතොති පුබ්බෙ ගිලානො හුත්වා පුන තතො
ගිලානභාවතො වුට්ඨිතො. මධුරකභාවො නාම සරීරස්ස ථම්භිතත්තං, තං පන
ගරුභාවපුබ්බකන්ති ආහ “සඤ්ජාතගරුභාවො සඤ්ජාතථද්ධභාවො”ති.
“නානාකාරතො න උපට්ඨන්ති”ති ඉමිනා දිසාසම්මොහොපි මෙ අහොසි
සොකබලෙනාති දස්සෙති. සතිපට්ඨානාදිධම්මාති කායානුපස්සනාදයො
අනුපස්සනාධම්මා පුබ්බෙ විභූතා හුත්වා උපට්ඨන්තාපි ඉදානි මය්භං පාකටා න
හොත්ති.

165. අබ්භන්තරං කරොති නාම අත්තනියෙව යපනතො. පුග්ගලං අබ්භන්තරං
කරොති නාම සමානත්තතාවසෙන ධම්මෙන පුබ්බෙ තස්ස සඬ්ගණ්හතො.
දහරකාලෙති අත්තතො දහරකාලෙ. කස්සචි අකටෙත්වාති කස්සචි අත්තතො
අත්තෙවාසිකස්ස උපනිගුහභූතං ගත්ථං අකටෙත්වා. මුට්ඨිං කත්වාති මුට්ඨිගතං විය
රහසිභූතං කත්වා. යස්මිං වා නට්ඨෙ සබ්බො තංමුලකො ධම්මො විනස්සති, සො
ආදිතො මුලභූතො ධම්මො, මුස්සති විනස්සති ධම්මො එතෙන නට්ඨෙනාති මුට්ඨි,
තං තථාරූපං මුට්ඨිං කත්වා පරිහරිත්වා යජිතං කිඤ්චි නත්ථිති දස්සෙති.

අහමෙවාති අවධාරණං භික්ඛුසඬ්ඛපරිහරණස්ස
අඤ්ඤාසාධාරණවිජාදස්සනත්ථං, අවධාරණෙන පන විනා “අහං
භික්ඛුසඬ්ඛ”න්තිආදි භික්ඛුසඬ්ඛපරිහරණෙ අහංකාරමමංකාරාභාවදස්සනන්ති
දට්ඨබ්බං. උද්දිසිතබ්බට්ඨෙනාති “සත්ථා”ති උද්දිසිතබ්බට්ඨෙන. මා වා අහෙසුං
භික්ඛුති අධිප්පායො. “මා වා අහොසි”ති වා පායො. එවං න හොතීති “අහං
භික්ඛුසඬ්ඛං පරිහරිස්සාමි”තිආදි ආකාරෙන විත්තස්පචත්ති න හොති.
“පච්ඡිමවයඅනුස්පත්තභාවදීපනත්ථං චුත්ත”න්ති ඉමිනා වයො විය බුද්ධකිව්චමපි

පරියොසිතකම්මන්ති දීපෙනි. සකටස්ස බාහජ්ජදෙසෙ දළ්භීභාවාය වෙය්දානං
බාහබන්ධො. චක්කනෙමිසන්ධීනං දළ්භීභාවාය වෙය්දානං චක්කබන්ධො.

තමත්ථන්ති වෙය්මිස්සකෙන මඤ්ඤෙති චුත්තමත්ථං. රූපාදයො එව ධම්මා
සවිග්ගහො විය උපට්ඨානතො රූපනිමිත්තාදයො, තෙසං රූපනිමිත්තාදීනං.
ලොකියානං වෙදනානන්ති යාසං නිරොධනෙන ඵලසමාපත්ති සමාපජ්ජිතබ්බා,
තාසං නිරොධා ඵාසු හොති, තථා බාළ්භවෙදනාහිතුන්තසරීරස්සාපි. තදත්ථායාති
ඵලසමාපත්තිවිහාරත්ථාය. ද්විහි භාගෙහි ආපො ගතො එත්ථාති දීපො, ඔසෙන
පරිගතො හුත්වා අනජ්ඣොත්ථට්ටො භූමිභාගො, ඉධ පන චතුහිපි ඔසෙහි,
සංසාරමහොසෙනෙව වා අනජ්ඣොත්ථට්ටො අත්තා “දීපො”ති අධිප්පෙනො.
තෙනාහ “මහාසමුද්දගතා”තිආදි. අත්තස්සරණාති අත්තජ්ජපටිසරණා. අත්තගතිකා
වාති අත්තපරායණාව. මා අඤ්ඤගතිකාති අඤ්ඤං කිඤ්චි ගතිං පටිසරණං පරායණං
මා චිත්තයිත්ථ. කස්මා? අත්තා නාමෙත්ථ පරමත්ථතො ධම්මො අබ්භන්තරට්ඨෙන,
සො එවං සම්පාදිතො තුම්භාකං දීපං තාණං ගති පරායණන්ති. තෙන චුත්තං
“ධම්මදීපා”තිආදි. තථා වාහ “අත්තා හි අත්තනො නාමො, කො හි නාමො පරො
සියා”ති (ධ. ප. 160, 380) උපදෙසමත්තමෙව හි පරස්මිං පටිබද්ධං, අඤ්ඤා සබ්බා
සම්පත්ති පුරිසස්ස අත්තාධීනා එව. තෙනාහ භගවා “තුම්භෙහි කිච්චං ආතජ්ජං,
අක්කාතාරො තථාගතා”ති (ධ. ප. 276). තමග්ගෙති තමයොගස්ස අග්ගෙ තස්ස
අතික්කන්තාභාවතො. තෙනෙවාහ “ඉමෙ අග්ගතමා”තිආදි. මමාති මම සාසනෙ.
සබ්බෙපි තෙ චතුසතිපට්ඨානගොචරා වාති චතුබ්බිධං සතිපට්ඨානං භාවෙත්ථා
බ්‍රුහෙත්ථා තදෙව ගොචරං අත්තනො පවත්තිට්ඨානං කත්ථා ධීනා එව භික්ඛු අග්ගෙ
භවිස්සන්ති.

දුතියභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිමිත්තොභාසකථාවණ්ණනා

166. අනෙකචාරං භගවා වෙසාලියං විහරති, තස්මා ඉමං වෙසාලිජ්ජවෙසනං
නියමෙත්ථා දස්සෙතුං “කදා පාඨිසී”ති පුච්ඡිත්ථා ආගමනතො පට්ඨාය තං
දස්සෙන්තො “භගවා කීරා”තිආදිමාහ. ආගතමග්ගෙනෙවාති පුබ්බෙ යාව
වෙච්චගාමකා ආගතමග්ගෙනෙව පටිනිවත්තෙන්තො. යථාපරිච්ඡෙදෙනාති
යථාපරිච්ඡින්නකාලෙන. තතොති ඵලසමාපත්තිතො. අයන්ති ඉදාති
චුච්චමානාකාරො. දිවාට්ඨානොලොකනාදි පරිනිබ්බානස්ස එකන්තිකභාවදස්සනං.
ඔස්සට්ඨොති විස්සට්ඨො ආයුසඤ්ඤාරො “සත්තාහමෙව මයා ජීවිතබ්බ”න්ති.

ජෙට්ඨකනිට්ඨභාතිකානන්ති සබ්බෙව සබ්බමචාරිනො සන්ධාය වදති.

පටිපාදෙස්සාමීති මග්ගපටිපත්තියා නියොජෙස්සාමි. මණ්ඨලකෙති මණ්ඨවිතෙ
පමුබ්බෙ අත්ථතඵලකෙ. තං පයමං දස්සනන්ති යං වෙච්චනෙ පරිබ්බාජකරූපෙන
ආගතස්ස සිද්ධං දස්සනං, තං පයමදස්සනං. යං වා අනොමදස්සිස්ස භගවතො වචනං.

සද්දහන්තෙන තදා අභිනිභාරකාලෙ පච්චක්ඛතො විය තුම්භාකං දස්සනං සිද්ධං, තං පයමදස්සනං. පච්චාගමනවාරිකන්ති පච්චාගමනත්ථං වාරිකං.

සත්තාහන්ති අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. ථෙරස්ස ජාතොවරකගෙහං කිර ඉතරගෙහතො විවෙකට්ඨං, විවට්ඨගණඤ්ච, තස්මා දෙවබ්බුමානං උපසඬ්ඛිකමනසොග්ගන්ති “ජාතොවරකං පටිජග්ගපා”ති වුත්තං. සොති උපරෙවතො. තං පචත්තින්ති තත්ථ වසිතුකාමතාය වුත්තං තං.

“ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්ති”ති (පාරා. 16, 165) ඉමිනා නිභාරෙන ථෙරො “කෙ තුම්භෙ”ති පුච්ඡි. “ත්ථං චතුහි මහාරාජෙහි මහන්තතරො”ති පුට්ඨො අත්තනො මහත්තං සත්ථු උපරි පක්ඛිපන්තො “ආරාමිකසදිසා එතෙ උපාසිකෙ අම්භාකං සත්ථුතො”ති ආහ. සාවකසම්පත්තිකිත්තනම්පි හි අත්ථතො සත්ථු සම්පත්තිංයෙව විභාවෙති.

සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨායාති ථෙරස්ස දෙසනානුභාවෙන, අත්තනො ච උපනිස්සයසම්පත්තියා ඤාණස්ස පරිපක්කත්තා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිත්වා.

අයන්ති යථාවුත්තා. එත්ථාති “වෙසාලිං පිණ්ඩාය පාවිසී”ති එතස්මි. වෙසාලිපවෙසෙ. අනුපුබ්බිකථාති අනුපුබ්බදීපනී කථා.

167. උදෙනයක්ඛස්ස වෙනියට්ඨානෙති උදෙනස්ස නාම යක්ඛස්ස
ආයතනභාවෙන ඉට්ඨකාහි විතෙ මහාජනස්ස විත්තීකතට්ඨානෙ. කතවිභාරොති හගවන්තං උද්දිස්ස කතවිභාරො. වුවචතීති පුරිමවොහාරෙන “උදෙනවෙනිය”න්ති වුවචති. ගොතමකාදිසුපිති “ගොතමකවෙනිය”න්ති එවං ආදිසුපි. එසෙව නයොති වෙනියට්ඨානෙ කතවිභාරභාවං අතිදිසති. වඩ්ඪිතාති භාවනාපාරිපුර්වසෙන පරිබුහිතා. පුනස්පුනං කතාති භාවනාය බහුලිකරණෙන අපරාපරං පචත්තිතා. යුත්තයානං විය කතාති යථා යුත්තං ආජඤ්ඤයානං ඡෙකෙන සාරථිනා අධිට්ඨිතං යථාරුචි පචත්තති, එවං යථාරුචිපචත්තිරහතං ගම්තා. පතිට්ඨානට්ඨෙතාති අධිට්ඨානට්ඨෙත. වත්ථු විය කතාති සබ්බසො උපක්කිලෙසවිසොධනෙන ඉද්ධිවිසයතාය පචත්තිට්ඨානභාවතො සුවිසොධිතපරිස්සයවත්ථු විය කතා. අධිට්ඨිතාති පටිපක්ඛදුර්භාවතො සුභාවිතභාවෙන තංතංඅධිට්ඨානසොග්ගතාය යපිතා. සමන්තතො විතාති සබ්බභාගෙන භාවනුපවයං ගම්තා. තෙනාහ “සුවඩ්ඪිතා”ති. සුට්ඨු සමාරද්ධාති ඉද්ධිභාවනාය සිබ්බාප්පත්තියා සම්මදෙව සංසෙවිතා.

අනියමෙනාති “යස්ස කස්සචී”ති අනියමවචනෙන. නියමෙත්ථාති “තථාගතස්සා”ති සරුපදස්සනෙන නියමෙත්ථා. ආයුජ්ජමාණන්ති පරමායුජ්ජමාණං වදති, තස්සෙව ගහණෙ කාරණං බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.40; දී. නි. ටී. 1.40) වුත්තනසෙනෙව වෙදිතබ්බං. මහාසිවත්ථෙරො පන “මහාබොධිසත්තානං චරිමහවෙ පටිසන්ධිදායිනො කම්මස්ස අසඬ්ඛොයයායුකතාසංචත්තනසමත්ථතං හදයෙ යථෙත්ථා බුද්ධානං

ආයුසංඛාරස්ස පරිස්සයවික්ඛම්භනසමත්ථතා පාළියං ආගතා එවාති ඉමං හද්දකප්පමෙව තිට්ඨෙය්‍යා” ති අවොච. “**ඛණ්ඩිව්වාදීහි අභිභූය්‍යති**” ති එතෙන යථා ඉද්ධිබලෙන ජරාය න පටිඝාතො, එවං තෙන මරණස්සපි න පටිඝාතොති අත්ථතො ආපන්නමෙවාති. “ක්ව සරො ඛිත්තො, ක්ව ච නිපතීතො” ති අඤ්ඤාපිනි වුට්ඨිතෙනාපි ථෙරවාදෙන අට්ඨකථාවචනමෙව සමත්ථිතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “සො න රුච්චති...පෙ.... නියමිත” ති.

පරිවෘත්තවිත්තොති යථා කිඤ්චි අත්ථානත්ථං සල්ලක්ඛෙනුං න සක්කා, එවං අභිභූතවිත්තො. සො පන අභිභවො මහතා උදකොසෙන අප්පකස්ස උදකස්ස අප්පකොත්ථරණං විය අහොසිති වුත්තං “**අප්පකොත්ථවිත්තො**” ති. අඤ්ඤාපිනි ථෙරතො, අරියෙහි වා අඤ්ඤාපි යො කොචි පුපුප්පනො. පුපුප්පනග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ යථා සබ්බෙන සබ්බං අප්පහීනවිපල්ලාසො මාරෙන පරිවෘත්තවිත්තො කිඤ්චි අත්ථං සල්ලක්ඛෙනුං න සක්කොති, එවං ථෙරො හගවතා කතං නිමිත්තොභාසං සබ්බසො න සල්ලක්ඛෙසිති දස්සනත්ථං. තෙනාහ “**මාරො හී**” ති ආදි. වත්තාරො විපල්ලාසාති අසුභෙ “සුභ” ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො, විත්තවිපල්ලාසො, දුක්ඛෙ “සුඛ” ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො, විත්තවිපල්ලාසාති ඉමෙ වත්තාරො විපල්ලාසා. තෙනාති යදිපි ඉතරෙ අට්ඨ විපල්ලාසා පහිනා, තථාපි යථාවුත්තානං චතුත්තං විපල්ලාසානං අප්පහීනභාවෙන. අස්සාති ථෙරස්ස. මද්දතීති චුසනමත්තෙන මද්දන්තො විය හොති, අඤ්ඤාපිනො තෙන මද්දිතෙ සත්තානං මරණමෙව සියා. **කිං සක්ඛිස්සති**, න සක්ඛිස්සතීති අධිප්පායො. කස්මා න සක්ඛිස්සති, නනු එස අග්ගසාවකස්ස කුච්ඡිං පට්ටියොති? සච්චං පට්ටියො, තඤ්ච ඛො අත්තතො ආනුභාවදස්සනත්ථං, න විබාධනාධිප්පායෙන. විබාධනාධිප්පායෙන පන ඉධ “**කිං සක්ඛිස්සති**” ති වුත්තං හදයමද්දනස්ස අධිගතත්තා. **නිමිත්තොභාසන්ති** එත්ථ “තිට්ඨතු හගවා කප්ප” ති සකලකප්පං අවට්ඨානායාවනාය “යස්ස කස්සචි ආනන්ද වත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවිතා” ති ආදිනා අඤ්ඤාපදෙසෙන අත්තතො චතුරිද්ධිපාදභාවනානුභාවෙන කප්පං අවට්ඨානසමත්ථතාවසෙන සඤ්ඤාප්පාදනං **නිමිත්තං**, තථා පන පරියායං මුඤ්චිත්වා උජුකංයෙව අත්තතො අධිප්පායවිභාවනං ඔභාසො. ජානන්තොයෙව වාති මාරෙන පරිවෘත්තභාවං ජානන්තො එව. අත්තතො අපරාධහෙතුතො සත්තානං සොකො තනුකො හොති, න බලවාති ආහ “**දොසාරොපනෙන සොකතනුකරණත්ථ**” ති. **කිං** පන ථෙරො මාරෙන පරිවෘත්තවිත්තකාලෙ පවත්තිං පච්ඡා ජානාතීති? න ජානාති සභාවෙන, බුද්ධානුභාවෙන පන අනුජානාති.

මාරයාවනකථාවණ්ණනා

168. අනත්ථෙ ජියොජෙන්නො ගුණමාරණෙන මාරෙති, විරාගවිබන්ධනෙන වා ජාතිනිමිත්තතාය තත්ථ තත්ථ ජාතං ජාතං මාරෙන්තො විය හොතීති “**මාරෙතීති මාරො**” ති වුත්තං. අතිවිය පාපතාය පාපිමා. කණ්හධම්මෙහි සමන්තාගතො **කණ්හො**. විරාගාදිගුණානං අත්තකරණතො අත්තකො. සත්තානං අනත්ථාවහපටිපත්තිං න මුච්චතීති නමුච්චි. අත්තතො මාරපාසෙන පමත්තෙ බන්ධති,

පමත්තා වා බන්ධු එතස්සාති පමත්තබන්ධු. සත්තමසත්තාහතො පරං සත්ත අභානි සන්ධායාහ “අට්ඨමෙ සත්තාහෙ”ති න පන පල්ලඬිකසත්තාහාදි විය නියතකිව්වස්ස අට්ඨමසත්තාහස්ස නාම ලබ්භනතො. සත්තමසත්තාහස්ස හි පරතො අප්පාලනිග්‍රොධමුලෙ මහාබ්‍රහ්මනො, සක්කස්ස ව දෙවරඤ්ඤො පටිඤ්ඤාතධම්මදෙසනං හගවන්තං ඤත්වා “ඉදානි සත්තෙ ධම්මදෙසනාය මම විසයං අතික්කමාපෙස්සති”ති සඤ්ජානදොමනස්සො හුත්වා යීතො චිත්තෙසි “හන්ද දානාහං නං උපායෙන පරිනිබ්බාපෙස්සාමි, එවමස්ස මනොරථො අඤ්ඤාපත්තං ගමිස්සති, මම ව මනොරථො ඉජ්ඣිස්සති”ති. එවං පන චිත්තෙන්වා හගවන්තං උපසංකම්ත්වා එකං අන්තං යීතො “පරිනිබ්බාතු දානි හන්තෙ හගවා”ති ආදිනා පරිනිබ්බානං යාචි, තං සන්ධාය චුත්තං “අට්ඨමෙ සත්තාහෙ”ති ආදි. තත්ථ අජ්ජාති ආයුසංඛාරොස්සජ්ජනදිවසං සන්ධායාහ. හගවා වස්ස අභිසන්ධිං ජානන්තොපි තං අනාවිකත්වා පරිනිබ්බානස්ස අකාලභාවමෙව පකාසෙන්නො යාවනං පටික්ඛිපි. තෙනාහ “න තාවාහ”න්ති ආදි.

මග්ගවසෙන වියත්තාති සච්චසම්පට්ඨෙධවෙය්‍යන්තියෙන බ්‍යත්තා. තථෙව විනීතාති මග්ගවසෙන කිලෙසානං සමුච්ඡෙදවිනයනෙන විනීතා. තථා විසාරදාති අරියමග්ගාධිගමෙනෙව සත්ථුසාසනෙ වෙසාරජ්ජප්පත්තියා විසාරදා, සාරජ්ජකරානං දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාදිපාපධම්මානං විගමෙන විසාරදභාවං පත්තාති අත්ථො. යස්ස සුතස්ස වසෙන වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණං සම්භවති, තං ඉධ උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන “සුත”න්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ “තෙපිටකවසෙතා”ති. තිණ්ණං පිටකානං සමුහො තෙපිටකං, තිණි වා පිටකානි තිපිටකං, තිපිටකමෙව තෙපිටකං, තස්ස වසෙන. තමෙවාති යං තං තෙපිටකං සොතබ්බභාවෙන “සුත”න්ති චුත්තං, තමෙව. ධම්මන්ති පරියත්තිධම්මං. ධාරෙන්තීති සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසිභවසං විය අවිනස්සන්තං කත්වා සුප්පගුණසුප්පවත්තිභාවෙන ධාරෙන්ති හදයෙ යපෙන්නි. ඉති පරියත්තිධම්මවසෙන බහුස්සුතධම්මධර්මාවං දස්සෙත්වා ඉදානි පට්ඨෙධධම්මවසෙනපි තං දස්සෙතුං “අථ වා”ති ආදි චුත්තං. අරියධම්මස්සාති මග්ගඵලධම්මස්ස, නවවිධස්සාපි වා ලොකුත්තරධම්මස්ස. අනුධම්මභූතන්ති අධිගමාය අනුරූපධම්මභූතං. අනුව්ඡවිකපටිපදන්ති ව තමෙව විපස්සනාධම්මමාහ, ඡබ්බිධා විසුද්ධියො වා. අනුධම්මන්ති තස්සා යථාචුත්තපටිපදාය අනුරූපං අභිසල්ලෙඛිතං අප්පිච්ඡතාදිධම්මං. වරණසීලාති සමාදාය පවත්තනසීලා. අනු මග්ගඵලධම්මො එතිස්සාති වා අනුධම්මා, වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා, තස්සා වරණසීලා. අත්තනො ආවරියවාදන්ති අත්තනො ආවරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස වාදං. සදෙවකස්ස ලොකස්ස ආචාරසික්ඛාපනෙන ආවරියො, හගවා. තස්ස වාදො, චතුසච්චදෙසනා.

ආචික්ඛිස්සන්තීති ආදිතො කථෙස්සන්ති, අත්තනා උග්ගහිතනියාමෙන පරෙ උග්ගණ්ණාපෙස්සන්තීති අත්ථො. දෙසෙස්සන්තීති වාචෙස්සන්ති, පාළිං සම්මා පබ්බාදෙස්සන්තීති අත්ථො. පඤ්ඤාපෙස්සන්තීති පජානාපෙස්සන්ති, සංඛිකාපෙස්සන්තීති අත්ථො. පට්ඨපෙස්සන්තීති පකාරෙහි යපෙස්සන්ති, පකාසෙස්සන්තීති අත්ථො. විවරිස්සන්තීති විවටං කරිස්සන්ති. විහජිස්සන්තීති

විභක්තං කර්ස්සන්ති. උත්තානිං කර්ස්සන්ති අනුත්තානං ගම්භීරං උත්තානං
 පාකටං කර්ස්සන්ති. සහ ධම්මෙනාති එත්ථ ධම්ම-සද්දො කාරණපරියායො
 “හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා” තිආදීසු (විභ. 270) වියාති ආහ “සහෙතුකෙන
 සකාරණෙන වචනෙනා” ති. සප්පාටිභාරියන්ති සනිස්සරණං, යථා පරවාදං
 හඤ්ජිත්වා සකවාදො පතිට්ඨන්ති, එවං හෙතුදාහරණෙහි යථාධිගතමත්ථං
 සම්පාදෙන්වා ධම්මං කට්ඨස්සන්ති. තෙනාහ “නිය්‍යානිකං කත්වා ධම්මං
 දෙසෙස්සන්ති” ති, නවවිධං ලොකුත්තරධම්මං පබ්බොධෙස්සන්ති අත්ථො. එත්ථ ව
 “පඤ්ඤාපෙස්සන්ති” තිආදීහි ඡහි පදෙහි ඡ අත්ථපදානි දස්සිතානි, ආදිතො පන
 ද්විති පදෙහි ඡ බ්‍යඤ්ජනපදානි. එත්තාවතා තෙපිට්ඨකං බුද්ධවචනං
 සංවණ්ණනානායෙන සඬගහෙත්වා දස්සිතං හොති. චුත්තඤ්ඤානං නෙත්තියං
 “ද්වාදසපදානි සුත්තං, තං සබ්බං බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථො වා” ති (නෙත්ති.
 සඬබ්බාරො).

සික්ඛත්තයසඬගහිතන්ති අධිසිලසික්ඛාදිසික්ඛත්තයසඬගහණං. සකලං
 සාසනබ්‍රහ්මවරියන්ති අනවසෙසං සත්ථුසාසනභූතං සෙට්ඨවරියං. සම්ද්ධන්ති
 සම්මදෙව වඩ්ඪිතං. ක්‍රිකාසස්සාදවසෙනාති තෙහි තෙහි හික්ඛුහි
 සමධිගතක්‍රිකාසසුඛවසෙන. වුද්ධිප්පත්තන්ති උළාරපණිතභාවගමනෙන සබ්බසො
 පරිවුද්ධිං උපගතං. සබ්බපාලිචුල්ලං විය අහිඤ්ඤාසම්පත්තිවසෙන
 අහිඤ්ඤාසම්පදාහි සාසනාහිවුද්ධියා මත්ථකප්පත්තිතො. පතිට්ඨිතවසෙනාති
 පතිට්ඨානවසෙන, පතිට්ඨප්පත්තියාති අත්ථො. පටිච්චෙධවසෙන බහුතො ජනස්ස
 හිතන්ති බාහුජඤ්ඤං. තෙනාහ “බහුජනාහිසමයවසෙනා” ති. පුටු පුටුලං භූතං ජාතං,
 පුටු වා පුටුත්තං භූතං පත්තන්ති පුටුභූතං. තෙනාහ “සබ්බාකාර...පෙ....
 පත්ත” ති. සුට්ඨු පකාසිතන්ති සුට්ඨු සම්මදෙව ආදිකල්‍යාණාදිභාවෙන පවෙදිතං.

ආයුසඬබාරඔස්සප්පනවණ්ණනා

169. සතිං සුපට්ඨිතං කත්වාති අයං කායාදිවිභාගො අත්තභාවසඤ්ඤිතො
 දුක්ඛභාරො මයා එත්තකං කාලං වහිතො, ඉදානි පන න වහිතබ්බො, එතස්ස
 අවහනත්ථං විරතරං කාලං අරියමග්ගසම්භාරො සම්භතො, ස්වායං අරියමග්ගො
 පටිච්චිද්ධො, යතො ඉමෙ කායාදයො අසුභාදිතො සම්මදෙව පරිඤ්ඤාතා,
 චතුබ්බිධම්පි සම්මාසතිං යථාතථං විසයෙ සුට්ඨු උපට්ඨිතං කත්වා. ඤාණෙන
 පරිච්ඡින්නදිත්වාති යස්මා ඉමස්ස අත්තභාවසඤ්ඤිතස්ස දුක්ඛභාරස්ස වහනෙ
 පයොජනභූතං අත්තහිතං තාව මහාබොධිමූලෙ එව පරිසමාපිතං, පරහිතං පන
 බුද්ධවෙනෙය්‍යවිනයනං පරිසමාපිතබ්බං, තං ඉදානි මාසත්තයෙනෙව පරිසමාපනං
 පාපුණ්ණස්සති, තස්මා අභාසි “විසාබ්‍රණ්ණමායං පරිනිබ්බායිස්සාමි” ති, එවං
 බුද්ධඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා සබ්බභාගෙන නිව්ඡයං කත්වා. ආයුසඬබාරං
 විස්සප්පිති ආයුතො ජීවිතස්ස අහිසඬබාරකං ඵලසමාපත්තිධම්මං. “න
 සමාපජ්ජිස්සාමි” ති විස්සප්පි තං විස්සප්පිනෙනෙව තෙන අහිසඬබරියමානං
 ජීවිතසඬබාරං “නප්පවත්තෙස්සාමි” ති විස්සප්පි. තෙනාහ “තත්ථා” තිආදි.
 යානමහත්තකායපි පවත්තිආකාරමහත්තකායපි මහත්තො පට්ඨිකම්පො. තත්ථ

යානමහත්තනය භූමිවාලස්ස මහත්තං දස්සෙතුං “තදා කීර...පෙ.... කම්පිත්ථා”ති වුත්තං. සා පන ජාතික්ඛේත්තභූතා දසසහස්සී ලොකධාතු එව, න යා කාවි, යා මහාභිනීභාරමහාජාතිආදීසුපි කම්පිත්ථ. තදාපි තත්තිකාය එව කම්පනෙ කිං කරණං? ජාතික්ඛේත්තභාවෙන තස්සෙව ආදිතො පරිග්ගහස්ස කතත්තා. පරිග්ගහකරණං වස්ස ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බං. තථා හි පුරිමබුද්ධානම්පි තාවතකමෙව ජාතික්ඛේත්තං අහොසි. තථා හි වුත්තං “දසසහස්සී ලොකධාතු, නිස්සද්දා හොත්ති නිරාකුලා...පෙ.... මහාසමුද්දො ආභුජති, දසසහස්සී පකම්පති”ති ව ආදි (බු. වං. 84-91). උදකපරියන්තං කත්වා ඡප්පකාරපච්චෙනෙන අවිතරාගෙ හිංසෙතිති හිංසනො, සො එව හිංසනකොති ආහ “භයජනකො”ති. දෙවහෙරියොති දෙවදුන්දුහිසද්දස්ස පරියායවචනමත්තං. න චෙත්ථ කාවි හෙරි “දෙවදුන්දුහි”ති අධිප්පෙනා, අථ ඛො උප්පාතභාවෙන ලබ්භමානො ආකාසගතො නිග්ගොසසද්දො. තෙනාහ “දෙවො”තිආදි. දෙවොති මෙසො. තස්ස හි අවිජ්ජාභාවෙන ආකාසස්ස වස්සාභාවෙන සුක්ඛගජ්ජිතසඤ්ඤිතෙ සද්දෙ නිව්ජරන්තෙ දෙවදුන්දුහිසමඤ්ඤා. තෙනාහ “දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජි”ති.

පීතිවෙගවිස්සට්ඨන්ති “එවං චිරතරං කාලං වහිතො අයං අත්තභාවසඤ්ඤිතො දුක්ඛභාරො, ඉදානි න චිරස්සෙව නික්ඛිපිස්සති”ති සඤ්ජාතසොමනස්සො භගවා සභාවෙනෙව පීතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානං උදානෙසි. එවං පන උදානෙන්තෙන අයම්පි අත්ථො සාධිතො හොතිති දස්සනත්ථං අට්ඨකථායං “කස්මා”තිආදි වුත්තං.

තුලියතිති තුලන්ති තුල-සද්දො කම්මසාධනොති දස්සෙතුං “තුලිත”න්ති වුත්තං. අප්පානුභාවතාය පරිච්ඡින්නං. තථා හි තං පරිතො ඛණ්ඩිතභාවෙන “පරිත්ත”න්ති වුච්චති. පටිපක්ඛවික්ඛම්භනතො දීඝසන්නානතාය, විපුලඵලතාය ව න තුලං න පරිච්ඡින්නං. යෙහි කාරණෙහි පුබ්බෙ අවිසෙසතො මහග්ගං. “අතුල”න්ති වුත්තං, තානි කාරණානි රූපාවචරතො ආරූප්පස්ස සාතිසයානි විජ්ජන්තිති “අරූපාවචරං අතුල”න්ති වුත්තං, ඉතරඤ්ච “තුල”න්ති, අප්පවිපාකං තීසුපි කම්මෙසු යං තනුවිපාකං හීනං, තං තුලං. බහුවිපාකන්ති යං මහාවිපාකං පණීතං, තං අතුලං. යං පනෙත්ථ මජ්ඣමං, තං හීනං, උක්කට්ඨන්ති ද්විධා හින්දිත්වා ද්විසු භාගෙසු පක්ඛිපිතබ්බං. හීනත්තිකවණ්ණනායං වුත්තනයෙනෙව අප්පබහුවිපාකතං නිද්ධාරෙත්වා තස්ස වසෙන තුලාතුලභාවො වෙදිතබ්බො. සම්භවති එතස්මාති සම්භවොති ආහ “සම්භවස්ස හෙතුභූත”න්ති. නියකජ්ඣත්තරතොති සසන්නානධම්මෙසු විපස්සනාවසෙන, ගොචරාසෙවනාය ව නිරතො. සවිපාකං සමානං පවත්තිවිපාකමත්තදායිකම්මං සවිපාකට්ඨෙන සම්භවං. න ව තං කාමාදිභවාහිසඛ්ඛාරකන්ති තතො විසෙසනත්ථං “සම්භව”න්ති වත්වා “භවසඛ්ඛාර”න්ති වුත්තං. ඔස්සජ්ජිති අරියමග්ගෙන අවස්සජ්ජි. කවචං විය අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා යීතං අත්තනි සම්භූතත්තා අත්තසම්භවං කිලෙසඤ්ච අහින්දිති කිලෙසහෙදසහභාවිකම්මොස්සජ්ජනං දස්සෙන්නො තද්දුහයස්ස කාරණං අවොච “අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො”ති.

තීරෙන්තොති “උප්පාදො භයං, අනුප්පාදො බෙම” න්ති ආදිනා වීමංසන්තො.
 “තුලෙන්තො තීරෙන්තො” න්ති ආදිනා සඨබ්බෙපතො චුත්තමත්ථං විත්ථාරතො
 දස්සෙතුං “පඤ්චක්ඛන්ධා” න්ති ආදිං චත්ථා භවසඨ්ඨාරස්ස අවස්සජ්ජනාකාරං
 සරුපතො දස්සෙසි. “ඵව” න්ති ආදිනා පන උදානවණ්ණනායං ආදිතො චුත්තමත්ථං
 නිගමනවසෙන දස්සෙසි.

මහාභූමිවාලවණ්ණනා

171. යන්ති කරණෙ වා අධිකරණෙ වා පච්චත්තවචනන්ති අධිප්පායෙන ආහ
 “යෙන සමයෙන, යස්මිං වා සමයෙ” න්ති. උක්ඛෙපකවාතාති උදකසන්ධාරකවාතං
 උපච්ඡින්නදිත්ථා ධීතට්ඨානතො බෙපකවාතා. “සට්ඨී...පෙ.... බහල” න්ති ඉදං තස්ස
 වාතස්ස උබ්බෙධප්පමාණමෙව ගහෙන්වා චුත්තං, ආයාමවිත්ථාරතො පන
 දසසහස්සවක්කවාලප්පමාණමිපි උදකසන්ධාරකවාතං උපච්ඡින්නදතියෙව. ආකාසෙති
 පුබ්බෙ වාතෙන පතිට්ඨිතොකාසෙ. පුන වාතොති උක්ඛෙපකවාතෙ තථාකත්ථා
 විගතෙ උදකසන්ධාරකවාතො පුන ආබන්ධිත්ථා ගණ්හාති යථා තං උදකං න
 හස්සති, ඵවං උත්ථම්භෙන්තං ආබන්ධනවිතානවසෙන බන්ධිත්ථා ගණ්හාති. තතො
 උදකං උග්ගච්ඡති තතො ආබන්ධිත්ථා ගහණතො තෙන වාතෙන උත්ථම්භිතං
 උදකං උග්ගච්ඡති උපරි ගච්ඡති. හොතියෙවාති අත්තරන්තරා හොතියෙව.
 බහලභාවෙනාති මහාපථවියා මහන්තභාවෙන. සකලා හි මහාපථවී තදා ඔග්ගච්ඡති,
 උග්ගච්ඡති ව, තස්මා කම්පනං න පඤ්ඤායති.

ඉප්ඤ්ඤාසාති ඉච්ඡිතත්ථසිප්ඤ්ඤාසස්ස.

අනුභවිතබ්බස්සඉස්සරියසම්පත්තිආදිකස්ස. පරිත්තාති පටිලද්ධමත්තා
 නාතිසුභාවිතා. තථා ව භාවනා බලවතී න හොතීති ආහ “දුබ්බලා” න්ති.
 සඤ්ඤාසිසෙන හි භාවනා චුත්තා. අප්පමාණාති පගුණා සුභාවිතා. සා හි ථීරා
 දළ්භතරා හොතීති ආහ “බලවා” න්ති. “පරිත්තා පථවීසඤ්ඤා, අප්පමාණා
 ආපොසඤ්ඤා” න්ති දෙසනාමත්තමෙව, ආපොසඤ්ඤාය පන සුභාවිතාය පථවීකම්පො
 සුබ්බෙනෙව ඉප්ඤ්ඤාති අයමෙත්ථ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො. සංවෙජෙන්තො
 දිබ්බසම්පත්තියා පමත්තං සක්කං දෙවරාජානං. වීමංසන්තො වා තාවදෙව සමධිගතං
 අත්තතො ඉද්ධිබලං. මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස පාසාදකම්පනං පාකටන්ති තං
 අනාමසිත්ථා සඨ්ඨරක්ඛිතසාමණෙරස්ස පාසාදකම්පනං දස්සෙතුං “සො
 කිරායස්මා” න්ති ආදි චුත්තං. පුතිමිස්සො ගන්ධො ඵතස්සාති පුතිගන්ධො, තෙන
 පුතිගන්ධෙනෙව අධිගතමාතුකුච්ඡිසම්භවං විය ගන්ධෙනෙව සීසෙන, අතිවිය
 දාරකො ඵවාති අත්ථො.

ආවරියන්ති ආවරියුපදෙසං. ඉද්ධානිසඨ්ඨාරො නාම
 ඉද්ධිවිධප්පටිපක්ඛාදිභාවෙන ඉච්ඡිතබ්බො, සො ව උපායෙ කොසල්ලස්ස අත්තනා
 න සම්මා උග්ගහිතත්තා න තාව සික්ඛිතොති ආහ “අසික්ඛිත්ථාව යුද්ධං
 පටිට්ඨොසී” න්ති. “පිලවන්ත” න්ති ඉමිනා සකලමෙව පාසාදවත්ථුං උදකං කත්ථා
 අධිට්ඨාතබ්බපාසාදොව තත්ථ පිලවතීති දස්සෙති. අධිට්ඨානක්කමං පන උපමාය

දස්සෙන්නො “තාත...පෙ.... ජානාහී”ති ආහ. තත්ථ කපල්ලකපුවන්ති ආසිත්තකපුවං, තං පවත්තා කපාලෙ පයමං කිඤ්චි පිට්ඨං යපෙත්වා අනුක්කමෙන වඩ්ඨෙත්වා අන්තන්තෙන පරිච්ඡින්නති පුවං සමන්තතො පරිච්ඡින්නං කත්වා යපෙත්ති, එවං “ආපොකසිණුවසෙන ‘පාසාදෙන පතිට්ඨිතට්ඨානං උදකං හොතු’ති අධිට්ඨානන්තො සමන්තතො පාසාදස්ස යාව පරියන්තා යථා උදකං හොති, තථා අධිට්ඨානබ්බ”න්ති උපමාය උපදිසති.

මහාපදානෙ චුත්තමෙවාති “ධම්මතා එසා, හික්ඛවෙ, යදා බොධිසත්තො තුසිතා කායා චචිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමති”ති (දී. නි. 2.18) වත්වා “අයඤ්ච දසසහස්සි ලොකධාතු සඬ්ඛම්පති සම්පකම්පති සම්පවෙධති”ති (දී. නි. 2.18), තථා “ධම්මතා එසා, හික්ඛවෙ, යදා බොධිසත්තො මාතුකුච්ඡිමිහා නික්ඛමති”ති (දී. නි. 2.30) වත්වා “අයඤ්ච දසසහස්සි ලොකධාතු සඬ්ඛම්පති සම්පකම්පති සම්පවෙධති”ති (දී. නි. 2.32) ව මහාබොධිසත්තස්ස ගබ්භොක්කන්තියං, අභිජාතියඤ්ච ධම්මතාවසෙන මහාපදානෙපථවීකම්පස්ස චුත්තත්තා ඉතරෙසුපි චතුසු යානෙසු පථවීකම්පො ධම්මතාවසෙනෙවාති මහාපදානෙඅත්ථතො චුත්තං එවාති අධිජ්ජායො.

ඉදානි නෙසං පථවීකම්පනං කාරණතො, පවත්තිආකාරතො ව විභාගං දස්සෙතුං “ඉති ඉමෙසු”තිආදි චුත්තං. ධාතුකොපෙනාති උක්ඛෙපකධාතුසඬ්ඛාතාය වායොධාතුයා පකොපෙන. ඉද්ධානුභාවෙනාති ඤාණද්ධියා වා කම්මවිපාකජ්ද්ධියා වා පභාවෙන, තෙජෙනාති අත්ථො. පුඤ්ඤතෙජෙනාති පුඤ්ඤානුභාවෙන, මහාබොධිසත්තස්ස පුඤ්ඤබලෙනාති අත්ථො. ඤාණතෙජෙනාති පටිවෙධඤාණානුභාවෙන. සාධුකාරදානවසෙනාති යථා අනඤ්ඤසාධාරණෙන පටිවෙධඤාණානුභාවෙන අභිභතා මහාපථවී අභිසම්බොධියං අකම්පිත්ථ, එවං අනඤ්ඤසාධාරණෙන දෙසනාඤාණානුභාවෙන අභිභතා මහාපථවී අකම්පිත්ථ, තං පනස්සා සාධුකාරදානං විය හොතීති “සාධුකාරදානවසෙනා”ති චුත්තං.

යෙන පන භගවා අසිතිඅනුබ්බස්සපටිමණ්ඩිතද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණ- (දී. නි. 2.33; 3.198; ම. නි. 2.385) විචිත්රරූපකායො සබ්බාකාරපරිසුද්ධසිලක්ඛන්ධාදිගුණරතනසම්ද්ධිධම්මකායො පුඤ්ඤමහත්තථාමමහත්තයසමහආඉද්ධිමහත්තපඤ්ඤාමහත්තානං පරමුක්කංසගතො අසමො අසමසමො අජ්ජපිපුග්ගලො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො අත්තතො අත්තභාවසඤ්ඤිතං බන්ධපඤ්චකං කජ්ජං වා කජ්ජාවසෙසං වා යපෙතුං සමත්ථොපි සඬ්ඛතධම්මං පටිජ්ඣවිජනාකාරජ්ජවත්තෙන ඤාණවිසෙසෙන තිණායපි අමඤ්ඤමානො ආයුසඬ්ඛාරොස්සජ්ජනවිධිනා නිරපෙක්ඛො ඔස්සජ්ජි. තදනුභාවාභිභතා මහාපථවී ආයුසඬ්ඛාරොස්සජ්ජනෙ අකම්පිත්ථ, තං පනස්සා කාරුඤ්ඤසභාවසණ්ඨිතා විය හොතීති චුත්තං “කාරුඤ්ඤසභාවෙනා”ති. යස්මා භගවා පරිනිබ්බානසමයෙ චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛායා සමාපත්තියො සමාපජ්ජි අන්තරන්තරා එලසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන, තස්ස පුබ්බභාගෙ සාතිසයං තික්ඛං සුරං විපස්සනාඤාණඤ්ච පවත්තෙසි, “යදත්ථඤ්ච මයා එවං සුවිරකාලං අනඤ්ඤසාධාරණො පරමුක්කංසගතො ඤාණසම්භාරො සම්භතො, අනුත්තරො ව

විමොක්ඛො සමධිගතො, තස්ස ච ත මෙ සිඛාප්පත්තඵලභූතා අවිචන්තනිට්ඨා
 අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතු අප්ප සමිජ්ඣති” ති භියොයා අතිවිය
 සොමනස්සප්පත්තස්ස භගවතො පිතිවිජ්ජාරාදිගුණවිපුලතරානුභාවො පරෙහි
 අසාධාරණඤාණානිසයො උදපාදි, යස්ස සමාපත්තිබලසමුපබ්බහිතස්ස
 ඤාණානිසයස්ස ආනුභාවං සන්ධාය ඉදං වුත්තං “ද්වෙමෙ පිණ්ඩපාතා සමසමඵලා
 සමසමවිපාකා” තිආදි (උදා. 75), තස්මා තස්ස ආනුභාවෙන සමහිහතා මහාපථවී
 අකම්මිත්ථං. තං පනස්සා තස්සං වෙලායං ආරොදනාකාරප්පත්ති විය හොතිති
 “අට්ඨමො ආරොදනෙනා” ති වුත්තං.

ඉදානි සඬ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරන්තො “මාතුකුච්ඡිං
 ඔක්කමන්තෙ” තිආදිමාහ. අයං පනත්ථොති “සාධුකාරදානවසෙනා” තිආදිනා
 වුත්තො අත්ථො. පථවීදෙවතාය වසෙනාති එත්ථ සමුද්දෙවතා විය මහාපථවියා
 අධිදෙවතා කිරි නාම අත්ථි. තාදිසෙ කාරණෙ සති තස්සා චිත්තවසෙන අයං
 මහාපථවී සඬ්කම්පති සම්පකම්පති සම්පවෙධති, යථා වාතවලාභකදෙවතානං
 චිත්තවසෙන වාතා වායන්ති, සීතුණ්හඅඛිභවස්සවලාභකදෙවතානං චිත්තවසෙන
 සීතාදයො භවන්ති. තථා හි විසාබ්පුණ්ණමායං අහිසම්බොධිඅත්ථං බොධිරුක්ඛමුලෙ
 නිසින්නස්ස ලොකනාථස්ස අන්තරායකරණත්ථං උපට්ඨිතං මාරබලං විධම්තුං -

“අවෙතනායං පථවී, අවිඤ්ඤාය සුඛං දුඛං;
 සාපි දානබලා මය්හං, සත්තක්ඛන්තුං පකම්පමා” ති. (වරියා. 1.124) -

වචනසමනන්තරං මහාපථවී හිජ්ජිත්වා සපරිසං මාරං පරිවත්තෙසි. එතන්ති
 සාධුකාරදානාදි. යදිපි නත්ථි අවෙතනන්තා, ධම්මතාවසෙන පන වුත්තනයෙන
 සියාති සක්කා වත්තුං. ධම්මතා පන අත්ථතො ධම්මසභාවො, සො පුඤ්ඤධම්මස්ස
 වා ඤාණධම්මස්ස වා ආනුභාවසභාවොති. තයිදං සබ්බං විචාරිතමෙව, එවඤ්ච
 කත්වා -

“ඉමෙ ධම්මෙ සම්මසනො, සභාවසරසලක්ඛණෙ;
 ධම්මතෙජෙන වසුධා, දසසහස්සි පකම්පමා” ති. (බු. වං. 1.166);

ආදි වචනඤ්ච සමත්ථිතං හොති.

නිද්දිට්ඨනිදස්සනන්ති නිද්දිට්ඨස්ස අත්ථස්ස නිය්‍යාතනං, නිගමනන්ති අත්ථො.
 එත්තාවතාති පථවීකම්පාදිඋප්පාදජනනෙන වෙච පථවීකම්පස්ස භගවතො
 හෙතුනිදස්සනෙන ව. “අද්ධා අප්ප භගවතා ආයුසඬ්ඛාරො ඔස්සට්ඨො” ති
 සල්ලක්ඛෙසි පාරිසෙසඤායෙන. එවඤ්ඤි තදා ථෙරො තමත්ථං වීමංසෙය්‍ය නායං
 භූමිකම්පො ධාතුප්පකොපහෙතුකො තස්ස අපඤ්ඤායමානරූපත්තා, බාහිරකොපි
 ඉසි එවං මහානුභාවො බුද්ධකාලෙ නත්ථි, සාසනිකොපි සත්ථු අනාරොචෙත්වා එවං
 කරොන්තො නාම නත්ථි, සෙසානං පඤ්චන්තං ඉදානි අසම්භවො, එවං භූමිකම්පො

වායං මහාභිංසනකො සලොමහංසො අහොසි, තස්මා පාරිසෙසනො ආහ “අජ්ජ භගවතා ආයුසඬ්ඛාරො ඔස්සට්ඨොති සල්ලක්ඛෙසී” ති.

අට්ඨපරිසවණ්ණනා

172. ඔකාසං අදත්ථාති “තිට්ඨතු භන්තෙ භගවා කජ්ජ”න්තිආදි (දී. නි. 2.178) නයජ්ජවත්තය ථෙරස්ස ආයාචනාය අවසරං අදත්ථා. අඤ්ඤානිපි අට්ඨකානි සම්පිණ්ඩෙන්තො හෙතුඅට්ඨකතො අඤ්ඤානි පරිසාහිභායතනවිමොක්ඛවසෙන තිණි අට්ඨකානි සඬ්ගහෙත්ථා දස්සෙන්තො “අට්ඨ ඛො ඉමා”තිආදිමාහ. “ආයස්මතො ආනන්දස්ස සොකුජ්ජත්තිං පරිහරන්තො වික්ඛෙපං කරොන්තො”ති කෙවි සහසා භණිතෙ බලවසොකො උජ්ජජ්ජෙය්‍යාති.

සමාගන්තබ්බතො, සමාගච්ඡතිති වා සමාගමො, පරිසා. බිම්බිසාරපමුඛො සමාගමො බිම්බිසාරසමාගමො. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. බිම්බිසාර...පෙ.... සමාගමාදිසදිසං ඛත්තිපරිසන්ති යොජනා. අඤ්ඤෙසු වක්කවාළෙසුපි ලබ්භතෙයෙව සත්ථු ඛත්තිපරිසාදිඋපසඬ්කමනං. ආදිතො තෙහි සද්ධිං සත්ථු භාසනං ආලාපො. කථනපටිකථනං සල්ලාපො. ධම්මුපසඤ්ඡිතා පුච්ඡා පටිපුච්ඡා ධම්මසාකච්ඡා. සණ්ඨානං පටිච්ච කථනං සණ්ඨානපරියායත්තා වණ්ණ-සද්දස්ස “මහන්තං භත්ථිරාජවණ්ණං අහිනිමිනිත්ථා”තිආදිසු (සං. නි. 1.138) විය. “තෙස”න්ති පදං උභයපදාපෙක්ඛං “තෙසම්පි ලක්ඛණසණ්ඨානං විය සත්ථු සරිරසණ්ඨානං, තෙසං කෙවලං පඤ්ඤායති එවා”ති. නාපි ආමුක්කමණ්ණකුණ්ඩලො භගවා භොතීති යොජනා. ඡන්තස්සරාති ද්විධාභූතස්සරා. ගග්ගරස්සරාති ජජ්ජරිතස්සරා. භාසන්තරන්ති තෙසං සත්තානං භාසතො අඤ්ඤං භාසං. වීමංසාති වින්තනා. “කිමත්ථං...පෙ.... දෙසෙති”ති ඉදං නනු අත්තානං ජානාපෙත්ථා ධම්මෙ කථිතෙ තෙසං සාතිසයො පසාදො භොතීති ඉමිනා අධිජ්ජායෙන චුත්තං? යෙසං අත්තානං අජානාපෙත්ථා ධම්මෙ කථිතෙ පසාදො භොති, න ජානාපෙත්ථා, තාදිසෙ සන්ධාය සත්ථා තථා කරොති. තත්ථ පයොජනමාහ “වාසනත්ථායා”ති. එවං සුතොපිති එවං අවිඤ්ඤාතදෙසකො අවිඤ්ඤාතාගමනොපි සුතො ධම්මො අත්තනො ධම්මසුධම්මතායෙව අනාගතෙ පච්චයො භොති සුණන්තස්ස.

“ආනන්දා”තිආදිකො සඬ්ගිතිඅනාරුල්හො පාළිධම්මො එව තථා දස්සිතො. එස නයො ඉතො පරෙසුපි එවරුපෙසු යානෙසු.

අට්ඨඅභිභායතනවණ්ණනා

173. අභිභවතීති අභිභූ, පරිකම්මං, ඤාණං වා. අභිභූ ආයතනං එතස්සාති අභිභායතනං, ඤානං. අභිභවිතබ්බං වා ආරම්මණසඬ්ඛාතං ආයතනං එතස්සාති අභිභායතනං. ආරම්මණාභිභවනතො අභිභූ ව තං ආයතනඤ්ච යොගිතො සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානභාවතො, මනායතනධම්මායතනභාවතො වානිපි සසම්පයුත්තං ඤානං අභිභායතනං. තෙනාහ “අභිභවනකාරණානි”තිආදි. තානි හීති

අභිභායතනසඤ්ඤිතානි කොනානි. “පුග්ගලස්ස ඤාණුත්තරියතායා”ති ඉදං උභයත්ථාපි යොජෙතඛිබ්බං. කථං? පටිපක්ඛනාවෙන පච්චනිකධම්මෙ අභිභවන්ති පුග්ගලස්ස ඤාණුත්තරියතාය ආරම්මණානි අභිභවන්ති. ඤාණබලෙනෙව හි ආරම්මණාභිභවනං විය පටිපක්ඛනාවො පිති.

පරිකම්මවසෙන අප්ඤ්ඤා රූපසඤ්ඤී, න අප්පනාවසෙන. න හි පටිභාගනිමිත්තාරම්මණා අප්පනා අප්ඤ්ඤා විසයා සම්භවති, තං පන අප්ඤ්ඤාපරිකම්මවසෙන ලද්ධං කසිණනිමිත්තං අවිසුද්ධමෙව හොති, න ඛනිද්ධාපරිකම්මවසෙන ලද්ධං විය විසුද්ධං.

පරිත්තානීති යථාලද්ධානි සුප්පසරාවමත්තානි. තෙනාහ “අවධිඪිතානී”ති. පරිත්තවසෙනෙවාති වණ්ණවසෙන ආහොගෙ විජ්ජමානෙපි පරිත්තවසෙනෙව ඉදං අභිභායතනං වුත්තං. පරිත්තතා හෙත්ථ අභිභවනස්ස කාරණං. වණ්ණාහොගෙ සතිපි අසතිපි අභිභායතනභාවනා නාම තික්ඛපඤ්ඤස්සෙව සම්භවති, න ඉතරස්සාති ආහ “ඤාණුත්තරිකො පුග්ගලො”ති. අභිභවිත්වා සමාපජ්ජතීති එත්ථ අභිභවනං, සමාපජ්ජනඤ්ඤා උපචාරජ්ඣානාධිගමසමනන්තරමෙව අප්පනාකොන්තප්පාදනන්ති ආහ “සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතී”ති. සහ නිමිත්තුප්පාදෙනාති ව අප්පනාපරිවාසාභාවස්ස ලක්ඛණං වචනමෙතං. යො “බිජ්ජාහිඤ්ඤො”ති වුච්චති, තතොපි ඤාණුත්තරස්සෙව අභිභායතනභාවනා. එත්ථාති එතස්මිං නිමිත්තෙ. අප්පනං පාපෙතීති භාවනං අප්පනං නෙති.

එත්ථ ව කෙවි “උප්පන්නෙ උපචාරජ්ඣානෙ තං ආරඛ්භ යෙ හෙට්ඨිමන්තෙන ද්වෙ තයො ජවනචාරා පවත්තන්ති, තෙ උපචාරජ්ඣානපක්ඛිකා එව, තදනන්තරඤ්ඤා භවඛිගපරිවාසෙන, උපචාරාසෙවනාය ව විනා අප්පනා හොති, සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙව අප්පනං පාපෙතී”ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං. න හි පරිවාසිතපරිකම්මෙන අප්පනාවාරො ඉච්ඡිතො, නාපි මහග්ගතප්පමාණජ්ඣානෙසු විය උපචාරජ්ඣානෙ එකන්තතො පච්චවෙක්ඛණා ඉච්ඡිතඛිබ්බා, තස්මා උපචාරජ්ඣානාධිගමනතො පරං කතිපයභවඛිගවිත්තාවසානෙ අප්පනං පාපුණන්තො “සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං පාපෙතී”ති වුත්තො. සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවාති ව අධිප්පායිකමිදං වචනං, න නීතත්ථං, අධිප්පායො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතඛිබ්බො, න අන්තොසමාපත්තියං තදා තථාරූපස්ස ආහොගස්ස අසම්භවතො. සමාපත්තීතො වුට්ඨිතස්ස ආහොගො පුබ්බභාගභාවනායවසෙන කොනක්ඛණෙ පවත්තං අභිභවනාකාරං ගහෙත්වා පවත්තොති දට්ඨඛිබ්බං. අභිධම්මට්ඨකථායං පන “ඉමිනා තස්ස පුබ්බාහොගො කථිතො”ති (ධ. ස. අට්ඨ. 204) වුත්තං. අන්තොසමාපත්තියං තථා ආහොගාභාවෙ කස්මා “කොනසඤ්ඤායපි”ති වුත්තන්ති ආහ “අභිභවන...පෙ.... අත්ථි”ති.

වධිඪිතප්පමාණානීති විපුලප්පමාණානීති අත්ථො, න එකඛිගුලද්වඛිගුලාදිවසෙන වධිඪිං පාපිතානීති තථා වධිසනස්සෙවෙත්ථ අසම්භවතො. තෙනාහ “මහන්තානී”ති. හත්තවධිඪිතකන්ති භුඤ්ජනභාජනං

වඩිසේත්වා දින්නහත්තං, එකාසනෙ පුරිසෙන භුඤ්ජිතබ්බහත්තතො
උපඩ්ඨහත්තන්ති අත්ථො.

රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා, සා අස්ස අත්ථිති රූපසඤ්ඤී, න රූපසඤ්ඤී
අරූපසඤ්ඤී, සඤ්ඤාසීසෙන ක්කානං වදති. රූපසඤ්ඤාය අනුප්පාදනං එවෙත්ථ
අලාභිතා.

බහිද්ධාව උප්පන්නන්ති බහිද්ධා වත්ථුස්මිංයෙව උප්පන්නං. අභිධම්මෙ පන
“අප්ඤ්ඤානං අරූපසඤ්ඤී බහිද්ධා රූපානි පස්සති පරිත්තානි
සුවණ්ණදුඛිකණ්ණානි...පෙ.... අප්පමාණානි සුවණ්ණදුඛිකණ්ණානි” (ධ. ස.
220) එවං චතුත්තං අභිභායතනානං ආගතත්තා අභිධම්මට්ඨකථායං (ධ. ස. අට්ඨ.
204) “කස්මා පන ‘යථා සුත්තන්තෙ අප්ඤ්ඤානං රූපසඤ්ඤී එකො බහිද්ධා රූපානි
පස්සති පරිත්තානිති’ ආදි වුත්තං, එවං අවත්වා ඉධ චතුසුපි අභිභායතනෙසු අප්ඤ්ඤානං
අරූපසඤ්ඤීතාව වුත්තා’ති වොදනං කත්වා ‘අප්ඤ්ඤානරූපානං අනභිභවනීයතො’ති
කාරණං වත්වා, තත්ථ වා හි ඉධ වා බහිද්ධා රූපානෙව අභිභවිතබ්බානි, තස්මා තානි
නියමතො වත්තබ්බානීති තත්තාපි ඉධාපි වුත්තානි. ‘අප්ඤ්ඤානං රූපසඤ්ඤී’ති ඉදං
පන සත්ථු දෙසනාවිලාසමත්තමොව”ති වුත්තං. එත්ථ ව වණ්ණාභොගරහිතානි,
සහිතානි ව සබ්බානි පරිත්තානි “පරිත්තානි සුවණ්ණදුඛිකණ්ණානි”ති වුත්තානි,
තථා අප්පමාණානි “අප්පමාණානි සුවණ්ණදුඛිකණ්ණානි”ති. අත්ථි හි සො
පරියායො පරිත්තානි අභිභුය්‍ය තානි වෙ කදාවි වණ්ණවසෙන ආභුජිතානි භොන්ති,
සුවණ්ණදුඛිකණ්ණානි අභිභුය්‍යාති. පරියායකථා හි සුත්තන්තදෙසනාති. අභිධම්මෙ
(ධ. ස. 222) පන නිප්පරියායදෙසනත්තා වණ්ණාභොගරහිතානි විසුං වුත්තානි, තථා
සහිතානි. අත්ථි හි උභයත්ථ අභිභවනවිසෙසොති. තථා ඉධ පරියායදෙසනත්තා
විමොක්ඛානම්පි අභිභවනපරියායො අත්ථිති “අප්ඤ්ඤානං රූපසඤ්ඤී”ති ආදිතා
පට්ඨප්පති අභිභායතනෙසු පට්ඨවිමොක්ඛො, තතියචතුත්ථ අභිභායතනෙසු
දුතියවිමොක්ඛො, වණ්ණාභිභායතනෙසු තතියවිමොක්ඛො ව අභිභවනප්පචත්තිතො
සඩ්ධගිතො. අභිධම්මෙ පන නිප්පරියායදෙසනත්තා විමොක්ඛාභිභායතනානි
අසඩ්ධකරතො දස්සෙතුං විමොක්ඛෙ වජ්ජෙත්වා අභිභායතනානි කථිතානි; සබ්බානි ව
විමොක්ඛකිච්චානි ක්කානානි විමොක්ඛදෙසනායං වුත්තානි. තදෙනං “අප්ඤ්ඤානං
රූපසඤ්ඤී”ති ආගතස්ස අභිභායතනද්වයස්ස අභිධම්මෙ අභිභායතනෙසු
අවචනතො “රූපී රූපානි පස්සති”ති ආදීනඤ්ඤ
සබ්බවිමොක්ඛකිච්චසාධාරණවචනභාවතො වචත්ථානං කතන්ති විඤ්ඤායති.
“අප්ඤ්ඤානරූපානං අනභිභවනීයතො”ති ඉදං කත්ථවිපි “අප්ඤ්ඤානං රූපානි
පස්සති”ති අවත්වා සබ්බත්ථ යං වුත්තං “බහිද්ධා රූපානි පස්සති”ති, තස්ස
කාරණවචනං, තෙන යං අඤ්ඤාභෙතුකං, තං තෙන භෙතුතා වුත්තං. යං පන
දෙසනාවිලාසභෙතුකං අප්ඤ්ඤානං අරූපසඤ්ඤීතාය එව අභිධම්මෙ (ධ. ස. 223)
වචනං, න තස්ස අඤ්ඤා කාරණං මග්ගිතබ්බන්ති දස්සෙති. අප්ඤ්ඤානරූපානං
අනභිභවනීයතා ව තෙසං බහිද්ධා රූපානං විය අභුතත්තා. දෙසනාවිලාසො ව
යථා වුත්තවචත්ථානවසෙන වෙදිතබ්බො වෙනෙයාප්ඤ්ඤාසයවසෙන
විජ්ජමානපරියායකථාභාවතො. “සුවණ්ණදුඛිකණ්ණානි”ති එතෙනෙව සිද්ධත්තා

න නීලාදි අභිභායතනානි වත්තබ්බානීති වෙ? තං න, නීලාදීසු කතාධිකාරානං නීලාදිභාවස්සෙව අභිභවනකාරණත්තා. න හි තෙසං පරිසුද්ධාපරිසුද්ධවණ්ණානං පරිත්තතා, අප්පමාණතා වා අභිභවනකාරණං, අථ ඛො නීලාදිභාවො ඵවාති. ඵතෙසු ව පරිත්තාදිකසිණරූපෙසු යං යං වර්තස්ස ඉමානි අභිභායතනානි ඉප්ඤ්ඤාති, තං දස්සෙතුං “ඉමෙසු පනා”තිආදි වුත්තං.

සබ්බසම්මාග්ගකවසෙනාති සකලනීලවණ්ණනීලනිදස්සනනීලනිභාසානං සාධාරණවසෙන. වණ්ණවසෙනාති සභාවවණ්ණවසෙන. නිදස්සනවසෙනාති පස්සිතබ්බතාවසෙන වක්ඛුට්ඨඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණවිටීයා ගහෙනබ්බතාවසෙන. ඔභාසවසෙනාති සප්පභාසතාය අවභාසනවසෙන. උමාපුප්ඵන්ති අතසිපුප්ඵං. නීලමෙව හොති වණ්ණසම්මාග්ගභාවතො. ඛාරාණසිසම්භවන්ති ඛාරාණසියං සමුට්ඨිතං.

ඵකච්චස්ස ඉතො බාහිරකස්ස අප්පමාණං අතිවිත්ථාරිතං කසිණනිමිත්තං ඔලොකෙන්තස්ස භයං උප්පජ්ජෙය්‍ය “කිං නු ඛො ඉදං සකලං ලොකං අභිභවිත්වා අප්පඤ්ඤාත්ථරිත්වා ගණ්හාති”ති, තථාගතස්ස පන තාදිසං භයං වා සාරජ්ජං වා නත්ථිති අභීතභාවදස්සනත්ථමෙව ආනීතානි.

අට්ඨවිමොක්ඛවණ්ණනා

174. උත්තානත්ථායෙව හෙට්ඨා අත්ථතො විහත්තත්තා. ඵකච්චස්ස විමොක්ඛොති සොසොපි භයාවහො වට්ඨාහිරතභාවතො, තථාගතස්ස පන විමොක්ඛෙ උපසම්පජ්ජ විහරතොපි තං නත්ථිති අභීතභාවදස්සනත්ථමෙව ආනීතානි.

ආනන්දයාවනකථාවණ්ණනා

178. බොධිති සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං. තඤ්ඤි “වතුමග්ගඤ්ඤාණපට්ඨෙධ”න්ත්ථෙව වුත්තං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණප්පට්ඨෙධස්ස තංමුලකත්තා. ඵචං වුත්තභාවන්ති “ආකඬ්ඛමානො ආනන්ද තථාගතො කප්පං වා තිට්ඨෙය්‍යා”ති (දී. නි. 2.166) ඵචං වුත්තභාවං.

179. තම්පි ඔළාරිකනිමිත්තං කතං තස්ස මාරෙන පරියුට්ඨිතවෙනසො න පටිවිද්ධං න සල්ලක්ඛිතං.

183. ආදිකෙහීති ඵවමාදීහි මිත්තාමච්චසුභජ්ජාහි. පියායිතබ්බතො පියෙහි. මනවඩ්ඪනතො මනාපෙහි. ජාතියාති ජාතිඅනුරූපගමනෙන. නානාභාවො විසුංභාවො අසම්බද්ධභාවො. මරණෙන විනාභාවොති වුත්තියා තෙනත්තභාවෙන අපුනරාවත්තනතො විජ්ජයොගො. භවෙන අඤ්ඤාථාභාවොති භවන්තරග්ගහණෙන පුරිමාකාරතො අඤ්ඤාකාරතා “කාමාවචරසත්තො රූපාවචරො හොති”තිආදිනා, තත්ථාපි “මනුස්සො දෙවො හොති”තිආදිනාපි යොජෙතබ්බො. කුතෙත්ථ ලබ්භාති

කුතො කුහිං කිස්මිං නාම යානෙ එත්ථ එතස්මිං ඛන්ධජ්ජවත්තෙ “යං තං ජාතං...පෙ.... මා පලුජ්ජී”ති ලද්ධං සක්කා. න සක්කා එව තාදිසස්ස කාරණස්ස අභාවතොති ආහ “නෙතං යානං විජ්ජති”ති. එවං අවිජ්ජරියබ්භූතධම්මං තථාගතස්සාපි සරීරං, කිමච්ඡිං පන අඤ්ඤෙසන්ති අධිජ්ජායො. “පච්චාවම්සස්සති”ති නෙතං යානං විජ්ජති සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා ආයුසච්චාරානං ඔස්සට්ඨත්තා, බුද්ධකිව්චස්ස ච පරියොසාපිතත්තා. න හෙත්ථ මාසත්තයතො පරං බුද්ධවෙනෙය්‍යා ලබ්භන්තිති.

184. සාසනස්ස චිරට්ඨිති නාම සසම්භාරෙහි අරියමග්ගධම්මෙහි කෙවලෙහීති ආහ “සබ්බං ලොකියලොකුත්තරවසෙනෙව කථීත”න්ති ලොකියාහි සීලසමාධිපඤ්ඤාහි විනා ලොකුත්තරධම්මසමධිගමස්ස අසම්භවතො.

තතියභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාගාපලොකිතවණ්ණනා

186. නාගාපලොකිතන්ති නාගස්ස විය අපලොකිතං, හත්ථිනාගස්ස අපලොකනසදිසං අපලොකනන්ති අත්ථො. ආහච්චාති ඵ්ඨිත්වා. අඬකුසකලග්ගානි වියාති අඬකුසකානි විය අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිං ලග්ගානි ආසත්තානි හුත්වා ඨිතානි. එකාබද්ධානීති අඤ්ඤමඤ්ඤං එකතො ආබද්ධානි. තස්මාති ගීවට්ඨිතං. එකග්ගනානං විය එකාබද්ධභාවෙන, න කෙවලං ගීවට්ඨිතංයෙව, අථ බො සබ්බානිපි තානි බුද්ධානං යපෙත්වා බාහුසන්ධිආදිකා ද්වාදස මහාසන්ධියො, අඬගුලිසන්ධියො ච ඉතරසන්ධිසු එකාබද්ධානි හුත්වා ඨිතානි, යතො නෙසං පකතිහත්ථිතං කොට්ඨසහස්සබලජ්ජමාණං කායබලං හොති. වෙසාලිතගරාහිමුඛං අකාසි කණ්ටකපරිවත්තනෙ විය කපිලනගරාහිමුඛං. යදි එවං කථං තං නාගාපලොකිතං නාම ජාතං? තදජ්ඣාසයං උපාදාය. භගවා හි නාගාපලොකිතවසෙනෙව අපලොකෙතුකාමො ජාතො, පුඤ්ඤානුභාවෙන පනස්ස පතිට්ඨිතට්ඨානං පරිවත්ති, තෙන තං “නාගාපලොකිතං” ත්වෙව වුච්චති.

“ඉදං පච්ඡිමකං ආනන්ද තථාගතස්ස වෙසාලියා දස්සන”න්ති නයිදං වෙසාලියා අපලොකනස්ස කාරණවචනං අනෙකන්තිකත්තා, භූතකථනමත්තං පනෙතං. මග්ගසොධනවසෙන තං දස්සෙත්වා අඤ්ඤදෙවෙත්ථ අපලොකනකාරණං දස්සෙතුකාමො “නනු වා”තිආදිමාහ. තං තං සබ්බං පච්ඡිමදස්සනමෙව අනුක්කමෙන කුසිනාරං ගන්ත්වා පරිනිබ්බාතුකාමතාය තතො තතො නික්ඛන්තත්තා. “අනවිජ්ජරියත්තා”ති ඉමිනා යථාචුත්තං අනෙකන්තිකත්තං පරිහරති, තයිදං සොධනමත්තං. ඉදං පනෙත්ථ අවිජ්ජරිතං කාරණන්ති දස්සෙතුං “අපිචා”තිආදි චුත්තං. න හි භගවා සාපෙක්ඛො වෙසාලිං අපලොකෙසි, “ඉදං පන මෙ ගමනං අපුනරාගමන”න්ති දස්සනමුඛෙන බහුජනහිතාය බහුජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අපලොකෙසි. තෙනාහ “අපිච වෙසාලිරාජානො”තිආදි.

අන්තකරොති සකලවට්ටදුක්ඛස්ස සකසන්තානෙ, පරසන්තානෙ ච
විනාසකරො අභාවකරො.

බුද්ධවක්ඛුධම්මවක්ඛුදිබ්බවක්ඛුමංසවක්ඛුසමන්තවක්ඛුසඬ්ඛානෙහි පඤ්චහි වක්ඛුහි
වක්ඛුමා. සවාසනානං කිලෙසානං සමුච්ඡින්නත්තා සාතිසයං
කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතො.

චතුමහාපදෙසවණ්ණනා

187. මහාඛකාසෙති මහන්තෙ ඛකාසෙ. මහන්තාති ධම්මස්ස

පතිට්ඨාපනට්ඨානාති. යෙසු පතිට්ඨාපිතො ධම්මො නිව්ඡියති අසන්දෙහතො, කාති
පන තාති? ආගමනවිසිට්ඨාති සුත්තොතරණාදීති. දුතියවිකප්පෙ අපදිසන්තීති
අපදෙසා, “සම්මුඛා මෙතං ආවුසො භගවතො සුත”න්තිආදිනා කෙනවි ආභතස්ස
“ධම්මො”ති විනිව්ඡිනනෙ කාරණං. කිං පන තන්ති? තස්ස යථාභතස්ස
සුත්තොතරණාදි එව. යදි එවං කථං වත්තාරොති? යස්මා ධම්මස්ස ද්වෙ සම්පරායා
සත්ථා, සාවකා ව, තෙසු ව සාවකා සඬ්ඝගණපුග්ගලවසෙන තිව්ධා, එවං “තුම්භාකං
මයා යං ධම්මො පටිග්ගහිතො”ති අපදිසිතබ්බානං භෙදෙන වත්තාරො. තෙනාහ
“සම්මුඛා මෙ තං ආවුසො භගවතො සුත”න්තිආදි. තථා ව චුත්තං නෙත්තියං
“වත්තාරො මහාපදෙසා බුද්ධාපදෙසො සඬ්ඝාපදෙසො සම්බුද්ධත්ථෙරාපදෙසො
එකත්ථෙරාපදෙසො. ඉමෙ වත්තාරො මහාපදෙසා”ති (නෙත්ති. 18) බුද්ධො
අපදෙසො එතස්සාති බුද්ධාපදෙසො. එස නයො සෙසෙසුපි. තෙනාහ
“බුද්ධාදයො...පෙ.... මහාකාරණාති”ති.

188. නෙව අභිනන්දිතබ්බන්ති න සම්පට්ඨිතබ්බං. ගන්ථස්ස සම්පට්ඨිතං

නාම සවනන්ති ආහ “න සොතබ්බ”න්ති. පදබ්‍යඤ්ජනාතීති පදාති ව බ්‍යඤ්ජනාති
ව, අත්ථපදාති, බ්‍යඤ්ජනපදාති වාති අත්ථො. පඡ්ජති අත්ථො එතෙහිති පදාති,
අක්ඛරාදීති බ්‍යඤ්ජනපදාති. පඡ්ජිතබ්බතො පදාති, සඬ්ඝාසනාදීති අත්ථපදාති.
අට්ඨකථායංපන “පදසඬ්ඛානාති බ්‍යඤ්ජනාතී”ති බ්‍යඤ්ජනපදානෙව චුත්තාතී”ති
කෙවි, තං න, අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙන්නීති බ්‍යඤ්ජනාති, බ්‍යඤ්ජනපදාති, තෙහි
බ්‍යඤ්ජිතබ්බතො බ්‍යඤ්ජනාති, අත්ථපදාතීති උභයසඬ්ඝගතො. ඉමස්මිං යානෙති
තෙනාහතසුත්තස්ස ඉමස්මිං පදෙසෙ. පාළි චුත්තාති කෙවලො පාළිධම්මො
පවත්තො. අත්ථො චුත්තොති පාළියා අත්ථො පවත්තො නිද්දිට්ඨො. අනුසන්ධි
කථිතොති යථාරද්ධදෙසනාය, උපරි දෙසනාය ව අනුසන්ධානං කථිතං සම්බන්ධො
කථිතො. පුබ්බාපරං කථිතන්ති පුබ්බොනාපරං අවිරුජ්ඣනඤ්චෙව විසෙසාධානඤ්ච
කථිතං පකාසිතං. එවං පාළිධම්මාදීති සම්මදෙව සල්ලක්ඛෙත්වා ගහණං සාධුකං
උග්ගහණන්ති ආහ “සුට්ඨු ගහෙත්වා”ති. සුත්තෙ ඕතාරොතබ්බාතීති ඤාණෙන
සුත්තෙ ඕගාහෙත්වා තාරොතබ්බාති, තං පන ඕගාහෙත්වා තරණං තත්ථ ඕතරණං
අනුප්පවෙසනං භොතීති චුත්තං “සුත්තෙ ඕතාරොතබ්බාතී”ති. සංසන්දෙත්වා
දස්සනං සන්දස්සනන්ති ආහ “විනයෙ සංසන්දෙතබ්බාතී”ති.

කිං පන තං සුත්තං, කො වා විනයොති විචාරණාය ආවරියානං මතිහෙදමුඛෙන තමත්ථං දස්සෙතුං “එත්ථ වා”තිආදි චුත්තං. විනයොති විභඩ්ගපාඨමාහ. සො හි මාතිකාසඤ්ඤිතස්ස සුත්තස්ස අත්ථසුවනතො “සුත්ත”න්ති වත්තබ්බතං අරහති. විවිධනයත්තා, විසිට්ඨනයත්තා ව විනයො, බන්ධකපාඨො. එවන්ති එවං සුත්තවිනයෙසු පරිග්ගස්භමානෙසු විනයපිටකම්පි න පරියාදීයති පරිවාරපාළියා අසඩ්ගහිතත්තා. සුත්තන්තාහිධම්මපිටකානි වා සුත්තං අත්ථසුවනාදිඅත්ථසම්භවතො. එවම්පිති “සුත්තන්තාහිධම්මපිටකානි සුත්තං, විනයපිටකං විනයො”ති එවං සුත්තවිනයවිභාගෙ වුව්වමානෙපි. න තාව පරියාදීයන්තීති න තාව අනවසෙසතො පරිග්ගස්භන්ති, කස්මාති ආහ “අසුත්තනාමකඤ්ඤි”තිආදි. යස්මා “සුත්ත”න්ති ඉමං නාමං අනාරොපෙත්වා සඩ්ගිතම්පි ජාතකාදිබුද්ධවචනං අත්ථි, තස්මා චුත්තනයෙන තිණි පිටකානි න පරියාදිණිණානීති. සුත්තනිපාතඋදානඉතිචුත්තකාදීනි දීඝනිකායාදයො විය සුත්තනාමං ආරොපෙත්වා අසඩ්ගිතානීති අධිප්පායෙ පනෙත්ථ ජාතකාදීහි සද්ධිං තානිපි ගහිතානි. බුද්ධවංසවරියාපිටකානං පනෙත්ථ අග්ගභණෙ කාරණං මග්ගිතබ්බං, කිං වා තෙන මග්ගනෙත? සබ්බොපායං චණ්ණනානායො ථෙරවාදං දස්සනමුඛෙන පටික්ඛිත්තො එවාති.

අත්ථිති කිං අත්ථි, අසුත්තනාමකං බුද්ධවචනං නත්ථි එවාති දස්සෙති. තථා හි නිදානවණ්ණනායං (දී. නි. ටී. 1.පඨමමහාසඩ්ගිතිකථාවණ්ණනා; සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඩ්ගිතිකථාවණ්ණනා) අම්භෙහි චුත්තං “සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධයො පරෙ”ති. තං සබ්බං පටික්ඛිපිත්වා “සුත්තන්ති විනයො”තිආදිනා චුත්තං සංවණ්ණනානායං “නායමත්ථො ඉධාධිප්පෙතො”ති පටිසොධෙත්වා. විනෙති එතෙන කිලෙසෙති විනයො, කිලෙසවිනයනුපායො, සො එව ව නං කරොතීති කාරණන්ති ආහ “විනයො පන කාරණං”න්ති.

ධම්මෙති පරියත්තිධම්මෙ. සරාගායාති සරාගභාවාය කාමරාගභවරාගපරිබුහනාය. සඤ්ඤාගායාති භවසංයොජනාය. ආවයායාති වට්ටස්ස වඩ්ඪනත්ථාය. මහිව්ඡකායාති මහිව්ඡභාවාය. අසන්තුට්ඨියාති අසන්තුට්ඨිභාවාය. සඩ්ගණිකායාති කිලෙසසඩ්ගණගණසඩ්ගණවිභාරාය. කොසප්පායාති කුසිතභාවාය. දුඛරතායාති දුප්පොසතාය. විරාගායාති සකලවට්ටතො විරජ්ජනත්ථාය. විසඤ්ඤාගායාති කාමභවාදීහි විසංයුජ්ජනත්ථාය. අපවයායාති සබ්බස්සාපි වට්ටස්ස අපවයනාය, නිබ්බානායාති අත්ථො. අප්පිව්ඡකායාති පච්චයප්පිව්ඡතාදිවසෙන සබ්බසො ඉච්ඡාපගමාය. සන්තුට්ඨියාති ද්වාදසවිධසන්තුට්ඨිභාවාය. පච්චෙකායාති පච්චිත්තභාවාය, කායච්චෙකාදිතද්ධගච්චෙකාදිව්චෙකසිද්ධියා. වීරියාරම්භායාති කායිකස්ස වෙව, වෙතසිකස්ස ව වීරියස්ස පග්ගභණත්ථාය. සුභරතායාති සුඛපොසනත්ථාය. එවං යො පරියත්තිධම්මො උග්ගභණධාරණපරිපුච්ඡාමනසිකාරවසෙන යොනිසො පටිපජ්ජන්තස්ස සරාගාදිභාවපරිවජ්ජනස්ස කාරණං හුත්වා විරාගාදිභාවාය සංවත්තති, එකංසතො එසො ධම්මො. එසො විනයො, සම්මදෙව අපායාදිසු අපතනවසෙන ධාරණතො, කිලෙසානං විනයනතො, සත්ථු සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඔවාදානුසිටිවීභාවතො එතං සත්ථුසාසනන්ති ධාරෙය්‍යාසි ඡානෙය්‍යාසි,
අවබුජ්ඣෙය්‍යාසිති අත්ථො. චතුසච්චස්ස සුවනං සුත්තන්ති ආහ “සුත්තෙති
තෙපිටකෙ බුද්ධච්චනෙ”ති. තෙපිටකඤ්ඤි බුද්ධච්චනං සච්චවිනිමුත්තං නත්ථි.
රාගාදිවිනයනකාරණං තථාගතෙන සුත්තපදෙන පකාසිතන්ති ආහ “විනයෙති
එතස්මිං රාගාදිවිනයකාරණෙ”ති.

සුත්තෙ ඔසරණඤ්ඤේත්ථ තෙපිටකෙ බුද්ධච්චනෙ පරියාපන්නතාවසෙනෙව
වෙදිතබ්බං, න අඤ්ඤාපාති ආහ “සුත්තපටිපාටියා කත්ථවි අනාගන්ත්වා”ති. ඡල්ලිං
උට්ඨපෙත්වාති අරොගස්ස මහතො රුක්ඛස්ස තිට්ඨතො උපක්කමෙන ඡල්ලියා
සකලිකාය, පපටිකාය වා උට්ඨපනං විය අරොගස්ස සාසනධම්මස්ස තිට්ඨතො
බ්‍යඤ්ජනමත්තෙන තප්පරියාපන්නං විය හුත්වා ඡල්ලිසදිසං
පුබ්බාපරවිරුද්ධතාදිදොසං උට්ඨපෙත්වා පරිදිපෙත්වා, තාදිසානි පන එකංසතො
ගුල්භවෙස්සන්තරාදිපරියාපන්නානි භොන්තිති ආහ
“ගුල්භවෙස්සන්තරං...පෙ....පඤ්ඤායන්තිති අත්ථො”ති. රාගාදිවිනයෙති රාගාදීනං
විනයනත්ථෙ. තදාකාරතාය න පඤ්ඤායමානානි න දිස්සමානානි ඡඩ්ඛෙතබ්බානි
චජ්ජිතබ්බානි න ගහෙතබ්බානි. සබ්බත්ථානි සබ්බවාරෙසු.

ඉමස්මිං පන යානෙති ඉමස්මිං මහාපදෙසනිද්දෙසට්ඨානෙ. “සුත්තෙ චත්තාරො
මහාපදෙසා”තිආදිනා චුත්තම්පි අචුත්තෙන සද්ධිං ගහෙත්වා පකිණ්ණකකථාය
මානිකං උද්දිසති. ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො පඤ්ඤො, තස්ස විස්සජ්ජනානි
පඤ්ඤාබ්‍යාකරණානි, අත්ථසුවනාදිඅත්ථෙත සුත්තං, පාළි, තං සුත්තං අනුලොමෙති
අනුකුලෙතිති සුත්තානුලොමං, මහාපදෙසො. ආචරියා වදන්ති සංවණ්ණෙන්ති පාළි.
එතෙනානි ආචරියවාදො අට්ඨකථා. තස්ස තස්ස ථෙරස්ස අත්තතො එව මති
අධිප්පායොති අත්තතොමති. ධම්මවිනිච්ඡයෙ පත්තෙති ධම්මෙ විනිච්ඡිනිතබ්බෙ
උපට්ඨිතෙ. ඉමෙති අනන්තරං චුත්තා චත්තාරො මහාපදෙසා. පමීයති ධම්මො
පරිච්ඡිජ්ජති විනිච්ඡීයති එතෙනානි පමාණං. තෙනාහ “යං එත්ථ සමෙති”තිආදි.
ඉතරන්ති මහාපදෙසෙසු අසමෙත්තං. පුන ඉතරන්ති අකප්පියං අනුලොමෙත්තං
කප්පියං පටිබාහන්තං සන්ධායාහ.

එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බො විස්සජ්ජෙතබ්බොති එකංසබ්‍යාකරණීයො.
විහජ්ජාති පුච්ඡිතමත්ථං අවධාරණාදිහෙදෙන විහජිත්වා. පටිපුච්ඡාති පුච්ඡන්තං
පුග්ගලං පටිපුච්ඡිත්වා. යපනීයොති තිධාපි අවිස්සජ්ජනීයත්තා යපනීයො බ්‍යාකරණං
අකත්වා යපෙතබ්බො. “චක්ඛුං අනිච්ච”න්ති පඤ්ඤෙ උත්තරපදාවධාරණං සන්ධාය
“එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බ”න්ති චුත්තං නිච්චතාය ලෙසස්සාපි තත්ථ අභාවතො.
පුරිමපදාවධාරණෙ පන විහජ්ජබ්‍යාකරණීයතා චක්ඛුසොතෙසු
විසෙසත්ථසාමඤ්ඤත්ථානං අසාධාරණභාවතො. ද්විත්තං තෙසං සදිසතාවොදනා
පටිපුච්ඡනමුඛෙනෙව බ්‍යාකරණීයා පටික්ඛෙපවසෙන, අනුඤ්ඤාතවසෙන ච
විස්සජ්ජිතබ්බතොති ආහ “යථා චක්ඛු, තථා සොතං...පෙ.... අයං
පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො පඤ්ඤො”ති. තං ජීවං තං සරීරන්ති ජීවසරීරානං
අනඤ්ඤතාපඤ්ඤො. යස්ස යෙන අනඤ්ඤතාවොදිතා, සො එව පරමත්ථතො

නුපලබ්‍හතීති වඤ්ඤාතනයස්ස මත්තෙය්‍යතාකිත්තනසදිසොති අබ්‍යාකාතබ්බතාය
 යපතීයො චුත්තොති. ඉමානි චත්තාරි පඤ්ඤාබ්‍යාකරණානි පමාණං තෙනෙව නයෙන
 තෙසං පඤ්ඤානං බ්‍යාකාතබ්බතො.

විනයමහාපදෙසො කප්පියානුලොමවිධානතො නිජ්ජරියායතො
 අනුලොමකප්පියං නාම, මහාපදෙසභාවෙන පන තංසදිසතාය
 සුත්තන්තමහාපදෙසෙසුපි “අනුලොමකප්පිය”න්ති අයං අට්ඨකථාවොභාරො. යදිපි
 තත්ථ තත්ථ භගවතා පචත්තිතපකිණ්ණකදෙසනාව අට්ඨකථා, සා පන
 ධම්මසඬගාහකෙහි පයමං තීණි පිටකානි සඬගායිත්වා තස්ස
 අත්ථවණ්ණනානුරූපෙනෙව වාවනාමග්ගං ආරොපිතත්තා “ආචරියවාදො”ති
 චුච්චති ආචරියා වදන්ති සංවණ්ණෙත්ති පාළිං එතෙනාති. තෙනාහ “ආචරියවාදො
 නාම අට්ඨකථා”ති. තිස්සො සඬගීතියො ආරුළුහො එව ච බුද්ධච්චනස්ස
 අත්ථසංවණ්ණනාභූතො කථාමග්ගො මහින්දත්ථෙරෙන තම්බපණ්ණදීපං ආභතො
 පච්ඡා තම්බපණ්ණියෙහි මහාථෙරෙහි සීහළභාසාය යපිතො
 නිකායන්තරලද්ධිසඬකරපරිහරණත්ථං. අත්තනොමති නාම ථෙරවාදො.
 නයග්ගාහෙනාති සුත්තාදිතො ලබ්භමානනයග්ගහණෙන. අනුබුද්ධියාති
 සුත්තාදිනියෙව අනුගතබුද්ධියා. අත්තනො පටිභානන්ති අත්තනො එව තස්ස
 අත්ථස්ස චුත්තනයෙන උපට්ඨානං, යථාඋපට්ඨිතා අත්ථා එව තථා චුත්තා.
 සමෙත්තමෙව ගහෙතබ්බන්ති යථා සුත්තෙන සංසන්දනී, එවං මහාපදෙසතො අත්ථා
 උද්ධරිතබ්බාති දස්සෙති. පමාදපායවසෙන ආචරියවාදස්ස කදාවි පාළියා
 අසංසන්දනාපි සියා, සො න ගහෙතබ්බොති දස්සෙන්නො ආහ “ආචරියවාදොපි
 සුත්තෙන සමෙත්තොයෙව ගහෙතබ්බො”ති. සබ්බදුබ්බලා පුග්ගලස්ස සයං
 පටිභානභාවතො. තථා ච සාපි ගහෙතබ්බා, කීදිසි? සුත්තෙන සමෙත්තා යෙවාති
 යොජනා. තාසුති තිසු සඬගීතිසු. “ආගතමෙව පමාණ”න්ති ඉමිනා මහාකස්සපාදීහි
 සඬගීතමෙව “සුත්ත”න්ති ඉධාධිප්පෙතන්ති තදඤ්ඤස්ස සුත්තභාවමෙව
 පටික්ඛිපති. තදත්ථා එව හි තිස්සො සඬගීතියො. තත්ථාති ගාරය්හසුත්තෙ. න වෙව
 සුත්තෙ ඔසරන්ති, න ච විනයෙ සන්දිස්සන්තිති වෙදිතබ්බාති තස්ස අසුත්තභාවතො
 තෙන “අනුලොමකප්පියං සුත්තෙන සමෙත්තමෙව ගහෙතබ්බ”න්ති චුත්තං.
 එවත්ථං නිගමනවසෙන නිදස්සෙති. සබ්බත්ථ “න ඉතර”න්ති වචනං තත්ථ තත්ථ
 ගහිතාවධාරණඵලදස්සනං දට්ඨබ්බං.

කම්මාරපුත්තචුත්තදවත්ථුවණ්ණනා

189. සුකරමද්දවන්ති වනවරාහස්ස මුදුමංසං. යස්මා චුත්තො අරියසාවකො
 සොතාපන්නො, අඤ්ඤෙ ච භගවතො, හික්ඛුසඬසස්ස ච ආභාරං පටියාදෙන්තා
 අනවජ්ජමෙව පටියාදෙන්ති, තස්මා චුත්තං “පචත්තමංස”න්ති. තං කිරාති
 “නාතිතරුණස්සා”තිආදිනා චුත්තවිසෙසං. තථා හි තං “මුදු වෙව සිතිද්ධඤ්චා”ති
 චුත්තං. මුදුමංසභාවතො හි අභිසඬබරණවිසෙසෙන ච “මද්දව”න්ති චුත්තං. ඔජං
 පක්ඛිපිංසු “අයං භගවතො පච්ඡිමකො ආභාරො”ති පුඤ්ඤවිසෙසාපෙක්ඛාය, තං
 පන තථාපක්ඛිත්තදිබ්බොජනාය ගරුතරං ජාතං.

අඤ්ඤෙ යං දුජ්ජීරං, තං අජානන්තා “කස්සචි අදත්වා විනාසිත”න්ති උපවදෙය්‍යුන්ති පරුපවාදමොචනත්ථං භගවා “නාහං ත”න්තිආදිනා සීහනාදං නදති.

190. කථං පනායං සීහනාදො නනු තං භගවතොපි සම්මාපරිණාමං න ගතන්ති? නයිදං එවං දට්ඨබ්බං, යස්මා “සම්මදෙව තං භගවතො පරිණාමං ගත”න්ති චත්තුං අරහති තප්පච්චයා උප්පන්නස්ස විකාරස්ස අභාවතො, අඤ්ඤපච්චයස්ස ච විකාරස්ස මුදුභාවං ආපාදිතත්තා. තෙනාහ “න පන භුත්තප්පච්චයා”තිආදි. න හි භගවා, අඤ්ඤෙ වා පන ඛිණාසවා නවචෙදනුප්පාදනවසෙන ආහාරං පරිභුඤ්ජන්ති අට්ඨඨගසමන්තාගතමෙව කත්වා ආහාරස්ස උපභුඤ්ජනතො. යදි එවං කස්මා පාළියං “හත්තං භුත්තාචස්ස ඛරො ආබාධො උප්පජ්ජී”තිආදි වුත්තං? තං භොජනුත්තරකාලං උප්පන්නත්තා වුත්තං. “න පන භුත්තප්පච්චයා”ති වුත්තො වායමත්ථො අට්ඨකථායං. කතුපච්චිතස්ස ලද්ධොකාසස්ස කම්මස්ස වසෙන බලවතිපි රොගෙ උප්පන්නෙ ගරුසිනිද්ධභොජනප්පච්චයා වෙදනානිග්ගභො ජාතො, තෙනාහ “යදි හී”තිආදි. පත්ථිතට්ඨානෙති ඉච්ඡිතට්ඨානෙ, ඉච්ඡා චස්ස තත්ථ ගන්ත්වා විනෙතබ්බවෙනෙය්‍යාපෙක්ඛා දට්ඨබ්බා. ගාථායම්පි “සුත”න්ති ඉමිනා සුතමත්තං, පරෙසං චචනමත්තමෙතං, න පන භොජනප්පච්චයා ආබාධං ඵ්ඨි ධිරොති දස්සෙති.

පානීයාහරණවණ්ණනා

191. පසන්නභාවෙන උදකස්ස අච්ඡභාවො වෙදිතබ්බොති ආහ “අච්ඡොදකාති පසන්නොදකා”ති. සාදුරසත්තා සාතතාති ආහ “මධුරොදකා”ති. තනුකමෙව සලිලං විසෙසතො සීතලං, න බහලන්ති ආහ “තනුසීතලසලිලා”ති. නික්කද්දමාති සෙතභාවස්ස කාරණමාහ. පඨිකච්ඡිකල්ලාදිවසෙන හි උදකස්ස විවණ්ණනා, සභාවතො පන තං සෙතවණ්ණං එවාති.

පුක්කුසමල්ලපුත්තචත්ථුවණ්ණනා

192. ධුරවාතෙති පටිමුඛවාතෙ. දීඝපිඨගලොති දීඝො හුත්වා පිඨගලචක්ඛුකො. පිඨගලක්ඛිකො හි සො “ආලාරො”ති පඤ්ඤායිත්ථ. එවරුපන්ති දක්ඛති කරිස්සති භවිස්සතිති ඊදිසං. ඊදිසෙසුති යත්ර යංවාති එවරුපනිපාතසද්දයුත්තට්ඨානෙසු.

193. විවරන්තියො මෙසගබ්භතො නිච්ඡරන්තියො විය භොන්තිති වුත්තං “නිච්ඡරන්තිසුති විවරන්තිසු”ති. නවවිධායාති නවප්පකාරාය. නවසු හි පකාරෙසු එකවිධාපි අසති තප්පරියාපන්නතාය “නවවිධා” ත්වෙව වුච්චති. ඊදිසි හි එසා රුළුහි අට්ඨවිමොක්ඛපත්තිපි සමඤ්ඤා විය. අසඤ්ඤං කරොති, යො තස්සා සද්දෙන, තෙජසා ච අජ්ඣොත්ථට්ඨො. එකං චක්කන්ති එකං මණ්ඩලං. සඨිකාරං තීරෙන්ති පරිච්ඡිජ්ජන්ති විය දස්සෙතිති සතෙරා. ගග්ගරායමානාති ගග්ගරාතිසද්දං කරොන්ති, අනුරවදස්සනඤ්ඤෙන. කපිසීසාති කපිසීසාකාරවති. මච්ඡවිලොලිකාති උදකෙ පරිප්ඵන්දමානමච්ඡො විය විලුලිතාකාරා. කුක්කුචසදිසාති

පසාරිතපක්ඛකුක්කුටාකාරා. නඬිගලස්ස කස්සනකාලෙ කස්සකානං හත්ථෙන ගහෙනබ්බට්ඨානෙ මණිකා හොති, තං උපාදාය නඬිගලං “දණ්ඩමණිකා”ති වුච්චති, තස්මා දණ්ඩමණිකාකාරා දණ්ඩමණිකා. තෙනාහ “නඬිගලසදිසා”ති. දෙවෙ වස්සන්තෙපි සජ්ජානිභූතතාය උදකෙන අතෙමෙතබ්බතො මහාසනි “සුක්ඛාසනී”ති වුත්තා. තෙනාහ “පතිතට්ඨානං සමුග්ගාටෙති”ති.

භුසාගාරකෙති භුසමයෙ අගාරකෙ. තත්ථ කිර මහන්තං පලාලපුඤ්ජං අබ්භන්තරතො පලාලං නික්කඩ්ඪිත්වා සාලාසදිසං පබ්බජිතානං. වසනයොග්ගට්ඨානං කතං, තදා හගවා තත්ථ වසි, තං පන බලමණ්ඩලං සාලාසදිසන්ති ආහ “බලසාලාය”න්ති. එත්ථාති හෙතුමිහි භූමිමවචනන්ති ආහ “එතස්මිං කාරණෙ”ති, අසනිපාතෙන ඡන්තං ජනානං හතකාරණෙති අත්ථො. සො ත්වං හන්තෙති අයමෙව වා පායො.

194. සිඬගී නාම කිර උත්තමං අතිවිය පහස්සරං බුද්ධානං ඡවිවණ්ණොභාසං දෙවලොකතො ආගතසුවණ්ණං. තෙනෙවාහ “සිඬගීසුවණ්ණවණ්ණ”න්ති. “කිං පන ථෙරො තං ගණ්ඨී”ති සයමෙව පුච්ඡං සමුට්ඨාපෙත්වා තත්ථ කාරණං දස්සෙන්තො “කිඤ්චාපි”තිආදිමාහ. තෙනෙව කාරණෙනාති උපට්ඨාකට්ඨානස්ස මත්ථකප්පත්ති, පරෙසං වචනොකාසපච්ඡෙදනං, තෙන වත්ථෙන සත්ථු පූජනං, සත්ථු අජ්ඣාසයානුවත්තනන්ති ඉමිනා තෙනෙව යථාචුත්තෙන චතුබ්බිධෙන කාරණෙන.

195. ථෙරො ච තාවදෙව තං සිඬගීවණ්ණං මට්ඨදුස්සං හගවතො උපනාමෙසි “පටිග්ගණ්ඨහතු මෙ හන්තෙ හගවා ඉමං මට්ඨදුස්සං, තං මමස්ස දීසරත්තං භිතාය සුඛායා”ති. පටිග්ගහෙසි හගවා, පටිග්ගහෙත්වාච නං පරිභුඤ්ජී. තෙන වුත්තං “හගවාපි තතො එකං නිවාසෙසි, එකං පාරුජී”ති. තාවදෙව කිර තං භික්ඛු ඔවට්ඨිකරණමත්තෙන තුන්තකම්මං නිට්ඨාපෙත්වා ථෙරස්ස උපනෙසුං, ථෙරො හගවතො උපනාමෙසි. හතච්චිකං වියාති පටිහතප්පහං, විය-සද්දො නිපාතමත්තං. හගවතො හි සරීරප්පහාහි අභිභූයාමානා තස්ස වත්ථසුගස්ස පහස්සරතා නාහොසි. අත්තත්තෙනෙවාති අත්තො අත්තො එව, අබ්භන්තරතො එවාති අත්ථො. තෙනාහ “බහිපනස්ස පහා නත්ථී”ති.

“පසන්තරුපං සමුට්ඨාපෙති”ති එතෙනෙතස්ස ආහාරස්ස භුත්තප්පච්චයා න සො රොගොති අයමත්ථො දීපිතො. ද්වීසු කාලෙසු එවං හොති ද්වින්තං. නිබ්බානධාතුනං සමධිගමසමයභාවතො. උපවත්තෙන අත්තරෙන යමකසාලානන්ති එත්ථ වත්තබ්බං පරතො ආගමිස්සති.

196. සබ්බං සුවණ්ණවණ්ණමෙව අහොසි අතිවිය පරිසුද්ධාය පහස්සරාය එකග්ගතාය හගවතො සරීරප්පහාය නිරන්තරං අභිභූතත්තා.

ධම්මෙති පරියත්තිධම්මෙ. පවත්තාති පාවචනභාවෙන දෙසෙතා. පුරතොව නිසීදි ඔවාදප්පටිකරණභාවතො.

197. දානානිසංසසඬිබාතා ලාභාති වණ්ණදානබලදානාදිහෙදා දානස්ස
ආනිසංසසඤ්ඤිතා දිට්ඨධම්මිකා, සම්පරායිකා ච ලාභා ඉච්ඡිතබ්බා. තෙ අලාභාති
තෙ සබ්බෙ තුය්හං අලාභා, ලාභා ඵච න භොන්ති. දිට්ඨෙව ධම්මෙ පච්චක්ඛන්තො
ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ භවා දිට්ඨධම්මිකා. සම්පරෙතබ්බතො පෙච්ච
ගත්තබ්බතො “සම්පරායො”ති ලද්ධනාමෙ පරලොකෙ භවා සම්පරායිකා.
දිට්ඨධම්මිකා ච සම්පරායිකා ච දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකා. දානානිසංසසඬිබාතා
ලාභාති දානානිසංසභූතා ලාභා. සබ්බථා සමමෙව හුත්වා සමං ඵලං ඵතෙසං න
ඵකදෙසෙතාති සමසමඵලා. පිණ්ඩපාතාති තබ්බිසයං දානමයං පුඤ්ඤමාහ.

යදි ඛෙත්තවසෙන නෙසං සමඵලතා අධිප්පෙතා, සතිපි ඵකසන්තානභාවෙ
පුපුජ්ජනඅරහත්තභාවසිද්ධං නනු තෙසං ඛෙත්තං විසිට්ඨන්ති දස්සෙතුං “නනු
වා”තිආදිමාහ. පරිනිබ්බානසමතායාති
කිලෙසපරිනිබ්බානබන්ධපරිනිබ්බානභාවෙන පරිනිබ්බානසමතාය. “පරිභුඤ්ජිත්වා
පරිනිබ්බුතො”ති ඵතෙන යථා
පණිතපිණ්ඩපාතපරිභොගූපත්ථම්භිතරූපකායසන්තිස්සයො ධම්මකායො
සුඛෙනෙව කිලෙසෙ පරිච්චජී, භොජනසප්පායසංසිද්ධියා ඵචං සුඛෙනෙව බන්ධෙ
පරිච්චජීති ඵචං කිලෙසපරිච්චාගස්ස, බන්ධපරිච්චාගස්ස ච සුඛසිද්ධිනිමිත්තතාය
උභින්නං පිණ්ඩපාතානං සමඵලතා ජොතිතා. “පිණ්ඩපාතසීසෙන ච පිණ්ඩපාතදානං
ජොතිත”න්ති චුත්තො වායමත්ථො. යථා හි සුජාතාය “ඉමං ආහාරං නිස්සාය මය්හං
දෙවතාය වණ්ණසුඛබලාදිගුණා සම්මදෙව සම්පජ්ජෙය්‍යු”න්ති උළාරො
අජ්ඣාසයො තදා අභොසි, ඵචං චුන්දස්සපි කම්මාරපුත්තස්ස “ඉමං ආහාරං නිස්සාය
භගවතො වණ්ණසුඛබලාදිගුණා සම්මදෙව සම්පජ්ජෙය්‍යු”න්ති උළාරො
අජ්ඣාසයොති ඵචම්පි නෙසං උභින්නං සමඵලතා වෙදිතබ්බා. සතිපි
චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසමාපත්තීනං දෙවසිකං වළඤ්ජනසමාපත්තිභාවෙ යථා
පන අභිසම්බුජ්ඣනදිවසෙ අභිනවච්චසස්සනං පට්ඨපෙන්නො රූපසත්තකාදි (විසුද්ධි.
ටී. 2.707 විත්ථාරො) වසෙන චුද්දසභාකාරෙහි සන්නෙත්වා මහාවිපස්සනාමුඛෙන
තා සමාපත්තියො සමාපජ්ජී, ඵචං පරිනිබ්බානදිවසෙපි සබ්බා තා සමාපජ්ජීති ඵචං
සමාපත්තිසමතායපි තෙසං සමඵලතා. චුන්දස්ස තාව අනුස්සරණං උළාරතරං භොතු
භගවතො දින්නභාවෙන අඤ්ඤාත්තභාවතො, සුජාතාය පන කථං දෙවතාය
දින්නන්ති? ඵචංසඤ්ඤිභාවතොති ආහ “සුජාතා වා”තිආදි. අපරභාගෙති
අභිසම්බොධිතො අපරභාගෙ. පුන අපරභාගෙති පරිනිබ්බානතො පරතො.
ධම්මසීසන්ති ධම්මානං මත්ථකභූතං නිබ්බානං. මෙ ගභිතන්ති මම වසෙන ගභිතං.
තෙනාහ “මය්හං කීරා”තිආදි.

අධිපතිභාවො ආධිපතෙය්‍යන්ති ආහ “ජෙට්ඨභාවසංවත්තනියක”න්ති.

සංවරෙති සීලසංවරෙ. වෙරන්ති පාණාතිපාතාදිපඤ්චවිධං වෙරං. තඤ්ඤි වෙරිධම්මභාවතො, වෙරහෙතුතාය ච “වෙර”න්ති වුච්චති. කොසල්ලං වුච්චති ඤාණං, තෙන යුත්තො කුසලොති ආහ “කුසලො පන ඤාණසම්පන්නො”ති. ඤාණසම්පදා නාම ඤාණපාරිපුරි, සා ච අග්ගමග්ගවසෙන වෙදිතබ්බා, අග්ගමග්ගො ච නිරවසෙසතො කිලෙසෙ පජහතිති ආහ “අරියමග්ගෙන...පෙ.... ජහාති”ති. ඉමං පාපකං ජහිත්වාති දානෙන තාව ලොභමච්ඡරියාදිපාපකං, සීලෙන පාණාතිපාතාදිපාපකං ජහිත්වා තදඬුගවසෙන පහාය තතො සමථවිපස්සනාධම්මෙහි වික්ඛම්භනවසෙන, තතො මග්ගපටිපාටියා සමුච්ඡෙදවසෙන අනවසෙසං පාපකං පහාය. තථා පහිනන්තා එව රාගාදීනං බයා කිලෙසනිබ්බානෙන සබ්බසො කිලෙසවූපසමෙන නිබ්බුතො පරිනිබ්බුතොති සඋපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා දෙසනාය කුටං ගණිහන්තො “ඉති වුත්ථස්ස...පෙ.... සම්පස්සමානො උදානං උදානෙසි”ති.

චතුත්ථභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යමකසාලවණ්ණනා

198. එවං තං කුසිනාරායං හොතිති යථා අනුරාධපුරස්ස ථූපාරාමො දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං, එවං තං උය්‍යානං කුසිනාරාය දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං හොති. තස්මාති යස්මා නගරං පවිසිතුකාමා උය්‍යානතො උපෙච්ච චත්තන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති “උපචත්තන”න්ති වුච්චති, තං සාලපන්තිභාවෙන යීතං සාලවනං. අන්තරෙතාති වෙමජ්ඣෙ. තස්ස කිර මඤ්චකස්සාති තත්ථ පඤ්ඤපියමානස්ස තස්ස මඤ්චකස්ස. තත්‍රාපි...පෙ.... එකො පාදභාගස්ස, තස්මා “අන්තරෙන යමකසාලාන”න්ති වුත්තං. සංසිඛිඛිත්වාති අඤ්ඤමඤ්ඤආසත්තවිටපසාබ්බතාය සංසිඛිඛිත්වා විය. “යීතසාබ්බ”තිපි වුත්තං අට්ඨකථායං. යං පන පාළියං “උත්තරසීසකං මඤ්චකං පඤ්ඤපෙහී”ති වුත්තං, තං පච්ඡිමදස්සනං දට්ඨං ආගතානං දෙවතානං දට්ඨං යොග්‍යතාවසෙන වුත්තං. කෙච් පන “උත්තරදිසාවිලොකනමුඛං පුබ්බදිසාසීසකං කත්වා මඤ්චකං පඤ්ඤපෙහීති අත්ථො”ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං.

එතෙ නාගානමුත්තමාති එතෙ ගොත්තතො ගොවරිආදිනාමකා හත්ථිනාගෙසු බලෙන සෙට්ඨතමා. මජ්ඣිමට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 1.148) පන කෙච් හත්ථිනො ඉතො අඤ්ඤථා ආගතා, සො පන නෙසං නාමමත්තකතො හෙදො දට්ඨබ්බො.

පරිභුත්තකාලතො පට්ඨාය...පෙ.... පරික්ඛයං ගතං, “න පන පරිභුත්තජ්ජව්වයා”ති හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො දට්ඨබ්බො. වඩ්ඨගවාරෙති ඌභියං. කතොකාසස්ස කම්මස්ස වසෙන යථාසමුට්ඨිතො රොගො ආරොග්‍යං අභිමද්දතීති කත්වා එතමත්ථං දස්සෙන්තො “වියා”ති වුත්තං. යස්මා හගවා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන කජ්ජං, කජ්ජාවසෙසං වා යාතුං සමත්ථො එව, තත්තකං කාලං යානෙ

පයෝජනාභාවතො ආයුසංචිතොරෙ ඔස්සේජිත්වා තාදිසස්ස කම්මස්ස ඔකාසං අදාසී,
තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්තො “වියා” තිපි වත්තුං යුජ්ජතියෙව.

කුසලං කාතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති “එවං මහජ්ජලං, එවං මහානිසංසං,
මහානුභාවඤ්ච තං කුසලං”න්ති.

එකස්සාපි සත්තස්ස වට්ඨකුක්ඛවූපසමො බුද්ධානං ගරුතරො හුත්වා උපට්ඨාති
අතිදුල්ලභභාවතො, තස්මා “අපරමපි පස්සති”තිආදි වුත්තං, ස්වායමත්ථො
මාගණ්ඩියසුත්තෙන (සු. නි. 841) දීපෙතබ්බො.

තතියං පන කාරණං සත්තානං උප්පජ්ජනකඅනත්ථපරිහරණන්ති තං
දස්සෙන්තො පුන “අපරමපි පස්සති”තිආදිමාහ.

සීහසෙය්‍යන්ති. එත්ථ සයනං සෙය්‍යා, සීහස්ස විය සෙය්‍යා සීහසෙය්‍යා, තං
සීහසෙය්‍යං. අථ වා සීහසෙය්‍යන්ති සෙට්ඨසෙය්‍යං, යදිදං අත්ථද්වයං පරතො
ආගමිස්සති.

“වාමෙන පස්සෙන සෙන්නී”ති එවං වුත්තා කාමභොගීසෙය්‍යා,
දක්ඛිණපස්සෙන සයානො නාම නත්ථී දක්ඛිණහත්ථස්ස
සරිරග්ගහණාදියොගක්ඛමතො, පුරිසවසෙන වෙතං වුත්තං.

එතෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති දුක්ඛුප්පත්තිතො.

අයං සීහසෙය්‍යාති අයං එවං වුත්තා සීහසෙය්‍යා. “තෙජුස්සදත්තා”ති ඉමිනා
සීහස්ස අභිරුහාවං දස්සෙති. භීරුකා හි සෙසමිගා අත්තතො ආසයං පවිසිත්වා
සන්තාසපුබ්බකං යථා තථා සයන්ති, සීහො පන අභිරුහාවතො සතොකාරී භික්ඛු විය
සතිං උපට්ඨාපෙත්වාච සයති. තෙනාහ “පුරිමපාදෙ”තිආදි. දක්ඛිණෙ පුරිමපාදෙ
වාමස්ස පුරිමපාදස්ස ය්පනවසෙන ද්වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං යානෙ ය්පෙත්වා.
පච්ඡිමපාදෙති ද්වෙ පච්ඡිමපාදෙ. වුත්තනයෙනෙව ඉධාපි එකස්මිං යානෙ
පාදට්ඨපනං වෙදිතබ්බං, ධීතොකාසසල්ලක්ඛණං අභිරුහාවෙනෙව. “සීසං පන
උක්ඛිපිත්වා”තිආදිනා වුත්තා සීහකිරියා අනුත්‍රාසපබුජ්ඣනං විය අභිරුහාවසිද්ධා
ධම්මතාවසෙනෙවාති වෙදිතබ්බා. සීහවිජ්ජිතවිජ්ජිතං අතිවෙලං එකාකාරෙන
ය්පිතානං සරිරාවයවානං ගමනාදිකිරියාසු යොග්‍යභාවාපාදනත්ථං. තික්ඛත්තුං
සීහනාදනදනං අප්පෙසක්ඛමිගජාතපරිහරණත්ථං.

සෙති අබ්‍යාවට්ඨාවෙන පවත්නති එත්ථාති සෙය්‍යා, චතුත්ථජ්ඣානමෙව සෙය්‍යා
චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා. කිං පන තං චතුත්ථජ්ඣානන්ති? ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං,
තතො හි වුට්ඨහිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා හගවා අනුක්කමෙන අග්ගමග්ගං
අධිගන්ත්වා තථාගතො ජාතොති. “තයිදං පදට්ඨානං නාම, න සෙය්‍යා, තථාපි යස්මා
‘චතුත්ථජ්ඣානා වුට්ඨහිත්වා සමනන්තරා හගවා පරිනිබ්බාසී’ති (දී. නි. 2.219)
වක්ඛති, තස්මා ලොකියචතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති එව තථාගතසෙය්‍යා”ති කෙවි,

එවං සති පරිනිබ්බානකාලිකාව තථාගතසෙය්‍යාති ආපජ්ජති, න ච භගවා ලොකියචතුත්ථජ්ඣානසමාපජ්ජනබ්‍රලො විහාසි. අග්ගඵලවසෙන පචත්තං පනෙත්ථ චතුත්ථජ්ඣානං වෙදිතබ්බං. තත්ථ යථා සත්තානං නිද්දුපගමනලක්ඛණා සෙය්‍යා භවඬගචිත්තවසෙන හොති, සා ච නෙසං පයමජාතිසමන්වයා යෙභුය්‍යචුත්තිකා, එවං භගවතො අරියජාතිසමන්වයං යෙභුය්‍යචුත්තිකං අග්ගඵලභූතං චතුත්ථජ්ඣානං ‘‘තථාගතසෙය්‍යා’’ති වෙදිතබ්බං. සීහසෙය්‍යා නාම සෙට්ඨසෙය්‍යාති ආහ ‘‘උත්තමසෙය්‍යා’’ති.

නත්ථි එතිස්සා උට්ඨානන්ති අනුට්ඨානා, සෙය්‍යා, තං අනුට්ඨානසෙය්‍යං. ‘‘ඉතො උට්ඨතිස්සාමි’’ති මනසිකාරස්ස අභාවතො ‘‘උට්ඨානසඤ්ඤං මනසි කරිත්වා’’ති න චුත්තං. එත්ථාති එතස්මිං අනුට්ඨානසෙය්‍යපගමනෙ. කායවසෙන අනුට්ඨානං, න චිත්තවසෙන, චිත්තවසෙන ච අනුට්ඨානං නාම නිද්දුපගමනන්ති තදභාවං දස්සෙතුං ‘‘නිද්දාවසෙනා’’ති ආදි චුත්තං. භවඬගස්සාති නිද්දුපගමනලක්ඛණස්ස භවඬගස්ස.

සබ්බපාලිචුල්ලාති සබ්බත්ථකමෙව විකසනවසෙන චුල්ලා, න එකදෙසවිකසනවසෙන. තෙනාහ ‘‘සබ්බෙ සමන්තතො පුජ්ථිතා’’ති. එකච්ඡන්තාති සම්චුල්ලපුජ්ජෙහි එකාකාරෙන සබ්බත්ථෙව ඡාදිතා. උල්ලොකපද්‍ධමානීති හෙට්ඨා ඔලොකෙන්තාති විය තිට්ඨනපද්‍ධමානී. මොරපිඤ්ජකලාපො විය පඤ්චවණ්ණපුජ්ජසඤ්ජාදිතත්තා.

නන්දපොක්ඛරණීසම්භවානීති නන්දපොක්ඛරණීතිරසම්භවානී. මහාතුම්ඛමත්තන්ති ආල්භකමත්තං. පච්චියානීති බිත්තානී. සරිරමෙව ඔකිරන්තීති සරිරමෙව අජ්ඣොකිරන්ති.

දෙවතානං උපකප්පනවන්දනචුණ්ණානීති සට්ඨිපි පඤ්ඤාසම්පි යොජනානි වායනකසෙතවණ්ණවන්දනචුණ්ණානී. දිබ්බගන්ධජාලචුණ්ණානීති දිබ්බගන්ධදිබ්බචුණ්ණානී. හරිතාලඅඤ්ජනචුණ්ණාදීනිපි දිබ්බානි පරමසුගන්ධානි එවානි වෙදිතබ්බානි. තෙනෙවාහ ‘‘සබ්බදිබ්බගන්ධවාසවිකතියො’’ති.

එකච්ඡකවාලෙ සන්තිපතිත්වා අන්තලික්ඛෙ වජ්ජන්ති මහාහිනික්ඛමනකාලෙ විය.

තාති දෙවතා. ගන්ථමානා වාති මාලං රචන්තියො එව. අපරිනිට්ඨිතා වාති යථාධිජ්ජායං පරියොසිතා එව. හත්ථෙත හත්ථන්ති අත්තනො හත්ථෙත පරස්ස හත්ථං. ගීවාය ගීවන්ති කණ්ඨගාභවසෙන අත්තනො ගීවාය පරස්ස ගීවං. ගහෙත්ථාති ආමසිත්වා. මහායසො මහායසොති ආමෙඨිතවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලාපවචනං.

199. මහන්තං උස්සාහන්ති තථාගතස්ස පූජාසක්කාරවසෙන පචත්තියමානං මහන්තං උස්සාහං දිස්වා.

සායෙව පන පටිපදාති පුබ්බහගපටිපදා එව. අනුවච්ඡිකත්තාති අධිගන්තබ්බස්ස නවවිධලොකුත්තරධම්මස්ස අනුරූපත්තා.

සීලන්ති වාරිත්තසීලමාහ. ආචාරපඤ්ඤත්තීති වාරිත්තසීලං. යාව ගොත්‍රභූතොති යාව ගොත්‍රභූඤාණං, තාව පචත්තෙතබ්බා සමථවිපස්සනා සම්මාපටිපදා. ඉදානි තං සම්මාපටිපදං බ්‍යාතිරෙකතො, අන්වයතො ව විභාවෙතුං “තස්මා”තිආදි වුත්තං.

ජීනකාළසුත්තන්ති ජීනමහාවච්ඡිකිනා යපිතං.

වජ්ජෙතබ්බගහෙතබ්බධම්මසන්දස්සනකාළසුත්තං සික්ඛාපදමරියාදං,

උපාසකොපාසිකාවාරෙසු “ගන්ධපූජං මාලාපූජං කරොති”ති වචනං.

වාරිත්තසීලපක්ඛෙ යපෙත්වා කරණං සන්ධාය වුත්තං, තෙන භික්ඛුභික්ඛුනීනම්පි තථාකරණං අනුඤ්ඤාතමෙවාති දට්ඨබ්බං.

අයඤ්ඤීති ධම්මානුධම්මපටිපදං සන්ධාය වදති.

උපවාණත්ථෙරවණ්ණනා

200. අපනෙසීති ධීතජ්ජදෙසතො යථා අපගච්ඡති, එවමකාසි, න පන නිබ්භවිඡී. තෙනාහ “ආනන්දො”තිආදි. වුත්තසදිසා වාති සමචිත්තපරියායදෙසනායං (අ. නි. 2.37) වුත්තසදිසා එව. ආචාරෙන්තොති ඡාදෙන්තො.

යස්මා කස්සපස්සබුද්ධස්ස චෙතියෙ ආරක්ඛදෙවතා අහොසි, තස්මා ථෙරොව තෙජ්ජස්සදො, න අඤ්ඤෙ අරහන්තොති ආනෙත්වා යොජනා.

ඉදානි ආගමනතො පට්ඨාය තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “විපස්සිම්හි කිර සම්මාසම්බුද්ධෙ”තිආදි ආරද්ධං. “වාතුමහාරාජිකා දෙවතා”ති ඉදං ගොඛලීඛද්දඤායෙන ගහෙතබ්බං භූමිමදෙවතාදීනම්පි තජ්ජපරියාපන්නත්තා. තෙසං මනුස්සානං.

තත්ථාති කස්සපස්ස භගවතො චෙතියෙ.

201. අධිවාසෙන්නීති රොචෙන්ති.

ජින්නපාතො විය ජින්නපාතො, තං ජින්නපාතං, භාවනපුංසකනිද්දෙසො යං. ආවට්ඨන්තීති අභිමුඛභාවෙන වට්ඨන්ති. යත්ථ පතිතා, තතො කතිපයරතනට්ඨානං වට්ඨනවසෙනෙව ගන්ත්වා පුන යථාපතිතමෙව යානං වට්ඨනවසෙන ආගච්ඡන්ති. තෙනාහ “ආවට්ඨන්තියො පතිතට්ඨානමෙව ආගච්ඡන්ති”ති. විවට්ඨන්තීති යත්ථ පතිතා, තතො විනිවට්ඨන්ති. තෙනාහ “පතිතට්ඨානතො පරභාගං වට්ඨමානා ගච්ඡන්ති”ති. පුරතො වට්ඨනං ආවට්ඨනං, ඉතරං තිව්ධම්පි විවට්ඨනන්ති දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි වුත්තං. දෙවතා ධාරෙතුං න සක්කොති උදකං විය ඔසිදන්තො. තෙනාහ “තත්ථා”තිආදි. තත්ථාති පකතිපථවියං. දෙවතා ඔසිදන්ති ධාතුනං.

සංඝභ්‍යවුමාලභාවතො. පථවියං පථවිං මාපෙසුන්ති පකතිපථවියං අත්තනො සරීරං
ධාරෙතුං සමත්ථං ඉද්ධානුභාවෙන පථවිං මාපෙසුං.

කාමං දොමනස්සෙ අසතිපි එකච්චො රාගො හොතියෙව, රාගෙ පන අසති
දොමනස්සස්ස අසම්භවො එවාති තදෙකට්ඨභාවතොති ආහ “චිතරාගාති
පහිනදොමනස්සා”ති. සිලාටම්භසදිසා ඉට්ඨානිට්ඨෙසු නිබ්බිකාරතාය.

චතුසංවෙජ්‍යීයට්ඨානවණ්ණනා

202. අපාරගඨිගායාති ගඨිගාය ඔරම්භාගෙ. “සඬකාරජඬකසම්මජ්ජනියො
ගහෙත්වා”ති ආදි අත්තනො අත්තනො වසනට්ඨානෙ වත්තකරණාකාරදස්සනං.
“එවං ද්විසු කාලෙසු”ති ආදි නිදස්සනත්ථං පච්චාමසනං, තං හෙට්ඨා අධිගතං.

කම්මසාධනො සම්භාවනත්ථො භාවනීය-සද්දොති ආහ “මනසා භාවිතෙ
සම්භාවිතෙ”ති. දුතියවිකප්පෙ පන භාවනං, වඩ්ඪනඤ්ච පටිපක්ඛපභානතොති ආහ
“යෙ වා”ති ආදි.

බුද්ධාදීසු තිසු වත්ථුසු පසන්තචිත්තස්ස, න කම්මඵලසද්ධාමත්තෙන. සා වස්ස
සද්ධාසම්පදා එවං වෙදිතබ්බාති ඵලෙන හෙතුං දස්සෙත්තො
“වත්තසම්පන්නස්සා”ති ආහ. සංවෙගො නාම සහොත්තජ්ජඤාණං,
අභිජාතිට්ඨානාදීනිපි තස්ස උප්පත්තිහෙතුනි භවන්තිති ආහ “සංවෙගජනකානී”ති.

වෙතියපුජනත්ථං වාරිකා වෙතියවාරිකා. සග්ගෙ පතිට්ඨභිස්සන්තියෙව
බුද්ධගුණාරම්මණාය කුසලවෙනනාය සග්ගසංවත්තනියභාවතො.

ආනන්දපුච්ඡාකථාවණ්ණනා

203. එත්ථාති මාතුගාමෙ. අයං උත්තමා පටිපත්ති, යදිදං අදස්සනං,
දස්සනමුලකත්තා තප්පච්චයානං සබ්බානත්ථානං. ලොභොති කාමරාගො.
චිත්තවලනා පටිපත්තිඅන්තරායකරො චිත්තක්ඛොභො. මුරුමුරාපෙත්වාති
සඅට්ඨිකං කත්වා බාදනෙ අනුරවදස්සනං. අපරිමිතං කාලං දුක්ඛානුභවනං
අපරිච්ඡින්නදුක්ඛානුභවනං. විස්සාසොති විසඬිගො සට්ඨනාභාවො. ඕතාරොති
තත්ථ චිත්තස්ස අනුප්පවෙසො. අසිහත්ථෙත වෙරිපුරිසෙන, පියාවෙනාපි
බාදිතුකාමෙන. ආසීදෙති අක්කමනාදිවසෙන බාධෙය්‍ය. අස්සාති මාතුගාමස්ස.
පබ්බජිතෙහි කත්තබ්බකම්මන්ති ආමිසපටිග්ගහණාදි පබ්බජිතෙහි කාතබ්බං කම්මං.
සතීති වා කායගතාසති උපට්ඨාපෙතබ්බා.

204. අතන්තිබද්ධාති අභාරවහා. පෙසිතචිත්තාති නිබ්බානං පති පෙසිතචිත්තා.

205. විභතෙනාති කප්පාසවිභනනධනුනා පබ්බජටානං විජටනවසෙන භතෙන. තෙනාහ “සුපොථිතෙනා”ති, අසඬිකරණවසෙන සුට්ඨු පොථිතෙනාති අත්ථො, දස්සනියසංවෙජනියට්ඨානකිත්තනෙන ව වසනට්ඨානං කථිතං.

ආනන්දඅවජරියධම්මවණ්ණනා

207. ථෙරං අදිස්වා ආමන්තෙසිති තත්ථ අදිස්වා ආවජ්ජන්තො ථෙරස්ස ඨිතට්ඨානං, පවත්තිඤ්ච ඤත්වා ආමන්තෙසි.

කායකම්මස්ස භික්ඛාවො භික්ඛාසයෙන පවත්තිතත්තාති ආහ “භික්ඛුද්ධියා කතෙනා”ති. සුඛභාවො කායිකදුක්ඛභාවො, චෙතසිකසුඛභාවො චෙතසිකසුඛසමුට්ඨිතත්තා වාති වුත්තං “සුඛසොමනස්සෙනෙව කතෙනා”ති. ආවිරහොවිභාගතො අද්වයභාවතො අද්වයෙනාති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “යථා”තිආදි වුත්තං. සත්ථු ඛෙත්තභාවසම්පත්තියා, ථෙරස්ස අප්ඤ්ඤාසයසම්පත්තියා ව “ඵත්තකම්ද”ත්ති පමාණං ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තාය පමාණවිරහිතත්තා තස්ස කම්මස්සාති ආහ “චක්කවාලම්පි”තිආදි.

ඵචං පවත්තිතෙනාති ඵචං ඔදිස්සකමෙත්තභාවත්තාය වසෙන පවත්තිතෙන. විචට්ඨපනිස්සයභුතං කතං උපචිතං පුඤ්ඤං ඵතෙනාති කතපුඤ්ඤො, අරහත්තාධිගමාය කතාධිකාරොති අත්ථො. තෙනාහ “අභිනිභාරසම්පන්නොසිති දස්සෙති”ති.

208. කත්ථවි සඬිකුචිතං හුත්වා ඨිතං මහාපථවිං පත්ථරන්තො විය, පටිසංභටං හුත්වා ඨිතං ආකාසං විත්ථාරෙන්තො විය, චතුසට්ඨාධිකයොජනසතසහස්සුඛිබ්බෙධං චක්කවාලගිරිං අධො ඔසාරෙන්තො විය, අට්ඨසට්ඨාධිකසහස්සයොජනසතසහස්සුඛිබ්බෙධං සිනෙරුං උක්ඛිපෙන්තො විය, සතයොජනායාමචිත්ථාරං මහාජම්බුං ඛන්ධෙ ගහෙන්වා වාලෙන්තො වියාති පඤ්ච භි උපමා භි ථෙරස්ස ගුණකථා මහත්තභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව අඤ්ඤෙසං දුක්කට්ඨාවදස්සනත්ථඤ්ච ආගතාව. ඵතෙනෙව වාති ව-සද්දෙන “අහං ඵතරහි අරහං සම්මාසම්බුද්ධො” (දී. නි. 2.4), “සදෙවකස්මිං ලොකස්මිං නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලො”ති (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11; කථා. 405; මි. ප. 5.11) ව ඵචං ආදීනං සඬිගහො දට්ඨබ්බො. ඛ්‍යත්තොති ඛන්ධකොසල්ලාදිසඬිබ්බාතෙන වෙය්‍යත්තියෙන සමන්තාගතො. මෙධාවීති මෙධාසඬිබ්බාත්තාය සම්මාභාවිත්තාය පඤ්ඤාය සමන්තාගතො.

209. පටිසන්ථාරධම්මන්ති පකතිවාරිත්තවසෙන වුත්තං, උපගතානං පන භික්ඛුනං භික්ඛුනීනඤ්ච පුච්ඡාචිස්සජ්ජනවසෙන චෙව විත්තරුච්චසෙන ව යථාකාලං ධම්මං දෙසෙතියෙව, උපාසකොපාසිකානං පන උපනිසින්නකථාවසෙන.

මහාසුදස්සනසුත්තදෙසනාවණ්ණනා

210. බුද්දක-සද්දො පතිරූපවාචී, ක-සද්දො අප්පත්ථොති ආහ
 “බුද්දකනගරකෙති නගරපතිරූපකෙ සම්බාධෙ බුද්දකනගරකෙ”ති.
 ධූපරවිසාලසංඝයානතාය තං “උප්පඨගලනගරක”න්ති වුත්තන්ති ආහ
 “විසමනගරකෙ”ති. අඤ්ඤාසං මහානගරානං එකදෙසප්පමාණතාය සාබ්බසදිසෙ.
 එත්ථ ච “බුද්දකනගරකෙ”ති ඉමිනා තස්ස නගරස්ස අප්පකභාවො වුත්තො,
 “උප්පඨගලනගරකෙ”ති ඉමිනා භූමිවිපක්තියා නිහිනභාවො, “සාබ්බනගරකෙ”ති
 ඉමිනා අප්පධානභාවො. සාරප්පත්තාති විභවසාරාදිනා සාරමහත්තං පත්තා.

කභාපණසකටන්ති එත්ථ “ද්විකුම්භං සකටං. කුම්භො පන දසම්බණ්ණො”ති
 වදන්ති. ද්වෙ පවිසන්තිති ද්වෙ කභාපණසකටාති ද්වෙ ආයවසෙන පවිසන්ති.

සුභික්ඛාති සුලභාභාරා, සුන්දරාභාරා ච. තෙනාහ “බප්පභොප්පසම්පන්නා”ති.
 සද්දං කරොන්තෙති රවසාරිනා තුට්ඨභාවෙන කොඤ්චනාදං කරොන්තෙ.
 අවිචිත්තාති අසුඤ්ඤා, කදාචි රථො පයමං ගච්ඡති, තං අඤ්ඤා අනුබන්ධන්තො
 ගච්ඡති, කදාචි දුතියං වුත්තරථො පයමං ගච්ඡති, ඉතරො තං අනුබන්ධති එවං
 අඤ්ඤමඤ්ඤං අනුබන්ධමානා. එත්ථාති කුසාවතීනගරෙ. තස්ස මහන්තභාවතො
 වෙච ඉද්ධාදිභාවතො ච නිව්චං පයොජිතානෙච හෙරිආදිනි තූරියානි, සම්ම සම්මාති
 චා අඤ්ඤමඤ්ඤං පියාලාපසද්දො සම්ම-සද්දො. කංසනාලාදිසබ්බතාලාවචරසද්දො
 තාල-සද්දො, කුටහෙරි-සද්දො කුම්භථුණසද්දො.

එවරූපා සද්දා භොන්ති කචචරාකිණ්ණවිථිතාය, අරඤ්ඤ
 කන්දමුලපණ්ණාදිග්ගහණාය, තත්ථ දුක්ඛජීවිකතාය චාති යථාක්කමං
 යොජෙතබ්බං. ඉධ න එවං අභොසි දෙවලොකෙ විය සබ්බසො
 පරිපුණ්ණසම්පත්තිකතාය.

මහත්තං කොලාහලන්ති සද්ධාසම්පන්නානං දෙවතානං, උපාසකානඤ්ච
 වසෙන පුරතො පුරතො මහති උග්ගසොසනා භොති. තත්ථ භගවත්තං උද්දිස්ස
 කතස්ස විහාරස්ස අභාවතො, හික්ඛුසඨස්ස ච මහන්තභාවතො තෙ
 ආගන්ත්වා...පෙ.... පෙසෙසි. පෙසෙන්නො ච “කථඤ්ඤි නාම භගවා පච්ඡිමෙ
 කාලෙ අත්තතො පවත්තිං අමිභාකං නාරොවෙසි, නෙසං දොමනස්සං මා
 අභොසි”ති “අප්ප බො වාසෙට්ඨා”තිආදිනා සාසනං පෙසෙසි.

මල්ලානං වන්දනාවණ්ණනා

211. අසං දුක්ඛං ආවෙත්ති පකාසෙත්තිති අසාවිනො, පාකට්ඨුතදුක්ඛාති ආහ
 “උප්පන්තදුක්ඛා”ති. ඤාතිසාලොභිතභාවෙන කුලං පරිචත්තති එත්ථාති
 කුලපරිචත්තං. තං තංකුලිනභාගෙන ඨිතො සත්තනිකායො “කුලපරිචත්තසො”ති
 වුත්තන්ති ආහ “කුලපරිචත්ත”න්ති. තෙ පන තංතංකුලපරිචත්තපරිච්ඡින්නා
 මල්ලරාජානො තස්මිං නගරෙ වීථිආදිසභාගෙන වසන්තිති වුත්තං “වීථිසභාගෙන
 වෙච රවිජාසභාගෙන චා”ති.

සුභද්දපරිබ්බාජකවත්ථුවණ්ණනා

212. කඩ්බා එව කඩ්බාධම්මො. එකතො වාති භූමිං අවිහජිත්වා සාධාරණතොව. බීජතො ච අග්ගං ගහෙත්වා ආහාරං සම්පාදෙත්වා දානං බීජග්ගං. ගබ්භකාලෙති ගබ්භධාරණතො පරං බීරග්ගහණකාලෙ. තෙනාහ “ගබ්භං ඵාලෙත්වා බීරං නිහරිත්වා”තිආදි. පුටුකකාලෙති සස්සානං නාතිපක්කෙ පුටුකයොග්ගාඵලකාලෙ. ලායනග්ගන්ති පක්කස්ස සස්සස්ස ලවනෙ ලවනාරම්භෙ දානං අදාසි. ලුනස්ස සස්සස්ස වෙණිවසෙන බන්ධිත්වා යපනං වෙණිකරණං. තස්ස ආරම්භෙ දානං වෙණග්ගං. වෙණියො පන එකතො කත්වා රාසිකරණං කලාපො. තත්ථ අග්ගදානං කලාපග්ගං. කලාපතො නිහරිත්වා මද්දනෙ අග්ගදානං බලග්ගං. මද්දිතං ඔචුණිත්වා ධඤ්ඤස්ස රාසිකරණෙ අග්ගදානං බලහණ්ඩග්ගං. ධඤ්ඤස්ස බලතො කොට්ඨෙ පක්ඛිපනෙ අග්ගදානං කොට්ඨග්ගං. උද්ධරිත්වාති කොට්ඨතො උද්ධරිත්වා.

“නව අග්ගදානාති අදාසි”ති ඉමිනා “කථං නු බො අහං සත්ථු සන්තිකෙ අග්ගතොව මුව්වෙය්”න්ති අග්ගග්ගදානවසෙන විවට්ඨපනිස්සයස්ස කුසලස්ස කතුපචිතත්තා, ඤාණස්ස ච තථා පරිපාකං ගතත්තා අග්ගධම්මදෙසනාය තස්ස භාජනභාවං දස්සෙති. තෙනාහ “ඉමං අග්ගධම්මං තස්ස දෙසෙස්සාමි”තිආදි. ඔනීසිත්වා සඬකොවං ආපජ්ජිත්වා.

213. අඤ්ඤාතුකාමොව න සන්දිට්ඨිං පරාමාසි. අබ්භඤ්ඤිංසුති සන්දෙහජාතස්ස පුච්ඡාවචනන්ති කත්වා ජාතිංසුති අත්ථමාහ. තෙනාහ පාළියං “සබ්බෙව න අබ්භඤ්ඤිංසු”ති. නෙසන්ති පුරණාදීනං. සා පටිඤ්ඤාති “කරොතො බො මහාරාජ කාරයතො”තිආදිනා (දී. නි. 1.166) පටිඤ්ඤාතා, සබ්බඤ්ඤපටිඤ්ඤා එව වා. නිය්‍යානිකාති සජ්ජාටිභාරියා, තෙසං වා සිද්ධන්තසඬබ්බාතා පටිඤ්ඤා වට්ටතො නිස්සරණට්ඨෙත නිය්‍යානිකාති. සාසනස්ස සම්පත්තියා තෙසං සබ්බඤ්ඤතං, තබ්බිපරියායතො ච අසබ්බඤ්ඤතං ගච්ඡන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “තස්මා”තිආදි. අත්ථාභාවතොති සුභද්දස්ස සාධෙතබ්බඅත්ථාභාවතො. ඔකාසාභාවතොති තථා විත්ථාරිතං කත්වා ධම්මං දෙසෙතුං අවසරාභාවතො. ඉදානි තමෙව ඔකාසාභාවං දස්සෙතුං “පයමයාමස්මි”න්තිආදි වුත්තං.

214. යෙසං සමණභාවකරානං ධම්මානං සම්පාදනෙන සමණො, තෙ පන උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන අරියමග්ගධම්මාති චතුමග්ගසංසිද්ධියා පාළියං චත්තාරො සමණො වුත්තාති තෙ බාහිරසමයෙ සබ්බෙන සබ්බං නත්ථීති දස්සෙන්නො “පයමො සොතාපන්නසමණො”තිආදිමාහ. පුරිමදෙසනායාති “යස්මිඤ්ච බො, සුභද්ද, ධම්මචිතයෙ”තිආදිනා වුත්තාය දෙසනාය. බ්‍යතිරෙකතො, අත්ථයතො ච අධිජ්ජෙතො අත්ථො විභාවීයතීති පයමනයොපෙත්ථ “පුරිමදෙසනායා”ති පදෙන සඬගහිතො වාති දට්ඨබ්බො. අත්තතො සාසනං නියමෙන්නො ආහ “ඉමස්මිං බො”ති යොජනා. ආරද්ධවිපස්සකෙහීති සමාධිකම්මිකවිපස්සකෙහි, සිබාජ්ජත්තවිපස්සකෙ සන්ධාය වුත්තං, න පට්ඨජිතවිපස්සෙන. අපරෙ පන “බාහිරකසමයෙ විපස්සනාරම්භස්ස ගන්ථොපි නත්ථෙවති

අවිසේසවචනමෙත’ න්ති වදන්ති. අධිගතට්ඨානන්ති අධිගතස්ස කාරණං, තදන්ථං පුබ්බභගාපටිපදන්ති අත්ථො, යෙන සොතාපත්තිමග්ගො අධිගතො, න උපරිමග්ගො, සො සොතාපත්තිමග්ගෙ යීතො අකුප්පධම්මතාය තස්ස, තත්ථ වා සිද්ධිතො යීතපුබ්බො භූතපුබ්බගතියාති සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො සොතාපත්තො, න සෙසඅරියා භූමන්තරුප්පත්තිතො. සොතාපත්තො හි අත්තනා අධිගතට්ඨානං සොතාපත්තිමග්ගං අඤ්ඤස්ස කථෙත්වා සොතාපත්තිමග්ගට්ඨං කරෙය්‍ය, න අට්ඨමකො අසම්භවතො. එස නයො සෙසමග්ගට්ඨෙසුති එත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. පගුණං කම්මට්ඨානන්ති අත්තනො පගුණං විපස්සනාකම්මට්ඨානං, එතෙනෙව “අවිසේසවචන” න්ති වාදො පටික්ඛිත්තොති දට්ඨබ්බො.

සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං අධිප්පෙනං. තඤ්භි සබ්බඤ්ඤායාධම්මාවබ්බොධනෙ “කුසලං ඡෙකං නිපුණං” න්ති වුවචති තත්ථ අසඬගඅප්පටිහනං පවත්තතිති කත්වා. සමධිකාති එකෙන වස්සෙන. ඤායන්ති එතෙන චතුසව්වධම්මං යාථාවතො පටිවිජ්ඣන්තිති ඤායො, ලොකුත්තරමග්ගොති ආහ “අරියමග්ගධම්මස්සා” ති. පදිස්සති එතෙන අරියමග්ගො පච්චක්ඛතො දිස්සතිති පදෙසො, විපස්සනාති වුත්තං “පදෙසෙ විපස්සනාමග්ගෙ” ති. සමණොපිති එත්ථ පි-සද්දො “පදෙසවත්ති” ති එත්ථාපි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බොති ආහ “පදෙසවත්ති...පෙ.... නත්ථිති වුත්තං හොති” ති.

215. සොති තථාවුත්තො අත්තෙවාසී. තෙනාති ආචරියෙන. අත්තනො යානෙ යපිතො හොති පරපබ්බාජනාදිසු නියුත්තත්තා.

සක්ඛිසාවකොති පච්චක්ඛසාවකො, සම්මුඛසාවකොති අත්ථො. භගවති ධරමානෙති ධරමානස්ස භගවතො සන්තිකෙ. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. සබ්බොපි සොති සබ්බො සො තිවිධොපි. අයං පන අරහත්තං පත්තො, තස්මා පරිපුණ්ණගතාය මත්ථකප්පත්තො පච්ඡමො සක්ඛිසාවකොති.

පඤ්චමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තථාගතපච්ඡිමවාචාණ්ණනා

216. තන්ති හික්ඛුසඬ්ඝස්ස ඔවාදකඬ්ගං දස්සෙතුං...පෙ.... වුත්තං ධම්මසඬ්ගාහකෙහිති අධිප්පායො. සුත්තාහිධම්මසඬ්ගහිතස්ස ධම්මස්ස අතිසජ්ජනං සම්බොධනං දෙසනා, තස්සෙව පකාරතො ඤාපනං වෙනෙය්‍යසන්තානෙ යපනං පඤ්ඤාපනන්ති “ධම්මොපි දෙසිතො වෙව පඤ්ඤත්තො වා” ති වුත්තං. තථා විනයතන්තිසඬ්ගහිතස්ස කායවාචානං විනයනතො “විනයො” ති ලද්ධාධිවචනස්ස අත්ථස්ස අතිසජ්ජනං සම්බොධනං දෙසනා, තස්සෙව පකාරතො ඤාපනං අසඬ්ඝකරතො යපනං පඤ්ඤාපනන්ති “විනයොපි දෙසිතො වෙව පඤ්ඤත්තො වා” ති වුත්තං. අධිසිලසික්ඛානිද්දෙසභාවෙන සාසනස්ස මූලභූතත්තා විනයො පයමං.

සික්ඛිතබ්බොති තං තාව අයමුද්දෙසං සරූපතො දස්සෙන්නො “මයා හි වො”තිආදිමාහ. තත්ථ සත්තාපත්තික්ඛන්ධවසෙනාති සත්තන්තං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවිතික්කමනියතාවසෙන. සත්ථුක්ඛිච්චං සාධෙස්සති “ඉදං වො කත්තබ්බං, ඉදං වො න කත්තබ්බං”න්ති කත්තබ්බාකත්තබ්බස්ස විභාගෙන අනුසාසනතො.

තෙන තෙනාකාරෙනාති තෙන තෙන වෙනෙය්‍යානං අජ්ඣාසයානුරූපෙන පකාරෙන. ඉමෙ ධම්මෙති ඉමෙ සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියධම්මෙ. තප්පධානත්තා සුත්තන්තදෙසනාය “සුත්තන්තපිටකං දෙසිත”න්ති වුත්තං. සත්ථුක්ඛිච්චං සාධෙස්සති තංතංවරියානුරූපං සම්මාපටිපත්තියා අනුසාසනතො. කුසලාකුසලාබ්‍යාකතවසෙන නව හෙතු. “සත්ත එස්සා”තිආදි සත්තවිඤ්ඤාණධාතුසම්පයොගවසෙන වුත්තං. ධම්මානුලොමෙ තිකපට්ඨානාදයො ඡ, තථා ධම්මපච්චනියෙ, ධම්මානුලොමපච්චනියෙ, ධම්මපච්චනියානුලොමෙති චතුථිසති සමන්තපට්ඨානාති එතස්සාති චතුථිසතිසමන්තපට්ඨානං, තං පන පච්චයානුලොමාදිවසෙන විහජියමානං අපරිමාණනයං එවාති ආහ “අනන්තනයමභාපට්ඨානපටිමණ්ඩිත”න්ති. සත්ථුක්ඛිච්චං සාධෙස්සතිති බන්ධාදිවිභාගෙන ඤායමානං චතුසච්චසම්බොධාවහත්තා සත්ථාරා සම්මාසම්බුද්ධෙන කාතබ්බකිච්චං නිජ්ඣාදෙස්සති.

ඔවදිස්සන්ති අනුසාසිස්සන්ති ඔවාදානුසාසනිකිච්චනිජ්ඣාදනතො.

චාරිත්තන්ති සමුදාවාරා, නවෙසු පියාලාපං වුඬ්ඨෙසු ගාරවාලාපන්ති අත්ථො. තෙනාහ “හන්තෙති වා ආයස්මාති වා”ති. ගාරවච්චනං හෙතං යදිදං හන්තෙති වා ආයස්මාති වා, ලොකෙ පන “තත්‍ර භව”න්ති, “දෙවානං පියා”ති ව ගාරවච්චනමෙව.

“ආකඬ්ඛමානො සමුහනතු”ති වුත්තෙ “න ආකඬ්ඛමානො න සමුහනතු”තිපි වුත්තමෙව හොතිති ආහ “චිකප්පවචනෙනෙව ය්‍පෙසි”ති. බලන්ති ඤාණබලං. යදි අසමුහනනං දිට්ඨං, තදෙව ච ඉච්ඡිතං, අථ කස්මා භගවා “ආකඬ්ඛමානො සමුහනතු”ති අවොවාති? තථාරූපපුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන. සන්ති හි කෙච්චි බුද්දානුබුද්දකාති සික්ඛාපදාති සමාදාය සංවත්තිතුං අනිච්ඡන්තා, තෙසං තථා අවුච්චමානෙ භගවති විසාතො උජ්ජජ්ජෙය්‍ය, තං තෙසං භවිස්සති දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය, තථා පන වුත්තෙ තෙසං විසාතො න උජ්ජජ්ජෙය්‍ය “අම්භාකං එවායං දොසො, යතො අම්භෙසු එව කෙච්චි සමුහනනං න ඉච්ඡන්ති”ති. කෙච්චි “සකලස්ස පන සාසනස්ස සඬ්ඝායත්තභාවකරණත්ථං තථා වුත්ත”න්ති වදන්ති. යඤ්ච කිඤ්චි සත්ථාරා සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං සමණා සත්‍යාපුත්තියා සිරසා සම්පට්චිත්තවා ජීවිතං විය රක්ඛන්ති. තථා හි තෙ “බුද්දානුබුද්දකාති සික්ඛාපදාති ආකඬ්ඛමානො සඬ්ඝො සමුහනතු”ති වුත්තෙපි න සමුහනිංසු, අඤ්ඤදත්ථු “පුරතො විය තස්ස අච්චයෙපි රක්ඛිංසු එවා”ති සත්ථුසාසනස්ස, සඬ්ඝස්ස ව මහන්තභාවදස්සනත්ථම්පි තථා වුත්තන්ති දිට්ඨබ්බං. තථා හි ආයස්මා ආනන්දො, අඤ්ඤෙපි වා හික්ඛු “කතමං

පන හන්තෙ බුද්දකං, කතමං අනුබුද්දක”න්ති න පුච්ඡිංසු සමුහනඡ්ඤාසයස්සෙව අභාවතො.

න තං ඵලං ගහෙතබ්බන්ති “නාගසෙනත්ථෙරො බුද්දානුබුද්දකං ජානාති”ති ආදිනා වුත්තං තං තෙසං වචනං ඉමිනා වුත්තාකාරෙන න ගහෙතබ්බං අධිප්පායස්ස අවිදිතත්තා. ඉදානි තං අධිප්පායං විභාවෙතුං “නාගසෙනත්ථෙරො හි”ති ආදි වුත්තං. යස්මා නාගසෙනත්ථෙරො (මිලින්දපඤ්ඤෙ අහෙජ්ජවග්ගෙ විත්ථාරො) පරෙසං වාදපථොපවිෂෙදනත්ථං සඬිගීතිකාලෙ ධම්මසඬිගාහකමහාථෙරෙහි ගහිතකොට්ඨාසෙසු ව අන්තිමකොට්ඨාසමෙව ගහෙත්වා මිලින්දරාජානං පඤ්ඤාපෙසි. මහාකස්සපත්ථෙරො පන එකසික්ඛාපදම්පි අසමුහනිතුකාමතාය තථා කම්මවාචං සාවෙනි, තස්මා තං තෙසං වචනං තථා න ගහෙතබ්බං.

217. ද්වෙළ්භකන්ති ද්විධාගාහො, අනෙකංසග්ගාහොති අත්ථො. විමතීති සංසයාපත්ති. තෙනාහ “විනිවිජ්තුං අසමත්ථතා”ති. තං වො වදාමීති තං සංසයවත්තං හික්ඛුං සන්ධාය වො තුම්භෙ වදාමි.

නික්කඬ්ඛාවපච්චක්ඛකරණඤාණං යෙවාති බුද්ධාදීසු තෙසං හික්ඛුනං නික්කඬ්ඛාවස්ස පච්චක්ඛකාරියාභාවතො තමත්ථං පටිවිජ්ඣිත්වා යිතං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණමෙව. එත්ථ එතස්මිං අත්ථෙ.

218. අප්පමජ්ජනං අප්පමාදො, සො පන අත්ථතො ඤාණුපසඤ්ඤිතා සති. යස්මා තත්ථ සතියා ඛ්‍යාපාරො සාතිසයො, තස්මා “සතිඅවිජ්ජවාසෙනා”ති වුත්තං. අප්පමාදපදෙයෙව පක්ඛිපිත්වා අදාසි තං අත්ථතො, තස්ස සකලස්ස බුද්ධචචනස්ස සඬිගණ්ඨනතො ව.

පරිනිබ්බතකථාවණ්ණනා

219. ඤානාදීසු, චිත්තෙ ව පරමුක්කංසගතවසීභාවතාය “එත්තකෙ කාලෙ එත්තකා සමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායිස්සාමි”ති කාලපරිච්ඡෙදං කත්වා සමාපත්ති සමාපජ්ජනං “පරිනිබ්බානපරිකම්ම”න්ති අධිප්පෙනං. ථෙරොති අනුරුද්ධත්ථෙරො.

අයම්පි වාති යථාවුත්තපඤ්චසට්ඨියා ඤානානං සමාපන්තභාවකථාපි සඬිබ්බෙකථා ඵල, කස්මා? යස්මා භගවා තදාපි දෙවසිකං වළඤ්ජනසමාපත්තියො සබ්බාපි අපරිභාපෙත්වා සමාපජ්ජි ඵවාති දස්සෙන්නො “නිබ්බානපුරං පවිසන්තො”ති ආදිමාහ.

ඉමානි ද්වෙපි සමනන්තරානෙව පච්චචෙක්ඛණායපි යෙභුයොනානන්තරියකතාය ඤානපක්ඛිකභාවතො, යස්මා භවඬිගචිත්තං සබ්බපච්ඡිමං, තතො භවතො වචනතො “වුතී”ති වුච්චති, තස්මා න කෙවලං

අයමෙව හගවා, අථ බො සබ්බෙපි සත්තා භවඤ්චිත්තෙනෙව චවන්තීති දස්සෙතුං
“යෙ හි කෙව්”තිආදි වුත්තං.

220. පටිභාගපුග්ගලච්චරහිතොති සීලාදිගුණෙහි අසද්දිසතාය සද්දිසපුග්ගලරහිතො.

221. සඬ්ඛාරා වූපසමන්ති එත්ථාති වූපසමොති එවංසඬ්ඛාතං ඤාතං කථිතං
නිබ්බාතං.

222. යන්ති පච්චත්තෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “යො කාලං අකරී”ති.

සුවිකසිතෙනෙවාති පීතිසොමනස්සයොගතො සුට්ඨු විකසිතෙන මුදිතෙන.
වෙදනං අධිවාසෙසි අභාවසමුදයො කතො සුට්ඨු පරිඤ්ඤාතත්තා.
අනාවරණවිමොක්ඛො සබ්බසො නිබ්බුතභාවතො.

223. ආකරොන්ති අත්තනො එලානි සමානාකාරෙ කරොන්තීති ආකාරා,
කාරණානි. සබ්බාකාරවරුපෙනෙති සබ්බෙහි ආකාරවරෙහි උත්තමකාරණෙහි
සීලාදිගුණෙහි සමන්තාගතෙති අත්ථො.

225. කථංභූතාති කිදිසාභූතා.

වුල්ලකද්ධානන්ති පරිත්තං කාලං ද්වන්තිනාඨිකාමත්තං වෙලං.

බුද්ධසරීරපූජාවණ්ණනා

227. කංසතාළාදි තාළං අවචරති එත්ථාති “තාළාවචර”න්ති වුවචති
ආතතාදිතුරියහණ්ඩං. තෙනාහ “සබ්බං තුරියහණ්ඩ”න්ති.

දක්ඛිණදිසාභාගෙනෙවාති අඤ්ඤාන දිසාභාගෙන අනාහරිත්වා යමකසාලානං
යානතො දක්ඛිණදිසාභාගෙනෙව, තතොපි දක්ඛිණදිසාභාගං හරිත්වා නෙත්වා.

ජෙතවනසදිසෙති සාවත්ථියා ජෙතවනසදිසෙ යානෙ, “ජෙතවනසදිසෙ
යානෙ”තිපි පාඨො.

228. පසාධනමඬ්ඨගලසාලායාති අභිසෙකකාලෙ අලඬ්ඨකරණමඬ්ඨගලසාලාය.

229. දෙවදානියොති තස්ස වොරස්ස නාමං.

මහාකස්සපත්ථෙරවත්ථුවණ්ණනා

231. පාවායාති පාවා නගරතො. ආවජ්ජනපටිබද්ධත්තා ජානනස්ස
අනාවජ්ජිතත්තා සත්ථු පරිනිබ්බාතං අජානන්තො “දසබ්බං පස්සිස්සාමී”ති ථෙරො
චිත්තෙසි, සත්ථු සරීරෙ වා සත්ථුසඤ්ඤං උප්පාදෙන්තො තථා චිත්තෙසි.

තෙනෙවාහ “අථ භගවන්තං උක්ඛිපිත්වා”ති. “ධූවං පරිනිබ්බුතො භවිස්සති”ති වින්තෙසි පාරිසෙසඤායෙන. ඡානන්තොපි ථෙරො ආජීවකං පුච්ඡියෙව, පුච්ඡනෙ පන කාරණං සයමෙව පකාසෙතුං “කිං පනා”තිආදි ආරද්ධං.

අජ්ජ සත්තාහපරිනිබ්බුතොති අජ්ජ දිවසතො පටිලොමතො සත්තමෙ අහනි පරිනිබ්බුතො.

232. නාළියා වාපකෙනාති නාළියා වෙව ථවිකාය ව.

මඤ්ජුකෙති මඤ්ජුභාණිනෙ මධුරස්සරෙ. පටිභානෙය්‍යකෙති පටිභානවන්තෙ. භුඤ්ජිත්වා පාතබ්බයාගුති පයමං භුඤ්ජිත්වා පිචිතබ්බයාගු.

තස්සාති සුභද්දස්ස වුඩ්ඨපබ්බජිතස්ස.

ආරාධිතසාසනෙති සමාහිතසාසනෙ. අලන්ති සමත්ථො. පාපොති පාපපුග්ගලො. ඔසක්කාපෙතුන්ති භාපෙතුං අන්තරධාපෙතුං.

පඤ්චවාරාති පඤ්ඤා විය විස්සජ්ජනාති “යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උප්පන්නං භොති”තිආදිනා, (ධ. ස. 1.1) “යස්මිං සමයෙ රුපුපපත්තියා මග්ගං භාවෙති”තිආදිනා (ධ. ස. 1.251) ව පවත්තාති එකං ද්වෙ භූමන්තරාති. මූලෙ නට්ඨෙ පිසාවසදිසා භවිස්සාමාති යථා රුක්ඛෙ අධිවත්ථො පිසාවො තස්ස සාබ්‍යපරිවාරෙ නට්ඨෙ බන්ධං නිස්සාය වසති, බන්ධෙ නට්ඨෙ මූලං නිස්සාය වසති, මූලෙ පන නට්ඨෙ අනිස්සයොව භොති, තථා භවිස්සාමාති අත්ථො. අථ වා මූලෙ නට්ඨෙති පිසාවෙන කිර රුක්ඛගච්ඡාදිතං කඤ්චිදෙව මූලං ඡින්නිත්වා අත්තනො පුත්තස්ස දින්නං, යාව තං තස්ස භත්ථතො න විගච්ඡති, තාව සො තං පදෙසං අදිස්සමානරූපො විවරති. යදා පන තස්මිං කෙනවි අවිඡින්නභාවෙන වා සතිවිජ්ජවාසවසෙන වා නට්ඨෙ මනුස්සානම්පි දිස්සමානරූපො විවරති, තං සන්ධායාහ “මූලෙ නට්ඨෙ පිසාවසදිසා භවිස්සාමා”ති.

මං කායසක්ඛිං කත්වාති තං පටිපදං කායෙන සවිජ්ඣතවන්තං තස්මා තස්සා දෙසනාය සක්ඛිභූතං මං කත්වා. පටිච්ඡාපෙසි තං පටිච්ඡාපනං කස්සපස්සුත්තෙන දීපෙනබ්බං.

233. චන්දනසට්ඨකාබාහුල්ලතො චන්දනචිතකා.

තං සුත්වාති තං ආයස්මතා අනුරුද්ධත්ථෙරෙන චුත්තං දෙවතානං අධිජ්ජායං සුත්වා.

234. දසිකතන්තං වාති පලිවෙධීතඅහනකාසිකවත්ථානං දසයානෙන තන්තුමත්තම්පි වා. දාරුක්ඛන්ධං වාති චන්දනාදිචිතකදාරුක්ඛන්ධං වා.

235. සමුදායෙහි පවත්නාවොහාරානං අවයවෙහි දිස්සන්නො සරිරස්ස අවයවභූතානි අට්ඨති “සරිරානි”ති වුත්තානි.

න විජ්ජකිරිංසුති සරුපෙනෙව යිතානි අත්ථො. “සෙසා විජ්ජකිරිංසු”ති වත්වා යථා පන තා විජ්ජකිණ්ණා අහෙසුං, තං දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං.

උදකධාරා නික්ඛමිත්වා නිබ්බාපෙසුන්ති දෙවතානුභාවෙන. එවං මහතියො බහු උදකධාරා කිමත්ථායාති ආහ “හගවතො චිතකො මහන්තො”ති. මහා හි සො විසරතනසතිකො. අට්ඨදන්තකෙහිති නඬගලෙහි අට්ඨෙව හි නෙසං දන්තසදිසානි පොත්ථානි හොන්ති, තස්මා “අට්ඨදන්තකානි”ති වුච්චති.

ධම්මකථාව පමාණන්ති අතිවිය අවිජරියබ්භූතභාවතො පස්සන්තානං, සුණන්තානඤ්ච සාතිසයං පසාදාවහභාවතො, සවිසෙසං බුද්ධානුභාවදීපනතො. පරිනිබ්බුතස්ස හි බුද්ධස්ස හගවතො එවරුපො ආනුභාවොති තං පවත්තිං කට්ඨන්තානං ධම්මකථිකානං අත්තතො ඤාණබලානුරූපං පවත්තියමානා ධම්මකථා එවෙත්ථ පමාණං වණ්ණෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස මහාවිසයත්තා, තස්මා වණ්ණනාභූමි නාමෙසාති අධිජ්ජායො. චතුජ්ජාතියගන්ධපරිභණ්ඩං කාරෙත්වාති තගරකුඬිකුමයවනපුජ්ජිතමාලපත්තානි පිසිත්වා කතගන්ධෙන පරිභණ්ඩං කාරෙත්වා. බවිත්වාති තත්ථ තත්ථ ඔලම්බනවසෙන රචෙත්වා, ගන්ධවත්ථුනි ගහෙත්වා ගන්ථිතමාලා ගන්ධදාමානි රතනාවලියො රතනදාමානි. බහිකිලඤ්ජපරික්ඛෙපස්ස, අන්තොසාණිපරික්ඛෙපස්ස කරණෙන සාණිකිලඤ්ජපරික්ඛෙපං කාරෙත්වා. වාතග්ගාහිනියො පටාකා වාතපටාකා. සරහරූපපාදකො පල්ලඬකො සරහමයපල්ලඬකො, තස්මිං සරහමයපල්ලඬකො.

සත්තිහත්ථා පුරිසා සත්තියො තංසහවරණතො යථා “කුන්තා පවරන්ති”ති, තෙහි සමන්තතො රක්ඛාපනං පඤ්චකරණන්ති ආහ “සත්තිහත්ථෙහි පුරිසෙහි පරික්ඛිපාපෙත්වා”ති. ධනුහිති එත්ථාපි එසෙව නයො. සන්තාහගවච්ඡිකං විය කත්වා නිරන්තරාවට්ඨිතආරක්ඛසන්තාහෙන ගවච්ඡිජාලං විය කත්වා.

සාධුකිලිතන්ති සපරහිතං සාධනට්ඨෙත සාධු, තෙසං කිලිතං උළාරපුඤ්ඤපසවනතො, සම්පරාසිකත්ථාවිරොධිකං කීළාවිහාරන්ති අත්ථො.

සරිරධාතුච්ඡන්දනවණ්ණනා

236. ඉමිනාව නියාමෙනානි යෙන නිහාරෙන මහාතලෙ නිසින්තො කඤ්චි පරිහාරං අකත්වා කෙවලං ඉමිනා නියාමෙනෙව. සුපිනකොති දුස්සුපිනකො. දුකුලදුපට්ඨං නිවාසෙත්වාති ද්වෙ දුකුලවත්ථානි එකජ්ඣං කත්වා නිවාසෙත්වා. එවඤ්චි තානි සොකසමජ්ජිතස්සාපි අහස්සිත්වා තිට්ඨන්ති.

අභිසෙකසිඤ්චකොති රජ්ජාහිසෙකෙ අභිසෙකමඬිගලසිඤ්චකො උත්තමමඬිගලභාවතො. විසඤ්ඤි ජාතො යථා තං හගවතො

ගුණවිසේසසාමතරසඤ්ඤාතාය අවට්ඨිතපෙමො පොථුජ්ජනිකසද්ධාය
පට්ටිධිතපසාදො කතුපකාරතාය සඤ්ජනිතවිත්තමද්දවො.

සුවණ්ණබ්බිසකවණ්ණන්ති සුවිරචිත අපස්සෙනසදිසං.

කස්මා පනෙත්ථ පාවෙය්‍යකා පාළියං සබ්බපච්ඡතො ගහිතා, කිං තෙ කුසිනාරාය
ආසන්නතරාපි සබ්බපච්ඡතො උට්ඨිතා? ආම, සබ්බපච්ඡතො උට්ඨිතාති දස්සෙතුං
“තත්ථ පාවෙය්‍යකා”ති ආදි වුත්තං.

ධාතුපාසනත්ථන්ති සත්ථු ධාතුනං පයිරුපාසනාය. නෙසං පක්ඛා අහෙසුං
“ඤායෙන තෙසං සන්තකා ධාතුයො”ති.

237. දොණුගජ්ජිතං නාම අවොච සත්ථු අවත්ථත්තයුපසංහිතං. එතදත්ථමෙව හි
හගවා මග්ගං ගච්ඡන්තො “පච්ඡතො ආගච්ඡන්තො දොණො බ්‍රාහ්මණො යාව මෙ
පදවළඤ්ජං පස්සති, තාව මා විගච්ඡතු”ති අධිට්ඨාය අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමුලෙ
නිසීදි. දොණොපි ඛො බ්‍රාහ්මණො “ඉමානි සදෙවකෙ ලොකෙ අග්ගපුග්ගලස්ස
පදානි”ති සල්ලක්ඛෙන්තො පදානුසාරෙන සත්ථු සන්තිකං උපගච්ඡි, සත්ථාපිස්ස
ධම්මං දෙසෙසි, තෙනපි සො හගවති නිවිට්ඨසද්ධො අහොසි. එතදවොච, කිං
අවොචාති ආහ “සුණන්තු...පෙ.... අවොචා”ති.

කායෙන එකසන්නිපාතා වාචාය එකවචනා අභින්නවචනා එවං සමග්ගා හොථ.
තස්ස පනිදං කාරණන්ති ආහ “සම්මොදමානා”ති. තෙනාහ “චිත්තෙනාපි
අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්මොදමානා හොථා”ති.

238. තතො තතො සමාගතසඬ්ඝානන්ති තතො තතො අත්තතො
වසනට්ඨානතො සමාගන්ත්වා සන්නිපතිතභාවෙන සමාගතසඬ්ඝානං. තථා
සමාපතිතසමුහභාවෙන සමාගතගණානං. වචනසම්පට්ච්ඡනෙන පටිස්සුණිත්වා.

ධාතුපුපුජාවණ්ණනා

239. යක්ඛග්ගාහො දෙවතාවෙසො. බ්විතකං ධාතුක්ඛොහං උජ්ජාදෙන්වා
බ්විතකරොගො. අරොචකො ආභාරස්ස අරුච්චනරොගො.

සත්තමදිවසෙති සත්තවස්සසත්තමාසතො පරතො සත්තමෙ දිවසෙ.
බලානුරූපෙනාති විභවබලානුරූපෙන.

පච්ඡා සඬ්ඝීතිකාරකාති දුතියං තතියං සඬ්ඝීතිකාරකා. ධාතුනං අත්තරායං
දිස්වාති තත්ථ තත්ථ චෙතියෙ යථාපතිට්ඨාපිතභාවෙනෙව යිතානං ධාතුනං
මිච්ඡාදිට්ඨිකානං වසෙන අත්තරායං දිස්වා, මහාධාතූනිධානෙන සම්මදෙව
රක්ඛිතානං අනාගතෙ අසොකෙන ධම්මරඤ්ඤා තතො උද්ධරිත්වා විත්ථාරිතභාවෙ
කතෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස හිතසුඛාවහභාවඤ්ච දිස්වාති අධිජ්ජායො.

පරිවරණමත්තමෙවානි ගහෙත්වා පරිවරිතබ්බධාතුමත්තමෙව. රාජුනං හත්ථෙ
යපෙත්වා, න චෙතියෙසු. තථා හි පච්ඡා අසොකමහාරාජා චෙතියෙසු ධාතුනං න
ලහති.

පුරිමං පුරිමං කතස්ස ගණ්හනායොග්ගං පච්ඡිමං පච්ඡිමං කාරෙත්තො අට්ඨ අට්ඨ
හරිචන්දනාදිමයෙ කරණ්ඨෙව ච පුපෙ ච කාරෙසි. ලොහිතචන්දනමයාදිසුපි එසෙව
නායො. මණිකරණ්ඨෙසුනි ලොහිතච්ඡිකමසාරගල්ලඵලිකමයෙ යපෙත්වා
අවසෙසමණිවිචිත්තකෙසු කරණ්ඨෙසු.

පුපාරාමචෙතියප්පමාණන්ති දෙවානංපියතිස්සමහාරාජෙන
කාරිතචෙතියප්පමාණං.

මාලා මා මිලායන්තුති “යාව අසොකො ධම්මරාජා බහි චෙතියානි කාරෙතුං
ඉතො ධාතුයො උද්ධරිස්සති, තාව මාලා මා මිලායන්තු”ති අධිට්ඨතිත්වා.
ආවිඤ්ජනරජ්ජයන්ති අග්ගලාවිඤ්ජනරජ්ජයං. කුඤ්චිකමුද්දිකන්ති
ද්වාරවිවරණත්ථං කුඤ්චිකඤ්ථෙව මුද්දිකඤ්ථං.

වාළසඬ්ඝාතයන්තන්ති කුක්කුලං පටිභයදස්සනං
අඤ්ඤමඤ්ඤපට්ඨෙධගමනාදිතාය සඬ්ඝාටිතරුපකයන්තං යොජෙසි. තෙනාහ
“කට්ඨයරුපකානී”තිආදි. ආණියා බන්ධිත්වානි අනෙකකට්ඨයරුපවිචිත්තයන්තං
අත්තනො දෙවානුභාවෙන එකාය එව ආණියා බන්ධිත්වා විස්සකම්මො
දෙවලොකමෙව ගතො. “සමන්තනො”තිආදි පන තස්මිං ධාතුනිදානෙ
අජාතසත්තුනො කිච්චවිසෙසානුට්ඨානදස්සනං.

“අසුකට්ඨානෙ නාම ධාතුනිධාන”න්ති රඤ්ඤා පුච්ඡිතෙ “තස්මිං සන්නිපාතෙ
විසෙසලාභිතො නාහෙසු”න්ති කෙවි. “අත්තානං නිගුහිත්වා තස්ස වුඩ්ඪතරස්ස
චවනං නිස්සාය වීමංසන්තො ජානිස්සතිති න කථෙසු”න්ති අපරෙ. යක්ඛදාසකෙති
උපහාරාදිවිධිනා දෙවතාවෙසනකෙ භූතාවිග්ගාහකෙ.

ඉමං පදන්ති “එවමෙතං භූතපුබ්බ”න්ති දුතියසඬ්ඝිතිකාරෙහි යපිතං ඉමං පදං.
මහාධාතුනිධානම්පි තස්ස අත්ථං කත්වා තතියසඬ්ඝිතිකාරාපි යපයිංසු.

මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

4. මහාසුදස්සනසුත්තවණ්ණනා

කුසාවතීරාජධානීවණ්ණනා

242. සොවණ්ණමයානි සුවණ්ණමයා. අයං පාකාරොති සබ්බරතනමයො
පාකාරො. තයො තයොති අන්තො ච තයො, බහි ච තයොති තයො තයො.

එසිකත්ථම්මො ඉන්ද්‍රිලො නගරසොහනො අලඬිකාරත්ථම්මො. අඬිගීයති ඤායති පුටුලභාවො එතෙනාති අඬිගං, පරික්ඛෙපො. තිපොරිසං අඬිගං එතිස්සාති තිපොරිසඬිගා. තෙනාහ “තෙනා”තිආදි. තෙන පඤ්චහත්ථප්පමාණෙන තිපොරිසෙන. පණ්ණඵලෙසුපිති සබ්බරතනමයානං තාලානං පණ්ණඵලෙසුපි. එසෙව නයොති “පණ්ණෙසු එකං පත්තකං සොවණ්ණමයං, එකං රුපියමයං. ඵලෙසුපි එකො ලෙඛාභාවො සොවණ්ණමයො, එකො රුපියමයො”තිආදිකො අයමත්ථො අතිදිට්ඨො. පාකාරත්තරෙති ද්විත්තං ද්විත්තං පාකාරානං අන්තරෙ. එකෙකා හුත්වා ධීතා තාලපන්ති.

ජෙකොති පටු සුච්ඡදො, සො වස්ස පටුභාවො මනොසාරොති ආහ “සුන්දරො”ති. රඤ්ජෙතුන්ති රාගං උප්පාදෙතුං. ඛමතෙවාති රොචතෙව. න බිහව්ජෙතීති න තජ්ජෙති, සොතසුඛභාවතො පියායිතබ්බො ව හොති. කුම්භථුණදද්දරිකාදි එකතලං තූරියං. උභයතලං පාකට්මෙව. සබ්බතො පරියොනද්ධං චතුරස්සඅම්බණකං, පණවාදි ව. වංසාදීති ආදි-සද්දෙන සඬිබාදිකං සඬිගණ්හාති. සුමුච්ඡිතස්සාති සුට්ඨු පරියත්තස්ස. පමාණෙති නාතිදල්භනාතිසිටිලතාසඬිබාතෙ මජ්ඣිමෙ මුච්ඡනප්පමාණෙ. හත්ථං වා පාදං වා වාලෙත්වාති හත්ථලයපාදලයෙ සජ්ජෙත්වා. නච්චන්තාති සාධානච්චං නච්චන්තා.

චක්කරතනවණ්ණනා

243. උපොසථං වුව්චති අට්ඨඬිගසමන්තාගතං සබ්බදිවසෙසු ගහට්ඨෙහි රක්ඛිතබ්බසීලං, සමාදානවසෙන තං තස්ස අත්ථිති උපොසථිකො, තස්ස උපොසථිකස්ස. තෙනාහ “සමාදින්නඋපොසථඬිගස්සා”ති. තදාති තස්මිං කාලෙ. කස්මිං පන කාලෙති? යස්මිං කාලෙ චක්කවත්තිභාවසංවත්තනියදානසීලාදිපුඤ්ඤසම්භාරසමුදාගමසම්පන්නො පූරිතචක්කවත්තිවත්තො කාලදීපදෙසවිසෙසපච්චාජාතියා වෙව කුලරූපභොගාධිපතෙයාදිගුණවිසෙසසම්පත්තියා ව තදනුරූපෙ අත්තභාවෙ ධීතො හොති, තස්මිං කාලෙ. තාදිසෙ හි කාලෙ චක්කවත්තිභාවී පූරිසවිසෙසො යථාචුත්තගුණසමන්තාගතො රාජා ඛත්තියො මුද්ධාවසිත්තො විසුද්ධසීලො අනුපොසථං සතසහස්සවිස්සජ්ජනාදිනා සම්මාපට්ඨත්තිං පට්ඨජ්ජති, න යදා චක්කරතනං උප්පජ්ජති, තදා එව. ඉමෙ ව විසෙසා සබ්බචක්කවත්තිනං සාධාරණවසෙන චුත්තා. තෙනාහ “පාතොව...පෙ.... ධම්මතා”ති. බොධිසත්තානං පන චක්කවත්තිභාවාචගුණාපි චක්කවත්තිගුණාපි සාතිසයාව හොන්ති.

චුත්තප්පකාරපුඤ්ඤකම්මපච්චයන්ති

චක්කවත්තිභාවාචගදානදමසංයමාදිපුඤ්ඤකම්මහෙතුකං. නීලමණිසඬිසාතසදිසන්ති ඉන්ද්‍රිලමණිසඤ්චයසමානං. දිබ්බානුභාවයුත්තත්තාති දස්සනෙයාතා, මනුඤ්ඤසොසතා, ආකාසගාමිතා, ඔභාසවිස්සජ්ජනා, අප්පට්ඨාතතා, රඤ්ඤො ඉච්ඡිතත්ථනිප්පත්තිකාරණතාති එවමාදිහි දිබ්බසදිසෙහි ආනුභාවෙහි සමන්තාගතත්තා, එතෙන දිබ්බං වියාති දිබ්බන්ති දස්සෙති. න හි තං

දෙවලොකපරියාපන්නං. සහස්සං අරා එතස්සාති වා සහස්සාරං. සබ්බෙහි ආකාරෙහිති සබ්බෙහි සුන්දරෙහි පරිපුණ්ණාවයවෙ ලක්ඛණසම්පන්නො චක්කෙ ඉච්ඡිතබ්බෙහි ආකාරෙහි. පරිපුරන්ති පරිපුණ්ණං, සා වස්සා පාරිපුරිං ඉදානෙව විත්ථාරෙස්සති.

පනාළිති ඡිද්දං. සුද්ධසිනිද්ධදන්තපන්නියා නිබ්බිවරායාති අධිප්පායො. තස්සා පන පනාළියා සමන්තතො පස්සස්ස රජතමයත්තා සාරරජතමයා චුත්තා. යස්මා වස්ස චක්කස්ස රථචක්කස්ස විය අන්තොභාවො නාම නත්ථි, තස්මා චුත්තං “උභොසුපි බාහිරන්තෙසු”ති. කතපරික්ඛෙපා හොති පනාළිති යොජනා. නාහිපනාළිපරික්ඛෙපපට්ටෙසුති නාහිපරික්ඛෙපපට්ටෙ වෙව නාහියා පනාළිපරික්ඛෙපපට්ටෙ ව.

තෙසන්ති අරානං. සටකා නාම අලඬිකාරභූතා බුද්දකපුණ්ණසටා. තථා මණ්ඩකා නාම මුත්තාවළිකා. පරිච්ඡේදලෙඛා තස්ස තස්ස පරිච්ඡේදස්සනවසෙන ධීතා පරිච්ඡින්නලෙඛා. ආදි-සද්දෙන මාලාකම්මාදිං සඬගණ්භාති. සුවිභක්තානෙවාති අඤ්ඤමඤ්ඤං අසංකිණ්ණත්තා සුට්ඨු විභක්තාති.

“සුරත්තා”තිආදීසු සුරත්තග්ගහණෙන මහානාමවණ්ණතං පටික්ඛිපති, සුද්ධග්ගහණෙන සංඛිකිලිට්ඨතං, සිනිද්ධග්ගහණෙන ලුඛතං. කාමං තස්ස චක්කරතතස්ස නෙමිමණ්ඩලං අසන්ධිකමෙව නිබ්බත්තං, සබ්බත්ථකමෙව පන කෙවලං පවාළවණ්ණෙන ව සොහතිති පකතිචක්කස්ස සන්ධියුත්තට්ඨානෙ සුරත්තසුවණ්ණපට්ටාදිමයාහි වට්ටපරිච්ඡේදලෙඛාහි පඤ්ඤායමානාහි සසන්ධිකා විය දිස්සන්තිති ආහ “සන්ධිසු පනස්සා”තිආදි.

නෙමිමණ්ඩලපිට්ඨියන්ති නෙමිමණ්ඩලස්ස පිට්ඨිපදෙසෙ. ආකාසචාරිභාවතො හිස්ස තත්ථ වාතග්ගාහි පවාළදණ්ඩො හොති. දසන්තං දසන්තං අරානං අන්තරෙති දසන්තං දසන්තං අරානං අන්තරෙ සමීපෙ පදෙසෙ. ඡිද්දමණ්ඩලබ්විතොති මණ්ඩලසණ්ඨානඡිද්දවිචිත්තො. සුකුසලසමන්තාහතස්සාති සුට්ඨු කුසලෙන සිජ්ජිතා පහතස්ස, වාදිතස්සාති අත්ථො. වග්ගුති මනොරමො. රජනීයොති සුණන්තානං රාගුප්පාදකො. කමනීයොති කන්තො. සමොසරිතකුසුමදාමාති ඔලම්බිතසුගන්ධකුසුමදාමා. නෙමිපරික්ඛෙපස්සාති නෙමිපරියන්තපරික්ඛෙපස්ස. නාහිපනාළියා ද්වින්නං පස්සානං වසෙන “ද්වින්නම්පි නාහිපනාළිත”න්ති චුත්තං. එකා එව හි සා පනාළි. යෙහිති යෙහි ද්විහි මුඛෙහි. පුන යෙහිති යෙහි මුත්තකලාපෙහි.

ඔධාපයමානන්ති සොතුං අවහිතාති කුරුමානං.

වන්දො පුරතො චක්කරතනං පච්ඡාති එවං පුබ්බාපරියෙන පුබ්බාපරභාවෙන.

අන්තෙපුරස්සාති අනුරාධපුරෙ රඤ්ඤො අන්තෙපුරස්ස. උත්තරසීහපඤ්ජරසදිසෙති තදා රඤ්ඤො පාසාදෙ තාදිසස්ස උත්තරදිසාය

සිහපඤ්ජරස්ස ලබ්භමානත්තා වුත්තං. සුඛෙන සක්කාති කිඤ්චි අනාරුහිත්වා,
සරීරඤ්ච අනුල්ලඬ්ඝිත්වා යථායීතෙනෙව හත්ථෙන පුජ්ඵමුට්ඨියො බිපිත්වා සුඛෙන
සක්කා භොති පුජෙතුං.

නානාවිරාගරතනප්පභාසමුප්පලන්ති
නානාවිධවිචිත්තවණ්ණරතනොභාසපහස්සරං. ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙති
ආගන්ත්වා යීතට්ඨානතො උපරි ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තෙ.

244. රාජායුත්තාති රඤ්ඤො කිච්චෙ ආයුත්තකපුරිසා.

සිනෙරුං වාමපස්සෙන කත්වා තස්ස ධුරතරං ගච්ඡන්තො “වාමපස්සෙන
සිනෙරුං පභායා”ති වුත්තං.

විනිබ්බෙධෙනාති තිරියං විනිවිජ්ඣනවසෙන. සන්තිවෙසක්ඛමොති
බන්ධාවාරසන්තිවෙසයොගො. සුලභාභාරූපකරණොති සුඛෙනෙව
ලද්ධබ්බඤ්ඤගොරසදාරුතිණාදිභොජනසාධනො.

පරවක්කන්ති පරස්ස රඤ්ඤො සෙනා, ආණා වා.

ආගමනනන්දනොති ආගමනෙන නන්දිජනනො. ගමනෙන සොවෙතීති
ගමනසොවනො. උපකප්පෙට්ඨාති උපරූපරි කප්පෙට්, සංවිද්භට් උපනෙට්ඨාති
අත්ථො. උපපරික්ඛිත්වාති හෙතුතොපි සභාවතොපි ඵලතොපි
දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිආදීනවතොපි වීමංසිත්වා. විභාවෙන්ති පඤ්ඤාය අත්ථං
විභූතං කරොන්තීති විභාවිනො, පඤ්ඤවන්තො. අනුයන්තාති අනුවත්තකා,
අනුවත්තකභාවෙනෙව, පන රඤ්ඤො ව මහානුභාවෙන තෙ ජිගුච්ඡනවසෙන
පාපතො අනොරමන්තාපි ඵකච්චෙ ඔත්තප්පවසෙන ඔරමන්තීති වෙදිතබ්බං.

ඔගච්ඡමානන්ති ඔසීදන්තං. යොජනමත්තන්ති විත්ථාරතො යොජනමත්තං
පදෙසං. ගම්භීරභාවෙන පන යථා භූමි දිස්සති, ඵවං ඔගච්ඡති. තෙනාහ
“මහාසමුද්දතල”න්තිආදි. අන්තෙ වක්කරතනං උදකෙන සෙනාය
අනජ්ඣෙධාත්ථරණත්ථං. පුරත්ථීමො මහාසමුද්දො පරියන්තො ඵතස්සාති
පුරත්ථීමමහාසමුද්දපරියන්තො, තං පුරත්ථීමමහාසමුද්දපරියන්තං,
පුරත්ථීමමහාසමුද්දං පරියන්තං කත්වාති අත්ථො.

වාතුරන්තායාති වතුසමුද්දන්තාය, පුරත්ථීමදිසාදිවතුකොට්ඨාසන්තාය වා.
සොභයමානං වියාති විය-සද්දො නිපාතමත්තං. අත්තනො අච්ඡරියගුණෙහි
සොභන්තමෙව හි තං තිට්ඨති. පාළියම්පි හි “උපසොභයමානං” ත්වෙව වුත්තං.

හත්ථීරතනවණ්ණනා

246. හරිවන්දනාදීහීති ආදි-සද්දෙන චතුස්ථානියගන්ධාදිං සඬගණ්හාති.
 ආගමනං චිත්තෙථාති වදන්ති චක්කවත්තිවත්තස්ස පුරිතතාය පරිචිතත්තා.
 කාලතිලකාදිනං අභාවෙන විසුද්ධසෙතසරිරො. සත්තපතිට්ඨොති භූමිච්ඡිසනකෙහි
 වාලධි, වරඬිගං, හත්ථොති ඉමෙහි ව තීහි, චතුහි පාදෙහි වාති සත්තහි අවයවෙහි
 පතිට්ඨිතත්තා සත්තපතිට්ඨො. සබ්බකානිට්ඨොති සබ්බෙහි ඡද්දන්තකුලහත්ථීහි
 හීනො. උපොසඨකුලා සබ්බපේට්ඨොති උපොසඨකුලතො ආගච්ඡන්තො තත්ථ
 සබ්බප්පධානො ආගච්ඡතීති යොජනා. චුත්තනායෙනාති ‘‘මහාදානං දත්වා’’තිආදිනා
 චුත්තෙන නායෙන. චක්කවත්තිනං, චක්කවත්තිපුත්තානාඤ්ච චක්කවත්තිං උද්දිස්ස
 චිත්තයන්තානං ආගච්ඡති. අපනෙත්වාති අත්තනො ආනුභාවෙන අපනෙත්වා.
 ගන්ධමෙව හි තස්ස ඉතරෙ හත්ථී න සහන්ති.

සරධෙත්ථවච්ඡකො වියාති සරෙ පරිචිතධෙත්ථායා තත්ථෙව ජාතසංවද්ධවච්ඡකො
 විය. සකලපථචිත්ති සකලං ඡම්බුදීපසඤ්ඤිතං පථවිං.

අස්සරතනවණ්ණනා

247. සිත්ඨවකුලතොති සිත්ඨවස්සාජානියකුලතො.

මණිරතනවණ්ණනා

248. සකටනාහිසමපරිණාහන්ති පරිණාහතො මහාසකටස්ස නාහියා
 සමප්පමාණං. උභොසු අන්තෙසුති හෙට්ඨා, උපරි වාති ද්විසු අන්තෙසු.
 කණ්ණිකපරියන්තතොති ද්විත්තං කඤ්චනපද්මානං කණ්ණිකාය පරියන්තතො.
 මුත්තාජාලකෙ යපෙත්වාති සුවිසුද්ධෙ මුත්තමයෙ ජාලකෙ පතිට්ඨාපෙත්වා.
 අරුණුග්ගමනවෙලා වියාති අරුණුග්ගමනසීසෙන සූරියඋදයක්ඛණං උපලක්ඛෙති.

ඉත්ථීරතනවණ්ණනා

249. ‘‘ඉත්ථීරතනං පාතුභවති’’ති වත්වා කුතස්සා පාතුභාවොති දස්සෙතුං
 ‘‘මද්දරාජකුලතො’’තිආදි චුත්තං. මද්දරට්ඨං කිර ඡම්බුදීපෙ අභිරූපානං ඉත්ථීනං
 උප්පත්තිට්ඨානං. තථා හි ‘‘සිඤ්චයමහාරාජස්ස දෙවී, වෙස්සන්තරමහාරාජස්ස දෙවී,
 හද්දකාපිලානී’’ති එවමාදි ඉත්ථීරතනං මද්දරට්ඨෙ එව උප්පන්නං.
 පුඤ්ඤානුභාවෙනාති චක්කවත්තිරඤ්ඤො පුඤ්ඤතෙජෙන.

සණ්ඨානපාරිපූරියාති හත්ථපාදාදිසරීරාවයවානං සුසණ්ඨිතාය. අවයවපාරිපූරියා
 හි සමුදායපාරිපූරිසිද්ධි. රූපන්ති සරීරං ‘‘රූපං ත්වෙව සඬබං ගච්ඡති’’තිආදිසු (ම. නි.
 1.306) විය. දස්සනීයාති සුරූපභාවෙන පස්සිතබ්බයුත්තා. තෙනාහ
 ‘‘දිස්සමානාවා’’තිආදි. සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙති යොනිසො
 චිත්තෙන්තානං කම්මඵලසද්ධාය වසෙන. පසාදාවහත්තාති කාරණවචනෙන යථා
 පාසාදිකතාය වණ්ණපොක්ඛරතාසිද්ධි චුත්තා, එවං දස්සනීයතාය පාසාදිකතාසිද්ධි,
 අභිරූපතාය ව දස්සනීයතාසිද්ධි වත්තබ්බාති නායං දස්සෙති. පටිලොමතො වා

වණ්ණපොක්කරතාය පාසාදිකතාසිද්ධි, පාසාදිකතාය දස්සනීයතාසිද්ධි,
 දස්සනීයතාය අභිරුපතාසිද්ධි යොජෙනබ්බා. එවං සරීරසම්පත්තිවසෙන
 අභිරුපතාදිකෙ දස්සෙත්වා ඉදානි සරීරෙ දොසාභාවවසෙනපි තෙ දස්සෙතුං
 “අභිරුපා වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා පමාණයුත්තා, එවං
 ආරොහපරිණාහයොගතො ව පාසාදිකා නාතිදිසතාදයො, එවං මනුස්සානං
 දිබ්බරුපතාසම්පත්තිපිති “අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණ”න්ති වුත්තං.

ආරොහසම්පත්ති වුත්තා උබ්බෙධෙන පාසාදිකභාවතො. පරිණාහසම්පත්ති
 වුත්තා කිසපුලදොසාභාවතො. වණ්ණසම්පත්ති වුත්තා විවණ්ණතාභාවතො.
 කායවිපත්තියාති සරීරදොසස්ස. සතචාරවිහතස්සාති සත්තක්ඛත්තුං විහතස්ස,
 “සතචාරවිහතස්සා”ති ව ඉදං කප්පාසපිචුවසෙන වුත්තං, තුලපිටුනො පන
 විහතනමෙව නත්ථි. කුඨකුමතගරතුරුක්ඛයවනපුප්ඵාති චතුප්ඵාති.
 “තමාලතගරතුරුක්ඛයවනපුප්ඵාති”ති අපරෙ.

අග්ගිද්ධිසා වියාති ආසනගතෙන අග්ගිනා ද්ධිසා විය. පඨමමෙවාති රාජානං
 දිස්වාපි කිච්චන්තරප්පසුතා අභුත්වා කිච්චන්තරතො පඨමමෙව, දස්සනසමකාලං
 එවාති අත්ථො. රඤ්ඤො නිසප්පාය පච්ඡා නිපාතනං නිසීදනං සීලං එතිස්සාති
 පච්ඡානිපාතිනී. තං තං අත්තනා රඤ්ඤො කාතබ්බකිච්චං “කිං කරොමි”ති
 පුච්ඡිතබ්බතාය කිං කරණං පටිසාවෙතීති කිංකාරපටිස්සාවිනී.

මාතුගාමො නාම යෙභුයොන සඨජාතිකො, ඉත්ථීරතනස්ස පන තං නත්ථිති
 දස්සෙතුං “ස්වාස්සා”තිආදි වුත්තං.

ගුණාති රුපගුණා වෙව ආචාරගුණා ව. පුරිමකම්මානුභාවෙනාති කතස්ස
 පුරිමකම්මස්සානුභාවෙන ඉත්ථීරතනස්ස තබ්භාවසංවත්තනියස්ස පුරිමකම්මස්ස
 ආනුභාවෙන. චක්කවත්තිනොපි පරිවාරසම්පත්තිසංවත්තනියං පුඤ්ඤකම්මං
 තාදිසස්ස ඵලවිසෙසස්ස උපනිස්සයො හොතියෙව. තෙනාහ “චක්කවත්තිනො
 පුඤ්ඤං උපනිස්සායා”ති, එතෙන සෙසෙසුපි සවිඤ්ඤාණකරතනෙසු අත්තනො
 කම්මවසෙන නිබ්බත්තෙසුපි තෙසං තෙසං විසෙසානං තදුපනිස්සයතා විභාවිතා
 එවාති දට්ඨබ්බා. පුබ්බෙ එකදෙසවසෙන ලබ්භමානා පාරිපූරි රඤ්ඤො
 චක්කවත්තිභාවුපගමනතො පටියාය සබ්බාකාරපරිපූරා ජාතා.

ගහපතිරතනවණ්ණනා

250. පකතියා වාති සභාවෙනෙව චක්කරතනපාතුභාවතො පුබ්බෙපි. යාදිසං
 රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස පුඤ්ඤබලං නිස්සාය යථාවුත්තා
 චක්කරතනානුභාවනිබ්බත්ති, තාදිසං එතස්ස පුඤ්ඤබලං නිස්සාය ගහපතිරතනස්ස
 කම්මවිපාකජං දිබ්බවක්ඛුං නිබ්බත්තෙතීති ආහ “චක්කරතනානුභාවසහිත”න්ති.
 කාරණස්ස හි එකසන්තතිපතිතතාය, ඵලස්ස ව සමානකාලිකතාය තථාවචනං.

පරිණායකරතනවණ්ණනා

251. “අයං ධම්මො, අයං අධම්මො” තිආදිනා

කම්මස්සකතාවබොධනසඬ්ඛාතස්ස පණ්ඩිතභාවස්ස අත්ථිතාය පණ්ඩිතො.
බාහුසච්චබ්බාත්තියා බ්බත්තො. සභාවසිද්ධාය මෙධාසඬ්ඛාතාය පකතිපඤ්ඤාය
අත්ථිතාය මෙධාවී. අත්තනො යාථාවබුද්ධමත්ථං පරෙසං විභාවෙතුං පකාසෙතුං
සමත්ථතාය විභාවී. වචත්ථපෙතුන්ති නිව්ඡිතුං.

වතුඉද්ධිසමන්තාගතවණ්ණනා

252. විපච්චනං විපාකො, විපාකො ඵච වෙපාකො යථා “විකතමෙව

වෙකත”න්ති. සමං නාතිසීතනාවචුණ්හතාය අවිසමං භුත්තස්ස වෙපාකො ඵතිස්සා
අත්ථිති සමවෙපාකිනී, තාය සමවෙපාකිනියා.

ධම්මපාසාදපොක්ඛරණිවණ්ණනා

253. ජනරාසිං කාරෙත්වා තෙන ජනරාසිනා බණ්ණත්වා න මාපෙසි. කිඤ්චරහීති
ආහ “රඤ්ඤො පනා” තිආදි. තත්ථ කාරණං පරතො ආගමිස්සති. එකාය වෙදිකාය
පරික්ඛිත්තා පොක්ඛරණියො. පරිවෙණපරිච්ඡෙදපරියන්තෙති එත්ථ පරිවෙණං නාම
සමන්තනො විවට්ඨගණභූතං පොක්ඛරණියා තීරං, තස්ස පරිච්ඡෙදභූතෙ පරියන්තෙ
එකාය වෙදිකාය පරික්ඛිත්තා පොක්ඛරණියො. එතදභොසීති එතං “යංනුනාහං
ඉමාසු පොක්ඛරණියු” තිආදිකං අභොසීති. සබ්බොතුකන්ති සබ්බෙසු උතුසු
පුප්ඵනකං. නානාවණ්ණඋප්පලබ්භිජාදීනීති රත්තනීලාදිනානාවණ්ණපුප්ඵන
පුප්ඵනකඋප්පලබ්භිජාදීනී. ජලජථලජමාලන්ති ජලජථලජපුප්ඵමාලං.

254. පරිවාරවසෙනාති තඬ්ඛණිකපරිවාරවසෙන, ඉදඤ්ච පඨමං

පට්ඨපිතනියාමෙනෙව චුත්තං, පච්ඡා පන යානසයනාදීනි විය ඉත්ථියොපි
අත්ථිකානං පරිච්චත්තා ඵච. තෙනාහ “ඉත්ථිහිසී” තිආදි. පරිච්චාගවසෙනාති
නිරපෙක්ඛපරිච්චාගවසෙන. දියතීති දානං, දෙය්‍යවත්ථු. තං අග්ගීයති නිස්සප්පීයති
එත්ථාති දානග්ගං, පරිවෙසනට්ඨානං. තාදිසානි අත්ථිති යාදිසානි රඤ්ඤො
දානග්ගෙ බොමසුබ්බාදීනි වත්ථානි, තාදිසානි යෙසං අත්තනො සන්තකානි සන්ති.
ඔභායාති පභාය තත්ථෙව යපෙත්වා. අත්ථො අත්ථි යෙසං තෙති අත්ථිකා. ඵචං
අනත්ථිකාපි දට්ඨබ්බා.

255. කලහසද්දොපිති පි-සද්දෙන දානාධිප්පායෙන ගෙහතො නීහනං පුන ගෙහං

පවෙසෙතුං න යුත්තන්ති ඉමමත්ථං සමුච්චෙති. තෙනාහ “න බො එතං අම්භාකං
පතිරූප”න්තිආදි (දී. නි. 2.255).

257. උණ්භිසමත්ථකෙති සිබාපරියන්තමත්ථකෙ. පරිච්ඡෙදමත්ථකෙති

පාසාදඬ්ගණපරිච්ඡෙදස්ස මත්ථකෙ.

258. හරතීති අතිවිය පහස්සරභාවෙන චක්ඛුති පටිහරන්තං දුද්දික්ඛතාය දිට්ඨියො හරති අපනෙන්නං විය භොති. තං පන හරණං නෙසං පරිජ්ඣන්දනෙනාති ආහ “ඵන්දාපෙනි”ති.

පයමහාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කුමාරසම්පත්තිවණ්ණනා

260. මහතියා ඉද්ධියාති මහන්තෙන ඉච්ඡිතත්ථසම්ප්ප්ඤ්ඤානෙන. තෙසංයෙව ඉච්ඡිතිච්ඡිතත්ථානං. “අනුභවිතබ්බාන”න්ති ඉමිනා ආනුභාව-සද්දස්ස කම්මසාධනතං දස්සෙති. පුබ්බෙ සම්පන්නං කත්වා දෙය්‍යධම්මපරිච්චාගස්ස කතභාවං දස්සෙන්නො “සම්පත්තිපරිච්චාගස්සා”ති ආහ. අත්තානං දමෙති ඵනෙනාති දමො.

බොධිසත්තපුබ්බයොගවණ්ණනා

අස්සාති මහාසුදස්සනරඤ්ඤො. ඵකො ටෙරොති අප්පඤ්ඤානො නාමගොත්තනො අඤ්ඤතරො පුට්ඨ්ථනො ටෙරො. ටෙරං දිස්වාති අඤ්ඤතරස්මි රුක්ඛමුලෙ නිසින්තං දිස්වා. කට්ඨත්ථරණන්ති කට්ඨමයං අත්ථරණං, දාරුඵලකන්ති අත්ථො.

පරිභොගභාජනන්ති පානීයපරිභොජනීයාදිපරිභොගයොග්ගං භාජනං. ආරකණ්ටකන්ති සුවිච්ඡිකුතකකණ්ටකං. පිප්ඵලිකන්ති බුද්දකසත්ථකං. උදකතුම්බකන්ති කුණ්ඩිකං.

කූටාගාරද්වාරෙයෙව නිවත්තෙසීති කූටාගාරං පවිට්ඨකාලතො පට්ඨාය තෙසං මිච්ඡාචිතක්කානං පවත්තියා ඔකාසං නාදාසි.

261. කසිණමෙව පඤ්ඤායති මහාපුරිසස්ස තත්ථ තත්ථ කතාධිකාරත්තා, තෙසඤ්ච පදෙසානං සුපරිකම්මකතකසිණසදිසත්තා.

262. චත්තාරි කුමාරානීති චත්තාරි කසිණඡ්ඤානානි. කසිණඡ්ඤානප්පමඤ්ඤානංයෙව චචනං තාසං තදා ආදරගාරවචසෙන නිබ්බත්තිතත්තා. මහාබොධිසත්තානඤ්ඤි අරුපඡ්ඤානෙසු ආදරො නත්ථි, අභිඤ්ඤාපදට්ඨානතං පන සන්ධාය තානිපි නිබ්බත්තෙන්නි, තස්මා මහාසත්තො තාපසපරිබ්බාජකකාලෙ යත්තකෙ ලොකියගුණෙ නිබ්බත්තෙති, තෙ සබ්බෙපි තදා නිබ්බත්තෙසියෙව. තෙනාහ “මහාපුරිසො පනා”තිආදි.

චතුරාසීතිනගරසහස්සාදිවණ්ණනා

263. අභිහරිතබ්බහත්තන්ති උපනෙතබ්බහත්තං.

264. නිබද්ධවත්තන්ති පුබ්බෙ උපනිබ්බදං පාකවත්තං.

සුභද්දාදෙවිඋපසඬකමනවණ්ණනා

265. ආවට්ටෙත්වානි අනිවිසිත්වා. යං යං රඤ්ඤො ඉච්ඡිතං දානුපකරණඤ්ඤෙව භොගුපකරණඤ්ඤෙව, තස්ස තස්ස තට්ඨෙව සමිද්ධභාවං විත්ථවති.

266. සචෙ පන රාජා ජීවිතෙ ඡන්දං ජනෙය්‍යා, ඉතො පරමිපි විරං කාලං තිට්ඨෙය්‍යා මහිද්ධිකො මහානුභාවොති එවං මහජ්ඣාසයා දෙවි භොගෙසු, ජීවිතෙ ව රාජානං සාපෙක්ඛං කාතුං වායමි. තෙන චුත්තං “මා භෙව ඛො රාජා” තිආදි. තෙනෙවාහ “තස්ස කාලඬකිරියං අනිවිජමානා” තිආදි. ඡන්දං ජනෙහීති එත්ථ ඡන්ද-සද්දො තණ්හාපරියායොති ආහ “පෙමං උජ්ජාදෙහී” ති. අපෙක්ඛති ආරම්මණං එතාය න විස්සජ්ජෙතීති අපෙක්ඛා, තණ්හා.

267. ගරහිතාති එත්ථ කෙහි ගරහිතා, කස්මා ව ගරහිතාති අන්තොලීනං වොදනං විස්සජ්ජෙත්තො “බුද්ධෙහී” තිආදිමාහ, තෙන විඤ්ඤාගරහිතත්තා, දුග්ගතිසංවත්තනියතො ව සාපෙක්ඛකාලකිරියා පරිවජ්ජෙතඛිබ්බාති දස්සෙති.

268. එකමන්තං ගන්ත්වානි රඤ්ඤො චක්ඛුපථං විජහිත්වා.

බ්‍රහ්මලොකුපගමනවණ්ණනා

269. සොණස්සානි කොළිවිසස්ස සොණස්ස. එකා භත්තපාතීති එකං භත්තවඩ්ඪිතකං. තාදිසං භත්තන්ති තථාරූපං ගරුං මධුරං සිනිද්ධං භත්තං. භුත්තානන්ති භුත්තවත්තානං.

271. දාසමනුස්සානි දාසා චෙව ආයුත්තකමනුස්සා ව.

ඉදානි යථාචුත්තාය රඤ්ඤො මහාසුදස්සනස්ස භොගසම්පත්තියා කම්මසරික්ඛතං උද්ධරන්තො “එතානි පනා” තිආදිමාහ, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

272. ආදිතො පට්ඨායාති සමුදාගමනතො පට්ඨාය. යත්ථ තං පුඤ්ඤං ආයුහිතං, යතො සා සම්පත්ති නිබ්බත්තා, තතො තතියත්තභාවතො පභුති. මහාසුදස්සනස්ස ජාතකදෙසනා හි තදා සමුදාගමනතො පට්ඨාය භගවතා දෙසිතාති. පංස්වාගාරකීලං වියාති යථා නාම දාරකා පංසුහි වාපිගෙහභොජනාදීනි දස්සෙත්තා යථාරූපි කිලිත්වා ගමනකාලෙ සබ්බං තං විධංසෙත්තා ගච්ඡන්ති, එවමෙව භගවා මහාසුදස්සනකාලෙ අත්තනා අනුභූතං දිබ්බසම්පත්තිසදිසං අවිත්තෙය්‍යානුභාවසම්පත්තිං විත්ථාරතො දස්සෙත්වා පුන අත්තතො දෙසනං ආදීනවනිස්සරණදස්සනවසෙන විවට්ඨාහිමුඛං විපරිවත්තෙත්තො “සබ්බා සා සම්පත්ති අනිවචනාය විපරිණතා විධංසිතා” ති දස්සෙත්තො “පස්සානන්දා” තිආදිමාහ. විපරිණතාති විපරිණාමං සභාවචිගමං ගතා. තෙනාහ “පකතිවිජහනො” තිආදි. පකතීති සභාවධම්මානං උදයවයපරිච්ඡින්නො

කක්කලුපුසනාදිසභාවො, සො භඩ්ගක්කණතො පට්ඨාය ජනිතො, පරිච්චජන්තො සබ්බසො නත්ථෙව. තෙනාහ “නිබ්බුතපදීපො විය අපඤ්ඤත්තිකභාවං ගතා”ති.

එත්තාවතාති ආදිතො පට්ඨාය පවත්තෙන එත්තකෙන දෙසනාමග්ගෙන. අනෙකානි වස්සකොට්ඨසතසහස්සානියෙව උබ්බෙධො එතිස්සාති අනෙකවස්සකොට්ඨසතසහස්සුබ්බෙධා. අනිච්චලක්ඛණං ආදායාති තං සම්පත්තිගතං අනිච්චලක්ඛණං දෙසනාය ගහෙත්වා විභාවෙත්වා. යථා නිස්සෙණිමුව්වනෙ තාදිසං සතහත්ථුබ්බෙධං රුක්ඛං පකතිපුරිසෙන ආරොහිතුං න සක්කා, එවං අනිච්චතාවිභාවනෙන තස්සා සම්පත්තියා අපෙක්ඛානිස්සෙණිමුව්වනෙ කෙනවි ආරොහිතුං න සක්කාති ආහ “අනිච්චලක්ඛණං ආදාය නිස්සෙණිං මුඤ්චන්තො වියා”ති. තෙනෙවාති යථාචුත්තකාරණෙනෙව, ආදිතො සාතිසයං කාමෙසු අස්සාදං දස්සෙත්වාපි උපරි තෙසං “පස්සානන්දා”තිආදිනා ආදීනවං, ඔකාරං, සංකිලෙසං, නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසඤ්ච විභාවෙත්වා දෙසනාය නිට්ඨාපිතත්තා. පුබ්බෙති අතීතකාලෙ. වසභරාජාති වසභනාමකො සිහළමහාරාජා.

උදකපුප්ඵලාදයොති ආදි-සද්දෙන තිණග්ගෙ උස්සාවබින්දුආදිකෙ සඩ්ගණ්භාති.

මහාසුදස්සනස්ස පනාති පන-සද්දො විසෙසත්ථජොතනො, තෙන මහාසුදස්සනමහාරාජා ඤානාභිඤ්ඤාසමාපත්තියො නිබ්බත්තෙසි, තදග්ගෙන පරිසුද්ධෙ ව සමණභාවෙ පතිට්ඨිතො, යතො විදුය එව කාමචිතක්කාදිසමණභාවසංකිලෙසං සුඤ්ඤාගාරං පාවිසි, එවංභූතස්සාපි තස්ස කාලං කිරියතො සත්තමෙ දිවසෙ සබ්බා වක්කවත්තිසම්පත්ති අන්තරහිතා, න තතො පරං, අහො අච්ඡරියමනුස්සො අනඤ්ඤසාධාරණගුණවිසෙසොති ඉමං විසෙසං දස්සෙති.

අනාරුළුහන්ති “රාජා කිර පුබ්බෙ ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්ති”තිආදිනා, (දී. නි. අට්ඨ. 2.260) “පුන ථෙරං ආමන්තෙසි”තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 2.272) ව චුත්තමත්ථං සන්ධායාහ. සො හි ඉමස්මිං සුත්තෙ සඩ්භිතිං අනාරුළුහො, අඤ්ඤත්ථ පන ආගතො ඉමිස්සා දෙසනාය පිට්ඨිවත්තකභාවෙන. යං පනෙත්ථ අත්ථතො න විහත්තං, තං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යං එවාති.

මහාසුදස්සනසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජපකාසනා.

5. ජනවසහසුත්තවණ්ණනා

නාතිකියාදිඛ්‍යාකරණවණ්ණනා

273-275. “පරිතො”ති පදං යථා සමන්තත්ථවාචකො, එවං සම්පත්ථවාචකොපි හොතීති සමන්තා සාමන්තාති අත්ථො චුත්තො. ආමෙඨිතෙන පන සමන්තත්ථො ජොතිතො. යස්ස පන සාමන්තා ජනපදෙසු “නාතිකෙ විහරතී”ති චුත්තත්තා

නාතිකස්සාති විඤ්ඤානො යමත්ථො. යස්ස පරිනො ජනපදෙසු බ්‍යාකරොති, තත්ථ පරිවාරකාරකානං බ්‍යාකරණං අවුත්තසිද්ධං, නිදස්සනවසෙන වා තස්ස වක්ඛමානත්තා “පරිනො පරිනො ජනපදෙසු” ඉව්චෙව වුත්තං. පරිවාරකෙති උපාසකෙ. තෙනාහ “බුද්ධධම්මසඬ්ඝානං පරිවාරකෙ”ති. උපපත්තීසුති නිබ්බත්තීසු. ඤාණගතිපුඤ්ඤානං උපපත්තීසුති එත්ථ ඤාණගතූපපත්ති නාම තස්ස තස්ස මග්ගඤාණගමනස්ස නිබ්බත්ති. යං සන්ධාය වුත්තං “පඤ්චන්තං ඔරම්භාගියානං පරික්ඛයා”තිආදි. පුඤ්ඤූපපත්ති නාම තංතංදෙවනිකායූපපත්ති. සබ්බත්ථාති “වජ්ජිමල්ලෙසු”තිආදිකෙ සබ්බත්ථ වතුසුපි පදෙසු. පුරිමෙසුති පාළියං වුත්තෙ සන්ධායාහ. දසසුයෙවාති තෙසු එව දසසු ජනපදෙසු. පරිවාරකෙ බ්‍යාකරොති බ්‍යාකාතබ්බානං බහුනං තත්ථ ලබ්භනතො. නාතිකෙ භවා නාතිකියා.

නිට්ඨංඝිතතාති නිට්ඨං නිච්ඡයං උපගතා.

ආනන්දපරිකථාවණ්ණනා

276. යස්මා සඬ්ඝසුප්පට්ඨත්ති නාම ධම්මසුධම්මතාය, ධම්මසුධම්මතා ව බුද්ධසුබුද්ධතාය, තස්මා “අහො ධම්මො, අහො සඬ්ඝො”ති ධම්මසඬ්ඝගුණකිත්තනාපි අත්ථතො බුද්ධගුණකිත්තනා එව හොතීති “භගවන්තං කිත්තයමානරූපා”ති පදස්ස “අහො ධම්මො”තිආදිනාපි අත්ථො වුත්තො.

278. ඤාණගතීති “පඤ්චන්තං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පරික්ඛයා”තිආදිනා ආගතං පහාතබ්බපහානවසෙන පවත්තං මග්ගඤාණගමනං. යස්මා තස්සා එව ඤාණගතියා වසෙන තස්ස තස්ස අරියපුග්ගලස්ස ඔපපාතිකතාදිවිසෙසො, තස්මා තං තාදිසං තස්ස අභිසම්පරායං සන්ධායාහ “ඤාණාභිසම්පරායමෙවා”ති.

279. උපසන්තං පති සම්මති ආලෝකියතීති උපසන්තපතිසො. උපසන්තදස්සනො උපසන්තඋස්සන්තො. භාතිරිවාති එත්ථ ර-කාරො පදසන්ධිකරො, ඉව-සද්දො භුසත්ථොති ආහ “අතිවිය භාති”ති.

ජනවසභයක්ඛවණ්ණනා

280. ජෙට්ඨකභාවෙන ජනෙ වසභසදිසොති ජනවසභොති අස්ස දෙවපුත්තස්ස නාමං අහොසි.

ඉතො දෙවලොකා වට්ඨිවා සත්තක්ඛත්තුං මනුස්සලොකෙ රාජභූතස්ස. මනුස්සලොකා වට්ඨිවා සත්තක්ඛත්තුං දෙවභූතස්ස. එත්ථෙව්වාති එතස්මිංයෙව වාතුමහාරාජිකභවෙ, එත්ථාපි වෙස්සවණස්ස සභබ්‍යතාවසෙන.

281. ආසිසනං ආසා, පත්ථනා. ආසාසිසෙන චෙත්ථ කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දං වදති. තෙනෙවාහ “සකදාගාමිමග්ගත්ථායා”තිආදි.

යදග්ගෙනි එත්ථ අග්ග-සද්දො ආදිපරියායොති ආහ “තං දිවසං ආදිං කත්වා”ති.
 “පුරිමං...පෙ.... අවිනිපාතො”ති ඉදං යථා තත්තකං කාලං සුගතිතො
 සුගතූපපත්තියෙව අහොසි, තථා කතූපවිතකුසලකම්මත්තා. ඵ්ඝස්සස්ස
 සම්මාසම්බුද්ධස්ස කාලතො පභුති හි සම්භතවිචට්ඨපනිස්සයකුසලසම්භාරො එස
 දෙවපුත්තො. අනච්ඡරියන්ති අනු අනු අච්ඡරියං. තෙනාහ “පුනස්පුනං
 අච්ඡරියමෙවා”ති. සයංපරිසායාති සකාය පරිසාය. භගවතො දිට්ඨසදිසමෙවාති
 ආවජ්ජනසමනන්තරං යථා තෙ භගවතො චතුච්ඡිනිසතසහස්සමත්තා සත්තා
 ඤාණගතිතො දිට්ඨා, එවං තුම්හෙහි දිට්ඨසදිසමෙව. වෙස්සවණස්ස සම්මුඛා සුතං
 මයාති වදති.

දෙවසභාවණ්ණනා

282. වස්සුපනායිකසඬගහත්ථන්ති වස්සුපනායිකාය ආරක්ඛාසංවිධානවසෙන
 හික්ඛුනං සඬගහණත්ථං “වස්සුපගතා හික්ඛු එවං සුඛෙන සමණධම්මං
 කරොන්ති”ති, පවාරණසඬගහො පනස්ස පවාරෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ගච්ඡන්තානං.
 හික්ඛුනං අන්තරාමග්ගෙ පරිස්සයපරිහරණත්ථං. ධම්මස්සවනත්ථං දුරට්ඨානං
 ගච්ඡන්තෙසුපි එසෙව නයො. අත්තනාපි ආගන්ත්වා ධම්මස්සවනත්ථං
 සන්තිපතියෙව. එත්ථෙත්ථාති එත්ථ එත්ථ අය්‍යානං වසනට්ඨානෙ.

තදාපීති “පුරිමානි හන්තෙ දිවසානි”ති චුත්තකාලෙපි. එතෙනෙව කාරණෙනාති
 වස්සුපනායිකනිමිත්තමෙව. තෙනාහ පාළියං “තදහුපොසටෙ පන්තරසෙ
 වස්සුපනායිකායා”තිආදි. ආසනෙපි නිසජ්ජාය සුධම්මාය දෙවසභාය පඨමං දෙවෙසු
 තාවතිංසෙසු නිසින්තෙසු තස්සා චතුසු ද්වාරෙසු චත්තාරො මහාරාජානො නිසිදන්ති,
 ඉදං නෙසං ආසනෙ නිසජ්ජාය වාරිත්තං හොති.

යෙනත්ථෙන්නාති යෙන කිච්චෙන යෙන පයොජනෙන. ආරක්ඛත්ථන්ති
 ආරක්ඛතුමත්ථං. චුත්තං වචනං එතෙසන්ති චුත්තවචනා, මහාරාජානො.

283. අතික්කම්ත්වාති අභිභවිත්වා.

සනඬකුමාරකථාවණ්ණනා

284. අභිසම්භවිතුං අධිගන්තුං අසක්කුණෙය්‍යා අනභිසම්භවතියො. තෙනාහ
 “අජ්ජත්තඛිබ්බො”තිආදි. චක්ඛුයෙව පටො රූපදස්සනස්ස මග්ගො උපායොති
 චක්ඛුපටො, තස්මිං චක්ඛුපටස්මිත්ති ආහ “චක්ඛුපසාදෙ”ති, චක්ඛුස්ස
 ගොචරයොග්ගො වා චක්ඛුපටොති ආහ “ආපාටෙ වා”ති. නාභිභවතීති න අභිභවති,
 ගොචරභාවං න ගච්ඡතීති අත්ථො. හෙට්ඨා හෙට්ඨාති තාවතිංසතො පට්ඨාය හෙට්ඨා
 හෙට්ඨා, න වාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය, නාපි බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජතො පට්ඨාය.
 “වාතුමහාරාජිකා හි තාවතිංසානං යථා ජාතිරූපානි පස්සිතුං සක්කොන්ති, තථා
 බ්‍රහ්මානො හෙට්ඨිමා උපරිමාන”න්ති කෙච්චි, තං න යුත්තං. න හි හෙට්ඨිමා

බ්‍රහ්මානො උපරිමානං මූලපටිසන්ධිරූපං පස්සිතුං සක්කොන්ති, මාපිතමෙව පස්සිතුං සක්කොන්තිති දට්ඨබ්බං.

සුඡන්තොව නිද්දං ඔක්කමීති ගතියො උපධාරෙන්තො ඛහි
විසට්ඨිතක්කවිච්ඡේදෙන සඬකොචං ආපන්නවිත්තතාය. මය්හං අයාකස්සාති
හගවන්තං සන්ධාය වදති.

පඤ්ච සිඛා එතස්සාති පඤ්චසිඛො, පඤ්චසිඛො විය පඤ්චසිඛොති ආහ
“පඤ්චසිඛගන්ධබ්බසදිසො”ති. මමායන්තිති පියායන්ති.

285. සුමුත්තොති සරදොසෙහි සුට්ඨු මුත්තො. යෙහි පිත්තසෙමහාදිහි
පලිබුද්ධත්තා සරො අවිස්සට්ඨො සියා, තදභාවතො විස්සට්ඨොති දස්සෙන්තො ආහ
“අපලිබුද්ධො”ති. විඤ්ඤාපෙතීති විඤ්ඤෙය්සා, අන්තොගධහෙතුඅත්ථො
කත්තුසාධතො එස විඤ්ඤෙය්සසද්දොති ආහ “අත්ථවිඤ්ඤාපතො”ති. සරස්ස
මධුරතා නාම මද්දවන්ති ආහ “මධුරො මුදු”ති. සවනං අරහතීති සවතීයො.
සවනාරහතාය ව ආපාඨසුඛතායාති ආහ “කණ්ණසුඛො”ති. බිත්දුති පිණ්ඩිතො.
ආකොට්ඨහිත්තකංසසද්දො විය අනෙකාවයවො අහුත්වා නිරවයවො, එකභාවොති
අත්ථො. තෙනාහ “එකග්ගතො”ති, එතෙනෙවස්ස අවිසාරිතා සංවණ්ණතා
දට්ඨබ්බො. ගම්භිරුප්පත්තිට්ඨානතාය වස්ස ගම්භිරතාති ආහ “නාහිමූලතො”තිආදි.
එවං සමුට්ඨිතොති ජීවිහාදිප්පහාරමත්තසමුට්ඨිතො. අමධුරො ව හොති
උප්පත්තිට්ඨානානං පරිලහුභාවතො. න ව දුරං සාවෙති වීරභාවාභාවතො. නින්නාදි
සුවිපුලභාවතො සවිසෙසං නින්නාදො, පාසංසනින්නාදො වා. තෙනාහ
“මහාමෙස...පෙ.... යුත්තො”ති.

පච්ඡිමං පච්ඡිමන්ති දුතියං, චතුත්ථං, ඡට්ඨං, අට්ඨමඤ්ච පදං. පූර්මස්ස
පූර්මස්සාති යථාක්කමං පට්ඨමස්ස, තතියස්ස, පඤ්චමස්ස, සත්තමස්ස ව.
අත්ථොයෙවාති අත්ථනිද්දෙසො එව. විස්සට්ඨතා හිස්ස විඤ්ඤෙය්සාතාය
වෙදිතබ්බො, මඤ්ජුභාවො සවතීයතාය, බිත්දුභාවො අවිසාරිතාය, ගම්භිරභාවො
නින්නාදිතායාති. යථාපරිසන්ති එත්ථ යථා-සද්දො පරිමාණවාපී, න පකාරාදිවාපීති
ආහ “යත්තකා පරිසා”ති, තෙන පරිසප්පමාණං එවස්ස සරො නිච්ඡරති, අයමස්ස
ධම්මතාති දස්සෙති. තෙනාහ “තත්තකමෙවා”තිආදි.

“යෙ හි කෙවී”තිආදි “යාවඤ්ච සො හගවා”තිආදිනා චුත්තස්ස අත්ථස්ස
හෙතුකිත්තනවසෙන සමත්ථනං සරණෙසු නෙසං නිච්චසෙවනෙන, සීලෙසු ව
පතිට්ඨාපනෙන ඡකාමසග්ගසම්පත්තිඅනුප්පාදනතො. තෙනාහ “යෙ හි
කෙවී...පෙ.... වදතී”ති. නිබ්බේමතිකගහිතසරණෙති මග්ගෙනාගතසරණගමනො.
තෙ හි සබ්බසො සමුග්ගාතිතවිචිකිච්ඡතාය රතනත්තයෙ අවෙච්චප්පසාදෙන
සමන්තාගතායෙව, පොථුප්පතිකසද්ධාය වසෙන බුද්ධාදීනං ගුණ ඔගාහෙන්වා
ජානන්ති, අපරනෙය්සබුද්ධිතො තෙ පරියායතො නිබ්බේමතිකගහිතසරණා
වෙදිතබ්බො. ගන්ධබ්බදෙවගණන්ති ගන්ධබ්බදෙවසමුහං. තුකා වුවවති බීරිණි යා

තුකාතිපි වුවුවති. තස්සා වුණ්ණං තුකාපිට්ඨං. තං කොට්ටෙන්වා පක්ඛිත්තං සනං නිරන්තරවිතං හුත්වා තිට්ඨති.

භාවිතඉද්ධිපාදවණ්ණනා

287. සුපඤ්ඤත්තාති සුට්ඨු පකාරෙහි ඤාපිතා බොධිතා, අසඬකරතො වා යපිතා, තං පන බොධනං, අසඬකරතො යපනඤ්ඤ අත්ථතො දෙසනා ඵලාති ආහ “සුකථිතා”ති. ඉජ්ඣනට්ඨෙතාති සම්ප්ඤ්ඤනට්ඨෙත, නිප්පජ්ජනස්ස කාරණභාවෙනාති අත්ථො. පතිට්ඨානට්ඨෙතාති අධිට්ඨානට්ඨෙත. ඉද්ධියා පාදොති ඉද්ධිපාදො, ඉද්ධියා අධිගමුපායොති අත්ථො. තෙන හි යස්මා උපරුපරි විසෙසසඬබ්බාතං ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්ති, තස්මා “පාදො”ති වුවුවති. ඉජ්ඣතිති ඉද්ධි, සම්ප්ඤ්ඤති නිප්පජ්ජතිති අත්ථො. ඉද්ධි ඵල පාදො ඉද්ධිපාදො, ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. ඵලං තාව “චත්තාරො ඉද්ධිපාදො”ති ඵත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉද්ධිපභොනකතායාති ඉද්ධියා නිප්ඵාදනෙ සමත්ථභාවාය. ඉද්ධිවිසවිතායාති ඉද්ධියා නිප්ඵාදනෙ යොග්‍යභාවාය. අනෙකත්ථත්තා හි ධාතුනං යොග්‍යත්ථො වි-පුබ්බො සු-සද්දො, විසවනං වා පජ්ජනං විසවිතා, තත්ථ කාමකාරිතා විසවිතා. තෙනාහ “පුනප්පුන”න්තිආදි. ඉද්ධිවිකුබ්බනතායාති විකුබ්බනිද්ධියා විවිධරූපකරණාය. තෙනාහ “නානප්පකාරතො කත්වා දස්සනත්ථායා”ති.

“ඡන්දඤ්ඤ භික්ඛු අධිපතිං කරිත්වා ලහති සමාධිං, ලහති චිත්තස්සෙකග්ගතං, අයං වුවුවති ඡන්දසමාධි”ති (විහ. 432) ඉමාය පාළියා ඡන්දාධිපති සමාධි ඡන්දසමාධිති අධිපතිසද්දලොපං කත්වා සමාසො වුත්තොති විඤ්ඤායති, අධිපතිසද්දත්ථදස්සනවසෙන පන “ඡන්දහෙතුකො, ඡන්දාධිකො වා සමාධි ඡන්දසමාධි”ති අට්ඨකථායංවුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. “පධානභූතාති වීරියභූතා”ති කෙච්ච දන්ති. සඬබ්බසඬබ්බාරාදිනිවත්තනත්ථඤ්ඤි පධානග්ගහණන්ති. අථ වා තං තං විසෙසං සඬබ්බරොතිති සඬබ්බාරො, සබ්බමපි වීරියං. තත්ථ චතුක්ඛිව්වසාධකතො අඤ්ඤස්ස නිවත්තනත්ථං පධානග්ගහණන්ති පධානභූතා සෙට්ඨභූතාති අත්ථො. චතුබ්බිධස්ස පන වීරියස්ස අධිප්පෙතත්තා බහුවචනනිද්දෙසො කතො. විසුං සමාසයොජනවසෙන යො පුබ්බො ඉද්ධිපාදත්ථො පාදස්ස උපායත්ථතං, කොට්ඨාසත්ථතඤ්ඤ ගහෙත්වා යථායොගවසෙන ඉධ වුත්තො, සො චක්ඛමානානං පටිලාභපුබ්බභාගානං කත්තුකරණිද්ධිභාවං, උත්තරවුලුභාජනීයෙ වා වුත්තෙහි ඡන්දාදීහි ඉද්ධිපාදෙහි සාධෙතබ්බාය ඉද්ධියා කත්තිද්ධිභාවං, ඡන්දාදීනඤ්ඤ කරණිද්ධිභාවං සන්ධාය වුත්තොති වෙදිතබ්බො, තස්මා “ඉජ්ඣනට්ඨෙත ඉද්ධි”ති ඵත්ථ කත්තුඅත්ථො, කරණත්ථො ච ඵකප්ඣං ගහෙත්වා වුත්තොති කත්තුඅත්ථං තාව දස්සෙතුං “නිප්ඵන්තිපරියායෙන ඉජ්ඣනට්ඨෙත වා”ති චත්වා ඉතරං දස්සෙන්නො “ඉජ්ඣන්ති ඵතායා”තිආදිමාහ. වුත්තන්ති කත්ථ වුත්තං? ඉද්ධිපාදවිහඬිගපායෙ. (විහ. 434) තථාභූතස්සාති තෙනාකාරෙන භූතස්ස, තෙ ඡන්දාදිධම්මෙ පටිලභිත්වා ධීතස්සාති අත්ථො. “වෙදනාක්ඛන්ධො”තිආදීහි ඡන්දාදයො අත්තොකත්වා චත්තාරොපි බන්ධා කථිතා. සෙසෙසුති සෙසිද්ධිපාදෙසු.

වීරියද්ධිපාදනිද්දෙසෙ “වීරියසමාධිපධානසඬ්ඛාරසමන්තාගත” න්ති ද්වික්ඛත්තුං වීරියං ආගතං. තත්ථ පුරිමං සමාධිවිසෙසනං “වීරියාධිපති සමාධි වීරියසමාධි” ති, දුතියං සමන්තාගමඬ්ගදස්සනං. ද්වෙයෙව හි සබ්බත්ථ සමන්තාගමඬ්ගානි, සමාධි, පධානසඬ්ඛාරො ව. ඡන්දාදයො හි සමාධිවිසෙසනානි, පධානසඬ්ඛාරො පන පධානවචනෙනෙව විසෙසිතො, න ඡන්දාදීහීති න ඉධ වීරියාධිපතිතා පධානසඬ්ඛාරස්ස චුත්තා හොති. වීරියඤ්ච සමාධිං විසෙසෙත්වා ඨිතමෙව, සමන්තාගමඬ්ගවසෙන පන පධානසඬ්ඛාරවචනෙන චුත්තන්ති නාපි ද්විති වීරියෙහි සමන්තාගමො චුත්තො හොති. යස්මා පන ඡන්දාදීහි විසිට්ඨො සමාධි, තථාවිසිට්ඨෙනෙව ච තෙන සම්පයුත්තො පධානසඬ්ඛාරො, සෙසධම්මා ව, තස්මා සමාධිවිසෙසනානං වසෙන චත්තාරො ඉද්ධිපාදා චුත්තා, විසෙසනභාවො ව ඡන්දාදීනං තංතංඅවස්සයදස්සනවසෙන හොතිති “ඡන්දසමාධි...පෙ.... ඉද්ධිපාද” න්ති එත්ථ නිස්සයත්ථෙපි පාද-සද්දෙ උපායත්ථෙන ඡන්දාදීනං ඉද්ධිපාදතා චුත්තා හොති. තෙනෙව හි අභිධම්මෙ උත්තරවුලුභාජනීයෙ (විහ. 456) “චත්තාරො ඉද්ධිපාදා ඡන්දිද්ධිපාදො” තිආදිනා ඡන්දාදීනමෙව ඉද්ධිපාදතා චුත්තා. පඤ්ඤපුච්ඡකෙ (විහ. 457 ආදයො) “චත්තාරො ඉද්ධිපාදා ඉධ හික්ඛු ඡන්දසමාධි” තිආදිනා ව උද්දෙසං කත්වාපි පුන ඡන්දාදීනංයෙව කුසලාදිභාවො විහත්තො. උපායිද්ධිපාදදස්සනත්ථමෙව හි නිස්සයිද්ධිපාදදස්සනං කතං, අඤ්ඤථා චතුබ්බිකා න සියාති. අයමෙත්ථ පාළිවසෙන අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. ඉදානි පටිලාභපුබ්බභාගානං වසෙන ඉද්ධිපාදෙ විහජිත්වා දස්සෙතුං “අපිචා” තිආදි චුත්තං, තං සුවිඤ්ඤායාමෙව. ඉධ ඉද්ධිපාදකථා සඬ්ඛෙපෙනෙව චුත්තානි ආහ “විත්ථාරෙන පන...පෙ.... චුත්තා” ති.

කෙච්ඡි අභයගිරිවාසිනො. තෙසු හි එකච්චෙ “ඉද්ධි නාම අනිජ්ඣන්තා” ති වදන්ති, එකච්චෙ “ඉද්ධිපාදො පන අනිජ්ඣන්තො” ති වදන්ති, අනිජ්ඣන්තොති ව පරමත්ථතො අසිද්ධො, නත්ථිති අත්ථො. ආහතොති අභිධම්මපාඨතො (විහ. 458) දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.287) ආනිතො පුරිමනයතො අඤ්ඤානාකාරෙන දෙසනාය පවත්තන්තා. ඡන්දො එව ඉද්ධිපාදො ඡන්දිද්ධිපාදො. එසෙව නයො සෙසෙසුපි. ඉමෙ පනාති ඉමස්මිං සුත්තෙ ආගතා ඉද්ධිපාදා. රට්ඨපාලත්ථෙරො (ම. නි. 2.293; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.210; අප. අට්ඨ. 2.රට්ඨපාලත්ථෙරඅපදානවණ්ණනාය විත්ථාරො) “ඡන්දෙ සති කථං නානුජානිස්සන්ති” ති සත්තාහං හත්තානි අභුඤ්ජිත්වා මාතාපිතරො අනුජානාපෙත්වා පබ්බජිත්වා ඡන්දමෙව අවස්සාය ලොකුත්තරං ධම්මං. නිබ්බත්තෙසීති ආහ “රට්ඨපාලත්ථෙරො...පෙ.... නිබ්බත්තෙසී” ති. සොණත්ථෙරො (මහාව. 243; අ. නි. 6.55; ථෙරගා. අට්ඨ. තෙරසනිපාත; අප. අට්ඨ. 2.සොණකොට්ඨිසත්ථෙරඅපදානවණ්ණනාය විත්ථාරො) භාවනමනුයුත්තො ආරද්ධිවීරියො පරමසුබ්බමාලො පාදෙසු ථොට්ඨෙසු ජාතෙසුපි වීරියං. නජ්ජපිපස්සම්භෙසීති ආහ “සොණත්ථෙරො වීරියං ධුරං කත්වා” ති. සම්භුතත්ථෙරො (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.සම්මුතත්ථෙරගාථාවණ්ණනාය විත්ථාරො) “විත්තවතො කිං නාම න සිජ්ඣති” ති විත්තං පුබ්බඬ්ගමං කත්වා භාවනං.

ආරාධෙසීති ආහ “සම්භූතත්ථෙරො චිත්තං ධූරං කත්වා”ති. මොසත්ථෙරො වීමංසං අවස්සයි, තස්මා තස්ස භගවා “සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු”ති (සු. නි. 1125; බු. වං. 54.353; මහා. නි. 186; චූළනි. මොසරාජමාණවප්පච්ඡා 144; මොසරාජමාණවප්පච්ඡානිද්දෙසෙ 88; නෙත්ති. 5; පෙටකො. 22, 31) සුඤ්ඤතාකථං කථෙසි, පඤ්ඤානිස්සිතමානනිග්ගහත්ථං, පඤ්ඤාය පරිග්ගහත්ථඤ්ච ද්වික්ඛත්තුං පුච්ඡිතො සමානො පඤ්භං කථෙසි. තෙනාහ “ආයස්මා මොසරාජා වීමංසං ධූරං කත්වා”ති.

පුනස්පුනං ඡන්ද්‍රස්පාදනං පෙසනං විය හොතීති ඡන්දස්ස උපට්ඨානසදිසතා වුත්තා.

පරක්කමෙනාති පරක්කමසීසෙන සුරභාවං වදති. ටාමභාවතො ච වීරියස්ස සුරභාවසදිසතා දට්ඨබ්බා.

චිත්තනප්පධානත්තා චිත්තස්ස මන්තසංවිධානසදිසතා වුත්තා.

ජාතිසම්පත්ති නාම විසිට්ඨජාතිතා. “සබ්බධම්මෙසු ච පඤ්ඤා සෙට්ඨා”ති වීමංසාය ජාතිසම්පත්තිසදිසතා වුත්තා. සම්මොහවිනොදනියං (විහ. අට්ඨ. 433) පන චිත්තිද්ධිපාදස්ස ජාතිසම්පත්තිසදිසතා, වීමංසිද්ධිපාදස්ස මන්තබලසදිසතා ච යොජිතා.

අනෙකං විහිතං විධං එතස්සාති අනෙකවිහිතන්ති ආහ “අනෙකවිධ”න්ති. විධ-සද්දො කොට්ඨාසපරියායො “එකවිධෙන ඤාණචත්ථු”තිආදීසු (විහ. 751) වියාති ආහ “ඉද්ධිවිධන්ති ඉද්ධිකොට්ඨාස”න්ති.

තිවිධඔකාසාධිගමවණ්ණනා

288. “සුඛස්සා”ති ඉදං තිණ්ණම්පි සුඛානං සාධාරණචචනන්ති ආහ “ඤානසුඛස්ස මග්ගසුඛස්ස ඵලසුඛස්සා”ති. නානප්පනාපත්තතාය පන අප්පධානත්තා උපචාරජ්ඣානසුඛස්ස, විපස්සනාසුඛස්ස වෙන්ථ අග්ගහණං. පුරිමෙසු තාව ද්විසු ඔකාසාධිගමෙසු තිණ්පි සුඛානි ලබ්භන්ති, තතියෙ පන කථන්ති? තත්ථ කාමං තිණ් න ලබ්භන්ති, ද්වෙ පන ලබ්භන්තියෙව. යථාලාභවසෙන හෙතං වුත්තං. “සක්ඛරකථලම්පි මච්ඡගුම්ඛම්පි වරන්තම්පි තිට්ඨන්තම්පි”තිආදීසු (දී. නි. 1.249; ම. නි. 1.433; 2.259; අ. නි. 1.45, 46) විය. සංසට්ඨොති සංසග්ගං උපගතො සමඬ්ඨිභූතො, සො පන තෙහි සමන්තාගතචිත්තොපි හොතීති වුත්තං “සම්පයුත්තචිත්තො”ති. අරියධම්මන්ති අරියභාවකරං ධම්මං. උපායතොති විධිතො. පට්තොති මග්ගතො. කාරණතොති හෙතුතො. යෙන හි විධිනා ධම්මානුධම්මපටිපත්ති හොති, සො උපෙති එතෙනාති උපායො, සො තද්ධිගමස්ස මග්ගභාවතො පථො, තස්ස කරණතො කාරණන්ති ච වුවිචති.

“අනිච්චන්තිආදිවසෙන මනසි කරොති” ති සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විවරිතුං.
 “යොනියො මනසිකාරො නාමා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ උපායමනසිකාරොති
 කුසලධම්මප්පවත්තියා කාරණභූතො මනසිකාරො. පථමනසිකාරොති තස්ස ඵල
 මග්ගභූතො මනසිකාරො. අනිච්චෙති ආදිඅන්තවත්තතාය, අනච්චන්තිකතාය ච
 අනිච්චෙ තෙභූමකෙ සඬ්ඛාරෙ “අනිච්ච” න්ති මනසිකාරොති යොජනා. ඵසෙව
 නයො සෙසෙසුපි. අයං පන විසෙසො තස්මිංයෙව උදයඛ්ඛයපටිපිළනතාය
 දුක්ඛතතො, දුක්ඛමතො ච දුක්ඛෙ, අවසවත්තනත්ථෙව, අනත්තසභාවතාය ච
 අනත්තනි, අසුචිසභාවතාය අසුභෙ. සඬ්ඛමපි හි තෙභූමකං සඬ්ඛනං
 කිලෙසාසුචිපග්ගරණතො “අසුභ” න්ත්ථෙව චත්තුං අරහති. සච්චානුලොමිකෙන
 වාති සච්චාහිසමයස්ස අනුලොමනවසෙන. “චිත්තස්ස ආවට්ටනා” තිආදිනා
 ආවජ්ජනාය පච්චයභූතා තතො පුරිමුප්පන්තා මනොද්චාරිකා කුසලජවනප්පවත්ති
 ඵලවොහාරෙතෙව තථා චුත්තා. තස්සා හි වසෙන සා කුසලජපත්තියා උපනිස්සයො
 හොතිති. ආවජ්ජනා හි භවඬ්ගචිත්තං ආවට්ටෙතිති චිත්තස්ස ආවට්ටනා, අනු අනු
 ආවට්ටෙතිති අන්වාචට්ටනා. භවඬ්ගාරම්මණතො අඤ්ඤං ආභූජතිති ආහොගො.
 සමන්තාහරතිති සමන්තාහාරො. තදෙවාරම්මණං අත්තානං අනුබන්ධිත්වා
 අනුබන්ධිත්වා උප්පජ්ජමානෙ මනසි කරොති යපෙතිති මනසිකාරො. අයං චූච්චතිති
 අයං උපායමනසිකාරලක්ඛණො යොනියොමනසිකාරො නාම චූච්චති, යස්ස වසෙන
 පුග්ගලො දුක්ඛාදීනි සච්චානි ආවජ්ජිතුං සක්කොති.

අසංසට්ඨොති න සංසට්ඨො කාමාදීහි විචිත්තො විනාභූතො.
 කාමාදිවිසංසග්ගහෙතු උප්පජ්ජනකසුඛං නාම විවෙකජං පිතිසුඛන්ති ආහ
 “පයමජ්ඣානසුඛ” න්ති. කාමං පයමජ්ඣානසුඛමපි සොමනස්සමෙව, සුත්තෙසු
 පන තං කායිකසුඛස්සාපි පච්චයභාවතො විසෙසතො “සුඛ” න්ත්ථෙව චූච්චතිති
 ඉධාපි ඝානභූතං සොමනස්සං සුඛන්ති, ඉතරං සොමනස්සං. තෙන චුත්තං
 “සුඛා” ති. හෙතුමහි නිස්සක්කවචනන්ති ආහ “ඝානසුඛපච්චයා” ති. අපරාපරං
 සොමනස්සන්ති ඝානාධිගමහෙතු පච්චවෙක්ඛණාදිවසෙන පුනප්පුනං
 උප්පජ්ජනකසොමනස්සං.

පමොදනං පමුදො, තරුණපිති, තතො පමුදා. “පාමොජ්ජං පිතත්ථායා” තිආදිසු
 තරුණපිති “පාමොජ්ජ” න්ති චූච්චති, ඉධ පන පකට්ඨො මුදො පමුදො
 පාමොජ්ජන්ති අධිප්පෙතං, තඤ්ච සොමනස්සරහිතං නත්ථිති අවිනාභාවිතාය
 “ඛලවතරං පිතිසොමනස්ස” න්ති චුත්තං. ඝානස්ස උජුචිපච්චනිකතං සන්ධාය
 “පඤ්ච නිවරණානි වික්ඛම්භෙත්වා” ති චුත්තං. ඝානං පන තදෙකට්ඨෙ සඬ්ඛෙපි
 කිලෙසෙ, සඬ්ඛෙපි අකුසලෙ ධම්මෙ වික්ඛම්භෙතියෙව, අත්තතො ඔකාසං
 ගභෙත්වා තිට්ඨති පටිපක්ඛධම්මෙහි අනභිභවනියතො. තස්මාති ඔකාසග්ගහණතො,
 ලද්ධොකාසතායාති අත්ථො. මග්ගඵලසුඛාධිගමාය ඔකාසභාවතො වා ඔකාසො,
 අස්ස අධිගමො ඔකාසාධිගමො. පුරිමපක්ඛෙ පන ඔකාසං අවසරං අධිගච්ඡති
 ඵතෙනාති ඔකාසාධිගමො.

රූපසභාවතාය, එකන්තරූපාධීනවුත්තිතාය, සවිජ්ජාචරිකතාය ව ආනාපානවිතක්කවිචාරානං ථූලභාවං අනුජානන්තො “කායච්චිසංඛාරා තාව ඔළාරිකා භොන්තු”ති ආහ. තඛ්ඛිධුරතාය පන එකච්චානං වෙදනාසඤ්ඤානං ථූලතං අනුජානන්තො “චිත්තසංඛාරා කථං ඔළාරිකා”ති ආහ. ඉතරො “අප්පභීනත්තා”ති කාරණං වත්වා “කායසංඛාරා හී”ති ආදිනා තමත්ථං විවරති. තෙති චිත්තසංඛාරා. අප්පභීනා සංඛාරා ලබ්භමානසංඛාරනිමිත්තතාය “ඔළාරිකා”ති වත්තුං අරහන්ති, පභීනා පන තදභාවතො “සුබ්බමා”ති ආහ “පභීනෙ උපාදාය අප්පභීනත්තා ඔළාරිකා නාම ජාතා”ති. පාළියං “කායසංඛාරානං පටිප්පස්සද්ධියා”ති වුත්තත්තා “සුබ්බන්ති චතුත්ථජ්ඣානිකඵලසමාපත්තිසුබ්බ”න්ති වුත්තං. “චිත්තසංඛාරානං පටිප්පස්සද්ධියා”ති පන වුත්තත්තා “නිරොධා වුට්ඨහන්තස්සා”ති වුත්තං. වච්චිසංඛාරපටිප්පස්සද්ධි කායසංඛාරපටිප්පස්සද්ධියාව සිද්ධාති වෙදිතඛ්ඛා. තෙනෙවාහ “දුතිය...පෙ.... විසුං න වුත්තාහී”ති. පාළියං පන අත්ථතො සිද්ධාපි සුපාකච්ඡාචෙන විභාවෙතුං සරූපතො ගණ්භාති. න හි අරියවිනයෙ අත්ථාපත්තිවිභාවනා අභිධම්මදෙසනාය පකතීති. යථා නීවරණවික්ඛම්භනඤ්ච පයමස්ස ඤානස්ස අධිගමාය උපායො, එවං සුබ්බසුඛවික්ඛම්භනං චතුත්ථජ්ඣ ඤානස්ස අධිගමාය උපායොති “චතුත්ථජ්ඣානං සුබ්බං දුක්ඛං වික්ඛම්භෙත්වා”ති වුත්තං. සෙසං භෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

අවිජ්ජාරාගාදිහි සහ වජ්ජෙහිති සාවජ්ජං, අකුසලං, තදභාවතො අනවජ්ජං කුසලං. අත්තතො හිතසුබ්බං ආකඛ්ඛන්තෙන සෙවනියතො සෙවිතඛ්ඛං, කුසලං, තඛ්ඛිපරියායතො න සෙවිතඛ්ඛං, අකුසලං. ලාමකභාවෙන හීනං, අකුසලං, සෙට්ඨභාවෙන පණීතං, කුසලන්ති සාවජ්ජදුකාදයො තයොපි දුකා යථාරහං එතෙසං කුසලාකුසලකම්මපථානං වසෙනෙව වෙදිතඛ්ඛා. සබ්බන්ති යථාවුත්තං සබ්බං චතුහි දුකෙහි සංඛිගහිතං ධම්මජාතං. යථාරහං කණ්ඞඤ්ච සුක්කඤ්ච පටිද්වන්දිභාවතො, සප්පටිභාගඤ්ච අප්පටිභාගඤ්ච අද්වයභාවතො. වට්ඨපටිච්ඡාදිකා අවිජ්ජා පභීයති චතුත්තං අරියසච්චානං සම්මදෙව පටිවිජ්ඣානතො. තතො එව අරහත්තමග්ගවිජ්ජා උප්පජ්ජති. සුබ්බන්ති එවං කම්මපට්ඨුබ්බෙන තෙභුමකධම්මෙ සම්මසිත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තෙ පතිට්ඨහන්තස්ස යං අරහත්තමග්ගසුඛඤ්චෙව අරහත්තඵලසුඛඤ්ච, තං ඉධ “සුබ්බ”න්ති අධිප්පෙතං. අන්තොගධා එව නානන්තරියභාවතො.

අට්ඨකිංසාරම්මණවසෙනාති පාළියං ආගතානං අට්ඨකිංසාය කම්මට්ඨානානං වසෙන. විත්ථාරෙත්වා කථෙතඛ්ඛා පයමජ්ඣානාදිවසෙන ආගතත්තාති අධිප්පායො. “කථ”න්ති ආදිනා තමෙව විත්ථාරෙත්වා කථනං නයතො දස්සෙති. “චතුච්ඡිකියා යානෙසු”ති ආදීසු යං වත්තඛ්ඛං, තං මහාපරිනිබ්බානවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.219) වුත්තමෙව. “නිරොධසමාපත්තිං පාපෙත්වා”ති ඉමිනා අරූපජ්ඣානානිපි ගහිතාති භොන්ති තෙහි විනා නිරොධසමාපත්තිසමාපජ්ජනස්ස අසම්භවතො, චතුත්ථජ්ඣානසභාවත්තා ව තෙසං. දස උපචාරජ්ඣානානීති යපෙත්වා කායගතාසතිං ආනාපානඤ්ච අට්ඨ අනුස්සතියො, සඤ්ඤාවචත්ථානඤ්චාති දස උපචාරජ්ඣානානි. අධිසීලං නාම

සමාධිපංචත්තනියන්ති තස්ස හෙට්ඨිමන්තෙන පයමජ්ඣානං පරියොසානන්ති
 චුත්තං “අධිසීලසික්ඛා පයමං ඔකාසාධිගමං හජන්ති”ති. අධිචිත්තං නාම
 චතුත්ථජ්ඣානනිට්ඨං තදන්තොගධත්තා අරූපජ්ඣානානං, තජ්ජරියොසානත්තා
 ඵලජ්ඣානානන්ති චුත්තං “අධිචිත්තසික්ඛා දුතිය”න්ති. මත්ථකජ්ජත්තා
 අධිපඤ්ඤාසික්ඛා නාම අග්ගමග්ගවිජ්ජාති ආහ “අධිපඤ්ඤාසික්ඛා තතිය”න්ති.
 සික්ඛත්තයවසෙන තයො ඔකාසාධිගමෙ නිහරන්තෙන යථාරහං
 තංතංසුත්තවසෙනපි නිහරිතබ්බන්ති දස්සෙන්නො “සාමඤ්ඤඵලෙපි”තිආදිමාහ.

යදග්ගෙන ව තිස්සො සික්ඛා යථාක්කමං තයො ඔකාසාධිගමෙ හජන්ති,
 තදග්ගෙන තජ්ජධානත්තා යථාක්කමං තිණි පිටකානි තෙ හජන්තිති දස්සෙතුං “තිසු
 පනා”තිආදි චුත්තං. තිණි පිටකානි විහජිත්වාති තිණිණං ඔකාසාධිගමානං වසෙන
 යථානුපුබ්බං තිණි පිටකානි විත්ථාරෙත්වා කථෙතුං ලභිස්සාමාති.
 සමොධානෙත්වාති සමායොජෙත්වා තත්ථ චුත්තමත්ථං ඉමස්ස සුත්තස්ස
 අත්ථභාවෙන සමානෙත්වා. දුක්කථීතන්ති අසම්බන්ධකථනෙන,
 අතිපපඤ්චකථනෙන වා දුට්ඨු කථිතන්ති න සක්කා වත්තුං තථාකථනස්සෙව
 සුකථනභාවතොති ආහ “තෙපිටකං...පෙ.... සුකථිතං භොති”ති.

චතුසතිපට්ඨානවණ්ණනා

289. න කෙවලං අභිධම්මපරියායෙනෙව කුසලට්ඨො ගහෙතබ්බො, අථ බො
 බාහිතිකපරියායෙන පිති ආහ “ඵලකුසලස්ස වා”ති. බෙමට්ඨෙනාති චතුහිපි
 යොගෙහි අනුපද්දවභාවෙන. සම්මා සමාහිතොති සමථවසෙන වෙව
 විපස්සනාවසෙන ව සුට්ඨු සමාහිතො. ඵකග්ගචිත්තොති වික්ඛෙපස්ස
 දුරසමුස්සාරිතත්තා ඵකග්ගතං අවික්ඛෙපං පත්තචිත්තො. අත්තනො කායනොති
 අජ්ඣත්තං කායෙ කායානුපස්සනාවසෙන සම්මා සමාහිතචිත්තො සමානො
 “සමාහිතො යථාභූතං පජානාති පස්සති”ති (සං. නි. 3.5; 5.1071, 1072; නෙත්ති.
 40; මි. ප. 1.14) වචනතො. තත්ථ ඤාණදස්සනං නිබ්බත්තෙන්තො තතො බහිද්ධා
 පරස්ස කායෙපි ඤාණදස්සනං නිබ්බත්තෙති. තෙනාහ “පරස්ස කායාහිමුඛං ඤාණං
 පෙසෙති”ති. සම්මා විජ්ජසීදතිති සම්මා සමාධානපච්චයෙන අභිජ්ජසාදෙන
 ඤාණුපසඤ්ඤිතෙන අජ්ඣත්තං කායං ඔකජ්ජෙති. සබ්බත්ථාති සබ්බට්ඨානෙසු. සති
 කථිතාති යොජනා. ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා
 අනුපස්සනාඤාණදස්සනානං තදුභයසාධාරණභාවතො.

සත්තසමාධිපරික්ඛාරවණ්ණනා

290. ඵත්ථාති ඉමිස්සා කථාය. ඤානක්ඛස්ස වීරියවක්කස්ස අරියමග්ගරථස්ස
 සීලං විභූසනභාවෙන චුත්තන්ති ආහ “අලඬිකාරො පරික්ඛාරො නාමා”ති. සත්තහි
 නගරපරික්ඛාරෙහිති නගරං පරිවාරෙත්වා රක්ඛණකෙහි කතපරික්ඛෙපො, පරිබා,
 උද්දාපො, පාකාරො, ඵසිකා, පලිසා, පාකාරපක්ඛණ්ඩිලන්ති ඉමෙහි සත්තහි
 නගරපරික්ඛාරෙහි. සම්හරීයති ඵලං ඵතෙනාති සම්භාරො, කාරණං. හෙසජ්ජඤ්ඤි

බොධිවූපසමනෙන ජීවිතස්ස කාරණං. පරිවාරපරික්කාරවසෙනාති
 පරිවාරසඬ්ඛාතපරික්කාරවසෙන. පරික්කාරො හි සම්මාදිට්ඨියාදයො මග්ගධම්මා
 සම්මාසමාධිස්ස සහජාතාදිපච්චයභාවෙන පරිකරණතො අභිසඬ්ඛරණතො. උපෙච්ච
 නිස්සියති උපනිසා, සහ උපනිසායාති සඋපනිසොති ආහ “සඋපනිස්සයො”ති,
 සහකාරිකාරණභූතො ධම්මසමුහො ඉධ “උපනිස්සයො”ති අධිප්පෙනො. සම්මා
 පසත්ථා සුන්දරා දිට්ඨි එතස්සාති සම්මාදිට්ඨි, පුග්ගලො, තස්ස සම්මාදිට්ඨිස්ස. සො
 පන යස්මා පතිට්ඨිතසම්මාදිට්ඨිකො, තස්මා වුත්තං “සම්මාදිට්ඨියං ධීතස්සා”ති.
 සම්මාසඬ්ඛකප්පො පහොතිති මග්ගසම්මාදිට්ඨියා දුක්ඛාදීසු පරිජානනාදිකිච්චං
 සාධෙත්ති යා කාමචිතක්කාදිකෙ සමුග්ගාටෙත්තො සම්මාසඬ්ඛකප්පො යථා
 අත්තතො කිච්චසාධනෙ පහොති, තථා පචත්තිං පනස්ස දස්සෙත්තො ආහ
 “සම්මාසඬ්ඛකප්පො පචත්තති”ති. එස නයො සබ්බපදෙසුති “සම්මාසඬ්ඛකප්පස්ස
 සම්මාචාචා පහොති”ති ආදීසු සෙසපදෙසු යථාවුත්තමත්ථං අතිදිස්ති.

එත්ථ ච යස්මා නිබ්බානාධිගමාය පටිපත්තස්ස යොගිතො බහුපකාරා
 සම්මාදිට්ඨි. තථා හි සා “පඤ්ඤාපජ්ජොතො, පඤ්ඤාසත්ථ”න්ති ච වුත්තා. තාය හි
 සො අවිජ්ජන්ධකාරං විධමිත්වා කිලෙසවොරෙ සාතෙත්තො බෙමෙන නිබ්බානං
 පාපුණාති, තස්මා අරියමග්ගකථායං සම්මාදිට්ඨි ආදිතො ගය්හති, ඉධ පන
 පුග්ගලාධිට්ඨානදෙසනාය “සම්මාදිට්ඨිස්සා”ති වුත්තං. යස්මා පන
 සම්මාදිට්ඨිපුග්ගලො නෙක්ඛම්මසඬ්ඛකප්පාදිවසෙන සම්මදෙව සඬ්ඛකප්පෙති, න
 මිච්ඡාකාමසඬ්ඛකප්පාදිවසෙන, තස්මා සම්මාදිට්ඨිස්ස සම්මාසඬ්ඛකප්පො පහොති.
 යස්මා ච සම්මාසඬ්ඛකප්පො සම්මාචාචාය උපකාරකො. යථාහ “පුබ්බෙ බො ගහපති
 චිතක්කෙත්වා විචාරෙත්වා පච්ඡා වාචං හින්දති”ති, (සං. නි. 2.348) තස්මා
 සම්මාසඬ්ඛකප්පස්ස සම්මාචාචා පහොති. යස්මා පන “ඉද්දඤ්චිද්දඤ්ච කරිස්සාමා”ති හි
 පයමං වාචාය සංවිදහිත්වා යෙහුයොන තෙ තෙ කම්මන්තා සම්මා පයොජියන්ති,
 තස්මා වාචා කායකම්මස්ස උපකාරිකාති සම්මාචාචස්ස සම්මාකම්මන්තො පහොති.
 යස්මා පන චතුබ්බිධං චච්ච්චවරිතං, තිව්ධඤ්ච කායදුච්චවරිතං පහාය උභයං සුවරිතං
 පුරෙත්තස්සෙව ආජීවට්ඨිමකසීලං පුරති, න ඉතරස්ස, තස්මා සම්මාචාචස්ස
 සම්මාකම්මන්තස්ස ච සම්මාආජීවො පහොති. විසුද්ධිදිට්ඨිසමුදාගතසම්මාආජීවස්ස
 යොනිසො පධානස්ස සම්භවතො සම්මාආජීවස්ස සම්මාචායාමො පහොති.
 යොනිසො පදහන්තස්ස කායාදීසු චතුසු වත්ථුසු සති සුපට්ඨිතා හොතිති
 සම්මාචායාමස්ස සම්මාසති පහොති. යස්මා එවං සුපට්ඨිතා සති සමාධිස්ස
 උපකාරානුපකාරානං ධම්මානං ගතියො සමන්තෙසිත්වා පහොති එකත්තාරම්මණෙ
 චිත්තං සමාධාතුං, තස්මා සම්මාසතිස්ස සම්මාසමාධි පහොතිති. අයඤ්ච නයො
 පුබ්බභාගෙ නානාක්ඛණිකානං සම්මාදිට්ඨිආදීනං වසෙන වුත්තො, මග්ගක්ඛණෙ
 පන සම්මාදිට්ඨිආදීනං තස්ස තස්ස සහජාතාදිවසෙන වුත්තො “සම්මාදිට්ඨිස්ස
 සම්මාසඬ්ඛකප්පො පහොති”ති ආදීනං පදානමත්ථො යුත්තො, අයමෙව ච
 ඉධාධිප්පෙනො. තෙනාහ “අයං පනත්ථො”ති ආදි.

මග්ගඤ්ඤාණෙති මග්ගපරියාපන්තඤ්ඤාණෙ ධීතස්ස තංසමඬ්ඛිගිතො. මග්ගපඤ්ඤා
 හි චතුත්තං සච්චානං සම්මාදස්සනට්ඨෙන “මග්ගසම්මාදිට්ඨි”ති වුත්තා, සා එව

නෙසං යාථාවතො ජානනතො පටිච්ඡික්ඛනතො ඉධ “මග්ගඤ්ඤාණ” න්තිපි වුත්තා. මග්ගච්ඡුත්තීති මග්ගෙන කිලෙසානං විමුච්චනං සමුච්ඡෙදප්පභානමෙව. එලසම්මාදිට්ඨි එව “එලසම්මාඤ්ඤාණ” න්ති පරියායෙන වුත්තං, පරියායවචනඤ්ච වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. එලච්ඡුත්ති පන පටිප්පස්සද්ධිප්පභානං දට්ඨබ්බං.

අමතස්ස ද්වාරාති අරියමග්ගමාහ. සො පන විනා ච ආචරියමුට්ඨිනා අනන්තරං අබාහිරං කරිත්වා යාවදෙව මනුස්සෙහි සුප්පකාසිතත්තා විවටො. ධම්මවිනීතාති අරියධම්මෙ විනීතා. සො පනෙත්ථ කිලෙසානං සමුච්ඡෙදවිනයවසෙන වෙදිතබ්බොති ආහ “සම්මානියායානෙන නියායාතා” ති.

අත්ථිති පුටුත්ථවිසයං නිපාතපදං “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා” තිආදීසු (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; 3.154; සං. නි. 4.127; අ. නි. 6.29; 10.60; විහ. 356; බු. පා. 2.1.ද්වත්තිංසආකාර; නෙත්ති. 47) වියාති ආහ “අනාගාමීනො ච අත්ථි” ති. තෙනෙවාහ “අත්ථි වෙවෙත්ථ සකදාගාමීනො” ති. බහිද්ධා සංයොජනපච්චයො නිබ්බත්තිහෙතුභූතො පුඤ්ඤභාගො එතිස්සා අත්ථිති පුඤ්ඤභාගා, අතිසයවිසිට්ඨො වෙත්ථ අත්ථිඅත්ථො වෙදිතබ්බො. ඔත්තප්පමානොති උත්තසන්තො භායන්තො. න පන නත්ථි, අත්ථි එවාති දීපෙති.

291. අස්සාති වෙස්සවණස්ස. ලද්ධි පන න අත්ථි පටිච්චද්ධසච්චත්තා. “අභිසමයෙ විසෙසො නත්ථි” ති එතෙන සබ්බෙපි සබ්බඤ්ඤාගුණා සබ්බබුද්ධානං සදිසා එවාති දස්සෙති.

292. කාරණස්ස එකරූපත්තා ඉමානි පන පදානීති න කෙවලං “තයිදං බ්‍රහ්මචරිය” න්තිආදීති පදානි, අථ බො “ඉමමත්ථං ජනවසහො යක්ඛො” තිආදීති පදානි පීති.

ජනවසහසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

6. මහාගොවින්දසුත්තවණ්ණනා

293. පඤ්චකුණ්ඩලිකොති විස්සට්ඨපඤ්චවෙණිකො. චතුමග්ගට්ඨානෙසුති චතුත්තං මග්ගානං විනිවිජ්ඣිත්වා ගතට්ඨානෙසු. තත්ථ හි කතා සාලාදයො චතුභි දිසාහි ආගතමනුස්සානං උපහොගක්ඛමා හොන්ති. “එවරූපානී” ති ඉමිනා රුක්ඛමූලසොධනාදීති වෙව යථාසත්ති අත්තදානාදීති ච පුඤ්ඤානි සඬගණ්හාති. “සුවණ්ණක්ඛන්ධසදිසො අත්තභාවො ඉට්ඨො කන්තො මනාපො අහොසි” ති පායො. සකටසහස්සමත්තන්ති වාහසහස්සමත්තං, වාහො පන වීසති බාරී, බාරී සොළසදොණමත්තා, දොණං සොළස නාළියො වෙදිතබ්බා. කුම්භං දසම්බණාති. “සහස්සනාළියො” ති කෙවි. රත්තසුවණ්ණකණ්ණිකන්ති රත්තසුවණ්ණමයං වටංසකං.

යස්මා මජ්ඣිමයාමෙ එව දෙවතා සත්ථාරං උපසඬකමිතුං අවසරං ලහන්ති,
තස්මා “එකකොට්ඨාසං අතීතායා”ති වුත්තං. අතීක්කන්තවණ්ණොති අතිවිය
කමතියරූපො, කෙවලකප්පන්ති වා මනං උභනං අවසෙසං, ඊසකං අසමන්තන්ති
අත්ථො භගවතො හි සමීපට්ඨානං මුඤ්චිත්වා සබ්බො ගිජ්ඣකුට්ඨිහාරො තෙන
ඔහාසිතො. තෙනාහ “චන්දිමා වියා”තිආදි.

දෙවසභාවණ්ණනා

294. රතනමත්තකණ්ණිකරුක්ඛනිස්සන්දෙනාති

රතනප්පමාණරුක්ඛමයකුට්ඨානපුඤ්ඤනිස්සන්දෙන, තස්ස වා පුඤ්ඤස්ස
නිස්සන්දථලභාවෙන. නිබ්බත්තසභායන්ති සමුට්ඨිතඋපට්ඨානසාලායං. මණ්ණියාති
පදුමරාගාදිමණ්ණියා. ආණ්ණියොති ථම්මතුලාසඬ්ඝාටකාදීසු
වාළුරූපාදිසඬ්ඝාටනකආණ්ණියො.

ගන්ධබ්බරාජාති ගන්ධබ්බකායිකානං දෙවතානං රාජා. යෙ තාවතිංසානං
ආසන්නවාසිනො වාතුමහාරාජිකා දෙවා, තෙ පුරතො කරොන්තො “ද්විසු
දෙවලොකෙසු දෙවතා පුරතො කත්වා නිසින්තො”ති වුත්තො. සෙසෙසුපි තිසු
යානෙසු එසෙව නයො.

නාගරාජාති නාගානං අධිපති, න පන සයං නාගජාතිකො.

ආසති නිසීදති එත්ථාති ආසනං, නිසජ්ජට්ඨානන්ති ආහ “නිසීදිතුං ඔකාසො”ති.
“එත්ථා”ති පදං නිපාතමත්තං, එත්ථාති වා එතස්මිං පායෙ. අත්ථුද්ධාරනයෙන
චත්තබ්බං පුබ්බෙ වුත්තං චතුබ්බිධමෙව. තාවතිංසා, එකච්චෙ ව වාතුමහාරාජිකා
යථාලද්ධාය සම්පත්තියා ථාවරභාවාය, ආයතිං සොධනාය ව පඤ්ච සීලාති
රක්ඛන්ති, තෙ තස්ස විසොධනත්ථං පචාරණාසඬ්ගහං කරොන්ති. තෙන වුත්තං
“මහාපචාරණායා”තිආදි.

වස්සසහස්සන්ති මනුස්සගණනාය වස්සසහස්සං.

පන්තපලාසොති පතිතපත්තො. බාරකජාතොති ජාතබුද්දකමකුලො. යෙ හි
නීලපත්තකා අතිවිය බුද්දකා මකුලා, තෙ “බාරකා”ති වුවිචන්ති. ජාලකජාතොති
තෙහියෙව බුද්දකමකුලෙහි ජාතජාලකො සබ්බසො ජාලො විය ජාතො. කෙච් පන
“ජාලකජාතොති එකජාලො විය ජාතො”ති අත්ථං වදන්ති. පාරිෂත්තකො කිර
බාරකග්ගහණකාලෙ සබ්බත්ථකමෙව පල්ලවිකො හොති, තෙ වස්ස පල්ලවා
පහස්සරපවාළවණ්ණසමුප්පලා හොන්ති, තෙන සො සබ්බසො සමුප්පලන්තො
තිට්ඨති. කුටුමලකජාතොති සඤ්ජාතමහාමකුලො. කොරකජාතොති
සඤ්ජාතසුච්චෙදො සම්පති විකසමානාවත්ථො. සබ්බපාලිචුල්ලොති සබ්බසො
චුල්ලිතවිකසිතො.

කන්තනකවාතොති දෙවනං පුඤ්ඤකම්මපච්චයා පුජ්ජානං ඡිත්තදනකවාතො. කන්තනීති ඡිත්තදති. සම්පට්ඨිජනකවාතොති ඡිත්තානං ඡිත්තානං පුජ්ජානං සම්පට්ඨිගණ්හනකවාතො. නච්චන්තොති නානාවිධහත්තිං සන්නිවෙසවසෙන නච්චනං කරොන්තො. අඤ්ඤතරදෙවතානන්ති නාමගොත්තවසෙන අප්පඤ්ඤාතදෙවතානං.

රෙණුවට්ටිති රෙණුසඬ්ඨිසාතො. කණ්ණිකං ආභව්වාති සුධම්මාය කුටං ආභන්ත්වා.

අට්ඨ දිවසෙති පඤ්චමියා සද්ධිං පක්ඛෙ චත්තාරො දිවසෙ සන්ධාය වුත්තං. යථාවුත්තෙසු අට්ඨසු දිවසෙසු ධම්මස්සවනං නිබද්ධං තදා පචත්තතීති තතො අඤ්ඤදා කාරිතං සන්ධායාහ “අකාලධම්මස්සවනං කාරිත”න්ති. චෙතියෙ ඡත්තස්ස හෙට්ඨා කාතබ්බවෙදිකා ඡත්තවෙදිකා. චෙතියං පරික්ඛිපිත්වා පදක්ඛිණකරණට්ඨානං අන්තොකත්වා කාතබ්බවෙදිකා පුට්ඨවෙදිකා. චෙතියස්ස කුච්ඡිං පරික්ඛිපිත්වා තං සම්බන්ධමෙව කත්වා කාතබ්බවෙදිකා කුච්ඡිවෙදිකා. සීහරූපපාදකං ආසනං සීහාසනං. උභොසු පස්සෙසු සීහරූපයුත්තං සොපානං සීහසොපානං.

අත්තමනා හොන්ති අනියාමනකභාවතො. තෙනෙවාහ “මහාපුඤ්ඤෙ පුරක්ඛන්වා”තිආදි. පචාරණාසඬ්ඨිගහත්ථාය සන්නිපතිතාති වෙදිතබ්බා “තදුහුපොසමෙ පන්නරසෙ පචාරණාය පුණ්ණාය පුණ්ණමාය රත්තියා”ති (දී. නි. 2.294) වචනතො.

295. නච්චි කාරණෙහිති “ඉතිපි සො භගවා අරහ”න්තිආදිනා (දී. නි. 1.157, 255) වුත්තෙහි අරහත්තාදිහි නච්චි බුද්ධානුභාවදීපනෙහි කාරණෙහි. ධම්මස්ස වාති එත්ථ ච-සද්දො අවුත්තසමුච්චයත්ථොති තෙන සම්පිණ්ඩිතමත්ථං දස්සෙන්නො “උජුප්පට්ඨපන්නතාදිහෙදං සඬ්ඨස්ස ච සුප්පට්ඨත්ති”න්ති ආහ.

අට්ඨයථාභූව්ච්චණ්ණනා

296. යථා අනන්තමෙව ආනඤ්චං, හිසක්කමෙව හෙසජ්ජං, එවං යථාභූතා එව යථාභූව්වාති පාළියං වුත්තන්ති ආහ “යථාභූව්වෙති යථාභූතෙ”ති. චණ්ණෙතබ්බතො කිත්තෙතබ්බතො චණ්ණා, ගුණා. කථං පට්ඨන්තොති හෙතුඅවත්ථායං, ඵලඅවත්ථායං, සත්තානං උපකාරා චත්ථායන්ති තිසුපි අවත්ථාසු ලොකනාථස්ස ඛුජනහිතාය පට්ඨත්තියා කට්ඨකමාසතාපුච්ඡා. තථා හි නං ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා සඬ්ඛෙපෙනෙව දස්සෙන්නො “දීපඬ්ඨකරපාදමුලෙ”තිආදිමාහ. තත්ථ අභිනිහරමානොති අභිනිහාරං කරොන්තො. යං පනෙත්ථ මහාභිනිහාරෙ, පාරමිසු ච වත්තබ්බං, තං බ්‍රහ්මජාලට්ඨිකායං (දී. නි. ටී. 1.7) වුත්තං එවාති තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

“බන්තිවාදිතාපසකාලෙ”තිආදි (ජා. 1.බන්තිවාදිජාතක) හෙතුඅවත්ථායමෙව අනඤ්ඤසාධාරණාය සුදුක්කරාය බහුජනහිතාය පටිපත්තියා විභාවනං. යථාධිප්පෙනං හිතසුඛං යාය කිරියාය විනා න ඉජ්ඣති, සාපි තදත්ථා එවාති දස්සෙතුං “තුසිතපුරෙ යාවතායුකං තිට්ඨන්තොපි”තිආදි වුත්තං.

ධම්මවක්කප්පවත්තනාදි (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 3.30) පන නිබ්බන්තිතා බහුජනහිතාය පටිපත්ති. ආයුසඬ්ඛාරොස්සජ්ජනම්පි “එත්තකං කාලං තිට්ඨාමි”ති පවත්තියා බහුජනහිතාය පටිපත්ති. අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානවසෙන බහුජනහිතාය පටිපත්ති. තෙනාහ “යාවස්සා”තිආදි. සෙසපදානීති “බහුජනසුඛායා”තිආදීනි පදානි. පච්ඡිමන්ති “අත්ථාය හිතාය සුඛායා”ති පදත්තයං. පුරිමස්සාති තතො පුරිමස්ස පදත්තයස්ස. අත්ථොති අත්ථනිද්දෙසො.

යදිපි අතීතෙනඬගෙන සමන්තාගතා සත්ථාරො අහෙසුං, තෙපි පන බුද්ධා එවාති අත්ථතො අම්භාකං සත්ථා අනඤ්ඤොති ආහ “අතීතෙපි බුද්ධතො අඤ්ඤං න සමනුපස්සාමා”ති. යථා ව අතීතෙ, එවං අනාගතෙ වාති අයමත්ථො නයතො ලබ්භතීති කත්වා වුත්තං “අනාගතෙපි න සමනුපස්සාමා”ති. සක්කො පන දෙවරාජා තමත්ථං අත්ථාපන්නමෙව කත්වා “න පනෙතරහි” ඉච්චෙවාහ. කිං සක්කො කට්ඨතීති විචාරත්ථාති “නෙව අතීතංසෙ සමනුපස්සාමා”ති වදන්තො සක්කො කිං කට්ඨතී”ති විචාරණං සමුට්ඨපෙත්වා. යස්මා අතීතෙ බුද්ධා අහෙසුං, අනාගතෙ භවිස්සන්තීති නායමත්ථො සක්කෙන දෙවරාජෙන පරිඤ්ඤාතො, තෙ පන බුද්ධසාමඤ්ඤෙන අම්භාකං භගවතා සද්ධිං ගහෙත්වා එතරහි අඤ්ඤස්ස සබ්බෙන සබ්බං අභාවතො තථා වුත්තන්ති දස්සෙතුං “එතරහි”තිආදි වුත්තං. ස්වාක්ඛාතාදීනීති ස්වාක්ඛාතපදාදීනි. කුසලාදීනීති “ඉදං කුසල”න්තිආදීනි පදානි.

ගඬගායමුත්තානං අසමාගමට්ඨානෙ උදකං භින්තවණ්ණං හොන්තම්පි සමාගමට්ඨානෙ අභින්තවණ්ණං එවාති ආහ “වණ්ණෙනපි සංසන්දති සමෙති”ති. තත්ථ කිර ගඬගොදකසදිසමෙව යමුත්තොදකං. යථා නිබ්බානං කෙනවි කිලෙසෙන අනුපක්කිලිට්ඨතාය පරිසුද්ධං, එවං නිබ්බානගාමිනිපටිපදාපි කෙනවි කිලෙසෙන අනුපක්කිලිට්ඨතාය පරිසුද්ධාව ඉච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ “න හී”තිආදි. යෙන පරිසුද්ධත්ථෙන නිබ්බානස්ස, නිබ්බානගාමිනියා පටිපදාය ව ආකාසුපමතා, සො කෙනවි අනුපලෙපො, අනුපක්කිලෙසො වාති ආහ “ආකාසම්පි අලග්ගං පරිසුද්ධ”න්ති. ඉදානි තමත්ථං නිදස්සනෙන විභූතං කත්වා දස්සෙතුං “වන්දිමසුරියාන”න්තිආදි වුත්තං. සංසන්දති යුජ්ජති පටිපජ්ජිතබ්බතාපටිපජ්ජනෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤානුවඡවිකතාය.

පටිපදාය ධීතානන්ති පටිපදං මග්ගපටිපත්තිං පටිපජ්ජමානානං. වුසිතවතන්ති බ්‍රහ්මවරියවාසං වුසිතවත්තානං එතෙසං. ලද්ධසභායොති එතාසං පටිපදානං වසෙන ලද්ධසභායො. තත්ථ තත්ථ සාවකෙහි සත්ථු කාතබ්බකිච්චෙ. ඉදං පන “අදුනියො”තිආදි සුත්තන්තරෙ ආගතවචනං අඤ්ඤෙහි අසදිසට්ඨෙන වුත්තං, න

යථාච්ඡිත්තසභායාභාවතො. අපනුජ්ජාති අපනීය විවජ්ජෙත්වා. “අපනුජ්ජා”ති ච අන්තොගධාවධාරණං ඉදං වචනං එකන්තිකත්තා තස්ස අපනොදස්සාති චුත්තං “අපනුජ්ජෙවා”ති.

ලබ්භතීති ලාභො, සො පන උක්කංසගතිවිජානනෙන සාතිසයො, විපුලො එව ච ඉධාධිජ්ජෙතොති ආහ “මහාලාභො උජ්ජන්තො”ති.

උස්සන්තපුඤ්ඤනිස්සන්දසමුජ්ජන්තොති යථාච්ඡිත්තකාලං

සම්භතසුචුළුලළාරතරපුඤ්ඤාභිසන්දතො නිබ්බත්තො. “ඉමෙ නිබ්බත්තා, ඉතො පරං මය්භං ඔකාසො නත්ථි”ති උස්සාහජාතො විය උපරුපරි වඩ්ඪමානො උදපාදි.

සබ්බදිසාසු හි යමකමහාමෙසො උට්ඨන්තිවා මහාමෙසං විය සබ්බපාරමියො

“එකස්මිං අත්තභාවෙ විපාකං දස්සාමා”ති සම්පිණ්ඩිතා විය භගවතො ඉදං

ලාභසක්කාරසිලොකං නිබ්බත්තයිංසු, තතො

අන්තපානවත්ථයානමාලාගන්ධවිලෙපනාදිහත්ථා ඛත්තියබ්බාත්මණාදයො

උපගන්ත්වා “කහං බුද්ධො, කහං භගවා, කහං දෙවදෙවො, කහං නරාසභො, කහං

පුරිසසීභො”ති භගවත්තං පරියෙසන්ති, සකටසතෙහිපි පච්චයෙ ආහරිත්වා ඔකාසං

අලභමානා සමන්තා ගාචුතජ්ජමාණමිපි සකටධුරෙන සකටධුරං ආහව්ව තිට්ඨන්ති

වෙච අනුබන්ධන්ති ච අන්ධකචින්දබ්බාත්මණාදයො විය. සබ්බං බන්ධකෙ, තෙසු

තෙසු ච සුත්තෙසු ආගතනයෙන වෙදිතබ්බං. තෙනාහ “ලාභසක්කාරො මහොසො වියා”තිආදි.

පටිපාටිභත්තන්ති බහුසු “දානං දස්සාමා”ති ආහටපටිපාටිකාය උට්ඨිතෙසු අනුපටිපාටියා දාතබ්බ භත්තං.

මත්ථකං පත්තො අනඤ්ඤසාධාරණත්තා තස්ස දානස්ස. උපායං ආචික්ඛි

නාගරානං අසක්කුණෙයාරුපෙන දානං දාපෙතුං. සාලකලායාණිරුක්ඛා

රාජපරිග්ගහා අඤ්ඤෙහි අසාධාරණා, තස්මා තෙසං පදරෙහි මණ්ඩපො කාරිතො,

භත්ථිතො ච රාජභණ්ඩභූතා නාගරෙහි න සක්කා ලද්ධුන්ති තෙහි ඡත්තං ධාරාපිතං,

තථා ඛත්තියධීතාහි වෙය්‍යාවච්චං කාරිතං. “පඤ්ච ආසනසතානී”ති ඉදං

සාලකලායාණිමණ්ඩපෙ පඤ්ඤත්තෙ සන්ධාය චුත්තං, තතො බහි පන බහුනි

පඤ්ඤත්තානි අහෙසුං. චතුජ්ජාතියගන්ධං පිසති බුද්ධජ්ජමුඛස්ස සඨිසස්ස

පූජනත්ථඤ්චෙව පත්තස්ස උබ්බටනත්ථඤ්ච. උදකන්ති පත්තධොවනඋදකං.

අනග්ඝානි අහෙසුං අනග්ඝරතනාහිසඨිබ්බත්තා.

සත්තධා මුද්ධා එලිස්සති අනාදරකාරණාදිනා. කාළං ඔලොකෙස්සාමීති කාළං

එවං අනුපෙක්ඛිස්සාමි, තස්ස උජ්ජජ්ජනකං අනත්ථං පරිහරිස්සාමීති අත්ථො.

කදරියාති ථද්ධමච්ඡරිතො පුඤ්ඤකම්මවිමුඛා. දෙවලොකං න වජන්ති

පුඤ්ඤස්ස අකතත්තා, මච්ඡරිභාවෙන ච පාපස්ස පසුතත්තා. බාලාති

දුච්චිත්තිතචිත්තනාදිනා බාලලක්ඛණයුත්තා. නජ්ජසංසන්ති දානං පසංසිතුමිපි න

විසහන්ති. ධීරොති ධීතිසම්පන්නො උළාරපඤ්ඤො පරෙහි කතං දානං

අනුමොදමානොපි, තෙනෙව දානානුමොදනෙනෙව. සුඛී පරත්ථානි පරලොකෙ කායිකචෙතසිකසුඛසමඬ්ඨි හොති.

වරරොජො නාම තස්මිං කාලෙ එකො ඛත්තියො, තස්ස වරරොජස්ස. අනවජ්ජ...පෙ.... එලෙය්‍ය අභුතවාදිභාවතොති අධිජ්ජායො. අතිරෙකපදසහස්සෙන තිංසාධිකෙන අඬ්ඬිතෙය්‍යගාථාසතෙන වණ්ණමෙව කට්ඨි රූපජ්ජසන්නතාය ව.

යාව මඤ්ඤෙ ඛත්තියාති එත්ථ යාවාති අවධිපරිච්ඡේදවචනං, අඤ්ඤෙති නිපාතමත්තං, යාව ඛත්තියා ඛත්තියෙ අවධිං කත්වා සබ්බෙ දෙවමනුස්සාති අධිජ්ජායො. තෙනාහ “ඛත්තියා බ්‍රාහ්මණා”ති ආදි. මදපමත්තොති ලාභසක්කාරසිලොකමදෙන පමත්තො චෙව තදන්වයෙන පමාදෙන පමත්තො ව භුත්වා.

තදන්වයමෙවාති තදනුගතමෙව. වාචා...පෙ.... සමෙතීති වචිකම්මකායකම්මානි අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිරුද්ධානි, අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දන්ති. අජා එව මිගාති අජාමිගා, තෙ අජාමිගෙ.

තිණ්ණවිචිකිච්ජො සබ්බසො අතික්කන්තවිචිකිච්ජාකන්තාරො. නනු ව සබ්බෙපි සොතාපන්නා තිණ්ණවිචිකිච්ජා, විගතකථංකථා ව? සච්චමෙතං, ඉදං පන න තාදිසං තිණ්ණවිචිකිච්ජතං සන්ධාය චුත්තං, අථ බො සබ්බස්මිං ඤෙය්‍යධම්මෙ සබ්බාකාරාවබ්බොධසඬ්ඛාතසන්නිට්ඨානවසෙන සබ්බසො නිරාකතං සන්ධායාති දස්සෙන්නො “යථා භී”ති ආදිමාහ. උස්සන්තුස්සන්නත්තාති පරොපරභාවතො, අයඤ්ච අත්ථො භගවතො අනෙකධාතුනානාධාතුඤ්ඤාණබලෙනපි ඉජ්ඣති. සබ්බත්ථ විගතකථංකථො සබ්බදස්සාවිභාවතො. සබ්බෙසං පරමත්ථධම්මානං සච්චාභිසම්මයවසෙන පටිවිද්ධත්තා චුත්තං “වොභාරවසෙනා”ති වා නාමගොත්තාදිවසෙනාති අත්ථො.

පරියොසිතසඬ්ඛකප්පොති සබ්බසො නිට්ඨිතමනොරථො. නනු ව අරියමග්ගෙන පරියොසිතසඬ්ඛකප්පතා නාම සොළසකිච්චසිද්ධියා කතකරණීයභාවෙන, න සබ්බඤෙය්‍යධම්මාවබ්බොධෙනාති වොදනං සන්ධායාහ “පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු”ති ආදි. සාවකානං සාවකපාරමිඤ්ඤාණං විය, භි පච්චෙකබුද්ධානං පච්චෙකබ්බොධිඤ්ඤාණං විය ව සම්මාසම්බුද්ධානං සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණං චතුසච්චාභිසම්බොධපුබ්බකමෙවාති. අනනුස්සුතෙසුති න අනුස්සුතෙසු. සාමන්ති සයමෙව. පද්ද්වයෙනාපි පරතො සොසෙන විනාති දස්සෙති. තත්ථානි නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං, සච්චාභිසම්බොධනිමිත්තන්ති අත්ථො. සච්චාභිසම්බොධො ව අග්ගමග්ගවසෙනාති දට්ඨබ්බං. බලෙසු ව වසිභාවන්ති දසන්නං බලඤ්ඤාණානං යථාරූපි පවත්ති. ජාතත්තා ජාතාති සම්මාසම්බුද්ධො වදති.

297. තත්ථ තත්ථ රාජධානිආදිකෙ නිබද්ධවාසං වසන්තො. තිසු මණ්ඩලෙසු යථාකාලං වාරිකං වරන්තො.

298. අස්සාති එළස්ස. තන්ති කාරණං. ද්වින්නම්පි එකතො උප්පත්තියා කාරණං නත්ථි, පගෙව තිණ්ණං, චතුන්නං වාති. “එත්ථ වා”තිආදි “එකිස්සා ලොකධාතුයා”ති වුත්තලොකධාතුයා පමාණපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං ආරද්ධං.

යාවතාති යත්තකෙන යානෙන. පරිහරන්තීති සිනෙරුං පරික්ඛිපන්නා පරිචත්තන්ති. දිසාති දිසාසු, භුම්මත්ථෙප එතං පච්චත්තවචනං. භන්ති දිබ්බන්ති. විරොචනාති ඔභාසන්නා, විරොචනා වා සොභමානා චන්දිමසුරියා භන්ති, තතො එව දිසා ව භන්ති. තාව සහස්සධාති තත්තකො සහස්සලොකො.

එත්තකන්ති ඉමං චක්කවාළං මජ්ඣෙකං කත්වා ඉමිනාව සද්ධිං චක්කවාළං දසසහස්සං. යං පනෙත්ථ චත්තබ්බං, තං මහාපදානවණ්ණනායං වුත්තමෙව. න පඤ්ඤායතීති තිසු පිටකෙසු අනාගතත්තා.

සනඨකුමාරකථාවණ්ණනා

300. වණ්ණෙනාති රූපසම්පත්තියා. සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා තං අනාමසිත්වා යසසද්දස්සෙව අත්ථමාහ. අලඬිකාරපරිවාරෙනාති අලඬිකාරෙන ව පරිවාරෙන ව. පුඤ්ඤසිරියාති පුඤ්ඤද්ධියා.

301. සම්පසාදනෙති සම්පසාදජනනෙ. සංපුබ්බො බා-සද්දො ජානනත්ථො “සඬ්ඛායෙනං පටිසෙවති”තිආදිසු (ම. නි. 2.168) වියාති ආහ “ජානිත්වා මොදාමා”ති.

ගොචන්දබ්‍රාහ්මණවත්ථුවණ්ණනා

304. යාව දීඝරත්තන්ති යාව පරිමාණතො, අපරිමිතකාලපරිදීපනමෙතන්ති ආහ “එත්තකන්ති...පෙ.... අතිචිරරත්ත”න්ති. මහාපඤ්ඤාව සො භගවාති තෙන බ්‍රහ්මුනා අනුමතිපුච්ඡාවසෙන දෙව්‍යං වුත්තන්ති දස්සෙන්නො “මහාපඤ්ඤාව සො භගවා. නොති කථං තුම්හෙ මඤ්ඤථා”ති ආහ. සයමෙවෙනං පඤ්ඤං බ්‍යාකාතුකාමො “භූතපුබ්බං හො”ති ආදිං ආහාති සම්බන්ධො. එවං පන බ්‍යාකරොත්තෙන අත්ථතො අයම්පි අත්ථො වුත්තො නාම හොතීති දස්සෙන්නො “අනච්ඡරියමෙත”න්ති ආදිමාහ. තිණ්ණං මාරානන්ති කිලෙසාහිසඬ්ඛාරදෙවපුත්තමාරානං. “අනච්ඡරියමෙත”න්ති වුත්තමෙවත්ථං නිගමනවසෙන “කිමෙත්ථ අච්ඡරිය”න්ති පුනපි වුත්තං.

රඤ්ඤො දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකඅත්ථානං පුරො ධානතො පුරෙ පුරෙ සංවිධානතො පුරොහිතොති ආහ “සබ්බකිච්චාති අනුසාසනපුරොහිතො”ති. ගොචන්දියාහිසෙකෙනාති ගොචන්දස්ස යානෙ යපනාහිසෙකෙන. තං කිර තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස කුලපරම්පරාගතං යානන්තරං. ජොතිතත්තාති ආවුධානං ජොතිතත්තා. පාලනසමත්ථතායාති රඤ්ඤො, අපරිමිතස්ස ව සත්තකායස්ස අනත්ථතො පරිපාලනසමත්ථතාය.

සම්මා වොස්සජ්ජීත්වාති සුට්ඨු තස්සෙවාගාරවහාවෙන විස්සජ්ජීත්වා නියානෙත්වා. තං තමත්ථං කිව්වං පස්සතීති අත්ථදසො.

305. භවනං වඨ්ඨනං භවො, භවති ඵතෙනාති වා භවො, වඨ්ඨිකාරණං සන්ධිවසෙන ම-කාරාගමො, ඔ-කාරස්ස ව අ-කාරාදෙසං කත්වා “භවමත්ථු”ති වුත්තං. භවත්තං ජොතිපාලන්ති පන සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “හොතො”ති. මා පච්චන්ධාහාසීති මා පටික්ඛිපීති අත්ථො. සො පන පටික්ඛෙපො පටිච්චනං හොතිති ආහ “මා පටිච්චන්ධාසී”ති. අභිසම්භොසීති කම්මන්තානං සංවිධානෙ සමත්ථො හොතිති ආහ “සංවිදහීත්වා”ති. භවාහවං, පඤ්ඤාද්ව වින්දි පටිලහීති ගොචන්දො, මහන්තො ගොචන්දො මහාගොචන්දො. “ගො”ති හි පඤ්ඤායෙනං අධිවචනං ගච්ඡති අත්ථෙ බුජ්ඣතීති.

රජ්ජසංවිහජනවණ්ණනා

306. ඵකපිතිකා වෙමාතුකා කනිට්ඨහාතරො. අයං අභිසිත්තොති අයං රෙණු රාජකුමාරො පිතු අච්චයෙන රජ්ජෙ අභිසිත්තො. රාජකාරකාති රාජපුත්තං රජ්ජෙ පතිට්ඨාපෙතාරො.

307. මදෙන්තීති මදනීයාති කත්තුසාධනං දස්සෙන්තො “මදකරා”ති ආහ. මදකරණං පන පමාදස්ස විසෙසකාරණන්ති වුත්තං “පමාදකරා”ති.

308. රෙණුස්ස රජ්ජසමීපෙ දසගාචුතමත්තවිත්ථතාති හුත්වා අපරහාගෙ තියොජනසනං විත්ථතත්තා සබ්බාති ඡ රජ්ජාති සකට්ඨුබාති පට්ඨපෙසි. විතානසදිසං චතුරස්සභාවතො.

310. සහාති ගාථාය පදපරිපුරණත්ථං වුත්තං. තස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො “තෙනෙව සහා”ති ආහ. සහාති වා අවිනාභාවත්ථෙ නිපාතො, සො සහ ආසුං සත්ත භාරධාති යොජෙතබ්බො, තෙන තෙ දෙසන්තරෙ වසන්තා විචිත්තෙන සහභාවිනො අවිනාභාවිනොති දීපෙති. රජ්ජහාරං ධාරෙන්ති අත්තනි ආරොපෙන්ති වහන්තීති භාරධා.

පඨමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කිත්තිසද්දඅභිභූග්ගමනවණ්ණනා

311. අනුපුරොහිතෙ යපෙසීති අනුපුරොහිතෙ කත්වා යපෙසි, අනුපුරොහිතෙ වා යානෙ යපෙසි. තිසවනං කරොන්තෙ සන්ධාය “දිවසස්ස තික්ඛත්තු”න්ති වුත්තං. ද්විසු සන්ධිසු සවනං කරොන්තෙ සන්ධාය “සායං, පාතො වා”ති වුත්තං. තතො පට්ඨායාති වතවරියං මත්ථකං පාපෙත්වා න්හාතකාලතො පහුති.

312. අභිඋග්ගච්ඡිති උට්ඨභි උදපාදි. අවින්තෙත්වාති “කථං බො අහං බ්‍රහ්මුනා සද්ධිං මන්තෙයා”න්ති අවින්තෙත්වා එවං චිත්තමිපි අනුප්පාදෙත්වා. තෙන සමාගමනස්සෙව අභාවතො අමන්තෙත්වා. තං දිස්වාති තං කරුණාබ්‍රහ්මවිහාරභාවනං බ්‍රහ්මදස්සනුපායං දිස්වා ඤාණවක්ඛුනා.

313. එවන්ති එවං රඤ්ඤො ආරොචෙත්වා පටිසල්ලානං උපගතෙ. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු ඡන්තං බත්තියානං, සත්තන්තං බ්‍රාහ්මණමහාසාලානං, සත්තන්තං නාටකසත්තානං, වත්තාරිසාය ව හරියානං ආපුච්ඡනවාරෙසු.

316. සාදිසියොති ජාතියා සාදිසියොති ආහ “සමවණ්ණා සමජාතිකා”ති.

317. සන්ථාගාරන්ති ඤානමනසිකාරෙන බහි විසට්ඨිතක්කවූපසමනෙන චිත්තස්ස සන්ථම්භනං අගාරං, ඤානසාලන්ති අත්ථො. ගහිතාවාති භාවනානුයොගෙන මහාසත්තෙන අත්තනො චිත්තසන්තානෙන උප්පාදනවසෙන ගහිතා එව. නත්ථි ඤානෙනෙව වික්ඛම්භිතත්තා. විසෙසතො හිස්ස කරුණාය භාවිතත්තා අනභිරති උක්කණ්ඨනා නත්ථි, මෙත්තාය භාවිතත්තා භයපරිතස්සනා නත්ථි. උක්කණ්ඨනාති පන බ්‍රහ්මදස්සනෙ උස්සුක්කං, පරිතස්සනාති තදභිපත්ථනාති ආහ “බ්‍රහ්මුනො පනා”තිආදි.

බ්‍රහ්මුනාසාකච්ඡාවණ්ණනා

318. චිත්තුත්‍රාසොති චිත්තස්ස උත්‍රාසනමත්තං. කථන්ති සත්තනිකායනිවාසට්ඨානනාමගොත්තාදීනං වසෙන කෙන පකාරෙන. තෙනාහ “කි”න්තිආදි.

සොති යෙ තෙ පනකනසන්තත්තධස්සනසනඤ්ඤාමාරකාලනාමකා ලොකෙ පාකටා පඤ්ඤානා බ්‍රහ්මානො, තෙසු සනඤ්ඤාමාරො නාමාහන්ති දස්සෙති.

අග්ගන්ති ගරුට්ඨානියානං දාතබ්බංආහාරං. මධුසාකන්ති මධුරාහාරං, යං කිඤ්චි අනිට්ඨො දාතබ්බං ආහාරං උපචාරවසෙන එවං වදති. තෙනාහ “මධුසාකං පනා”තිආදි. පුච්ඡාමාති නිමන්තනවසෙන පුච්ඡාම.

319. මහාසත්තො වත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරෙ භාවෙත්වා යිතොපි තෙසු “බ්‍රහ්මසහබ්‍යතාය මග්ගො”ති අනිබ්බෙමතිකතාය “කඩ්ඛි”ති අවොච. කෙච් පන “තපොකම්මෙන පරික්ඛිණසරීරතාය, බ්‍රහ්මසමාගමෙන භයාදිසමුප්පත්තියා ව පටිලද්ධමත්තෙහි බ්‍රහ්මවිහාරෙහි පරිභීතො අහොසි, තස්මා අවික්ඛම්භිතවිච්චිච්ඡතාය ‘කඩ්ඛි’ති අවොචා”ති වදන්ති. පරස්ස වෙදියා විදිතා පරවෙදියා, තෙ පන තස්ස පාකටා විභූතාති ආහ “පරස්ස පාකටෙසු පරවෙදියෙසු”ති. තත්ථ කාරණමාහ “පරෙන සයං අභිසඤ්ඤාත්තා”ති. මමාති කම්මං මමංකාරො, මමත්තන්ති ආහ “ඉදං මම...පෙ.... තණ්හ”න්ති. “මම”න්ති කරොති එතෙනාති හි මමංකාරො, තථාපවත්තා තණ්හා. මනුෂ්‍යෙහි නිද්ධාරණෙ

භූමිම, න විසයෙති ආහ “මනුෂ්‍යෙසු යො කොච්”ති. “එකොදිභූතො”ති පදස්ස භාවත්ථං තාව දස්සෙත්තො “එකිභූතො”ති වත්වා පුන තං විවරන්තො “එකො තිට්ඨන්තො එකො නිසිදන්තො”ති ආහ. තාදිසොති එකො හුත්වා පවත්තනකො. භූතොති ජාතො. ඤානො අධිමුත්ති නාම තස්මිං නිබ්බත්තිතෙ, අනිබ්බත්තිතෙ කුතො අධිමුත්තිති ආහ “ඤානං නිබ්බත්තෙත්වාති අත්ථො”ති. විස්සගන්ධො නාම කොධාදිකිලෙසපරිභාවනාති තෙසං වික්ඛම්භනෙන විස්සගන්ධවිරහිතො. එතෙසු ධම්මෙසුති පබ්බජ්ජානං විවෙකවාසකරුණාබ්‍රහ්මචිහාරාදිධම්මෙසු.

320. අවිද්වාති න විදිතවා. ආවරිතාති කුසලානං උත්තරිමනුස්සධම්මානං උප්පත්තිනිවාරණෙන ආවරිතා. පුත්තිකාති බ්‍යාපන්නචිත්තතාදිනා පුත්තිභූතා. කිලෙසවසෙන දුග්ගන්ධං විස්සගන්ධං වායති. නිරයාදිඅපායෙසු නිබ්බත්තනසීලතාය ආපායිකාති ආහ “අපායුපගා”ති. වොරාදිහි උපද්දුතස්ස පවිසිතුකාමස්ස පාකාරකවාටපරිබාදිහි විය නගරං කොධාදිහි නිවුතො පිහිතො බ්‍රහ්මලොකො අස්සාති නිවුතබ්‍රහ්මලොකො. පුච්ඡති “කෙනාවො”ති වදන්තො.

මුසාවාදොව මොසවජ්ජං යථා හිසක්කමෙව හෙසජ්ජං. කුජ්ඤානං දුස්සනං. දිට්ඨාදිසු අදිට්ඨාදිවාදිතාවසෙන පරෙසං විසංවාදනං පරවිසංවාදනං. සදිසං පතිරුපං දස්සෙත්වා පලොභනං සදිසං දස්සෙත්වා වඤ්චනං. මිත්තානං විහිංසනං මෙත්තිහෙදො මිත්තදුඛිභනං. දළ්භමච්ඡරිතා ටද්ධමච්ඡරියං. අත්තනි විජ්ජමානං නිහිනනං, සදිසනං වා අතික්කමිත්වා මඤ්ඤනං. පරෙසං සම්පත්තියා අසහනං ඛියනං. අත්තසම්පත්තියා නිගුහනවසෙන, පරෙහි සාධාරණභාවාසහනවසෙන ව විවිධා ඉච්ඡා රුචි එතස්සාති විච්චිඡා. කදරියතාය මුදුකං මච්ඡරියං. යත්ථ කත්ථවීති සකසන්තකෙ, පරසන්තකෙ, හිනාතිකෙ වාති යත්ථ කත්ථවි ආරම්මණෙ. ලුඛිභනං ආරම්මණස්ස ගහණං අහිගිජ්ඣකං. මජ්ජනං සෙය්‍යාදිවසෙන මදනං සම්පග්ගහො. මුස්භනං ආරම්මණස්ස අනවබොධො. එතෙසුති එතෙසු යථාචුත්තෙසු කොධාදිසු සත්තසන්නානස්ස කිලිස්සනතො විබාධනතො, උපතාපනතො ව කිලෙසසඤ්ඤිතෙසු පාපධම්මෙසු. යුත්තා පයුත්තා සම්පයුත්තා අවිරහිතා.

එත්ථ වායං බ්‍රහ්මා මහාසත්තෙන ආමගන්ධෙ සුපුට්ඨො අත්තනො යථාඋපට්ඨිතෙ පාපධම්මෙ වුද්දසහි පදෙහි විහජිත්වා කට්ඨෙ, තෙ පන තාදිසං පවත්තිවිසෙසං උපාදාය වුත්තාපි කෙච්ඡි පුන වුත්තා, ආමගන්ධසුත්තෙන (සු. නි. 242) පන වුත්තාපි කෙච්ඡි ඉධ සබ්බසො න වුත්තා, එවං සන්තෙපි ලක්ඛණභාරතයෙන, තදෙකට්ඨතාය වා තෙසං පෙත්ථ සඬිගහො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ “ඉදං පන සුත්ත”න්තිආදි. තත්ථ ආමගන්ධසුත්තෙන දීපෙත්වාති ඉධ සරුපතො අචුත්තෙ ආමගන්ධෙපි වුත්තෙහි එකලක්ඛණතාදිනා ආමගන්ධසුත්තෙන පකාසෙත්වා කට්ඨකබ්බං තත්ථ තෙසං සරුපතො කථිතත්තා. ආමගන්ධසුත්තමිපි ඉමිනා දීපෙතබ්බං ඉධ වුත්තානමිපි කෙසඤ්චි ආමගන්ධානං තත්ථ අචුත්තභාවතො. යස්මා ආමගන්ධසුත්තෙ වුත්තාපි ආමගන්ධා අත්ථතො ඉධ සඬිගහං සමොසරණං ගච්ඡන්ති, තස්මා ඉධ වුත්තෙ පරිහරණවසෙන දස්සෙත්තෙන යස්මා චෙත්ථ කෙච්ඡි

අභිධම්මනයෙන් අකිලෙසසභාවාපි සත්තසන්තානස්ස විබාධනටියෙන
“කිලෙසා”ති වත්තබ්බතං අරහන්ති, තස්මා “චුද්දසසු කිලෙසෙසු”ති චුත්තං.

නිම්මාදං මිලාපනං බෙපනන්ති ආහ “නිම්මාදෙනබ්බා පභාතබ්බා”ති.
බුද්ධතන්තිති බුද්ධභාවිනං පචෙණි, බුද්ධභාවිනොපි “බුද්ධා”ති චුච්චන්ති යථා
“අගමා රාජගහං බුද්ධො”ති. මහාපුරිසස්ස දළ්භිකම්මං කත්වාති මහාපුරිසස්ස
“පබ්බජිස්සාමහ”න්ති පචත්තචිත්තුප්පාදස්ස දළ්භිකම්මං කත්වා.

රෙණුරාජආමන්තනාවණ්ණනා

321. මම මනං හරිත්වාති මම චිත්තං අපනෙත්වා තස්ස වසෙන අවත්තිත්වා.

එකීභාවං උපගන්ත්වා චුත්ථස්සාති කායචිචෙකපරිබුහනෙන එකීභාවං
උපගන්ත්වා තපොකම්මවසෙන චුත්ථස්ස. කුසපත්තෙහි පරිත්ථතොති බරිහිසෙහි
වෙදියා සමන්තතො සන්ථරිතො. අකාචොති වණො වණසදිසඤ්ඤිච්චවිරහිතො.
තෙනාහ “අකක්කසො”ති.

ජබත්තියආමන්තනාවණ්ණනා

322. සික්ඛෙය්‍යාමාති සික්ඛාපෙය්‍යාම, සික්ඛාපනඤ්චෙත්ථ
අත්ථිභාවාපාදනන්ති ආහ “උපලාපෙය්‍යාමා”ති.

323. යස්ස චිරියාරම්භස්ස, ඛන්තිබලස්ස ව අභාවෙන පබ්බජිතානං
සමණධම්මො පරිපුණ්ණො, පරිසුද්ධො ව න භොති, තෙසු චිරියාරම්භඛන්තිබලෙසු
තෙ තෙ නියොජෙතුං “ආරම්භවිහො”තිආදි චුත්තං.

කරුණාක්ඛානමග්ගොති කරුණාක්ඛානසඬ්ඛාතො මග්ගො. උජුමග්ගොති
බ්‍රහ්මලොකගමනෙ උජුභූතො මග්ගො. අනුක්තරොති සෙට්ඨො
බ්‍රහ්මචිහාරසභාවතො. තෙනාහ “උත්තමමග්ගො නාමා”ති. සබ්භි රක්ඛිතො සාධුහි
යථා පරිහානි න භොති, එවං පටිපක්ඛදුරිකරණෙන රක්ඛිතො ගොපිතො.
“සද්ධම්මො සබ්භි වක්ඛිතො”ති කෙච්චි පඨන්ති, තෙසං සපරහිතසාධනෙන සාධුහි
බුද්ධාදීහි කථිතො පචෙදිතොති අත්ථො.

තඬ්ඛණවිද්ධංසනධම්මන්ති යස්මිං බණෙ විරොධිධම්මසමායොගො,
තස්මිංයෙව බණෙ විනස්සනසභාවං, යො වා සො ගමනස්සාදානං දෙවපුත්තානං
භෙට්ඨපරියෙන පටිමුඛං ධාවන්තානං සිරසි, පාදෙ ව බද්ධබුරුධාරාසමාගමනතොපි
සිහතරතාය අතිඉත්තරො පචත්තික්ඛණො, තෙනෙව විනස්සනසභාවං. තස්ස
ජීවිතස්ස. ගතින්ති නිට්ඨං. මන්තායන්ති මන්තෙය්‍යන්ති චුත්තං භොතිති ආහ
“මන්තෙතබ්බ”න්ති. කරණත්ථෙ වා භූමිමන්ති “මන්තාය”න්ති ඉදං භූමිමං
කරණත්ථෙ දට්ඨබ්බං යථා “ඤාතාය”න්ති. සබ්බපලිබොධෙති සබ්බෙපි
කුසලකිරියාය විබන්ධෙ උපරොධෙ.

බ්‍රහ්මණ්‍යමහාසාලාදීනං ආමන්තනාවණ්ණනා

324. අප්පෙසක්ඛාති අප්පානුභාවාති ආහ “පබ්බජිතකාලතො පටියායා”තිආදි.

චක්කවත්ති රාජා විය සම්භාවිතො.

මහාගොවින්දපබ්බජ්ජාවණ්ණනා

328. සමාපත්තීනං ආජානනං නාම අත්තපච්චක්ඛතා, සච්ඡිකිරියාති ආහ “න සක්ඛිංසු නිබ්බන්තෙතු”න්ති.

329. ඉමිනාති “සරාමහ”න්ති ඉමිනා පදෙන. “සරාමහ”න්ති හි වදන්තෙන හගවතො මහාබ්‍රහ්මුනා කථිතං “තථෙව ත”න්ති හගවතා පටිඤ්ඤාතමෙව ජාතන්ති. න වට්ඨෙ නිබ්බන්දනත්ථාය චතුසච්චකම්මට්ඨානකථාය අභාවතො. අසති පන වට්ඨෙ නිබ්බදාය විරාගානං අසම්භවො ඵවාති ආහ “න විරාගායා”තිආදි. එකන්තමෙව වට්ඨෙ නිබ්බන්දනත්ථාය අනෙකාකාරවොකාරවට්ඨෙ ආදීනවච්ඡාවනතො.

“නිබ්බදායා”ති ඉමිනා පදෙන විපස්සනා වුත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි. වචත්ථානකථාති විපස්සනාමග්ගනිබ්බානානං තංතංපදෙහි වචත්ථපෙත්වා කථා. අයමෙත්ථ නිප්පරියායකථාති ආහ “පරියායෙන පනා”තිආදි.

330. පරිපූරෙතුන්ති භාවනාපාරිපූරිවසෙන පරිපුණ්ණෙ කාතුං, නිබ්බන්තෙතුන්ති අත්ථො. බ්‍රහ්මවරියවිණ්ණකුලපුත්තානන්ති විණ්ණමග්ගබ්‍රහ්මවරියානං කුලපුත්තානන්ති උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි.

අභිනන්දනං නාම සම්පට්ච්ඡනං “අභිනන්දන්ති ආගත”න්තිආදීසු විය, තඤ්චෙත්ථ අත්ථතො චිත්තස්ස අත්තමනතාති ආහ “චිත්තෙන සම්පට්ච්ඡන්තො අභිනන්දිත්වා”ති. “සාධු සාධු”ති වාචාය සම්පහංසනා අනුමොදනාති ආහ “වාචාය සම්පහංසමානො අනුමොදිත්වා”ති.

මහාගොවින්දසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

7. මහාසමයසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

331. උදානන්ති රඤ්ඤා ඔක්කාකෙන ජාතිසම්භෙදපරිහාරනිමිත්තං පවත්තිතං උදානං පටිච්ච. එකොපි ජනපදො රුළුභිසද්දෙන “සක්කා”ති වුවචති එත්ථ යං චත්තබ්බං, තං මහානිදානවණ්ණනායං වුත්තනායෙන වෙදිතබ්බං. අරොපිතෙති කෙනවි අරොපිතෙ.

ආවරණෙනාති සෙතුනා. බන්ධාපෙත්වාති පංසුපලාසපාසාණමත්තිකාභ්ණධාදිහි ආලිං ටීරං කාරාපෙත්වා.

“ජාතිං සට්ඨෙත්වා කලහං වඩ්ඪයිංසු”ති සඬ්ඛෙපෙන චුත්තමත්ථං පාකට්ඨරං කාතුං “කොලියකම්මකරා වදන්ති”තිආදි චුත්තං.

තීණි ජාතකානීති එන්දනජාතකපථවීඋන්ද්‍රියජාතකලචුකිකජාතකානි ද්වෙ ජාතකානීති රුක්ඛධම්ම වට්ටකජාතකානි.

තෙනාති භගවතා. කලහකාරණභාවොති කලහකාරණස්ස අත්ථිභාවො.

අට්ඨානෙනාති අකාරණෙ. වෙරං කත්වාති විරොධං උප්පාදෙත්වා. “කුයාරිහත්ථො පුරිසො”තිආදිනා එන්දනජාතකං කථෙසි. “දුද්දුභායති හද්දන්තෙ”තිආදිනා පථවීඋන්ද්‍රියජාතකං කථෙසි. “වන්දාමි තං කුඤ්ජරා”තිආදිනා ලචුකිකජාතකං කථෙසි.

“සාධු සම්බහුලා ඤාති; අපි රුක්ඛා අරඤ්ඤජා;
වාතො වහති එකට්ඨං, බ්‍රහන්තම්පි වනජපති”න්ති. —

ආදිනා රුක්ඛධම්මජාතකං කථෙසි.

“සම්මොදමානා ගච්ඡන්ති, ජාලං ආදාය පක්ඛිනො;
යදා තෙ විවදිස්සන්ති, තදා එහින්ති මෙ වස”න්ති. —

ආදිනා වට්ටකජාතකං කථෙසි.

“අත්තදණ්ඩා භයං ජාතං, ජනං පස්සථ මෙධගං;
සංවෙගං කිත්තයිස්සාමි, යථා සංවිජිතං මයා”ති. (සු. නි. 1.941);

ආදිනා අත්තදණ්ඩසුත්තං කථෙසි.

තංතංපලොභනකිරියා කායවාචාහි පරක්කමන්තියො “උක්කණ්ඨන්තු”ති සාසනං පෙසෙත්ති.

කුණාලදහෙනි කුණාලදහතීරෙ පතිට්ඨාය. පුච්ඡිතපුච්ඡිතං කථෙසි (ජා. 2.කුණාලජාතක) “අනුක්කමෙන කුණාලසකුණරාජස්ස පුච්ඡනජපසඬිගෙන කුණාලජාතකං කථෙස්සාමි”ති. අනභිරතීං විනොදෙසි ඉත්ථිතං දොසදස්සනමුඛෙන කාමානං ආදීනවොකාරසංකිලෙසවිභාවනෙන.

කොසජ්ජං විධමිත්වා පුරිසථාමපරිවුහනෙන “උත්තමපුරිසසදිසෙහි නො භවිතුං වට්ටති”ති උප්පන්නවිත්තා.

අවිස්සට්ඨකම්මන්තාති අරතිවිනොදනතො පටියාය අවිස්සට්ඨසමණකම්මන්තා,
අපරිවත්තකම්මට්ඨානාති අත්ථො. නිසිදිතුං වට්ටනීති භගවා වින්තෙසීති යොජනා.

පදුමිනියන්ති පදුමස්සරෙ. විකසිංසු ගුණගණවිබොධෙන. “අයං
ඉමස්ස...පෙ.... න කපෙසී”ති ඉමිනා සබ්බෙපි තෙ භික්ඛු තාවදෙව පටිපාටියා
ආගතත්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ලජ්ජමානා අත්තනා පටිවිද්ධවිසෙසං භගවතො
නාරොචෙසුන්ති දස්සෙති. “බිණ්ණාසවාන”න්තිආදිනා තත්ථ කාරණමාහ.

ඔසිදමත්තෙති භගවතො සන්තිකං උපගතමත්තෙ. අරියමණ්ඩලෙති
අරියසමුහෙ. පාචීනසුගන්ධරපරික්ඛෙපතොති යුගන්ධරපබ්බතස්ස
පාචීනපරික්ඛෙපතො, න බාහිරකෙහි උච්චමානඋදයපබ්බතතො.
රාමණෙය්‍යකදස්සනත්ථන්ති බුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතත්තා විසෙසතො රමණීයස්ස
ලොකස්ස රමණීයභාවදස්සනත්ථං. උල්ලඬිසිත්වාති උට්ඨහිත්වා. එවරූපෙ බණ
ලයෙ මුහුත්තෙති යථාචුත්තෙ වන්දමණ්ඩලස්ස උට්ඨිතක්ඛණෙ උට්ඨිතවෙලායං
උට්ඨිතමුහුත්තෙති උපරූපරි කාලස්ස වඩ්ඪිතභාවදස්සනත්ථං චුත්තං.

තථා තෙසං භික්ඛූනං ජාතිආදිවසෙන භගවතො අනුරූපපරිවාරිතං දස්සෙන්නො
“තත්ථා”ති ආදිමාහ.

සමාපන්නදෙවතාති ආසන්නට්ඨානෙ ක්‍රියාසමාපත්ති සමාපන්නදෙවතා.
චලිංසුති උට්ඨහිංසු. කොසමත්තං යානං සද්දන්තරං. ජම්බුදීපෙ කිර ආදිතො
තෙසට්ඨිමත්තාති නගරසහස්සාති උජ්ජන්නාති, තථා දුතියං, තථා තතියං, තං
සන්ධායාහ “තික්ඛත්තුං තෙසට්ඨියා නගරසහස්සෙසු”ති. තෙ පන සම්පිණ්ඩෙත්වා
සතසහස්සතො පරං අසීතිසහස්සාති, නවසහස්සාති ව භොන්ති. නවනවුතියා
දොණමුඛසතසහස්සෙසුති නවසතසහස්සාධිකෙසු නවුතියතසහස්සෙසු
දොණමුඛෙසු. දොණමුඛන්ති ව මහානගරස්ස ආයුජ්ජන්තිට්ඨානභූතං පාදනගරං
චුච්චති. ජන්තවුතියා පට්ටනකොට්ඨසතසහස්සෙසුති
ජකොට්ඨකනවුතිකොට්ඨසතසහස්සපට්ටනෙසු. තම්බපණ්ණිදීපාදීසු ජපණ්ණාසාය
රතනාකරෙසු. එවං පන නගරදොණමුඛපට්ටනරතනාකරාදිවිභාගෙන කථනං
තංතංඅධිවත්ථාය වසන්තීනං දෙවතානං බහුභාවදස්සනත්ථං. යදි
දසසහස්සවක්කවාලෙසු දෙවතා සන්තිපතිතා, අථ කස්මා පාළියං “දසහි ව
ලොකධාතුහි”ති චුත්තන්ති ආහ “දසසහස්ස...පෙ.... අධිජ්ජෙතා”ති, තෙන
සහස්සිලොකධාතු ඉධ “එකා ලොකධාතු”ති චුත්තාති වෙදිතබ්බං.

ලොහපාසාදෙති ආදිතො කතෙ ලොහපාසාදෙ. බ්‍රහ්මලොකෙති හෙට්ඨිමෙ
බ්‍රහ්මලොකෙ. යදි තා දෙවතා එවං නිරන්තරා, පච්ඡා ආගතානං ඔකාසො එව න
භවෙය්‍යාති වොදනං සන්ධායාහ “යථා බො පනා”තිආදි. සුද්ධාවාසකායං
උපපන්නා සුද්ධාවාසකායිකා, තාසං පන යස්මා සුද්ධාවාසභූමි නිවාසට්ඨානං, තස්මා
චුත්තං “සුද්ධාවාසවාසීන”න්ති. ආවාසාති ආවාසනට්ඨානභූතා, දෙවතා පන

ඔරම්භාගියානං, ඉතරෙසඤ්ච සංයොජනානං සමුවිජ්ජන්දනෙන සුද්ධො ආවාසො එතෙසන්ති සුද්ධාවාසා.

332. පුරත්ථිමචක්කවාළමුවට්ඨියං ඔතරි අඤ්ඤත්ථ ඔකාසං අලභමානො. එවං සෙසාපි. බුද්ධානං අභිමුඛමග්ගො බුද්ධවීථි. යාව චක්කවාළා ඔත්ථරිතුං ඔවරිතුං න සක්කා. පහටබුද්ධවීථියාවාති බුද්ධානං සන්තිකං උපසඬකමන්තෙහි තෙහි දෙවබ්බුග්ගෙහි වළඤ්ජිතවීථියාව. සමිති සඬගති සන්තිපාතො සමයො, මහන්තො සමයො මහාසමයොති ආහ “මහාසමුභො”ති. පචද්ධං වනං පවනන්ති ආහ “වනසංඝංඛො”ති. දෙවසටාති දෙවසමුභා.

සමාදහංසුති සමාදහිතං ලොකුත්තරසමාධිනා සුට්ඨු අප්පිතං අකංසු, යථාසමාහිතං පන සමාධිනා යොජිතං නාම භොතීති වුත්තං “සමාධිනා යොජෙසු”න්ති. සබ්බෙසං ගොමුත්තවඬිකාදීනං දුරසමුහනිතත්තා සබ්බෙ...පෙ.... අකරිංසු. නයති අස්සෙ එතෙහිති නෙත්තාති, යොත්තාති. අවිථිපට්ඨන්තානං අස්සානං විථිපට්ඨාදනං රස්මිග්ගහණෙන පභොතීති “සබ්බයොත්තාති ගහෙත්වා අවොදෙන්තො”ති වත්වා තං පන අවොදනං අවාරණං එවාති ආහ “අවොදෙන්තො අවාරෙන්තො”ති.

යථා බිලං හිත්තියං වා භූමියං වා ආකොට්ඨං දුන්නීභරණං, යථා ව පලිසං නගරප්පචෙසනිවාරණං, යථා ව ඉන්දබිලං ගම්භීරනෙමි සුනිබ්බාතං දුන්නීභරණං, එවං රාගාදයො සත්තසන්තානතො දුන්නීභරණා, නිබ්බානනගරප්පචෙසනිවාරණා වාති තෙ “බිලං, පලිසං, ඉන්දබිලං”න්ති ව වුත්තා. තණ්හාච්ඡාය අභාවෙන අනෙජා පරමසන්තුට්ඨිභාවෙන වාතුද්දිසත්තා අප්පට්ඨිතවාරිකං වරන්ති.

ගතාසෙති ගතා එව, න පන ගමිස්සන්ති පරිනිට්ඨිතසරණගමනත්තාති. ලොකුත්තරසරණගමනං අධිප්පෙතන්ති ආහ “නිබ්බෙමතිකසරණගමනෙන ගතා”ති. තෙ හි නියමෙන අපායභූමිං න ගමිස්සන්ති, දෙවකායඤ්ච පරිපුරෙස්සන්ති. යෙ පන ලොකියෙන සරණගමනෙන බුද්ධං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං, සති ව පච්චයන්තරසමවායෙ පභාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපුරෙස්සන්තිති අයමෙත්ථ අත්ථො.

දෙවතාසන්තිපාතවණ්ණනා

333. එතෙසන්ති දෙවතාසන්තිපාතානං. ඉදානීති ඉමස්මිං කාලෙ. බුද්ධානන්ති අඤ්ඤෙසං බුද්ධානං අභාවා. විත්තකල්ලතා විත්තමද්දවං.

කිං පන භගවතාව මහන්තෙ දෙවතාසමාගමෙ තෙසං නාමගොත්තං කථෙතුං සක්කාති? ආම සක්කාති දස්සෙතුං “බුද්ධා නාම මහන්තා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ දිට්ඨන්ති රූපායනනමාහ, සුතන්ති සද්දායනනං, මුතන්ති සම්පත්තග්ගාහිඉන්ද්‍රියවිසයං ගන්ධරසථොට්ඨිබ්බායනනං, විඤ්ඤාතන්ති

වුත්තාවසෙසං සබ්බං ඤෙය්‍යං, පත්තන්ති පරියෙසිත්වා, අපරියෙසිත්වා වා සම්පත්තං, පරියෙසිතන්ති පත්තං, අප්පත්තං වා පරියට්ඨං. අනුච්චරිතං මනසාති කෙවලං මනසා ආලෝචිතං. කත්ථවි නීලාදිවසෙන විහත්තරූපාරම්මණෙනි අභිධම්මෙ (ධ. ස. 615) “නීලං පිතක”න්තිආදිනා විහත්තෙ යත්ථ කත්ථවි රූපාරම්මණෙ කිඤ්චි රූපාරම්මණං වා න අත්ථිති යොජනා. භෙරිසද්දාදිවසෙනාති එත්ථාපි එසෙව නයො. යන්ති යං ආරම්මණං. එතෙසන්ති බුද්ධානං.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං පාළියා සමත්ථෙත්තුං “යථාහා”තිආදි වුත්තං. තදා ජානනකිරියාය අපරියොසිතභාවදස්සනත්ථං “ජානාමි”ති වත්වා යස්මා යං කිඤ්චි නෙය්‍යං නාම, සබ්බං තං භගවතා අඤ්ඤාතං නාම නත්ථි, තස්මා වුත්තං “තමහං අබ්භඤ්ඤාසි”න්ති.

න ඔලොකෙන්ති පයොජනාභාවතො. විපරිතා “න කම්මාවරණෙන සමන්තාගතා”තිආදිනා නයෙන වුත්තා. “යස්ස මඬිගලා සමුහතා”ති (සු. නි. 362) ආරහිත්වා “රාගං විනයෙථ මානුසෙසු දිබ්බෙසු කාමෙසු වා”තිආදිනා (සු. නි. 363) ව රාගනිග්ගහකථාබාහුල්ලතො සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තං රාගවරිතානං සප්පායං, “පියමප්පියභූතා කලහ විවාදා පරිදෙවසොකා සහමච්ඡරා වා”තිආදිනා (සු. නි. 869; මහානි. 98) කලහාදයො යතො දොසතො සමුට්ඨහන්ති, සො ව දොසො යතො පියභාවතො, සො ව පියභාවො යතො ඡන්දතො සමුට්ඨහන්ති, ඉති ඵලතො, කාරණපරම්පරතො ව දොසෙ ආදීනවචිභාවනබාහුල්ලතො කලහවිවාදසුත්තං (සු. නි. 869; මහානි. 98) දොසවරිතානං සප්පායං –

“අප්පඤ්ඤි එතං න අලං සමාය,
දුට්ඨෙ විවාදස්ස ඵලානි බිරුමි;
එතම්පි දිස්වා න විවාදයෙථ,
බ්බොහිපස්සං අවිවාදභූමි”න්ති. (සු. නි. 902; මහානි. 131) –

ආදිනා නයෙන සම්මොහවිධමනතො, පඤ්ඤාපරිබුද්ධතො ව මහාබුද්ධසුත්තං මොහවරිතානං සප්පායං –

“පරස්ස ටෙ ධම්මං අනානුජානං,
බාලො, මගො භොති නිහිනපඤ්ඤා;
සබ්බෙව බාලා සුනිහිනපඤ්ඤා,
සබ්බෙවිමෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානා”ති. (සු. නි. 886; මහානි. 115) –

ආදිනා නයෙන සන්දිට්ඨිපරාමාසිතාපනයනමුඛෙන සවිසයෙසු දිට්ඨිග්ගහණෙසු විසට්ඨිතක්කවිච්ඡන්දනවසෙන පවත්තත්තා මූලබුද්ධසුත්තං විතක්කවරිතානං සප්පායං –

“මූලං පපඤ්චසඬ්ඛාය (ඉති භගවා),

මන්නා අස්මිති සබ්බං උපරුන්ධෙ;
 යා කාචි තණ්හා අප්ඤ්ඤානං,
 තාසං විනයා සදා සතො සික්ඛෙ''ති. (සු. නි. 922; මහානි. 151) –

පපඤ්චසඬ්ඛාය මූලං අවිජ්ජාදිකිලෙසජාතං අස්මිති පවත්තමානඤ්චාති සබ්බං
 මන්නා පඤ්ඤාය උපරුන්ධෙය්‍ය. යා කාචි අප්ඤ්ඤානං රූපතණ්හාදිහෙදා තණ්හා
 උප්පජ්ජෙය්‍ය, තාසං විනයා වූපසමාය සදා සතො උපට්ඨිතස්සති හුත්වා
 සික්ඛෙය්‍යාති එවමාදි උපදෙසස්ස සද්ධොව භාජනං. තස්ස හි සො අත්ථාවහොති
 තුවට්ටකසුත්තං සද්ධාවරිතානං සප්පායං –

“විතතණ්හො පුරා හෙදා (ඉති හගවා),
 පුබ්බමත්තමනිස්සිතො;
 වෙමජ්ඣෙකු නුපසඬ්ඛෙය්‍යො,
 තස්ස නත්ථි පුරක්ඛත''න්ති. (සු. නි. 855; මහානි. 84) –

යො සරීරහෙදතො පුබ්බෙව පහිනතණ්හො, තතො එව අතීතද්ධසඤ්ඤිතං
 පුරිමකොට්ඨාසං තණ්හානිස්සයෙන අනිස්සිතො, වෙමජ්ඣෙකු පච්චුප්පත්තෙපි
 අද්ධති “රත්තො”තිආදිනා උපසඬ්ඛාතබ්බො, තස්ස අරහතො
 තණ්හාදිට්ඨිපුරක්ඛාරානං අභාවා අනාගතෙ අද්ධති කිඤ්චි පුරක්ඛතං නත්ථිති
 ආදිනා එවං ගම්භීරකථාබාහුල්ලතො පුරාහෙදසුත්තං (සු. නි. 855; මහානි. 84)
 බුද්ධිවරිතානං සප්පායන්ති කත්වා වුත්තං “අථ තෙසං සප්පායං ...පෙ....
 වචන්ථපෙත්වා”ති. මනසාකාසීති එවං වරියාය වසෙන මනසි කත්වා පුන තං සදිසං
 අත්තතො දෙසනානික්ඛෙපයොග්‍යතාවසෙන මනසි අකාසි. අත්තජ්ඣාසයෙන නු
 බො ජානෙය්‍යාති පරජ්ඣාසයාදිං අනපෙක්ඛිත්වා මය්හංයෙව අජ්ඣාසයෙන
 ආරද්ධ දෙසනං ජානෙය්‍ය නු බො. පරජ්ඣාසයෙනාති සන්තිපතිතාය පරිසාය
 කස්සචි අජ්ඣාසයෙන. අට්ඨුප්පත්තිකෙනාති ඉධ සමුට්ඨිතඅට්ඨුප්පත්තියා.
 පුච්ඡාවසෙනාති කස්සචි පුච්ඡන්තස්ස පුච්ඡාවසෙන. ආරද්ධදෙසනං ජානෙය්‍යාති.
 “සචෙ පච්චෙකබුද්ධො භවෙය්‍යා”ති ඉදං ඉමෙසං සුත්තානං දෙසනාය පුච්ඡා
 පච්චෙකබුද්ධානං භාරියා, අවිසයා වාති දස්සනත්ථං වුත්තං. තෙනාහ “සොපි න
 සක්කුණෙය්‍යා”ති.

එත්ථ ව යස්මා න අනුමතිපුච්ඡා, කට්ඨකමානාපුච්ඡා වා යුත්තා, අථ බො
 දිට්ඨසංසන්දනපුච්ඡාසදිසි වා විමතිවිෂේදනපුච්ඡාසදිසි වා පුච්ඡා යුත්තා, තාව
 පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන පවත්තිතා නාම භොන්ති, න යථාධම්මවසෙන, තත්ථ යදි
 හගවා තථා සයමෙව පුච්ඡිත්වා සයමෙව විස්සජ්ජෙය්‍ය, සුණන්තිනං දෙවතානං
 සම්මොහො භවෙය්‍ය “කිං නාමෙතං හගවා පයමං එවමාහ, පුනපි එවමාහා”ති,
 අන්ධකාරං පට්ටියා විය භොන්ති, තස්මා වුත්තං “එවං පෙතා දෙවතා න
 සක්ඛිස්සන්ති පටිවිජ්ඣිතු”න්ති. යථාධම්මදෙසනායං පන කට්ඨකමානාවසෙන
 පුච්ඡනෙන සම්මොහො භොතිති. සුරියො උග්ගතොති ආහ දෙවසඬ්ඛෙසො
 ආසන්නතරභාවෙන ඔභාසස්ස විපුලඋළාරභාවතො. එකිස්සා ලොකධාතුයාති

සුත්තෙ (දී. නි. 3.161; ම. නි. 3.129; අ. නි. 1.277; විහ. 809; නෙත්ති. 57; මි. ප. 5.1.1) ආගතනයෙන සබ්බත්තං පන අප්පබ්බං අවරිමං ද්වෙ බුද්ධා න භොන්තෙව. තෙනෙවාහ – “අනන්තාසු...පෙ.... අද්දසා”ති.

ගාථායං පුච්ඡාමිති නිමිත්තබුද්ධො භගවන්තං පුච්ඡිතුං ඔකාසං කාරාපෙසි. මුනින්ති බුද්ධමුනිං. පහුතපඤ්ඤන්ති මහාපඤ්ඤං. තිණ්ණන්ති චතුරොසතිණ්ණං. පාරච්ඡිගතන්ති නිබ්බානප්පත්තං, සබ්බස්ස වා ඤෙය්‍යස්ස පාරං පරියන්තං ගතං. පරිනිබ්බතං සඋපාදිසෙසනිබ්බානවසෙන. ඨිතත්තන්ති අවට්ඨිතචිත්තං. ලොකධම්මෙහි අකම්පනෙය්‍යත්තාය. නික්ඛම්ම සරා පනුජ්ජ කාමෙති වත්ථුකාමෙ පනුදිත්වා සරාවාසා නික්ඛම්ම. කථං භික්ඛු සම්මා සො ලොකෙ පරිබ්බජෙය්‍යාති සො භික්ඛු කථං සම්මා පරිබ්බජෙය්‍ය ගච්ඡෙය්‍ය විහරෙය්‍ය, අනුපලිත්තො හුත්වා ලොකං අතික්කමෙය්‍යාති අත්ථො.

334. සිලොකං අනුකස්සාමිති එත්ථ සිලොකො නාම පාදසමුදයො, ඉසීචි වුව්චමානා ගාථාතිපි වුව්චති. පාදොව නියතවණ්ණානුපුබ්බිකානං පදානං සමුහො, තං සිලොකං අනුකස්සාමි පවත්තයිස්සාමිති අත්ථොති ආහ “අක්ඛර...පෙ.... පවත්තයිස්සාමි”ති. යත්ථාති අධිකරණෙ භූමිමං. ආමෙඨිතලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ “යෙසු යෙසු යානෙසු”ති. භූමිමාති භූමිපටිබද්ධනිවාසා. තං තං නිස්සිකා තං තං යානං නිස්සිතවත්තො නිස්සාය වසමානා, තෙහි සද්ධිං සිලොකං අනුකස්සාමිති අධිප්පායො. “යෙ සිකා ගිරිගබ්භර”න්ති ඉමිනා තෙසං විවෙකවාසං දස්සෙති, “පභිතත්තා සමාහිතා”ති ඉමිනා භාවනාභියොගං.

බහුජනා පඤ්චසතසඬ්ඛ්‍යත්තා. පටිපක්ඛාහිභවනතො, තෙජ්ජස්සදත්තාය ව සීභා විය පවිත්තත්තාය නිලීනා. එකත්තන්ති එකීභාවං. ඔදාතචිත්තා හුත්වා සුද්ධාති අරහත්තමග්ගාධිගමෙන පරියොදාතචිත්තා හුත්වා සුද්ධා, න කෙවලං සරීරසුද්ධියාව. විජ්ජසන්නාති අරියමග්ගජ්ජසාදෙන විසෙසතො පසන්නා. චිත්තස්ස ආවිලභාවකරානං කිලෙසානං අභාවෙන අනාවිලා.

භික්ඛු ජානිත්වාති භින්තකිලෙසෙ භික්ඛු “ඉමෙ දිබ්බවක්ඛුනා එතෙ දෙවකායෙ පස්සන්තිති ජානිත්වා. සවනන්තෙ ජාතත්තාති ධම්මස්සවනපරියොසානෙ අරියජාතියා ජාතත්තා. ඉදං සබ්බන්ති ඉදං “භියොසා පඤ්චසතෙ”තිආදිකං සබ්බං.

තදත්ථාය වීරියං කරිංසුති දිබ්බවක්ඛුඤාණාහිනීභාරවසෙන වීරියං උස්සාහං අකංසු. තෙනාහ “න තං තෙහි”තිආදි. සත්තරින්ති ත-කාරස්ස ර-කාරාදෙසං කත්වා වුත්තං, සත්තතින්ති අත්ථො. “සහස්ස”න්ති පන අනුවත්තති, සත්තතියොගෙන බහුවචනං. තෙනාහ “එකෙ සහස්සං. එකෙ සත්තතිසහස්සානි”ති.

අනන්තන්ති අන්තරහිතං, තං පන අතිවිය මහන්තං නාම භොතීති ආහ “විපුල”න්ති.

අවෙක්ඛිත්වාති ඤාණවක්ඛුනා විසුං විසුං අවෙක්ඛිත්වා “වචන්ථිත්වානා” තිපි පයන්ති, සො එවත්ථො. තං අවෙක්ඛනං නිව්ඡයකරණං හොතිති ආහ “වචන්ථපෙත්වා”ති. පුබ්බෙ චුත්තගාථාසු තතියගාථාය පච්ඡිමද්ධං, චතුත්ථගාථාය පුරිමද්ධඤ්ච සන්ධායාහ “පුබ්බෙ චුත්තගාථමෙවා”ති.

විජානනම්පි දස්සනං එවාති ආහ “පස්සට්ඨලොකෙටා”ති.
වාචායනපවත්තිතභාවතො “අනුපට්ඨාපට්ඨායා ච කිත්තයිස්සාමි”ති වදති.

335. සත්ත සහස්සානි සඬ්ඛායාති සත්ත සහස්සා. යක්ඛායෙවාති යක්ඛජාතිකා එව. ආනුභාවසම්පන්නාති මහෙසක්ඛා. ඉද්ධිමත්තොති වා මහානුභාවා. ජුතිමත්තොති මහජපභා. චණ්ණවත්තොති අතික්කන්තචණ්ණා. යසස්සිනොති මහාපරිවාරා චෙව පත්ථට්ඨකිත්තිසද්දා ව. සමිති-සද්දො සමිපත්ථොති අධිප්පායෙනාහ “භික්ඛුනං සත්තික”න්ති.

හෙමවතපබ්බතෙති හිමවතො සමීපෙ යීතපබ්බතෙ.

එතෙ සබ්බෙපීති එතෙ සත්තසහස්සා කාපිලවත්ථවා, ඡසහස්සා හෙමවතා, තිසහස්සා සාතාගිරාති යථාචුත්තා සබ්බෙපි සොළසසහස්සා.

රාජගහනගරෙති රාජගහනගරස්ස සමීපෙ. තන්ති කුම්භිරං.

336. කාමං පාචිනදිසං පසාසති, තථාපි චතුසුපි දිසාසු සපරිවාරදීපෙසු චතුසුපි මහාදීපෙසු ගන්ධබ්බානං ජෙට්ඨකො, කථං? සබ්බෙ තෙ තස්ස වසෙ වත්තන්ති. කුම්භණ්ඩානං අධිපතීතිආදීසුපි එසෙව නයො.

තස්සාපි විරුළුහස්ස. තාදිසායෙවාති ධනරට්ඨස්ස පුත්තසදිසා එව පුටුත්ථතො, නාමතො, බලතො, ඉද්ධිආදිවිසෙසතො ව.

සබ්බසඬ්ඛාහිකවසෙනාති දසසහස්සිලොකධාතුයා පච්චෙකං වත්තාරො වත්තාරො මහාරාජානොති තෙසං සබ්බෙසං සඬ්ඛණ්හනවසෙන. තෙනාහ “අයඤ්චෙත්වා”තිආදි.

චතුරො දිසාති චතුසු දිසාසු. චතුරො දිසා ජලමානා සමුප්පලන්තා ඔභාසෙන්තා. යදි එවං මහතියා පරිසාය ආගතානං කථං කාපිලවත්ථවෙ වනෙ යීතාති ආහ “තෙ පනා”තිආදි.

337. තෙසං මහාරාජානං දාසාති යොජනා. මායාය යුත්තා, තස්මා මායාවීනො. වඤ්චනං එතෙසු අත්ථී, වඤ්චනෙ වා නියුත්තාති වඤ්චනිකා. කෙරාටියසායෙයොනාති නිහීනසයෙන කම්මෙන. මායා එතෙසං අත්ථීති මායා, තෙ ව පරෙසං වඤ්චනත්ථං යෙන මායාකරණෙන “මායා”ති චුත්තා, තං දස්සෙන්තො “මායාකාරකා”ති ආහ.

එත්තකා දාසානි එත්තකා කුට්ඨේඛ්ඛාදිකා නිසංඤ්චපරියොසානා
අට්ඨමහාරාජානං දාසා.

දෙවරාජානොති දෙවා හුත්වා තංතංදෙවකායස්ස රාජානො. චිත්තො ච සෙනො
ච චිත්තසෙනො වාති තයො එතෙ දෙවපුත්තා පාළියං එකසෙසනයෙන චුත්තාති
ආහ “චිත්තො වා”තිආදි.

භික්ඛුසඬ්ඨසො සමිතො සන්තිපතීතො එත්ථාති භික්ඛුසඬ්ඨසමිති, ඉමං වනං.

338. නාගසද්දහවාසිකාති නාගසද්දහනිවාසිනො. තත්ථෙකො කීර නාගරාජා,
වීරකාලං වසතො තස්ස පරිසා මහතී පරම්පරාගතා අත්ථී, තං සන්ධායාහ
“තච්ඡකනාගපරිසායා”ති.

යමුනවාසිනොති යමුනායං වසනකනාගා. නාගවොහාරොනාති
හත්ථීනාගවොහාරෙන.

චුත්තජ්ජකාරොති කම්බලස්සතරෙ යපෙත්වා ඉතරෙ චුත්තජ්ජකාරනාගා.
ලොහාභිභූතාති ආහාරලොහෙන අභිභූතා. දිබ්බානුභාවතාති දිබ්බානුභාවතො,
දිබ්බානුභාවහෙතු වා දිබ්බා. “චිත්‍රසුපණ්ණා”ති නාමං විචිත්‍රසුන්දරපත්තවත්තතාය.

උපච්ඡයන්තාති උපෙච්ච කථෙත්තා. කාකොලුකඅභිනකුලාදයො විය
අඤ්ඤමඤ්ඤං ජාතිසමුදාගතවෙරාපි සමානා මිත්තා විය...පෙ.... හට්ඨකුට්ඨචිත්තා
අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිත්ති අධිජ්ජායො. බුද්ධංයෙව තෙ සරණං ගතා
“බුද්ධානුභාවෙනෙව මයං අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිං මෙත්තිං පටිලභිමිහා”ති.

339. භාතරොති මෙටුනභාතරො. තෙනාහ “සුජාය අසුරකඤ්ඤාය කාරණා”ති.

තෙසුති අසුරෙසු. කාලකඤ්ඤාති එවං නාමා. මහාභිස්මාති භිංසනකමහාසරීරා.
අහබ්බාති සම්මත්තනියාමං ඔක්කමිතුං න හබ්බා අච්ඡන්දිකත්තා තාදිසස්ස
ජන්දස්සෙව අභාවතො.

බලිතො මහාඅසුරස්ස අබ්භතීතත්තා තස්ස පුත්තෙ එව කිත්තෙන්තො හගවා
“සතඤ්ච බලිපුත්තාන”න්ති ආදිමාහ. සො කීර සුබ්බමං අත්තභාවං මාපෙත්වා
උපගච්ඡි.

340. කම්මං කත්ථාති පරිකම්මං කත්ථා. නිබ්බත්තාති උපචාරජ්ඣානෙන
නිබ්බත්තා. අජ්ජනාඤානෙන පන නිබ්බත්තා බ්‍රහ්මානො භොන්ති, තෙ පරතො
වක්ඛති “සුබ්‍රහ්මා”තිආදිනා (දී. නි. 2.341), අයඤ්ච කාමාවචරදෙවතා වුවිචති.
තෙනෙවාහ – “මෙත්තාකරුණාකායිකාති මෙත්තාඤානෙ ව කරුණාඤානෙ ව
පරිකම්මං කත්ථා නිබ්බත්තදෙවා”ති. මෙත්තාඤානෙ කරුණාඤානෙති
මෙත්තාඤානනිමිත්තං කරුණාඤානනිමිත්තං, තදත්ථන්ති අත්ථො.

තෙ ආපොදෙවාදයො යථාසකං වග්ගවසෙන ධීතත්තා දසධා ධීතා. යාව කරුණාකායිකා දස දෙවකායා. නානත්තවණ්ණාති නානාසභාවවණ්ණවත්තො.

වෙණ්ඩුදෙවතාති වෙණ්ඩු නාම දෙවතා, එවං සහලී දෙවතා. අසමදෙවතා, යමකදෙවතාති “ද්වෙ අයනියො”ති වදන්ති, තජ්ජමුඛා ද්වෙ දෙවනිකායාති. වන්දස්සුපනිසා දෙවා වන්දස්ස උපනිස්සයතො වත්තමානා තස්ස පුරතො ව පච්ඡතො ව පස්සතො ව ධාවනකදෙවා. තෙනාහ “වන්දනිස්සිතකා දෙවා”ති. සූරියස්සුපනිසා, නක්ඛත්තනිස්සිතාති එත්ථාපි එසෙව නයො. කෙවලං වාතවායනහෙතවො දෙවතා වාතවලාහකා. තථා කෙවලං අඛිහපටලසඤ්චරණහෙතවො අඛිහවලාහකා. උණ්හජ්ජවත්තිහෙතවො උණ්හවලාහකා. වස්සවලාහකා පන පජ්ජන්තසදිසාති. තෙ ඉධ න චුත්තා. වසුදෙවතා නාම එකො දෙවනිකායො, තෙසං පුබ්බධිගමත්තා වාසවො, සක්කො.

දසෙතෙති එතෙ වෙණ්ඩුදෙවතාදයො වාසවපරියොසානා දස දෙවකායා.

ඉමානීති “ජලමග්ගී”ති ව “සිඛාරිවා”ති ව ඉමානි තෙසං නාමානි. කෙච් පන ම-කාරො පදසන්ධිකරො “ජලා”ති ව “අග්ගී”ති ව “සිඛාරිවා”ති ව ඉමානි තෙසං නාමානීති වදන්ති. එතෙති තෙසු එව “අරිට්ඨකා, රොජා”ති ව චුත්තදෙවෙසු එකච්චෙ, උමාපුජ්චනිභාසිතො වණ්ණතො උමාපුජ්චසදිසාති එවමත්ථො ගහෙතඛිබ්බො, අඤ්ඤථා එකාදස දෙවකායා සිසුං.

දසෙතෙති එතෙ දස සහභූදෙවාදයො වාසවනෙසිපරියොසානා දස දෙවකායා. තෙනෙව නිකායහෙදවසෙන දසධාව ආගතා.

“සමානා”තිආදි තෙසං දෙවානං නිකායසමුදායගතං නාමං. එවං සෙසානම්පි.

දසෙතෙති එතෙ සමානාදිකා මහාපාරගපරියොසානා දස දෙවකායා. තෙනෙව නිකායහෙදෙන දසධා ආගතා.

සුක්කාදයො තයො දෙවකායා. පාමොක්ඛදෙවාති පමුඛා පධානභූතා දෙවා.

දිසාති දිසාසු. දෙවොති මෙසො. දසෙතෙති එතෙ සුක්කාදයො පජ්ජන්තපරියොසානා දස දෙවකායා, තෙ දෙවනිකායහෙදෙන දසධා ආගතා.

දසෙතෙති එතෙ බෙමියාදයො පරනිම්මිතපරියොසානා දස දෙවකායා, තෙ දෙවනිකායහෙදෙන දසධාව ආගතා. තත්ථ “බෙමියා, කට්ඨකාදයො ව පඤ්චාපි සදෙවකායා තාවතිංසකායිකා”ති වදන්ති. නාමන්වයෙනාති නාමානුගමෙන “ආපොදෙවතා”තිආදිනාමසභාගෙන. තෙනෙවාහ “නාමභාගෙන නාමකොට්ඨාසෙනා”ති. සබ්බා දෙවතාති දසසහස්සිලොකධාතුසු සබ්බාපි දෙවතා. නිද්දිසති තංතංනාමසභාගෙන එකජ්ඣං කත්වා.

පවුන්ථානි පවාසං ගතා විය අපෙතානි ආහ “විගතා”ති. පවුන්ථා වා පකාරතො
වුන්ථා වුසිතා, තෙන ජාති වුසිතබ්බා අස්සාති පවුට්ඨජාති. කාලකභාවා
සංකිලෙසධම්මා, සබ්බසො තදභාවතො කාලකභාවාතීතං දසබලං.
ලඤ්චනාභාවෙන වා අසිතාතිගො කාලකභාවාතීතාය සිරියා වන්දො, තාදිසං වන්දං
විය සිරියා විරොචමානං.

341. එකො බ්‍රහ්මානි සගාථකවග්ගෙ (සං. නි. 1.98) ආගතො
සුබ්‍රහ්මදෙවපුත්තො. බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා හෙට්ඨිමෙසු පතිට්ඨිතා
අරියබ්‍රහ්මානො, න සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානො. තිස්සමහාබ්‍රහ්මා පුටුප්පනො, යො
අපරභාගෙ මනුස්සෙසු නිබ්බත්තිත්වා මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරො ජාතො.

සහස්සං බ්‍රහ්මලොකානන්ති බ්‍රහ්මලොකො එතෙසන්ති බ්‍රහ්මලොකා,
බ්‍රහ්මානො, තෙසං බ්‍රහ්මලොකානං සහස්සං සත්තලොකපරියායො වායං
ලොකසද්දොති ආහ “මහාබ්‍රහ්මානං සහස්සං ආගත”න්ති. අනන්තරගාථායං
“ආගතා”ති වුත්තපදමෙව අත්ථවසෙන වදති. යත්ථාති යස්මිං බ්‍රහ්මසහස්සෙ.
අඤ්ඤෙ බ්‍රහ්මෙති තදඤ්ඤෙ බ්‍රහ්මානො. අභිභවිත්වා තිට්ඨති වණ්ණෙන, යසසා
ආයුනා ව.

ඉස්සරාති තෙනෙව වසපවත්තනෙන සෙසබ්‍රහ්මානං අධිපතිනො.

342. කාලකධම්මසමන්තාගතො කාලකස්ස පාපිමස්ස මාරස්ස බාලභාවං
පස්සට්, යො අත්තනො අවිසයෙ නිරත්ථකං පරක්කම්තුං වායමති.

චිත්තරාගභාවභස්ස ධම්මස්සවනස්ස අන්තරායකරණෙන අචිත්තරාගා රාගෙන
බද්ධා එව නාම භොන්තිති වුත්තං “රාගෙන බද්ධං භොතු”ති.

හයානකං සරඤ්ච කත්වාති හෙරවං මහන්තං සද්දං සමුට්ඨපෙත්වා.

ඉදානි තං සද්දං උපමාය දස්සෙන්නො “යථා”ති ආදිමාහ. කඤ්චිති තස්මිං
සමාගමෙ කඤ්චි දෙවතං, මානුසකං වා අත්තනො වසෙ වත්තෙතුං අසක්කොන්තො
අසයංවසෙ සයඤ්ච න අත්තනො වසෙ ධීතො. තෙනාහ “අසයංවසී”තිආදි.

343. “චිත්තරාගෙහි”ති දෙසනාසීසමෙතං. සබ්බායපි හි තත්ථ සමාගතපරිසාය
මාරසෙනා අපක්කන්තාව. තෙසං ලොමම්පි ඉඤ්ජයුං තෙසං ලොමමත්තම්පි න
වාලෙසුං, කුතො අන්තරායකරණං. ඉති යත්තකා තත්ථ විසෙසං අධිගච්ඡිංසු, තෙසං
සබ්බෙසම්පි අන්තරායකරණවසෙන අත්ථො විභාවෙතබ්බො, චිත්තරාගග්ගහණෙන
වා සරාගචිත්තරාගවිභාවිතො ව තත්ථ සචගතිතාති වෙදිතබ්බං. මාරො ඉමං ගාථං
අභාසි අව්ජරියබ්‍රහ්මවත්තජාතො. කථඤ්ඤි නාම තාව සොරතරං මහතිං විහිංසකං
මයි කරොන්තෙපි සබ්බෙ පිමෙ නිබ්බිකාරා සමාහිතා එව. කස්මා? විජිතාවිතො
ඉමෙ උත්තමපුරිසාති. තෙනාහ “සබ්බෙ”තිආදි. යාදිසො අරියානං ධම්මනිස්සිතො
පමොදො, න කදාචි තාදිසො අනරියානං භොතිති “සාසනෙ භූතෙහි අරියෙහි”

ඉව්වෙනං වුත්තං. වි-සද්දෙන විනා කෙවලොපි සුත-සද්දො විඛ්‍යාතත්ථවවනො හොති “සුතධම්මස්සා”ති ආදීසු (මහාව. 5; උදා. 11) වියාති ආහ “ජනෙ විස්සුතා”ති.

දුරෙති දුරෙ පදෙසෙ. දහරස්ස අන්තරායං පරිහරන්ති “න සක්කා භන්තෙ සකලං කායං දස්සෙතු”න්ති අවොවාති.

මහාසමයසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

8. සක්කපඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

344. අම්බසණ්ඩානං අදුරභවත්තා එකොපි සො බ්‍රාහ්මණගාමො “අම්බසණ්ඩා”ත්වෙව බහුවචනවසෙන වුව්වති, යථා “චරණා නගර”න්ති. වෙදි එව වෙදිකො, වෙදිකො එව වෙදියො ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා, තස්මිං වෙදියකෙ. තෙනාහ “මණිවෙදිකාසදියෙනා”ති ආදි, ඉන්දනීලාදිමණිමයවෙදිකාසදියෙනාති අත්ථො. පුබ්බෙපීති ලෙණකරණතො පුබ්බෙ, ගුහාරූපෙන ධීතා, ද්වාරෙ ඉන්දසාලරුක්ඛති ච, තස්මා “ඉන්දසාලගුහා”ති වුත්තා පුරිමවොහාරෙන.

උස්සුක්කං වුව්වති අභිරුචි, තං පන බුද්ධදස්සනකාමතාවසෙන, තථා උස්සාහනවසෙන ච පවත්ති යා “ධම්මිකො උස්සාහො”ති වුත්තං. සක්කෙන සදියො...පෙ.... නත්ථීති. යථාහ “අප්පමාදෙන මසවා, දෙවානං සෙට්ඨනං ගතො”ති (ධ. ප. 30). පරිත්තකෙනාති අපරාපරං බහුං පුඤ්ඤකම්මං අකත්වා අප්පමත්තකෙනෙව පුඤ්ඤකම්මෙන.

සක්කොපි කාමං මහාපුඤ්ඤකතභීරුත්තානො හොති, සාතිසයාය පන දිබ්බසම්පත්ති යා වියොගහෙතුකෙන සොකෙන දිගුණිතෙන මරණහයෙන සංතප්පිතො ජාතො. තෙනාහ “සක්කො පන මරණහයාභිභූතො අහොසී”ති.

දිබ්බවක්ඛුතා දෙවතානං දස්සනං නාම පටිච්ඡේදකසදියන්ති ආහ “පටිච්ඡේදක”ති. පාටියෙක්කො වොහාරොති ආවෙණිකො පියසමුදාහාරො. මරිසනියසම්පත්තිකාති මාරිසා. තෙසඤ්ඤි සම්පත්තියො මහානුභාවතාය සහන්ති උපට්ඨහන්ති, අඤ්ඤෙ අයොනියොමනසිකාරතාය වෙව අප්පහුකාය ච න සහන්තියෙව, සා පන තෙසං මරිසනියසම්පත්තිකතා දුක්ඛවිරහිතායාති වුත්තං “නිද්දුක්ඛාතිපි වුත්තං හොති”ති. එකකො වාති දෙවපරිසාය විනා ආගතත්තා වුත්තං, මාතලිආදයො පන තාදිසා සහායා තදාපි අහෙසුංයෙව. තථා හි වක්ඛති “අපි වායං ආයස්මතො වක්කනෙමිසද්දෙන තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨිතො”ති (දී. නි. අට්ඨ.

2.352). ඔකාසං නාකාසි සක්කස්ස ඤාණපරිපාකං ආගමෙන්නො, අඤ්ඤෙසඤ්ච බහුතං දෙවානං ධම්මාභිසමයං උපපරික්ඛමානො. සොති සක්කො.

එවන්ති වචනසම්පට්ඨිතෙන නිපාතොති ආහ “එවං භොතු”ති ආදි. හද්දංතවාති පන සක්කං උද්දිස්ස නෙසං ආසි වාදො.

345. වල්ලභො...පෙ.... ධම්මං සුඤ්ඤානීති අයමත්ථො ගොචන්දසුත්තාදීහි (දී. නි. 2.294) දීපෙනබ්බො. ඉමිනා කතොකාසෙති ඉමිනා පඤ්චසිංඛෙන කතොකාසෙ හගවති.

අනුවරියන්ති අනුවරණභාවං, තං පනස්ස අනුවරණං නාම සද්ධිං ගමනමෙවාති ආහ “සහවරණං එකතො ගමන”න්ති.

සොවණ්ණමයන්ති සුවණ්ණමයං. පොක්ඛරන්ති විණාය දොණ්මාහ. දණ්ඩොති විණදණ්ඩො. වෙය්කාති තන්තීනං බන්ධනාය වෙව උප්පිළනාය ව ධමෙනබ්බා වෙය්කා. පත්තකන්ති පොක්ඛරං. සමපඤ්ඤාසමුව්ඡනා මුව්ඡන්තවාති යථා සමපඤ්ඤාසමුව්ඡනා කමතො තත්ථ සංමුව්ඡනං කාතුං සක්කා, එවං තං සප්පේත්වාති අත්ථො. “සමපඤ්ඤාසමුව්ඡනා සංමුව්ඡන්තවා”ති ව ඉදං දෙවලොකෙ නියතං විණාවාදනවිධිං සන්ධාය වුත්තං. මනුස්සලොකෙ පන එකවිසති මුව්ඡනා. තෙනෙවාහ විණොපමසුත්තවණ්ණනායං –

“සත්ත සරා තයො ගාමා, මුව්ඡනා එකවිසති;
තානා වෙකුනපඤ්ඤාස, ඉච්චෙනෙ සරමණ්ඩලා”ති. (අ. නි. අට්ඨ. 3.55;
සාරත්ථ. ටී. 3.243);

තත්ථ ඡප්පො, උසභො, ගන්ධාරො, මජ්ඣිමො, පඤ්චමො, ධෙවතො,
නිසාදොති එතෙ සත්ත සරා. ඡප්පගාමො, මජ්ඣිමගාමො, සාධාරණගාමොති තයො ගාමා, සරසමුහාති අත්ථො. මනුස්සලොකෙ වාදනවිධිනා එකෙකස්සෙව ව සරස්ස වසෙන තයො තයො මුව්ඡනා කත්වා එකවිසති මුව්ඡනා. එකෙකස්සෙව ව සරස්ස සත්ත සත්ත තානහෙදා, යතො සරස්ස මන්දතරවචත්ථානං හොති, තෙ එකුනපඤ්ඤාස තානවිසෙසාති, තිස්සො දුට්ඨෙ වතස්සො, වතස්සො තිස්සො දුට්ඨෙ වතස්සොති ද්වාවිසති සුතිහෙදා ඉච්ඡිතා, අයං පන එකෙකස්ස සරස්ස වසෙන සත්ත සත්ත මුව්ඡනා, අන්තරසරස්ස ව එකාති සමපඤ්ඤාසාය මුව්ඡනානං යොග්‍යභාවෙන විණං වප්පෙසි. තෙන වුත්තං “සමපඤ්ඤාස මුව්ඡනා සංමුව්ඡන්තවා”ති. සෙසදෙවෙ ජානාපෙන්නො සක්කස්ස ගමනකාලන්ති යොජනා.

346. අතිරිවාති ර-කාරො පදසන්ධිකරො, අතීව අතිවියාති වුත්තං හොති. පකති ...පෙ.... අගමාසි මරණභයසංතප්පිත්තා තරමානරූපො. තෙනෙවාහ “නනු වා”ති ආදි.

347. බුද්ධා නාම මහාකාරුණිකා, සදෙවකස්ස ලොකස්ස හිතසුඛත්ථාය එව උප්පන්නා, තෙ කථං අත්ථිකෙහි දුරුපසඬකමාති ආහ “අහං සරාගො”තිආදි. තදන්තරං පටිසල්ලිනාති යෙන අන්තරෙන යෙන බණෙන උපසඬකමෙය්‍ය, තදන්තරං පටිසල්ලිනා ඤානං සමාපන්නා. තදන්තර-සද්දො වා “එතරහි”ති ඉමිනා සමානත්ථොති ආහ “සම්පති පටිසල්ලිනා වා”ති.

පඤ්චසිඛිතගාථාවණ්ණනා

348. සාවෙසිති යථාධිප්පෙතමුච්ඡනං පටිධ්වපෙත්වා විණං වාදෙන්තො තංතංයානුප්පත්තියා පාකට්ඨුතමන්දතාවචත්ථං දස්සෙන්තො සුමධුරකොමලමධුපානමත්තමධුකාරචිරුතාපභාසිතිලක්ඛණො පසන්නභානි සමරචං තත්තිස්සරං සාවෙසි.

“සත්‍යපුත්තොව ඤානෙන, එකොදි නිපකො සතො;
අමතං මුනි ජිගිසානො....

යථාපි මුනි නන්දෙය්‍ය, පත්වා සම්බොධිං උත්තම”න්ති. (දී. නි. 2.348);

ව එවං බුද්ධුපසඤ්ඤිතා. බුද්ධුපසඤ්ඤිතා පන බුද්ධානං ධම්මසරීරං ආරඬ්භ නිස්සයං කත්වා පවත්තිතාති ආහ “ධම්මො අරහතාං ඉවා”ති. ධම්මුපසඤ්ඤිතා, අරහත්තුපසඤ්ඤිතා ව වෙදිතඬ්ඛා.

සුරියසමානසරීරාති සුරියසමානප්පභාසරීරා. තෙනාහ “තස්සා කිරා”තිආදි. යස්මා තිම්බරුතො ගන්ධබ්බදෙවරාජස්ස සුරියචච්ඡ සා අඬකෙ ජාතා, තස්මා ආහ “යං තිම්බරුං දෙවරාජානං නිස්සයා ත්වං ජාතා”ති. කල්‍යාණඬ්ඛගතාය “කල්‍යාණි”ති වුත්තාති ආහ “සබ්බඬ්ඛසොහනා”ති.

රාගාවෙසවසෙන පුබ්බෙ වුත්තා ගාථා ඉදානිපි තමෙව ආරඬ්භ පුරතො ඨිතං විය ආලපන්නො වදති.

ථනුදරන්ති පයොධරඤ්ච උදරඤ්ච අධිප්පෙතන්ති ආහ “ථනවෙමජ්ඣං උදරඤ්චා”ති.

කිඤ්චි කාරණන්ති කිඤ්චි පිළං.

පකතිං ජහිත්වා ඨිතං අභිරත්තභාවෙන.

වාමුරුති රුචිරලාරු. තෙනාහ “වාමාකාරෙනා”තිආදි. වාමචිකසිතරුචිරසුන්දරාභිරුපචාරුසද්දා හි එකත්ථා දට්ඨබ්බා. න තිබ්බිණන්ති න තික්ඛං න ලුඛං න කක්ඛලං. මන්දන්ති මුදු සිනිද්ධං.

අනෙකභාවොති අනෙකසභාවො, සො පන බහුවිධො නාම භොතීති ආහ
“අනෙකවිධො ජාතො”ති. අනෙකභාගොති අනෙකකොට්ඨාසො.

තයා සද්ධිං විපච්චතන්ති තයා සහිතංයෙව මෙ තං කම්මං විපච්චතු, තයා සහෙව
තස්ස කම්මස්ස ඵලං අනුභවෙය්‍යන්ති අධිප්පායො. තයා සද්ධිමෙවාති යථා
චක්කවත්තිසංවත්තනියකම්මං තස්ස නිස්සන්දඵලභූතෙන ඉත්ථීරතනෙන
සද්ධිංයෙව විපාකං දෙති, එවං තං මෙ කම්මං තයා සද්ධිංයෙව මය්හං විපාකං දෙතු.

එකොදීති එකොදිභාවං ගතො, සමාහිතොති අත්ථො. ජිගිසානොති ජිගිසමානො
භොති. තථාභූතොව ජිගිසති නාමාති තථා පටිමවිකප්පො වුත්තො. දුතියවිකප්පෙ
පන “විචරති”ති කිරියාපදං ආහරිත්වා අත්ථො වුත්තො.

තන්දෙය්‍යන්ති සමාගමං පත්ථෙත්තො වදති අතිසස්සිරිකරූපසොභාය.

349. සංසන්දනීති සමෙති, යාය මුච්ඡනාය, යෙන ව ආකාරෙන තන්තිස්සරො
පවත්තො, තං මුච්ඡනං අනතිවත්තෙන්තො, තෙනෙව ව ආකාරෙන ගීතස්සරොපි
පවත්තොති අත්ථො. යෙන අජ්ඣාසයෙන භගවා පඤ්චසිඛස්ස ගන්ධබ්බෙ වණ්ණං
කථෙසි, යදත්ථඤ්ච කථෙසි, තං සබ්බං විභාවෙතුං “කස්මා”තිආදිමාහ. නත්ථී
බොධිමූලෙ එව සමුච්ඡින්නන්තා. උපෙක්ඛකො භගවා අනුපලිත්තභාවතො.
සුචිමුත්තවිත්තො භගවා ඡන්දරාගතො, සබ්බස්මා ව කිලෙසා. යදි එවං කස්මා
පඤ්චසිඛස්ස ගන්ධබ්බෙ වණ්ණං කථෙසිති ආහ “සචෙ පනා”තිආදි.

ගන්ථිතාති සන්දහිතා, තා පන නිරන්තරං කථියමානා රාසිකතා විය භොන්තීති
ආහ “පිණ්ඩිතා”ති. වොහාරවචනන්ති භගවතො, හික්ඛුනඤ්ච පුරතො වත්තබ්බං
උපචාරවචනං.

උපනච්චන්තියාති උපගන්ත්වා නච්චන්තියා.

සක්කුපසඬකමනවණ්ණනා

350. “කදා සංයුජ්ඣා”තිආදීනි වදන්තො පටිසම්මොදති. විජ්ජකාරම්පි
දස්සෙය්‍යාති අඬ්ඬකතාහිනයවසෙන නච්චම්පි දස්සෙය්‍යා.

351. “අභිවදිතො සක්කො දෙවානම්න්දො”තිආදීනං “තෙන බො පන
සමයෙනා”තිආදීනං (පාරා. 16, 24) විය සඬ්ඨිතිකාරවචනභාවෙ සංසයො නත්ථී,
“එවඤ්ච පන තථාගතා”ති ඉධ පන සියා සංසයොති “ධම්මසඬ්ඨිගාහකත්ථෙරෙහි
යපිතච්චන”න්ති වත්වා ඉතරස්සාපි තථාභාවං දස්සෙතුං “සබ්බමෙත”න්තිආදි
වුත්තං. වුඩ්ඪිවචනෙන වුත්තොති “සුඛි භොතු පඤ්චසිඛ සක්කො දෙවානං
ඉන්දො”ති ආසිසවාදං වුත්තො. “භගවතො පාදෙ සිරසා වන්දති”ති වදන්තො
අභිවාදෙති නාම “සුඛි භොතු”ති ආසිසවාදස්ස වදාපනතො. තථා පන ආසිසවාදං
වදන්තො අභිවදති නාම සබ්බකාලං තථෙව තිට්ඨනතො.

උරුං වෙළුල්ලං දස්සති දක්ඛතීති උරුන්දා විහත්තිඅලොපෙන. විවටා අඩගණට්ඨානං. යො පකතියා ගුහායං අන්ධකාරො, සො අන්තරහිතොති යො තස්සං ගුහායං සත්ථු සමන්තතො අසීතිහත්ථතො අයං පාකතිකො අන්ධකාරො, සො දෙවානං චත්ථාහරණසරිරොභාසෙහි අන්තරහිතො, ආලොකො සම්පජ්ජී. අසීතිහත්ථෙ පන බුද්ධාලොකෙනෙව අන්ධකාරො අන්තරහිතො, න ච සමත්ථො දෙවානං ඔභාසො බුද්ධානං අභිභවිතුං.

352. විරජපටිකාහන්ති විරජපභුතිකො අහං. අඩ්ඩකරණං නාම නත්ථී
අවිවාදාධිකරණට්ඨානෙන නිබ්බත්තත්තා. කීළාදීනිපීති ආදි-සද්දෙන ධම්මස්සවනාදිං සඩ්ගණ්භාති.

සලලමයගන්ධකුටියන්ති සලලරුක්ඛෙහි රඤ්ඤා පසෙනදිනා කාරිතගන්ධකුටියං. තෙනස්සාති තෙන ඵලද්වයාධිගමෙන පභීනඔළාරිකකාමරාගතාය අස්සා භූජනියා දෙවලොකෙ අභිරතියෙව නත්ථී. චක්කනෙම්සද්දෙන තම්භා සමාධිම්භා වුට්ඨිතොති එත්ථ අධිජ්ජායං අජානන්තා “ආරම්මණස්ස අධිමත්තතාය සමාපත්තිතො වුට්ඨානං ජාත”න්ති මඤ්ඤෙය්‍යුන්ති තං පටික්ඛිපන්තො “සමාපන්තො සද්දං සුඤ්ඤාතීති නො චත රෙ චත්තඛිබ්බෙ”ති ආහ. සති ච ආරම්මණසඬ්ඝට්ටනායං ගහණෙනපි හවිතඛිබ්බන්ති අධිජ්ජායෙන “සුඤ්ඤාතී”ති චුත්තං, ඉතරො “පඨමං ඤානං සමාපත්තස්ස සද්දො කණ්ටකො”ති චචනමත්තං නිස්සාය සබ්බස්සාපි ඤානස්ස සද්දො කණ්ටකොති අධිජ්ජායෙන පටික්ඛෙපං අසහන්තො “නනු හගවා...පෙ.... හණති”ති ඉමමෙව සුත්තපදං උද්ධරි. තත්ථ යථා දොසදස්සනපටිපක්ඛභාවනාවසෙන පටිසසඤ්ඤානං සුජ්ජනිතත්තා මහතාපි සද්දෙන අරුපසමාපත්තිතො න වුට්ඨානං, එවං “උජ්ජාදො භයං, අනුජ්ජාදො ඛෙම”න්තිආදිනා සම්මදෙව දොසදස්සනපටිපක්ඛභාවනාවසෙන සබ්බාසම්පි ලොකියසඤ්ඤානං අග්ගමග්ගෙන සමතික්කන්තත්තා ආරම්මණාධිගමතාය න කදාවි ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨානං හොතීති. තථා පන න සුජ්ජනිතත්තා පටිසසඤ්ඤානං සබ්බරුපසමාපත්තිතො වුට්ඨානං හොති, පඨමජ්ඣානං පන අජ්ජකම්පි සද්දං න සහතීති තංසමාපත්තස්ස “සද්දො කණ්ටකො”ති චුත්තං. යදි පන පටිසසඤ්ඤානං වික්ඛම්භිතත්තා මහතාපි සද්දෙන අරුපසමාපත්තිතො න වුට්ඨානං හොති, පගෙව මග්ගඵලසමාපත්තිතො. තෙනාහ “චක්කනෙම්සද්දෙන”තිආදි. චක්කනෙම්සද්දෙනාති ච නයිදං කරණචචනං හෙතුම්භි, කරණෙ වා අථ ඛො සහයොගෙ. ඉමමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං “හගවා පනා”තිආදි චුත්තං.

ගොපකචත්ථුවණ්ණනා

353. පරිපූරකාරිතීති පරිපුණ්ණාති, පරිසුද්ධාති ච කත්වා රක්ඛිතවතී.
“ඉත්ථීත්ත”න්තිආදි තත්ථ විරජජනාකාරදස්සනං. ධික්ථිභාවංඉත්ථිභාවස්ස ධික්කාරො හෙතුති අත්ථො. අලන්ති පටික්ඛෙපවචනං, පයොජනං නත්ථීති අත්ථො. විරාජෙතීති ජිගුච්ජති. එතා සම්පත්තියොති චක්කචත්තිසිරිආදිකා එතා

යථාච්ඡත්තසම්පත්තියො. තස්මා පුබ්බපරිවයෙන උපට්ඨිතනිකන්තිවසෙන.
උපට්ඨානසාලන්ති සුධම්මදෙවසහං.

සොති ගොපකදෙවපුත්තො. වට්ටෙන්වා වට්ටෙන්වාති තොමරාදිං
වත්තෙන්තෙන විය වොදනවචනං පරිවට්ටෙන්වා පරිවට්ටෙන්වා. ගාල්හං
විජ්ඣිතබ්බාති ගාල්හතරං සට්ටෙන්බ්බා.

කුතො මුබාති කුතො පවත්තඤ්ඤාමුබා. තෙනාහ “අඤ්ඤවිහිතකා”ති.
කතපුඤ්ඤති සම්මා කතපුඤ්ඤෙ ධම්මෙ.

දායොති ලාභො. සො හි දීයති තෙහි දාතබ්බත්තා දායො, යෙසං දීයති, තෙහි
ලද්ධත්තා ලාභොති ව චුච්චති. සඬබ්බරෙ...පෙ.... පතිට්ඨහිංසු කතාධිකාරත්තා.
තත්ථ තාවතිංසහවතෙ ඨිතානංයෙව නිබ්බත්තො යථා සක්කස්ස ඉන්ද්‍රසාලගුහායං
ධීතස්සෙව සක්කත්තභාවො.

නිකන්තිං තස්මිං ගන්ධබ්බකායෙ ආලයං සමුච්ඡින්නදිතුං න සක්කොන්තො.

354. අත්තනාව වෙදිතබ්බොති අත්තනාව අධිගන්ත්වා වෙදිතබ්බො, න
පරජ්ජව්වයිකෙන. තුම්හෙහි චුච්චමානානීති කෙවලං තුම්හෙහි චුච්චමානානි.

වියායාමාති විස්සට්ඨං විරියං සන්තානෙ පවත්තෙම. පකතියාති
රූපාවචරභාවෙන, “අනුස්සර”න්ති වා පායො.

කාමරාගො ඵච “ජන්දො රාගො ජන්දරාගො”තිආදි පවත්තිහෙදෙන
සංයොජනට්ඨෙන “කාමරාගසංයොජනානී”ති,
යොගගන්ථාදිපවත්තිආකාරහෙදෙන “කාමබන්ධනානී”ති ව චුත්තො.
පාපිමයොගානීති ඵත්ථ පන සෙසයොගගන්ථානම්පි වසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුට්ඨානන්ති වත්ථුකාමකිලෙසකාමවසෙන දුට්ඨානං.

“ඵත්ථ කිං, තත්ථ කි”න්ති ව පදද්වයෙ කින්නි නිපාතමත්තං. වාතුද්දිසභාවෙනි
තෙසං බුද්ධාදීනං තිණ්ණං රතනානං චතුද්දිසයොග්‍යභාවෙ අජ්ජට්ඨිතභාවෙ.
බුද්ධරතනඤ්ඤි මහාකාරුණිකතාය, අනාවරණඤ්ඤාණතාය, පරමසන්තුට්ඨතාය ව
වාතුද්දිසං, ධම්මරතනං ස්වාක්ඛාතතාය, සඬසරතනං සුජ්ජට්ඨන්තතාය. තෙනාහ
“සබ්බදිසාසු අසජ්ජමානො”ති.

මජ්ඣිමස්ස පට්ඨමජ්ඣානස්ස අධිගතත්තා තාවදෙව කායං බ්‍රහ්මපුරොහිතං
අධිගන්ත්වා තාවදෙව පුරිමං ඝානසතිං පටිලභිත්වා තං ඝානං පාදකං කත්වා
විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ඔරම්භාගියසංයොජනසමුච්ඡින්නදෙනෙ මග්ගඵලවිසෙසං
අනාගාමිඵලසඬබ්බාතං විසෙසං අජ්ඣාගංසු අධිගච්ඡිංසු. කෙච් පන
“කාමාවචරත්තභාවෙන මග්ගඵලානි අධිගච්ඡිංසුති අධිජ්ජායෙන පඤ්චමස්ස

කොන්සේස් අනධිගතත්තා සුද්ධාලාසෙසු න උප්පජ්ජිංසු, පයමජ්ඣානලාභිතාය පන බ්‍රහ්මපුරොහිතෙසු නිබ්බන්තිංසු” ති වදන්ති.

මසමාණවචන්ද්‍රවණ්ණනා

355. විසුද්ධොති විසුද්ධඅප්ඣාසයො, උපනිස්සයසම්පන්නොති අධිප්පායො. ගාමකම්මකරණට්ඨානන්ති ගාමිකානං උපට්ඨානට්ඨානං වදන්ති. තාවතකෙනෙවාති අත්තනා සොධිතට්ඨානෙව අඤ්ඤස්ස ආගන්ත්වා අවට්ඨානෙනෙව. සතිං පටිලභිත්වාති “අහො මයා කතකම්මං සඵලං ජාත” න්ති යොනියො විත්තං උප්පාදෙන්වා.

පාසාණෙති මග්ගමජ්ඣෙ උච්චතරහාවෙන ධීතපාසාණෙ. උච්චාලෙන්වාති උද්ධරිත්වා. එතස්ස සග්ගස්ස ගමනමග්ගන්ති එතස්ස වන්දාදීනං උප්පත්තිට්ඨානභූතස්ස සග්ගස්ස ගමනමග්ගං පුඤ්ඤකම්මං.

සුගතිවසෙන ලද්ධබ්බං, කහාපණ්ණස්වාති කහාපණං, දණ්ඩවසෙන ලද්ධබ්බං බලි දණ්ඩබලි. ගහපතිකා කිං කරිස්සන්තීති ගහපතිකා නාම අට්ඨිකා විය විසමනිස්සිතා, තෙ න කඤ්චි අනත්ථං කරිස්සන්ති, එවං තයා ජානමානෙන කස්මා මය්හං න කථිතන්ති යදිපි පුබ්බෙ න කථිතං, එතරහි පන භයෙන කථිතං, මා මය්හං දොසං කරෙය්‍යාථ, ආරොචිතකාලතො පට්ඨාය න මය්හං දොසොති වදන්ති.

නිබද්ධන්ති එකන්තිකං.

පිසුණෙසීති පිසුණකම්මමකාසී, තුම්භාකං අත්තරෙ මය්හං පෙසුඤ්ඤං උපසංහරතීති අත්ථො. පුන අහරණියං බ්‍රහ්මදෙය්‍යං කත්වා. මය්හම්පීති මය්හම්පි අත්ථාය මං උද්දිස්ස පුඤ්ඤකම්මං කරොථ. නිලුප්පලං නාම විකසමානං උදකතො උග්ගන්ත්වාව විකසති, එවං අහුත්වා අන්තොඋදකෙ පුප්ඵිතං නිලුප්පලං විය. අම්භාකං පනිදං පුඤ්ඤකම්මං භවත්තරුපපත්තියා විනා ඉමස්මිංයෙව අත්තහාවෙ විපාකං දෙතීති යොජනා. විත්තාමත්තකම්පීති දොමනස්සවසෙන විත්තාමත්තකම්පි.

පගෙවාති කාලස්සෙව, අතිවිය පාතොති අත්ථො. කණ්ණිකූපගන්ති කණ්ණිකයොග්‍යං. තච්ඡෙත්වා මට්ඨං කත්වා කණ්ණිකාය කත්තබ්බං සබ්බං නිට්ඨපෙත්වා. තථා හි සා වත්ථෙත වෙයෙත්වා යපිතා.

වයබන්ධනං සාලාය අධිට්ඨානසජ්ජනං. කණ්ණිකමඤ්චබන්ධනං කණ්ණිකාරොහනකාලෙ ආරුහිත්වා අවට්ඨානඅට්ඨකරණං.

යස්ස අත්ථතෙ ඵලකෙ යස්ස ඵලකෙ අත්ථතෙති යොජනා.

අවිදුරෙති සාලාය, කොවිළාරරුක්ඛස්ස ව අවිදුරෙ. සබ්බජෙට්ඨිකාති සබ්බාසං තස්ස භරියානං ජෙට්ඨිකා සුජාතා.

තස්සෙවාති සක්කස්සෙව. සන්තිකෙති සමීපෙ සන්තිකාවචරා හුත්වා
නිබ්බත්තා. ධජෙන සද්ධිං සහස්සයොජනිකො පාසාදො.

කක්කට්ඨකවිජ්ඣානසූලසදිසන්ති කක්කට්ඨකෙ ගණ්හිතුං තස්ස බිලපරියන්තස්ස
විජ්ඣානසූචිසදිසං.

මච්ඡරුපෙනාති මතමච්ඡරුපෙන. ඔසරතීති පිලවන්තො ගච්ඡති. තස්සාපි
බකසකුණිකාය පඤ්ච වස්සසතාති ආයු අභොසි දෙවනෙරයිකානං විය
මනුස්සපෙතතිරච්ඡානානං ආයුනො අපරිච්ඡින්නත්තා.

උක්කුට්ඨිමකාසීති උච්චාසද්දමකාසි.

පුබ්බසන්තිවාසෙනාති පුරිමජාතීසු විරසන්තිවාසෙන. එවඤ්ඤි එකච්චානං
දිට්ඨමත්තෙනපි සිනෙහො උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා –

“පුබ්බෙව සන්තිවාසෙන, පච්චුප්පන්නහිතෙන වා;
එවං තං ජායතෙ පෙමං, උප්පලංව යථොදකෙ”ති. (ජා. 1.2.174);

අවසෙසෙසුති අසුරෙ, සක්කං යපෙත්වා ද්විසු දෙවලොකෙසු දෙවෙව සන්ධාය
වදති.

අත්ථනිස්සිතන්ති අත්තනො, පරෙසඤ්ච අත්ථමෙව හිතමෙව නිස්සිතං, තං පන
හිතං සුබස්ස නිදානන්ති ආහ “කාරණනිස්සිත”න්ති.

පඤ්ඤවෙය්‍යාකරණවණ්ණනා

357. කිංසංයොජනාති කිදිසසංයොජනා. සත්තෙ අනත්ථෙ සංයොජෙත්ති
බන්ධන්තීති සංයොජනාතීති ආහ “කිංබන්ධනා, කෙන බන්ධනෙන බද්ධා”ති.
පුට්ඨකායාති බහු සත්තකායාති ආහ “බහු ජනා”ති. වෙරං වුව්චති දොසොති ආහ
“අවෙරාති අප්පට්ඨා”ති. ආවුධෙන සරීරෙ දණ්ඩො ආවුධදණ්ඩො, ධනස්ස
දාපනත්ථෙන දණ්ඩො ධනදණ්ඩො, තදුහයාකරණෙන තතො විනිමුත්තො
අදණ්ඩො, සම්පත්තිහරණතො, සහ අනත්ථුප්පත්තිතො ව සපත්තො, පටිසත්තුති
ආහ “අසපත්තාති අපච්චත්ථිකා”ති. බ්‍යාපජ්ඣං වුව්චති විත්තදුක්ඛං, තබ්බිරහිතා
අබ්‍යාපජ්ඣාති ආහ “විගතදොමනස්සා”ති. පුබ්බෙ “අවෙරා”ති පදෙන
සම්බද්ධාසාතකාහාවො වුත්තො. තෙනාහ “අප්පට්ඨා”ති. “අවෙරිතො”ති පන
ඉමිනාපි කොපමත්තස්සපි අනුප්පාදනං. තෙනාහ “කත්ථවි කොපං න
උප්පාදෙත්වා”ති. “විහරෙමු”ති ව පදං පුරිමපදෙහිපි යොජෙතබ්බං “අවෙරා
විහරෙමු”තිආදිනා. අයඤ්ච අවෙරාදිහාවො සංවිහාගෙන පාකටො භොතීති
දස්සෙතුං “අච්ඡරායා”ති ආදිං වත්වා “ඉති වෙ තෙසං භොතී”ති වුත්තං.
විත්තුප්පත්ති දළ්භතරාපි හුත්වා පචත්තතීති දස්සෙතුං “දානං දත්වා, පූජං කත්වා ව

පත්ථයන්ති” ති වුත්තං. ඉති චෙති චෙ-සද්දො අන්වයසංසග්ගෙන පරිකප්පෙතිති ආහ “එවඤ්ච නෙස” තිති.

යාය කායචි පරෙසං සම්පත්තියා බියනං උසුයනං අසහනං ලක්ඛණං එතිස්සාති පරසම්පත්තිබියනලක්ඛණා, යදග්ගෙන අත්තසම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවං අසහනලක්ඛණං, තදග්ගෙනස්ස “නිගුහනලක්ඛණ” තිතිපි චත්තබ්බං. තථා හිස්ස පොරාණා “මා ඉදං අච්ඡරියං අඤ්ඤෙසං හොතු, මය්හමෙව හොතුති මච්ඡරිය” තිති නිබ්බවනං වදන්ති. අභිධම්මෙ “යා පරලාභසක්කාරගරුකාරමානනවන්දනපුජනාසු ඉස්සා ඉස්සායනා” තිආදිනා (ධ. ස. 1126) නික්ඛෙපකණ්ඩෙ, “යා එතෙසු පරෙසං ලාභාදීසු කිං ඉමිනා ඉමෙස” තිතිආදිනා තංසංවණ්ණනායඤ්ච වුත්තානෙව, තස්මා තත්ථ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බානීති අධිප්පායො.

යස්මා පන ඉස්සාමච්ඡරියාති බග්වාදිනවානි, තෙසං විභාවනා ලොකස්ස බහුකාරා, තස්මා අභිධම්මට්ඨකථායං (ධ. ස. අට්ඨ. 1125) විභාවිතානම්පි තෙසං දිට්ඨධම්මිකෙපි සම්පරායිකෙ පිආදිනවෙ දස්සෙන්නො “ආවාසමච්ඡරියෙන පනා” තිආදිමාහ. එත්ථානි එතෙසු ඉස්සාමච්ඡරියෙසු, එතෙසු වා ආවාසමච්ඡරියාදීසු පඤ්චසු මච්ඡරියෙසු. සඬකාරං සීසෙන උක්ඛිපිත්ථාව විවරති තත්ථ ලග්ගවිත්තතාය, නිහිනප්ඤ්ඤාසයතාය ව. මමාති මයා, අයමෙව වා පායො. ලොහිතම්පි මුඛතො උග්ගච්ඡති විත්තවිසානෙන සංතත්තහදයතාය. කුච්ඡිවිරෙවනම්පි හොති අනිජලග්ගිතො. අඤ්ඤො විභවපට්ටෙධධම්මො අරියානංයෙව හොති, තෙ ව තං න මච්ඡරායන්ති මච්ඡරියස්ස සබ්බසො පහිනත්තා. පට්ටෙධධම්මෙ මච්ඡරියස්ස අසම්භවො එවානි ආහ “පරියත්තිධම්මමච්ඡරියෙන වා” ති. වණ්ණමච්ඡරියෙන දුබ්බණ්ණො, ධම්මමච්ඡරියෙන එළමුගො දුප්පඤ්ඤො හොති.

“අපිවා” තිආදි පඤ්චන්තං මච්ඡරියානං වසෙන කම්මසරික්ඛකවිපාකදස්සනං. ආවාසමච්ඡරියෙන ලොභගෙහෙ පච්චති පරෙසං ආවාසපච්චයහිතසුඛනිසෙධනතො. කුලමච්ඡරියෙන අප්පලාභො හොති පරෙහි කුලෙසු ලද්ධබ්බලාභනිසෙධනතො, අප්පලාභොති ව අලාභොති අත්ථො. ලාභමච්ඡරියෙන ගුප්තිරයෙ නිබ්බත්තති ලාභහෙතු පරෙහි ලද්ධබ්බස්ස අස්සාදනිසෙධනතො. සබ්බථාපි නිරස්සාදො හි ගුප්තිරයො. වණ්ණො නාම න හොතීති සරිරවණ්ණො, ගුණවණ්ණොති දුට්ඨොපි වණ්ණො නාමමත්තෙනපි න හොති, තත්ථ තත්ථ නිබ්බත්තමානො විරූපො එව හොති. සම්පත්තිනිගුහනසභාවෙන මච්ඡරියෙන විරූපිතෙ සන්තානෙ යෙභුයොන ගුණා පතිට්ඨමෙව න ලහන්ති, යෙ ව පතිට්ඨගෙය්හං, තෙසම්පි වසෙනස්ස වණ්ණො න භවෙය්හං. තෙ හි තස්ස ලොකෙ රත්තිං බිත්තා සරා විය න පඤ්ඤායන්ති. ධම්මමච්ඡරියෙන කුක්කුළුතිරයෙ. සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීයති අපායගමනීයභාවතො. වෙරාදිහි න පරිමුච්චන්තියෙව තප්පරිමුච්චනාය ඉච්ඡාය අප්පත්තබ්බත්තා ජාතිආදිධම්මානං සත්තානං ජාතිආදිහි විය.

තිණ්ණො මෙත්ථ කඬ්ඛාති ම-කාරො පදසන්ධිකරො. එතස්මිං පඤ්ඤෙහි එතස්මිං “කිංසංයොජනා නු ඛො” ති එවං ඤාතුං ඉච්ඡිතෙ අත්ථෙ. තුම්භාකං වචනං සුත්ථාති

“ඉස්සාමච්ඡරියසංයොජනා” ති එවං පවත්තං තුම්භාකං විස්සජ්ජනවචනං සුත්වා. කඬ්ඛා තිණ්ණාති යථාපුච්ඡිතෙ අත්ථෙ සංසයො තරිතො විගතො දෙසනානුස්සරණමත්තෙන, න සමුච්ඡෙදවසෙනාති ආහ “න මග්ගවසෙනා” ති ආදි. අයම්පි කථංකථා විගතාති කඬ්ඛාය විගතත්තා එව තස්සා පවත්ති ආකාරවිසෙසභූතා “ඉදං කථං ඉදං කථං” න්ති අයම්පි කථංකථා විගතා අපගතා.

358. නිදානාදීනි මහානිදානසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.95)
 චුත්තත්ථානෙව. පියානං අත්තනො පරිග්ගහභූතානං සත්තසඬ්ඛාරානං පරෙහි සාධාරණභාවාසහනවසෙන, නිගුහනවසෙන ච පවත්තනතො පියසත්තසඬ්ඛාරනිදානං මච්ඡරියං, අප්පියානං පරිග්ගහභූතානං සත්තානං, සඬ්ඛාරානාඤ්ච අසහනවසෙන පවත්ති යා අප්පියසත්තසඬ්ඛාරනිදානා ඉස්සා. යඤ්චි කිඤ්චි අප්පියසම්බන්ධං භද්දකම්පි තං කොධනස්ස අප්පියමෙවාති. උභයන්ති මච්ඡරියං, ඉස්සා වාති උභයං. උභයනිදානන්ති පියනිදානාඤ්චෙව අප්පියනිදානාඤ්ච. පියාති ඉට්ඨා. කෙළායිතාති ධනායිතා. මමායිතාති මමත්තං කත්වා පරිග්ගහිතා. ඉස්සං කරොති ති “කිං ඉමස්ස ඉමිනා” ති තස්ස පියසත්තලාභාසහනවසෙන උස්සුයති, තමෙව පියසත්තං යාචිතො. අහො වතස්සාති සාධු වත අස්ස. “ඉමස්ස පුග්ගලස්ස එවරූපං පියවත්ථු න භවෙය්‍යා” ති ඉස්සං කරොති උස්සං උප්පාදෙති. මමායන්තාති කෙළායන්තා. අප්පියෙති අප්පියෙ සත්තෙ තෙසං සතාපතො. අස්සාති පුග්ගලස්ස, යෙන තෙ ලද්ධා. තෙති සත්තසඬ්ඛාරා, සවෙපි අමනාපා භොන්ති අප්පියෙහි සමුදාගතත්තා. විපරිතචුත්තිතායාති අයාථාවගාහිතාය. කො අඤ්ඤො එවරූපස්ස ලාභීති තෙන අත්තානං සම්භාවෙන්තො ඉස්සං වා කරොති. අඤ්ඤස්ස තාදිසං උප්පජ්ජමානම්පි “අහො වතස්ස එවරූපං න භවෙය්‍යා” ති ඉස්සං වා කරොති, අයඤ්ච නයො භෙට්ඨා චුත්තනයත්තා න ගහිතො.

වත්ථුකාමානං පරියෙසනවසෙන පවත්තො ඡන්දො පරියෙසනඡන්දො. පටිලාභපච්චයො ඡන්දො පටිලාභඡන්දො. පරිභුඤ්ජනවසෙන පවත්තො ඡන්දො පරිභොගඡන්දො. පටිලද්ධානං සන්තිධාපනවසෙන, සඬ්ගොපනවසෙන ච පවත්තො ඡන්දො සන්තිධිඡන්දො. දිට්ඨධම්මිකමෙව පයොජනං වින්තෙත්වා විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තො ඡන්දො විස්සජ්ජනඡන්දො. තෙනාහ “කතමො” ති ආදි.

අයං පඤ්චවිධොපි අත්ථතො තණ්හායනමෙවාති ආහ “තණ්හාමත්තමෙවා” ති.

එවං චුත්තො “ලාභං පටිච්ච විනිවිජයො” ති එවං මහානිදානසුත්තෙ (දී. නි. 2.103) චුත්තො විනිවිජයවිතක්කො විතක්කො නාම, න යො කොචි විතක්කො. ඉදානි යථාචුත්තං විනිවිජයවිතක්කං අත්ථුද්ධාරනයෙන නිහරිත්වා දස්සෙතුං “විනිවිජයො” ති ආදි චුත්තං. අට්ඨසතන්ති අට්ඨාධිකං සතං, තඤ්ච ඛො තණ්හාවිවරිතානං සතං, න යස්ස කස්සචිති දස්සෙතුං “තණ්හාවිවරිත” න්ති චුත්තං. තණ්හාවිනිවිජයො නාම තණ්හාය වසෙන වක්ඛමානනයෙන ආරම්මණස්ස විනිවිජනනතො. දිට්ඨිදස්සනවසෙන “ඉදමෙව සච්චං, මොසං අඤ්ඤ” න්ති

විනිවිඡ්ඡිනනතො දිට්ඨිවිනිවිඡ්ඡයො නාම. ඉට්ඨං පඤ්ඤාං, අනිට්ඨං අප්පඤ්ඤාං,
 පියායිකඛ්ඛං පියං, අප්පියායිකඛ්ඛං අප්පියං, තෙසං වචන්ටානං තණ්හාවසෙන න
 හොති. තණ්හාවසෙන හි එකච්චො කිඤ්චි වත්ථුං පඤ්ඤාං මඤ්ඤාති, එකච්චො හීනං,
 එකච්චො පියායති, එකච්චො නප්පියායති. තෙනාහ “තදෙව හී”තිආදි. “දස්සාමී”ති
 ඉදං විස්සජ්ජනජන්දෙ චුත්තනයෙන වෙව වට්ඨපනිස්සයදානවසෙන ව වෙදිතඛ්ඛං.
 තම්පි හි තණ්හාජන්දහෙතුකන්ති.

යත්ථ සයං උප්පජ්ජන්ති, තං සන්තානං සංසාරෙ පපඤ්ඤෙත්ති විත්ථාරයන්තීති
 පපඤ්ඤා. යස්ස ව උප්පන්නා, තං “රත්තො”ති වා “සත්තො”ති වා
 “මිච්ඡාහිනිවිට්ඨො”ති වා පපඤ්ඤෙත්ති ඛාඤ්ජෙත්තීති පපඤ්ඤා. යස්මා
 තණ්හාදිට්ඨියො අධිමත්තා හුත්වා පචත්තමානා තංසමඛිගීපුග්ගලං පමත්තාකාරං
 පාපෙන්ති, මානො පන ජාතිමදාදි වසෙන මත්තාකාරම්පි, තස්මා
 “මත්තපමත්තාකාරපාපනට්ඨොනා”ති චුත්තං. සඬබ්බා චූච්චති කොට්ඨාසො භාගසො
 සඬබ්බායති උපට්ඨාතීති. යස්මා පපඤ්ඤාසඬබ්බා තංතංද්වාරවසෙන, ආරම්මණවසෙන
 ව භාගසො විතක්කස්ස පච්චයා හොන්ති, න කෙවලා, තස්මා
 පපඤ්ඤාසඬබ්බානිදානො විතක්කො චුත්තො, පපඤ්ඤාසඬබ්බානං වා
 අනෙකහෙදහින්තත්තා තංසමුදායො “පපඤ්ඤාසඬබ්බා”ති චුත්තො.
 පපඤ්ඤාසඬබ්බාග්ගහණෙන ව අනවසෙයො දුක්ඛසමුදයො චුත්තො තංතං
 නිමිත්තත්තා වට්ටදුක්ඛස්සාති.

යො නිරොධො චූපසමොති නිරොධසච්චමාහ. තස්ස සාරුප්පන්ති තස්ස
 පපඤ්ඤාසඬබ්බාය නිරොධස්ස චූපසමස්ස අධිගමුපායනාය සාරුප්පං
 අනුච්ඡිකං, එතෙන විපස්සනං වදති. තත්ථ යථාචුත්තනිරොධෙ
 ආරම්මණකරණවසෙන ගච්ඡති පචත්තතීති තත්ථගාමීහී, එතෙන මග්ගං. තෙනාහ
 “සහ විපස්සනාය මග්ගං පුච්ඡති”ති.

වෙදනාකම්මට්ඨානවණ්ණනා

359. පුච්ඡිතමෙව කථිතං. යස්මා සක්කෙන දෙවානං ඉන්දෙන
 පපඤ්ඤාසඬබ්බානිරොධගාමිනිපටිපදා පුච්ඡිතාව, හගවා ව තදධිගමුපායං
 අරුපකම්මට්ඨානං තස්ස අප්ඤ්ඤාසඬබ්බාය වෙදනාමුඛෙන කථෙන්නො තිස්සො
 වෙදනා ආරහි, ඉති පුච්ඡිතමෙව කථෙන්නෙන පුච්ඡානුසන්ධිවසෙන සානුසන්ධිමෙව
 ව කථිතං. න හි බුද්ධානං අනනුසන්ධිකා කථා නාම අත්ථී. ඉදානිස්ස වෙදනාමුඛෙන
 අරුපකම්මට්ඨානස්සෙව කථනෙ කාරණං දස්සෙතුං “දෙවතානඤ්ඤි”තිආදි චුත්තං.
 කරජකායස්ස සුබ්බමතාවචනෙනෙව අච්චන්තමුදුසුබ්බමාලභාවාපි චුත්තා එවාති
 දට්ඨඛ්ඛං. කම්මජන්ති කම්මජතෙජං. තස්ස බලවහාවො
 උළාරපුඤ්ඤකම්මනිබ්බත්තත්තා, අනිවිය ගරුමධුරසිනිද්ධසුද්ධාභාරජීරණතො ව.
 එකාභාරම්පිති එකාභාරවාරම්පි. “විලියන්ති”ති එතෙන කරජකායස්ස මන්දකාය
 කම්මජතෙජස්ස බලවහාවෙන ආභාරවෙලාතික්කමෙන නෙසං බලවතී දුක්ඛවෙදනා
 උප්පජ්ජමානා සුපාකටා හොතීති දස්සෙති. නිදස්සනමත්තඤ්ඤෙතං, සුඛවෙදනාපි

පන නෙසං උළාරපණ්ණිකෙසු ආරම්මණෙසු උපරුපරි අනිග්ගහණවසෙන පවත්තමානා සුපාකටා හුත්වා උපට්ඨානියෙව. උපෙක්ඛාපි තෙසං කදාපි උප්පජ්ජමානා සන්තපණ්ණිකරුපා එව ඉට්ඨමජ්ඣක්තෙ එව ආරම්මණෙ පවත්තනතො. තෙනෙවාහ “තස්මා”තිආදි.

රූපකම්මට්ඨානන්ති රූපපරිග්ගහං, රූපමුඛෙන විපස්සනාහිනිවෙසන්ති අත්ථො. අරූපකම්මට්ඨානන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. තත්ථ රූපකම්මට්ඨානෙන සමථාහිනිවෙසොපි සඤ්ඤාසංඝිතියා, විපස්සනාහිනිවෙසො පන ඉධාධිජ්ජෙතොති දස්සෙන්නො “රූපපරිග්ගහො අරූපපරිග්ගහොතිපි එතදෙව වුව්චති”ති ආහ. චතුර්ධාතුවත්ථානන්ති එත්ථ යෙහුයොසන චතුර්ධාතුවත්ථානං විත්ථාරෙන්තො රූපකම්මට්ඨානං කථෙතීති අධිජ්ජායො. රූපකම්මට්ඨානං දස්සෙත්ථාව කථෙති “එවං රූපකම්මට්ඨානං වුව්චමානං සුට්ඨු විභූතං පාකටං හුත්වා උපට්ඨානී”ති. “එතෙන ඉධාපි රූපකම්මට්ඨානං එකදෙසෙන විභාවිතමෙවා”ති වදන්ති.

කාමඤ්ඤෙන්ථ වෙදනාවසෙන අරූපකම්මට්ඨානං ආගතං, තදඤ්ඤධම්මවසෙනපි අරූපකම්මට්ඨානං ලබ්භතීති තං විභාගෙන දස්සෙතුං “තිව්ඛො හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අහිනිවෙසොති අනුප්පවෙසො, ආරම්භොති අත්ථො. ආරම්භෙ එව හි අයං විභාගො, සම්මසනං පන අනවසෙසතොව ධම්මෙ පරිග්ගහෙත්ථා පවත්තතීති. “පරිග්ගහිතෙ රූපකම්මට්ඨානෙ”ති ඉදං රූපමුඛෙන විපස්සනාහිනිවෙසං සන්ධාය වුත්තං, අරූපමුඛෙන පන විපස්සනාහිනිවෙසො යෙහුයොසන සමට්ඨානිකස්ස ඉච්ඡිතබ්බො, සො ච පයමං ඤානඤ්ඤානි පරිග්ගහෙත්ථා තතො පරං සෙසධම්මෙ පරිග්ගහෙත්ථා. පයමාහිනිපාතොති සබ්බෙ වෙතසිකා විත්තායත්තා විත්තකිරියාභාවෙන වුව්චන්තීති එස්සො විත්තස්ස පයමාහිනිපාතො වුත්තො. තං ආරම්මණන්ති යථාපරිග්ගහිතං රූපකම්මට්ඨානසඤ්ඤිතං ආරම්මණං. උප්පන්නඑස්සො පුග්ගලො, විත්තවෙතසිකරාසි වා ආරම්මණෙන ඵ්ථිඨො එස්සසහජාතාය වෙදනාය තංසමකාලමෙව වෙදෙති, එස්සො පන ඔභාසස්ස විය පදීපො වෙදනාදීතං පච්චයවිසෙසො හොතීති පුරිමකාලො විය වුව්චති, යා තස්ස ආරම්මණාහිනිරොපනලක්ඛණතා වුව්චති. ඵ්ඨසන්නොති ආරම්මණස්ස ඵ්ඨසනාකාරෙන. අයඤ්ඤි අරූපධම්මත්තා එකදෙසෙන අනල්ලියමානොපි රූපං විය චක්ඛුං, සද්දො විය ච සොනං, චිත්තං, ආරම්මණඤ්ඤ ඵ්ඨසන්නො විය, සඤ්ඤාධිපතො විය ච පවත්තතීති. තථා හෙස “සඤ්ඤාධිපතරසො”ති වුව්චති.

ආරම්මණං අනුභවන්තීති ඉස්සරවතාය විසවතාය සාමිභාවෙන ආරම්මණරසං සංවෙදෙන්තී. එස්සාදීනඤ්ඤි සම්පයුත්තධම්මානං ආරම්මණෙ එකදෙසෙනෙව පවත්ති ඵ්ඨසනාදිමත්තභාවතො, වෙදනාය පන ඉට්ඨාකාරසම්භොගාදිවසෙන පවත්තනතො ආරම්මණෙ නිජ්ජදෙසතො පවත්ති. ඵ්ඨසනාදිභාවෙන හි ආරම්මණග්ගහණං එකදෙසානුභවනං, වෙදයිතභාවෙන ගහණං යථාකාමං සබ්බානුභවනං, එවංසභාවානෙව තානි ගහණානීති න වෙදනාය විය එස්සාදීනම්පි යථා සකකිව්චකරණෙන සාමිභාවානුභවනං වොදෙතබ්බං. විජානන්තන්ති

පරිච්ඡින්නදනවසෙන විසෙසතො ජානන්තං. විඤ්ඤාණඤ්ඤි මිනිතබ්බවත්ථුං නාළියා මිනන්තො පුරිසො විය ආරම්මණං පරිච්ඡිජ්ජ විභාවෙන්තං පවත්තති, න සඤ්ඤා විය සඤ්ජානනමත්තං භුත්වා. තථා හි අනෙත කදාවි ලක්ඛණත්තයවිභාවනාපි හොති, ඉමෙසං පන එස්සාදීනං තස්ස තස්ස පාකටභාවො පච්චයවිසෙසසිද්ධස්ස පුබ්බභාගස්ස වසෙන වෙදිතබ්බො.

එවං තස්ස තස්සෙව පාකටභාවෙපි “සබ්බං, හික්ඛවෙ, අභිඤ්ඤායා”න්ති (සං. නි. 4.46; පටි. ම. 1.3), “සබ්බඤ්ච බො, හික්ඛවෙ, අභිජාන”න්ති (සං. නි. 4.27) ව එවමාදි වචනතො සබ්බෙ සම්මසනුපගා ධම්මා පරිග්ගහෙතබ්බාති දස්සෙන්තො “තත්ථ යස්සා”ති ආදිමාහ. තත්ථ එස්සපඤ්චමකෙයෙවාති අවධාරණං තදන්තොගධත්තා තග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා චතුත්තං අරූපක්ඛන්ධානං. එස්සපඤ්චමකග්ගහණඤ්ඤි තස්ස සබ්බස්ස සබ්බවිත්තුප්පාදසාධාරණභාවතො. තත්ථ ව එස්සවෙතනාග්ගහණෙන සබ්බසඬ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මසඬ්ගහො වෙතනජ්ජධානත්තා තෙසං. තථා හි සුත්තන්තභාජනීයෙ සඬ්ඛාරක්ඛන්ධවිභවිගෙ “චක්ඛුසම්මස්සජා වෙතනා”ති ආදිනා (විභ. 21) වෙතනාව විභත්තා, ඉතරෙ පන ඛන්ධා සරූපෙනෙව ගහිතා.

වත්ථුනිස්සිකාති එත්ථ වත්ථු-සද්දො කරජකායවිසයො, න ඡබ්බත්ථුචිසයොති. කථමිදං විඤ්ඤායතිති ආහ “යං සන්ධාය චුත්ත”න්ති. කත්ථ පන චුත්තං? සාමඤ්ඤඵලසුත්තෙ. සොති කරජකායො. “පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං නාමරූපං නත්ථී”ති ඉදං අධිකාරවසෙන චුත්තං. අඤ්ඤථා හි ඛන්ධවිනිමුත්තමපි නාමං අත්ථෙව්වාති. අවිජ්ජාදිහෙතුකාති අවිජ්ජාතණ්හුපාදානාදිහෙතුකා. “විපස්සනාපටිපාටියා අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති සම්මසන්තො විවරතී”ති ඉමිනා බලවවිපස්සනං වත්වා පුන තස්ස උස්සුක්කාපනං, විසෙසාධිගමඤ්ච දස්සෙන්තො “සො”ති ආදිමාහ.

ඉධාති ඉමස්මිං සක්කපඤ්ඤසුත්තෙ. වෙදනාවසෙන චෙත්ථ අරූපකම්මට්ඨානකථනෙ කාරණං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව. යථාචුත්තෙසු ව තීසු කම්මට්ඨානාහිනිවෙසෙසු වෙදනාවසෙන කම්මට්ඨානාහිනිවෙසො සුකරො වෙදනානං විභූතභාවතොති දස්සෙතුං “එස්සවසෙන හී”ති ආදි චුත්තං. “න පාකටං හොති”ති ඉදං සක්කපමුඛානං තෙසං දෙවානං යථා වෙදනා විභූතා භුත්වා උපට්ඨාති, න එවං ඉතරද්වයන්ති කත්වා චුත්තං. වෙදනාය එව ව තෙසං විභූතභාවො වෙදනාමුඛෙනෙවෙත්ථ භගවතා දෙසනාය ආරද්ධත්තා. “වෙදනානං උජ්ජත්තියා පාකටතායා”ති ඉදං සුබදුක්ඛවෙදනානං වසෙන චුත්තං. තාසඤ්ඤි පවත්ති ඔළාරිකා, න ඉතරාය. තදුගයග්ගහණමුඛෙන වා ගහෙතබ්බත්තා ඉතරායපි පවත්ති විඤ්ඤානං පාකටා එවාති සුබදුක්ඛවෙදනානඤ්ඤි”ති විසෙසග්ගහණං දට්ඨබ්බං. “යදා සුඛං උජ්ජජ්ජති”ති ආදි සුඛවෙදනාය පාකටභාවවිභාවනං, තයිදං අසමාහිතභූමිවසෙන වෙදිතබ්බං. තත්ථ “සකලං සරීරං බො භන්තෙ”න්ති ආදිනා කාමං පවත්තිඔළාරිකතාය අවුපසන්තසභාවමෙතං සුඛං, සාතලක්ඛණතාය පන

සම්පයුත්තධම්මෙ, නිස්සයඤ්ච අනුග්ගණ්හන්තමෙව පවත්තති දස්සෙති. “යදා දුක්ඛං උප්පජ්ජති” තිආදීසු වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුද්දීපනාති ඤාණෙන දීපෙනුං අසක්කුණෙය්‍යා, දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යාති අත්ථො. තෙනාහ “අන්ධකාරා අභිභූතා” ති. අන්ධකාරාති අන්ධකාරගතසදිසී, ජානිතුකාමෙ ව අන්ධකාරිනී. පුබ්බාපරං සමං සුකරෙ සුපලක්ඛිතමග්ගවසෙන පාසාණතලෙ මීගගතමග්ගො විය ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණෙසු සුබදුක්ඛානුභවනෙනි මජ්ඣිමනිකායෙ අනුමිනිතබ්බතාය වුත්තං “සා සුබදුක්ඛානං...පෙ.... පාකටා හොති” ති. තෙනාහ “යථා” තිආදි. නයතො ගණ්හන්තස්සාති එත්ථායං නයො – යස්මා ඉට්ඨානිට්ඨවිසයාය ආරම්මණුපලද්ධියා අනුභවනතො නිට්ඨාමජ්ඣත්තවිසයා ව උපලද්ධි, තස්මා න තාය නිරනුභවතාය භවිතබ්බං, යං තත්ථානුභවනං, සා අදුක්ඛමසුඛා. තථා අනුපලබ්භමානං රූපාදිඅනුභූය්‍යමානං දිට්ඨං උපලබ්භති, යො පන මජ්ඣිමනිකායෙ තබ්බිසයස්ස විඤ්ඤාණප්පවත්තියං, තස්මා අනනුභූය්‍යමානෙන තෙන න භවිතබ්බං. සක්කා හි වත්තුං අනුභවමානා මජ්ඣිමනිකායෙසුපලද්ධි උපලද්ධිභාවතො. ඉට්ඨානිට්ඨවිසයපලද්ධිවිසයං පන නිරනුභවනං තං අනුපලද්ධිසභාවමෙව දිට්ඨං, තං යථාරූපන්ති. නිවත්තෙත්ථාති නිහරිත්ථා, “සොමනස්සංපාහ” තිආදිනා සමානජාතියම්පි හින්දන්තො අඤ්ඤෙහි අරූපධම්මෙහි විවෙචෙත්ථා අසංසට්ඨං කත්ථාති අත්ථො.

අයඤ්ච රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්ථා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිවත්තෙත්ථා දෙසනා තථාචිනෙතබ්බසුග්ගලාපෙක්ඛාය සුත්තන්තරෙසුපි (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106, 390, 413, 450, 465, 467; ම. නි. 2.306, 209; 3.67, 342; සං. නි. 4.248) ආගතා එවාති දස්සෙත්තො “න කෙවල” තිආදිමාහ. තත්ථ මහාසතිපට්ඨානෙන (දී. නි. 2.273) තථා දෙසනාය ආගතභාවො අනන්තරමෙව ආවි භවිස්සති, මජ්ඣිමනිකායෙ සතිපට්ඨානදෙසනාපි (ම. නි. 1.106) තාදිසී එව. චූළතණ්භාසඬ්ඛයෙ “එවං වෙතං, දෙවෘතං ඉන්ද්‍ර, භික්ඛුනො සුතං හොති ‘සබ්බෙ ධම්මා නාලං අභිනිවෙසායා’ ති, සො සබ්බං ධම්මං අභිජානාති, සබ්බං ධම්මං අභිඤ්ඤාය සබ්බං ධම්මං පරිජානාති, සබ්බං ධම්මං පරිඤ්ඤාය යං කිඤ්චි වෙදනං වෙදෙති සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛමසුඛං වා, සො තාසු වෙදනාසු අනිච්චානුපස්සී විහරති, විරාගානුපස්සී” තිආදිනා (ම. නි. 1.390) ආගතං. තෙන වුත්තං “අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන නිවත්තෙත්ථා දස්සෙසී” ති. මහාතණ්භාසඬ්ඛයෙ පන “සො එවං අනුරොධවිරොධවිජ්ජහීනො යං කිඤ්චි වෙදනං වෙදෙති සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛමසුඛං වා, සො තං වෙදනං නාහිනන්දති නාහිවදති නාජ්ඣෙකාසාය තිට්ඨති. තස්ස තං වෙදනං අනහිනන්දතො අනහිවදතො අනජ්ඣෙකාසාය තිට්ඨතො යා වෙදනාසු නන්දී සා නිරුජ්ඣති” තිආදිනා (ම. නි. 1.414) ආගතං. චූළවෙදල්ලෙ “කති පනායොවෙදනා” තිආදිනා (ම. නි. 1.465) ආගතං. මහාවෙදල්ලෙ “වෙදනාති, ආවුසො, වුව්චති, කිත්තාවතා නු ඛො, ආවුසො, ‘වෙදනා’ ති වුව්චති” තිආදිනා (ම. නි. 1.450) ආගතං. එවං රට්ඨපාලසුත්තාදිසුපි (ම. නි. 2.305) වෙදනාකම්මට්ඨානස්ස ආගතට්ඨානං උද්ධරිත්ථා වත්තබ්බං.

“පයමං රූපකම්මට්ඨානං කපේත්වා” ති වුත්තං, කථං තමෙත්ථ කථිතන්ති ආහ
 “රූපකම්මට්ඨාන”න්තිආදි. සඬබ්බිත්තං, කථං සඬබ්බිත්තං? වෙදනාය
 ආරම්මණමත්තකංයෙව, යෙහුයොන වෙදනා රූපධම්මාරම්මණා
 පඤ්චද්වාරවසෙන පවත්තනතො. තෙන චස්සා පුරිමසිද්ධා එව ආරම්මණන්ති
 වෙදනං වදන්තෙන තස්සාරම්මණධම්මා අත්ථතො පයමතරං ගහිතා එව නාම
 භොන්තිති ඉමාය අත්ථාපත්තියා රූපකම්මට්ඨානස්සෙවෙත්ථ පයමං ගහිතතා
 ජොතිතා, න සරූපෙනෙව ගහිතත්තා. තෙනාහ “තස්මා පාළියං නාරුළ්භං
 භවිස්සති”ති.

360. ද්විති කොට්ඨාසෙහිති සෙවිතඛබ්බාසෙවිතඛබ්බාගෙහි. එවරූපන්ති යං
 අකුසලානං අභිබුද්ධියා, කුසලානඤ්ච පරිභානාය සංවත්තති, එවරූපං, තං පන
 කාමුපසඤ්ඡිතතාය “ගෙහසිතසොමනස්ස”න්ති වුවචතිති ආහ
 “ගෙහසිතසොමනස්ස”න්ති. ඉට්ඨානන්ති පියානං. කන්තානන්ති කමනියානං.
 මනාපානන්ති මනවඬ්ඞනකානං. තතො එව මනො රමෙත්තිති මනොරමානං.
 ලොකාමිසපට්ඨසංයුත්තානන්ති තණ්හාසන්තිස්සිතානං කාමුපසඤ්ඡිතානං.
 පටිලාභතො සමනුපස්සතොති “අහො මයා ඉමානි ලද්ධානි”ති යථාලද්ධානි
 රූපාරම්මණාදිති අස්සාදයතො. අතීතන්ති අතික්කන්තං. නිරුද්ධන්ති
 නිරොධජ්ජත්තං. විපරිණතන්ති සභාවචිගමෙන විගතං. සමනුස්සරතොති
 අස්සාදනවසෙන අනුචිත්තයතො. ගෙහසිතන්ති කාමගුණනිස්සිතං. කාමගුණා හි
 කාමරාගස්ස ගෙහසදිසත්තා ඉධ “ගෙහ”න්ති අධිජ්ජෙතා.

එවරූපන්ති යං අකුසලානං පරිභානාය, කුසලානඤ්ච අභිබුද්ධියා සංවත්තති,
 එවරූපං, තං පන පබ්බජ්ජාදිවසෙන පවත්තියා නෙක්ඛම්මුපසඤ්ඡිතන්ති ආහ
 “නෙක්ඛම්මසිතං සොමනස්ස”න්ති. ඉදානි තං පාළිවසෙනෙව දස්සෙතුං “තත්ථ
 කතමානි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ විපස්සනාලක්ඛණෙ නෙක්ඛම්මෙ දස්සිතෙ ඉතරානි
 තස්ස කාරණතො, ඵලතො, අත්ථතො ච දස්සිතානෙව භොන්තිති
 විපස්සනාලක්ඛණමෙව තං දස්සෙත්තො “රූපානන්ත්වෙවා”තිආදිමාහ.
 විපරිණාමවිරාගනිරොධන්ති ජරාය විපරිණාමෙතඛබ්බතඤ්චෙව ජරාමරණෙහි
 පලුප්පනං නිරුප්කුතඤ්ච විදිත්වාති යොජනා. උප්පජ්ජති සොමනස්සන්ති
 විපස්සනාය විට්ඨපට්ඨත්තියා කමෙන උප්පන්නානං පාමොජ්ජපිතිපස්සද්ධිනං උපරි
 අනප්පකං සොමනස්සං උප්පජ්ජති. යං සන්ධාය වුත්තං –

“සුඤ්ඤාගාරං පට්ටයස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
 අමානුසී රති භොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො.

යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයඛබ්බයං;
 ලහති පිතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත”න්ති. (ධ. ප. 374) ච –

නෙක්ඛම්මවසෙනාති පබ්බජ්ජාදිවසෙන. “වට්ටදුක්ඛතො නිත්ථරිස්සාමි”ති
 පබ්බජ්තුං භික්ඛුනං සන්තිකං ගච්ඡන්තස්ස, පබ්බජන්තස්ස, චතුපාරිසුද්ධිසිලං

අනුනිට්ඨන්තස්ස, තං සොධෙත්තස්ස, ධුතගුණෙ සමාදාය වත්තන්තස්ස,
කසිණපරිකම්මාදීනි කරොන්තස්ස ච යා පටිපත්ති, සබ්බා සා ඉධ
“නෙක්ඛම්ම”න්ති අධිප්පෙතා. යෙහුයොන අනුස්සතියා උපචාරජ්ඣානං
නිට්ඨාතීති කත්වා “අනුස්සතිවසෙනා”ති වත්වා “පයමජ්ඣානාදිවසෙනා”ති
වුත්තං. එත්ථ ච යථා පබ්බජ්ජා සරඛන්ධනතො නික්ඛමනට්ඨෙන නෙක්ඛම්මං, එවං
විපස්සනාදයොපි තංපටිපක්ඛතො. තෙනාහ –

“පබ්බජ්ජා පයමං ඥානං, නිබ්බානඤ්ච විපස්සනා;
සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, නෙක්ඛම්මන්ති පවුච්චරෙ”ති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 109);

යං චෙති එත්ථ චෙති නිපාතමත්තං සොමනස්සස්ස අධිප්පෙතත්තා.
චතුක්කනයවසෙනෙව ච සුත්තන්තෙසු ඥානකථාති වුත්තං
“දුතියතනියජ්ඣානවසෙනා”ති. ද්වීසුති “සවිතක්කං සච්චාරං අවිතක්කං
අච්චාරං”න්ති වුත්තෙසු ද්වීසු සොමනස්සෙසු.

සවිතක්කසච්චාරෙ සොමනස්සෙති පරිත්තභූමිකෙ, පයමජ්ඣානෙ වා
සොමනස්සෙ. අභිනිවිට්ඨසොමනස්සෙසුති විපස්සනං පට්ඨපිතසොමනස්සෙසු. පි-
සද්දෙන සම්මට්ඨසොමනස්සෙසු පිති ඉමමත්ථං දස්සෙති.
සොමනස්සවිපස්සනාතොපිති සවිතක්කසච්චාරසොමනස්සපවත්තිවිපස්සනාතොපි.
අවිතක්කඅච්චාර විපස්සනා පණ්ණාසකරා සම්මසිතධම්මවසෙනපි විපස්සනාය
විසෙසසිද්ධිතො, යතො මග්ගෙපි තථාරූපා විසෙසා ඉජ්ඣන්ති. අයං පනත්ථො
“අරියමග්ග ඛොජ්ඣාදිවිසෙසං විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධා
නියමෙන්ති”ති එවං පවත්තෙන මොරවාපිවාසිමභාදත්තත්ථෙරවාදෙන
දීපෙතබ්බො.

361. ගෙහසිතදොමනස්සං නාම කාමගුණානං අප්පට්ඨාහනිමිත්තං,
විගතනිමිත්තඤ්ච උප්පජ්ජනකදොමනස්සං. අප්පට්ඨාහනො සමනුපස්සතොති
අප්පට්ඨාහෙන “අහමෙව න ලභාමී”ති පරිතස්සනතො. සමනුපස්සරතොති “අහු වත
මෙ තං වත නත්ථී”තිආදිනා අනුස්සරණවසෙන චිත්තයතො. තෙනාහ “එවං ඡසු
ද්වාරෙසු”තිආදි.

අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසුති සුඤ්ඤතඵලාදිඅරියඵලවිමොක්ඛෙසු. පිහන්ති
අපෙක්ඛං, ආසන්ති අත්ථො. කථං පන ලොකුත්තරධම්මෙ ආරබ්භ ආසා
උප්පජ්ජතීති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං “යං ආරම්මණකරණවසෙන තත්ථ
පිභා පවත්තතී”ති අවිසයත්තා, පුග්ගලස්ස ච අනධිගතභාවතො. අනුස්සවුපලද්ධෙ
පන අනුත්තරවිමොක්ඛෙ උද්දිස්ස පිභං උපට්ඨපෙන්නො “තත්ථ පිභං
උපට්ඨපෙති”ති වුත්තො. තෙනාහ “කුදාස්සු නාමාහ”න්තිආදි. ඡසු ද්වාරෙසු
ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වාති යොජනා.
“ඉට්ඨාරම්මණෙ”ති ච ඉමිනා නයිදං දොමනස්සං සභාවතො අනිට්ඨධම්මෙයෙව
ආරබ්භ උප්පජ්ජනකං, අථ ඛො ඉවජ්ජාලාහගෙනුකං ඉව්ඡාභිසාතවසෙන යත්ථ

කත්ථවි ආරම්භණ උප්පජ්ජනකන්ති දස්සෙති. එවං “කුදාස්සු නාමාහ”න්ති
 චුත්තාකාරෙන පිභං උපට්ඨපෙත්වා එවං ඉමමිපි පක්ඛං...පෙ.... නාසක්ඛිත්ති
 අනුසොවතොති යොජනා. “ඉමස්මිං පක්ඛෙ, ඉමස්මිං මාසෙ, ඉමස්මිං සංවච්ඡරෙ
 පබ්බජිතුං නාලද්ධං, කසිණපරිකම්මං කාතුං නාලද්ධ”න්තිආදිවසෙන පවත්ති.
 සන්ධාය “නෙක්ඛම්මවසෙනා”ති චුත්තං. “විපස්සනාවසෙනා”තිආදියුපි ඉමිනා
 නයෙන යොජනා වෙදිතබ්බා.

යතො එව-කාරො, තතො අඤ්ඤත්ථ නියමොති කත්වා “තස්මිම්පි...පෙ....
 ගෙහසිතදොමනස්සමෙවා”ති චුත්තං. න හෙත්ථ ගෙහසිතදොමනස්සනා
 සවිතක්කසව්වාරෙ නියතා, අථ ඛො ගෙහසිතදොමනස්සෙ සවිතක්කසව්වාරතා
 නියතා පටියොගිනිවත්තනත්ථත්තා එව-කාරස්ස. “ගෙහසිතදොමනස්සං
 සවිතක්කසව්වාරමෙව, න අවිතක්කඅව්වාර”න්ති. නෙක්ඛම්මසිතදොමනස්සං පන
 සියා සවිතක්කසව්වාරං, සියා අවිතක්කඅව්වාරං. සවිතක්කසව්වාරස්සෙව
 කාරණභූතං දොමනස්සං සවිතක්කසව්වාරදොමනස්සං. කිං තං?
 ගෙහසිතදොමනස්සං, යං පන නෙක්ඛම්මාදිවසෙන උප්පන්නං, තං
 අවිතක්කඅව්වාරස්ස කාරණභූතං අවිතක්කඅව්වාරදොමනස්සන්ති. අයඤ්ච නයො
 පරියායවසෙන චුත්තොති ආහ “නිජ්ජරියායෙන පනා”තිආදි. යදි එවං කස්මා “යං
 වෙ අවිතක්කං අව්වාර”න්ති පාළියං චුත්තන්ති ආහ “එතස්ස පනා”තිආදි.
 මඤ්ඤනවසෙනාති පරිකප්පනවසෙන. චුත්තං පාළියං.

තත්ත්වානි තස්මිං මඤ්ඤනෙ. අයං ඉදානි වුව්චමානො නයො.
 දොමනස්සපච්චයභූතෙති දොමනස්සස්ස පච්චයභූතෙ. උපවාරජ්ඣානඤ්ඨි
 පට්ඨමජ්ඣානාදිනි වා පාදකානි කත්වා මග්ගඵලානි නිබ්බත්තෙතුකාමස්ස තෙසං
 අලාභෙ දොමනස්සස්ස උප්පජ්ජනෙ තානි තස්ස පච්චයා නාම භොන්ති ඉති තෙ
 ධම්මා ඵලූපවාරෙන “දොමනස්ස”න්ති චුත්තා. යො පන තථා
 උප්පන්නදොමනස්සො ධුරනික්ඛෙපං අකත්වා අනුක්කමෙන විපස්සනං
 උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගඵලධම්මෙ නිබ්බත්තෙති, තෙ කාරණූපවාරෙන
 “දොමනස්ස”න්ති චුත්තානි ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “ඉධ භික්ඛු”තිආදිමාහ. නනු
 එතස්ස තදා දොමනස්සමෙව උප්පන්නං, න දොමනස්සහෙතුකා
 විපස්සනාමග්ගඵලධම්මා උප්පන්නා, තත්ථ කථං දොමනස්සසමඤ්ඤං
 ආරොපෙත්වා වොහරතීති ආහ “අඤ්ඤෙසං පටිපත්තිදස්සනවසෙන
 දොමනස්සන්ති ගහෙත්වා”තිආදි. සවිතක්කසව්වාරදොමනස්සෙති
 සවිතක්කසව්වාරනිමිත්තෙ දොමනස්සෙ. තිහි මාසෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බා
 තෙමාසිකා, තං තෙමාසිකං. ඉමා ව තෙමාසිකාදයො පටිපදා
 තථාපවත්තඋක්කට්ඨමජ්ඣමමුදින්ද්‍රියවසෙන වෙදිතබ්බා,
 අධිකමජ්ඣමමුදුස්සාහවසෙන වා. ජග්ගතීති ජාගරිකං අනුයුඤ්ජති.

මහාසිවත්ථෙරවත්ථුවණ්ණනා

සහස්සද්විසහස්සසඬ්ඛාත්තා මහාගණෙ.

අට්ඨකථාථෙරාති අට්ඨකථාය අත්ථපටිපුච්ඡනකථෙරා. අන්තරාමග්ගෙති හික්ඛං ගහෙත්වා ගාමතො විහාරං පටිගමනමග්ගෙ. තයො...පෙ.... ගාභාපෙත්වාති තීණි වත්තාරි උණ්භාපනාති.

කෙනචි පපඤ්චෙනාති කෙනචි සරිරකිච්චභූතෙන පපඤ්චෙන. සඤ්ඤං අකාසි රත්තියං පච්ඡතො ගච්ඡන්තං අසල්ලක්ඛෙන්තො.

කස්මා පන ථෙරො අන්තෙවාසිකානං අනාරොචෙත්වාච ගතොති ආහ “ථෙරො කිරා”තිආදි. අරහත්තං නාම කිත්ති තදධිගමස්ස අදුක්කරභාවං සන්ධාය වදති. චතුහි ඉරියාපථෙහිති චතුහිපි ඉරියාපථෙහි පවත්තමානස්ස, තස්මා යාව අරහත්තාධිගමා සයනං පටික්ඛිපාමීති අධිජ්ජායො.

“අනුච්ඡිකං නු බො තෙ එත”න්ති සංවෙගජාතො වීරියං සමුත්තෙජෙන්තො අරහත්තං අග්ගහෙසි එත්තකං කාලං විපස්සනාය සුචිණ්ණභාවතො ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා.

පරිමජ්ජීති පරිමසි. කෙචි පන “පරිමජ්ජීති පරිවත්තෙත්වා ථෙරෙන ධොවියමානං පරිග්ගහෙත්වා ධොවී”ති අත්ථං වදන්ති.

විපස්සනාය ආරම්මණං නාම උපචාරජ්ඣානපයමජ්ඣානාදි.

“සචිතක්කසච්චාරදොමනස්සෙ”තිආදීසු වත්තබ්බං සොමනස්සෙසු වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

362. එවරුපාති යා අකුසලානං අභිබුද්ධියා, කුසලානං පරිභානාය ච සංවත්තති, එවරුපා, සා පන කාමුපසඤ්ඡිතතාය “ගෙහසිතා”ති වුව්චතීති ආහ “ගෙහසිතඋපෙක්ඛා”ති. “බාලස්සා”තිආදීසු බාලකරධම්මයොගතො බාලස්ස අත්තභිතපරභිතබ්බාමුල්භතාය මුල්භස්ස පුටුනං කිලෙසාදීනං ජනනාදීහි කාරණෙහි පුටුජ්ජනස්ස කිලෙසොධිනං මග්ගොධිහි අජිතත්තා අනොධිජිතස්ස, ඔධිජිතො වායපෙක්ඛා, ඔධිසො ච කිලෙසානං ජිතත්තා, තෙනස්ස සෙක්ඛභාවං පටික්ඛිපති. සත්තමභවාදිතො උද්ධං පවත්තනවිපාකස්ස අජිතත්තා අවිපාකජිතස්ස, විපාකජිතා වා අරහන්තො අජ්ජපටිසන්ධිකත්තා, තෙනස්ස අසෙක්ඛත්තං පටික්ඛිපති. අනෙකාදීනවෙ සබ්බෙසම්පි පාපධම්මානං මූලභූතෙ සම්මොහෙ ආදීනවානං අදස්සනසිලතාය අනාදීනවදස්සාවිතො. ආගමාධිගමාභාවා අස්සුතවතො. එදිසො එකංසෙන අන්ධපුටුජ්ජනො නාම හොතීති තස්ස අන්ධපුටුජ්ජනභාවං දස්සෙතුං පුනපි “පුටුජ්ජනස්සා”ති වුත්තං. එවරුපාති වුත්තජ්ජකාරා සම්මොහපුබ්බිකා. රූපං සා නාතිවත්තතීති රූපානං සමතික්කමනාය කාරණං න හොති, රූපාරම්මණෙ කිලෙසෙ නාතික්කමතීති අධිජ්ජායො. අඤ්ඤාණාච්ඡතතාය ආරම්මණෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනවසෙන පවත්තමානා ලොභසම්පයුත්තඋපෙක්ඛා ඉධාධිජ්ජෙනාති තස්ස ලොභස්ස අනුච්ඡිකමෙව ආරම්මණං දස්සෙන්තො “ඉට්ඨාරම්මණෙ”ති ආහ. අනතිවත්තමානා අනාදීනවදස්සිතාය. තතො එව අස්සාදානුපස්සනතො

තත්ථෙව ලග්ගා. අභිසංඝසංඝ ලොභස්ස වසෙන, දුම්මොවනීයතාය ව තෙන ලග්ගිතා විය භුත්වා උප්පන්නා.

එවරුපාති යා අකුසලානං පහානාය, කුසලානඤ්ච අභිබුද්ධියා සංවත්තති, එවරුපා, සා පන පබ්බජ්ජාදිවසෙන පවත්ති යා නෙක්ඛම්මුපසඤ්ඤිතාති ආහ “නෙක්ඛම්මසිතා”ති. ඉදානි තං පාළිවසෙන දස්සෙතුං “තත්ථ කතමා”ති ආදි වුත්තං, තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො. රූපං සා අනිවත්තති රූපස්මිං සම්මදෙව ආදීනවදස්සනතො. රූපනියාතාති කිලෙසෙහි අනභිභවනීයතො. ඉට්ඨෙති සභාවතො, සඬ්ඤ්ඤාපතො ව ඉට්ඨෙ ආරම්මණො. අරජ්ජන්තස්සාති න රජ්ජන්තස්ස රාගං අනුජ්ජාදෙන්තස්ස. අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තස්සාති එත්ථ වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සමං සම්මා යොනියො න පෙක්ඛනං අසමපෙක්ඛනං, තං පන ඉට්ඨානිට්ඨමජ්ඣක්තෙ විය ඉට්ඨානිට්ඨෙසුපි බාලස්ස හොතිති “ඉට්ඨානිට්ඨමජ්ඣක්තෙ”ති අවත්වා “අසමපෙක්ඛනෙන අසම්මුය්හන්තස්සා”ති වුත්තං, තිව්ධෙපි ආරම්මණො අසමපෙක්ඛනවසෙන මුය්හන්තස්සාති අත්ථො. විපස්සනාඤ්ඤාණසම්පයුත්තා උපෙක්ඛා. නෙක්ඛම්මසිතා උපෙක්ඛා වෙදනාසභාගාති උදාසිනාකාරෙන පවත්ති යා, උපෙක්ඛා වෙදනාය ව සභාගා. එත්ථ උපෙක්ඛා වාති එත්ථ එතස්මිං උපෙක්ඛානිද්දෙසෙ “උපෙක්ඛා”ති ගහිතා එව. තස්මාති තත්ත්වමජ්ඣක්තපෙක්ඛායපි ඉධ උපෙක්ඛාග්ගහණෙන ගහිතත්තා. තඤ්ඤි සන්ධාය “පඨමදුතියතතියවතුත්ථජ්ඣානවසෙන උප්පජ්ජනකඋපෙක්ඛා”ති වුත්තං.

තායපි නෙක්ඛම්මසිතඋපෙක්ඛායාති නිද්ධාරණො භූමිමං. “යං නෙක්ඛම්මවසෙනා”ති ආදි හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා උත්තා නත්ථමෙව.

363. යදි සක්කස්ස තදා සොනාපත්තිඵලපත්ති යා ව උපනිස්සයො, අථ කස්මා භගවා යා ව අරහත්තං දෙසනං වඩ්ඨෙසීති ආහ “බුද්ධානඤ්ඤි”ති ආදි. තරුණසක්කොති අභිනවො අධුනා පාතුභූතො සක්කො. සම්පති පාතුභාවඤ්ඤි සන්ධාය “තරුණසක්කො”ති වුත්තං, න තස්ස කුමාරතා, වුද්ධතා වා අත්ථි. ගතාගතට්ඨානන්ති ගමනාගමනකාරණං. න පඤ්ඤායති න උපලබ්භති. ගබ්භසෙයාකානඤ්ඤි වචන්තානං කම්මජරුපං විගච්ඡති අනුදෙව චිත්තජං, ආහාරජඤ්ච පච්චයාභාවතො, උතුජං පන සුචිරම්පි කාලං පවෙණිං සට්ඨෙත්තං. භස්සන්තං වා සොසන්තං වා කිලෙසන්තං වා විට්ඨන්තං වා හොති, න එවං දෙවානං. තෙසඤ්ඤි ඔපපාතිකත්තා කම්මජරුපෙ අන්තරධායන්තෙ සෙසතිසන්තතිරූපම්පි තෙන සද්ධිං අන්තරධායති. තෙනාහ “දීපසිබාගමනං විය හොති”ති. සෙසදෙවතා න ජානිංසු පුනපි සක්කත්තභාවෙන තස්මිංයෙව යානෙ නිබ්බත්තත්තා. තීසු යානෙසුති සොමනස්සදොමනස්ස උපෙක්ඛාවිස්සජ්ජනාවසානට්ඨානෙසු. නිබ්බත්තිතඵලමෙවාති සජ්ජිමහා සජ්ජිමණ්ඩො විය ආගමනීයපට්ඨපදාය නිබ්බත්තිතඵලභූතං ලොකුත්තරමග්ගඵලමෙව කථිතං. සකුණිකාය විය කිඤ්චි ගය්හුපගං උප්පතිත්වා උඩ්ඨෙත්වා උල්ලඬ්ඨිත්වා. අස්සාති මග්ගඵලසඤ්ඤිතස්ස අරියස්ස ධම්මස්ස.

පාතිමොක්ඛසංවරවණ්ණනා

364. පාතිමොක්ඛසංවරායාති පාතිමොක්ඛභූතසීලසංවරායාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “උත්තමජෙට්ඨකසීලසංවරායා”ති. “පාතිමොක්ඛසීලඤ්ඨි සබ්බසීලතො ජෙට්ඨකසීල”න්ති දීඝවාපිච්ඡාරවාසි සුමත්ථෙරො වදති, අත්තෙවාසිකො පනස්ස තෙපිටකචූළනාගත්ථෙරො “පාතිමොක්ඛසංවරො එව සීලං, ඉතරාති පන ‘සීලන්ති චුත්තට්ඨානං නාම අත්ථී’ති අනනුජානන්තො ඉන්ද්‍රියසංවරො නාම ඡද්චාරරක්ඛාමත්තකං, ආජීවපාරිසුද්ධි ධම්මෙන සමෙන පච්චයුජ්ජාදනමත්තකං, පච්චයසන්නිස්සිතං පටිලද්ධපච්චයෙ ‘ඉද මත්ථ’න්ති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනමත්තකං, නිජ්ජරියායෙන පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං. තථා හි යස්ස සො හින්තො, සො ඉතරාති රක්ඛිතුං අභබ්බන්තා අසීලො හොති. යස්ස පන සබ්බසො අරොගො සෙසානං රක්ඛිතුං භබ්බන්තා සම්පන්නසීලො”ති වදති, තස්මා ඉතරෙසං තස්ස පරිවාරභාවතො, සබ්බසො එකදෙසෙන ව තදන්තොගධභාවතො තදෙව පධානසීලං නාමාති ආහ “උත්තමජෙට්ඨකසීලසංවරායා”ති. තත්ථ යථා හෙට්ඨා පපඤ්චසඤ්ඤාසංඛානිරොධසාරුජ්ජගාමිනිං පටිපදං පුච්ඡිතෙන භගවතා පපඤ්චසඤ්ඤානං, පටිපදාය ව මූලභූතං වෙදනං විභජිත්වා පටිපදා දෙසිතා සක්කස්ස අජ්ඣාසයවසෙන සංකිලෙසධම්මජ්ජහානමුඛෙන වොදානධම්මපාරිපුරිති, එවං තස්සා එව පටිපදාය මූලභූතමිපි සීලසංවරං පුච්ඡිතෙන භගවතා යතො සො විසුජ්ඣති, යථා ව විසුජ්ඣති, තද්වහං සක්කස්ස අජ්ඣාසයවසෙන විභජිත්වා දස්සෙතුං “කායසමාචාරමිපි”තිආදි චුත්තං සංකිලෙසධම්මජ්ජහානමුඛෙන වොදානධම්මපාරිපුරිති කත්වා. සීලකථායං අසෙවිතබ්බකායසමාචාරාදිකථනෙ කාරණං චුත්තමෙව, තස්මා කම්මපථවසෙනාති කුසලාකුසලකම්මපථවසෙන.

කම්මපථවසෙනාති ව කම්මපථවිචාරවසෙන. කම්මපථභාවං අපත්තානමිපි හි කායදුච්චරිතාදීනං අසෙවිතබ්බකාදීනං අසෙවිතබ්බකායසමාචාරාදිභාවො ඉධ චුච්චති. පණ්ණත්තිවසෙනාති සික්ඛාපදපණ්ණත්තිවසෙන. යතො යතො හි යා යා වෙරමණි, තද්වහයෙපි විභාවෙන්තො පණ්ණත්තිවසෙන කථෙති නාම. තෙනාහ “කායද්චාරො”තිආදි. සික්ඛාපදං චිතික්කමති එතෙනාති සික්ඛාපදචිතික්කමො, සික්ඛාපදස්ස චිතික්කමනාකාරෙන පවත්තො අකුසලධම්මො යං, තස්ස අසෙවිතබ්බකායසමාචාරාදිතා. චිතික්කමපටිපක්ඛො අචිතික්කමො, න චිතික්කමති එතෙනාති අචිතික්කමො, සීලං.

මිච්ඡා සම්මා ව පරියෙසති එතායාති පරියෙසනා, ආජීවො, අත්ථතො පච්චයගවෙසනඛ්‍යාපාරො කායච්චිද්චාරිකො. යදි එවං කස්මා විසුං ගහණන්ති ආහ “යස්මා”තිආදි. අරියා නිද්දොසා පරියෙසනා ගවෙසනාති අරියපරියෙසනා, අරියෙහි සාධුහි පරියෙසිතබ්බාතිපි අරියපරියෙසනාති. චුත්තවිපරියායතො අනරියපරියෙසනා වෙදිතබ්බා.

ජාතිධම්මොති ජායනසභාවො ජායනපකතිකො. ජරාධම්මොති ජීරණසභාවො. බ්‍යාධිධම්මොති බ්‍යාධිසභාවො. මරණධම්මොති මියනසභාවො. සොකධම්මොති සොචනකසභාවො. සංකිලෙසධම්මොති සංකිලිස්සනසභාවො.

පුත්තභරියන්ති පුත්තා ච භරියා ච. එස නයො සබ්බත්ථ. ද්වන්දෙකත්තවසෙන තෙසං නිද්දෙසො. ජාතරූපරජතන්ති එත්ථ පන යතො විකාරං අනාපජ්ජීත්වා සබ්බං ජාතරූපමෙව භොතීති ජාතරූපං නාම සුවණ්ණං. ධවලසභාවතාය රජතීති රජතං, රූපියං. ඉධ පන සුවණ්ණං යපෙත්වා යං කිඤ්චි උපභොගපරිභොගාරහං “රජත”න්ත්වෙව ගහිතං වොහාරූපගමාසකාදි. ජාතිධම්මා භෙනෙ, හික්ඛවෙ, උපධයොති එතෙ කාමගුණූපධයො නාම භොතන්ති, තෙ සබ්බෙපි ජාතිධම්මාති දස්සෙති.

බ්‍යාධිධම්මවාරාදීසු ජාතරූපරජතං න ගහිතං. න භෙනස්ස සීසරොගාදයො බ්‍යාධියො නාම සන්ති, න සත්තානං විය වුත්තිසඬ්ඛාතං මරණං, න සොකෙ උප්පජ්ජති, වුත්තිසඬ්ඛාතං මරණන්ති ච එකභවපරියාපන්තඛන්ධනිරොධො, සො තස්ස නත්ථි, බණ්කනිරොධො පන බණ් බණ් ලබ්භතෙව. රාගාදීහි පන සංකිලෙසෙහි සංකිලිස්සතීති සංකිලෙසධම්මවාරෙ ගහිතං ජාතරූපං, තථා උතුසමුට්ඨානත්තා ජාතිධම්මවාරෙ, මලං ගහෙත්වා ජීරණතො ජරාධම්මවාරෙ ච. අරියෙහි න අරණියා, පරියෙසනාතිපි අනරියපරියෙසනා.

ඉදානි අනෙසනාවසෙනාපි තං දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි වුත්තං. ඉමිනා නයෙන සුක්කපක්ඛෙපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සම්භාරපරියෙසනං පහරණවිසාදිගවෙසනං, පයොගවසෙන පයොගකරණං තජ්ජාවායාමජනනං තාදිසං උපක්කමනිබ්බත්තනං, පාණාතිපාතාදිඅත්ථං ගමනං, පච්චෙකං කාල-සද්දො යොජෙතබ්බො “සම්භාරපරියෙසනකාලතො පට්ඨාය, පයොගකරණකාලතො පට්ඨාය, ගමනකාලතො පට්ඨායා”ති. ඉතරොති “සෙවිතබ්බො”ති වුත්තකායසමාවාරාදිකො. විත්තම්පි උප්පාදෙතබ්බං. තථා උප්පාදිතවිත්තො හි සති පච්චයසමවායෙ තාදිසං පයොගං පරක්කමං කරොන්තො පටිපත්තියා මත්ථකං ගණ්හාති. තෙනාහ “විත්තුප්පාදම්පි බො අහං, හික්ඛවෙ, කුසලෙසු ධම්මෙසු බහුපකාරං වදාමි”ති (ම. නි. 1.84).

ඉදානි තං මත්ථකප්පත්තං අසෙවිතබ්බං, සෙවිතබ්බඤ්ච දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි වුත්තං. සඬ්ඝභෙදාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන ලොහිතුප්පාදනාදිං සඬ්ගණ්හාති. බුද්ධරතනසඬ්ඝරතනුපට්ඨානෙනෙව ධම්මරතනුපට්ඨානසිද්ධිති ආහ “දිවසස්ස ද්වත්තික්ඛත්තුං තිණ්ණං රතනානං උපට්ඨානගමනාදිවසෙනා”ති. ධනුග්ගහපෙසනං ධනුග්ගහපුරිසානං උය්‍යාජනං. ආදි-සද්දෙන පඤ්චවරයාවනාදිං සඬ්ගණ්හාති. “අජාතසත්තුං පසාදෙත්වා ලාභුප්පාදවසෙන පරිහීනලාභසක්කාරස්ස කුලෙසු විඤ්ඤාපන”න්ති එවමාදිං අනරියපරියෙසනං පරියෙසන්තානං.

පාරිපූර්ණයානි පාරිපූර්ණත්වං. අග්ගමග්ගඵලවසෙනෙව හි සෙවිතබ්බානං පාරිපූර්ණි තදත්ථං සබ්බා පුබ්බභාගපටිපදා, පාතිමොක්ඛසංවරොපි අග්ගමග්ගෙනෙව පරිපුණ්ණො භොතිති තදත්ථං පුබ්බභාගපටිපදං වත්වා නිගමෙන්නො “පාතිමොක්ඛො...පෙ.... භොති”ති ආහ.

ඉන්ද්‍රියසංවරවණ්ණනා

365. ඉන්ද්‍රියානං පිධානායානි ඉන්ද්‍රියානං පිදහනත්ථාය. ඉන්ද්‍රියානි ච චක්ඛාදීනි ද්වාරානි, තෙසං පිධානං සංවරණං අකුසලුප්පත්තිනො ගොපනාති ආහ “ගුත්තද්වාරතායා”ති. අසෙවිතබ්බරූපාදිවසෙන ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතා අසංවරො, සංකිලෙසධම්මවිජ්ජහානවසෙන වොදානධම්මපාරිසුද්ධිති. කාමං පාළියං අසෙවිතබ්බමිති රූපාදි දස්සිතං, සක්කෙන පන ඉන්ද්‍රියසංවරාය පටිපත්ති පුච්ඡිතාති තමෙව නිවත්තෙත්වා දස්සෙතුං අට්ඨකථායංවුත්තං “චක්ඛුච්ඤ්ඤායං රූපමිතිආදි සෙවිතබ්බරූපාදිවසෙන ඉන්ද්‍රියසංවරදස්සනත්ථං වුත්ත”න්ති. “තුණ්හි අහොසි”ති වත්වා තුණ්හිභාවස්ස කාරණං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන විභාවෙතුං “කටෙතුකාමොපි”තිආදි වුත්තං. අයන්ති සක්කො දෙවානං ඉන්ද්‍රො.

රූපන්ති රූපායතනං, තස්ස අසෙවනං නාම අදස්සනං ඵවාති ආහ “න සෙවිතබ්බං න දට්ඨබ්බං”න්ති. යං පන සත්තසන්තානගතං රූපං පස්සතො පටිකුලමනසිකාරවසෙන, අසුභසඤ්ඤා වා සණ්ඨාති දස්සනානුත්තරියවසෙන. අථ වා කම්මඵලසද්දහනවසෙන පසාදො වා උප්පජ්ජති. හුත්වා අභාවාකාරසල්ලක්ඛණෙන අනිච්චසඤ්ඤාපටිලාභො වා භොති.

පරියායක්ඛරණතො අක්ඛරං, වණ්ණණො, සො ඵව නිරන්තරූප්පත්තියා සමුද්දිතො පදවාක්‍යසඤ්ඤිතො, අධිජ්ජෙතමත්ථං බ්‍යඤ්ජෙතිති බ්‍යඤ්ජනං, තයිදං කාබ්‍යනාටකාදිගතවෙච්චනවසෙන, උච්චාරණවසෙන ච විචිත්තසන්තිවෙසනාය තථාපවත්තවිකප්පනවසෙන චිත්තවිචිත්තභාවෙන උපතිට්ඨනකං සන්ධායාහ “යං චිත්තක්ඛරං චිත්තබ්‍යඤ්ජනමිති සද්දං සුණතො රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති”ති. අත්ථනිස්සිතන්ති සම්පරායිකත්ථනිස්සිතං. ධම්මනිස්සිතන්ති විචට්ටධම්මනිස්සිතං, ලොකුත්තරරතනත්තයධම්මනිස්සිතං වා. පසාදොති රතනත්තයසද්ධා, කම්මඵලසද්ධාපි. නිබ්බිදා වාති අනිච්චසඤ්ඤාදිවසෙන වට්ටතො උක්කණ්ඨා වා.

ගන්ධරසාවිපරොධාදිවසෙන සෙවියමානං අයොනියො පටිපන්නත්තා අසෙවිතබ්බං නාම. යොනියො පච්චවෙක්ඛිත්වා සෙවියමානං සම්පජ්ඤ්ඤවසෙන ගහණතො සෙවිතබ්බං නාම. තෙන වුත්තං “යං ගන්ධං ඝායතො”තිආදි.

යං පන චූසතොති යං පන සෙවිතබ්බං ඵොට්ඨබ්බං අනිජ්ජන්තස්සෙව චූසතො. ආසවක්ඛයො වෙච භොති ජාගරියානුයොගස්ස මත්ථකප්පත්තිනො. වීරියඤ්ච සුපග්ගහිතං භොති චතුත්ථස්ස අරියවංසස්ස උක්කංසනතො. පච්ඡිමා ව...පෙ.... අනුග්ගහිතා භොති සම්මාපටිපත්තියං නියොජනතො.

යෙ මනොවිඤ්ඤෙයො ධම්මෙ ඉට්ඨාදිහෙදෙ සමන්තාහරන්තස්ස ආවජ්ජන්තස්ස ආපාථං ආගච්ඡන්ති. “මනොවිඤ්ඤෙයො ධම්මා”ති විහන්ති විපරිණාමෙතඛිඛා, මෙත්තාදිවසෙන සමන්තාහරන්තස්ස යෙ මනොවිඤ්ඤෙයො ධම්මා ආපාථං ආගච්ඡන්ති, එවරුපා සෙවිතඛිඛාති යොජනා. ආදි-සද්දෙන කරුණාදීනඤ්ඤෙව අනිච්චාදීනඤ්ඤෙව සභිගහො දට්ඨබ්බො. තිණ්ණං ථෙරානං ධම්මාති ඉදානි වුවිච්චානපටිපත්තීනං තිණ්ණං ථෙරානං මනොවිඤ්ඤෙයො ධම්මා. ඛනි ධාවිතුං න අදාසින්නි අන්තොපරිවෙණං ආගතමෙව රුපාදිං ආරඛිත ඉමස්මිං තෙමාසෙ කම්මට්ඨානවිනිවුත්තං චිත්තං කදාපි උප්පන්නපුබ්බං, අන්තොපරිවෙණෙ ව විසභාගරුපාදීනං අසම්භවො එව, තස්මා විසට්ඨිතක්කවසෙන චිත්තං ඛනි ධාවිතුං න අදාසින්නි දස්සෙති. නිවාසගෙහතො නිවාසනගඛිතො. නියකප්ඤ්ඤාත්තඛන්ධපඤ්ඤකතො විපස්සනාගොචරතො. ථෙරො කිර සබ්බමිපි අත්තනා කාතඛිඛකිරියං කම්මට්ඨානසිසෙතෙව පටිපජ්ජති.

366. අසම්මොහසම්පජඤ්ඤවසෙන අද්වේජ්ඣාභාවතො එකො අන්තො එතස්සාති එකන්තො, එකන්තො වාදො එතෙසන්ති එකන්තවාදා. තෙනාහ “එකංයෙව වදන්ති”ති, අභින්නවාදාති අත්ථො. එකාචාරාති සමානාචාරා. එකලද්ධිකාති සමානලද්ධිකා. එකපරියොසානාති සමානනිට්ඨානා.

ඉති සක්කො පුබ්බෙ අත්තනා සුතං පුටුසමණබ්‍රාහ්මණානං නානාවාදා චාරලද්ධිනිට්ඨානං ඉදානි සච්චපටිවෙධෙන අසාරතො ඤාත්වා යීතො, තස්ස කාරණං ඤාතුකාමො තමෙව තාව ඛ්‍යතිරෙකමුඛෙන ප්‍රච්ඡති “සබ්බෙව ධම්මා නු ඛො”ති ආදිනා.

ධාතුති අප්ඤ්ඤාසයධාතු උත්තරපදලොපෙන වුත්තා, අප්ඤ්ඤාසයධාතුති ව අත්ථතො අප්ඤ්ඤාසයො එවාති ආහ “අනෙකප්ඤ්ඤාසයො නානප්ඤ්ඤාසයො”ති. “එකස්මිං ගන්තුකාමෙ එකො යාතුකාමො හොති”ති ඉදං නිදස්සනවසෙන වුත්තං ඉරියාපථෙපි නාම සත්තා එකප්ඤ්ඤාසයා දුල්ලහා, පගෙව ලද්ධිසුති දස්සනත්ථං. යං යදෙව අප්ඤ්ඤාසයන්ති යං යමෙව සස්සතාදිඅප්ඤ්ඤාසයං. අභිනිවිසන්තිති තං තං ලද්ධිං දිට්ඨාහිනිවෙසවසෙන අභිමුඛා හුත්වා දුප්පටිනිස්සග්ගිභාවෙන නිවිසන්ති, ආදානග්ගාහං ගණ්හන්ති. ථාමෙන ව පරාමාසෙන වාති දිට්ඨිථාමෙන ව දිට්ඨිපරාමාසෙන ව. සුට්ඨු ගණ්හිත්වාති අතිවිය දළ්භග්ගාහං ගණ්හිත්වා. වොහරන්තිති යථාහිනිවිට්ඨං දිට්ඨිවාදං පඤ්ඤාපෙන්නි පරෙ හි ගාහෙන්ති පතිට්ඨපෙන්නි. තෙනාහ “කථෙන්නි දීපෙන්නි කිත්තෙන්ති”ති, උග්ගොසෙන්නිති අත්ථො.

අත්තං අතීතා අච්චන්තා, අච්චන්තා නිට්ඨා එතෙසන්ති අච්චන්තනිට්ඨා. සබ්බෙසන්ති සබ්බෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං. යොගක්ඛෙමොතිපි නිබ්බානං චතුහිපි යොගෙහි අනුප්පද්ධන්තා. “අච්චන්තයොගක්ඛෙමා”ති වත්තඛිඛෙ ඉ-කාරෙන නිද්දෙසෙන “අච්චන්තයොගක්ඛෙමී”ති වුත්තං, අච්චන්තයොගක්ඛෙමො වා එතෙසං අත්ථිති අච්චන්තයොගක්ඛෙමීති. වරන්ති උපගච්ඡන්ති, අධිගච්ඡන්තිති

අත්පො. පරියස්සති පරික්ඛිස්සති වට්ඨදුක්ඛන්තං ආගම්මාති පරියොසානන්තිපි නිබ්බානස්ස නාමං.

සඬ්ඛිණානීති සමුවිජින්දනෙන බෙපෙති. විනාසෙතීති තතො එව සබ්බසො අදස්සනං පාපෙති. විමුක්තාති වට්ඨදුක්ඛතො අවිචන්තනිග්ගමෙන විසෙසෙන මුත්තා.

“ඉස්සාමච්ඡරියං එකො පඤ්භො”ති කස්මා වුත්තං, නනු ඉස්සාමච්ඡරියං විස්සජ්ජනන්ති? සච්චමෙතං, යො පන ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්පො, සො පඤ්භො. සො එව ව විස්සජ්ජියතීති නායං දොසො, අඤ්ඤාතා අම්බං පුට්ඨස්ස ලබ්භං ඛ්‍යාකරණං විය සියා, එවං පඤ්භසීසෙන පඤ්භඛ්‍යාකරණං වදන්ති. තථා හි “පියාජ්ජියං”න්තිආදිනා විස්සජ්ජනපදානෙව ගහිතාති, “පියාජ්ජියං එකො”තිආදීසුපි එසෙව නයො. පපඤ්චසඤ්ඤාති සඤ්ඤාසීසෙන පපඤ්චා එව වුත්තාති ආහ “පපඤ්චො එකො”ති. එත්ථ ව යථා පාතිමොක්ඛසංවරපුච්ඡා කායසමාවාරාදිවිභාගෙන විස්සජ්ජිතත්තා තයො පඤ්භා ජාතා, එවං ඉන්ද්‍රියසංවරපුච්ඡා රූපාදිවිභාගෙන විස්සජ්ජිතත්තා ඡ පඤ්භා සියුං. තථා සති එකුනච්ඡති පුච්ඡා සියුං, අථ ඉන්ද්‍රියසංවරතාසාමඤ්ඤෙන එකොව පඤ්භො කතො, එවං සති පාතිමොක්ඛසංවරපුච්ඡාභාවසාමඤ්ඤෙන තෙපි තයො එකොව පඤ්භොති සබ්බෙව ද්වාදසෙව පඤ්භා භවෙය්‍යන්ති? නයිදමෙවං. යස්මා කායසමාවාරාදීසු විභජ්ජ වුවිච්චමානෙසු මහාවිසයතාය අපරිමාණො විභාගො සම්භවති විස්සජ්ජෙත්තුං. සකලමිපි විනයපිටකං තස්ස නිද්දෙසො. රූපාදීසු පන විභජ්ජ වුවිච්චමානෙසු අප්පවිසයතාය න තාදිසො විභාගො සම්භවති විස්සජ්ජෙත්තුං. ඉති මහාවිසයතාය පාතිමොක්ඛසංවරපුච්ඡා තයො පඤ්භා කතා, ඉන්ද්‍රියසංවරපුච්ඡා පන අප්පවිසයතාය එකොව පඤ්භො කතො. තෙන වුත්තං “වුද්දස මහාපඤ්භා”ති.

367. චලනට්ඨෙතාති කම්පනට්ඨෙන. තණ්හා හි
කාමරාගරූපරාගඅරූපරාගාදිවසෙන පචත්තියා අනවට්ඨිතතාය සයම්පි චලති, යත්ථ උප්පන්නා, තම්පි සන්නාතං භවාදීසු පරිකඩ්ඨිතෙන වාලෙති, තස්මා චලනට්ඨෙන තණ්හා එජා නාම. පීලනට්ඨෙතාති විබාධනට්ඨෙන තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස හෙතුභාවෙන. පදුස්සනට්ඨෙතාති අධම්මරාගාදිභාවෙන, සම්මුඛපරංමුඛෙන, කිලෙසාසුච්ඡග්ගරණෙන ව පකාරතො දුස්සනට්ඨෙන ගණ්ඨො.
අනුප්පවිට්ඨට්ඨෙතාති ආසයස්ස දුන්නිහරණියභාවෙන අනුප්පවිසනට්ඨෙන. කඩ්ඨති අත්තතො ව රූපියා උපනෙති. උච්චාවචන්ති පණිතභාවං, නිහීනභාවඤ්ච. යෙසු සමණුබ්‍රාහ්මණෙසු. “යෙසාහ”න්තිපි පාළි, තස්සා කෙච්චි “යෙසං අහ”න්ති අත්ථං වදන්ති. එවන්ති සුතානුරූපං, උග්ගහානුරූපඤ්ච. “අහං බො පන හන්තෙ අඤ්ඤෙසං සමණුබ්‍රාහ්මණානං ධම්මාවරියො හොන්තොපි භගවතො සාවකො...පෙ.... සම්බොධිපරායණො”ති එවං අත්තතො සොනාපන්නභාවං ජානාපෙති.

සොමනස්සපට්ඨාහකථාවණ්ණනා

368. සමාපන්නොති සමොගාල්හො පවත්තසම්පහාරො වියාතිබ්බුල්හො.
 ජීනිංසුති යථා අසුරා පුන සීසං උක්ඛිපිතුං නාසක්ඛිංසු, එවං දෙවා විජීනිංසුයෙවාති
 දස්සෙන්නො ආහ “දෙවා පුන අපච්චාගමනාය අසුරෙ ජීනිංසු”ති. තාදිසො හිස්ස
 ජයො සාතිසයං වෙදපට්ටාභාය අහොසි. දුට්ඨමිපි ඔජන්ති දිබ්බං, අසුරං වාති
 ද්විජ්ජකාරම්පි ඔජං. දෙවායෙව පරිභුඤ්ජිස්සන්ති අසුරානං පවෙසාභාවතො.
 දණ්ඩස්ස අවචරණං ආචරණං දණ්ඩාවචරො, සහ දණ්ඩාවචරෙන්නාති
 සදණ්ඩාවචරො, දණ්ඩෙන පහරිත්වා වා ආචරිත්වා වා සාධෙතබ්බන්ති අත්ථො.

369. ඉමස්මිංයෙව ඔකාසෙති ඉමිස්සමෙව ඉන්දසාලගුභායං. දෙවභූතස්ස මෙති
 පුබ්බෙපි දෙවභූතස්ස සක්කස්සෙව මෙ භූතස්ස. සතොති ඉදානිපි සක්කස්සෙව
 සතො පුනරායු ව මෙ ලද්ධො.

දිවියා කායාති දිබ්බා, බන්ධපඤ්චකසඬාතා කායාති ආහ “දිබ්බා
 අත්තභාවා”ති. “අමුල්හො ගබ්භං එස්සාමි”ති ඉමිනා අරියසාවකානං
 අන්ධපුපුජ්ජනානං විය සම්මොහමරණං, අසම්පජානගබ්භොක්කමනඤ්ච නත්ථි, අථ
 බො අසම්මොහමරණඤ්චෙව සම්පජානගබ්භොක්කමනඤ්ච හොතීති දස්සෙති.
 අරියසාවකා නියතගතිකත්තා සුගතීසු එව උප්පජ්ජන්ති, තත්ථාපි මනුස්සෙසු
 උප්පජ්ජන්තා උළාරෙසු එව කුලෙසු පටිසන්ධිං ගණ්හිස්සන්ති, සක්කස්සාපි තාදිසො
 අජ්ඣාසයො. තෙන වුත්තං පාළියං “යත්ථ මෙ රමතී මනො”ති, තං සන්ධායාහ
 “යත්ථ මෙ”තිආදි. සක්කො පන අත්තනො දිබ්බානුභාවෙනාපි තාදිසං ජානිතුං
 සක්කොතියෙව.

කාරණෙනාති යුත්තෙන අරියසාවකභාවස්ස අනුවච්ඡවිකෙන. තෙනාහ
 “සමෙනා”ති.

සකදාගාමිමග්ගං සන්ධාය වදන්ති ඡට්ඨෙය අත්ථවසෙ අනාගාමිමග්ගස්ස
 වක්ඛමානත්තා. ආජානිතුකාමොති අප්පත්තං විසෙසං පටිච්ජ්ඣිතුකාමො.
 මනුස්සලොකෙ අත්තො හවිස්සති පුන මානුස්සපපත්තියා අභාවතො.

පුනදෙවාති මනුස්සෙසු උප්පන්නො තතො චචිත්වා පුනදෙව. ඉමස්මිං
 තාවතිංසදෙවලොකස්මිං. උත්තමො, කිදිසොති ආහ “සක්කො”තිආදි.

අන්තිමෙ හවෙති මම සබ්බහවෙසු අන්තිමෙ සබ්බපරියොසානෙ හවෙ.
 “ආයුනා”ති ඉමිනා ව තංසහභාවිතො සබ්බෙපි වණ්ණාදිකෙ සඬගණ්හාති.
 “පඤ්ඤායා”ති ව ඉමිනා සබ්බෙපි සද්ධාසතිවිරියාදිකෙ. තස්මිං අත්තභාවෙති
 තස්මිං සබ්බන්තිමෙ සක්කත්තභාවෙ. අකනිට්ඨගාමී හුත්වාති
 අත්තරායපරිනිබ්බාසිආදිභාවං අනුපගන්ත්වා එකංසතො උද්ධංසොතො
 අකනිට්ඨගාමී එව හුත්වා. තතො එව අනුක්කමෙන අවිභාදීසු නිබ්බත්තන්තො.
 එවමාහාති “සො නිවාසො හවිස්සති”ති එවමාහ. “අවිභාදීසු...පෙ....
 නිබ්බත්තිස්සති”ති සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං විචරිතුං “එස කිරා”තිආදි වුත්තං.

අයඤ්ච නයො න කෙවලං සක්කස්සෙව, අථ බො මහාසෙට්ඨිමහාඋපාසිකානම්පි
හොතියෙවාති දස්සෙන්නො “සක්කො දෙවරාජා”ති ආදිමාහ.

370. භවසම්පත්තිනිබ්බානසම්පත්තිනං වසෙන අපරිපුණ්ණජ්ඣාසයනාය
අනිට්ඨිතමනොරථො තං තං පත්තුකාමොයෙව හුත්වා යිතො. යෙ ච සමණෝ යෙ
ච පබ්බජිතො. පච්චිත්තවිහාරිනොති “අනෙකච්චෙකත්තයං පරිවුහෙත්වා
විහරන්ති”ති මඤ්ඤාමි.

සම්පාදනාති මග්ගස්ස උපසම්පාදනං තස්ස සම්පාපනං සම්මදෙව පාපනං.
වීරාධනාති අනාරාධනා අනුපායපටිපත්ති. න සම්භොන්තිති අනභිසම්භුණන්ති.
යථාපුච්ඡිතෙ අත්ථෙ අනභිසම්භුණනං නාම සම්මා කථෙතුං අසමත්ථතා එවාති ආහ
“සම්පාදෙත්වා කථෙතුං න සක්කොන්ති”ති.

තස්මාති යස්මා ආදිච්චෙන සමානගොත්තතාය. තෙනෙවාහ “ආදිච්ච නාම
ගොත්තෙනා”ති, තස්මා. ආදිච්චො ඛන්ථු එතස්සාති ආදිච්චඛන්ථු, අථ වා
ආදිච්චස්ස ඛන්ථුති ආදිච්චඛන්ථු, භගවා, තං ආදිච්චඛන්ථුනං. ආදිච්චො හි
සොතාපන්නතාය භගවතො ඔරසපුත්තො. තෙනෙවාහ –

“යො අන්ධකාරෙ තමසි පහඬිකරො,
වෙරොවතො මණ්ඩලී උග්ගතෙජො;
මා රාහු ගිලී වරං අන්තලික්ඛෙ,
පජං මම රාහු පමුඤ්ච සුරිය”න්ති. (සං. නි. 1.91);

සාමන්ති සාමංපයොගං, සත්ථු පන සාවකස්ස සාමංපයොගො නාම සනිපාතො
එවාති ආහ “නමක්කාරං කරොමා”ති.

371. පරාමසිත්වාති “ඉමාය නාම පථවියං නිසින්නෙන මයා අයං
අච්ඡරියධම්මො අධිගතො”ති සොමනස්සජාතො, “ඉමාය නාම පථවියං එවං
අච්ඡරියබ්භුතං බුද්ධරතනං උප්පන්න”න්ති අච්ඡරියබ්භුතචිත්තජාතො ච පථවි.
පරාමසිත්වා. පත්ථිතපඤ්භාති දීඝරත්තානුසයිතසංසයසමුග්ගාතත්ථං “කදා නු බො
භගවන්තං පුච්ඡිතුං ලභාමි”ති එවං අභිපත්ථිතපඤ්භා. යං පනෙත්ථ අත්ථතො න
විහන්තං, තං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යාමෙවාති.

සක්කපඤ්භසුත්තවණ්ණනාය ලිනත්ථප්පකාසනා.

9. මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

උද්දෙසවාරකථාවණ්ණනා

373. “කස්මා භගවා ඉදං සුත්තමහාසී”ති අසාධාරණං සමුට්ඨානං පුච්ඡති,
සාධාරණං පන “පාකට්”න්ති අනාමසිත්වා “කුරුරට්ඨවාසීන”න්ති ආදි වුත්තං.

සමුට්ඨානන්ති හි දෙසනානිදානං, තං සාධාරණසාධාරණහෙදතො දුට්ඨං,
සාධාරණමිපි අප්ඤ්ඤාත්තිකබාහිරහෙදතො දුට්ඨං. තත්ථ සාධාරණං අප්ඤ්ඤාත්තිකං
සමුට්ඨානං නාම භගවතො මහාකරුණා. තාය හි සමුස්සාහිතස්ස භගවතො
වෙනෙය්‍යානං ධම්මදෙසනාය චිත්තං උදපාදි. යථාහ “සත්තෙසු ව කාරුඤ්ඤතං
පටිච්ච බුද්ධවක්ඛනා ලොකං වොලොකෙසි” තිආදි. (දී. නි. 2.69; ම. නි. 1.283;
2.339; සං. නි. 1.172; මහාව. 9) බාහිරං පන සාධාරණං සමුට්ඨානං නාම
දසසහස්සමහාබ්‍රහ්මපරිවාරස්ස සහම්පතිමහාබ්‍රහ්මනො අප්ඤ්ඤාසනං. තථා වාහ
“බ්‍රහ්මනො ව අප්ඤ්ඤාසනං විදිත්වා” ති. (දී. නි. 2.69; ම. නි. 1.283; 2.339; සං. නි.
1.179; මහාව. 9) තදප්ඤ්ඤාසනුත්තරකාලඤ්ඤි ධම්මපටිච්චවෙක්ඛණාජනිතං
අප්පොස්සුක්කතං පටිපස්සමිහෙත්වා භගවා ධම්මං දෙසෙතුං උස්සාහජාතො
අහොසි. යථා ව මහාකරුණා, එවං දසබලඤ්ඤාණාදයො ව දෙසනාය
අප්ඤ්ඤාත්තිකසමුට්ඨානභාවෙ චිත්තබ්බා. සබ්බඤ්ඤි ඤෙය්‍යධම්මං, තෙසං
දෙසෙනබ්බප්පකාරං, සත්තානඤ්ඤි ආසයානුසයාදිං යථාවතො ජානිත්වා භගවා
යානාට්ඨානාදිසු කොසල්ලෙන වෙනෙය්‍යප්ඤ්ඤාසයානුරූපං විචිත්තනයදෙසනං
පවත්තෙසිති. අසාධාරණමිපි අප්ඤ්ඤාත්තිකබාහිරහෙදතො දුට්ඨමෙව. තත්ථ
අප්ඤ්ඤාත්තිකං යාය මහාකරුණාය, යෙන ව දෙසනාඤ්ඤාණෙන ඉදං සුත්තං පවත්තිතං,
තදුභයං වෙදිතබ්බං, බාහිරං පන දස්සෙතුං “කුරුරට්ඨවාසීන” න්තිආදිමාහ. තෙන
වුත්තං “අසාධාරණං සමුට්ඨානං පුච්ඡති” ති, තෙන “අත්තප්ඤ්ඤාසයාදිසු චතුසු
සුත්තනික්ඛෙපෙසු කතරොය” න්ති සුත්තනික්ඛෙපො පුච්ඡිතො හොතිති ඉතරො
“කුරුරට්ඨවාසීන” න්තිආදිනා “පරප්ඤ්ඤාසයොයං සුත්තනික්ඛෙපො” ති දස්සෙති.

කුරුරට්ඨං කිර තදා තංතිවාසිසත්තානං යොනිසොමනසිකාරවත්තනාදිනා
යෙභුයෙයන සුප්පටිපන්නතාය, පුබ්බෙ ව කතපුඤ්ඤාතාලෙන තදා
උතුආදිසම්පත්තිසුත්තමෙව අහොසි. තෙන වුත්තං “උතුපච්චයාදිසම්පන්නත්තා” ති.
ආදි-සද්දෙන භොජනාදිසම්පත්තිං සඬගණ්හාති. කෙච් පන “පුබ්බෙ
පවත්තකුරුවත්තධම්මානුට්ඨානවාසනාය උත්තරකුරු විය යෙභුයෙයන
උතුආදිසම්පන්නමෙව භොන්නං භගවතො කාලෙ සාතිසයං උතුසප්පයාදිසුත්තං තං
රට්ඨං අහොසි” ති වදන්ති. චිත්තසරිරකල්ලතායාති චිත්තස්ස, සරිරස්ස ව
අරොගතාය. අනුග්ගහිතපඤ්ඤාබලාති ලද්ධුපකාරඤ්ඤාණානුභවා, අනු අනු වා
ආචිණ්ණපඤ්ඤාතෙජා. එකච්ඡතියා යානෙසුති කායානුපස්සනාවසෙන වුද්දසසු
යානෙසු, වෙදනානුපස්සනාවසෙන එකස්මිං යානෙ, තථා චිත්තානුපස්සනාවසෙන,
ධම්මානුපස්සනාවසෙන පඤ්ඤාසු යානෙසුති එවං එකච්ඡතියා යානෙසු. කම්මට්ඨානං
අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වාති චතුසච්චකම්මට්ඨානං යථා අරහත්තං පාපෙති, එවං
දෙසනාවසෙන අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා. සුවණ්ණෙවඬිකොටකසුවණ්ණමඤ්ජුසාසු
පක්ඛිත්තාති සුමනවම්පකාදිනානාපුප්ඵාති, මණ්ඩුත්තාදිසත්තරතනාති ව යථා
භාජනසම්පත්තියා සවිසෙසං සොහන්ති, කිච්චකරාති ව භොන්ති මනුඤ්ඤාභාවතො,
එවං සිලදස්සනාදිසම්පත්තියා භාජනවිසෙසභූතාය කුරුරට්ඨවාසිපරිසාය දෙසිතා
භගවතො අයං දෙසනා හියොයොසො මත්තාය සොහන්ති, කිච්චකාරී ව හොතිති
ඉමමත්ථං දස්සෙති “යථා හි පුරිසො” තිආදිනා. එත්ථාති කුරුරට්ඨෙ.

පකතියාති සරසතොපි, ඉමිස්සා සතිපට්ඨානසුත්තදෙසනාය පුබ්බෙපිති අධිප්පායො. අනුයුක්තා විහරන්ති සත්ථු දෙසනානුසාරතො භාවනානුයොගං.

විස්සට්ඨඅත්තභාවෙනාති අනිච්චාදිවසෙන කිස්මිඤ්ච යොනිසොමනසිකාරෙ විත්තං අනියොජෙත්වා රූපාදිආරම්මණෙ අභිරතිවසෙන විස්සට්ඨවිත්තෙන භවිතුං න වට්ටති, පමාදවිහාරං පභාය අප්පමත්තෙන භවිතබ්බන්ති අධිප්පායො.

එකායනොති එත්ථ අයන-සද්දො මග්ගපරියායො. න කෙවලං අයනමෙව, අථ ඛො අඤ්ඤෙපි බහු මග්ගපරියායාති පදුද්ධාරං කරොන්තො “මග්ගස්ස හී”ති ආදිං වත්වා යදි මග්ගපරියායො අයන-සද්දො, කස්මා පුන “මග්ගො”ති වුත්තන්ති වොදනං සන්ධායාහ “කස්මා”තිආදි. තත්ථ එකමග්ගොති එකො එව මග්ගො. න හි නිබ්බානගාමිමග්ගො අඤ්ඤො අත්ථිති. නනු සතිපට්ඨානං ඉධ මග්ගොති අධිප්පෙන, තදඤ්ඤෙ ව බහු මග්ගධම්මා අත්ථිති? සච්චං අත්ථි, තෙ පන සතිපට්ඨානග්ගහණෙනෙව ගහිතා තදවිනාභාවතො. තථා හි ඤාණවීරියාදියො නිද්දෙසෙ ගහිතා, උද්දෙසෙ පන සතියා එව ගහණං වෙනෙයාප්ඤාසයවසෙනාති දට්ඨබ්බං. “න ද්විධාපථභූතො”ති ඉමිනා ඉමස්ස මග්ගස්ස අනෙකමග්ගභාවාභාවං විය අනිබ්බානගාමිභාවාභාවඤ්ච දස්සෙති. එකෙනාති අසභායෙන. අසභායතා ව දුට්ඨා අත්තදුතියතාභාවෙන වා, යා “චූපකට්ඨකායතා”ති වුච්චති, තණ්හාදුතියතාභාවෙන වා, යා “පච්චිත්තචිත්තතා”ති වුච්චති. තෙනාහ “චූපකට්ඨෙයන පච්චිත්තචිත්තතො”ති. සෙට්ඨොපි ලොකෙ “එකො”ති වුච්චති “යාව පරෙ එකාහං වො කරොමි”තිආදීසුති ආහ “එකස්සාති සෙට්ඨස්සා”ති. යදි සංසාරතො නිස්සරණට්ඨො අයනට්ඨො, අඤ්ඤෙසම්පි උපනිස්සයසම්පන්නානං සාධාරණතො, කථං භගවතොති ආහ “කිඤ්චාපි”තිආදි. ඉමස්මිං ඛොති එත්ථ ඛො-සද්දො අවධාරණෙ, තස්මා ඉමස්මිං යෙවාති අත්ථො. දෙසනාභෙදොයෙව භෙසො, යදිදං “මග්ගො”ති වා “අයනො”ති වා. අයන-සද්දො වා කම්මකරණාදිවිභාගො. තෙනාහ “අත්ථතො පන එකො වා”ති.

නානාමුඛභාවනානසප්පවත්තොති කායානුපස්සනාදිමුඛෙන තත්ථාපි ආනාපානාදිමුඛෙන භාවනානසෙන පවත්තො. එකායනන්ති එකගාමිනං, නිබ්බානගාමිනන්ති අත්ථො. නිබ්බානඤ්චි අදුතියභාවතො, සෙට්ඨභාවතො ව “එක”න්ති වුච්චති. යථාහ “එකඤ්චි සච්චං න දුතියමත්ථි”ති (සු. නි. 890). “යාවතා භික්ඛවෙ ධම්මා සඬ්ඛතා වා අසඬ්ඛතා වා විරාගො තෙසං අග්ගං අක්ඛායති”ති. (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) ඛයො එව අත්තොති ඛයන්තො, ජාතියා ඛයන්තං දිට්ඨවාති ජාතිඛයන්තදස්සි. අවිභාගෙන සබ්බෙපි සත්තෙ හිතෙන අනුකම්පතීති හිතානුකම්පි. අතරිංසුති තරිංසු. පුබ්බෙති පුරිමකා බුද්ධා, පුබ්බෙ වා අතීතකාලෙ.

තන්ති තෙසං වචනං, තං වා කිරියාවුත්තිවාචකත්තං න යුජ්ජති. න හි සඬ්ඛෙයාප්පධානතාය සත්තවාචිතො එකසද්දස්ස කිරියාවුත්තිවාචකතා අත්ථි. “සකිම්පි උද්ධං ගච්ඡෙය්සා”තිආදීසු (අ. නි. 7.72) විය සකිං අයනොති ඉමිනා

බ්‍යාඤ්ඡනෙන් හවිතරිබ්බං. එවමත්ථං යොජෙත්වාති “එකං අයනං අස්සා”ති එවං සමාසපදත්ථං යොජෙත්වා. උභයථාපීති පුරිමනයෙන, පච්ඡිමනයෙන ව. න යුජ්ජති ඉධාධිජ්ජෙතමග්ගස්ස අනෙකචාරං පවත්තිසබ්භාවතො. තෙනාහ “කස්මා”තිආදි. “අනෙකචාරම්පි අයති”ති පුරිමනයස්ස අයුත්තතාදස්සනං, “අනෙකඤ්චස්ස අයනං හොති”ති පච්ඡිමනයස්ස.

ඉමස්මිං පදෙති “එකායනො අයං භික්ඛවෙ මග්ගො”ති ඉමස්මිං වාකො, ඉමස්මිං වා “පුබ්බභාගමග්ගො, ලොකුත්තරමග්ගො”ති විධානපදෙ. මිස්සකමග්ගොති ලොකියෙන මිස්සකො ලොකුත්තරමග්ගො. විසුද්ධිආදීනං නිජ්ජරියායහෙතුකං සඬගණ්හන්තො ආවරියත්ථෙරො “මිස්සකමග්ගො”ති ආහ. ඉතරො පරියායහෙතු ඉධාධිජ්ජෙතොති “පුබ්බභාගමග්ගො”ති අවොච.

සද්දං සුත්වාති “කාලො හන්තෙ ධම්මසවනායා”ති කාලාරොචනසද්දං පච්චික්ඛතො, පරම්පරාය ව සුත්වා. එවං උක්ඛිපිත්වාති එවං “සුත්ථරං මනොහරං ඉමං කථං ඡඩ්ඛෙමා”ති අඡඩ්ඛෙත්තා උච්ඡුභාරං විය පග්ගහෙත්වා න විවරන්ති. ආලුලෙතීති විලුලිතො ආකුලො හොතීති අත්ථො. එකායනමග්ගො වුවචති පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගොති එත්තාවතා ඉධාධිජ්ජෙතත්ථෙ සිද්ධෙ තස්සෙව අලඬිකාරත්ථං සො පන යස්ස පුබ්බභාගමග්ගො, තං දස්සෙතුං “මග්ගානට්ඨඬිගිකො”තිආදිකා ගාථාපි පටිසම්භිදාමග්ගතොච ආනෙත්වා යිති.

නිබ්බානගමනට්ඨෙතාති නිබ්බානං ගච්ඡති අධිගච්ඡති එතෙනාති නිබ්බානගමනං, සොයෙව අවිපරිතසභාවතාය අත්ථො, තෙන නිබ්බානගමනට්ඨෙත, නිබ්බානාධිගමුපායතායාති අත්ථො. මග්ගනීයට්ඨෙතාති ගවෙසිතබ්බතාය. “ගමනීයට්ඨෙතා”ති වා පායො, උපගන්තබ්බතායාති අත්ථො. “රාගාදීනී”ති ඉමිනා රාගදොසමොභානංයෙව ගහණං “රාගො මලං, දොසො මලං, මොහො මලං”න්ති (විහ. 924) වචනතො. “අභිජ්ඣාච්ඡෙදාදිනී”ති පන ඉමිනා සබ්බෙසම්පි උපක්කිලෙසානං සඬගණ්හන්තං තෙ විසුං උද්ධටා. “සත්තානං විසුද්ධියා”ති වුත්තස්ස අත්ථස්ස එකන්තිකතං දස්සෙත්තො “තථා හී”තිආදිමාහ. කාමං “විසුද්ධියා”ති සාමඤ්ඤඡොතනා, චිත්තස්සෙව පන විසුද්ධි ඉධාධිජ්ජෙතාති දස්සෙතුං “රූපමලවසෙන පනා”තිආදි වුත්තං. න කෙවලං අට්ඨකථාවචනමෙව, අථ බො ඉදං එත්ථ ආහව්ව භාසිතන්ති දස්සෙත්තො “තථා හී”තිආදිමාහ.

සා පනායං චිත්තවිසුද්ධි සිජ්ඣමානා යස්මා සොකාදීනං අනුප්පාදාය සංවත්තති, තස්මා වුත්තං “සොකපරිදෙවනං සමතික්කමායා”තිආදි. තත්ථ සොචනං ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තං වෙනසො සන්තාපො අන්තොනිජ්ඣානං සොකො. ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තමෙව සොකාවතිණ්ණතො “කහං එකපුත්තක කහං එකපුත්තකා”තිආදිනා (ම. නි. 2.353, 354; සං. නි. 2.63) පරිදෙවනවසෙන වාචාවිජ්ජලාපො පරිදවනං පරිදෙවො. ආයතිං අනුප්පජ්ජනං ඉධ සමතික්කමොති ආහ “පහානායා”ති. තං පනස්ස සමතික්කමාවහනං නිදස්සනවසෙන දස්සෙත්තො “අයඤ්ඡී”තිආදිමාහ.

තත්ථ යං පුබ්බෙ, තං විසොධෙහීති අතීතෙසු ඛන්ධෙසු
තණ්හාසංකිලෙසවිසොධනං වුත්තං. පච්ඡාති පරතො. තෙති තුය්හං. මාහුති මා අහු.
කිඤ්චනන්ති රාගාදිකිඤ්චනං, එතෙන අනාගතෙසු ඛන්ධෙසු සංකිලෙසවිසොධනං
වුත්තං. මජ්ඣෙති තද්දුහයවෙමජ්ඣෙ. නො වෙ ගහෙස්සසීති න උපාදිගිස්සසී වෙ,
එතෙන පච්චුප්පන්තෙ ඛන්ධජ්ජඛන්ධෙ උපාදානජ්ජවත්ති වුත්තා. උපසන්තො
වරිස්සසීති එවං අද්ධත්තයගතසංකිලෙසවිසොධනෙ සති නිබ්බුතසබ්බපරිලාභතාය
උපසන්තො හුත්වා විහරිස්සසීති අරහත්තනිකුටෙන ගාථං නිට්ඨපෙසී. තෙනාහ
“ඉමං ගාථං”න්තිආදි.

පුත්තාති ඔරසා, අඤ්ඤෙපි වා දින්නකකිත්තිමාදයො යෙ කෙවි. පිතාති
ජනකො, අඤ්ඤෙපි වා පිතුට්ඨානියා. ඛන්ධවාති ඤාතකා. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො –
පුත්තා වා පිතා වා ඛන්ධවා වා අන්තකෙන මච්චුනා අධිපන්නස්ස අභිභූතස්ස
මරණතො තාණාය න භොන්ති. කස්මා? නත්ථී ඤාතීසු තාණතාති. න හි ඤාතීනං
වසෙන මරණතො ආරක්ඛා අත්ථී, තස්මා පටාවාරෙ “උභො පුත්තා
කාලඤ්ඤා”තිආදිනා (අප. පෙරි 1.498) මා නිරත්ථකං පරිදෙවි, ධම්මංයෙව පන
යාථාවතො පස්සාති අධිජ්ජායො. සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතාති යථානුලොමං
පවත්තිතාය සාමුක්ඛංසිකාය ධම්මදෙසනාය පරියොසානෙ සහස්සනායපටිමණ්ඩිතෙ
සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහි. කථං පනායං සතිපට්ඨානමග්ගවසෙන
සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසීති ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. න හි
චතුසච්චකම්මට්ඨානකථාය විනා සාවකානං අරියමග්ගාධිගමො අත්ථී. “ඉමං ගාථං
සුත්වා”ති පනිදං සොකවිනොදනවසෙන පවත්තිතාය ගාථාය පඨමං සුතත්තා
වුත්තං, සාපි හි සච්චදෙසනාය පරිවාරඛන්ධා එව අනිච්චතාකථාති කත්වා.
ඉතරගාථායං පන වත්තබ්බමෙව නත්ථී. භාවනාති පඤ්ඤාභාවනා. සා හි ඉධ
අධිජ්ජෙතා. තස්මාති යස්මා රුපාදීනං අනිච්චාදිතො අනුපස්සනාපි
සතිපට්ඨානභාවනාව, තස්මා. තෙපිති සන්තතිමහාමත්තපටාවාරාපි.

පඤ්චසතෙ වොරෙති සතසතවොරපරිවාරෙ පඤ්චවොරෙ පටිපාටියා පෙසෙසි,
තෙ අරඤ්ඤං පටිසිත්වා පෙරං පරියෙසන්තා අනුක්කමෙන පෙරස්ස සම්පෙ
සමාගච්ඡිංසු. තෙනාහ “තෙ ගන්ත්වා පෙරං පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසු”ති. වෙදනං
වික්ඛම්භෙත්වාති උරුට්ඨිහෙදපච්චයං දුක්ඛවෙදනං අමනසිකාරෙන විනොදෙත්වා.
පිතිපාමොජ්ජං උජ්ජජ්ජි විජ්ජපිසාරලෙසස්සපි අසම්භවතො. තෙනාහ “පරිසුද්ධං
සීලං නිස්සායා”ති. පෙරස්ස හි සීලං පච්චවෙක්ඛතො පරිසුද්ධං සීලං නිස්සාය
උළාරං පිතිපාමොජ්ජං උජ්ජජ්ජමානං උරුට්ඨිහෙදජනිතං දුක්ඛවෙදනං
වික්ඛම්භෙසි. කියාමරත්තින්ති අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං, තෙනස්ස
විපස්සනායං අජ්ජමාදං, පටිපත්තිඋජ්ජුක්කාපනඤ්ච දස්සෙති. පාදානීති පාදෙ.
සංයමෙස්සාමීති සඤ්ඤාපෙස්සාමි, සඤ්ඤත්තිං කරිස්සාමීති අත්ථො. අට්ටියාමීති
ජිගුච්ඡාමි. හරායාමීති ලජ්ජාමි. විපස්සිසන්ති සම්පස්සිං.

පවලායන්තානන්ති පවලායිකානං නිද්දං උපගතානං. අගනින්ති අගොවරං.
වතසම්පන්නොති ධුතගුණසම්පන්නො. පමාදන්ති පවලායනං සන්ධායාහ.

ඔරුද්ධමානසොති උපරුද්ධඅධිවිත්තො. පඤ්ඡරස්මිත්ති සරීරෙ. සරීරඤ්ඤි
න්භාරුසම්බන්ධඅධිධිසඬිසාටතාය ඉධ “පඤ්ඡර”න්ති වුත්තං.

පිතවණ්ණාය පන පටාකාය කායං පරිහරණතො, මල්ලයුද්ධවිත්තකතාය ව
“පිතමල්ලො”ති පඤ්ඤාතො පබ්බජිත්වා පිතමල්ලන්තෙරො නාම ජාතො. තීසු
රජ්ජෙසුති පණ්ඩුවොලගොලරජ්ජෙසු. “සබ්බමල්ලා සිහලදීපෙ සක්කාරසම්මානං
ලහන්ති”ති තම්බපණ්ණිදීපං ආගම්මි. තංයෙව අඬිකුසං කත්වාති “රූපාදයො
‘මමා’ති න ගහෙතබ්බා”ති නතුම්භාකවග්ගෙන පකාසිතමත්ථං අත්තනො
විත්තමත්තහත්ථිනො අඬිකුසං කත්වා. පාදෙසු අවහන්තෙසුති අතිවෙලං
වඬිකමනෙන අක්කමිතුං අසමත්තෙසු. ජණ්ණකෙහි වඬිකමති “නිසින්තෙ නිද්දාය
අවසරො හොති”ති. බ්‍යාකරිත්වාති අත්තනො වීරියාරම්භස්ස
සඵලතාපවෙදනමුඛෙන සමුග්ගමාරීතං තත්ථ උස්සාහං ජනෙන්නො අඤ්ඤං
බ්‍යාකරිත්වා. භාසිතන්ති වචනං, කස්ස පන තන්ති ආහ “බුද්ධසෙට්ඨස්ස
සබ්බලොකග්ගවාදිනො”ති. “න තුම්භාක”න්තිආදි තස්ස පවත්තිආකාරදස්සනං.
තයිදං මෙ සඬ්ඛාරානං අවිචන්තවුපසමකාරණන්ති දස්සෙන්නො “අනිච්චා වතා”ති
ගාථමාහරි, තෙන ඉදානාහං සඬ්ඛාරානං බණ්ණෙ බණ්ණෙ භඬ්ගසඬ්ඛාතස්ස රොගස්ස
අභාවෙන අරොගො පරිනිබ්බුතොති දස්සෙති.

අස්සාති සක්කස්ස. උපපත්තිති දෙවුපපත්ති. පුන පාකතිකාව අහොසි
සක්කභාවෙනෙව උපපන්නත්තා.

සුමුග්ගාති ඵවංනාමො. අවිජරානං නිරයුපපත්තිං දිස්වා තතො පභුති සතතං
පවත්තමානං අත්තනො විත්තුත්‍රාසං සන්ධායාහ “නිච්චං උත්‍රස්තමීදං
විත්ත”න්තිආදි. තත්ථ උත්‍රස්තන්ති සන්තස්සං භීතං. උබ්බිග්ගන්ති සංවිග්ගං.
උත්‍රස්තන්ති වා සංවිග්ගං. උබ්බිග්ගන්ති භයවසෙන සහ නිස්සයෙන සඤ්චලිතං.
අනුප්පන්නෙසුති අනාගතෙසු. කිච්චෙසුති තෙසු තෙසු ඉතිකත්තබ්බෙසු.
“කිච්චෙසු”ති වා පායො, දුක්ඛෙසුති අත්තො, නිමිත්තත්තෙ වෙතං භූමිමං,
භාවිදුක්ඛනිමිත්තන්ති අත්තො. උප්පතිතෙසුති උප්පන්නෙසු කිච්චෙසුති යොජනා.
තදා අත්තනො පරිවාරස්ස උප්පන්නං දුක්ඛං සන්ධාය වදති.

බොජ්ඣාති බොධිතො, අරියමග්ගතොති අත්තො. “අඤ්ඤත්‍රා”ති ව පදං
අපෙක්ඛිත්වා නිස්සක්කවචනං, බොධිං යපෙත්වාති අත්තො. සෙසෙසුපි එසෙව
නයො. තපසාති තපොකම්මතො, තෙන මග්ගාධිගමස්ස උපායභූතං සල්ලෙඛපටිපදං
දස්සෙති. ඉන්ද්‍රියසංවරාති මනවිජට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං සංවරණතො, එතෙන
සතිසංවරසිසෙන සබ්බමිපි සංවරසිලං, ලක්ඛණභාරනයෙන වා සබ්බමිපි
චතුපාරිසුද්ධිසිලං දස්සෙති. සබ්බනිස්සග්ගාති සබ්බස්සපි නිස්සජ්ජනතො
සබ්බකිලෙසජ්ජහානතො. කිලෙසෙසු හි නිස්සට්ඨෙසු කම්මවට්ටං, විපාකවට්ටඤ්ච
නිස්සට්ඨමෙව හොතිති. සොත්ථිත්ති බෙමං අනුපද්දවතං.

ඤායති නිව්ඡයෙන කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති පටිච්ඡේක්ඛියති එතෙනාති ඤායො, අරියමග්ගොති ආහ “ඤායො වුවුවති අරියො අට්ඨංචිගිකො මග්ගො”ති. තණ්හාවානවිරහිතත්තාති තණ්හාසංඛ්ඛාතවානවිචිත්තත්තා. තණ්හා හි ඛන්ධෙහි ඛන්ධං, කම්මුතා ඵලං, සත්තෙහි ව දුක්ඛං විනාති සංසිඛ්ඛතීති “වාන”න්ති වුවුවති, තයිදං නත්ථි එත්ථ වානං, න වා එතස්මිං අධිගතෙ පුග්ගලස්ස වානන්ති නිබ්බානං, අසංඛිකා ධාතු. පරජ්ජව්වයෙන විනා පච්චක්ඛකරණං සච්ඡිකිරියාති ආහ “අත්තපච්චක්ඛතායා”ති.

නනු “විසුද්ධියා”ති විත්තවිසුද්ධියා අධිජ්ජෙනත්තා විසුද්ධිග්ගහණෙනෙවෙත්ථ සොකසමතික්කමාදයොපි ගහිතා එව භොන්ති, තෙ පුන කස්මා ගහිතාති අනුයොගං සන්ධාය “තත්ථ කිඤ්චාපි”තිආදි වුත්තං. සාසනායුත්තිකොවිදෙති සච්චපට්ඨවසමුප්පාදාදිලක්ඛණායං ධම්මනීතියං ඡෙකෙ. තං තමත්ථං ඤාපෙතීති යෙ යෙ බොධනෙයාපුග්ගලා සංඛිකෙපවිත්ථාරාදිවසෙන යථා යථා බොධෙතබ්බා, අත්තනො දෙසනාවිලාසෙන භගවා තෙ තෙ තථා තථා බොධෙත්තො තං තමත්ථං ඤාපෙති. තං තං පාකටං කත්වා දස්සෙත්තොති අත්ථාපත්තිං අගණෙත්තො තං තමත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙත්තො. න හි සම්මාසම්බුද්ධො අත්ථාපත්තිඤාපකාදිසාධනීයවචනාති. සංවත්තතීති ජායති, භොතීති අත්ථො. යස්මා අනාතික්කන්තසොකපරිදෙවස්ස න කදාපි විත්තවිසුද්ධි අත්ථි සොකපරිදෙවසමතික්කමනමුබ්බෙනෙව විත්තවිසුද්ධියා ඉජ්ඣානතො, තස්මා ආහ “සොකපරිදෙවානං සමතික්කමෙන භොතී”ති. යස්මා පන දොමනස්සපච්චයෙහි දුක්ඛධම්මෙහි පුට්ඨං පුපුජ්ජනං සොකාදයො අභිභවන්ති, පරිඤ්ඤාතෙසු ව තෙසු තෙ න භොන්ති, තස්මා වුත්තං “සොකපරිදෙවානං සමතික්කමො දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථංචිගමො”ති. ඤායස්සාති අග්ගමග්ගස්ස, තතියමග්ගස්ස ව. තදධිගමෙන හි යථාක්කමං දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථංචිගමො. සච්ඡිකිරියාහිසමයසහභාවීපි ඉතරාහිසමයො තදවිනාභාවතො සච්ඡිකිරියාහිසමයභෙතුකො විය වුත්තො. ඤායස්සාධිගමො නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායාති ඵලඤාණෙන වා පච්චක්ඛකරණං සන්ධාය වුත්තං, “නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා”ති සම්පදානවචනඤ්චෙනං දට්ඨංචිබ්බං.

වණ්ණභණ්ණන්ති පසංසාවචනං. තයිදං න ඉධෙව, අථ බො අඤ්ඤත්ථාපි සත්ථු ආවිණ්ණං එවාති දස්සෙත්තො “යථෙව හී”තිආදිමාහ. තත්ථ ආදිමිහි කල්‍යාණමාදි වා කල්‍යාණං එතස්සාති ආදිකල්‍යාණං. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. අත්ථසම්පත්තියා සාත්ථං. ඛ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සඛ්‍යඤ්ජනං. සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධපාරිසුරිතො, උපනෙතබ්බස්ස අභාවතො ව කෙවලපරිපුණ්ණං. නිරුපක්කිලෙසතො අපනෙතබ්බස්ස ව අභාවතො පරිසුද්ධං. සෙට්ඨවරියභාවතො සාසනබ්‍රහ්මවරියං, මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච වො පකාසෙස්සාමීති. අයමෙත්ථ සංඛිකෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.147) වුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතබ්බො. අරියවංසාති අරියානං බුද්ධාදීනං වංසා පච්චේණියො. අග්ගඤ්ඤාති අග්ගාති ජානිතබ්බා සබ්බවංසෙහි සෙට්ඨභාවතො. රත්තඤ්ඤාති විරරත්තාති ජානිතබ්බා. වංසඤ්ඤාති බුද්ධාදීනං වංසාති ජානිතබ්බා. පොරාණාති

හික්බවෙ, තථාගතො න වෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං, හික්බවෙ, පයමං සතිපට්ඨානං. යදරියො සෙවති...පෙ.... අරහති.

පුන චපරං, හික්බවෙ, සත්ථා...පෙ...ඉදං වො සුඛායාති. තස්ස එකච්චෙ සාවකා න සුස්සුසන්ති...පෙ.... න ච වොක්කම්ම සත්ථු සාසනා චත්තන්ති. තත්‍ර, හික්බවෙ, තථාගතො න වෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, න ච අත්තමනො හොති, න ච අත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, අනත්තමනතා ච අත්තමනතා ච තදුහයං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං වුච්චති, හික්බවෙ, දුතියං.

පුන චපරං, හික්බවෙ...පෙ.... සුඛායාති, තස්ස සාවකා සුස්සුසන්ති...පෙ.... චත්තන්ති. තත්‍ර, හික්බවෙ, තථාගතො අත්තමනො වෙව හොති, අත්තමනතඤ්ච පටිසංවෙදෙති, අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං වුච්චති, හික්බවෙ, තතිය'න්ති (ම. නි. 3.311).

එවං පටිඝානුනයෙහි අනවස්සුතතා, නිව්චං උපට්ඨිතස්සතිතාය තදුහයවිතිචත්තතා “සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තං. බුද්ධානංයෙව හි නිව්චං උපට්ඨිතස්සතිතා හොති ආවෙණ්කධම්මභාවතො, න පච්චෙකබුද්ධාදීනං. ප-සද්දො ආරම්භං ජොතෙති, ආරම්භො ච පචත්තිති කත්වා ආහ “පචත්තයිතබ්බතොති අත්ථො”ති. සතියා කරණභූතාය පට්ඨානං පට්ඨපෙතබ්බං සතිපට්ඨානං. අන-සද්දො හි බහුලංචවනෙන කම්මත්ථොපි හොතීති. තථාස්ස කත්තුඅත්ථොපි ලබ්හතීති “පට්ඨානීති පට්ඨාන”න්ති වුත්තං. පට්ඨානීති එත්ථ ප-සද්දො භුසත්ථවිසිට්ඨං පක්ඛන්දනං දීපෙතීති “ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පත්ථරිත්වා පචත්තතීති අත්ථො”ති ආහ. පුන භාවත්ථං සති, සද්දං, පට්ඨානසද්දඤ්ච වණ්ණෙත්තො “අථ වා”තිආදිමාහ, තෙන පුරිමවිකප්පෙ සති, සද්දො, පට්ඨාන-සද්දො ච කත්තුඅත්ථොති විඤ්ඤායති. සරණුට්ඨෙතාති චිරකතස්ස, චිරභාසිතස්ස ච අනුස්සරණුට්ඨෙත. ඉදන්ති යං “සතියෙව සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තං, ඉදං. ඉධ ඉමස්මිං සුත්තපදෙසෙ අධිජ්ජෙතං.

යදි එවන්ති. යදි සති එව සතිපට්ඨානං, සති නාම එකො ධම්මො, එවං සන්තෙ කස්මා “සතිපට්ඨානා”ති බහුවචනන්ති ආහ “සතිබහුත්තා”තිආදි. යදි බහුකා තා සතියො, අථ කස්මා “මග්ගො”ති එකචචනන්ති යොජනා. මග්ගට්ඨෙතාති නියානට්ඨෙත. නියානට්ඨෙතො හි මග්ගධම්මො, තෙනෙව නියානට්ඨෙතො එකත්තුපගතො එකත්තතො නිබ්බානං ගච්ඡති, අත්ථිකෙහි ච තදත්ථං මග්ගීයතීති ආහ “වුත්තඤ්ඤෙත”න්ති, අත්තනාව පුබ්බෙ වුත්තං පච්චාහරති. තත්ථ චතස්සොපි චෙතාති කායානුපස්සනාදිවසෙන චතුබ්බිධාපි ච එතා සතියො. අපරභාගෙහි අරියමග්ගක්ඛණේ. කිව්චං සාධයමානාති පුබ්බභාගෙ කායාදීසු සුභසඤ්ඤාදිවිධමනවසෙන විසුං විසුං පචත්තිත්වා මග්ගක්ඛණේ සතියෙව තත්ථ චතුබ්බිධස්සපි විපල්ලාසස්ස සමුච්ඡෙදවසෙන පහානකිව්චං සාධයමානා

ආරම්භකරණවසෙන නිබ්බානං ගච්ඡති. චතුකිච්චසාධනෙනෙව හෙත්ථ
 බහුවචනනිද්දෙසො. එවඤ්ච සතීති එවං මග්ගට්ඨෙයන එකත්තං උපාදාය
 “මග්ගො”ති එකවචනෙන, ආරම්භකරණෙන චතුකිච්චනං උපාදාය
 “චත්තාරො”ති ව චත්තබ්බතාය සති විජ්ජමානත්තා. වචනානුසන්ධිනා
 “එකායනො අය”න්තිආදිකා දෙසනා සානුසන්ධිකාව, න අනනුසන්ධිකාති
 අධිජ්ජායො. චුත්තමෙවත්ථං නිදස්සනෙන පටිපාදෙතුං “මාරසෙනස්පමද්දන”න්ති
 (සං. නි. 5.224) සුත්තපදං ආනෙත්වා “යථා”තිආදිනා නිදස්සනං සංසන්දති.
 “තස්මා”තිආදි නිගමනං.

විසෙසතො කායො, වෙදනා ව අස්සාදස්ස කාරණන්ති තප්පහානත්ථං තෙසු
 තණ්හාවත්ථුසු ඔළාරිකසුබ්බමෙසු අසුහදුක්ඛාවදස්සනාති මන්දතික්ඛපඤ්ඤෙහි
 තණ්හාවරිතෙහි සුකරානීති තාති තෙසං “විසුද්ධිමග්ගො”ති චුත්තාති. තථා
 “නිව්චං අත්තා”ති අභිනිවෙසවත්ථුතාය දිට්ඨියා විසෙසකාරණෙසු විත්තධම්මෙසු
 අනිව්චානත්තතාදස්සනාති සරාගාදිවසෙන, සඤ්ඤාඵස්සාදිවසෙන,
 නිවරණාදිවසෙන ව නාතිජ්ජහෙදාතිජ්ජහෙදගතෙසු තෙසු තප්පහානත්ථං
 මන්දතික්ඛපඤ්ඤානං දිට්ඨිවරිතානං සුකරානීති තෙසං තාති “විසුද්ධිමග්ගො”ති
 චුත්තාති. එත්ථ ව යථා විත්තධම්මානම්පි තණ්හාය වත්ථුභාවො සම්භවති, තථා
 කායවෙදනානම්පි දිට්ඨියාති සතිපි තෙසං චතුත්තම්පි තණ්හාදිට්ඨිවත්ථුභාවො යො
 යස්සා සාතිසයපච්චයො, තං දස්සනත්ථං විසෙසග්ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං.
 තික්ඛපඤ්ඤසම්පයානිකො ඔළාරිකාරම්මණං පරිග්ගණන්තො තත්ථ අට්ඨත්වා
 ඤානං සමාපජ්ජිත්වා උට්ඨාය වෙදනං පරිග්ගණන්ති චුත්තං “ඔළාරිකාරම්මණ
 අසණ්ඨහනතො”ති. විපස්සනායානිකස්ස පන සුබ්බමෙ විත්තෙ, ධම්මෙසු ව විත්තං
 පක්ඛන්දනීති විත්තධම්මානුපස්සනානං මන්දතික්ඛපඤ්ඤවිපස්සනායානිකානං
 විසුද්ධිමග්ගතා චුත්තා.

තෙසං තත්ථාති එත්ථ තත්ථ-සද්දස්ස “පහානත්ථ”න්ති එතෙන යොජනා.
 පරතො තෙසං තත්ථාති එත්ථාපි එසෙව නයො. පඤ්ච කාමගුණා සවිසෙසා කායෙ
 ලබ්භන්තීති විසෙසෙන කායො කාමොසස්ස වත්ථු, භවෙසු සුබ්බග්ගහණවසෙන
 භවස්සාදො හොතීති භවොසස්ස වෙදනා වත්ථු, සන්තතිසනග්ගහණවසෙන
 විසෙසතො විත්තෙ අත්තාභිනිවෙසො හොතීති දිට්ඨියාසස්ස විත්තං වත්ථු, ධම්මෙසු
 විනිබ්භොගස්ස දුක්ඛරත්තා, ධම්මානං ධම්මමත්තතාය දුප්පට්ඨිකත්තා ව
 සම්මොහො හොතීති අවිජ්ජොසස්ස ධම්මා වත්ථු, තස්මා තෙසු තෙසං පහානත්ථං
 චත්තාරොව චුත්තා.

එවං කායාදීනං කාමොසාදිවත්ථුභාවකථනෙනෙව කාමයොගකාමාසවාදීනම්පි
 වත්ථුභාවො දීපිතො හොති ඔසෙහි තෙසං අත්ථතො අනඤ්ඤත්තා. යදග්ගෙන ව
 කායො කාමොසාදීනං වත්ථු, තදග්ගෙන අභිජ්ඣාකායගන්ථස්ස වත්ථු. “දුක්ඛාය
 වෙදනාය පටිසානුසයො අනුසෙති”ති දුක්ඛදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසංඛාරදුක්ඛභූතා
 වෙදනා විසෙසෙන බ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස වත්ථු. විත්තෙ නිව්චග්ගහණවසෙන
 සස්සතස්ස අත්තතො සිලෙන සුද්ධිති ආදි පරාමසනං හොතීති සීලබ්බතපරාමාසස්ස

විත්තං වත්ථු. නාමරූපපරිච්ඡේදෙන භූතං භූතතො අපස්සන්තස්ස භවවිභවදිට්ඨිසංඛාතො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො හොතීති තස්ස ධම්මා වත්ථු. කායස්ස කාමුපාදානවත්ථුතා චුත්තනායා. යදග්ගෙන හි කායො කාමොසස්ස වත්ථු, තදග්ගෙන කාමුපාදානස්සපි වත්ථු අත්ථතො අභින්නත්තා. සුඛවෙදනස්සාදවසෙන පරලොකනිරපෙක්ඛො ‘නත්ථි දින්න’න්තිආදිකං (දී. නි. 1.171; ම. නි. 1.445; 2.95, 225; 3.91, 116; සං. නි. 3.210; ධ. ස. 1221; විභ. 938) පරාමාසං උප්පාදෙතීති දිට්ඨුපාදානස්ස වෙදනා වත්ථු. විත්තධම්මානං ඉතරූපාදානවත්ථුතා තතියචතුත්ථගන්ථයොජනායං චුත්තනායා එව. කායවෙදනානං ඡන්දදොසාගතිවත්ථුතා කාමොසඛ්‍යාපාදකායගන්ථයොජනායං චුත්තනායා එව. සන්තතිසන්තග්ගභණ්ඩවසෙන සරාගාදිවිත්තෙ සම්මොහො හොතීති මොහාගතියා විත්තං වත්ථු. ධම්මසභාවානවබ්බොධෙ භයං හොතීති භයාගතියා ධම්මා වත්ථු.

ආහාරසමුදයා කායස්ස සමුදයා, එස්සසමුදයා වෙදනානං සමුදයො, (සං. නි. 5.408) සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති (ම. නි. 3.126; උදා. 1; විභ. 225) වචනතො කායාදීනං සමුදයභූතා කබලිකාරඑස්සමනොසඤ්චෙනනාවිඤ්ඤාණාහාරා කායාදිපරිජානනෙන පරිඤ්ඤාතා හොන්තීති ආහ ‘චතුබ්බිධාහාරපරිඤ්ඤත්ථ’න්ති. පකරණනායොති නෙත්තිපකරණවසෙන සුත්තන්තසංවණ්ණනානායො.

සරණවසෙනාති කායාදීනං, කුසලාදිධම්මානඤ්ච උපධාරණවසෙන. සරන්ති ගච්ඡන්ති නිබ්බානං එතායාති සතීති ඉමස්මිං අත්ථෙ එකත්තෙ එකසභාවෙ නිබ්බානෙ සමොසරණං සමාගමො එකත්තසමොසරණං. එතදෙව හි දස්සෙතුං ‘යථා හී’තිආදි චුත්තං.

එකනිබ්බානපවෙසහෙතුහුතො වා සමානතාය එකො සතිපට්ඨානසභාවො එකත්තං, තත්ථ සමොසරණං එකත්තසමොසරණං, තංසභාගතාව, එකනිබ්බානපවෙසහෙතුභාවං පන දස්සෙතුං ‘යථා’තිආදිමාහ. එකස්මිං අත්ථෙ සරණෙකත්තසමොසරණාති සහෙව සතිපට්ඨානෙකභාවස්ස කාරණත්තෙන චුත්තාතීති දට්ඨබ්බාති, පුරිමස්මිං විසුං. සරණවසෙනාති වා ගමනවසෙනාති අත්ථෙ සති තදෙව ගමනං සමොසරණන්ති, සමොසරණෙ වා සති-සද්දත්ථවසෙන අවුච්චමානෙ ධාරණතාව සතීති සති-සද්දත්ථන්තරාභාවා පුරිමං සතිභාවස්ස කාරණං, පච්ඡිමං එකභාවස්සාති නිබ්බානසමොසරණෙපි සහිතානෙව තාති සතිපට්ඨානෙකභාවස්ස කාරණාති චුත්තාති හොන්ති.

‘චුද්දසවිධෙන, නවවිධෙන, සොළසවිධෙන, පඤ්චවිධෙනා’ති ඉදං උපරි පාළියං (දී. නි. 2.374) ආගතානං ආනාපානපබ්බාදීනං වසෙන චුත්තං, තෙසං පන අනන්තරහෙදවසෙන, තදනුගතහෙදවසෙන ච භාවනාය අනෙකවිධතා ලබ්භතියෙව, චතුසු දිසාසු උට්ඨානකභණ්ඩසදිසතා කායානුපස්සනාදිතංතංසතිපට්ඨානභාවනානුභාවස්ස දට්ඨබ්බා.

කපේතුකම්‍යතාප්‍රවීණ ඉතරාසං ප්‍රවීණතං ඉධ අසම්භවතො, නිද්දෙසාදිවසෙන දෙසෙතුකම්‍යතාය ච තථා චුත්තත්තා. “ඉධා”ති වුවිච්චානපටිපත්තිසම්පාදකස්ස භික්ඛුනො සන්නිස්සයදස්සනං, සො චස්ස සන්නිස්සයො සාසනතො අඤ්ඤා නත්ථිති චුත්තං. “ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ”ති. ධම්ම...පෙ.... උපනමෙතං තෙසං අත්තතො සම්මුඛාභිමුඛභාවකරණත්ථං, තඤ්ච ධම්මස්ස සක්කච්චසවනත්ථං. “ගොචරෙ භික්ඛුවෙ චරථ සකෙ පෙත්තිකෙ විසයෙ”තිආදි (දී. නි. 3.80; සං. නි. 5.372) වචනතො භික්ඛුගොචරා එතෙ ධම්මා, යදිදං කායානුපස්සනාදයො. තත්ථ යස්මා කායානුපස්සනාදිපටිපත්තියා භික්ඛු භොති, තස්මා “කායානුපස්සි විහරති”තිආදිනා භික්ඛුං දස්සෙති භික්ඛුමිති තංනියමතොති ආහ “පටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනතො”ති. සත්ථුවරියානුවිධායකත්තා, සකලසාසනසම්පටිග්ගාහකත්තා ච සබ්බජ්ජකාරාය අනුසාසනියා භාජනභාවො. තස්මිං ගහිතෙති භික්ඛුමිති ගහිතෙ. භික්ඛුපරිසාය ජෙට්ඨභාවතො රාජගමනඤ්ඤායෙන ඉතරා පරිසාපි අත්ථතො ගහිතාව භොත්තිති ආහ “සෙසා”තිආදි. එවං පඨමං කාරණං විහජිත්වා ඉතරමපි විහජිතුං “යො ච ඉම”න්තිආදි චුත්තං.

සමං චරෙය්‍යාති කායාදි විසමචරියං පහාය කායාදීහි සමං චරෙය්‍යා. රාගාදිවූපසමෙන සන්තො, ඉන්ද්‍රියදමෙන දන්තො, චතුමග්ගනියාමෙන නියතො, සෙට්ඨචරිතාය බ්‍රහ්මචාරී, සබ්බත්ථ කායදණ්ඩාදිඔරොපනෙන නිධාය දණ්ඩං. අරියභාවෙ යීතො සො එචරුපො බාහිතපාපසම්මතපාපහින්තකිලෙසනාහි “බ්‍රාහ්මණො, සමණො, භික්ඛු”ති ච වෙදිතබ්බො.

“අයඤ්චෙව කායො, බහිද්ධා ච නාමරූප”න්තිආදීසු බන්ධපඤ්චකං, තථා “සුබඤ්ච කායෙන පටිසංචෙදෙති”තිආදීසු (ම. නි. 1.271, 287; පාරා. 11), “යා තස්මිං සමයෙ කායස්ස පස්සද්ධි පටිප්පස්සද්ධි”තිආදීසු ච වෙදනාදයො චෙතසිකා බන්ධා කායොති වුවිචන්තිති තතො විසෙසනත්ථං “කායෙති රූපකායෙ”ති ආහ. කෙසාදීනඤ්ච ධම්මානන්ති කෙසාදිසඤ්ඤිතානං භූතූපාදාධම්මානං. එවං “චයට්ඨො සරීරට්ඨො කායට්ඨො”ති සද්දනායෙන කාය-සද්දං දස්සෙත්වා ඉදානි නිරුත්තිනායෙනපි තං දස්සෙතුං “යථා චා”තිආදි චුත්තං. ආයන්තිති උප්පජ්ජන්ති.

අසම්මිස්සතොති වෙදනාදයොපි එත්ථ සිතා, එත්ථ පටිබද්ධාති කායෙ වෙදනාදිඅනුපස්සනාපසඨගෙපි ආපන්නෙ තතො අසම්මිස්සතොති අත්ථො. සමුහවිසයතාය චස්ස කාය-සද්දස්ස, සමුදායුපාදානතාය ච අසුභාකාරස්ස “කායෙ”ති එකචචනං, තථා ආරම්මණාදිවිභාගෙන අනෙකභෙදහින්තමිපි විත්තං විත්තභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා “විත්තෙ”ති එකචචනං, වෙදනා පන සුඛාදිභෙදහින්තා විසුං විසුං අනුපස්සිතබ්බාති දස්සෙන්නෙන “වෙදනාසු”ති බහුවචනෙන චුත්තා, තථෙව ච නිද්දෙසො පවත්තිතො, ධම්මා ච පරොපණ්ණාසහෙදා, අනුපස්සිතබ්බාකාරෙන ච අනෙකභෙදා එවාති තෙපි බහුවචනවසෙනෙව චුත්තා.

අවයවීගාහසමඤ්ඤාතිධාවනසාරාදානාහිනිවෙසනිසෙධනත්ථං කායං
 අභිගපච්චධිගෙහි, තානි ච කෙසාදීහි, කෙසාදිකෙ ච භූතූපාදායරූපෙහි
 විනිබ්බුඤ්ජන්තො “තථා න කායෙ”තිආදිමාහ. පාසාදාදිනගරාවයවසමුහෙ
 අවයවීවාදිනොපි අවයවීගාහං න කරොන්ති, “නගරං නාම කොචි අත්ථො අත්ථී”ති
 පන කෙසඤ්චි සමඤ්ඤාතිධාවනං සියාති ඉත්ථිපුරිසාදිසමඤ්ඤාතිධාවනෙ
 නගරනිදස්සනං වුත්තං. අභිගපච්චධිගසමුහො, කෙසලොමාදිසමුහො,
 භූතූපාදායසමුහො ච යථාවුත්තසමුහො, තඛ්ඛිනිමුත්තො කායොපි නාම කොචි
 නත්ථී, පගෙව ඉත්ථිආදයොති ආහ “කායො වා ඉත්ථී වා පුරිසො වා අඤ්ඤො වා
 කොචි ධම්මො දිස්සති”ති. “කොචි ධම්මො”ති ඉමිනා සත්තජීවාදිං පටික්ඛිපති,
 අවයවී පන කායපටික්ඛෙපෙනෙව පටික්ඛිත්තොති. යදි එවං කථං
 කායාදිසමඤ්ඤාතිධාවනානීති ආහ “යථාවුත්තධම්මං...පෙ.... කරොන්ති”ති. තථා
 තථාති කායාදිආකාරෙන.

යං පස්සතීති යං ඉත්ථී, පුරිසං වා පස්සති. නනු චක්ඛුනා ඉත්ථිපුරිසදස්සනං
 නත්ථීති? සච්චමෙතං, “ඉත්ථී. පස්සාමි, පුරිසං පස්සාමි”ති පන පචත්තසඤ්ඤාය
 වසෙන “යං පස්සති”ති වුත්තං මිච්ඡාදස්සනෙන වා දිට්ඨියා යං පස්සති, න තං දිට්ඨං
 තං රූපායතනං න භොතීති අත්ථො විපරීතග්ගාහවසෙන මිච්ඡාපරිකප්පිතරූපත්තා.
 අථ වා තං කෙසාදිභූතූපාදායසමුහසඛිධානං දිට්ඨං න භොති,
 අචක්ඛුච්ඤ්ඤාණවිඤ්ඤායාත්තා දිට්ඨං වා තං න භොති. යං දිට්ඨං, තං න පස්සතීති
 යං රූපායතනං කෙසාදිභූතූපාදායසමුහසඛිධානං දිට්ඨං, තං පඤ්ඤාවක්ඛුනා භූතතො
 න පස්සතීති අත්ථො. අපස්සං ඛජ්ඣතෙති ඉමං අත්තභාවං යථාභූතං
 පඤ්ඤාවක්ඛුනා අපස්සන්තො “එතං මම, එසො භමස්මි, එසො මෙ අත්තා”ති
 කිලෙසඛන්ධනෙන ඛජ්ඣති.

න අඤ්ඤධම්මානුපස්සීති න අඤ්ඤසභාවානුපස්සී, අසුභාදිතො
 අඤ්ඤාකාරානුපස්සී න භොතීති අත්ථො. “කිං වුත්තං භොතී”තිආදිනා තං ඵවත්ථං
 පාකටං කරොති. පථවිකායන්ති කෙසාදිකොට්ඨාසං පථවිං ධම්මසමුහන්තා
 “කායො”ති වදති, ලක්ඛණපථවිමෙව වා අනෙකප්පහෙදං සකලසරීරගතං,
 පුබ්බාපරියභාවෙන ච පචත්තමානං සමුහවසෙන ගහෙත්වා “කායො”ති වදති.
 “ආපොකාය”න්තිආදියුපි එසෙව නයො.

එවං ගහෙතඛිබ්බස්සාති “අහං මම”න්ති එවං අත්තත්තනියභාවෙන
 අත්ථධාලෙහි ගහෙතඛිබ්බස්ස.

ඉදානි සත්තන්තං අනුපස්සනාකාරානම්පි වසෙන කායානුපස්සනං දස්සෙතුං
 “අපිචා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ අනිච්චතො අනුපස්සතීති චතුසමුට්ඨානිකං කායං
 “අනිච්ච”න්ති අනුපස්සති, එවං පස්සන්තො එවඤ්චස්ස අනිච්චාකාරම්පි
 “අනුපස්සතී”ති වුච්චති. තථාභූතස්ස වස්ස නිච්චග්ගාහස්ස ලෙසොපි න භොතීති
 වුත්තං “නො නිච්චතො”ති. තථා භෙස “නිච්චසඤ්ඤං පජ්හතී”ති (පටි. ම. 3.35)
 වුත්තො. එත්ථ ච “අනිච්චතො එව අනුපස්සතී”ති එව-කාරො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති

තෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙතුං “නො නිව්වතො”ති වුත්තං. න චෙත්ථ දුක්ඛතො අනුපස්සනාදිනිවත්තනං ආසඬ්ඛිතබ්බං පටියොගීනිවත්තනපරත්තා එව-කාරස්ස, උපරි දෙසනාරුළුභත්තා ව තාසං. “දුක්ඛතො අනුපස්සති”ති ආදීසුපි එසෙව න යො. අයං පන විසෙසො – අනිව්වස්ස දුක්ඛත්තා තමෙව ව කායං දුක්ඛතො අනුපස්සති, දුක්ඛස්ස අනත්තත්තා අනත්තතො අනුපස්සති. යස්මා පන යං අනිව්වං දුක්ඛං අනත්තා, න තං අභිනන්දිතබ්බං, යඤ්ච න අභිනන්දිතබ්බං, න තත්ථ රඤ්ජිතබ්බං, තස්මා වුත්තං “නිබ්බන්දති, නො නන්දති. වීරජ්ජති, නො රජ්ජති”ති. සො එවං අරජ්ජන්තො රාගං නිරොධෙති, නො සමුදෙති සමුදයං න කරොතීති අත්ථො. එවං පටිපන්නො ව පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති. අයඤ්චි අනිව්වාදි අනුපස්සනා තදඬ්ගවසෙන සද්ධිං කායං තත්තිස්සයධන්ධාභිසඬ්ඛාමරෙහි කිලෙසානං පරිච්චජනතො, සඬ්ඛතදොසදස්සනෙන තබ්බිපරිතෙ නිබ්බානෙ තත්තින්තතාය පක්ඛන්දනතො “පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො චෙව පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො වා”ති වුච්චති, තස්මා තාය සමන්තාගතො භික්ඛු වුත්තනයෙන කිලෙසෙ පරිච්චජති, නිබ්බානෙ ව පක්ඛන්දති, තථාභූතො ව නිබ්බත්තනවසෙන කිලෙසෙ න ආදියති, නාපි අදොසදස්සිතාවසෙන සඬ්ඛතාරම්මණං, තෙන වුත්තං “පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති”ති. ඉදානිස්ස තාභි අනුපස්සනාහි යෙසං ධම්මානං පහානං හොති, තං දස්සෙතුං “අනිව්වතො අනුපස්සන්තො නිව්වසඤ්ඤං පජ්භති”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ නිව්වසඤ්ඤන්ති “සඬ්ඛාරා නිව්වා”ති එවං පවත්තං විපරිතසඤ්ඤං. දිට්ඨිවිත්තවිපල්ලාසජ්ජහානමුඛෙනෙව සඤ්ඤාච්චල්ලාසජ්ජහානන්ති සඤ්ඤාග්ගහණං, සඤ්ඤාසීසෙන වා තෙසම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. නන්දිත්ති සජ්ජිතිකතණ්හං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

“විහරති”ති ඉමිනා කායානුපස්සනාසමඬ්ගිතො ඉරියාපථවිහාරො වුත්තොති ආහ “ඉරියති”ති, ඉරියාපථං පවත්තෙතීති අත්ථො. ආරම්මණකරණවසෙන අභිබ්‍යාපනතො “තිසු භවෙසු”ති වුත්තං, උප්පජ්ජනවසෙන පන කිලෙසා පරිත්තභූමකා එවාති. යදිපි කිලෙසානං පහානං ආතාපනන්ති තං සම්මාදිට්ඨිආදීනම්පි අත්ථෙව, ආතප්ප-සද්දො විය පන ආතාපසද්දො වීරියෙයෙව නිරුළුහොති වුත්තං “වීරියස්සෙතං නාම”න්ති. අථ වා පටිපක්ඛජ්ජහානෙ සම්පයුත්තධම්මානං අබ්භුස්සහනවසෙන පවත්තමානස්ස වීරියස්ස සාතිසයං තදාතාපනන්ති වීරියමෙව තථා වුච්චති, න අඤ්ඤෙ ධම්මා. ආතාපීති වායම්කාරො පසංසාය, අතිසයස්ස වා දීපකොති ආතාපීගහණෙන සම්මජ්ජධානසමඬ්ගිතං දස්සෙති. සම්මා, සමන්තතො, සාමඤ්ච පජානන්තො සම්පජානො, අසම්මිස්සතො වචන්ථානෙ අඤ්ඤධම්මානුපස්සිතාභාවෙන සම්මා අවිපරිතං, සබ්බාකාරපජානනෙන සමන්තතො, උපරුපරි විසෙසාවහභාවෙන පවත්තියා සාමං පජානන්තොති අත්ථො. යදි පඤ්ඤාය අනුපස්සති, කථං සතිපට්ඨානතාති ආහ “න භී”ති ආදි. සබ්බත්ථිකන්ති සබ්බත්ථ භවං සබ්බත්ථ ලීනෙ, උද්ධතෙ ව විත්තෙ ඉච්ඡිතබ්බත්තා. සබ්බෙ වා ලීනෙ, උද්ධතෙ ව භාවෙතබ්බා බොජ්ඣංගිගා අත්ථිකා එතායාති සබ්බත්ථිකා. සතියා ලද්ධුපකාරාය එව පඤ්ඤාය එත්ථ යථා වුත්තෙ කායෙ කම්මට්ඨානිකො භික්ඛු කායානුපස්සී විහරති. අත්තො සඬ්ඛෙපො

අන්තොම්ලියනො, කොසජ්ජන්ති අත්ථො. උපායපරිග්ගහෙනි එත්ථ
 සීලවිසොධනාදි, ගණනාදි, උග්ගහකොසල්ලාදි ව උපායො, තබ්බිපරියායනො
 අනුපායො වෙදිතබ්බො. යස්මා ව උපට්ඨිතස්සති යථාචුත්තං උපායං න පරිච්චජති,
 අනුපායඤ්ච න උපාදියති, තස්මා චුත්තං “මුට්ඨස්සති ...පෙ.... අසමත්ථො
 හොති”ති. තෙනාති උපායානුපායානං පරිග්ගහපරිච්ජනෙසු, පරිච්චාගාපරිග්ගහෙසු
 ව අසමත්ථභාවෙන. අස්ස යොගිනො.

යස්මා සතියෙවෙත්ථ සතිපට්ඨානං චුත්තං, තස්මාස්ස සම්පයුත්තධම්මා
 වීරියාදයො අභිගන්ති ආහ “සම්පයොගභිගඤ්චස්ස දස්සෙත්වා”ති. අභිග-සද්දො
 වෙත්ථ කාරණපරියායො දට්ඨබ්බො. සතිග්ගහණෙනෙව වෙත්ථ සමාධිස්සාපි
 ගහණං දට්ඨබ්බං තස්සා සමාධික්ඛන්ධෙ සභිගහිත්තා. යස්මා වා සතිසීසෙනායං
 දෙසනා. න හි කෙවලාය සතියා කිලෙසජ්ජහානං සම්භවති, නිබ්බානාධිගමො වා,
 නාපි කෙවලා සති පවත්ති, තස්මාස්ස ඤානදෙසනායං සවිතක්කාදිවචනස්ස විය
 සම්පයොගභිගදස්සනතාති අභිග-සද්දස්ස අවයවපරියායනා දට්ඨබ්බො. පහානභිගන්ති
 “විච්චවෙව කාමෙහි”තිආදියු (දී. නි. 1.226; ම. නි. 1.271, 287, 297; සං. නි.
 2.152; අ. නි. 4.123; පාරා. 11) විය පහානබ්බිගං දස්සෙතුං. යස්මා එත්ථ
 ලොකියමග්ගො අධිජ්ජෙතො, න ලොකුත්තරමග්ගො, තස්මා පුබ්බභාගියමෙව
 විනයං දස්සෙත්තො “තදභිගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා”ති ආහ. තෙසං
 ධම්මානන්ති වෙදනාදිධම්මානං. තෙසඤ්චි තත්ථ අනධිජ්ජෙතත්තා
 “අත්ථුද්ධාරනයෙනෙතං චුත්ත”න්ති චුත්තං. තත්ථාති විභඪගෙ. එත්ථාති
 “ලොකෙ”ති එතස්මිං පදෙ.

අවිසෙසෙන ද්විහිපි නිවරණජ්ජහානං චුත්තන්ති කත්වා පුන එකෙකෙන චුත්තං
 පහානවිසෙසං දස්සෙතුං “විසෙසෙනා”ති ආහ. අථ වා “විනයා නිවරණාති”ති
 අවත්වා අභිජ්ඣාදොමනස්සවිනයවචනස්ස පයොජනං දස්සෙත්තො
 “විසෙසෙනා”තිආදිමාහ. කායානුපස්සනාභාවනාය හි උජුචිපච්චනිකානං
 අනුරොධවිරොධාදීනං පහානදස්සනං එතස්ස පයොජනන්ති.
 කායසම්පත්තිමූලකස්සාති රූපබලයොබ්බනාරොග්ගාදිසරීරසම්පදානිමිත්තස්ස.
 චුත්තවිපරියායනො කායවිපත්තිමූලකො වීරොධො වෙදිතබ්බො. කායභාවනායාති
 කායානුපස්සනාභාවනාය. සා හි ඉධ කායභාවනාති අධිජ්ජෙතා. සුභසුඛභාවාදීනන්ති
 ආදි-සද්දෙන මනුඤ්ඤනිච්චතාදිසඪගහො දට්ඨබ්බො. අසුභාසුඛභාවාදීනන්ති එත්ථ
 පන ආදි-සද්දෙන අමනුඤ්ඤඅනිච්චතාදීනං. තෙනාති අනුරොධාදිජ්ජහානවචනෙන.
 “යොගානුභාවො හි”තිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකට්ඨකරණං. යොගානුභාවො හි
 භාවනානුභාවො. යොගසමත්ථොති යොගමනුයුඤ්ජිතුං සමත්ථො. පුරිමෙන හි
 “අනුරොධවිරොධවිජ්ජමුත්තො”තිආදිවචනෙන භාවනං අනුයුත්තස්ස ආනිසංසො
 චුත්තො, දුතියෙන භාවනං අනුයුඤ්ජන්තස්ස පටිපත්ති. න හි අනුරොධවිරොධාදීහි
 උපද්ද්විතස්ස භාවනා ඉජ්ඣති.

අනුපස්සිති එත්ථාති “අනුපස්සි”ති එතස්මිං පදෙ ලබ්භමානාය අනුපස්සනාය
 අනුපස්සනාජානනාය කම්මට්ඨානං චුත්තන්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො, අඤ්ඤථා

“අනුපස්සනායා” ති කරණවචනං න යුජ්ජෙය්‍යා. අනුපස්සනා එව හි කම්මට්ඨානං, න එත්ථ ආරම්මණං අධිජ්ජෙතං, යුජ්ජති වා. කායපරිහරණං වුත්තන්ති සම්බන්ධො. කම්මට්ඨානපරිහරණස්ස චෙත්ථ අත්ථසිද්ධත්තා “කායපරිහරණ”න්ත්ථෙව වුත්තං. කම්මට්ඨානිකස්ස හි කායපරිහරණං යාවදෙව කම්මට්ඨානං පරිහරණත්ථන්ති. කම්මට්ඨානපරිහරණස්ස වා “ආතාපි” තිආදිනා (දී. නි. 2.373) වුවවමානත්තා “කායපරිහරණ”න්ත්ථෙව වුත්තං. කායග්ගහණෙන වා නාමකායස්සාපි ගහණං, න රූපකායස්සෙව, තෙනෙව කම්මට්ඨානපරිහරණම්පි සඬගහිතං හොති, එවඤ්ච කත්වා “විහරතීති එත්ථ වුත්තවිහාරෙනා” ති එත්ථග්ගහණඤ්ච සමත්ථිතං හොති “කායානුපස්සි විහරතී” ති විහාරස්ස විසෙසෙත්වා වුත්තත්තා. “ආතාපි” තිආදි පන සඬබෙපතො වුත්තස්ස කම්මට්ඨානපරිහරණස්ස සහ සාධනෙන විත්ථාරෙත්වා දස්සනං. ආතාපෙනාති ආතාපග්ගහණෙන. “සතිසම්පජ්ඤ්ඤනා” තිආදිසුපි එසෙව නයො. සබ්බත්ථකකම්මට්ඨානන්ති බුද්ධානුස්සති, මෙත්තා, මරණස්සති, අසුභභාවනා ව. ඉදඤ්චි චතුක්කං යොගිනා පරිහරියමානං “සබ්බත්ථකකම්මට්ඨාන”න්ති වුවවති, සබ්බත්ථ කම්මට්ඨානානුයොගස්සාරක්ඛන්තත්තා සතිසම්පජ්ඤ්ඤාලොක අවිච්ඡින්නස්ස පරිහරිතබ්බත්තා සතිසම්පජ්ඤ්ඤග්ගහණෙන තස්ස වුත්තතා වුත්තා. සතියා වා සමථො වුත්තො තස්සා සමාධික්ඛන්ධෙන සඬගහිතත්තා.

විහඬගෙ(විහ. කායානුපස්සනානිද්දෙසෙ) පන අත්ථො වුත්තොති යොජනා. තෙනාති සද්දත්ථං අනාදිශිත්වා භාවත්ථස්සෙව විහජනවසෙන පවත්තෙන විහඬගපායෙන සහ. අට්ඨකථානයොති සද්දත්ථස්සාපි විවරණවසෙන යථාරහං වුත්තො අත්ථසංවණ්ණනානයො. යථා සංසන්දතීති යථා අත්ථතො, අධිජ්ජායතො ව අවිලොමෙත්තො අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දතී සමෙති, එවං චෙදිතබ්බො.

චෙදනාදීනං සුන වචනෙති එත්ථ නිස්සයපච්චයභාවවසෙන චිත්තධම්මානං චෙදනාසන්නිස්සිතත්තා, පඤ්චවොකාරහවෙ අරූපධම්මානං රූපපට්ඨද්ධවුත්තිතො ව චෙදනාය කායාදිඅනුපස්සනාජපසඬගෙපි ආපන්නෙ තතො අසම්මිස්සතො වචත්ථානං දස්සනත්ථං, සනවිනිබ්බොගාදිදස්සනත්ථඤ්ච දුතියං චෙදනාග්ගහණං, තෙන න චෙදනායං කායානුපස්සි, චිත්තධම්මානුපස්සි වා, අථ බො චෙදනානුපස්සි එවාති චෙදනාසඬබාතෙ වත්ථුස්මිං චෙදනානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වචත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා “යස්මිං සමයෙ සුඛා චෙදනා, න තස්මිං සමයෙ දුක්ඛා, අදුක්ඛමසුඛා වා චෙදනා, යස්මිං වා පන සමයෙ දුක්ඛා, අදුක්ඛමසුඛා වා චෙදනා, න තස්මිං සමයෙ ඉතරා චෙදනා” ති චෙදනාභාවසාමඤ්ඤ අවත්වා තං තං චෙදනං විනිබ්භුජ්ජිත්වා දස්සනෙන සනවිනිබ්බොගො ධුවභාවවිවෙකො දස්සිතො හොති, තෙන තාසං බණමත්තාවට්ඨානදස්සනෙන අනිච්චතාය, තතො එව දුක්ඛතාය, අනත්තතාය ව දස්සනං විභාවිතං හොති. සනවිනිබ්බොගාදීති ආදි-සද්දෙන අයම්පි අත්ථො චෙදිතබ්බො. අයඤ්චි චෙදනායං චෙදනානුපස්සි එව, න අඤ්ඤධම්මානුපස්සි. කිං වුත්තං හොති – යථා නාම බාලො අමණිසභාවෙපි උදකපුබ්බුළකෙ මණිආකාරානුපස්සි හොති, න එවං අයං ධීතිරමණියෙපි චෙදයිතෙ, පගෙව ඉතරස්මිං.

මනුස්සාකාරානුපස්සී, අථ ඛො ඛණපහඬුරතාය, අවසවත්තිතාය
 කිලෙසාසුචිපග්ගරණතාය ච අනිච්චඅනත්තඅසුභාකාරානුපස්සී, විපරිණාමදුක්ඛතාය,
 සඬ්ඛාරදුක්ඛතාය ච විසෙසනො දුක්ඛානුපස්සී යෙවාවි. එවං චිත්ත ධම්මෙසුපි
 යථාරහං පුනචචනෙ පයොජනං වත්තබ්බං. ලොකියා එව සම්මසනචාරස්ස
 අධිජපෙනත්තා. “කෙවලං පනිධා”තිආදිනා “ඉධ එත්තකං වෙදිතබ්බ”න්ති
 වෙදිතබ්බපරිච්ඡෙදං දස්සෙති. “එස නයො”ති ඉමිනා යථා චිත්තං, ධම්මා ච
 අනුපස්සිතබ්බා, තථා තානි අනුපස්සන්තො චිත්තෙ චිත්තානුපස්සී, ධම්මෙසු
 ධම්මානුපස්සීති වෙදිතබ්බොති ඉමමත්ථං අනිදිසති. දුක්ඛතොති දුක්ඛසභාවතො,
 දුක්ඛන්ති අනුපස්සිතබ්බාති අත්ථො. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො.

යො සුඛං දුක්ඛතො අද්දාති යො භික්ඛු සුඛං වෙදනං විපරිණාමදුක්ඛතාය
 “දුක්ඛා”ති පඤ්ඤාවක්ඛුනා අද්දක්ඛි. දුක්ඛං අද්දක්ඛි සල්ලතොති දුක්ඛං වෙදනං
 පිළාජනනතො, අන්තොතුදනතො, දුන්නිභරණතො ච සල්ලතො අද්දක්ඛි පස්සී.
 අදුක්ඛමසුඛන්ති උපෙක්ඛාවෙදනං. සත්තන්ති සුඛදුක්ඛානි විය අනොලාරිකතාය,
 පච්චයවසෙන වූපසන්නසභාවතාය ච සන්නං. අනිච්චතොති හුත්වාඅභාවතො,
 උදයවයවත්තතො, තාවකාලිකතො, නිච්චපටිපක්ඛතො ච “අනිච්ච”න්ති යො
 අද්දක්ඛි. ස වෙ සම්මද්දෙසො භික්ඛු එකංසෙන, පරිබ්බත්තං වා වෙදනාය
 සම්මාපස්සනකොති අත්ථො.

දුක්ඛානිපීති සඬ්ඛාරදුක්ඛතාය දුක්ඛා ඉතිපි. තං දුක්ඛස්මිත්ති සබ්බං තං වෙදයිතං
 දුක්ඛස්මිං අන්තොගධං පරියාපන්නං වදාමි සඬ්ඛාරදුක්ඛතානතිවත්තනතො.
 සුඛදුක්ඛතොපි වානි සුඛාදිනං යිතිවිපරිණාමඤ්ඤාණසුඛතාය,
 විපරිණාමයිතිඅඤ්ඤාණදුක්ඛතාය ච චුත්තත්තා තිස්සොපි ච සුඛතො, තිස්සොපි ච
 දුක්ඛතො අනුපස්සිතබ්බාති අත්ථො. සත්ත අනුපස්සනා හෙට්ඨා පකාසිතා එව.
 සෙසන්ති යථාචුත්තං සුඛාදිවිභාගතො සෙසං සාමිසනිරාමිසාදිහෙදං
 වෙදනානුපස්සනායං වත්තබ්බං.

ආරම්මණ...පෙ.... හෙදානන්ති රූපාදිආරම්මණානත්තස්ස
 නීලාදිතබ්බෙදස්ස, ඡන්දාදිඅධිපතිනානත්තස්ස භිනාදිතබ්බෙදස්ස,
 ඤාණකායාදිසහජාතනානත්තස්ස සසඬ්ඛාරිකාසඬ්ඛාරිකසචිතක්කාදිතබ්බෙදස්ස,
 කාමාවචරාදිභූමිනානත්තස්ස උක්කට්ඨමජ්ඣිමාදිතබ්බෙදස්ස,
 කුසලාදිකම්මනානත්තස්ස දෙවගතිසංවත්තනියතාදිතබ්බෙදස්ස,
 කණ්හසුක්කවිපාකනානත්තස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයතාදිතබ්බෙදස්ස,
 පරිත්තභූමකාදිකිරියානානත්තස්ස තිහෙතුකාදිතබ්බෙදස්ස වසෙන
 අනුපස්සිතබ්බන්ති යොජනා. ආදි-සද්දෙන සවත්ථුකාවත්ථුකාදිනානත්තස්ස
 පුග්ගලත්තයසාධාරණාදිතබ්බෙදස්ස ච සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො.
 සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානන්ති චූසනාදිතංතංලක්ඛණානඤ්ඤවෙච
 අනිච්චතාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණානඤ්ඤව වසෙනාති යොජනා. සුඤ්ඤතධම්මස්සාති
 අනත්තතාසඬ්ඛාතසුඤ්ඤතාසභාවස්ස. යං විභාවෙතුං අභිධම්මෙ “තස්මිං ඛො පන
 සමයෙ ධම්මා භොන්ති, බන්ධා භොන්ති”තිආදිනා (ධ. ස. 121)

සුඤ්ඤතාවාරදෙසනා පවත්තා, තං පහීනමෙව පුබ්බෙ පහීනත්තා, තස්මා තස්ස තස්ස පුන පහානං න වත්තබ්බං. න හි කිලෙසා පහීයමානා ආරම්මණවිභාගෙන පහීයන්ති අනාගතානංයෙව උප්පජ්ජනාරහානං පහාතබ්බත්තා, තස්මා අභිජ්ඣාදීනං එකත්ථ පහානං වත්වා ඉතරත්ථ න වත්තබ්බං එවාති ඉමමත්ථං දස්සෙති

“කාමඤ්චෙත්ථා”ති ආදිනා. අථ වා මග්ගචිත්තක්ඛණෙ එකත්ථ පහීනං සබ්බත්ථ පහීනමෙව භොතීති විසුං විසුං පහානං න වත්තබ්බං. මග්ගෙන හි පහීනාති වත්තබ්බතං අරහන්ති. තත්ථ පුරිමාය වොදනාය නානාපුග්ගලපරිභාරො, න හි එකස්ස පහීනං තතො අඤ්ඤස්ස පහීනං නාම භොති. පච්ඡිමාය නානාචිත්තක්ඛණිකපරිභාරො. නානාචිත්තක්ඛණෙති හි ලොකියමග්ගචිත්තක්ඛණෙති අධිජ්ජායො. පුබ්බභාගමග්ගො හි ඉධාධිජ්ජෙතො. ලොකියභාවනාය ව කායෙ පහීනං න වෙදනාදීසු වික්ඛම්භිතං භොති. යදිපි නප්පවත්තෙය්, පටිපක්ඛභාවනාය සුප්පහීනත්තා තත්ථ සා

“අභිජ්ඣාදොමනස්සස්ස අප්පවත්ති”ති න වත්තබ්බා, තස්මා පුනපි තප්පහානං වත්තබ්බමෙව. එකත්ථ පහීනං සෙසෙසුපි පහීනං භොතීති ලොකුත්තරසතිපට්ඨානභාවනං, ලොකියභාවනාය වා සබ්බත්ථ අප්පවත්තිමත්තං සන්ධාය වුත්තං. “පඤ්චපි බන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා ලොකො”ති (විභ. 362, 364, 366) හි විභඩ්ගෙවතුසුපි යානෙසු වුත්තන්ති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

කායානුපස්සනා

ආනාපානපබ්බවණ්ණනා

374. ආරම්මණවසෙනාති අනුපස්සිතබ්බකායාදිආරම්මණවසෙන. චතුධා හින්දිත්වාති උද්දෙසවසෙන චතුධා හින්දිත්වා. තතො චතුබ්බිධසතිපට්ඨානතො එකෙකං සතිපට්ඨානං ගහෙත්වා කායං විභජන්තොති පාඨසෙසො.

කථඤ්චාති එත්ථ කථන්ති පකාරපුච්ඡා, තෙන නිද්දිසියමානෙ කායානුපස්සනාපකාරෙ පුච්ඡති. ව-සද්දො බ්‍යතිරෙකො, තෙන උද්දෙසවාරෙන අපාකටං නිද්දෙසවාරෙන විභාවියමානං විසෙසං ජොතෙති. බාහිරකෙසුපි ඉතො එකදෙසස්ස සම්භවතො සබ්බප්පකාරග්ගහණං කතං

“සබ්බප්පකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්සා”ති, තෙන යෙ ඉමෙ ආනාපානපබ්බාදිවසෙන ආගතා වුද්දසප්පකාරා, තදන්තොගධා ව අජ්ඣත්තාදිඅනුපස්සනාප්පකාරා, තථා කායගතාසතිසුත්තෙ (ම. නි. 3.153) වුත්තා කෙසාදිවණ්ණසණ්ඨානකසිණාරම්මණවතුක්කජ්ඣානප්පකාරා, ලොකියාදිප්පකාරා ව, තෙ සබ්බෙපි අනවසෙසතො සඬගණ්භාති. ඉමෙ ව පකාරා ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ, න ඉතො බහිද්ධාති වුත්තං “සබ්බප්පකාර...පෙ.... පටිසෙධනො වා”ති. තත්ථ තථාභාවපටිසෙධනොති සබ්බප්පකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්ස පුග්ගලස්ස අඤ්ඤසාසනස්ස නිස්සයභාවපටිසෙධනො, එතෙන ඉධ හික්ඛවෙති

එත්ථ ඉධ-සද්දො අන්තොගධඵචසද්දත්ථොති දස්සෙති. සන්ති හි එකපදානිපි අවධාරණානි යථා “වායුහක්ඛො” ති. තෙනාහ “ඉධෙව භික්ඛවෙ සමණො” තිආදි. පරිපුණ්ණසමණප්පකරණධම්මො හි සො පුග්ගලො, යො සබ්බප්පකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකො. පරප්පවාදාති පරෙසං අඤ්ඤතිත්ථියානං නානප්පකාරා වාදා තිත්ථායතනානි.

අරඤ්ඤාදිකස්සෙව භාවනානුරූපසෙනාසනතං දස්සෙතුං “ඉමස්සහි” තිආදි වුත්තං. දුද්දමො දමථං අනුපගතො ගොණො කුටගොණො. දොහනකාලෙ යථා ථනෙහි අනවසෙසතො ධීරං න පග්ගරති, එවං දොහපට්ඨන්ධිති කුටධෙනු. රූප-සද්දාදිකෙ පටිච්ච උප්පජ්ජනකඅස්සාදො රූපාරම්මණාදිරසො. පුබ්බෙ ආචිණ්ණාරම්මණන්ති පබ්බජ්ජතො පුබ්බෙ, අනාදිමති වා සංසාරෙ පරිචිතාරම්මණං. නිබන්ධෙය්‍යාති බන්ධෙය්‍යා. සතියාති සම්මදෙව කම්මට්ඨානස්ස සල්ලක්ඛණවසෙන පවත්තාය සතියා. ආරම්මණෙති කම්මට්ඨානාරම්මණෙ. දළ්භන්ති ථීරං, යථා සතොකාරිස්ස උපවාරප්පනාහෙදො සමාධි ඉජ්ඣති, තථා ථාමගතං කත්වාති අත්ථො.

විසෙසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානන්ති සබ්බෙසං බුද්ධානං, එකච්චානං පච්චෙකබුද්ධානං, බුද්ධසාවකානඤ්ච විසෙසාධිගමස්ස අඤ්ඤෙන කම්මට්ඨානෙන අධිගතවිසෙසානං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්ස පදට්ඨානභූතං.

වත්ථුච්ඡ්ඡාවරියො විය හගවා යොගීනං අනුරූපනිවාසට්ඨානුපදිසනතො. භික්ඛු දීපිසදිසො අරඤ්ඤෙ එකකො විහරිත්වා පටිපක්ඛනිම්මථනවසෙන ඉච්ඡිතත්ථසාධනතො ඵලමුත්තමන්ති සාමඤ්ඤඵලං සන්ධාය වදති. පරක්කමපවයොග්ගභූමින්ති භාවනුස්සාහප්පස්ස යොග්ගකරණභූමිභූතං.

අද්ධානවසෙන පවත්තානං අස්සාසපස්සාසානං වසෙන දීපං වා අස්සසන්තො, ඉත්තරවසෙන පවත්තානං අස්සාසපස්සාසානං වසෙන රස්සං වා අස්සසන්තොති යොජනා. එවං සික්ඛතොති අස්සාසපස්සාසානං. දීසරස්සනාපජානනසබ්බකායප්පටිසංවෙදනඔලාරිකොලාරිකපටිප්පස්සම්භනවසෙන භාවනං සික්ඛතො, තථාභූතො වා හුත්වා තිස්සො සික්ඛා පවත්තයතො. අස්සාසපස්සාසනිම්ත්තෙති අස්සාසපස්සාසසන්තිස්සයෙන උපට්ඨිතපටිභාගනිම්ත්තෙ. අස්සාසපස්සාසෙ පරිග්ගණ්හාති රූපමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසන්තො, යො “අස්සාසපස්සාසකම්මිකො” ති වුත්තො. කුෂානචගාති පරිග්ගණ්හාති අරූපමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසන්තො. වත්ථු නාම කරජකායො චිත්තචෙතසිකානං පවත්තිට්ඨානභාවතො. අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථිති විසුද්ධිදිට්ඨි “තයිදං ධම්මමත්තං, න අහෙතුකං, නාපි ඉස්සරාදිවිසමහෙතුකං, අථ ඛො අවිජ්ජාදිහෙතුක” ත්ති අද්ධාත්තයෙපි කඬ්ඛාවිතරණෙන විනිශ්ඤ්ඤකඬ්ඛො. “යං කිඤ්චි භික්ඛු රූප” ත්තිආදිනා (ම. නි. 1.361; 2.113; 3.86, 89; පටි. ම. 1.54) නයෙන කලාපසම්මසනවසෙන තිලක්ඛණං.

ආරොපෙත්වා. උදයවයානුපස්සනාදිවසෙන විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තො. අනුක්කමෙන මග්ගපටිපාටියා.

“පරස්ස වා අස්සාසපස්සාසකායෙ”ති ඉදං සම්මසනවාරවසෙනායං පාළි පවත්තාති කත්වා වුත්තං, සමථවසෙන පන පරස්ස අස්සාසපස්සාසකායෙ අප්පනානිමිත්තුප්පත්ති එව නත්ථි. අට්ඨපෙත්වාති අන්තරන්තරා න යපෙත්වා. අපරාපරං සඤ්චරණකාලොති අප්ඤ්ඤාත්තබ්බිද්ධාධම්මෙසුපි නිරන්තරං වා භාවනාය පවත්තනකාලො කථිතො. එකස්මිං කාලෙ පනිදං උභයං න ලබ්භතිති “අප්ඤ්ඤාත්තං, බ්බිද්ධා”ති ව වුත්තං ඉදං ධම්මද්වයං සට්ඨං එකස්මිං කාලෙ එකතො ආරම්මණභාවෙන න ලබ්භති, එකප්ඤ්ඤා ආලම්බිතුං න සක්කාති අත්ථො.

සමුදෙති එතස්මාති සමුදයො, සො එව කාරණට්ඨෙත ධම්මොති සමුදයධම්මො. අස්සාසපස්සාසනං උප්පත්තිහෙතු කරජකායාදි, තස්ස අනුපස්සනසිලො සමුදයධම්මානුපස්සී, තං පන සමුදයධම්මං උපමාය දස්සෙත්තො “යථා නාමා”තිආදිමාහ. තත්ථ භස්සන්ති රුත්තිං. ගග්ගරනාළින්ති උක්කාපනාළිං. තෙති කරජකායාදිකෙ. යථා අස්සාසපස්සාසකායො කරජකායාදිසම්බන්ධි තංනිමිත්තතාය, එවං කරජකායාදයොපි අස්සාසපස්සාසකායසම්බන්ධිතො තංනිමිත්තභාවෙනාති “සමුදයධම්මා කායස්මි”න්ති වත්තබ්බතං ලභන්තිති වුත්තං “සමුදය...පෙ.... වුවවති”ති. පකතිවාචි වා ධම්ම-සද්දො “ජාතිධම්මාන”න්තිආදිසු (ම. නි. 1.131; 3.310; පටි. ම. 1.33) වියාති කායස්ස පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනකපකතිකායානුපස්සි වා “සමුදයධම්මානුපස්සි”ති වුත්තො. තෙනාහ “කරජකායඤ්ඤා”තිආදි. එවඤ්ඤා කත්වා කායස්මිත්ති භූමිමවචනං සුට්ඨතරං යුජ්ජති.

වයධම්මානුපස්සීති එත්ථ අහෙතුකත්තෙපි විනාසස්ස යෙසං හෙතුධම්මානං අභාවෙ යං න භොති, තදභාවො තස්ස අභාවස්ස හෙතු විය වොහරියතීති උපචාරතො කරජකායාදිඅභාවො අස්සාසපස්සාසකායස්ස වයකාරණං වුත්තො. තෙනාහ “යථා භස්සායා”තිආදි. අයං තාවෙත්ථ පයමචිකප්පවසෙන අත්ථවිභාවනා. දුතියවිකප්පවසෙන උපචාරෙන විනායෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අප්ඤ්ඤාත්තබ්බිද්ධානුපස්සනා විය හින්තවත්ථුච්චසයතාය සමුදයවයධම්මානුපස්සනාපි එකකාලෙ න ලබ්භතිති ආහ “කාලෙන සමුදයං කාලෙන වයං අනුපස්සන්තො”ති. “අත්ථි කායො”ති එව-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති “කායොව අත්ථි”ති වත්වා අවධාරණෙන නිවත්තිතං දස්සෙත්තො “න සත්තො”තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – යො රූපාදිසු සත්තවිසත්තතාය, පරෙසඤ්ඤා සජ්ජාපනට්ඨෙත, සත්වගුණයොගතො වා “සත්තො”ති පරෙහි පරිකප්පිතො, තස්ස සත්තනිකායස්ස පුරණතො ව වචනුපපජ්ජනධම්මතාය ගලනතො ව “පුග්ගලො”ති, ථියති සංභඤ්ඤාති එත්ථ ගබ්භොති “ඉත්ථි”ති, පුරි පුරෙ භාගෙ සෙති පවත්තතීති “පුරිසො”ති, ආහිතො අහං මානො එත්ථාති “අත්තා”ති, අත්තතො සත්තකභාවෙන “අත්තනිය”න්ති, පරො

න හොඳිති කත්වා “අහ”න්ති, මම සන්තකන්ති කත්වා “මම”ති,
 වුත්තප්පකාරවිනිමුත්තො අඤ්ඤාති කත්වා “කොච්ඡි”ති, තස්ස සන්තකභාවෙන
 “කස්සච්ඡි”ති, විකප්පෙනබ්බො කොචි නත්ථි, කෙවලං “කායො ඵව අත්ථි”ති.
 දසහිපි පදෙහි අත්තත්තනියසුඤ්ඤානමෙව කායස්ස විභාවෙති. ඵවන්ති “කායොව
 අත්ථි”ති ආදිනා වුත්තප්පකාරෙන.

ඤාණපමාණත්ථායාති කායානුපස්සනාඤාණං පරං පමාණං පාපනත්ථාය.
 සතිපමාණත්ථායාති කායපරිග්ගාහිකං සතිං පවත්තනසතිං පරං පමාණං
 පාපනත්ථාය. ඉමස්ස හි වුත්තනයෙන “අත්ථි කායො”ති අපරාපරුප්පත්තිවසෙන
 පච්චුපට්ඨිතා සති හියොයොසො මත්තාය තත්ථ ඤාණස්ස, සතියා ව පරිබුහනාය
 හොති. තෙනාහ “සතිසම්පජ්ඤානං වුඩ්ඪත්ථායා”ති. ඉමස්සා භාවනාය
 තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහානං උජුපටිපක්ඛන්තා වුත්තං “තණ්හා...පෙ.... විහරති”ති.
 තථාභූතො ව ලොකෙ කිඤ්චිපි “අහ”න්ති වා “මම”න්ති වා ගහෙතබ්බං න
 පස්සති, කුතො ගණ්භෙය්‍යාති ආහ “න ව කිඤ්චි”ති ආදි. ඵවම්පිති එත්ථ පි-සද්දො
 හෙට්ඨා නිද්දිට්ඨස්ස තාදිසස්ස අත්ථස්ස අභාවතො අවුත්තසමුච්චයත්ථොති
 දස්සෙන්නො “උපරි අත්ථං උපාදායා”ති ආහ යථා “අත්තමසො තිරච්ඡානගතායපි,
 අයම්පි පාරාජිකො හොති”ති. (පාරා. 42) ඵවන්ති පන නිද්දිට්ඨාකාරස්ස
 පච්චාමසනං නිගමනවසෙන කතන්ති ආහ “ඉම්නා පන...පෙ.... දස්සෙති”ති.

පුබ්බභාගසතිපට්ඨානස්ස ඉධ අධිප්පෙතත්තා වුත්තං “සති දුක්ඛසච්ච”න්ති. සා
 පන සති යස්මිං අත්තභාවෙ, තස්ස සමුට්ඨාපිකා තණ්හා, තස්සාපි සමුට්ඨාපිකා ඵව
 නාම හොති තදභාවෙ අභාවතොති ආහ “තස්සා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා”ති, යථා
 “සඬ්ඛාරපච්චයා”ති (ම. නි. 3.126; උදා. 1; විහ. 484).
 තංවිඤ්ඤාණඛිජතංසන්තතිසම්භූතො සබ්බොපි ලොකියො විඤ්ඤාණප්පබන්ධො
 “සඬ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං” ත්වෙව වුච්චති සුත්තන්තනයෙන. අප්පවත්තීති
 අප්පවත්තීතිමිත්තං, උභින්නං අප්පවත්තියා නිමිත්තභූතොති අත්ථො. න පවත්තති
 එත්ථාති වා අප්පවත්තී. “දුක්ඛපරිජානනො”ති ආදි එකන්තතො
 චතුකිච්චසාධනවසෙනෙව අරියමග්ගස්ස පවත්තීති දස්සෙතුං වුත්තං. අවුත්තසිද්ධො
 හි තස්ස භාවනාපට්ඨෙධො. චතුසච්චවසෙනාති චතුසච්චකම්මට්ඨානවසෙන.
 උස්සක්කිත්වාති විසුද්ධිපරම්පරාය ආරුහිත්වා, භාවනං උපරි නෙත්වාති අත්ථො.
 නිය්‍යානමුඛන්ති වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණුපායො.

ආනාපානපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉරියාපට්ඨපබ්බවණ්ණනා

375. ඉරියාපට්ඨසෙනාති ඉරියනං ඉරියා, කිරියා, ඉධ පන කායිකපයොගො
 වෙදිතබ්බො. ඉරියානං පථො පවත්තිමග්ගොති ඉරියාපථො, ගමනාදිවසෙන
 පවත්තා සරිරාවත්ථා. ගච්ඡන්තො වා හි සත්තො කායෙන කාතබ්බකිරියං කරොති
 ඨිතො වා නිසින්නො වා නිපන්නො වාති, තෙසං ඉරියාපථානං වසෙන,

ඉරියාපට්ඨිභාගෙනාති අත්ථො. පුන චපරන්ති පුන ච අපරං,
 යථාචුත්තආනාපානකම්මට්ඨානතො භියොයාපි අඤ්ඤං
 කායානුපස්සනාකම්මට්ඨානං කථෙමි, සුඤ්ඤාථාති වා අධිප්පායො. “ගච්ඡන්තො
 වා”තිආදි ගමනාදිමත්තජානනස්ස, ගමනාදිගතවිසෙසජානනස්ස ච සාධාරණචචනං,
 තත්ථ ගමනාදිමත්තජානනං න ඉධ නාධිප්පෙනං, ගමනාදිගතවිසෙසජානනං පන
 අධිප්පෙනන්ති තං විහජිත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ කාම”න්තිආදි චුත්තං.
 සත්තුපලද්ධිත්ති “සත්තො අත්ථි”ති උපලද්ධිං සත්තග්ගාහං. න පජ්ඣති න
 පරිච්චජති “අහං ගච්ඡාමි, මම ගමන”න්ති ගාහසඛිභාවතො. තතො එව
 අත්තසඤ්ඤං “අත්ථි අත්තා කාරකො වෙදකො”ති එවං පචත්තං විපරිතසඤ්ඤං න
 උග්ගායෙති නාපනෙති අප්පට්ඨකඛභාවතො, අනනුබුභනතො වා. එවං භූතස්ස චස්ස
 කුතො කම්මට්ඨානාදිභාවොති ආහ “කම්මට්ඨානං වා සතිපට්ඨානභාවනා වා න
 භොති”ති. “ඉමස්ස පනා”තිආදි සුක්කපක්ඛො, තස්ස චුත්තවිපරියායෙන අත්ථො
 වෙදිතඛිඛො. තමෙව හි අත්ථං විචරිතුං “ඉදඤ්චි”තිආදි චුත්තං.

තත්ථ කො ගච්ඡති සාධනං, කිරියඤ්ච අවිනිබ්භුත්තං කත්වා ගමනකිරියාය
 කත්තුපුච්ඡා, සා කත්තුභාවවිසිට්ඨඅත්තපට්ඨකඛෙපත්ථා ධම්මමත්තස්සෙව
 ගමනසිද්ධිදස්සනතො. කස්ස ගමනන්ති තමෙවත්ථං පරියායන්තරෙන වදති
 සාධනං, කිරියඤ්ච විනිබ්භුත්තං කත්වා ගමනකිරියාය
 අකත්තුසම්බන්ධිභාවවිභාවනතො. පට්ඨකඛෙපත්ථාඤ්ච අත්තොනිතං කත්වා
 උභයත්ථං කිං-සද්දො පචත්තො. කිං කාරණාති පන පට්ඨකඛිත්තකත්තුකාය
 ගමනකිරියාය අවිපරිතකාරණපුච්ඡා. ඉදඤ්චි ගමනං නාම අත්තා මනසා සංයුජ්ජති,
 මතො ඉන්ද්‍රියෙහි, ඉන්ද්‍රියාති අත්තෙහිති එවමාදි
 මිච්ඡාකාරණවිනිමුත්තඅනුරූපපච්චයහෙතුකො ධම්මානං පචත්තිආකාරවිසෙසො.
 තෙනාහ “තත්ථා”තිආදි.

න කොචි සත්තො වා පුග්ගලො වා ගච්ඡති ධම්මමත්තස්සෙව ගමනසිද්ධිතො,
 තඛිඛිනිමුත්තස්ස ච කස්සචි අභාවතො. ඉදාති ධම්මමත්තස්සෙව ගමනසිද්ධිං
 දස්සෙතුං “චිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡ්ථාරොනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ චිත්තකිරියා ච
 සා, වායොධාතුයා ච්ඡ්ථාරො ච්ඡ්ථන්දනඤ්චාති චිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡ්ථාරො,
 තෙන. එත්ථ ච චිත්තකිරියග්ගහණෙන අනින්ද්‍රියබද්ධවායොධාතුච්ඡ්ථාරො
 නිවත්තෙති, වායොධාතුච්ඡ්ථාරග්ගහණෙන චෙතනාවච්චිඤ්ඤත්තිහෙදං
 චිත්තකිරියං නිවත්තෙති, උභයෙන පන කායවිඤ්ඤත්තිං විභාවෙති. “ගච්ඡති”ති
 වත්වා යථා පචත්තමානෙ කායෙ “ගච්ඡති”ති වොභාරො භොති, තං දස්සෙතුං
 “තස්මා”තිආදි චුත්තං. තත්ති ගන්තුකාමතාවසෙන පචත්තචිත්තං. වායං ජනෙතිති
 වායොධාතුඅධිකං රූපකලාපං උප්පාදෙති, අධිකතා චෙත්ථ සාමත්ථියතො, න
 පමාණතො. ගමනචිත්තසමුට්ඨිතං සහජාතරූපකායස්ස ථම්මනසන්ධාරණචලනානං
 පච්චයභූතෙන ආකාරවිසෙසෙන පචත්තමානං වායොධාතුං සන්ධායාහ “වායො
 විඤ්ඤත්තිං ජනෙති”ති. අධිප්පායසහභාවී හි විකාරො විඤ්ඤත්ති.
 යථාචුත්තඅධිකභාවෙනෙව ච වායොගහණං, න වායොධාතුයා එව ජනකභාවතො,

අඤ්ඤා විඤ්ඤාත්තියා උපාදායරූපභාවො දුරුපපාදො සියා. පුරතො අභිනීභාරො පුරතොභාගෙන කායස්ස පවත්තනං, යො “අභික්කමො”ති වුවවති.

“එසෙව නයො”ති අතිදෙසෙන සඬබ්බෙපතො වත්වා තමත්ථං විවරිතුං “තත්තාපි ඡී”තිආදි වුත්තං. කොටිතො පටියායාති හෙට්ඨිමකොටිතො පටියාය පාදනලතො පටියාය. උස්සිතභාවොති උබ්බිද්ධභාවො.

එවං පජානතොති එවං චිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරෙනෙව ගමනාදි භොතීති පජානතො. තස්ස එවං පජානනාය නිව්ඡයගමනත්ථං “එවං භොතී”ති විචාරණා වුවවති ලොකෙ යථාභූතං අජානන්තෙහි මිච්ඡාහිනිවෙසවසෙන, ලොකවොහාරවසෙන වා. අත්ථී පනාති අත්තතො එවං විමංසනවසෙන පුච්ඡාවචනං. නත්ථීති නිව්ඡයවසෙන සත්තස්ස පටික්ඛෙපවචනං. “යථා පනා”තිආදි තස්සෙව අත්ථස්ස උපමාය විභාවනං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නාවා මාලුතවෙගෙනාති යථා අවෙනනා නාවා වාතවෙගෙන දෙසන්තරං යාති, යථා ව අවෙනතො තෙජනං කණ්ඩො ජියාවෙගෙන දෙසන්තරං යාති, තථා අවෙනතො කායො වාතාහතො යථාවුත්තවායුනා නීතො දෙසන්තරං යාතීති එවං උපමාසංසන්දනං වෙදිතබ්බං. සවෙ පන කොටි වදෙය්‍ය “යථා නාවාතෙජනානං පෙල්ලකස්ස පුරිසස්ස වසෙන දෙසන්තරගමනං, එවං කායස්සාපී”ති, භොතු, එවං ඉච්ඡිතො වායමත්ථො යථා හි නාවාතෙජනානං සංහතලක්ඛණස්සෙව පුරිසස්ස වසෙන ගමනං, න අසංහතලක්ඛණස්ස, එවං කායස්සාපීති. කා නො භානි, හියොයාපි ධම්මමත්තතාව පතිට්ඨං ලහති, න පුරිසවාදො. තෙනාහ “යත්තසුත්තවසෙනා”තිආදි.

තත්ථ පසුත්තන්ති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ගමනාදිකිරියාවසෙන පච්චයෙහි පයොජිතං. යාතීති තිට්ඨති. එත්ථාති ඉමස්මිං ලොකෙ. විනා හෙතුපච්චයෙහි ගන්තුකාමතාවිත්තතංසමුට්ඨානවායොධාතූආදිහෙතුපච්චයෙහි විනා. තිට්ඨෙති තිට්ඨෙය්‍ය. වෛති වෛය්‍ය ගච්ඡෙය්‍ය කො නාමාති සම්බන්ධො. පටික්ඛෙපත්ථො චෙත්ථ කිං-සද්දොති හෙතුපච්චයවිරහෙන යානගමනපටික්ඛෙපමුඛෙන සබ්බායපි ධම්මජ්ජපවත්තියා පච්චයාධීනවුත්තිතාවිභාවනෙන අත්තසුඤ්ඤාතා විය අනිච්චදුක්ඛතාපි විභාවිතාති දට්ඨබ්බා.

පණ්හිතොති යථා යථා පච්චයෙහි පකාරෙහි නිහිතො ධ්විතො. සබ්බසඬගාහිකවචනන්ති සබ්බෙසම්පි වතුන්තං ඉරියාපථානං එකජ්ඣං. සඬගණ්හනවචනං, පුබ්බෙ විසුං විසුං ඉරියාපථානං වුත්තත්තා ඉදං නෙසං එකජ්ඣං ගහෙත්වා වචනන්ති අත්ථො. පුරිමනයො වා ඉරියාපථජ්ජපධානො වුත්තොති තත්ථ කායො අජ්ජපධානො අනුනිජ්ජාදීති ඉධ කායං පධානං, අපධානඤ්ච ඉරියාපථං අනුනිජ්ජාදිං කත්වා දස්සෙතුං දුතියනයො වුත්තොති එවම්පෙත්ථ ද්වින්තං නයානං විසෙසො වෙදිතබ්බො. ධීතොති පවත්තො.

ඉරියාපට්‍රපරිග්ගණ්‍යනම්පි ඉරියාපට්‍රවතො කායස්සෙව පරිග්ගණ්‍යනං තස්ස අවත්ථාවිසෙසභාවතොති වුත්තං. “ඉරියාපට්‍රපරිග්ගණ්‍යනෙන කායෙ කායානුපස්සි විහරති”ති. තෙනෙවෙත්ථ රූපක්ඛන්ධවසෙනෙව සමුදයාදයො උද්ධටා. එස නයො සෙසවාරෙසුපි. ආදිනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන යථා “තණ්හාසමුදයා කම්මසමුදයා ආහාරසමුදයා”ති නිබ්බන්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සතීති ඉමෙ චත්තාරො ආකාරා සඬග්ගන්ති, එවං “අවිජ්ජානිරොධා”ති ආදයොපි පඤ්ච ආකාරා සඬග්ගිතාති දට්ඨබ්බා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉරියාපට්‍රපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුසම්පජ්ඤ්ඤපබ්බවණ්ණනා

376. චතුසම්පජ්ඤ්ඤවසෙනාති සමන්තතො පකාරෙහි, පකට්ඨං වා සවිසෙසං ජානාතීති සම්පජානො, සම්පජානස්ස භාවො සම්පජ්ඤ්ඤං, තථාපචත්තං ඤාණං, හත්ථවිකාරාදිභෙදහින්තත්තා චත්තාරි සම්පජ්ඤ්ඤාති සමාහටාති චතුසම්පජ්ඤ්ඤං, තස්ස වසෙන. “අභික්කන්තෙ”තිආදීනි සාමඤ්ඤඵලෙ (දී. නි. අට්ඨ. 1.214; දී. නි. ටී. 1.214 වාක්‍යාබන්ධෙපි) වණ්ණිකාති, න පුන වණ්ණෙතබ්බාති, තස්මා තංතංසංවණ්ණනාය ලීනත්ථජපකාසනාපි තත්ථ විහිතනයෙනෙව ගහෙතබ්බා. “අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරි භොති”තිආදි චචනතො අභික්කමාදිගතචතුසම්පජ්ඤ්ඤපරිග්ගණ්‍යනෙන රූපකායස්සෙවෙත්ථ සමුදයධම්මානුපස්සිතාදි අධිජපෙතොති ආහ “රූපක්ඛන්ධස්සෙව සමුදයො ච වයො ච නිහරිතබ්බො”ති. රූපධම්මානංයෙව හි පචත්තිආකාරවිසෙසා අභික්කමාදයොති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

චතුසම්පජ්ඤ්ඤපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටික්කුලමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

377. පටික්කුලමනසිකාරවසෙනාති ජිගුච්ඡනීයතාය පටික්කුලමෙව පටික්කුලං, යො පටික්කුලසභාවො පටික්කුලාකාරො, තස්ස මනසි කරණවසෙන. අන්තරෙතාපි හි භාවවාචිතං සද්දං භාවත්ථො විඤ්ඤායති යථා “පටස්ස සුක්ක”න්ති. යස්මා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.182) වුත්තං, තස්මා තත්ථ, තංසංවණ්ණනායඤ්ච (විසුද්ධි. ටී. 1.182 ආදයො) වුත්තනයෙන “ඉමමෙව කාය”න්ති ආදිනමත්ථො වෙදිතබ්බො.

චත්ථාදීහි පසිබ්බකාකාරෙන බන්ධිත්වා කතං ආවාටනං පුතොළී. නානාකාරා එකස්මිං යානෙ සම්මිස්සාති එත්තාවතා නානාවණ්ණනං කෙසාදිනඤ්ච උපමෙය්‍යතා. විභූතකාලොති පණ්ණත්තිං සමතික්කමිත්වා කෙසාදිනං අසුභාකාරස්ස උපට්ඨිතකාලො. ඉති-සද්දස්ස ආකාරත්ථතං දස්සෙන්තො “එව”න්ති චත්ථා තං ආකාරං සරූපතො දස්සෙන්තො “කෙසාදිපරිග්ගණ්‍යනෙනා”තිආදිමාහ. කෙසාදිසඤ්ඤිතානඤ්ඤි අසුචිභාවානං

පරමදුග්ගන්ධපෙගුවිජපටික්කුලාකාරස්ස සමුදයතො අනුපස්සනා ඉධ කායානුපස්සනාති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පටික්කුලමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධාතුමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

378. ධාතුමනසිකාරවසෙනාති පට්ඨිධාතුආදිකා චතස්සො ධාතූයො ආරබ්භ පචත්තභාවනාමනසිකාරවසෙන, චතුධාතුවචත්ථානවසෙනාති අත්ථො. ධාතුමනසිකාරො, ධාතුකම්මට්ඨානං, චතුධාතුවචත්ථානන්ති හි අත්ථතො එකං. ගොඝාතකොති ජීවිකත්ථාය ගුත්තං ඝාතකො. අත්තෙවාසිකොති කම්මකරණවසෙන තස්ස සමීපවාසී තං නිස්සාය ජීවනකො. විනිවිජ්ඣිත්ථාති එකස්මිං යානෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං විනිවිජ්ඣිත්ථා. මහාපථානං වෙමජ්ඣට්ඨානසඬ්ඛාතෙති චතුත්තං මහාපථානං තාය එව විනිවිජ්ඣිතට්ඨානතාය වෙමජ්ඣසඬ්ඛාතෙ. යස්මා තෙ චත්තාරො මහාපථා චතුහි දිසාහි ආගන්ත්ථා තත්ථ සමොහිතා විය හොත්ති, තස්මා තං යානං චතුමහාපථං, තස්මිං චතුමහාපථෙ. ඨිත-සද්දො “ඨිතො වා”තිආදිසු (දී. නි. 1.263; අ. නි. 5.28) යානසඬ්ඛාතඉරියාපථසමඬ්ඛිතාය, යා-සද්දස්ස වා ගතිනිවත්තිඅත්ථතාය අඤ්ඤත්ථ ධූපෙත්ථා ගමනං සෙසඉරියාපථසමඬ්ඛිතාය බොධකො, ඉධ පන යථා තථා රූපකායස්ස පචත්තිආකාරබොධකො අධිජ්ජෙතොති ආහ “චතුත්තං ඉරියාපථානං යෙන කෙනචි ආකාරෙන ඨිතත්තා යථා ඨිත”න්ති. තත්ථ ආකාරෙනාති යානාදිනා රූපකායස්ස පචත්තිආකාරෙන. යානාදයො හි ඉරියාපථසඬ්ඛාතාය කිරියාය පථො පචත්තිමග්ගොති “ඉරියාපථො”ති වුච්චන්තිති වුත්තො වායමත්ථො. යථාඨිතන්ති යථාපචත්තං, යථාවුත්තං යානමෙවෙත්ථ පණ්ණිකානන්ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “යථා ඨිතත්තා ව යථාපණ්ණිත”න්ති. “ඨිත”න්ති වා කායස්ස යානසඬ්ඛාතඉරියාපථසමායොගපරිදිපනං, “පණ්ණිත”න්ති තදඤ්ඤඉරියාපථසමායොගපරිදිපනං. “ඨිත”න්ති වා කායසඬ්ඛාතානං රූපධම්මානං තස්මිං තස්මිං බණ්ණ සකිච්චවසෙන අවට්ඨානපරිදිපනං, පණ්ණිතන්ති පච්චයවසෙන තෙහි තෙහි පච්චයෙහි පකාරතො නිහිතං පණ්ණිතන්ති එවම්පෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. පච්චවෙක්ඛති පති පති අවෙක්ඛති, ඤාණවක්ඛුනා විනිබ්භුජ්ජිත්ථා විසුං විසුං පස්සති.

ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං භාවත්ථවිභාවනවසෙන දස්සෙතුං “යථා ගොඝාතකස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ පොසෙත්තස්සාති මංසුපචයපරිවුහනාය කුණ්ඩකහත්තකජ්ජාසට්ඨිආදිහි සංවඩ්ඪෙත්තස්ස. වධිතං මතන්ති හිංසිතං හුත්ථා මතං. මතන්ති ව මතමත්තං. තෙනෙවාහ “තාවදෙවා”ති. ගාවීති සඤ්ඤා න අන්තරධායතීති යානි අඬ්ගපච්චඩ්ගානි යථාසන්නිවිට්ඨානි උපාදාය ගාවීසමඤ්ඤා මතමත්තායපි ගාවියා තෙසං තංසන්නිවෙසස්ස අවිනට්ඨත්තා. විලියන්ති හිජ්ජන්ති විභුජ්ජන්තිති බීලා, භාගා ව-කාරස්ස බ-කාරං, ඉකාරස්ස ව ඊකාරං කත්ථා. බීලසොති බීලං බීලං කත්ථා. විභජ්ජිත්ථාති අට්ඨිසඬ්ඝාතතො මංසං විවෙචෙත්ථා, තතො වා

විවේචනා මංසං භාගසො කත්වා. තෙනෙවාහ “මංසසඤ්ඤා පවත්තති”ති.
පබ්බජිතස්සාපි අපරිග්ගහිතකම්මට්ඨානස්ස. සනව්නිබ්භොගන්ති
සන්තතිසමුහකිව්වසනානං විනිබ්භුජ්ජනං විවෙචනං. ධාතුසො පච්චවෙක්ඛතොති
සනව්නිබ්භොගකරණෙන ධාතුං ධාතුං පථවීආදිධාතුං විසුං විසුං කත්වා
පච්චවෙක්ඛන්තස්ස. සත්තසඤ්ඤාති අත්තානුදිට්ඨිවසෙන පවත්තා සත්තසඤ්ඤාති
වදන්ති, වොහාරවසෙන පවත්තසත්තසඤ්ඤායපි තදා අන්තරධානං යුත්තමෙව
යාථාවතො සනව්නිබ්භොගස්ස සම්පාදනතො. එවඤ්ඤි සති
යථාචුත්තඔපම්මත්ථෙත උපමෙයාත්ථො අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති සමෙති.
තෙනෙවාහ “ධාතුවසෙනෙව චිත්තං සන්තිට්ඨති”ති. දක්ඛොති ඡෙකො
තංතංසමඤ්ඤාය කුසලො “යථාජාතෙ සුනස්මිං නඤ්ඤාට්ඨිවුරවිසාණාදිවන්තෙ
අට්ඨිමංසාදිඅවයවසමුදායෙ අවිහත්තෙ ගාවිසමඤ්ඤා, න විහත්තෙ. විහත්තෙ පන
අට්ඨිමංසාදිඅවයවසමඤ්ඤා”ති ජානනතො. චතුමහාපථො විය චතුරුරියාපථොති
ගාවියා ධීතචතුමහාපථො විය කායස්ස පවත්තිමග්ගභූතො චතුබ්බිධො ඉරියාපථො
යස්මා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.305) චිත්ථාරිතා, තස්මා තත්ථ,
තංසංවණ්ණනායඤ්ඤා (විසුද්ධි. ටී. 1.306) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. සෙසං
චුත්තනයමෙව.

ධාතුමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නවසිවථිකපබ්බවණ්ණනා

379. සිවථිකාය අපවිද්ධඋද්ධුමාතකාදිපටිසංයුත්තානං ඔධිසො පවත්තානං
කථානං, තදභිධෙයානඤ්ඤා උද්ධුමාතකාදිඅසුභහාගානං සිවථිකපබ්බානීති
සඬ්භිතිකාරොගි ගහිතසමඤ්ඤා. තෙනාහ “සිවථිකපබ්බෙහි විහජ්ඣ”න්ති. මරිත්වා
එකාභාතික්කන්තං එකාභමතං. උද්ධං ජීවිතපරියාදානාති ජීවිතක්ඛයතො උපරි
මරණතො පරං. සමුග්ගතෙනාති සමුට්ඨිතෙන. උද්ධුමාතත්තාති උද්ධං උද්ධං
ධුමාතත්තා සුනත්තා. සෙතරත්තෙහි විපරිභින්නං විමිස්සිතං නීලං විනීලං,
පුරිමවණ්ණවිපරිණාමභූතං වා නීලං විනීලං. විනීලමෙව විනීලකන්ති ක-කාරොන
පදවඬ්ඨනං අනත්ථන්තරතො යථා “පිතකං ලොහිතක”න්ති (ධ. ස. 616).
පටික්කුලත්තාති ජිගුවිජ්ජනියත්තා. කුච්ඡිතං විනීලන්ති විනීලකන්ති කුච්ඡනත්ථො වා
අයං ක-කාරොති දස්සෙතුං චුත්තං යථා “පාපකො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගවිජ්ජනී”ති.
(දී. නි. 3.316; අ. නි. 5.213; මහාව. 285) පරිභින්නට්ඨානෙහි කාකකඬ්ඨකාදිහි.
විස්සන්දමානපුබ්බන්ති විස්සවන්තපුබ්බං, තභං තභං පග්ගරන්තපුබ්බන්ති අත්ථො.
තථාභාවන්ති විස්සන්දමානපුබ්බභාවං.

සො භික්ඛුති යො “පස්සෙයා සරිරං සිවථිකාය ඡඩ්ඨිත”න්ති චුත්තො, සො
භික්ඛු. උපසංහරති සදිසතං. “අයම්පි බො”තිආදි උපසංහරණාකාරදස්සනං. ආයුති
රූපජීවිතින්ද්‍රියං, අරූපජීවිතින්ද්‍රියං පනෙත්ථ විඤ්ඤාණගතිකමෙව. උස්මාති
කම්මපතෙජො. එවං පුතිකසභාවොයෙවාති එවං අතිවිය
දුග්ගන්ධජෙගුවිජ්ජනපටික්කුලපුතිකසභාවො එව, න ආයුආදීනං අවිගමෙ විය

මත්තයොති අධිප්පායො. එදිසො භවිස්සතිති එවංභාවීති ආහ “එවං
උද්ධුමාතාදිහෙදො භවිස්සති”ති.

ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වාති උප්පාටෙත්වා උප්පාටෙත්වා.
සාවසෙසමංසලොහිතයුත්තන්ති සබ්බසො අබාදිතත්තා තභං තභං සෙසෙන
අප්පාවසෙසෙන මංසලොහිතෙන යුත්තං. “අඤ්ඤෙන භත්ථට්ඨික”න්ති
අවිසෙසෙන භත්ථට්ඨිකානං විජ්ජකිණ්ණතා ජොතිතාති අනවසෙසතො තෙසං
විජ්ජකිණ්ණතං දස්සෙන්නො “චතුසට්ඨිහෙදම්පි”ති ආදිමාහ.

තෙරොවස්සිකානීති තිරොවස්සං ගතාති, තාති පන සංවච්ඡරං චිතිවත්තාති
භොන්තිති ආහ “අතික්කන්තසංවච්ඡරානී”ති. පුරාණතාය සනභාවවිගමෙන
විචුණ්ණතා ඉධ පුත්තිභාවොති සො යථා භොති, තං දස්සෙන්නො
“අබ්භොකාසෙ”ති ආදිමාහ. තෙරොවස්සිකානෙවාති සංවච්ඡරමත්තාතික්කන්තාති
එව. ඛජ්ජමානතාදිවසෙන දුතියසිවලීකපබ්බාදීනං වචන්ථාපිතත්තා වුත්තං
“ඛජ්ජමානතාදීනං වසෙන යොජනා කාතබ්බා”ති.

නවසිවලීකපබ්බවණ්ණතා නිට්ඨිතා.

ඉමානෙව ද්වෙති අවධාරණෙන අප්පනාකම්මට්ඨානං තත්ථ නියමෙති
අඤ්ඤපබ්බෙසු තදභාවතො. යතො හි එව-කාරො, තතො අඤ්ඤත්ථ නියමෙති,
තෙන පබ්බද්වයස්ස විපස්සනාකම්මට්ඨානතාපි අප්පට්ඨිද්ධා දට්ඨබ්බා
අනිච්චතාදිදස්සනතො. සඬ්ඛාරෙසු ආදීනවචිභාවනාති සිවලීකපබ්බානීති ආහ
“සිවලීකානං ආදීනවානුපස්සනාවසෙන වුත්තත්තා”ති. ඉරියාපථපබ්බාදීනං
අප්පනාවහතා පාකටා එවාති “සෙසානි ද්වාදසපි”ති වුත්තං. යං පනෙත්ථ අත්ථතො
අවිහත්තං. තං සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කායානුපස්සනාවණ්ණතා නිට්ඨිතා.

වෙදනානුපස්සනාවණ්ණතා

380. සුඛං වෙදනන්ති එත්ථ සුඛයතීති සුඛා. සම්පයුත්තධම්මෙ, කායඤ්ච
උද්ධස්සාදෙ කරොතීති අත්ථො. සුච්ඡු වා බාදති, බනති වා කාශිකං,
වෙතසිකඤ්චාබාධන්ති සුඛා. “සුකරං ඔකාසදානං එතිස්සානි සුඛා”ති අපරෙ.
වෙදයති ආරම්මණරසං අනුභවතීති වෙදනා. වෙදයමානොති අනුභවමානො.
“කාම”න්ති ආදීසු යං වත්තබ්බං, තං ඉරියාපථපබ්බෙ වුත්තනයමෙව. සම්පජානස්ස
වෙදියනං සම්පජානවෙදියනං.

වත්ථුආරම්මණාති රූපාදිආරම්මණා. රූපාදිආරම්මණඤ්ඤෙත්ථ වෙදනාය
පවත්තිට්ඨානතාය “වත්ථු”ති අධිප්පෙනං. අස්සානි භවෙය්‍ය. ධම්මවිනිවුත්තස්ස
කත්තු අභාවතො ධම්මස්සෙව කත්තුභාවං දස්සෙන්නො “වෙදනාව වෙදයතී”ති

ආහ. “වොහාරමත්තං හොති” ති එතෙන “සුඛං වෙදනං වෙදයමානො සුඛං වෙදනං වෙදයාමී” ති ඉදං වොහාරමත්තන්ති දස්සෙති.

නිත්ථුනන්තොති බලවතො වෙදනාවෙගස්ස නිරොධනෙ ආදීනවං දිස්වා තස්ස අවසරදානවසෙන නිත්ථුනන්තො. වෙගසන්ධාරණෙ හි අතිමහන්නං දුක්ඛං උප්පජ්ජති අඤ්ඤම්පි විකාරං උප්පාදෙය්‍ය, තෙන ටෙරො අපරාපරං පරිවත්තති. වීරියසමථං යොජෙත්වාති අධිවාසනවීරියස්ස අධිමත්තත්තා තස්ස භාජනවසෙන සමාධිනා සමරසනාපාදනෙන වීරියසමථං යොජෙත්වා. සහ පටිසම්භිදාහීති ලොකුත්තරපටිසම්භිදාහි සහ. අරියමග්ගක්ඛණෙ හි පටිසම්භිදානං අසම්මොභවසෙන අධිගමො, අත්ථපටිසම්භිදාය පන ආරම්මණකරණවසෙනපි. ලොකියානම්පි වා සති උප්පත්තිකාලෙ තත්ථ සමත්ථතං සන්ධායාහ “සහ පටිසම්භිදාහී” ති. සමසීසීති වාරසමසීසී හුත්වා, පච්චවෙක්ඛණවාරස්ස අනන්තරවාරෙ පරිනිබ්බාසීති අත්ථො.

යථා ව සුඛං, එවං දුක්ඛන්ති යථා “සුඛං කො වෙදයතී” ති ආදීනා සම්පජානවෙදියනං සන්ධාය වුත්තං, එවං දුක්ඛම්පි. තත්ථ දුක්ඛයතීති දුක්ඛා, සම්පයුත්තධම්මෙ, කායඤ්ච පිළෙති විබාධතීති අත්ථො. දුට්ඨං වා බාදති, ඛනති කායිකං, වෙනසිකඤ්ච සාතන්ති දුක්ඛා. “දුක්කරං ඔකාසදානං එතිස්සාති දුක්ඛා” ති අපරෙ. අරුපකම්මට්ඨානන්ති අරුපපරිග්ගහං, අරුපධම්මමුඛෙන විපස්සනාහිනිවෙසනන්ති අත්ථො. න පාකටං හොති එස්සස්ස, චිත්තස්ස ව අවිභූතාකාරත්තා. තෙනාහ “අන්ධකාරං වීය බායතී” ති. “න පාකටං හොති” ති ව ඉදං තාදිසෙ පුග්ගලෙ සන්ධාය වුත්තං, තෙසං ආදිතො වෙදනාව විභූතතරා හුත්වා උපට්ඨාති. එවඤ්ඤි යං වුත්තං සක්කපඤ්ඤවණ්ණනා දීසු “එස්සො පාකටො හොති, විඤ්ඤාණං පාකටං හොති” ති, (දී. නි. අට්ඨ. 2.359) තං අවිරොධිතං හොති. වෙදනාවසෙන කමීයමානං කම්මට්ඨානං පාකටං හොතීති යොජනා. “වෙදනානං උප්පත්තිපාකටකායා” ති ව ඉදං සුඛදුක්ඛවෙදනානං වසෙන වුත්තං. තාසඤ්ඤි පවත්ති ඔළාරිකා, න ඉතරාය. තදුභයග්ගහණමුඛෙන වා ගහෙනබ්බත්තා ඉතරායපි පවත්ති විඤ්ඤානං පාකටා එවාති “වෙදනාන” ත්ති අවිසෙසග්ගහණං දට්ඨබ්බං. සක්කපඤ්ඤෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො, තස්මා තත්ථ චත්තබ්බො අත්ථවිසෙසො තත්ථ ලීනත්ථප්පකාසනියං වුත්තනයෙනෙව ගහෙනබ්බො.

සුඛබ්බෙ “චත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයතී” ති වෙදනාය ආරම්මණාධීනවුත්තිතාය ව අනත්තතාය ව පජානනං වුත්තං, ඉදානි තස්සා අනිච්චතාදිපජානනං දස්සෙන්නො “අයං අපරොපි පජානනපරියායො” ති ආහ. යථා එකස්මිං බණෙ චිත්තද්වයස්ස අසම්භවො එකජ්ඣං අනෙකන්තපච්චයාභාවතො, එවං වෙදනාද්වයස්ස විසිට්ඨාරම්මණවුත්තිතො වාති ආහ “සුඛවෙදනාක්ඛණෙ දුක්ඛාය වෙදනාය අභාවතො” ති. නිදස්සනමත්තඤ්ඤෙතං තදා උපෙක්ඛාවෙදනායපි අභාවතො, තෙන සුඛවෙදනාක්ඛණෙ භූතසුඛබ්බානං ඉතරවෙදනානං හුත්වාඅභාවපජානනෙන සුඛවෙදනායපි හුත්වා අභාවො ඤාතො එව හොතීති තස්සා පාකටභාවමෙව දස්සෙන්නො “ඉමිස්සා ව සුඛාය වෙදනාය ඉතො පඨමං

අභාවතො”ති ආහ, එතෙනෙව ච තාසම්පි වෙදනානං පාකටභාවො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “වෙදනා නාම අනිච්චා අධුවා විපරිණාමධම්මා”ති. අනිච්චග්ගහණෙන හි වෙදනානං විද්ධංසනභාවො දස්සිතො විද්ධස්තෙ අනිච්චතාය සුච්ඤ්ඤෙය්‍යත්තා. අධුචග්ගහණෙන පාකටභාවො තස්ස අසදාභාවිතාදිභාවනතො. විපරිණාමග්ගහණෙන දුක්ඛභාවො තස්ස අඤ්ඤට්ඨතදීපනතො, තෙන සුඛාපි වෙදනා දුක්ඛා, පගෙව ඉතරාති තිස්සන්තම්පි වෙදනානං දුක්ඛතා දස්සිතා හොති. ඉති “යදනිච්චං දුක්ඛං, තං එකන්තතො අනත්තා”ති තිස්සපි වෙදනාසු ලක්ඛණත්තයපජානනා ජොතිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො හොති”ති.

ඉදානි තමත්ථං සුත්තෙන (ම. නි. 2.205) සාධෙතුං “චුත්තම්පි චෙත”න්තිආදිමාහ. තත්ථ නෙව තස්මිං සමයෙ දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙතීති තස්මිං සුඛවෙදනාසමඛිගිසමයෙ නෙව දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙතී නිරුද්ධත්තා, අනුප්පන්නත්තා ච යථාක්කමං අතීතානාගතානං. පච්චුප්පන්නාය පන අසම්භවො චුත්තො එව. සකිච්චක්ඛණමත්තාවට්ඨානතො අනිච්චා. සමෙච්ච සම්භූයා පච්චයෙහි කතත්තා සඬබ්බතා. චත්ථාරම්මණාදිපච්චයං පටිච්ච උප්පන්නත්තා පටිච්චසමුප්පන්නා. ඛයවයපලුප්පනනිරුප්කිකිකතාය ඛයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මාති දට්ඨබ්බා.

කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො ආමීසං නාම, පඤ්ච කාමගුණා, ආරම්මණකරණවසෙන සහ ආමීසෙහිති සාමීසං. තෙනාහ “පඤ්චකාමගුණාමිසනිස්සිතා”ති.

ඉතො පරන්ති “අත්ථි වෙදනා”ති එවමාදි පාළිං සන්ධායාහ “කායානුපස්සනායං චුත්තනයමෙවා”ති.

වෙදනානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චිත්තානුපස්සනාවණ්ණනා

381. සම්පයොගවසෙන පවත්තමානෙන සහ රාගෙනාති සරාගං. තෙනාහ “ලොභසහගත”න්ති. විතරාගන්ති එත්ථ කාමං සරාගපදපටියොගිනා විතරාගපදෙන භවිතබ්බං, සම්මසනචාරස්ස පන අධිප්පෙතත්තා තෙභූමකස්සෙව ගහණන්ති “ලොකියකුසලාඛ්‍යාකත”න්ති චත්ථා “ඉදං පනා”තිආදිනා තමෙව අධිප්පායං විවරති. සෙසානි ද්වෙ දොසමූලානි, ද්වෙ මොහමූලානීති චත්තාරි අකුසලචිත්තානි. තෙසඤ්ඤි රාගෙන සම්පයොගාභාවතො නත්ථෙව සරාගතා, තංතිමිත්තකතාය පන සියා තංසහිතකාලෙ සොති නත්ථෙව විතරාගතාපිති දුක්ඛචිතිමුත්තතා එවෙත්ථ ලබ්භතීති ආහ “නෙව පුරිමපදං න පච්ඡිමපදං භජන්ති”ති. යදි එවං පදෙසිකං පජානනං ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති, දුකන්තරපරියාපන්නත්තා තෙසං. යෙ පන “පටිපක්ඛභාවෙ අග්ග්ගමානෙ සම්පයොගාභාවො එවෙත්ථ පමාණං

එකවිච්ඡායාකතානං වියා'ති ඉච්ඡන්ති, තෙසං මනෙන සෙසාකුසලචිත්තානම්පි දුතියපදසඬගහො වෙදිතබ්බො. දුතියදුකෙපි චුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අකුසලමූලෙසු සහ මොහෙනෙව චත්තනීති සමොහන්ති ආහ
 “විචිකිච්ඡාසහගතඤ්චෙව උද්ධව්වසහගතඤ්චා”ති. යස්මා චෙන්ථ “සහෙව මොහෙනාති සමොහ”න්ති පුරිමපදාවධාරණම්පි ලබ්භතියෙව, තස්මා චුත්තං “යස්මා පනා”තිආදි. යථා පන අතිමූල්භතාය පාටිපුග්ගලිකනයෙන සවිසෙසමොහචත්තතාය “මොමුහචිත්ත”න්ති චත්තබ්බතො විචිකිච්ඡාඋද්ධව්වසහගතද්වයං විසෙසතො “සමොහ”න්ති චුච්චති, න තථා සෙසාකුසලචිත්තානීති “චට්ටන්තියෙවා”ති සාසඬකං වදති. සම්පයොගවසෙන ථීනම්ද්ධෙන අනුපතීතං අනුගතන්ති ථීනම්ද්ධානුපතීතං, පඤ්චවිධංසසඬබාරිකාකුසලචිත්තං සඬකුචිතචිත්තං, සඬකුචිතචිත්තං නාම ආරම්මණෙ සඬකොචනවසෙන පචත්තනතො. පච්චයවිසෙසවසෙන ථාමජාතෙන උද්ධව්වෙත සහගතං සංසට්ඨන්ති උද්ධව්වසහගතං, අඤ්ඤථා සබ්බම්පි අකුසලචිත්තං උද්ධව්වසහගතමෙවාති. පසට්චිත්තං නාම ආරම්මණෙ සවිසෙසං වික්ඛෙපවසෙන විසට්ඨාවෙන පචත්තනතො.

කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථතාය විපුලඵලතාය ව දීඝසන්තානතාය ව මහන්තභාවං ගතං, මහන්තෙහි වා උළාරච්ඡන්දාදීහි ගතං පටිපන්නන්ති මහග්ගතං, තං පන රූපාරූපභූමිගතං තතො මහන්තස්ස ලොකෙ අභාවතො. තෙනාහ “රූපාරූපාවචර”න්ති. තස්ස චෙන්ථ පටියොගී පරිත්තං ඵවාති ආහ
 “අමහග්ගතන්ති කාමාවචර”න්ති. අත්තානං උත්තරිතුං සමත්ථෙහි සහ උත්තරෙහිති සඋත්තරං. තප්පටිපක්ඛෙන අනුත්තරං. තදුභයං උපාදායුපාදාය වෙදිතබ්බන්ති ආහ “සඋත්තරන්ති කාමාවචරන්තිආදි. පටිපක්ඛවික්ඛම්භනසමත්ථෙත සමාධිනා සම්මදෙව ආහිතං සමාහිතං. තෙනාහ “යස්සා”තිආදි. යස්සාති යස්ස චිත්තස්ස. යථාචුත්තෙන සමාධිනා න සමාහිතන්ති අසමාහිතං. තෙනාහ “උභයසමාධරහිත”න්ති. තදඬගවිමුත්තියා විමුත්තං, කාමාවචරකුසලචිත්තං, වික්ඛම්භනවිමුත්තියා විමුත්තං, මහග්ගතචිත්තන්ති තදුභයං සන්ධායාහ “තදඬගවික්ඛම්භනවිමුත්තිහි විමුත්ත”න්ති. යත්ථ තදුභයවිමුත්ති නත්ථී, තං උභයවිමුත්තිරහිතන්ති ගය්භමානෙ ලොකුත්තරචිත්තෙපි සියාසඬකාති තං නිචත්තනත්ථං “සමුච්ඡෙද...පෙ.... ඔකාසොව නත්ථී”ති ආහ. ඔකාසභාවො ව සම්මසනචාරස්ස අධිප්පෙතත්තා වෙදිතබ්බො. යං පනෙන්ථ අත්ථතො අවිහත්තං, තං හෙට්ඨා චුත්තනයත්තා උත්තානමෙව.

චිත්තානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනා

නිවරණපබ්බවණ්ණනා

382. පහතබ්බාදිධම්මවිභාගදස්සනවසෙන පඤ්චධා ධම්මානුපස්සනා නිද්දිට්ඨාති අයමත්ථො පාළිතො එව විඤ්ඤායතීති තමත්ථං උල්ලිඬිගෙන්තො “පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං කථෙතු”න්ති ආහ. යදි එවං කස්මා නිවරණාදිවසෙනෙව නිද්දිට්ඨන්ති? විනෙය්‍යජ්ඣාසයනො. යෙසඤ්ඤි වෙනෙය්‍යානං පහතබ්බධම්මෙසු පයමං නිවරණානි විභාගෙන වත්තබ්බානි, තෙසං වසෙනෙත්ථ හගවතා පයමං නිවරණෙසු ධම්මානුපස්සනා කථිතා. තථා හි කායානුපස්සනාපි සමථපුබ්බඬිගමා දෙසිතා, තතො පරිඤ්ඤෙය්‍යෙසු ඛන්ධෙසු, ආයතනෙසු ව භාවෙනබ්බෙසු බොජ්ඣංගිගෙසු, පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිවිභාගෙසු සච්චෙසු ව උත්තරා දෙසනා, තස්මා චෙත්ථ සමථභාවනාපි යාවදෙව විපස්සනත්ථා ඉච්ඡිතා. විපස්සනාපධානා, විපස්සනාබහුලා ව සතිපට්ඨානදෙසනාති තස්සා විපස්සනාහිනිවෙසවිභාගෙන දෙසිතභාවං විභාවෙන්තො “අපිචා”තිආදිමාහ. තත්ථ ඛන්ධායතනදුක්ඛසච්චවවසෙන මිස්සකපරිග්ගහකථනං දට්ඨබ්බං. සඤ්ඤාසඬ්ඛාරක්ඛන්ධපරිග්ගහමිජිති පි-සද්දෙන සකලපඤ්චුපාදානක්ඛන්ධපරිග්ගහං සම්පිණ්ඩෙති ඉතරෙසං තදන්තොගධන්තා.

“කණ්හසුක්කධම්මානං යුගනන්ධතා නත්ථි”ති පජානනකාලෙ අභාවා “අභිණ්හසමුදාචාරවසෙනා”ති චුත්තං. සංවිජ්ජමානන්ති අත්තනො සන්තානෙ උපලබ්ධමානං. යථාති යෙනාකාරෙන, යො පන “කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො හොති”ති චුත්තත්තා කාමච්ඡන්දස්ස කාරණාකාරොව, අත්ථතො කාරණමෙවාති ආහ “යෙන කාරණෙන”ති. ව-සද්දො වක්ඛමානත්ථසමුච්චයත්ථො.

තත්ථාති “යථා වා”තිආදිනා චුත්තපදෙ. සුභමිජිති කාමච්ඡන්දොපි. යො හි අත්තනො ගහණාකාරෙන “සුභ”න්ති චුත්තො, තෙනාකාරෙන පචත්තනකස්ස අඤ්ඤස්ස කාමච්ඡන්දස්ස නිමිත්තත්තා “නිමිත්ත”න්ති ව. ඉට්ඨං, ඉට්ඨාකාරෙන වා ගස්මානං රූපාදි සුභාරම්මණං. ආකඬ්ඛිතස්ස හිතසුඛස්ස පත්තියා අනුපායභූතො මනසිකාරො අනුපායමනසිකාරො. තන්ති අයොනියොමනසිකාරං. තත්ථාති තස්මිං සභාගහෙතුභූතෙ, ආරම්මණභූතෙ ව දුට්ඨෙ සුභනිමිත්තෙ. ආභාරොති පච්චයො අත්තනො එලං ආහරතීති කත්වා.

අසුභන්ති අසුභජ්ඣානං උත්තරපදලොපෙන, තං පන දසසු අවිඤ්ඤාණකඅසුභෙසු ව කෙසාදීසු සවිඤ්ඤාණකඅසුභෙසු ව පවත්තං දට්ඨබ්බං. කෙසාදීසු හි සඤ්ඤා “අසුභසඤ්ඤා”ති ගිරිමානන්දසුත්තෙ (අ. නි. 10.60) චුත්තා. එත්ථ ව වතුබ්බිධස්ස අයොනියොමනසිකාරස්ස, යොනියොමනසිකාරස්ස ව ගහණං නිරවසෙසදස්සනත්ථං කතන්ති දට්ඨබ්බං, තෙසු පන අසුභෙසු “සුභ”න්ති, “අසුභ”න්ති ව මනසිකාරො ඉධාධිජ්ජෙතො, තදනුකූලත්තා පන ඉතරෙ පිති.

එකාදසසු අසුභෙසු පටික්කුලාකාරස්ස උග්ගණ්හනං, යථා වා තත්ථ උග්ගහනිමිත්තං උප්පජ්ජති, තථා පටිපත්ති අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො. උපචාරජ්ජනාවහාය අසුභභාවනාය අනුයුඤ්ජනා අසුභභාවනානුයොගො. “හොජනෙ මත්තඤ්ඤනො මිතාභාරස්ස ථිනමිද්ධාහිභවාභාවා ඔතාරං අලභමානො

කාමච්ඡන්දො පභියති” ති වදන්ති, අයමෙව ච අත්ථො නිද්දෙසෙපි වුවිති. යො පන භොජනස්ස පටික්කුලනං, තඛ්ඛිපරිණාමස්ස තදාධාරස්ස තස්ස ච උපනිස්සයභූතස්ස අනිවිය ජෙගුච්ඡනං, කායස්ස ච ආහාරට්ඨිතිකත්තං සම්මදෙව ජානාති, සො සඛ්ඛසො භොජනෙ පමාණස්ස ජානනෙන භොජනෙමත්තඤ්ඤා නාම. තාදිසස්ස හි කාමච්ඡන්දො පභියතෙව.

අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරො දන්තට්ඨිදස්සාවී. පභීනස්සාති වික්ඛම්භනවසෙන පභීනස්ස. ඉතො පරෙසුපි එවරුපෙසු යානෙසු එසෙව නයො. අභිධම්මපරියායෙන (ධ. ස. 1159, 1503) සඛ්ඛොපි ලොභො කාමච්ඡන්දනීවරණන්ති ආහ “අරහත්තමග්ගෙනා” ති.

පටිසම්භි පුරිමුප්පන්නං පටිසනිමිත්තං පරතො උප්පජ්ජනකස්ස පටිසස්ස කාරණන්ති කත්වා.

මෙජ්ජති සිනිස්හති මිත්තො, හිතෙසි පුග්ගලො, තස්මිං මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස වා එසාති මෙත්තා, හිතෙසිතා, තස්සා මෙත්තාය. අප්පනාපි උපචාරොපි වට්ටති සාධාරණවචනභාවතො. “වෙනොවිමුත්ති” ති වුත්තෙ අප්පනාව වට්ටති අප්පනං අප්පත්තාය පටිපක්ඛතො සුට්ඨු මුච්චනස්ස අභාවතො. තන්ති යොනිසොමනසිකාරං. තත්ථාති මෙත්තාය. ඛහුලං පවත්තයතොති ඛහුලිකාරවතො.

සත්තෙසු මෙත්තායනස්ස හිතුපසංභාරස්ස උප්පාදනං පවත්තනං මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො, පටිමුප්පන්නො මෙත්තාමනසිකාරො පරතො උප්පජ්ජනකස්ස කාරණභාවතො මෙත්තාමනසිකාරොව මෙත්තානිමිත්තං. කම්මමෙව සකං එතෙසන්ති කම්මස්සකා, සත්තා, තඛ්ඛාවො කම්මස්සකතා, කම්මදායාදතා. දොසමෙත්තාසු යාථාවතො ආදීනවානිසංසානං පටිසඬ්ඛානං වීමංසා ඉධ පටිසඬ්ඛානං. මෙත්තාවිහාරිකලාණමිත්තවත්තතා ඉධ කලාණමිත්තතා. ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණානන්ති (ඔධිසකඅනොධිසකදිසාඵරණානං ම. නි. අට්ඨ. 1.115) අත්තඅතිපියසභායමජ්ඣක්තවෙර්වසෙන ඔදිස්සකතා, සීමාසම්භෙදෙ කතෙ අනොදිස්සකතා. එකාදිදිසාඵරණවසෙන දිසාඵරණතා මෙත්තාය උග්ගහණෙ වෙදිතඛ්ඛා. විහාරරච්ඡාගාමාදිවසෙන වා ඔදිස්සකදිසාඵරණං. විහාරාදිඋද්දෙසරහිතං පුරත්ථිමාදිදිසාවසෙන අනොදිස්සකදිසාඵරණන්ති එවං ද්විධා උග්ගහණං සන්ධාය “ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණාන” න්ති වුත්තං. උග්ගහොති ව යාව උපචාරා දට්ඨබ්බො. උග්ගහිතාය ආසෙවනා භාවතා. තත්ථ සඛ්ඛෙ සත්තා, පාණා, භූතා, පුග්ගලා, අත්තභාවපරියාපන්නාති එතෙසං වසෙන පඤ්චවිධා, එකෙකස්මිං අවෙරා භොන්තු, අඛ්ඛාපජ්ඣා, අනීසා, සුඛි අත්තානං පරිහරන්තුති චතුර්ධා පවත්තිතො විසතිවිධා අනොදිස්සකඵරණා මෙත්තා. සඛ්ඛා ඉත්ථියො, පුරිසා, අරියා, අනරියා, දෙවා, මනුස්සා, විනිපාතිකාති සත්තොධිකරණවසෙන පවත්තා සත්තවිධා, අට්ඨවිසති විධා වා, දසහි දිසාහි දිසොධිකරණවසෙන පවත්තා දසවිධා, එකෙකාය වා දිසාය සත්තාදිඉත්ථාදිඅවෙරාදිභෙදෙන අසීතාධිකචතුසත්පභෙදා ව ඔධිසො ඵරණා වෙදිතඛ්ඛා.

යෙන අයොනියොමනසිකාරොන අරතිආදිකානි උප්පජ්ජන්ති, සො අරතිආදිසු අයොනියොමනසිකාරො. තෙන නිප්ඵාදෙනබ්බෙ හි ඉදං භූමිමං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. උක්කණ්ඨිකා පන්තසෙනාසනෙසු, අධිකුසලධම්මෙසු ච උප්පජ්ජනභාවරිඤ්චනා. කායචිතමනානි කරජකායස්ස විරූපෙනාකාරොන නමනා. ලීනාකාරොති සඬකොවාපත්ති.

කුසලධම්මපටිපත්තියා පටිඨපනසභාවතාය, තප්පටිපක්ඛානං විසොසනසභාවතාය ච ආරම්භධාතුආදිතො පවත්තවිරියන්ති ආහ “පයමාරම්භවීරිය”න්ති. යස්මා පයමාරම්භමත්තස්ස කොසජ්ජවිධමනං, ථාමගමනඤ්ච නත්ථී, තස්මා චුත්තං “කොසජ්ජතො නික්ඛන්තතාය තතො බලවතර”න්ති. යස්මා පන අපරාපරුප්පත්තියා ලද්ධාසෙවනං උපරුපරි විසෙසං ආවහන්තං අතිවිය ථාමගතමෙව හොති, තස්මා චුත්තං “පරං පරං යානං අක්කමනතො තතොපි බලවතර”න්ති.

අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහොති අතිභොජනෙ ටීනමිද්ධස්ස නිමිත්තග්ගාහො, එත්තකෙ භුත්තෙ තං භොජනං ටීනමිද්ධස්ස කාරණං හොති, එත්තකෙ න හොතීති ටීනමිද්ධස්ස කාරණාකාරණගාහො හොතීති අත්ථො. ඛාතිරෙකවසෙන වෙතං චුත්තං, තස්මා “එත්තකෙ භුත්තෙ තං භොජනං ටීනමිද්ධස්ස කාරණං න හොතී”ති භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා ච අත්ථතො දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “චතුපඤ්ච...පෙ.... න හොතී”ති. දිවා සූරියාලොකන්ති දිවා ගහිතනිමිත්තං සූරියාලොකං රත්තියං මනසි කරොන්තස්සාපිති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ධුතඬගානං වීරියනිස්සිතත්තා චුත්තං “ධුතඬගනිස්සිතසප්පායකථායපි”ති.

කුක්කුච්චමපි කතාකතානුසොවනවසෙන පවත්තමානං වෙතසො අවුපසමාවහතාය උද්ධච්චෙන සමානලක්ඛණමෙවාති “අවුපසමො නාම අවුපසන්තාකාරො, උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙවෙතං අත්ථතො”ති චුත්තං.

බහුස්සුතස්ස ගන්ථතො, අත්ථතො ච සුත්තාදීනි විචාරෙන්තස්ස තබ්බහුලවිහාරිතො අත්ථවෙදාදිපටිලාභසබ්භාවතො වික්ඛෙපො න හොතීති, යථා විධිපටිපත්තියා, යථානුරූපපතිකාරජ්ජවත්තියා ච කතාකතානුසොවනඤ්ච න හොතීති “බාහුසච්චෙනපි...පෙ.... උද්ධච්චකුක්කුච්චං පභීයතී”ති ආහ. යදග්ගෙන බාහුසච්චෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චං පභීයති, තදග්ගෙන පරිපුච්ඡකතාවිනයපකතඤ්ඤතාහිපි තං පභීයතීති දට්ඨබ්බං. චුද්ධසෙවිතා ච චුද්ධසීලිතං ආවහතීති වෙතොවුපසමකරත්තා උද්ධච්චකුක්කුච්චජ්ජහානකාරී චුත්තා. චුද්ධත්තං පන අනපෙක්ඛිත්වා කුක්කුච්චවිනොදකා විනයධරා කල්‍යාණමිත්තා චුත්තාති දට්ඨබ්බා. වික්ඛෙපො ච පබ්බජිතානං යෙභුයොන කුක්කුච්චහෙතුකො හොතීති “කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබ්‍රලස්සා”තිආදිනා විනයනයෙනෙව පරිපුච්ඡකතාදයො නිද්දිට්ඨා. පභීනෙ උද්ධච්චකුක්කුච්චෙති නිද්ධාරණෙ භූමිමං. කුක්කුච්චස්ස දොමනස්සසහගතත්තා අනාගාමීග්ගෙන ආයතීං අනුප්පාදො චුත්තො.

තිට්ඨති පවත්තති එත්ථාති යානියා විචිකිච්ඡාය යානියා විචිකිච්ඡායානියා,
විචිකිච්ඡාය කාරණභූතා ධම්මා, තිට්ඨතීති වා යානියා, විචිකිච්ඡා යානියා එතිස්සාති
විචිකිච්ඡායානියා, අත්ථතො විචිකිච්ඡා එව. සා හි පුරිමුප්පන්තා පරතො
උප්පජ්ජනකවිචිකිච්ඡාය සභාගහෙතුතාය අසාධාරණං කාරණං.

කුසලාකුසලාති කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන කුසලා, තප්පට්පක්ඛතො අකුසලා.
යෙ අකුසලා, තෙ සාවජ්ජා, අසෙවිතඛ්ඛා, භීතා ව. යෙ කුසලා, තෙ අනවජ්ජා,
සෙවිතඛ්ඛා, පණීතා ව. කුසලා වා භීතෙනි ඡන්දාදීහි ආරද්ධා භීතා, පණීතෙනි
පණීතා. කණ්භාති කාළකා චිත්තස්ස අපහස්සරභාවකරණා. සුක්කාති ඔදාතා
චිත්තස්ස පහස්සරභාවකරණා. කණ්භාහිජාතිහෙතුතො වා කණ්භා.
සුක්කාහිජාතිහෙතුතො සුක්කා. තෙ එව සප්පට්භාගා. කණ්භා හි උජුච්චව්වනීකතාය
සුක්කසප්පට්භාගා, තථා සුක්කාපි ඉතරෙහි. අථ වා කණ්භසුක්කා ව සප්පට්භාගා ව
කණ්භසුක්කසප්පට්භාගා. සුඛා හි වෙදනා දුක්ඛාය වෙදනාය සප්පට්භාගා, දුක්ඛා ව
වෙදනා සුඛාය වෙදනාය සප්පට්භාගාති.

කාමං බාහුසච්චපරිපුච්ඡකතාහි සබ්බාපි අට්ඨවත්ථුකා විචිකිච්ඡා පභීයති, තථාපි
රතනත්තයවිචිකිච්ඡාමූලිකා සෙසවිචිකිච්ඡාති කත්වා ආහ “තීණි රතනානි
ආරබ්භා”ති. රතනත්තයගුණාවබ්බොධෙ “සත්ථරි කඬ්ඛතී”තිආදි (ධ. ස. 1008,
1123, 1167, 1241, 1263, 1270; විහ. 915) විචිකිච්ඡාය අසම්භවොති. විනයෙ
පකතඤ්ඤතා “සික්ඛාය කඬ්ඛතී”ති වුත්තාය විචිකිච්ඡාය පභානං කරොතීති ආහ
“විනයෙ විණ්ණවසීභාවස්සාපි”ති. ඔකප්පනියසද්ධාසඬ්ඛාතඅධිමොක්ඛබ්බුලස්සාති
සද්ධෙය්‍යාවත්ථුතො අනුපවිසනසද්ධාසඬ්ඛාතඅධිමොක්ඛෙත අධිමුච්චනබ්බුලස්ස,
අධිමුච්චනඤ්ච අධිමොක්ඛුප්පාදනමෙවාති දට්ඨබ්බං, සද්ධාය වා
නිත්තපොණතාඅධිමුත්ති අධිමොක්ඛො.

සමුදයවයාති සමුදයවයධම්මා. සුභනිමිත්තඅසුභනිමිත්තාදීසුති “සුභනිමිත්තාදීසු
අසුභනිමිත්තාදීසු”ති ආදි-සද්දො පච්චෙකං යොජෙතඛ්ඛො. තත්ථ පඨමෙන ආදි-
සද්දෙන පටිසනිමිත්තාදීනං සඬ්ගහො, දුතියෙනමත්තාවෙතොවිමුත්තිආදීනං.
සෙසමෙත්ථ යං වත්තඛ්ඛං, තං වුත්තනයමෙව.

නිවරණපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බන්ධපබ්බවණ්ණනා

383. උපාදානෙහි ආරම්මණකරණාදිවසෙන උපාදාතඛ්ඛා වා බන්ධා
උපාදාතක්ඛන්ධා.

ඉති රූපන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො ඉදං-සද්දෙන සමානත්ථොති අධිප්පායෙනාහ
“ඉදං රූප”න්ති. තයිදං සරූපග්ගහණභාවතො අනවසෙසපරියාදානං හොතීති ආහ
“එත්තකං රූපං, න ඉතො පරං රූපං අත්ථී”ති. ඉතීති වා පකාරත්ථෙ නිපාතො,

තස්මා “ඉති රූප”න්ති ඉමිනා භූතූපාදාදිවසෙන යත්තකො රූපස්ස පහෙදො, තෙන සද්ධිං රූපං අනවසෙසතො පරියාදිධිත්වා දස්සෙති. සභාවතොති රූප්පනසභාවතො, චක්ඛාදිවණ්ණාදිසභාවතො ව. වෙදනාදීසුපිති එත්ථ “අයං වෙදනා, එත්තකා වෙදනා, න ඉතො පරං වෙදනා අත්ථිති සභාවතො වෙදනං පජානාති” තිආදිනා, සභාවතොති ව “අනුභවනසභාවතො, සාතාදිසභාවතො වා” ති එවමාදිනා යොජෙතබ්බං. සෙසං චුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

බන්ධපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආයතනපබ්බවණ්ණනා

384. ජසු අප්ඤ්ඤානිකාහිරෙසුති “ජසු අප්ඤ්ඤානිකෙසු ජසු බාහිරෙසු” ති “ජසු” ති පදං පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. කස්මා පනෙතාති උභයාති ඡලෙව චුත්තාති? ඡවිඤ්ඤාණකායුප්පත්තිද්වාරාරම්මණවචත්ථානතො. චක්ඛුචිඤ්ඤාණවිජියා පරියාපන්නස්ස හි විඤ්ඤාණකායස්ස චක්ඛායතනමෙව උප්පත්තිද්වාරං, රූපායතනමෙව ච ආරම්මණං, තථා ඉතරාති ඉතරෙසං, ඡට්ඨස්ස පන භවභිගමනසංඛාතො මනායතනකදෙසො උප්පත්තිද්වාරං, අසාධාරණඤ්ච ධම්මායතනං ආරම්මණං. චක්ඛතීති චක්ඛු, රූපං අස්සාදෙනි, විභාවෙනි වාති අත්ථො. සුණාතීති සොනං. සායතීති සානං. ජීවිතනිමිත්තතාය රසො ජීවිතං, තං ජීවිතං අවිභායතීති ජීවිතා. කුච්ඡිතානං සාසවධම්මානං ආයො උප්පත්තිදෙසොති කායො. මුතාති ආරම්මණං විජානාතීති මනො. රූපයති වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානං හදයභිගතභාවං පකාසෙතීති රූපං. සප්පති අත්තතො පච්චයෙහි හරියති සොතවිඤ්ඤෙය්‍යභාවං ගමියතීති සද්දො. ගන්ධයති අත්තතො වත්ථුං සුවෙතීති ගන්ධො. රසන්ති තං සත්තා අස්සාදෙන්තීති රසො. ඵ්ඨියතීති ථොට්ඨබ්බං. අත්තතො සභාවං ධාරෙන්තීති ධම්මා. සබ්බාති පන ආයානං තනනාදිඅත්ථොන ආයතනාති. අයමෙත්ථ සඛ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. 2.510, 511, 512; විසුද්ධි. ටී. 2.510) චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

චක්ඛුඤ්ච පජානාතීති (දී. නි. 2.384; ම. නි. 1.117) එත්ථ චක්ඛු නාම පසාදචක්ඛු, න සසම්භාරචක්ඛු, නාපි දිබ්බචක්ඛුආදිකන්ති ආභ චක්ඛුපසාදන්ති. යං සන්ධාය චුත්තං “යං චක්ඛු චතුත්තං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො” ති. (ධ. ස. 596) ච-සද්දො චක්ඛමානත්ථසමුච්චයත්ථො. යාථාවසරසලක්ඛණවසෙනාති අවිපරිතස්ස අත්තතො රසස්ස වෙව ලක්ඛණස්ස ව වසෙන, රූපෙසු ආවිඤ්ජනකිච්චස්ස වෙව රූපාහිසාතාරහභූතපසාදලක්ඛණස්ස ව දට්ඨුකාමතාතිදානකම්මසමුට්ඨානභූතපසාදලක්ඛණස්ස ව වසෙනාති අත්ථො. අථ වා යාථාවසරසලක්ඛණවසෙනාති යාථාවසරසවසෙන වෙව ලක්ඛණවසෙන ව, යාථාවසරසොති ව අවිපරිතසභාවො වෙදිතබ්බො. සො හි රසීයති අවිරද්ධපට්චෙධවසෙන අස්සාදියති රමීයතීති “රසො” ති චුච්චති, තස්මා සලක්ඛණවසෙනාති චුත්තං හොති. ලක්ඛණවසෙනාති අනිච්චාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙන.

“වක්බුඤ්ඤා පටිච්ච රූපෙ ව උප්පජ්ජති වක්බුච්ඤ්ඤාණං” න්ති ආදීසු (ම. නි. 1.204, 400; ම. නි. 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43, 45; 2.4.60) සමුදිතානියෙව රූපායතනානි වක්බුච්ඤ්ඤාණප්පත්තිහෙතු, න විසුං විසුන්ති ඉමස්ස අත්ථස්ස ජොතනත්ථං “රූපෙ වා” ති පුට්ඨවචනග්ගහණං, තාය එව ව දෙසනාගතියා කාමං ඉධාපි “රූපෙ ව පජානාති” ති වුත්තං, රූපභාවසාමඤ්ඤෙන පන සබ්බං එකජ්ඣං ගහෙත්වා බහිද්ධා චතුසමුට්ඨානිකරූපඤ්ඤානි එකවචනවසෙන අත්ථො. සරසලක්ඛණ වසෙනානි වක්බුච්ඤ්ඤාණස්ස විසයභාවකිව්චස්ස වසෙන වෙව වක්බුපටිහනනලක්ඛණස්ස වසෙන වාති යොජෙතබ්බං.

උභයං පටිච්චානි වක්බුං උපනිස්සයපච්චයවසෙන පච්චයභූතං, රූපෙ ආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපනිස්සයවසෙන පච්චයභූතෙ ව පටිච්ච. කාමං අයං සුත්තන්තසංවණ්ණනා, නිප්පරියායකථා නාම අභිධම්මසන්නිස්සිකා එවාති අභිධම්මනයෙනෙව සංයොජනානි දස්සෙන්නො “කාමරාග...පෙ.... අවිජ්ජාසංයොජන” න්ති ආහ. තත්ථ කාමෙසු රාගො, කාමො ව සො රාගො වාති වා කාමරාගො. සො එව බන්ධනට්ඨෙන සංයොජනං. අයඤ්චි යස්ස සංවිජ්ජති, තං පුග්ගලං වට්ටස්මිං සංයොජෙති බන්ධති ඉති දුක්ඛෙන සත්තං, භවාදිකෙ වා භවත්තරාදීහි, කම්මුතා වා විපාකං සංයොජෙති බන්ධති සංයොජනං. එවං පටිසංයොජං ආදීනම්පි යථාරහමත්ථො වත්තබ්බො. සරසලක්ඛණවසෙනානි එත්ථ පන සත්තස්ස වට්ටතො අනිස්සජ්ජනසංඛ්ඛාතස්ස අත්තතො කිව්චස්ස වෙව යථාවුත්තබන්ධනසංඛ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස ව වසෙනානි යොජෙතබ්බං.

භවස්සාදදිට්ඨිස්සාදනිවත්තනත්ථං කාමස්සාදග්ගහණං. අස්සාදයතොති අභිරමන්තස්ස. අභිනන්දතොති සප්පිතිකතණ්භාවසෙන නන්දන්තස්ස. පදද්වයෙනාපි බලවතො කාමරාගස්ස පච්චයභූතා කාමරාගුප්පත්ති වුත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි. අනිට්ඨාරම්මණෙනි එත්ථ “ආපාඨගතෙ” ති විහත්තිවිපරිණාමනවසෙන “ආපාඨගත” න්ති පදං ආනෙන්වා සම්බන්ධිතබ්බං. එතං ආරම්මණන්ති එතං එවංසුබ්බමං එවංදුබ්බිභාගං ආරම්මණං. “නිව්චං ධූව” න්ති ඉදං නිදස්සනමත්තං. “උච්ඡිජ්ජස්සති විනස්සිස්සති ගණ්හතො” ති එවමාදීනම්පි සංඛිගහො ඉච්ඡිතබ්බො. පඨමාය සක්කායදිට්ඨියා අනුරොධවසෙන “සත්තො නු බො” ති, ඉතරාය අනුරොධවසෙන “සත්තස්ස නු බො” ති විචිකිච්ඡතො. අත්තත්තනියාදිගාභානුගතා හි විචිකිච්ඡා දිට්ඨියා අසති අභාවතො. භවං පත්ථෙත්තස්සාති “ඊදිසෙ සම්පත්තිභවෙ යස්මා අම්භාකං ඉදං ඉට්ඨං රූපාරම්මණං සුලභං ජාතං, තස්මා ආයතිම්පි එදිසො, ඉතො වා උත්තරිතරො සම්පත්තිභවො භවෙය්‍යා” ති භවං නිකාමෙන්තස්ස. එවරූපන්ති එවරූපං රූපං. තංසදිසෙ හි තබ්බොභාරවසෙනෙවං වුත්තං. භවති හි තංසදිසෙසු තබ්බොභාරො යථා “සා එව තිත්තිරි, තානි එව ඔසධානි” ති. උසුයතොති උසුයං ඉස්සං උප්පාදයතො. අඤ්ඤස්ස මච්ඡරායතොති අඤ්ඤෙන අසාධාරණභාවකරණෙන මච්ඡරියං කරොතො. සබ්බෙහෙව යථාවුත්තෙහි නවහි සංයොජනෙහි.

තඤ්ච කාරණන්ති සුභනිමිත්තපටිසනිමිත්තාදිවිභාගං
 ඉට්ඨානිට්ඨාදිරූපාරම්මණඤ්චෙව තජ්ජායොනිසොමනසිකාරඤ්චාති තස්ස තස්ස
 සංයොජනස්ස කාරණං. අවික්ඛම්භිතාසමුභතභූමිලද්ධුප්පන්නං තං සන්ධාය
 “අප්පභීනට්ඨෙන උප්පන්නස්සා”ති වුත්තං. වත්තමානුප්පන්නතා
 සමුදාවාරග්ගහණෙනෙව ගහිතා. යෙන කාරණෙනාති යෙන
 විපස්සනාසමථභාවනාසඬ්ඛාතෙන කාරණෙන. තඤ්චි තස්ස තදඬිගවසෙන චෙව
 වික්ඛම්භනවසෙන ච පහානකාරණං. ඉස්සාමච්ඡරියානං අපායගමනීයතාය
 පයමග්ගවජ්ඣකා වුත්තා. යදි එවං “තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා
 සොතාපන්නො හොති”ති (අ. නි. 4.241) සුත්තපදං කථන්ති? තං
 සුත්තන්තපරියායෙන වුත්තං. යථානුලොමසාසනා හි සුත්තන්තදෙසනා, අයං පන
 අහිමම්මනෙයෙන සංවණ්ණනාති නායං දොසොති. ඔළාරිකස්සාති පුලස්ස, යතො
 අහිණ්හසමුප්පත්තිපරිසුට්ඨානතිබ්බතාව හොති. අණුසහගතස්සාති
 වුත්තප්පකාරාභාවෙන අණුභාවං සුබ්බමභාවං ගතස්ස. උද්ධච්චසංයොජනස්සපෙත්ථ
 අනුප්පාදො වුත්තොයෙවාති දට්ඨබ්බො යථාවුත්තසංයොජනෙහි අවිනාභාවතො.
 එකත්ථතාය සොතාදීනං සභාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානනා, තප්පච්චයානං
 සංයොජනානං උප්පාදාදිපජානනා ච වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති දස්සෙන්නො
 “එසෙව නයො”ති අතිදිසති.

අත්තනො වා ධම්මෙසුති අත්තනො අජ්ඣත්තිකායතනධම්මෙසු, අත්තනො
 උභයධම්මෙසු වා. ඉමස්මිං පක්ඛෙ අජ්ඣත්තිකායතනපරිග්ගණ්හනෙනාති
 අජ්ඣත්තිකායතනපරිග්ගණ්හනමුඛෙනාති අත්ථො. එවඤ්ච අනවසෙසතො
 සපරසන්නානෙසු ආයතනානං පරිග්ගහො සිද්ධො හොති. පරස්ස වා ධම්මෙසුති
 එත්ථාපි එසෙව නයො. රූපායතනස්සාති අඬ්චෙකාදසප්පහෙදස්ස රූපසභාවස්ස
 ආයතනස්ස රූපක්ඛන්ධෙ “වුත්තනයෙන නිහරිතබ්බො”ති ආනෙත්වා
 සම්බන්ධිතබ්බං. සෙසක්ඛන්ධෙසුති වෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරක්ඛන්ධෙසු.
 වුත්තනයෙනාති ඉමිනා අතිදෙසෙන රූපක්ඛන්ධෙ “ආභාරසමුදයා”ති
 විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ “නාමරූපසමුදයා”ති සෙසබන්ධෙසු “එස්සසමුදයා”ති ඉමං
 විසෙසං විභාවෙති, ඉතරං පන සබ්බත්ථ සමානන්ති බන්ධපබ්බෙ විය
 ආයතනපබ්බෙපි ලොකුත්තරනිවත්තනං පාළියං ගහිතං නත්ථීති වුත්තං.
 “ලොකුත්තරධම්මා න ගහෙතබ්බා”ති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ආයතනපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බොජ්ඣංගපබ්බවණ්ණනා

385. බුජ්ඣනකසත්තස්සාති කිලෙසනිද්දාය පටිබුජ්ඣනකසත්තස්ස,
 අරියසච්චානං වා පටිවිජ්ඣනකසත්තස්ස. අඬ්චගෙසුති කාරණෙසු, අවයවෙසු වා.
 උදයවයඤ්ඤාණුප්පත්තිතො පට්ඨාය සම්බොධිපටිපදායං ධීතො නාම හොතීති ආහ
 “ආරද්ධවිපස්සකතො පට්ඨාය යොගාවචරොති සම්බොධි”ති. සුත්තන්තදෙසනා

නාම පරියායකථා, අයඤ්ච සතිපට්ඨානදෙසනා ලොකියමග්ගවසෙන පවත්නාති
චුත්තං “යොගාවචරොති සම්බොධි”ති, අඤ්ඤථා “අරියසාවකො”ති වදෙය්‍ය.

“සතිසම්බොජ්ඣකුඨගට්ඨානියා”ති පදස්ස අත්ථො “විචිකිච්ඡාට්ඨානියා”ති
එත්ථ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. තත්ති යොනියොමනසිකාරං. තත්ථාති සතියං,
නිජ්ථාදෙනබ්බෙ චෙතං භූමිමං.

සති ව සම්පජ්ඣඤ්ඤච සතිසම්පජ්ඣඤ්ඤං. අථ වා සතිජ්ජධානං
අභික්කන්තාදිසාත්ථකභාවපරිග්ගණ්හනඤ්ඤාණං සතිසම්පජ්ඣඤ්ඤං. තං සබ්බත්ථ
සතොකාරීභාවාවහත්තා සතිසම්බොජ්ඣකුඨගස්ස උජ්ජාදාය හොති. යථා
පච්චිකිකම්මජ්ජහානං, අනුරූපධම්මසෙවනා ව අනුජ්ජන්තානං කුසලානං
ධම්මානං උජ්ජාදාය හොති, එවං සතිරහිතපුග්ගලවිච්ඡේදනා,
සතොකාරීපුග්ගලසෙවනා, තත්ථ ව යුත්තජ්ජයුත්තතා සතිසම්බොජ්ඣකුඨගස්ස
උජ්ජාදාය හොතිති ඉමමත්ථං දස්සෙති “සතිසම්පජ්ඣඤ්ඤ”න්තිආදිනා.
තිස්සදත්තත්ථෙරො නාම, යො බොධිමණ්ඩෙ සුවණ්ණසලාකං ගහෙත්වා
“අට්ඨාරසසු භාසාසු කතරභාසාය ධම්මං කථෙමි”ති පරිසං පචාරෙසි.
අභයත්ථෙරොති දත්තාභයත්ථෙරමාහ.

ධම්මානං, ධම්මෙසු වා විචයො ධම්මවිචයො, සො එව සම්බොජ්ඣකුඨගො, තස්ස
ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකුඨගස්ස. “කුසලාකුසලා ධම්මා”තිආදීසු යං චත්තබ්බං, තං
හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව. තත්ථ යොනියොමනසිකාරබ්‍රුලිකාරොති කුසලාදීනං
තංතංසභාවසරසලක්ඛණආදිකස්ස යාථාවතො අවබුජ්ඣනවසෙන උජ්ජන්තො
ඤ්ඤාණසම්පයුත්තචිත්තජ්ජාදො. සො හි අවිපරිතමනසිකාරතාය
“යොනියොමනසිකාරො”ති චුත්තො, තදාභොගතාය ආච්ඡේදනාපි තග්ගතිකා එව,
තස්ස අභිණ්හං පවත්තනං බ්‍රුලිකාරො. භියෙය්‍යාභාවායාති පුනජ්ජුනං භාවාය.
චෙසුල්ලායාති විපුලභාවාය. පාරිපූරියාති පරිබුහනාය.

පරිපුච්ඡකතාති පරියොගාහෙත්වා පුච්ඡකභාවො. ආචරියෙ පශිරූපාසිත්වා
පඤ්චපි නිකායෙ සහ අට්ඨකථාය පරියොගාහෙත්වා යං යං තත්ථ ගණ්ඨිට්ඨානභූතං,
තං තං “ඉදං හන්තෙ කථං, ඉමස්ස කො අත්ථො”ති බන්ධායතනාදිඅත්ථං
පුච්ඡන්තස්ස ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකුඨගො උජ්ජජ්ජති. තෙනාහ
“බන්ධධාතු...පෙ.... බ්‍රුලතා”ති. චත්ථුනං විසදභාවකරණන්ති එත්ථ
චිත්තචෙතසිකානං පවත්තිට්ඨානභාවතො සරිරං, තජ්ජට්ඨිකානි විචරාති ව
“චත්ථුති”ති අධිජ්ජෙතාති, තාති යථා චිත්තස්ස සුඛාවහාති හොන්ති, තථා කරණං
තෙසං විසදභාවකරණං. තෙන චුත්තං “අජ්ඣක්තිකබාහිරාන”න්තිආදි.
උජ්ජන්තදොසන්ති වාතාදිඋජ්ජන්තදොසං. සෙදමලමක්ඛිතන්ති සෙදෙන චෙව
ජල්ලිකාසඬ්ඛාතෙන සරිරමලෙන ව මක්ඛිතං. ව-සද්දෙන අඤ්ඤම්පි සරිරස්ස,
චිත්තස්ස ව පිළාවහං සඬ්ගණ්හාති. සෙනාසනං වාති වා-සද්දෙන පත්තාදීනං
සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො. අවිසදෙ සති, විසයභූතෙ වා. කථං භාවනමනුයුත්තස්ස තාති
විසයො? අන්තරන්තරා පවත්තනකචිත්තජ්ජාදවසෙනෙවං චුත්තං. තෙ හි

විත්තුප්පාදා විත්තෙකග්ගතාය අපරිසුද්ධභාවාය සංවත්තන්ති. විත්තවෙනසිකෙසු නිස්සයාදිපච්චයභූතෙසු. ඤාණමිපිති පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන න කෙවලං තං වත්ථුයෙව, අථ ඛො තස්මිං අපරිසුද්ධො ඤාණමිපි අපරිසුද්ධං හොතිති නිස්සයාපරිසුද්ධියා තංනිස්සිතාපරිසුද්ධි විය විසයස්ස අපරිසුද්ධතාය විසයිතො අපරිසුද්ධිං දස්සෙති.

සමභාවකරණන්ති කිච්චතො අනුනාධිකභාවකරණං. සද්ධෙය්‍යාවත්ථුස්මිං පච්චයවසෙන අධිමොක්ඛකිච්චස්ස පටුතරභාවෙන, පඤ්ඤාය අවිසදතාය, වීරියාදීනඤ්ච සිථිලතාදීනා සද්ධිත්ථියං බලවං හොති. තෙනාහ “ඉතරානි මන්දානී”ති. තතොති තස්මා සද්ධිත්ථියස්ස බලවභාවතො, ඉතරෙසඤ්ච මන්දත්තා. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා සම්පයුත්තධම්මානං පග්ගණ්හනං අනුබලප්පදානං පග්ගහො, පග්ගහොව කිච්චං පග්ගහකිච්චං, “කාතුං න සක්කොති”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. ආරම්මණං උපගන්ත්වා යානං, අනිස්සජ්ජනං වා උපට්ඨානං. වික්ඛෙපපටික්ඛෙපො, යෙන වා සම්පයුත්තා අවික්ඛිත්තා හොන්ති, සො අවික්ඛෙපො. රූපගතං විය චක්ඛුතා යෙන යාථාවතො විසයසභාවං පස්සති, තං දස්සනකිච්චං. කාතුං න සක්කොති බලවතා සද්ධිත්ථියෙන අභිභූතත්තා. සහජාතධම්මෙසු හි ඉන්ද්‍රියං කාරෙන්නානං සහපවත්තමානානං ධම්මානං එකරසතාවසෙනෙව අත්ථසිද්ධි, න අඤ්ඤා. තස්මාති චුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. තන්ති සද්ධිත්ථියං. ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙනාති යස්ස සද්ධෙය්‍යස්ස වත්ථුතො උළාරතාදිගුණෙ අධිමුච්චනස්ස සාතිසයජ්ජවත්තියා සද්ධිත්ථියං බලවං ජාතං, තස්ස පච්චයපච්චයුජ්ජන්තතාදිවිභාගතො යාථාවතො වීමංසනෙන. එවඤ්ඤි එවංධම්මතානයෙන සභාවසරසතො පරිග්ගස්භමානෙ සච්ඡ්ථාරො අධිමොක්ඛො න හොති “අයං ඉමෙසං ධම්මානං සභාවො”ති පරිජානනවසෙන පඤ්ඤාඛ්‍යාපාරස්ස සාතිසයත්තා. ධූරියධම්මෙසු හි යථා සද්ධාය බලවභාවෙ පඤ්ඤාය මන්දභාවො හොති, එවං පඤ්ඤාය බලවභාවෙ සද්ධාය මන්දභාවො හොතිති. තෙන චුත්තං “තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා, යථා වා මනසිකරොතො බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන භාපෙතබ්බ”න්ති. තථා අමනසිකාරෙනාති යෙනාකාරෙන භාවනං අනුයුඤ්ජන්තස්ස සද්ධිත්ථියං බලවං ජාතං, තෙනාකාරෙන භාවතාය අනුයුඤ්ජනතොති චුත්තං හොති. ඉධ දූවිධෙන සද්ධිත්ථියස්ස බලවභාවො අත්තතො වා පච්චයවිසෙසෙන කිච්චුත්තරියතො, වීරියාදීනං වා මන්දකිච්චතාය. තත්ථ පඨමවිකජ්ජෙ භාපනවිධි දස්සිතො. දුතියකජ්ජෙ පන යථා මනසි කරොතො වීරියාදීනං මන්දකිච්චතාය සද්ධිත්ථියං බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන, වීරියාදීනං පටුකිච්චභාවාවහෙන මනසිකාරෙන සද්ධිත්ථියං තෙහි සමරසං කරොන්නෙන භාපෙතබ්බං. ඉමිනා නයෙන සෙසිත්ථියෙසුපි භාපනවිධි වෙදිතබ්බො.

වක්කලිත්ථෙරවත්ථුති. සො හි ආයස්මා සද්ධාධිමුත්තතාය කතාධිකාරො සත්ථු රූපකායදස්සනජ්ජසුතො එව හුත්වා විහරන්තො සත්ථාරා “කිං තෙ වක්කලි ඉමිනා පුතිකායෙන දිට්ඨෙත, යො ඛො වක්කලි ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සති”තිආදීනා (සං. නි. 3.87; දී. නි. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඬ්ඨිතිකථා; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.208; ධ. ප.

අටිය. 2.380; පටි. ම. අටිය. 2.2.130; ධ. ස. අටිය. 1007; චේරගා. අටිය.
 2.වක්කලිත්ථේරගාථාවණ්ණනා) ඔවදිත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජ්ඣොපි තං
 අනුයුක්ඡන්තො පණාමිතො අත්තානං විනිපානෙතුං පපාතට්ඨානං අහිරුහි, අථ
 නං සත්ථා යථානිසින්නොව ඔහාසං විස්සජ්ජනෙන අත්තානං දස්සෙත්වා –

“පාමොජ්ජබ්භුලො හික්ඛු, පසන්නො බුද්ධසාසනෙ;
 අධිගච්ඡෙ පදං සන්නං, සඬ්ඛාරුපසමං සුඛ”න්ති. (ධ. ප. 381) –

ගාථං වත්වා “එහි වක්කලි”ති ආහ. සො තෙන අමතෙනෙව අහිසිත්තො
 හට්ඨතුට්ඨො හුත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙසි. සද්ධාය බලවහාවතො විපස්සනාවිථිං න
 ඔතරති, තං ඤත්වා හගවා තස්ස ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනාය කම්මට්ඨානං
 සොධෙත්වා අදාසි. සො සත්ථාරා දින්නනයෙ යත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා
 මග්ගජ්ජපටිපාටියා අරහත්තං පාපුණි. තෙනෙතං චුත්තං “වක්කලිත්ථේරවත්ථු
 චෙත්ථ නිදස්සන”න්ති. එත්ථාති සද්ධිත්තියස්ස අධිමත්තභාවෙ සෙසිත්තියානං
 සකිච්චාකරණං.

ඉතරකිච්චහෙදන්ති උපට්ඨානාදිකිච්චවිසෙසං. පස්සද්ධාදීති ආදි-සද්දෙන
 සමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඬ්ඛානං සඬ්ඛගො දට්ඨබ්බො. භාපෙතබ්බන්ති යථා
 සද්ධිත්තියස්ස බලවහාවො ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන භායති, එවං
 විරිසිත්තියස්ස අධිමත්තතා පස්සද්ධිආදිභාවනාය භායති සමාධිපක්ඛියත්තා තස්සා.
 තථා හි සමාධිත්තියස්ස අධිමත්තතං කොසජ්ජපාතතො රක්ඛන්ති විරියාදිභාවනා විය
 විරිසිත්තියස්ස අධිමත්තතං උද්ධච්චපාතතො රක්ඛන්ති එකංසතො භාපෙති. තෙන
 චුත්තං “පස්සද්ධිආදිභාවනාය භාපෙතබ්බ”න්ති. සොණත්ථේරස්ස වත්ථුති
 සුකුමාරසොණත්ථේරස්ස වත්ථු. (මහාව. 242; අ. නි. අටිය. 1.1.205) සො හි
 ආයස්මා සත්ථු සන්නිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සිතවනෙ විහරන්තො “මම සරීරං
 සුබ්බමාලං, න ච සක්කා සුබ්බෙනෙව සුබං අධිගන්තුං, කිලමෙත්වාපි සමණධම්මො
 කාතබ්බො”ති තං යානවඩ්ඛමමෙව අධිට්ඨාය පධානං අනුයුක්ඡන්තො පාදනලෙසු
 ථොටෙසු උට්ඨිතෙසුපි වෙදනං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා දළ්භං විරියං කරොන්තො
 අච්චාරද්ධවිරියතාය විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි. සත්ථා තත්ථ ගන්ත්වා
 විණුපමොවාදෙන ඔවදිත්වා විරියසමතායොජනවිථිං දස්සෙන්නො කම්මට්ඨානං
 සොධෙත්වා ගිජ්ඣකුටං ගතො. ථේරොපි සත්ථාරා දින්නනයෙන විරියසමතං
 යොජෙත්වා භාවෙන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන
 චුත්තං “සොණත්ථේරස්ස වත්ථු දස්සෙතබ්බ”න්ති. සෙසෙසුපිති
 සතිසමාධිපක්ඛිත්තියෙසුපි.

සමතන්ති සද්ධාපක්ඛානං අක්ඛෙමක්ඛෙ අනුනානධිකභාවං, තථා
 සමාධිවිරියානං. යථා හි සද්ධාපක්ඛානං විසුං විසුං ධුරියධම්මභූතානං කිච්චතො
 අක්ඛෙමක්ඛෙ නාතිවත්තනං විසෙසතො ඉච්ඡිතබ්බං, යතො නෙසං සම්ධුරතාය
 අජ්ජනා සම්පජ්ජති, එවං සමාධිවිරියානං කොසජ්ජද්ධච්චපක්ඛිකානං සමරසතාය
 සති අක්ඛෙමක්ඛෙසත්ථම්භනතො සම්පයුත්තධම්මානං අන්තද්වයපාතාභාවෙන

සම්මදෙව අප්පනා ඉජ්ඣති. “බලවසද්ධො”තිආදි බ්‍යතිරෙකමුඛෙන චුත්තස්සෙව අත්ථස්ස සමත්ථනං. තස්සත්ථො යො බලවතියා සද්ධාය සමන්තාගතො අවිසදඤාණො, සො මුඛස්පසන්තො හොති, න අවෙච්චස්පසන්තො. තථා හි අවත්ථුස්මිං පසිදති සෙය්‍යථාපි තිත්ථියසාවකා. කෙරාටිකපක්ඛන්ති සායෙය්‍යපක්ඛං හජති. සද්ධාහීනාය පඤ්ඤාය අතිධාවන්තො “දෙය්‍යවත්ථුපරිච්චාගෙන විනා විත්තුප්පාදමත්තෙනපි දානමයං පුඤ්ඤං හොති”තිආදීනි පරිකප්පෙනි හෙතුපතිරූපකෙහි වඤ්චිතො, එවංභූතො ව සුක්ඛතක්කවිලුත්තවිත්තො පණ්ඩිතානං වචනං නාදියති සඤ්ඤත්තිං න ගච්ඡති. තෙනාහ “හෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොති”ති. යථා චෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසමභාවො න අත්ථාවහො, අනත්ථාවහොව, එවං, සමාධිවීරියානං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසමභාවො න අත්ථාවහො, අනත්ථාවහොව, තථා න අවික්ඛෙපාවහො, වික්ඛෙපාවහොවාති. කොසජ්ජං අභිභවති, තෙන අප්පනං න පාපුණාතීති අධිප්පායො. උද්ධච්චං අභිභවතීති එත්ථාපි එසෙව නයො. තද්දුහයන්ති සද්ධාපඤ්ඤාද්වයං, සමාධිවීරියද්වයඤ්ච. සමං කාතඛිඛන්ති සමරසං කාතඛිඛං.

සමාධිකම්මිකස්සාති සමථකම්මට්ඨානිකස්ස. එවන්ති එවං සන්තෙ, සද්ධාය ථොකං බලවහාවෙ සතීති අත්ථො. සද්දහන්තොති “පථවී පථවීති මනසිකරණමත්තෙන කථං ඤානුප්පත්ති”ති අවින්තෙත්වා “අද්ධා සම්මාසම්බුද්ධෙන චුත්තවිධි ඉජ්ඣස්සති”ති සද්දහන්තො සද්ධං ජනෙත්තො. ඔකප්පෙත්තොති ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා විය අධිමුච්චනවසෙන අවකප්පෙත්තො පක්ඛන්දන්තො. එකග්ගතා බලවතී වට්ටති සමාධිප්පධානත්තා ඤානස්ස. උභිත්තන්ති සමාධිපඤ්ඤානං. සමාධිකම්මිකස්ස සමාධිතො අධිමත්තතාය පඤ්ඤාය අධිමත්තතාපි ඉච්ඡිතඛිඛාති ආහ “සමතායපී”ති, සමභාවෙනාපීති අත්ථො. අප්පනාති ලොකියප්පනා. තථා හි “හොතියෙවා”ති සාසඬිකං වදති. ලොකුත්තරප්පනා පන තෙසං සමභාවෙනෙව ඉච්ඡිතා. යථාහ “සමථවිපස්සනං යුගනන්ධං භාවෙතී”ති (අ. නි. 4.170; පටි. ම. 2.5).

යදි විසෙසතො සද්ධාපඤ්ඤානං, සමාධිවීරියානඤ්ච සමතාව ඉච්ඡිතා, කථං සතීති ආහ “සති පන සඛිඛත්ථ බලවතී වට්ටති”ති. සඛිඛත්ථාති ලීනුද්ධච්චපක්ඛිකෙසු පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු. උද්ධච්චපක්ඛිකෙකදෙසෙ ගණ්හන්තො “සද්ධාවීරියපඤ්ඤාන”න්ති ආහ. අඤ්ඤථා පීති ව ගහෙතඛිඛා සියා. තථා හි “කොසජ්ජපක්ඛිකෙන සමාධිනා” ඉච්චෙව චුත්තං, න “පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාහී”ති. සාති සති. සඛිකෙසු රාජකම්මෙසු නියුත්තො සඛිකම්මිකො. තෙනාති තෙන සඛිඛත්ථ ඉච්ඡිතඛිඛට්ඨොන කාරණෙන. ආහ අට්ඨකථායං. සඛිඛත්ථ නියුත්තා සඛිඛත්ථිකා සඛිඛත්ථ ලීනෙ, උද්ධතෙ ව විත්තෙ ඉච්ඡිතඛිඛත්තා, සඛිකෙ වා ලීනෙ, උද්ධතෙ ව විත්තෙ භාවෙතඛිඛා බොජ්ඣංගා අත්ථිකා එතායාති සඛිඛත්ථිකා. විත්තන්ති කුසලං විත්තං. තස්ස හි සති පටිසරණං පරායණං අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය. තෙනාහ “ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා”තිආදි.

බන්ධාදිහෙදෙ අනොගාල්භපඤ්ඤානන්ති පරියත්තිබාහුසච්චවසෙනපි බන්ධායතනාදීසු අප්පතිට්ඨිතබුද්ධිනං. බහුස්සුතසෙවනා හි සුතමයඤාණාවහා. තරුණවිපස්සනාසමඬිගීපි භාවනාමයඤාණෙ යිතත්තා එකංසතො පඤ්ඤවා එව නාම භොතිති ආහ “සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණපරිග්ගාහිකාය උදයබ්බයපඤ්ඤාය සමන්තාගතපුග්ගලසෙවනා”ති. ඤෙය්‍යධම්මස්ස ගම්භීරභාවවසෙන තප්පරිච්ඡෙදකඤාණස්ස ගම්භීරභාවග්ගහණන්ති ආහ “ගම්භීරෙසු බන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤායා”ති. තඤ්ඤි ඤෙය්‍යං තාදිසාය පඤ්ඤාය වරිතබ්බතො ගම්භීරඤාණවරියං, තස්සා වා පඤ්ඤාය තත්ථ පහෙදතො පවත්ති ගම්භීරඤාණවරියා, තස්සා පච්චවෙක්ඛණාති ආහ “ගම්භීරපඤ්ඤාය පහෙදපච්චවෙක්ඛණා”ති. යථා සතිවෙපුල්ලප්පත්තො නාම අරහා එව, එවං පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තොතිපි සො එවාති ආහ “අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරි භොති”ති. විරියාදීසුපි එසෙව නයො.

“තත්තං අයොබ්ලං හත්ථෙ ගමෙන්නි”තිආදිනා (ම. නි. 3.250, 267; අ. නි. 3.36) චුත්තපඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණා නිරයෙ නිබ්බන්තසත්තස්ස යෙභුය්‍යන සබ්බපඨමං කරොන්තිති, දෙවදුතසුත්තාදීසු තස්ස ආදිතො චුත්තත්තා ව ආහ “පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨායා”ති. සකට්ඨහනාදිකාලෙති ආදි-සද්දෙන තදඤ්ඤමනුස්සෙහි, තිරච්ඡානෙහි ව විබාධියමානකාලං සඬිගණ්හාති. “එකං බුද්ධන්තර”න්ති ඉදං අපරාපරං පෙනෙසු එව උප්පජ්ජනකසත්තවසෙන චුත්තං, එකච්චානං වා පෙනානං එකච්චතිරච්ඡානානං විය තථා දීඝායුකතාපි සියාති තථා චුත්තං. තථා හි “කාලො නාගරාජා චතුන්තං බුද්ධානං සම්මුඛිභාවං ලහිත්වා ධීතො මෙත්තෙය්‍යස්සපි හගවතො සම්මුඛිභාවං ලහිස්සති”ති වදන්ති, යං තස්ස කප්පායුකතා චුත්තා.

ආනිසංසදස්සාවිනොති “විරියායත්තො එව සබ්බො ලොකුත්තරො, ලොකියො ව විසෙසාධිගමො”ති එවං විරියෙ ආනිසංසදස්සනසිලස්ස. ගමනවිථීන්ති සපුබ්බහාගං නිබ්බානගාමිනිං පටිපදං, සහ විපස්සනාය අරියමග්ගපටිපාටි, සත්තවිසුද්ධිපරම්පරා වා. සා හි හික්ඛුතො වට්ටනියානාය ගන්තබ්බා පටිපදාති කත්වා ගමනවිථී නාම. කායදළ්ඨිබහුලොති යථා තථා කායස්ස දළ්ඨිකම්මප්පසුතො. පිණ්ඩන්ති රට්ඨපිණ්ඩං. පච්චයදායකානං අත්තනි කාරස්ස අත්තතො සම්මාපටිපත්තියා මහජ්ඣලභාවස්ස කරණෙන පිණ්ඩස්ස හික්ඛාය පටිපුජනා පිණ්ඩාපවායනං.

නීහරන්තොති පත්තථවිකතො නීහරන්තො. තං සද්දං සුත්වාති තං උපාසිකාය වචනං අත්තතො වසනපණ්ණසාලද්වාරෙ ධීතොව පඤ්චාහිඤ්ඤායා දිබ්බසොතෙන සුත්වා. මනුස්සසම්පත්ති, දිබ්බසම්පත්ති, නිබ්බානසම්පත්තිති ඉමා තිස්සො සම්පත්තියො. දාතුං සක්ඛිස්සසීති “තයි කතෙන දානමයෙන, වෙය්‍යාවච්චමයෙන ව පුඤ්ඤකම්මෙන බෙත්තවිසෙසභාවූපගමනෙන අපරාපරං දෙවමනුස්සසම්පත්තියො, අත්තෙ නිබ්බානසම්පත්තිඤ්ච දාතුං සක්ඛිස්සසී”ති ථෙරො අත්තානං පුච්ඡති. සීතං කරොන්තො වාති “අකිච්ඡෙනෙව මයා වට්ටදුක්ඛං

සමතික්කන්ත''න්ති පච්චවෙක්ඛණාවසානෙ සඤ්ජාතපාමොජ්ජවසෙන සිතං
කරොන්තො එව.

විජ්ජපිපන්නන්ති ජාතිධම්මකුලධම්මාදිලඬිසනෙන අසම්මාපටිපන්නං. එවං යථා
අසම්මාපටිපන්නො පුත්තො තාය එව අසම්මාපටිපන්නියා කුලසන්නානතො
බාහිරො හුත්වා පිතු සන්නිකා දායජ්ජස්ස න භාගී, එවං. කුසිතොපි තෙන
කුසිතභාවෙන අසම්මාපටිපන්නො සත්ථු සන්නිකා ලද්ධබ්බආරියධනදායජ්ජස්ස න
භාගී. ආරද්ධවීරියොව ලහති සම්මාපටිපජ්ජනතො. උජ්ජජ්ජති
වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගොති යොජනා, එවං සබ්බත්ථ.

මහාති සීලාදීහි ගුණෙහි මහන්තො විපුලො අනඤ්ඤසාධාරණො. තං පනස්ස
ගුණමහත්තං දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනෙන ලොකෙ පාකටන්ති දස්සෙන්නො
“සත්ථුනො හී”තිආදිමාහ.

යස්මා සත්ථුසාසනෙ පබ්බජිතස්ස පබ්බජ්ජපගමෙන සකායපුත්තස්සභාවො
සම්පජායති, තස්මා බුද්ධපුත්තභාවං දස්සෙන්නො “අසම්භින්නායා”තිආදිමාහ.

අලසානං භාවනාය නාමමත්තම්පි අජානන්තානං කායදුල්භිබ්බුලානං යාවදත්ථං
භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛාදිඅනුයුඤ්ජනකානං තිරව්ජානකථිකානං පුග්ගලානං දුරතො
වජ්ජනා කුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනා. “දිවසං වඩ්ඤමෙන නිසජ්ජායා”තිආදිනා (ම. නි.
1.423; 3.65; සං. නි. 4.120; මහානි. 161) භාවනාරද්ධවසෙන ආරද්ධවීරියානං
දුල්භපරක්කමානං කාලෙන කාලං උපසඬ්ඤමනා ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනා.
තෙනාහ “කුච්ඡං පුරෙත්වා”තිආදි. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.64) පන
ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සබ්බග්ගවාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති ඉදං ද්වයං න
ගහිතං, ටීනමිද්ධවිනොදනතා, සම්මජ්ජපධානපච්චවෙක්ඛණතාති ඉදං ද්වයං ගහිතං.
තත්ථ ආනිසංසදස්සාවිතාය එව සම්මජ්ජපධානපච්චවෙක්ඛණා ගහිතා හොති
ලොකියලොකුත්තරවිසෙසාධිගමස්ස වීරියායත්තතාදස්සනභාවතො.
ටීනමිද්ධවිනොදනං තදධිමුත්තතාය එව ගහිතං හොති, වීරියුප්පාදනෙ
යුත්තජ්ජයුත්තස්ස ටීනමිද්ධවිනොදනං අත්ථසිද්ධමෙව. තත්ථ
ටීනමිද්ධවිනොදනකුසිතපුග්ගලපරිවජ්ජනආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවන-
තදධිමුත්තතාපටිපක්ඛවිධමනපච්චයුපසංභාරවසෙන, අපායභයපච්චවෙක්ඛණාදයො
සමුත්තෙජනවසෙන වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උජ්ජාදකා දට්ඨබ්බා.

පුරිමුජ්ජන්නා පීති පරතො උජ්ජජ්ජනකපිතියා
විසෙසකාරණසභාගහෙතුභාවතො “පීතියෙව පීතිසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානීයා
ධම්මා”ති වුත්තා, තස්සා පන බහුසො පවත්තියා පුටුත්තං උපාදාය
බහුවචනනිද්දෙසො. යථා සා උජ්ජජ්ජති, එවං පටිපන්නි තස්සා
උජ්ජාදකමනසිකාරො.

“බුද්ධානුස්සති”තිආදිසු වත්තබ්බං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.123)
වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

බුද්ධානුස්සති යා උපචාරසමාධිනිවයන්තා වුත්තං “යාව උපචාරා”ති.
 සකලසරීරං ඵරමානොති පිතිසමුට්ඨානෙනහි පණිතරුපෙහි සකලසරීරං ඵරමානො.
 ධම්මගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි යාව උපචාරා සකලසරීරං ඵරමානො
 පිතිසම්බොජ්ඣාසංගො උප්පජ්ජතිති යොජනා, එවං සෙසඅනුස්සතිසු.
 පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණායඤ්ච යොජෙතඛිං තස්සාපි
 විමුක්තායතනභාවෙන තග්ගතිකත්තා. සඤ්චාරානං සප්පදෙසවුපසමෙපි
 නිප්පදෙසවුපසමෙ විය තථා පඤ්ඤාය පවත්තිතො භාවනාමනසිකාරො
 කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථො හුත්වා උපචාරසමාධිං ආවහන්තො
 තථාරූපපිතිසොමනස්සසමන්තාගතො පිතිසම්බොජ්ඣාසංගො උප්පාදාය හොතිති
 ආහ “සමාපත්තියා...පෙ.... පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි”ති. තත්ථ “වික්ඛම්භිතා
 කිලෙසා”ති පායො. තෙ හි න සමුදාවරන්ති. ඉති-සද්දො කාරණත්ථො, යස්මා න
 සමුදාවරන්ති, තස්මා තං නෙසං අසමුදාවාරං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි යොජනා. න හි
 කිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛන්තස්ස බොජ්ඣාසංගොප්පත්ති යුත්තා. පසාදනීයෙසු යානෙසු
 පසාදසිනෙභාවෙන ථුසසමභදයතා ලුඛතා, සා තත්ථ ආදරගාරවාකරණෙන
 විඤ්ඤායතිති ආහ “අසක්කච්චකිරියාය සංසුචිතලුඛතාවෙ”ති.

කායචිත්තදරථවුපසමලක්ඛණා පස්සද්ධි ඵච යථාවුත්තබොධිඅභිගභුතො
 පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣාසංගො, තස්ස පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣාසංගො ඵචං උප්පාදො
 හොතිති යොජනා.

පණිතහොජනසෙවනතාති පණිතසප්පායහොජනසෙව නතා.
 උතුරුරියාපථසුඛග්ගහණෙන සප්පායඋතුරුරියාපථග්ගහණං දට්ඨබ්බං. තඤ්ඤි
 තිව්ධම්පි සප්පායං සෙවියමානං කායස්ස කල්ලතාපාදනවසෙන චිත්තස්ස කල්ලතං
 ආවහන්තං දුට්ඨායපි පස්සද්ධියා කාරණං හොති. අහෙනුකං සත්තෙසු ලබ්භමානං
 සුඛදුක්ඛන්ති අයමෙකො අන්තො, ඉස්සරාදිවිසමහෙනුකන්ති පන අයං දුතියො.
 එතෙ උභො අන්තෙ අනුපගම්ම යථාසකං කම්මුතා හොතිති අයං මජ්ඣිමා
 පටිපත්ති. මජ්ඣිකන්තො පයොගො යස්ස සො මජ්ඣිකන්තපයොගො, තස්ස භාවො
 මජ්ඣිකන්තපයොගතා. අයඤ්ඤි පභාය සාරද්ධකායතං පස්සද්ධකායතාය කාරණං
 හොන්ති පස්සද්ධිද්වයං ආවහති, එතෙනෙව
 සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනපස්සද්ධකායපුග්ගලසෙවනානං තදාවහනතා
 සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං.

යථාසමාහිතාකාරසල්ලක්ඛණවසෙන ගය්හමානො පුරිමුප්පන්තො සමථො ඵච
 සමථනිමිත්තං. නානාරම්මණෙ පරිබ්භමනෙන විවිධං අග්ගං එතස්සාති බ්‍යග්ගො,
 වික්ඛෙපො. තථා හි සො අනවට්ඨානරසො, හන්තතාපච්චුපට්ඨානො ච වුත්තො,
 එකග්ගතාභාවතො බ්‍යග්ගපටිපක්ඛොති අබ්‍යග්ගො, සමාධි. සො ඵච නිමිත්තන්ති
 පුබ්බෙ විය වත්තබ්බං. තෙනාහ “අවික්ඛෙපට්ඨෙන ච අබ්‍යග්ගනිමිත්ත”න්ති.

වත්ථුච්ඡදකිරියා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා ව පඤ්ඤාවහා වුත්තා,
සමාධානාවහාපි තා හොන්ති සමාධානාවහනාවෙනෙව පඤ්ඤාවහනාවතොති වුත්තං
“වත්ථුච්ඡද...පෙ.... වෙදිතඛ්ඛා”ති.

කරුණභාවනාකොසල්ලානං අවිනාභාවතො, රක්ඛනකොසල්ලස්ස ව
තංමුලකත්තා “නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා”
ඉව්වෙව වුත්තං. කසිණනිමිත්තස්සාති ව නිදස්සනමත්තං දට්ඨඛ්ඛං.
අසුභනිමිත්තස්සාපි හි යස්ස කස්සවි කුමානුප්පත්තිනිමිත්තස්ස උග්ගහණකොසල්ලං
නිමිත්තකුසලතා ඵවාති. අකිසිට්ඨවීරියතාදීහීති ආදි-සද්දෙන
පඤ්ඤාපයොගමන්දතං, පමොදවෙකල්ලඤ්ච සඬගණ්හාති. තස්ස පග්ගණ්හනන්ති
තස්ස ලීනස්ස විත්තස්ස ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගාදිසමුට්ඨාපනෙන ලයාපත්තිතො
සමුද්ධරණං. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ ලීනං විත්තං හොති, කාලො තස්මිං
සමයෙ ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය, කාලො
වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය, කාලො පීතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය.
තං කිස්ස හෙතු? ලීනං, භික්ඛවෙ, විත්තං තං ඵතෙහි ධම්මෙහි සුසමුට්ඨාපයං
හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලිතුකාමො අස්ස,
සො තත්ථ සුක්ඛාති වෙව තිණාති පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛාති ගොමයාති
පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛාති කට්ඨාති පක්ඛිපෙය්‍ය, මුඛවාතඤ්ච දදෙය්‍ය, න ව
පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, භඛ්ඛො නු ඛො සො පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං
උජ්ජාලිතුන්ති. ඵවං භන්තෙ”ති (සං. නි. 5.234).

ඵත්ථ ව යථාසකං ආහාරවසෙන ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගාදීනං
භාවනාසමුට්ඨාපනාති වෙදිතඛ්ඛා, සා අනන්තරං විභාවිතා ඵව. ආරද්ධවීරියතාදීහීති
ආදි-සද්දෙන පඤ්ඤාපයොගගලවතං, පමොදුඛ්ඛිලාවනඤ්ච සඬගණ්හාති. තස්ස
නිග්ගණ්හනන්ති තස්ස උද්ධතස්ස විත්තස්ස
සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගාදිසමුට්ඨාපනෙන උද්ධතාපත්තිතො නිසෙධනං. වුත්තමිපි
වෙතං භගවතා –

“යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ උද්ධතං විත්තං හොති, කාලො
තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය, කාලො
සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනාය, කාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස
භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? උද්ධතං, භික්ඛවෙ, විත්තං තං ඵතෙහි ධම්මෙහි
සුචුපසමයං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං
නිඛ්ඛාපෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ අල්ලාති වෙව තිණාති...පෙ....
පංසුකෙන ව ඔකිරෙය්‍ය, භඛ්ඛො නු ඛො සො පුරිසො මහන්තං
අග්ගික්ඛන්ධං නිඛ්ඛාපෙතුන්ති. ඵවං භන්තෙ”ති (සං. නි. 5.234).

එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගාදීනං
 භාවනාසමුට්ඨාපනාති වෙදිතබ්බා, තත්ථ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භාවනා චුත්තා
 එව. සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස අනන්තරං වක්ඛති. පඤ්ඤාපයොගමන්දතායාති
 පඤ්ඤාබ්‍යාපාරස්ස අප්පභාවෙන. යථා හි දානං අලොභපධානං, සීලං අදොසපධානං,
 එවං භාවනා අමොහපධානා. තත්ථ යදා පඤ්ඤා න බලවතී හොති, තදා භාවනා
 පුබ්බෙනාපරං විසෙසාවහා න හොති, අනභිසංඛිතො විය ආහාරො පුරිසස්ස
 යොගිතො චිත්තස්ස අභිරුචිං න ජනෙති, තෙන තං නිරස්සාදං හොති, තථා භාවනාය
 සම්මදෙව අවිථිපට්ඨත්තියා උපසමසුඛං න වින්දති, තෙනාපි චිත්තං නිරස්සාදං
 හොති. තෙන චුත්තං “පඤ්ඤාපයොග...පෙ.... නිරස්සාදං හොති”ති. තස්ස
 සංවෙගුප්පාදනං, පසාදුප්පාදනඤ්ච තිකිච්ඡනන්ති තං දස්සෙන්තො “අට්ඨ
 සංවෙගචත්ථුනි”තිආදිමාහ. තත්ථ ඡාතිජරාබ්‍යාධිමරණානි යථාරහං සුගතියං,
 දුග්ගතියඤ්ච හොත්තිති තදඤ්ඤමෙව පඤ්චවිධබන්ධනාදිබුජ්ජිපාසාදි
 අඤ්ඤමඤ්ඤං විබාධනාදිහෙතුකං අපායදුක්ඛං දට්ඨබ්බං, තයිදං සබ්බං තෙසං
 තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්තභවතිස්සිතං ගහිතන්ති අතීතෙ අනාගතෙ ච කාලෙ
 වට්ටමුලකදුක්ඛානි විසුං ගහිතානි. යෙ පන සත්තා ආහාරුපජීවිතො, තත්ථ ව
 උට්ඨානඵලුපජීවිතො, තෙසං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං ජීවිකාදුක්ඛං අට්ඨමං
 සංවෙගචත්ථු ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. අයං චුච්චති සමයෙ සම්පහංසනාති අයං
 භාවනාචිත්තස්ස සම්පහංසිතබ්බසමයෙ චුත්තනයෙන සංවෙගජනනවසෙන වෙව
 පසාදුප්පාදනවසෙන ච සම්මදෙව පහංසනා, සංවෙගජනනපුබ්බකපසාදුප්පාදනෙන
 තොසනාති අත්ථො.

සම්මාපට්ඨත්තිං ආගම්මාති ලීනුද්ධච්චවිරහෙන, සමථවිථිපට්ඨත්තියා ච සම්මා
 අවිසමං සම්මදෙව භාවනාපට්ඨත්තිං ආගම්ම. “අලීන”න්තිආදීසු
 කොසජ්ජපක්ඛිකානං ධම්මානං අනධිමත්තතාය අලීනං, උද්ධච්චපක්ඛිකානං
 අනධිමත්තතාය අනුද්ධතං, පඤ්ඤාපයොගසම්පත්තියා, උපසමසුඛාධිගමෙන ව
 අනිරස්සාදං, තතො එව ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවිථිපට්ඨත්තං. තත්ථ
 අලීනතාය පග්ගහෙ, අනුද්ධතතාය නිග්ගහෙ, අනිරස්සාදතාය සම්පහංසනෙ න
 බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති. අලීනානුද්ධතතා හි ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං, අනිරස්සාදතාය
 සමථවිථිපට්ඨත්තං, සමප්පවත්තියා චා අලීනං අනුද්ධතං. සමථවිථිපට්ඨත්තියා
 අනිරස්සාදන්ති දට්ඨබ්බං. අයං චුච්චති සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතාති අයං
 අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බසමයෙ භාවනාචිත්තස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු
 අබ්‍යාවටතාසඛිකානං පට්ඨත්තිං අභිභූයා පෙක්ඛනා චුච්චති.
 පට්ඨත්තිං වික්ඛම්භනතො, විපස්සනාය අධිට්ඨානභාවුපගමනතො ව
 උපචාරජ්ඣානම්පි සමාධාන කිච්චනිජ්ඣත්තියා පුග්ගලස්ස සමාහිතභාවසාධනං
 එවාති තත්ථ සමුද්ධරහාවෙනාහ “උපචාරං වා අප්පනං වා”ති.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානීයා ධම්මාති එත්ථ යං චිත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා
 චුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. අනුරොධවිරොධවිජ්ජනනවසෙන
 මජ්ඣිමනිකායෙ උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස කාරණං තස්මිං සති සිජ්ඣනතො,
 අසති ච අසිජ්ඣනතො. සො ච මජ්ඣිමනිකායෙ විසයවසෙන දුට්ඨොති ආහ

“සත්තමජ්ඣන්තතා සඛ්ඛාරමජ්ඣන්තතා”ති. තදුහයෙ ව විරුජ්ඣනං පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගභාවනාය එව දුරිකතන්ති අනුරුජ්ඣනස්සෙව පහානවිධිං දස්සෙතුං “සත්තමජ්ඣන්තතා”තිආදි වුත්තං. තෙනාහ “සත්තසඛ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා”ති. උපෙක්ඛාය හි විසෙසතො රාගො පටිපක්ඛො. තථා වාහ “උපෙක්ඛා රාගබ්බුලස්ස විසුද්ධිමග්ගො”ති (විසුද්ධි. 1.267). ද්වීභාකාරෙහීති කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණං, අත්තසුඤ්ඤතාපච්චවෙක්ඛණන්ති ඉමෙහි ද්වීහි කාරණෙහි. ද්වීභෙවාති අවධාරණං සඛ්ඛායාසමානතාදස්සනත්ථං. සඛ්ඛායා එවෙත්ථ සමානා, න සඛ්ඛොයාසං සබ්බථා සමානන්ති. අස්සාමිකභාවො අනත්තනියතා. සති හි අත්තනි තස්ස කිඤ්චනභාවෙන චිවරං, අඤ්ඤං වා කිඤ්චි අත්තනියං නාම සියා, සො පන කොචි නත්ථෙවාවාති අධිජ්ජායො. අනද්ධනියන්ති න අද්ධානක්ඛමං න චිරට්ඨායි, ඉත්තරං අනිච්චන්ති අත්ථො. තාවකාලිකන්ති තස්සෙව වෙච්චනං.

මමායතීති මමත්තං කරොති “මමා”ති තණ්හාය පරිග්ගය්හ නිට්ඨති.

මමායන්තාති මානං දබ්බං කරොන්තා.

අයං සතිපට්ඨානදෙසනා පුබ්බභාගමග්ගවසෙන දෙසිතාති පුබ්බභාගියබොජ්ඣකඛිගෙ සන්ධායාහ “බොජ්ඣකඛිගපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්ච”න්ති. සෙසං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤායාමෙව.

බොජ්ඣකඛිගපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුසච්චපබ්බවණ්ණනා

386. යථාසභාවතොති අවිපරිතසභාවතො. බාධනක්ඛණතො යො යො වා සභාවො යථාසභාවො, තතො, රුජ්ජනාදි කක්ඛලාදිසභාවතොති අත්ථො. ජනිකං සමුට්ඨාපිකන්ති පවත්තලක්ඛණස්ස දුක්ඛස්ස ජනිකං නිමිත්තලක්ඛණස්ස සමුට්ඨාපිකං. පුරිමතණ්හන්ති යථාපරිග්ගහිතස්ස දුක්ඛස්ස නිබ්බන්තිතො පුරෙතරං සිද්ධං තණ්හං. සිද්ධෙ හි කාරණෙ තස්ස ඵලප්පත්ති. අයං දුක්ඛසමුදයොති පජානාතීති යොජනා. අයං දුක්ඛනිරොධොති එත්ථාපි එසෙව නයො. උභින්නං අප්පවත්තින්ති දුක්ඛං, සමුදයො වාති ද්වින්නං අප්පවත්තිනිමිත්තං, තදුහයං න පවත්ති එතායාති අප්පවත්ති, අසඬ්ඛතා ධාතු. දුක්ඛං දුක්ඛසච්චං පරිජානාති පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන පරිච්ඡින්නද්විති දුක්ඛපරිජානතො, අරියමග්ගො, තං දුක්ඛපරිජානනං. සෙසපද්දවයෙපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුක්ඛසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

388. එවං චුත්තාති එවං උද්දෙසවසෙන චුත්තා. සබ්බසත්තානං

පරියාදානවචනං ඛ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන ආමෙඨිතනිද්දෙසභාවතො. සත්තනිකායෙති සත්තානං නිකායෙ, සත්තසංචෙ සත්තසමුහෙති අත්ථො. දෙවමනුස්සාදිහෙදාසු හි ගතීසු භූමිමදෙවාදිබත්තියාදිහත්ථිආදිබුජ්ජිපාසිකාදිතංතං ජාතිවිසිට්ඨො සත්තසමුහො සත්තනිකායො. නිජ්ජපරියායතො බන්ධානං පයමාහිනිබ්බත්ති ජාතීති කත්වා “ජනනං ජාතී”ති වත්වා ස්වායං උප්පාදවිකාරො අපරිනිජ්ජන්තො යෙසු බන්ධෙසු ඉච්ඡිතබ්බො, තෙ තෙනෙව සද්ධිං දස්සෙතුං “සච්ඡාරාන”න්තිආදි චුත්තං. සච්ඡාරානන්ති උප්පාදසංඛ්‍යාතෙන විකාරෙන සච්ඡාරානං. ජාතිආදීනි හි තිණි ලක්ඛණානි ධම්මානං විකාරවිසෙසාති. “උපසංගමණ්ඩිතවෙච්චන”න්ති ඉමිනා කෙවලං උපසංගමෙන පදවඩ්ඪනං කතන්ති දස්සෙති. අනුපවිට්ඨාකාරෙනාති අණ්ඩකොසං, වත්ථිකොසස්ථ ඔගාහනාකාරෙන. නිබ්බත්තිසංඛ්‍යාතෙනාති ආයතනානං පාරිපුරිසංසිද්ධිසංඛ්‍යාතෙන.

අථ වා ජනනං ජාතීති අපරිපුණ්ණායතනං ජාතිමාහ. සඤ්ජාතීති සම්පුණ්ණායතනං. සම්පුණ්ණා හි ජාති සඤ්ජාති. ඔක්කමනට්ඨෙන ඔක්කන්තීති අණ්ඩජ්ජලාබුජ්ජවසෙන ජාති. තෙ හි අණ්ඩකොසං, වත්ථිකොසස්ථ ඔක්කමන්තා පවිසන්තා විය පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. අභිනිබ්බත්තනට්ඨෙන අභිනිබ්බත්තීති සංසෙදජඔපපාතිකවසෙන. තෙ හි පාකටා එව හුත්වා නිබ්බත්තන්ති. අභිබ්බත්තා නිබ්බත්ති අභිනිබ්බත්ති. “ජනනං ජාතී”තිආදි ආයතනවසෙන, යොනිවසෙන ව ද්විතී ද්විතී පදෙහි සබ්බසත්තෙ පරියාදිසිත්වා ජාතිං දස්සෙතුං චුත්තං. “තෙසං තෙසං සත්තානං...පෙ.... අභිනිබ්බත්ති”ති සත්තවසෙන චුත්තත්තා සම්මුතිකටා. පාතුභාවොති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන “ආයතනානං පටිලාභො”ති ඉමස්ස පදස්ස සංඛ්‍යාතො දට්ඨබ්බො. අයමිපි හි පරමත්ථකටාති. එකවොකාරභවාදීසු එකවතුපස්ථවොකාරභවෙසු. තස්මිං බන්ධානං පාතුභාවෙ සති. ආයතනානං පටිලාභොති එකවතුපස්ථවොකාරභවෙසු ද්විත්තං ද්විත්තං ආයතනානං වසෙන, සෙසෙසු රූපධාතුයං පටිසන්ධික්ඛණෙ උප්පජ්ජමානානං පස්ථන්තං, කාමධාතුයං විකල්පිකල්පිත්ථිගානං වසෙන සත්තන්තං, නවන්තං, දසන්තං, පුනදසන්තං, එකාදසන්තස්ථ ආයතනානං වසෙන සංඛ්‍යාතො දට්ඨබ්බො. පාතුභවත්තානෙව, න කුතොචි ආගතාති. පටිලද්ධාති නාම භොන්ති සත්තසත්තානස්ස තස්ස සංවිජ්ජමානත්තා. ආයතනානං පටිලාභොති වා ආයතනානං අත්තලාභො වෙදිතබ්බො.

389. සභාවනිද්දෙසොති සරූපනිද්දෙසො. සරූපස්ඤ්ඤානං ජිණ්ණාය, යදිදං

“ජරා”ති, “වයොහානීති වා. ජීරණමෙව ජීරණතා, ජීරන්තස්ස වා ආකාරො තා-සද්දෙන චුත්තොති ආහ “ආකාරභාවනිද්දෙසො”ති. ඛණ්ඩිතදන්තා ඛණ්ඩිතා නාම උත්තරපදලොපෙන. යස්ස විකාරස්ස වසෙන සත්තො “ඛණ්ඩිතො”ති වුව්චති, තං ඛණ්ඩිච්චං. තථා පලිතාති අස්ස සන්තීති “පලිතො”ති වුව්චති, තං පාලිච්චං. වලිත්තවතාය වා වලි තවො අස්සාති වලිත්තවො.

එලුපවාරෙනාති එලවොහාරෙන.

390. වචනමෙව වචනකා, වචන්තස්ස වා ආකාරො තා-සද්දෙන චුත්තො. ඛන්ධා හිජ්ජන්ති ඵකභවපරියාපන්නස්ස ඛන්ධසන්නාතස්ස පරියොසානභූතා ඛන්ධා හිජ්ජන්ති, තෙනෙව හෙදෙන නිරොධනං අදස්සනං ගච්ඡන්ති, තස්මා හෙදො අන්තරධානං මරණං. මච්චුමරණන්ති මච්චුසඛිධානං. ඵකභවපරියාපන්නජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදභූතං මරණං. තෙනාහ “න ඛණ්කමරණ”න්ති. “මච්චු මරණ”න්ති සමාසං අකත්වා යො “මච්චු”ති වුව්වති හෙදො, යඤ්ච මරණං පාණවාගො, ඉදං වුව්වති මරණන්ති විසුං සම්බන්ධො න න යුජ්ජති. කාලකිරියාති මරණකාලො, අනතික්කමනීයත්තා විසෙසෙන “කාලො”ති චුත්තොති තස්ස කිරියා, අත්ථතො චුතිඛන්ධානං හෙදජ්ජත්තියෙව, කාලස්ස වා අන්තකස්ස කිරියාති යා ලොකෙ වුව්වති, සා චුති, මරණන්ති අත්ථො. අයං සබ්බාපි සම්මුතිකථාව “යං තෙසං තෙසං සත්තාන”න්තිආදිනා සත්තවසෙන චුත්තත්තා. අයං පරමත්ථකථා පරමත්ථතො ලබ්භමානානං රුජ්ජනාදිසභාවානං ධම්මානං විතස්සනජොතනාභාවතො.

අත්තාති භවති ඵත්ථ විත්තන්ති අත්තභාවො, ඛන්ධසමුහො, තස්ස නික්ඛෙපො නික්ඛිපනං, පාතනං විනාසොති අත්ථො. අට්ඨකථායංපන “මරණං පත්තස්සා”තිආදිනා නික්ඛෙපහෙතුත්තාය පතනං “නික්ඛෙපො”ති ඵලූපචාරෙන චුත්තන්ති දස්සෙති. “ඛන්ධානං හෙදො”ති පබන්ධවසෙන පචත්තමානස්ස ධම්මසමුහස්ස විනාසජොතනාති ඵකදෙසතො පරමත්ථකථා, “ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො”ති පනෙත්ථ න කොච්චොභාරලෙසො පිති ආහ “ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො පන සබ්බාකාරතො පරමත්ථතො මරණ”න්ති. ඵං සන්තෙපි යස්ස ඛන්ධහෙදස්ස පචත්තත්තා “තිස්සො මතො, චුස්සො මතො”ති වොහාරො හොති, සො හෙදො ඛන්ධජ්ජබන්ධස්ස අනුපච්ඡින්නත්තාය “සම්මුතිමරණ”න්ති වත්තබ්බතං අරහතීති ආහ “ඵතදෙව සම්මුතිමරණන්තිපි වුව්වතී”ති. තෙනාහ “ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදමෙව හී”තිආදි. සබ්බසො පබන්ධසමුච්ඡෙදො හි සමුච්ඡෙදමරණන්ති.

391. බ්‍යසනෙනාති අනත්ථෙන. “ධම්මපටිසම්භිදා”තිආදීසු (විහ. 721) විය ධම්ම-සද්දො හෙතුපරියායොති ආහ “දුක්ඛකාරණෙනා”ති. සොචනන්ති ලක්ඛිතබ්බතාය සොචනලක්ඛණො. සොචිතස්ස සොචනකස්ස පුග්ගලස්ස, විත්තස්ස වා භාවො සොචිතභාවො. අබ්භන්තරෙති අත්තභාවස්ස අත්තො. අත්තතො ලුඛසභාවත්තාය සොසෙන්නො. ථාමගමනෙන සමන්තතො සොසනවසෙන පරියොසෙන්නො.

392. “ආදිස්ස ආදිස්ස දෙවන්ති පරිදෙවන්ති ඵතෙනාති ආදෙවො”ති ආදෙවන-සද්දං කත්වා අස්සුමොචනාදිවිකාරං ආපජ්ජන්නානං තබ්බිකාරාපත්තියා සො සද්දො කාරණභාවෙන චුත්තො. තං තං වණ්ණන්ති තං තං ගුණං. තස්සෙවාති ආදෙවපරිදෙවස්සෙව. භාවනිද්දෙසාති “ආදෙවිතත්තං පරිදෙවිතත්ත”න්ති භාවනිද්දෙසා.

393. නිස්සයභූතො කායො එතස්ස අත්ථිති කායිකං. තෙනාහ
 “කායපසාදවත්ථුක”න්ති. දුක්ඛරං බමනං එතස්සාති දුක්ඛමනං, සො එව අත්ථො
 සභාවොති දුක්ඛමනට්ඨො, තෙන. සාතවිධුරතාය අසාතං.

394. චෙතසි භවන්ති චෙතසිකං, තං පන යස්මා විත්තෙන සමං පකාරෙහි
 යුත්තං, තස්මා ආහ “විත්තසම්පයුත්ත”න්ති.

395. සබ්බවිසයපටිපත්තිනිවාරණවසෙන සමන්තතො සිද්ධං සංසිද්ධං.
 උට්ඨාතුම්පි අසක්කුණෙය්‍යතාකරණවසෙන අතිබලවං, විරූපං වා සිද්ධං විසිද්ධං.
 විත්තකිලමොති විසිද්ධතාකාරෙන විත්තස්ස පරිබෙදො. උපායාසො, සයං න
 දුක්ඛො දොසත්තා, සඬ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නධම්මන්තරත්තා වා. යෙ පන
 දොමනස්සමෙව “උපායාසො”ති වදෙය්‍යුං, තෙ “උපායාසො තිහි බන්ධෙහි
 එකෙනායතනෙන එකාය ධාතුයා සම්පයුත්තො, එකෙන බන්ධෙන
 එකෙනායතනෙන එකාය ධාතුයා කෙහිවි සම්පයුත්තො”ති (ධාතු. 249). ඉමාය
 පාළියා පටික්ඛිපිතබ්බා. උප-සද්දො භුසත්ථොති ආහ “බලවතරං ආයාසො
 උපායාසො”ති. ධම්මමත්තතාදීපනො භාවනීද්දෙසො ධම්මතො අඤ්ඤස්ස
 කත්තුඅභාවජොතනො, අසති ව කත්තරි තෙන කත්තබ්බස්ස, පරිග්ගහෙතබ්බස්ස ව
 අභාවො එවාති ආහ “අත්තත්තනියාභාවදීපකාභාවනීද්දෙසා”ති.

398. ජාතිධම්මානන්ති එත්ථ ධම්ම-සද්දො පකතිපරියායොති ආහ
 “ජාතිසභාවාන”න්ති, ජායනපකතිකානන්ති වුත්තං හොති. මග්ගභාවනාය
 මග්ගභාවනිච්ඡාහෙතුකතා ඉච්ඡිතබ්බාති තාදිසං ඉච්ඡං නිවත්තෙන්තො “විනා
 මග්ගභාවන”න්ති ආහ. අපරො නයො න බො පනෙතන්ති යමෙතං “අහො වත
 මයං න ජාතිධම්මා අස්සාම, න ව වත නො ජාති ආගච්ඡෙය්‍යා”ති එවං
 පහිනසමුදයෙසු අරියෙසු විජ්ජමානං අජාතිධම්මත්තං, පරිනිබ්බුතෙසු ව විජ්ජමානං
 ජාතියා අනාගමනං ඉච්ඡිතං, තං ඉච්ඡන්තස්සාපි මග්ගභාවනාය විනා
 අප්පත්තබ්බතො, අනිච්ඡන්තස්සාපි භාවනාය පත්තබ්බතො න ඉච්ඡාය පත්තබ්බ-
 නාම හොතිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. වක්ඛමානත්ථසම්පිණ්ඩනත්ථො පි-
 සද්දොති ආහ “උපරි සෙසාති උපාදාය පි-කාරො”ති. යන්ති හෙතුඅත්ථො කරණෙ
 පච්චත්තවචනන්ති ආහ “යෙනපි ධම්මෙනා”ති. හෙතුඅත්ථො හි අයං ධම්ම-සද්දො,
 අලබ්භනෙය්‍යභාවො එත්ථ හෙතු වෙදිතබ්බො. තන්ති වා ඉච්ඡිතස්ස වත්ථුනො
 අලබ්භනං, එවමෙත්ථ “යම්පිති යෙනපි”ති විහත්තිවිපල්ලාසෙන අත්ථො වුත්තො.
 යදා පන යං-සද්දො “ඉච්ඡ”න්ති එතං අපෙක්ඛති, තදා අලාභවිසිට්ඨා ඉච්ඡා වුත්තා
 හොති. යදා පන “න ලහති”ති එතං අපෙක්ඛති, තදා ඉච්ඡාවිසිට්ඨො අලාභො
 වුත්තො හොති, සො පන අත්ථො අඤ්ඤො ධම්මො නත්ථි, තථාපි
 අලබ්භනෙය්‍යවත්ථුගතා ඉච්ඡාව වුත්තා හොති. සබ්බත්ථාති
 “ජරාධම්මාන”න්තිආදිනා ආගතෙසු සබ්බවාරෙසු.

සමුදයසච්චනීද්දෙසවණ්ණනා

400. පුනඛභවකරණං පුනොඛභවො උත්තරපදලොපං කත්වා මනො-සද්දස්ස විය පුරිමපදස්ස ඔ-කාරත්තතා දට්ඨබ්බා. අථ වා සීලනට්ඨෙන ඉක-සද්දෙන ගමිතත්ථත්තා කිරියාවාචකස්ස සද්දස්ස අදස්සනං දට්ඨබ්බං යථා “අසුපහක්ඛනසීලො අසුපිකො”ති. සම්මොහවිනොදනියං පන “පුනඛභවං දෙනි, පුනඛභවාය සංවත්තති, පුනස්පුනං භවෙ නිබ්බත්තෙතීති පොනොඛභවිකා”ති (විභ. අට්ඨ. 203) අත්ථො චුත්තො සො “තද්ධිතා” ඉති බහුවචනනිද්දෙසනො, විචිත්තත්තා වා තද්ධිතචුත්තියා, අභිධානලක්ඛණත්තා වා තද්ධිතානං තෙසුපි අත්ථෙසු පොනොඛභවිකසද්දසිද්ධි සම්භවෙය්‍යාති කත්වා චුත්තො. තත්ථ කම්මුතා සහජාතා පුනඛභවං දෙනි, අසහජාතා කම්මසහායභූතා පුනඛභවාය සංවත්තති, දුට්ඨාපි පුනස්පුනං භවෙ නිබ්බත්තෙතීති දට්ඨබ්බා. නන්දනට්ඨෙන, රඤ්ජනට්ඨෙන ච නන්දිරාගො, යො ච නන්දිරාගො, යා ච තණ්හායනට්ඨෙන තණ්හා, උභයමෙතං එකත්ථං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානත්ති තණ්හා “නන්දිරාගෙන සද්ධිං අත්ථනො එකත්තමෙව ගතා”ති චුත්තා. තඛ්භාවත්ථො හෙත්ථ සහ-සද්දො “සනිදස්සනා ධම්මා”තිආදීසු (ධ. ස. දුකමාතිකා 9) විය. තස්මා නන්දිරාගසහගතාති නන්දිරාගභාවං ගතා සබ්බාසුපි අවත්ථාසු නන්දිරාගභාවස්ස අපච්චක්ඛාය චත්තනතොති අත්ථො. රාගසම්බන්ධෙන උප්පන්නස්සාති චුත්තං. රූපාරූපභවරාගස්ස විසුං චුච්චමානත්තා කාමභවෙ එව භවපත්ථනුප්පත්ති චුත්තාති වෙදිතබ්බා.

තස්මිං තස්මිං පියරූපෙ පට්ඨප්පත්තිවසෙන “උප්පජ්ජති”ති චුත්තං, පුනස්පුනං පචත්තිවසෙන “නිව්සති”ති. පරිසුට්ඨානානුසයවසෙන වා උප්පත්තිනිවෙසා යොජෙතබ්බා. සම්පත්තියන්ති මනුස්සසොභග්ගෙ, දෙවත්තෙ ව. අත්තනො චක්ඛුන්ති සචත්ථුකං චක්ඛුං වදති, සපසාදං වා මංසපිණ්ඩං. විප්පසන්නං පඤ්චපසාදන්ති පරිසුද්ධසුප්පසන්නනීලපිතලොභිතකණ්ඨඛදාතවණ්ණචන්තං. රජතපනාළිකං විය ඡිද්දං අඛින්නරෙ ඔදාතත්තා. පාමඬගසුත්තං විය ආලම්බකණ්ණබද්ධං. තුඬගා උච්චා දීඝා නාසිකා තුඬගනාසා, එවං ලද්ධවොහාරං අත්තනො ඝානං. “ලද්ධවොහාරා”ති වා පායො, තස්මිං සති තුඬගා නාසා යෙසං තෙ තුඬගනාසා, එවං ලද්ධවොහාරා සත්තා අත්තනො ඝානන්ති යොජනා කාතබ්බා. ජිව්හං...පෙ.... මඤ්ඤන්ති වණ්ණසණ්ඨානතො, කිච්චතො ව. කායං...පෙ.... මඤ්ඤන්ති ආරොහපරිණාහසම්පත්තියා. මනං...පෙ.... මඤ්ඤන්ති අතීතාදිඅත්ථවිත්තනසමත්ථං. අත්තනා පටිලද්ධාති අප්ඤ්ඤාත්තඤ්ච සරීරගන්ධාදීනි, බහිද්ධා ච විලෙපනගන්ධාදීනි. උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජතිති යදා උප්පජ්ජමානා හොති, තදා එත්ථ උප්පජ්ජතිති සාමඤ්ඤෙන ගහිතා උප්පාදකිරියා ලක්ඛණභාවෙන චුත්තා, විසයවිසිට්ඨා ච ලක්ඛිතබ්බභාවෙන. න හි සාමඤ්ඤවිසෙසෙහි නානත්තවොහාරො න හොතීති. උප්පජ්ජමානාති වා අනිච්ඡිතො උප්පාදො හෙතුභාවෙන චුත්තො, උප්පජ්ජතිති නිච්ඡිතො ඵලභාවෙන යදි උප්පජ්ජමානා හොති, එත්ථ උප්පජ්ජතිති.

නිරොධසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

401. “සබ්බානි නිබ්බානවෙවචනානෙවා” ති වත්වා තමත්ථං පාකටතරං කාතුං “නිබ්බානඤ්ඡී” තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ ආගම්මානි නිමිත්තං කත්වා. නිබ්බානහෙතුකො හි තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරොධො. බයගමනවසෙන විරජ්ජති. අප්පවත්තිගමනවසෙන නිරුජ්ඣති. අනපෙක්ඛතාය වජනවසෙන, භානිවසෙන වා චජීයති. පුන යථා නප්පවත්තති, තථා දුර බිපනවසෙන පටිනිස්සජ්ජීයති. බන්ධනභූතාය මොචනවසෙන මුච්චති. අසංකිලෙසවසෙන න අල්ලීයති. කස්මා පනෙතං නිබ්බානං එකමෙව සමානං නානානාමෙහි වුච්චතීති? පටිපක්ඛනානායාති දස්සෙන්නො “එකමෙව ඡී” තිආදිමාහ. සඬ්ඛතධම්මවිධුරසභාවත්තා නිබ්බානස්ස නාමානිපි ගුණනෙමිත්තිකත්තා සඬ්ඛතධම්මවිධුරානෙව භොන්තීති වුත්තං “සබ්බසඬ්ඛතානං නාමපටිපක්ඛවසෙනා” ති. අසෙසං විරජ්ජති තණ්හා එත්ථාති අසෙසවිරාගොති. එස නයො සෙසෙසුපි. අයං පන විසෙසො – නත්ථි එතස්ස උප්පාදො, න වා එතස්මිං අධිගතෙ පුග්ගලස්ස උප්පාදොති අනුප්පාදො, අසඬ්ඛතධම්මො. “අප්පවත්ත” තිආදිසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ආයුහනං සමුදයො, තප්පටිපක්ඛවසෙන අනායුහනං.

තණ්හා අප්පහීනෙ සති යත්ථ උප්පජ්ජති, පහානෙ පන සති තත්ථ තත්ථෙවස්සා අභාවො සුදස්සිතොති ආහ “තත්ථෙව අභාවං දස්සෙතු” ති. අපඤ්ඤත්තින්ති අපඤ්ඤාපනං, “තිත්ත අලාබු අත්ථි” ති වොභාරාභාවං වා. තිත්තඅලාබුවල්ලියා අප්පවත්තිං ඉච්ඡන්තො පුරිසො විය අරියමග්ගො, තස්ස තස්සා අප්පවත්තින්තින්තවිත්තස්ස මුලච්ඡෙදනං විය මග්ගස්ස නිබ්බානාරම්මණස්ස තණ්හාය පහානං, තදප්පවත්ති විය තණ්හාය අප්පවත්තිභූතං නිබ්බානං දට්ඨබ්බං.

දුතියඋපමායං දක්ඛිණද්වාරං විය නිබ්බානං, වොරසාතකා විය මග්ගො. දක්ඛිණද්වාරෙ සාතිතාපි වොරා පච්ඡා “අට්ඨියං වොරා සාතිතා” ති වුච්චන්ති, එවං නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධාපි තණ්හා “වක්ඛාදීසු නිරුද්ධා” ති වුච්චති තත්ථ කිච්චකරණාභාවතොති දට්ඨබ්බං. පුරිමා වා උපමා මග්ගෙන නිරුද්ධාය “පියරූපසාතරූපෙසු නිරුද්ධා” ති වත්තබ්බතාදස්සනත්ථං වුත්තා, පච්ඡිමා නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධාය “පියරූපසාතරූපෙසු නිරුද්ධා” ති වත්තබ්බතාදස්සනත්ථං වුත්තාති අයං එතාසං විසෙසො.

මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

402. අඤ්ඤමග්ගපටික්ඛෙපනත්ථන්ති තිත්ථියෙහි පරිකප්පිතස්ස මග්ගස්ස දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදාභාවපටික්ඛෙපනත්ථං, අඤ්ඤස්ස වා මග්ගභාවපටික්ඛෙපො අඤ්ඤමග්ගපටික්ඛෙපො, තදත්ථං. “අය” ති පන අත්තනො, තෙසු ව භික්ඛුසු එකච්චානං පච්චක්ඛභාවතො ආසන්නපච්චක්ඛවචනං. ආරකත්තාති නිරුත්තිනයෙන අරියසද්දසිද්ධිමාහ. අරියභාවකරත්තාති අරියකරණො අරියොති උත්තරපදලොපෙන, පුග්ගලස්ස අරියභාවකරත්තා අරියං කරොතීති වා අරියො, අරියඵලපටිලාභකරත්තා වා අරියං ඵලං ලභාපෙති ජනෙතීති අරියො. පුරිමෙන වෙත්ථ අත්තනො කිච්චවසෙන, පච්ඡිමෙන ඵලවසෙන

අරියනාමලාභො චුත්තොති දට්ඨබ්බො. චතුසච්චපට්ඨෙධාවහං කම්මට්ඨානං
චතුසච්චකම්මට්ඨානං, චතුසච්චං වා උද්දිස්ස පවත්තං භාවනාකම්මං යොගිතො
සුඛවිසෙසානං යානභූතන්ති චතුසච්චකම්මට්ඨානං. පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි වට්ටං
පවත්තිහෙතුභාවතො. පච්ඡිමානි විවට්ටං නිවත්තිතද්ධිගමුපායභාවතො. වට්ටෙ
කම්මට්ඨානානිනිවෙසො සරුපතො පරිග්ගහසබ්භාවතො. විවට්ටෙ නත්ථී
අවිසයත්තා, විසයත්තෙ ච පයොජනාභාවතො. පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි
උග්ගණ්හිත්වාති සම්බන්ධො. කම්මට්ඨානපාළියා හි තදත්ථසල්ලක්ඛණෙන
වාචුග්ගතකරණං උග්ගහො. තෙනාහ “වාචාය පුනස්පුනං පරිවත්තෙන්තො”ති.
ඉට්ඨං කන්තන්ති නිරොධමග්ගෙසු නින්තභාවං දස්සෙති, න අභිනන්දනං,
තන්තින්තභාවොයෙව ච තත්ථ කම්මකරණං දට්ඨබ්බං.

එකපට්ඨෙධෙනෙවාති එකඤාණෙනෙව පටිච්ඡික්ඛනෙන. පට්ඨෙධො
පටිසාතාභාවෙන විසයෙ නිස්සඬිගවාරසඬිබාතං නිබ්බිජ්ඣනං. අභිසමයො
අවිරජ්ඣිත්වා විසයස්ස අධිගමසඬිබාතො අවබොධො. “ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං
දුක්ඛං, න ඉතො හියොයා”ති පරිච්ඡින්නිත්වා ජානනමෙව චුත්තනයෙන පට්ඨෙධොති
පරිඤ්ඤාපට්ඨෙධො, තෙන. ඉදඤ්ච යථා තස්මිං ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛස්ස
සරුපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්තිං ගහෙන්වා චුත්තං, න පන
මග්ගඤාණස්ස “ඉදං දුක්ඛං”න්තිආදිනා (ම. නි. 2.484; 3.104) පවත්තනතො.
පභිනස්ස පුන අප්පහාතබ්බතාය පකට්ඨං භානං චජනං සමුච්ඡින්නදනං, පහානමෙව
චුත්තනයෙන පට්ඨෙධොති පහානපට්ඨෙධො, තෙන. අයම්පි යස්මිං කිලෙසෙ
අප්පභියමානෙ මග්ගභාවනාය න භවිතබ්බං, අසති ච මග්ගභාවනාය යො
උප්පජ්ජෙය්‍යා, තස්ස කිලෙසස්ස පටිසාතං කරොන්තස්ස අනුප්පත්තිධම්මතං
ආපාදෙන්තස්ස ඤාණස්ස තථාපවත්තියං පටිසාතාභාවෙන නිස්සඬිගවාරං උපාදාය
එව චුත්තො. සච්ඡිකිරියා පච්චක්ඛකරණං අනුස්සවාකාරපරිචිතක්කාදිකෙ
මුඤ්චිත්වා සරුපතො ආරම්මණකරණං “ඉදං ත”න්ති යථාසභාවතො ගහණං, සා
එව චුත්තනයෙන පට්ඨෙධොති සච්ඡිකිරියාපට්ඨෙධො, තෙන. අයං පනස්ස
ආවරණස්ස අසමුච්ඡින්නදනතො ඤාණං නිරොධං ආලම්බිතුං න සක්කොති, තස්ස
සමුච්ඡින්නදනතො තං සරුපතො විභාවෙන්තමෙව පවත්තතිති එව චුත්තො. භාවනා
උප්පාදනා, වඩ්ඪනා ච. තත්ථ පයමමග්ගෙ උප්පාදනට්ඨෙන, දුතියාදීසු
වඩ්ඪනට්ඨෙන, උභයත්ථාපි වා උභයථාපි වෙදිතබ්බං. පයමමග්ගෙහි හි යථාරහං
චුට්ඨානගාමිනියං පවත්තං පරිජානනාදිං වඩ්ඪෙන්නො පවත්තොති වඩ්ඪනට්ඨෙන
භාවනා සක්කා විඤ්ඤාතුං. දුතියාදීසුපි අප්පභිනකිලෙසප්පහානතො,
පුග්ගලන්තරභාවසාධනතො ච උප්පාදනට්ඨෙන භාවනා සක්කා විඤ්ඤාතුං, සා එව
චුත්තනයෙන පට්ඨෙධොති භාවනාපට්ඨෙධො, තෙන. අයම්පි හි යථා ඤාණෙ
පවත්තෙ පච්ඡා මග්ගධම්මානං සරුපපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා
පවත්තිමෙව ගහෙන්වා චුත්තො.

තිට්ඨන්තු තාව යථාධිගතා මග්ගධම්මා, යථාපවත්තෙසු ඵලධම්මෙසුපි අයං
යථාධිගතසච්චධම්මෙසු විය විගතසම්මොහොව හොති. තෙනෙවාහ “දිට්ඨධම්මො
පත්තධම්මො විදිතධම්මො පරියොගාල්භධම්මො”ති (මහාව. 18; දී. නි. 1.299; ම.

නි. 2.69) යනො සවස්ස ධම්මතාසඤ්චොදිතා යථාධිගතසච්චධම්මාලම්බනියො මග්ගවීරීතො පරතො මග්ගඵලපභීතාවසිට්ඨකිලෙසනිබ්බානානං පච්චවෙක්ඛණා පවත්තන්ති, දුක්ඛසච්චම්මොපි සක්කායදිට්ඨිආදයො. අයඤ්ච අත්ථවණ්ණනා “පරිඤ්ඤාභිසමයෙනා”තිආදීසුපි විභාවෙනබ්බා. එකාභිසමයෙන අභිසමෙතීති එත්ථාහ විතණ්ඩවාදී ‘අරියමග්ගඤ්ඤාණං චතුසු සච්චෙසු නානාභිසමයවසෙන කිච්චකර’න්ති, සො අභිධම්මෙ (කථා. 274) ඔධිසොකථාය සඤ්ඤාපෙනබ්බො. ඉදානි තමෙව එකාභිසමයං විත්ථාරවසෙන විභාවෙනුං “එවමස්සා”තිආදි වුත්තං. “පුබ්බභාගෙ...පෙ.... පටිච්චෙධො හොතී”ති කස්මා වුත්තං, නනු පටිච්චෙධො පුබ්බභාගියො න හොතීති? සච්චමෙනං නිජ්ජරියායතො, ඉධ පන උග්ගහාදිවසෙන පවත්තො අවබොධො පරියායතො තථා වුත්තො. පටිච්චෙධනිමිත්තත්තා වා උග්ගහාදිවසෙන පවත්තං දුක්ඛාදීසු පුබ්බභාගෙ ඤාණං “පටිච්චෙධො”ති වුත්තං, න පටිච්චිකුණසභාවං. කිච්චතොති පුබ්බභාගෙහි දුක්ඛාදිඤ්ඤාණෙහි කාතබ්බකිච්චස්ස ඉධ නිජ්ජත්තීතො, ඉමස්සෙව වා ඤාණස්ස දුක්ඛාදිජ්ජකාසනකිච්චතො, පරිඤ්ඤාදිතොති අත්ථො. ආරම්මණපටිච්චෙධොති සච්චිකිරියාපටිච්චෙධමාහ. සාති පච්චවෙක්ඛණා. ඉධාති ඉමස්මිං යානෙ. උග්ගහාදීසු වුච්චමානෙසු න වුත්තා අනවසරත්තා. අධිගමෙ හි සති තස්සා සියා අවසරො.

තංයෙව හි අනවසරං දස්සෙතුං “ඉමස්ස වා”තිආදි වුත්තං. පුබ්බෙ පරිග්ගහතොති කම්මට්ඨානපරිග්ගහතො පුබ්බෙ. උග්ගහාදිවසෙන සච්චානං පරිග්ගණ්හනඤ්ඤි පරිග්ගහො. තථා තානි පරිග්ගණ්හනතො මනසිකාරදළ්භ්නාය පුබ්බභාගියා දුක්ඛපරිඤ්ඤාදයො හොන්ති යෙවාති ආහ “පරිග්ගහතො පටිඨාය හොතී”ති. අපරභාගෙහි මග්ගක්ඛණෙ. දුද්දසත්තාති අත්තතො පවත්තික්ඛණවසෙන පාකටානිපි පකතිඤ්ඤාණෙන සභාවරසතො දට්ඨුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. ගම්භීරෙනෙව ච භාවනාඤ්ඤාණෙන, තථාපි මත්ථකප්පත්තෙන අරියමග්ගඤ්ඤාණෙනෙව යාථාවතො පස්සිතබ්බත්තා ගම්භීරානි. තෙනාහ “ලක්ඛණපටිච්චෙධතො පන උභයම්පි ගම්භීර”න්ති. ඉතරානි අසංකිලිට්ඨඅසංකිලෙසිකතාය අච්චන්තසුබ්බපත්තාය අනුප්පත්තිභවතාය, අනුප්පන්නපුබ්බතාය ච පවත්තිවසෙන අපාකටත්තා ච පරමගම්භීරත්තා, තථා පරමගම්භීරඤ්ඤාණෙනෙව පස්සිතබ්බතාය පකතිඤ්ඤාණෙන දට්ඨුං න සක්කුණෙය්‍යානීති දුද්දසානි. තෙනාහ “ඉතරෙසං පනා”තිආදි. පයොගොති කිරියා, වායාමො වා. තස්ස මහන්තතරස්ස ඉච්ඡිතබ්බතං, දුක්කරතරතඤ්ච උපමාහි දස්සෙති “භවග්ගග්ගහණත්ථ”න්තිආදිනා. පටිච්චෙධක්ඛණෙහි අරියස්ස මග්ගස්ස චතුසච්චසම්පටිච්චෙධක්ඛණෙ. එකමෙව තං ඤාණන්ති දුක්ඛාදීසු පරිඤ්ඤාදිකිච්චසාධනවසෙන එකමෙව තං මග්ගඤ්ඤාණං හොතී.

ඉමෙසු තීසු යානෙසුති ඉමෙසු විරම්තබ්බතාවසෙන ජොතිතෙසු තීසු කාමඛ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කවත්ථුසු. විසුං විසුං උප්පන්නස්ස තිවිධඅකුසලසඩ්ධිකප්පස්ස. පදපච්ඡෙදතොති එත්ථ ගතමග්ගො “පද”න්ති වුච්චති, යෙන ච උපායෙන කාරණෙන කාමවිතක්කො උප්පජ්ජති, සො තස්ස ගතමග්ගොති තස්ස පච්ඡෙදො ආතො පදපච්ඡෙදො, තතො පදපච්ඡෙදතො.

අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනං අනුප්පත්තිසාධනං, තස්ස වසෙන. මග්ගකිව්වසාධනෙන මග්ගභිගං පුරයමානො එකොව තිව්ධකිව්වසාධනො කුසලසංකප්පො උප්පජ්ජති. තිව්ධාකුසලසංකප්පසමුච්ඡේදනමෙව හෙත්ථ තිව්ධකිව්වසාධනං දට්ඨබ්බං. ඉමිනා නයෙන “ඉමෙසු චතුසු යානෙසු”තිආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

මුසාවාදාවෙරමණිආදයොති එත්ථ යස්මා සික්ඛාපදවිභඩ්ගෙ (විභ. 703) විරතිවෙතනා, සබ්බෙ සම්පයුත්තධම්මා ව සික්ඛාපදානීති ආගතානීති තත්ථ පධානානං විරතිවෙතනානං වසෙන “විරතියොපි හොන්ති වෙතනායොපි”ති (විභ. අට්ඨ. 703) සම්මොහවිනොදනියං චුත්තං, තස්මා කෙවි “ආදි-සද්දෙන න කෙවලං පිසුණුවාවා වෙරමණිආදීනංයෙව සඬගහො, අථ බො තාදිසානං වෙතනානම්පි සඬගහො”ති වදන්ති, තං පුබ්බභාගවසෙන වුව්වමානත්තා යුජ්ජෙය්‍ය, මුසාවාදාදීහි විරමණකාලෙ වා විරතියො, සුභාසිතාදිවාචාසනාදිකාලෙ ව වෙතනායො යොජෙතබ්බා, මග්ගක්ඛණෙ පන විරතියොව ඉච්ඡිතබ්බා වෙතනානං අමග්ගඬගත්තා. එකස්ස ඤාණස්ස දුක්ඛාදිඤාණතා විය, එකාය විරතියා මුසාවාදාවිරතිභාවො විය ව එකාය වෙතනාය සම්මාචාචාදිකිව්වත්තයසාධනසභාවාභාවා සම්මාචාචාදිභාවාසිද්ධිතො, තංසිද්ධියං අඬගත්තයතාසිද්ධිතො ව.

භික්ඛුස්ස ආජීවහෙතුකං කායච්ච්ච්චරිතං නාම අයොනිසො ආහාරපරියෙසනහෙතුකමෙව සියාති ආහ “බාදනීය...පෙ.... දුච්චරිත”න්ති. කායච්ච්ච්චරිතග්ගහණඤ්ච කායච්ච්ච්ච්චරායෙව ආජීවපකොපො, න මනොද්චාරෙති දස්සන්තථ. තෙනාහ “ඉමෙසුයෙව සත්තසු යානෙසු”ති.

අනුප්පත්තානන්ති අසමුදාචාරවසෙන වා අනනුභූතාරම්මණවසෙන වා අනුප්පත්තානං. අඤ්ඤාථා හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනුප්පත්තා පාපකා අකුසලා ධම්මා නාම න සන්ති. තෙනාහ “එකස්මිං භවෙ”තිආදි. යස්මිං භවෙ අයං ඉමං වීරියං ආරහති, තස්මිං එකස්මිං භවෙ. ජනෙතීති උප්පාදෙති. තාදිසං ඡන්දං කුරුමානො එවං ඡන්දං ජනෙති නාම. වායාමං කරොතීති පයොගං පරක්කමං කරොති. වීරියං පවත්තෙතීති කායිකවෙතසිකවීරියං පකාරතො වත්තෙති. වීරියෙන චිත්තං පග්ගහිතං කරොතීති තෙනෙව සහජාතවීරියෙන චිත්තං උක්ඛිපෙන්නො කොසජ්ජපාතතො නිසෙධනෙන පග්ගහිතං කරොති. පදහනං පවත්තෙතීති පධානං වීරියං කරොති. පටිපාටියා පනෙතානි වත්තාරි පදානි ආසෙවනාභාවනාබහුලීකම්මසාතච්චකිරියාහි යොජෙතබ්බානි.

උප්පත්තපුබ්බානන්ති සදිසවොභාරෙන චුත්තං. භවති හි තංසදිසෙසු තබ්බොභාරො යථා “සා එව තිත්තිරි, තානි එව ඔසධානී”ති. තෙනාහ “ඉදානි තාදිසෙ”ති. උප්පත්තානන්ති “අනුප්පත්තා”ති අවත්තබ්බතං ආපත්තානං. පහානායාති පභනනත්ථාය. අනුප්පත්තානං කුසලානන්ති එත්ථ කුසලානි උත්තරිමනුස්සධම්මා අධිප්පෙතා, තෙසඤ්ච උප්පාදො නාම අධිගමො පටිලාභො, තස්පටික්ඛෙපෙන අනුප්පාදො අප්පටිලාභොති ආහ “අප්පටිලද්ධානං

පයමජ්ඣානාදීන”න්ති. “යිතියා වීරියං ආරහති”ති චුත්තෙ න ඛණ්ඩිති අධිජ්ජෙතා තදත්ථං වීරියාරබ්භෙන පයොජනාභාවතො, අථ ඛො පබන්ධයීති අධිජ්ජෙතාති ආහ “පුනස්පුනං උජ්ජත්තිපබන්ධවසෙන යිතත්ථ”න්ති. සම්මුස්සනං පටිපක්ඛධම්මවසෙන අදස්සනමුපගමනන්ති තජ්ජටික්ඛෙපෙන අසම්මුස්සනං අසම්මොසොති ආහ “අසම්මොසායාති අවිනාසනත්ථ”න්ති. භියොයාභාවො පුනස්පුනං භවනං, සො පන උපරුපරි උජ්ජත්තිති ආහ “උපරිභාවායා”ති. වෙසුල්ලං අභිණ්භජ්ජවත්තියා පගුණබලවභාවාපත්තිති චුත්තං “වෙසුල්ලායාති විපුලභාවායා”ති, මහත්තභාවායාති අත්ථො. භාවනාය පරිපූරණත්ථන්ති ඤානාදිභාවනාපරිබුහනත්ථං.

චතුසු යානෙසුති අනුජ්ජන්තාකුසලානුජ්ජාදනාදීසු චතුසු යානෙසු. කිව්චසාධනවසෙනාති චතුබ්බිධස්සපි කිව්චස්ස එකජ්ඣං නිජ්ජාදනවසෙන.

ඤානාති පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි නානාති යදිපි සමාධිඋපකාරකෙහි අභිනිරොපනානුමජ්ජනසම්පියායනබුහනසන්තසුබසභාවෙහි විතක්කාදිහි සම්පයොගහෙදතො භාවනාතිසයජ්ජවත්තානං චතුත්තං ඤානානං වසෙන සම්මාසමාධි විහත්තො, තථාපි වායාමො විය අනුජ්ජන්තාකුසලානුජ්ජාදනාදිචතුරායාමකිව්චං, සති විය ච අසුභාසුඛානිච්චානත්තෙසු කායාදීසු සුභාදිසඤ්ඤාජ්ජභානචතුසතිකිව්චං, එකො සමාධි චතුඤානසමාධිකිව්චං න සාධෙතීති පුබ්බභාගෙපි පයමජ්ඣානසමාධි එව මග්ගක්ඛණෙපි, තථා පුබ්බභාගෙපි චතුත්ථජ්ඣානසමාධි එව මග්ගක්ඛණෙ පිති අත්ථො. නානාමග්ගවසෙනාති පයමමග්ගාදිනානාමග්ගවසෙන ඤානාති නානා. දුතියාදයොපි මග්ගා දුතියාදීනං ඤානානං. අයං පනස්සාති එත්ථ මග්ගභාවෙන චතුබ්බිධම්පි එකත්තෙන ගහෙත්වා “අස්සා”ති චුත්තං, අස්ස මග්ගස්සාති අත්ථො. අයන්ති පන අයං ඤානවසෙන සබ්බසදිසසබ්බාසදිසෙකච්චසදිසනා විසෙසො.

පාදකජ්ඣානනියමෙන භොතීති ඉධ පාදකජ්ඣානනියමං ධුරං කත්වා චුත්තං, යථා චෙත්ථ, එවං සම්මොහවිනොදනියම්පි (විභ. අට්ඨ. 205). අට්ඨසාලිනියං (ධ. ස. අට්ඨ. 350) පන විපස්සනානියමො චුත්තො සබ්බවාදාවිරොධතො, ඉධ පන සම්මසිතජ්ඣානපුග්ගලජ්ඣාසයවාදනිවත්තනතො පාදකජ්ඣානනියමො චුත්තො. විපස්සනානියමො පන සාධාරණත්තා ඉධාපි න පටික්ඛිත්තොති දට්ඨබ්බො. අඤ්ඤෙ ච ආවරියවාදා පරතො චක්ඛමානා විහජිතබ්බාති යථාචුත්තමෙව තාව පාදකජ්ඣානනියමං විහජන්තො ආහ “පාදකජ්ඣානනියමෙන තාවා”ති. පයමජ්ඣානිකො භොති, යස්මා ආසන්නපදෙසෙ චුට්ඨිතසමාපත්ති මග්ගස්ස අත්තතො සදිසභාවං කරොති භූමිවණ්ණො විය ගොධාවණ්ණස්ස. පරිපුණ්ණානෙව භොන්තීති අට්ඨ සත්ත ව භොන්තීති අත්ථො. සත්ත භොන්ති සම්මාසඬකජ්ජස්ස අභාවතො. ඡ භොන්ති පිතිසම්බොජ්ඣධිගස්ස අභාවතො. මග්ගඬගබොජ්ඣධිගානං සත්තජභාවං අතිදිසති “එස නයො”ති. අරුපෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං...පෙ.... චුත්තං අට්ඨසාලිනියන්ති අධිජ්ජායො. නනු තත්ථ “අරුපෙ තිකචතුක්කජ්ඣානං උජ්ජජ්ජති”ති (ධ. ස. අට්ඨ. 350) චුත්තං, න “චතුක්කපඤ්චකජ්ඣාන”න්ති?

සවිච්ඡේදනං, යෙසු පන සංසයො අත්ථී, තෙසං උප්පත්තිදස්සනෙන, තෙන අත්ථනො “චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං උප්පජ්ජති” ති චුත්තමෙව භොතිති එවමාහාති වේදිතබ්බං. සමුදායඤ්ච අපෙක්ඛිත්වා “තඤ්ච ලොකුත්තරං, න ලොකිය” න්ති ආහ “අවයවෙකත්තං ලිඛිගසමුදායස්ස විසෙසකං භොති” ති. චතුත්ථජ්ඣානමෙව හි තත්ථ ලොකියං උප්පජ්ජති, න චතුක්කං, පඤ්චකං වාති. එත්ථ කථන්ති පාදකජ්ඣානස්ස අභාවා කථං දට්ඨබ්බන්ති අත්ථො. තංඝානිකාවස්ස තත්ථ තයො මග්ගා උප්පජ්ජන්ති, තජ්ඣානිකංපට්ඨමඵලාදිං පාදකං කත්වා උපරිමග්ගභාවනායාති අධිප්පායො. තිකචතුක්කජ්ඣානිකං පන මග්ගං භාවෙත්වා තත්ථ උප්පන්නස්ස අරුපචතුත්ථජ්ඣානං, තජ්ඣානිකං ඵලඤ්ච පාදකං කත්වා උපරිමග්ගභාවනාය අඤ්ඤාකාමිකාපි උප්පජ්ජන්තිති, ඝානාඛිගාදිනියාමිකා පුබ්බාභිසම්බාරසමාපත්තිපාදකං, න සම්මසිතබ්බාති ඵලස්සාපි පාදකතා දට්ඨබ්බා.

කෙච්චි පනාති මොරවාපිමහාදත්තත්ථෙරං සන්ධායාහ. පුන කෙච්චි තිපිටකචූළාභයත්ථෙරං. තතියවාරෙ කෙච්චි “පාදකජ්ඣානමෙව නියමෙති” ති එවං වාදිනං තිපිටකචූළනාගත්ථෙරඤ්චෙව අනන්තරං චුත්තෙ ද්වෙ ව ථෙරෙ යපෙත්වා ඉතරෙ ථෙරෙ සන්ධාය වදති.

403. සසන්නතිපරියාපන්නානං දුක්ඛසමුදයානං අප්පචත්තිභාවෙන පරිග්ගස්භමානො නිරොධොපි සසන්නතිපරියාපන්නො විය භොතිති කත්වා චුත්තං “අත්තනො වා චත්තාරි සච්චානී” ති. පරස්ස වාති එත්ථාපි එසෙව නයො. තෙනාහ භගවා “ඉමස්මිංයෙව බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සසඤ්ඤිමිහි සමනකෙ ලොකඤ්ච පඤ්ඤාපෙමි, ලොකසමුදයඤ්ච පඤ්ඤාපෙමි, ලොකනිරොධඤ්ච පඤ්ඤාපෙමි, ලොකනිරොධගාමිනිපිපදඤ්ච පඤ්ඤාපෙමි” ති (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45) කථං පන ආදිකම්මිකො නිරොධමග්ගසච්චානි පරිග්ගණ්භාතිති? අනුස්සවාදිසිද්ධමාකාරං පරිග්ගණ්භාති. එවඤ්ච කත්වා ලොකුත්තරබොජ්ඣානිකං උද්දිස්සාපි පරිග්ගභො න විරුජ්ඣති. යථාසම්භවතොති සම්භවානුරූපං, යපෙත්වා නිරොධසච්චං සෙසසච්චවසෙන සමුදයවයාති වේදිතබ්බාති අත්ථො.

චතුසච්චපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

404. “අට්ඨිකසම්බලිකං සමංස” න්ති ආදිකා සත්ත සිවථිකා අට්ඨිකකම්මට්ඨානතාය ඉතරාසං උද්ධුමාතකාදීනං සභාවෙනෙවාති නවන්තං සිවථිකානං අප්පනාකම්මට්ඨානතා චුත්තා. ද්වෙයෙවාති ආනාපානං, ද්වන්තිංසාකාරොති ඉමානි ද්වෙයෙව. අභිනිවෙසොති විපස්සනාභිනිවෙසො, සො පන සම්මසනියධම්මපරිග්ගභො. ඉරියාපථා, ආලොකිතාදයො ව රූපධම්මානං අවත්ථාපිසෙසමත්තතාය න සම්මසනුපගා විඤ්ඤත්තිආදයො විය. නීවරණබොජ්ඣානිකා ආදිතො න පරිග්ගභෙතබ්බාති චුත්තං “ඉරියාපථ...පෙ.... න ජායති” ති. කෙසාදිඅපදෙසෙන තදුපාදානධම්මා විය ඉරියාපථාදිඅපදෙසෙන

තදවත්ථා රූපධම්මා පරිග්ගස්හන්ති, නීවරණාදිමුඛෙන ච තංසම්පයුත්තා,
තංනිස්සයධම්මාති අධිප්පායෙන මහාසිවත්ථෙරො ච ඉරියාපථාදීසුපි “අභිනිවෙසො
ජායති”ති අවොච. “අත්ථී නු ඛො මෙ”තිආදි පන සභාවතො ඉරියාපථාදීනං
ආදිකම්මිකස්ස අනිච්ඡිතභාවදස්සනං. අපරිඤ්ඤාපුබ්බිකා හි පරිඤ්ඤාති.

කාමං “ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු”තිආදිනා උද්දෙසනිද්දෙසෙසු තත්ථ තත්ථ
භික්ඛුග්ගහණං කතං තංපටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනත්ථං, දෙසනා පන
සබ්බසාධාරණාති දස්සෙතුං “යො හි කොචි භික්ඛවෙ” ඉච්චෙව චුත්තං, න භික්ඛු
යෙවාති දස්සෙන්නො “යො හි කොචි භික්ඛු වා”තිආදිමාහ. දස්සනමග්ගෙන
ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්වා ජානන්ති සිබාප්පත්තා අග්ගමග්ගපඤ්ඤා අඤ්ඤා
නාම, තස්ස ඵලභාවතො අග්ගඵලං පිති ආහ “අඤ්ඤාති අරහත්ත”න්ති.

අප්පතරෙපි කාලෙ සාසනස්ස නියායානිකභාවං දස්සෙන්නොති යොජනා.
නියායාතෙන්නොති නිගමෙන්නො.

මහාසතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

10. පායාසිරාජඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

406. භගවතා ඵචං ගහිතනාමත්තාති යොජනා. යස්මා රාජපුත්තා ලොකෙ
“කුමාරො”ති වොහරීයන්ති. අයඤ්ච රඤ්ඤො කිත්තිමපුත්තො, තස්මා ආහ
“රඤ්ඤො...පෙ.... සඤ්ජානිංසු”ති.

අස්සාති ථෙරස්ස. පුඤ්ඤාති කරොන්නො කප්පසතසහස්සං දෙවෙසු වෙච
මනුස්සෙසු ච උප්පජ්ජිත්වා විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි ඉන්ද්‍රියානං
අපරිපක්කත්තා. තතියදිවසෙති පබ්බතං ආරුළ්භදිවසතො තතියෙ දිවසෙ.

තෙසං සාවකබොධියා නියතතාය, පුඤ්ඤසම්භාරස්ස ච සාතිසයත්තා විනිපාතං
අගන්ත්වා එකං බුද්ධන්තරං...පෙ.... අනුභවන්තානං. දෙවතායාති පුබ්බෙ
සහධම්මචාරිනියා සුද්ධාවාසදෙවතාය.

“කුලදාරිකාය කුච්ඡිමිහි උප්පන්නො”ති වත්වා තං ඵවස්ස උප්පන්නභාවං
මූලතො පට්ඨාය දස්සෙතුං “සා වා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සාති කුලදාරිකා. ව-සද්දො
බ්‍යතිරෙකත්ථො, තෙන චුච්චමානං විසෙසං ජොතෙති. කුලසරන්ති පතිකුලගෙහං.
ගබ්හනිමිත්තන්ති ගබ්හස්ස සංශ්ඨිතභාවනිමිත්තං. සතිපි විසාබාය ච
සාවත්ථීවාසිකුලපරියාපන්නත්තෙ තස්සා තත්ථ පධානභාවදස්සනත්ථං
“විසාබඤ්චා”ති චුත්තං යථා “බ්‍රාහ්මණා ආගතා වාසිට්ඨොපි ආගතො”ති.
දෙවතාති ඉධපි සා ඵව සුද්ධාවාසදෙවතා. පඤ්ඤෙති “භික්ඛු භික්ඛු අයං
වම්මිකො”තිආදිනා (ම. නි. 1.249) ආගතෙ පන්නරසපඤ්ඤෙ.

සෙතබ්‍යාති ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන තස්ස නගරස්ස නාමං. උත්තරෙනාති එන-
සද්දයොගෙන “සෙතබ්‍ය”න්ති උපයොගවනං පාළියං වුත්තං. අත්ථවචනෙන පන
උත්තරසද්දං අපෙක්ඛිත්වා සෙතබ්‍යතොති නිස්සක්කප්පයොගො කතො.
අනභිසිත්තකරාජාති ඛත්තියජාතිකො අභිසෙකං අප්පත්තො.

පායාසිරාජඤ්ඤවත්ථුවණ්ණනා

407. දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගතන්ති ගත-සද්දෙන පදවඩ්ඪනමාහ, දිට්ඨියා වා
ගතමත්තං දිට්ඨිගතං, අයාථාවග්ගාහිතාය ගන්තබ්බාභාවතො දිට්ඨියා ගහණමත්තං,
කෙවලො මිච්ඡාහිනිවෙසොති අත්ථො, තං පන දිට්ඨිගතං තස්ස
අයොනිසොමනසිකාරාදිවසෙන උප්පජ්ජිත්වා පටිපක්ඛසම්මුඛිභාවාභාවතො,
අනුරූපාභාරලාභතො ච සමුදාවාරප්පත්තං ජාතන්ති පාළියං “උප්පන්නං භොති”ති
වුත්තං. තං තං කාරණං අපදිසිත්වාති තතො ඉධාගච්ඡනකස්ස, ඉතො තත්ථ
ගච්ඡනකස්ස ච අපදිසනතො “තත්ථ තත්ථෙව සත්තානං උච්ඡිජ්ජනතො”ති
එවමාදි තං තං කාරණං පටිරූපකං අපදිසිත්වා.

408. ආපන්නානධිජ්ජෙතත්ථවිසයෙ අයං පුරා-සද්දපයොගොති ආහ
“පුරා...පෙ.... සඤ්ඤාපෙතිති යාව න සඤ්ඤාපෙති”ති.

චන්දිමසූරියඋපමාවණ්ණනා

411. යථා චන්දිමසූරියා උළාරවිපුලොභාසතාය අඤ්ඤෙන ඔභාසෙන
අනභිභවතීයා, එවමයමිපි පඤ්ඤාඔභාසෙනාති දස්සෙන්නො “චන්දිම...පෙ....
අඤ්ඤනා”තිආදිමාහ. ආදිහිති ආදි-සද්දෙන “කිත්තකෙ යානෙ එනෙ
පවත්තෙන්ති, කිත්තකඤ්ච යානං නෙසං ආහා ඵරති”ති එවමාදිමිපි වොදනං
සඬගණ්හාති. පලිවෙශේස්සතිති ආබන්ධිස්සති, අනුයුඤ්ජිස්සතිති අත්ථො.
නිබ්බේශේතුං තං විස්සජ්ජේතුං. තස්මාති යස්මා යථාවුත්තං වොදනං නිබ්බේශේතුං
න සක්කොති, තස්මා. අත්තනො අනිච්ඡිතං සඬ්ඝාතනං පක්ඛං පටිජානන්තො
“පරස්මිං ලොකෙ, න ඉමස්මි”න්තිආදිමාහ.

කථං පනායං නත්ථිකදිට්ඨි “දෙවො”ති පටිජානාතීති තත්ථ කාරණං දස්සෙතුං
“භගවා පනා”තිආදි වුත්තං. “දෙවාපි දෙවත්තභාවෙනෙව උච්ඡිජ්ජන්ති, මනුස්සාපි
මනුස්සත්තභාවෙනෙව උච්ඡිජ්ජන්ති”ති එවං වා අස්ස දිට්ඨි, එවඤ්ච කත්වා “දෙවා
තෙ, න මනුස්සා”ති වචනඤ්ච න විරුජ්ඣති. එවං චන්දෙති චන්දවිමානෙ, න ච
චන්දෙ වා කථියන්තෙ.

412. ආබාධො එනෙසං අත්ථිති ආබාධිකා. දුක්ඛං සඤ්ජානං එනෙසන්ති
දුක්ඛිතා. සද්ධාය අයිතබ්බා සද්ධායිකා, සද්ධාය පවත්තිට්ඨානභූතා. තෙනාහ “අභං
තුම්හෙ”තිආදි. පච්චයො පත්තියායනං එනෙසු අත්ථිති පච්චයිකා.

වොරඋපමාවණ්ණනා

413. උද්දිසිත්වාති උපෙව්ව දස්සෙත්වා. කම්මකාරණිකසත්තෙසුති
 නෙරයිකානං සඨසාතනකසත්තෙසු. කම්මමෙව්වාති තෙහි තෙහි නෙරයිකෙහි
 කතකම්මමෙව. කම්මකාරණං කරොතිති ආයුහනානුරූපං තං තං කාරණං කරොති,
 තථා දුක්ඛං උප්පාදෙතීති අත්ථො. නිරයපාලාති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො,
 තෙන තත්ථ සබ්බං නිරයකණ්ඩපාළිං (ම. නි. 3.259) සඨගණ්භාති. එවං සුත්තතො
 (ම. නි. 3.259) නිරයපාලානං අත්ථිභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි යුත්තිතොපි දස්සෙතුං
 “මනුස්සලොකෙ”තිආදි වුත්තං. තත්ථ නෙරයිකෙ නිරයෙ පාලෙන්ති තතො
 නිග්ගන්තුං අප්පදානවසෙන රක්ඛන්තීති නිරයපාලා. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං
 පපඤ්චසුද්ධිට්ඨායං ගහෙතබ්බං.

ගුරුකූපපුරිසඋපමාවණ්ණනා

415. නිම්මජ්ජපාති නිරවසෙසතො මජ්ජථ සොධෙථ. තං පන තස්ස තස්ස
 ගුරුස්ස තථා සොධනං අපනයනං භොතීති ආහ “අපනෙථා”ති.

අසුචීති අසුද්ධො, සො පන යස්මා මනවඩ්ඪනකො මනොහරො න භොති,
 තස්මා ආහ “අමනාපො”ති. අසුචිසඨිබ්බානං අසුචිභාගනං අත්තතො සභාවතං ගතො
 පත්තොති අසුචිසඨිබ්බාතොති ආහ “අසුචිකොට්ඨාසභුතො”ති. දුග්ගන්ධොති
 දුට්ඨගන්ධො අනිට්ඨගන්ධො, සො පන න යො කොච්චි, අථ ඛො පුනිගන්ධොති ආහ
 “කුණපගන්ධො”ති. ජිගුච්ඡිතබ්බයුත්තොති භිළිතබ්බයුත්තො. පටිකුලො
 ඝානින්ද්රියස්ස පටිකුලරූපො. උබ්බාධතීති උපරුපරි බාධති. මනුස්සානං
 ගන්ධො...පෙ.... බාධති අතිවිය අසුචිසභාවත්තා, අසුචිමිභියෙව
 ජාතසංවද්ධනභාවතො, දෙවානඤ්ච ඝානපසාදස්ස තික්ඛවිසදභාවතො.

416. දුරෙ නිබ්බත්තා පරනිමිත්තවසවත්තිආදයො.

419. සුන්දරධම්මෙති සොහනගුණෙ. සුගතිසුඛන්ති සුගති වෙව තප්පරියාපන්නං
 සුඛඤ්ච.

ගබ්භිනීඋපමාවණ්ණනා

420. පුඤ්ඤකම්මතො එති උප්පජ්ජතීති අයො, සුඛං. තප්පටිපක්ඛතො අනයො,
 දුක්ඛං. අපක්කන්ති න සිද්ධං න නිට්ඨානප්පත්තං. න පරිපාවෙන්ති න නිට්ඨානං
 පාපෙන්ති. න උපච්ඡින්නදන්ති අත්තවිනිපාතස්ස සාවජ්ජභාවතො. ආගමෙන්තීති
 උදික්ඛන්ති. නිබ්බිසන්ති යස්ස පන තං කම්මඵලං නිබ්බිසන්තො නියුඤ්ජන්තො,
 නිබ්බිසන්ති වා නිබ්බෙසං වෙතනං පටිකඨ්ඛන්තො හතපුරිසො යථා.

421. උබ්භින්නදිත්වාති උපසග්ගෙන පදවඩ්ඪනමත්තන්ති ආහ “භින්දිත්වා”ති.

සුපිනකඋපමාවණ්ණනා

422. “නික්බමන්තං වා පවිසන්තං වා ජීව”න්ති ඉදං තස්ස අප්ඤ්ඤාසයවසෙන වුත්තං. සො හි “සත්තානං සුපිනදස්සනකාලෙ අත්තභාවතො ජීවො ඛහි නික්බමිත්වා තංතංආරාමරාමණෙයාකදස්සනාදිවසෙන ඉතො විතො ව පරිබ්භමිත්වා සුනදෙව අත්තභාවං අනුපවිසති”ති එවං. පවත්තමිච්ඡාගාහවිපල්ලත්තවිත්තො. අථස්ස ථෙරො බුද්දකාය ආණ්ඩා විපුලං ආණ්ඩං නිහරන්තො විය ජීවසමඤ්ඤාමුඛෙන උච්ඡෙදදිට්ඨිං නිහරිතුකාමො “අපි නු තා තුය්හං ජීවං පස්සන්ති පවිසන්තං වා නික්බමන්තං වා”ති ආහ. යත්ථ පන තථාරූපා ජීවසමඤ්ඤා, තං දස්සෙන්නො “විත්තාවාරං ජීවන්ති ගහෙත්වා ආහා”ති වුත්තං.

423. වෙයෙත්වාති වෙබ්බානසඬ්ඛෙපෙන වෙයෙත්වා. වචනකාලෙති වචනස්ස වුතියා පත්තකාලෙ, න වචමානකාලෙ. රූපක්ඛන්ධමත්තමෙවාති කතිපයරූපධම්මසඬ්ඝාතමත්තමෙව. උතුසමුට්ඨානරූපධම්මසමුහමත්තමෙව හි තදා ලබ්භති, මත්ත-සද්දො වා විසෙසනිවත්තිඅත්ථො, තෙන කම්මජාදිතිසන්තතිරූපවිසෙසං නිවත්තෙති. අප්පවත්තා භොන්තිති අප්පවත්තිකා භොන්ති, න උපලබ්භතිති අත්ථො. විඤ්ඤාණෙ පන ජීවසඤ්ඤී, තස්මා “විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො ගච්ඡති”ති ආහ, තත්ථ අනුපලබ්භනතොති අධිප්පායො.

සන්තත්තඅයොගුලඋපමාවණ්ණනා

424. වූපසන්තතෙජන්ති විගතුස්මං.

425. ආමතොති එත්ථ ආ-සද්දො ආමිස-සද්දො විය උපඨිඨ්ථපරියායොති ආහ “අද්ධමතො”ති, ආමතොති වා ඊසං දරථෙන උස්මනා යුත්තමරණො මරන්තොති අත්ථො. මියමානො හි අවිගතුස්මො භොති, න මතො විය විගතුස්මො. තෙනාහ “මරිතුං ආරද්ධො භොති”ති. තථා රූපස්ස ඔධුනනං නාමස්ස ඔරතො පරිවත්තනමෙවාති ආහ “ඔරතො කරොථා”ති. ඔරතො කාතුකාමස්ස පන සංපරිවත්තනං සන්ධුනනං, තං පන පරතො කරණන්ති ආහ “පරතො කරොථා”ති. පරමුඛං කතස්ස ඉතො විතො පරිවත්තනං නිද්ධුනනන්ති ආහ “අපරාපරං කරොථා”ති. ඉන්ද්‍රියාති අපරිභින්නානීති අධිප්පායෙන “තඤ්චායතනං න පටිසංවෙදෙති”ති වුත්තං.

සඬ්ඛධමඋපමාවණ්ණනා

426. සඬ්ඛං ධමති, ධමාපෙතීති වා සඬ්ඛධමො. උපලාපෙත්වාති උපරූපරි සද්දෙයොගවසෙන සල්ලාපෙත්වා, සද්දයුත්තං කත්වාති අත්ථො. තං පන අත්ථතො ධමනමෙවාති ආහ “ධමිත්වා”ති.

අග්ගිකජට්ඨඋපමාවණ්ණනා

428. ආහිතො අග්ගි එතස්ස අත්ථිති අග්ගිකො, ස්වාස්ස අග්ගිකභාවො යස්මා අග්ගිහුතමාලාවෙදිසම්පාදනෙහි වෙව ඉන්ධනධුමබරිහිසසප්පිතෙලූපහරණෙහි බලිපුප්ඵලාගන්ධාදිඋපහරෙහි ව තස්ස පශ්චාත්පාසනාය ඉච්ඡිතො, තස්මා චුත්තං “අග්ගිපරිවාරකො”ති. ආයුං පාපුණාපෙය්‍යන්ති යථා විරජීවී හොති, එවං ආයුං පච්ඡිමවයං පාපෙය්‍යං. වඩ්ඪීං ගමෙය්‍යන්ති සරිරාවයවෙ, ගුණාවයවෙ ව එතං පාපෙය්‍යං. අරණී යුගලෙන්ති උත්තරාරණී, අධරාරණීති අරණිද්වයං.

429. එවන්ති “බාලො පායාසිරාජඤ්ඤා”තිආදිප්පකාරෙන. තයාති ටෙරං සන්ධාය වදති. චුත්තයුත්තකාරණමක්බලක්බණෙනාති චුත්තයුත්තකාරණස්ස මක්බනසභාවෙන. යුගග්ගාහලක්බණෙනාති සමධුරග්ගහණලක්බණෙන. පලාසෙනාති පලාසෙනීති පලාසො, පරස්ස ගුණෙ උත්තරිතරෙ ඩංසිත්වා විය ඡඩ්ඛෙන්තො අත්තනො ගුණෙහි සමෙ කරොතීති අත්ථො. සමකරණරසො හි පලාසො, තෙන පලාසෙන.

ද්වෙසත්ථවාහඋපමාවණ්ණනා

430. හරිතකපත්තන්ති හරිතබ්බපත්තං, අප්පපත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ “අත්තමසො”තිආදි. සන්තද්ධධනුකලාපන්ති එත්ථ කලාපන්ති තුණ්ණිමාහ, තඤ්ච සන්තස්හතො ධනුනා විනා න සන්තස්හතීති ආහ “සන්තද්ධධනුකලාප”න්ති. ආසිත්තොදකාති වටුමානීති ගමනමග්ගා වෙව තංතංඋදකමග්ගා ව සම්මදෙව දෙවෙන ඵ්ථිධත්තා තහං තහං පග්ගසරිතඋදක සන්දමානඋදකා. තෙනාහ “පරිපුණ්ණසලිලා මග්ගා ව කන්දරා වා”ති.

යථාහතෙනාති සකටෙසු යථායපිතෙන, යථා “අම්ම ඉතො කරොහී”ති චුත්තෙ යටෙසිති අත්ථො කරණකිරියාය කිරියාසාමඤ්ඤවාචිභාවතො. තස්මා යථාරොපිතෙන, යථාගහිතෙනාති අත්ථො චුත්තො.

අක්බධුත්තකඋපමාවණ්ණනා

434. පරාජයගුලෙන්ති යෙන ගුලෙන, යාය සලාකාය ධීතාය ව පරාජයො හොති, තං අදස්සනං ගමෙන්තො ගිලති. පජ්ජොහනන්ති පකාරෙහි ජුහනකම්මං. තං පන බලිදානවසෙන කරියතීති ආහ “බලිකම්ම”න්ති.

සාණහාරිකඋපමාවණ්ණනා

436. ගාමපත්තන්ති ගාමො එව හුත්වා ආපජ්ජිතබ්බං, සුඤ්ඤභාවෙන අනාවසිතබ්බං. තෙනාහ “චුට්ඨිතගාමපදෙසො”ති. ගාමපදන්ති යථා පුරිසස්ස පාදනික්ඛිත්තට්ඨානං අධිගතපරිච්ඡෙදං “පද”න්ති චුච්චති, එවං ගාමවාසීහි ආවසිතට්ඨානං අධිගතතිචුත්ථාගාරං “ගාමපද”න්ති චුත්තං. තෙනාහ “අයමෙවත්ථො”ති. සුසන්තද්ධොති සුබෙන ගහෙන්වා ගමනයොග්‍යතාවසෙන සුට්ඨ සප්පිතො. තං පන සුසප්පනං සුට්ඨ බන්ධනවසෙනෙවාති ආහ “සුබද්ධො”ති.

අයාදිනම්පි ලොහභාවෙ සතිපි ලොහ-සද්දො සාසනෙ තම්බලොහෙ
නිරුළුහොති ආහ “ලොහන්ති තම්බලොහ”න්ති.

සරණගමනවණ්ණනා

437. අභිරද්ධොති ආරාධිතචිත්තො, සාසනස්ස ආරාධිතචිත්තතා
පසිදනවසෙනාති ආහ “අභිප්පසන්තො”ති. පඤ්ඤපට්ඨානානීති පඤ්ඤෙසු
උපට්ඨානානි මයා පුච්ඡිතත්ථෙසු තුම්භාකං විස්සජ්ජනවසෙන ඤාණුපට්ඨානානි.

යඤ්ඤකථාවණ්ණනා

438. සඤ්ඤාතන්ති සං-සද්දො පදවඩ්ඨනමත්තන්ති ආහ “සාක”න්ති.
විපාකඵලෙනාති සදිසඵලෙන. මහජ්ඵලො න හොති ගවාදිපාණසාතෙන
උපක්කිලිට්ඨභාවතො. ගුණානිසංසෙනාති උද්දයඵලෙන. ආනුභාවජුතියාති
පටිපක්ඛවිගමනජනිතෙන සභාවසඤ්ඤාතෙන තෙජෙන. න මහාජුතියො හොති
අපරිසුද්ධභාවතො. විපාකවිජ්ජාරතායාති විපාකඵලස්ස විපුලතාය, පාරිපූරියාති
අත්ථො. දුට්ඨුබ්බත්තෙති උසභාදිදොසෙහි දුෂිතබ්බත්තෙ, තං පන වජ්ජාභාවතො
අසාරං හොතිති ආහ “නිස්සාරබ්බත්තෙ”ති. දුබ්බුමෙති කුච්ඡිතභූමිභාගෙ, ස්වාස්ස
කුච්ඡිතභාවො අසාරතාය වා සියා නින්තතාදිදොසවසෙන වා. තත්ථ පඨමො
පක්ඛො පඨමපදෙන දස්සිතොති ඉතරං දස්සෙන්නො “විසමභූමිභාගෙ”ති ආහ.
දණ්ඩාභිසාතාදිනා ඡිත්තභිත්තානි. පුතීනීති ගොමයලෙපදානාදිසුබ්බෙන
අසුක්ඛාපිතත්තා පුතීභාවං ගතාති. තානි පන යස්මා සාරවත්තානි න හොන්ති, තස්මා
වුත්තං “නිස්සාරානී”ති. වාතාතපහතානීති වාතෙන ව ආතපෙන ව
විතට්ඨබ්බිසාමත්ථියානි. තෙනාහ “පරියාදින්නතෙජානී”ති. යං
යථාජාතවීභිආදිගතෙන තණ්ඩුලෙන අඬ්ඤාතප්පාදනගොග්ගබ්බිසාමත්ථියං, තං
තණ්ඩුලසාරො, තස්ස ආදානං ගහණං තථාඋප්පජ්ජනමෙව. එතානි පන බීජානි න
තාදිසානි ඛණ්ඩාදිදොසවත්තතාය. ධාරාය බ්බත්තෙ අනුප්පවෙසනං නාම
වස්සනමෙව, තං පටික්ඛෙපවසෙන දස්සෙන්නො ආහ “න සම්මා වස්සෙය්‍යා”ති.
අඬ්ඤාතමූලපත්තාදිනීති වෙත්ථ අඬ්ඤාතකන්දාදිහි උද්ධං වුද්ධිං, මූලජටාදිහි හෙට්ඨා
විරුළුහිං, පත්තපුප්පාදිහි සමත්තතො ව වෙපුල්ලන්ති යොජනා.

අපරුපසාතෙනාති පරෙසං විබාධනෙන. උප්පන්නපච්චයතොති
නිබ්බන්තිතසාසවිජාදනාදිදෙය්‍යධම්මතො. ගවාදිසාතෙනපි හි තත්ථ පටිග්ගාහකානං
සාසො සඬ්ඤිතියති. “අපරුපසාතිතායා”ති ඉදං සීලවත්තතාය කාරණවචනං.
ගුණානිරොකන්ති ගුණානිරිත්තං, සීලාදිලොකුත්තරගුණෙහි විසිට්ඨන්ති අත්ථො.
විපුලාති සද්ධාසම්පදාදිවසෙන උළාරා.

උත්තරමාණවත්ථුචණ්ණනා

439. අථ බො තෙහි සකුණ්ඩකෙහි තණ්ඩුලෙහි සිද්ධංභත්තං උත්තණ්ඩුලමෙව හොතීති ආහ “උත්තණ්ඩුලහත්ත”න්ති. බිලඬිගං වුවිච්ඡි ආරනාලං බිලඬිගතො නිබ්බත්තනතො, තදෙව කඤ්ඡියතො ජාතන්ති කඤ්ඡියං, තං දුතියං එතස්සාති බිලඬිගදුතියං, තං “කඤ්ඡිකදුතිය”න්ති ච වුත්තං. ධොරකානීති ධොවියාති. යස්මා පුලනරානිපි “පුලානී”ති වත්තබ්බතං අරහන්ති, තස්මා “පුලානී වා”ති වුත්තං. ගුළදසානීති සුත්තානං පුලතාය, කඤ්ඡිකස්ස බහලතාය ච පිණ්ඩිතදසානි. තෙනාහ “පුඤ්ජපුඤ්ජ...පෙ.... දසානී”ති. අනුද්දිසතීති අනු අනු කපෙති.

440. අසක්කච්චන්ති න සක්කච්චං අනාදරකාරං, තං පන කම්මඵලසද්ධාය අභාවෙන හොතීති ආහ “සද්ධාවිරහිත”න්ති. අවිත්තිකතන්ති විත්තිකාරපච්චුපට්ඨාපනවසෙන න විත්තිකතං. තෙනාහ “විත්තිකාරවිරහිත”න්තිආදි. විත්තිකාරරහිතං වා අවිත්තිකතං, යථා කතං පරෙසං විම්භයාවහං හොති, තථා අකතං. විත්තස්ස උළාරපණ්ණිතභාවො පන අසක්කච්චදානෙනෙව බාධිතො. අපවිද්ධන්ති ඡඩ්ඛනියධම්මං විය අපවිද්ධං කත්වා, එතෙන තස්මිං දානෙ ගාරවාකරණං වදති. සෙරීසකං නාමාති “සෙරීසක”න්ති එවං නාමකං. කුච්ඡන්ති පරිජනපරිච්ඡෙදවිරහතො රිත්තං.

පායාසිදෙවපුත්තවණ්ණනා

441. තස්සානුභාවෙනාති තස්ස දානස්ස ආනුභාවෙන. සිරිසරුක්ඛොති පහස්සරඛන්ධවිටපසාබාපලාසසම්පන්නො මනුඤ්ඤදස්සතො දිබ්බො සිරිසරුක්ඛො. අට්ඨාසීති ඵලස්ස කම්මසරික්ඛතං දස්සෙන්නො විමානද්වාරෙ නිබ්බත්තිත්වා අට්ඨාසි. පුබ්බාවිණ්ණවසෙනාති පුරිමජාතියං තත්ථ නිවාසපරිවයනවසෙන. න කෙවලං පුබ්බාවිණ්ණවසෙනෙව, අථ බො උතුසුමුමවසෙන පිති දස්සෙන්නො “තත්ථ කිරස්ස උතුසුමං හොතී”ති ආහ.

සොති උත්තරො මාණවො. යදි අසක්කච්චං දානං දත්වා පායාසි තත්ථ නිබ්බත්තො, පායාසිස්ස පරිවාරිකා සක්කච්චං දානං දත්වා කථං තත්ථ නිබ්බත්තාති ආහ “පායාසිස්ස පනා”ති. නිකන්තිවසෙනාති පායාසිමිහි සාපෙක්ඛාවසෙන, පුබ්බෙපි වා තත්ථ නිවුත්ථපුබ්බතාය. දිසාවාරිකවිමානන්ති ආකාසට්ඨං හුත්වා දිසාසු විවරණකවිමානං, න රුක්ඛපබ්බතසිඛරාදිසම්ඛන්ධං. වට්ටනිඅට්ඨියන්ති විමානවිථියන්ති.

පායාසිරාජඤ්ඤපුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

නිට්ඨිතා ච මහාවග්ගට්ඨකථාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

මහාවග්ගට්ඨකා නිට්ඨිතා.